

A MAGYAR

FORRADALOM FÉRFIAI

184^s/₉-ből.

SZILÁGYI SÁNDORTÓL.

MÁSODIK ÁTDOLGOZOTT ÉS BŐVITETT KIADÁS.

KÉT AUTOGRAPH-MELLÉKLETTEL.

PEST, 1850.

HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.

Imparfait ou déchû

l'homme est une grande mystère.

Lamartine.

Tartalom.

	lap.		lap.
Előszó.		Törzstisztek.	
Bevezetés.		Asboth Lajos	140
Hadflak.		Kisfaludy Mór	144
Előszó	3	Gróf Hadik	—
Dictator.		Földváriak	145
Görgei Artur	10	Bayer	147
Hadseregvezérek.		Lázár	148
Perözel Mór	38	Psotta Móricz	—
Bem	56	Czillich Eduárd	—
Dembinszky	92	Mariássy János	149
Vetter	98	Herczeg Woroniecky	—
Hadügyministerek.		Abancourt	150
Mészáros Lázár	100	Giron	—
Klapka	105	Makk	151
Aulich	112	Tóth Ágoston	153
Tábornokok.		Teleki Sándor	—
Damjanich	115	Mikes-ek	154
Kiss Ernő	119	Gábor Áron	155
Nagy-Sándor József	120	Vasvári Pál	—
Gr. Vécsey	123	Pléhgallérosok.	
Kmety	124	Ormai Norbert.	157
Guyon	125	Katona Miklós	—
Kazinczy Lajos	128	Oroszhegyi	158
Pölsenberg	129	Hatvani	159
Visoczy	130	* Polgári rend.	
Báró Stein	131	Országkormányzó.	
Gráspár	132	Kossuth Lajos	165
Leiningen	133	Batthyány-ministerium.	
Répási	134	Gr. Batthyány Lajos	225
Desewffy	135	Gr. Széchenyi I.	236
Schweidel	—	Deák F.	243
Knezich	136	B. Eötvös J.	248
Török	—	Klauzál G.	254
Lenkei	137	Hg. Esterházy P.	255
Lahner	—	Honvédelmi bizottmány.	
Gál Miklós	138	Nyáry Pál	159
		Madarász L. és J. testvérpár	270

	lap.
Szemere-Ministerium.	
Szemere Bertalan	284
Duschek	304
Csányi László	305
Horváth Mihály	306
Batthyány Kázmér	307
Vukovits	308

Főrendek.

B. Perényi Zsigmond	310
Ráday	311
Károlyi György	312
Wesselényi Miklós	313
Báró Vay Miklós	314
Id. gr. Bethlen J.	315
Teleki József	316
Hunkár főispán	317
Bethly	—
Ujházy L.	318

Parlament.

Pázmándy	321
Almásy Pál	—
Palóczy László	322
Hajnik Pál	—
Teleki László	323
Teleki Domonkos	—
Szentkirályi Mór	—
Lukács Sándor	324
Szacsvai Imre	—

	lap.
Az Esti Lapok Debreczenben	325
Iryni	326
Besze	—
Pulszky	327
Táncsics	328

Képviselők Erdélyből.

Berde Mózsza	329
Szász Károly	—
Bethlen János	330
Kemény Dénes és Domonkos	—
Berzencezy	—

Hivatalnokok.

Szalay László	333
Mednyánszky	336
Egressy	337
Mérei Mór	—

Journalisták.

Közlöny és Népbarát	338
Bajza	339
Kemény Zs. és Csengery	—
Jósika Miklós (báró)	340
Jókai	—
Petőfi	341
Pálffy és Csernátóni	342
Zerffy Gusztáv	343
Bangya	—
Hazai	—
Brassay, Ocsvay	344

Az első kiadáshoz.

E perczen, midőn művem a sajtót elhagyni készül, midőn, mielőtt a nyilvánosságnak átadnám, kinyomott ivate utolszor nézem végig, s fölmerülnek lelkem előtt az akadályok, mikkel meg kelle s meg kellend küzdenem : ugy hiszem, pirulás nélkül bevallhatom, — aggály szoritja lelkemet.

Jellemezni az embereket, kik hazánk sorsát intézték, vagy rá befolyással voltak, jellemezni a perczen, midőn egy része kibujdokolt, más része elvérzett, de tettök, éltök folyama, jellemök még uj, még mindenki lelkében él, a legnehezebb feladatok egyike.

Megoldani azt biztosabb, avatottabb toll kívántatnék ; mit én teheték, csak adataim, tapasztalataim, ismereteim tollrajzi előadása. S ugy hiszem, az olvasó is e szempontból nézendü, e szempontból tekintendü a körülményt, hogy a katonák életrajza terjedelmes részt foglal el, mint a politicusoké. Ez sokkal kényesebb, hogysem többet tehettem volna.

Műveim gyöngéit enmagam is ismerem, de ismerem jó oldalát a részrehajlatlanságot is, s csak ezért bátorkodom átlapozását ajánlani.

Pest, jan. 1-én 1850.

A második kiadáshoz.

E szavakhoz egyebet nem kívánok csatolni, mint hogy az uj kiadást tetemes javításokkal s bővítésekkel bocsátom közre.

Pest, april 12-én 1850.

Az ír ó.

Harmincz hosszú év telt el. Europa csendét mi sem zavarta. S mármár megerősödni látszék a rendszer, mellyel a fejedelmek a forradalmi orkánokat aeolusi kezekkel féken akarták tartani.

S ime férfiak, kik csendes házi körökben titokban működének, ez orkán előhozatalára, a békés tüzhely vagy lassu cselekvények teréről fölléptek.

Kitört a vihar, felkorbácsolá a békét s árjával egy világrészt ráza meg.

Ezen emberek életrajzát mozaik táblának tekinthetni. Különkülön egyegy kavics, s összerakva egy egésznet képez.

Éltök folyama, a mű, miért küzdhomokra kiálltak, még uj előttünk. Láttuk a bölcsőt, melly őket ringatá, a hatalmat, mellyre művök lépteté, s ennek kora sirját.

Tényeik utóhangjai most is zúgnak füleinkben.

Összesen befolytak, mint a hinduk istenei egy Brámába, s mint ezek, különkülön biographiával birnak.

Plutarchos vagy Tacitus tollát ohajtanám, hogy fessek ugy mint ez, vagy annyi különből egésznet alkossak mint az.

Isten nem ajándékozott meg azzal. Mit én tehetek s tenni ohajtok, csak egyes adatok vagy közvéleményi jellemzés följegyzése.

Elnézést kérek. A füzetke, mit átnyujtok, bár sok gondal, sok adat után, hiteles emberek közleményei nyomán

készült, nem egész, legalább nem olyan egész, milyennek ohajtanám.

Ha letűntek is ők a cselekvények teréről s tárgyai lettek a historiának, míg idő, körülmények s még titokban levő adatok napfényre jötte részint nem lesznek kedvezőbbek részint nem nyújtanak bővebb anyagot : a bíráltság, jellemzés nem sokkal több a setétben tapogatózásnál.

Egy adatkával akartam szolgálni azok számára, kik utóbb ezt megtenni hivatva vannak.

H A D F I A K.

A magyar hadseregről akarok szólni.

Felállásának első momentuma apr. 24-kén keresendő, mikor az unio ügyében a kolosvári küldöttség részére a radical-körben lakomát rendeztek.

A rácok már fel voltak bujtatva, a horvátok megtagadták a ministeriumnak az engedelmességet, az oláhok mozogni kezdettek, s ország-szerte nagy volt e miatt az ingerültség.

Ez alkalommal Wesselényi Miklós báró az erdélyi ellenzék jelentékeny tagja toastot mondott, melynek a hadseregre vonatkozó része következő:

„Polgártársaim! fegyverre minden, ki azt csak valamennyire is bírja! — Használjunk föl sajtót, a szónak hatalmát s a petitió jogát, igaz ügyünk mellett minden becsületes ember s az egész világ rokonérzetét felkölteni. Tudassuk e hon lakosaival s tudassuk a föld minden népeivel az ilirek merényének vétkességét, s az orosz kormány átkos czélzatát. Szóljunk magunk az ilirek s horvátok jobbjai józanabb eszéhez s helyesebb érzetéhez. Mondjuk meg nekik, minő kétes az út, merre csábíttatnak, s hogy hasonlithatlanul jobb reájok nézve a szabadságot, melyet olly örömet osztunk meg velök, élvezni velünk, s azt együtt összes erővel védve folyást és biztosan élvezni, mintsem vér és átok bérén vásárolni valamit, minek eredménye nagyon is bizonytalan. Szólítsuk fel tót honfitársainkat a kivivott közös szabadság nevében, mondjuk meg nekik: hogy habár fajrokonai is azok, kik miellenünk törnek: de az ő szabadságuk ellen is törnek azok, s rájuk is a régi roszak özönét akarják visszaidezni. És mondjuk a monarchia minden részeinek, melyekre mostan általánosan derült az alkotmányosság napja: miként Jellachich ilireivel nemcsak miellenünk, hanem szintugy izent ellenök háborut. Azt akarja ő semmivé tenni, miért Bécs nemes fainak vérök folyt, s mit a legjobb király áldásként nyújtott hű népeinek. Járuljunk továbbá illő petitióval ministeriumunkhoz; kérjük meg azt, szólítsa fel jó királyunkat, hogy sem mint magyar király, sem mint többi tartományainak fejedelme ne szenvedje azon egyenesen személye ellen intézett csúfos rágalmat, mintha azt, mit jósága, helyességérzete s jót eszközlő hatalma teljességében önkéntesen tett, csak gyalázó kényszerítés következtében tette volna.

Illy szellemben, illy célra szólalunk mi fel mindenütt és untalan; de tegyük is a mellett, tegyük mindent, a mit csak a legfeszítettebb áldozat mellett tenni képesek lehetünk. Fegyverre azért! legyünk szilárdul elhatározva, küzdeni ernyedetlenül; s ha a sors enyészetet mért ránk, ne korcsosodás slankadtság sorvasztó rút halálával muljunk ki a nemzetek közül. Rabigába görnyedni egy nyomoru élet fenttarthatásáért: gyalázó! Ne engedjük soha, hogy a szolgáltság mirigye nemzetiségünket s szabadságunkat izmonként rothassza le rólunk, és ugy undor-halált haljunk; lehető legdrágábban eladva s habár mindent, de a becsületet el nem veszve szálljunk a dicsők sírjába.

Fegyverre polgártársak! elszánt ember kevés is sokat tehet. Engem a balsors megfosztott attól, hogy zászlót ragadva fölkereshessem a helyet, hol legtöbb a veszély s legméltóbb a küzdés. De így is nemzetünknek néhány ellenségét fojtandja meg ez izmos két kar, mielőtt honomnak még szabad földén elvérzendek. Élet vagy enyészet vár-e nemzetünkre, isten kezében áll; de a mi kezünkben van becsületünk s a nemzet becsülete. Azért éljünk, vagy haljunk, de maradjunk magyarok s szabadok végle-
heletünkig.“

Mint gondolni lehet, beszédét szokatlan lelkesedéssel fogadták. S bár harsogott az éljen s bár lelkesedésök mutatá, hogy nem közönséges eredményt mutathatandnak fel, de ez indítványnak végeredményét senki sem merte mérni.

Határozattá lón tehát, hogy a radical kör a ministeriumhoz petitiót nyujt. S valóban az megkészlült. Teleky László (mint elnök) és Reök írták alá.

A magyar hadsereg iránt ezt írák:

„Kétséget nem szenved, hogy a magyar föld, nemzetiség, szabadság veszélyben van. Kell tehát, hogy a vészharang meghuzassék.

Intézkedéseinknek czélszerűn, erélyesen, rögtön kell megtörténni.

Ezekre nézve legyen szabad azon bizalomteljes ragaszkodásunknál fogva, mellyel önök iránt viseltetünk, hazafiui kötelességtől vezéreltetve, igénytelen szót emelnünk.

Tapasztalásból meritett régi igaz mondat az: hogy „ki békét akar, harczhoz készüljön.“ Másrésről tudva van, hogy slavonita s horvát testvéreink nagyobb része velünk tart, de hogy a bár kisebb, de erélyesebb, rakonczátlankodó ilir párt által elnyomatik. Öket illy állapotban hagynunk nem szabad, elhagyni menthetlen hanyagság, bűn volna. De nekünk is, minden ellenséges megrohanást visszaverni hazafiui kötelességünk. Ezeknél fogva mi mindenekelőtt egy hadseregnek felállítását látjuk elkerülhetetlenül szükségesnek. És mivel országgyűlést most rögtön egybehívni nem lehet, e hadsereget országos toborzás útján, önkénytesekből véljük összeállítandónak, mellyhez a rögtön rendelkezésünkre állható magyar katonaság hozzásoroltassék. Szükségesnek tartjuk továbbá: hogy e sereg egyik fontos tényezőjéül, magyarokból, tüzérsereg állíttassék fel; hogy a hon lakosai pénz-, élelem- s más nembeli adakozásokra felszólít-

tassanak, s hogy ezek iránt az intézkedés minél czélszerűbben, minél gyorsabban megtörténhessék, a haditanács több szakértő, erélyes egyénnel szaporítottassék.“

Felállása, rendezése, csatái, miket Austria világhírű seregei ellen küzdött, minden, a csodák közé tartozik.

Midőn a forradalom kezdődött, egyetlen ember sem vala. A forradalom végén már 172,000 szurony állt az egyesült orosz-osztrák erő ellenében, mellyeket nem egy genialis vezér, nem egy diadalmas csatára vezetett.

Az első rácz mozgalmak korában alig néhány ember járt Pest utcáin, toborzva önkénteseket, s midőn a világosí dráma bekövetkezett, közel 200 zászlóalj lépett le a harc teréről.

Soha nemzet fényesebben nem bizonyítá be, hogy harcolni tud, mint a magyar. Soha seregnek keményebb küzdelme nem volt, mint az osztrákoknak s a később velök egyesült fölkelteknek ezekkel.

Nem mentem a vezéreket, kik illy röppant erőt céljaikra fölhasználtak. De a historiának, ha igazságos akar lenni, meg kell adni a magyar seregeknek, mi őket illeti, a dicsőség nymbusát.

Való ugyan, hogy rendes vonalezredek is voltak a harcolók sorában. De az is való, hogy nem egy csata vivatott rendes katonák nélkül. S ha az isaszegi csatában illy ezredek vettek is részt, de Buda falára honvédek másztak fel, Branicskót ujonczok foglalták el.

A magyar katonának sajátosságos modora volt a harcban. Szurony-szegezve ment az ellenek, s ha ez sem használt, fordítá a puskágyat. A közönséges lövésseli csatát szivelni nem tudá.

Való marad, hogy a ráczok ujoncz erővel ujoncz seregeket vertek vissza. De e csaták edzék meg a veressipkásokat, s hogy Ottinger, Blomberg, Bechtold, Wollenhoffér már sept. elején elhagyák a tricolort.

A moori csatában a windschachtli plateau elhagyásáig igaz hogy szaladtak a magyarok, mint Dumouriez seregei ha meghallák hogy poroszok közelednek, mint Biron katonái ha ellent láttak.

De kik St. Menachauldnál megszaladtak, kiket Tirlémontnál kisebb erő Frankhon határáig kergetett, lettek Marengo és Jena hősei, mint a schwechati és moori szaladókból Nagy-Sarló és Komárom hősei.

A gyalogság közt a veressipkások voltak a jelesebbek. Az értelmesb fiakból alakult e sereg. Veressipkásnak lenni dicsőség vala. Midőn Kossuth a veressipkások fölött szemlét tarta, levette előttök fővegét. De büszke is volt e csapat sipkájára annyira, hogy ha más zászlóaljba tétett is át, nem tette le fővegét. S nem egyszer történt, mikép vörössipkás inkább szolgált saját zászlóaljában közhonvédként, mint másban tisztí egyenruhában.

A lovasság lelke a huszárság volt. Ezek csak egyszer mondák: bánom, hogy nem vagyok fika! midőn Buda falaira másztak a honvédek. Különben bizonyos büszkeséggel, lenézéssel viseltettek irántok. Ha a büszke ménen tova száguldhattott, ha kardját megvillogtatá, egész más

embernek érzé magát. Különben rendesen mentéjét levette, ingét fel-
túrve harczott.

A tüzéség, felállását Macknak köszönheti. Ez tanítá legelőbb a pá-
kozdi diadalmas csata előtt löni őket. De a csaták annyira fejleszték őket,
mikép utóbb Görgei velek ágyucsatát diadallal álla ki.

Mint említém, legelőbb a győzelemig önkénteseket toborzottak.
Ezeket a ráczok ellen küldötték vezérekkel, kik bécsi kormányi rende-
letből harczottak azok ellen, de kik 4 hó mulva elhagyák őket, a nélkül
hogy a tisztekkel tudatták volna a dolog állását.

Az országgyűlés jul. 11-én Kossuth fényes beszédére 200,000
katonát megszavazott, mellyből 40,000 rögtön ki vala állítandó.

A jul. 20-diki ülésben fenforgott az Austriának Olaszhon ellen
adandó segély ügye, mellyet a ház csak akkorra határozott megadni, ha
a rácz lázadás legyözve leend.

Aug. 16-kán hadügyminister Mészárosnak ujonczállítás t.javaslatára,
melly is némi módosításokkal elfogadtaték, e következő :

„Addig is, mig az állandó honvédelmi rendszer megállapittatik, az ország je-
len rendkívüli körülményei tekintetéből határozottatott:

1. §. A ministerium felhatalmaztatik, hogy az ország rendes katonaságának
számát, a határórségi seregekén kívül, 200 ezer fegyveresig emelhesse.

2. §. A megajánlott katonaság a haza védelmére levén adva, mindaddig,
mig a hon békéje minden oldalról biztosítva nem lesz, csupán a bellázadások és
pártütések elnyomására, vagy az országot megtámadó kül ellenség ellen alkal-
maztathatik, és ezen esetet kivéve, a magyar korona birtokainak határain kívül
nem használtatik.

3. §. A megajánlott ujonczok a fenforgó szükséghez képest fognak kiállit-
tatni.

4. §. A kiállítandó ujonczokból ki fog egészítettetni a magyar sorvialogságnál
a három zászlóalj és két tartalékszászad, a magyar lovasságnál négy osztály és
egy tartalékszászad. De azon ujonczok is, kik az országon kívül levő magyar sor-
ezredek kiegészítésére vannak számitva, egyedül a 2. §. értelme szerint használ-
tathatniak.

5. §. A fenebbi 4. §-ban körülirt kiegészítési számon fölül kiállított ujon-
czokból honvédi zászlóaljak fognak alakittatni, mellyeknél az ügyvezetési, ve-
zényleti nyelvy, zászló, ruha és jel azonnal magyar leend.

6. §. Mihelyt a körülmények megengedik, a magyarországi mostani sorz-
redek is tökéletesen magyar lábra fognak állittatni.

7. §. Azon hadi tisztek, kik a régibb sereg átalakulásakor, a magyar ügy-
vitelre képességgel nem bírván, szolgálatukat nem folytathatják, ha egyébkint
a magyar álladalom irányában kötelességöknek pontosan és hűséggel megfelel-
tek, rangjokhoz képesti díjazásukról e törvény által biztosittatnak. A már szol-
gálatban levő tiszteken kívül pedig a magyar hadseregben ezentül olly egyének
tisztektül nem alkalmaztathatnak, kik a magyar nyelvet nem bírják.

8. §. Mindazon közvitézi és hadtishti egyének illő jutalmazásáról, kik a hon
szolgálatában az ellenség előtt magokat kitüntették, vagy élelmük megszerzhe-
tésére benuulás miatt tehetetlenekké lettek, valamint az elhullottak családairól
az álladalom gondoskodik.

9. §. A magyar hadseregnél a törzstisztek a hadügyminister ellenjegyzése
mellett, az alsóbbak pedig az illetők előterjesztésére közvetlenül a hadügyi-

nister által nevezetnek ki. — Az ujonan felállítandó hadseregnek ezredesi tulajdonosok nem alkalmazhatók.

10. §. Az egész magyar hadsereg a következő esküt fogja letenni:

Esküszöm az élő Istenre alkotmányos királyomnak V-ik Ferdinándnak hűséget; esküszöm, hogy hazám alkotmányát s a magyar nemzet függetlenségét életemmel és véremmel megvédeni kész vagyok, nemzeti zászlómat soha el nem hagyom s a magyar ministeriumnak s törvényesen kinevezett előljáróimnak engedelmességedvén, kötelességemet mindig pontosan és hiven teljesíteni fogom.

11. §. A most megajánlott ujoncz-állítás alá esik Magyarországnak s a kapcsolt részeknek minden állandó lakosa, ki életének 19-ik évét betöltötte, sors-és valláskülönbség nélkül.

Kivételnek azonban:

- a) a szolgálatban levő felszentelt lelkészek, segédlelkészek és rendes iskolatanítók;
- b) további rendelkezésig a fegyverben álló határőrök;
- c) a család fentartására mulhatlanul szükséges egyén;
- d) azok, kik valamely hibájok miatt a katonaságra teljesen alkalmatlanok.

12. §. A jelen törvény következtében állítandó ujonczok katonai szolgálata 4 évig fog tartani.

13. §. A kiállítás sorára nézve megállapittatik: hogy elsőben azon egyénekből történjék a kiállítás, kik koruknak 19-dik évét már elérték ugyan, de a 20-at még meg nem haladták, és ha ezekből a szükséges szám ki nem telik, a 20 évesekre, s ha ezek sem elegendők, a 21 évesekre megy által a kiállítás, és így tovább mindaddig, míg a megkívántató mennyiség teljesen ki nem kerül. Azonban ezen szolgálati időszak alatt egy apának két fia, ha különben koránál fogva köteleztetnek is, katonának nem állíttathatik.

14. §. Az országnak Királyhárgóntúli része, ugy szinte Kraszna, Közép Szolnok, Zaránd megyék és Kővár vidéke által folyó évben kiállított ujonczok mostani kiállításakor az illetőknek beszámíttatnak, és a kik magok helyett helyetteseket állítottak, besorozás alá nem jöhetnek.

15. §. Mindazon ujonczoknak, kik az országnak a 14. §-ban említett részeiben folyó évben állíttattak, szolgálati idejük addig fog tartani, mint azoké, kik jelen törvény rendeleténél fogva Magyarországnak többi részeiben fognak kiállíttatni.

16. §. A kiállításnak gyorsabb eszközlése végett ezen törvény szentesítése után azonnal küld a ministerium minden törvényhatóságba biztosokat, kik a törvényhatóság közbejöttével elsőben is minden 19, 20, 21 és 22 éves férfiegyéneket az anyakönyvek s egyéb adatok segédelmével, minden korbelleket külön sorozathá, összeírattják és orvosilag megvizsgáltattják, a katonaságra alkalmasokat külön feljegyzik és mind ezen összeírásokat a hadügyministernek azonnal beküldik.

17. §. Kik a vizsgálat elől elrejtődznek, 8 évi szolgálatra köteleztetnek. Kik bármi egyéb módon magokat a katonai szolgálatra alkalmatlanokká teszik, szigoruan fognak büntettetni.

18. §. A hadügyminister ezen összeírásokból s jegyzetekből fogja meghatározni, mennyire telik ki a szükséges szám a 19 évesekből, vagy mennyire szükséges a 20 évesekre is, s így tovább a 13-ik §. értelmében kiterjeszteni a kiállítást.

19. §. Midőn ugyanazon egy korbelleknek csak egy része szükséges a kívánt szám kiegészítéséhez, sorshuzás fogja kijelelni a kiállítandókat, s ez esetben a hadügyminister fogja ekivni ka fenebbi §-ban említett összeírások nyomán minden törvényhatóságra, a törvényhatóság pedig minden egyes helysége az, mennyi lesz kiállítandó azon orbellekből, melly csak részben szükséges a kívánt ujonczok számának kiegészítéséhez. De főszabály leend mindenkor az, hogy míg

a 19 évesek között alkalmas egyén találtak, addig a 20 évesekre nem kerül a sor, és így tovább.

20. §. A megváltás vagy helyettesítés semmi szín alatt meg nem engedtetik.

21. §. A kiállításra s besorozásra vonatkozó minden egyéb intézkedések és rendelkezések az illető miniszterekre bízottnak.

22. §. Az eddigi gyakorlatban volt toborzás megszüntetettik. Ha olly kiszolgált közkatonának és altisztek, kik még szolgálatra alkalmasok, újabb 4 évre beállanak, az eddiginél egy harmaddal nagyobb díjt huzandnak.

23. §. A hadügyminister az eddigi haditörvénykezést ideiglenesen is az ország jelen állásához alkalmaztassa, és a jövő törvényhozás elébe katonai törvényjavaslatot terjeszzen.

24. §. Addig is, míg a jövő törvényhozás elébe új katonatörvényjavaslatot terjesztend elő, a veretési testi büntetés az összes magyar hadseregénél ezennel eltöröltetik.

25. §. A honvéd-zászlóaljok is a hadügyminister rendelkezésétől fognak függni, ki általában ezen törvény végrehajtásával bízotik meg.“

A szeptemberi napokban állott át néhány vonal-ezred, s ölté föl a vörös-zsindros atilát. Magyar seregnek neve úgy szólván ekkor kezdődött el. Mi addig volt, próbatörekvések, hogy valljon mit lehetne előállítani?

Ugyanekkor Batthyány azon elv nyomán, hogy a legitimitas terén maradjanak, megtiltá az átállást. De az idők nem sokára oda fejleszték a viszonyokat, hogy e rendeletnek sikere nem lett. Ez időtájban adta ki a honvédelmi bizottmány rendeletét, hogy a várak tüzzék ki a nemzeti lobogót, mit csak néhány teljesíté.

Midőn a seregek Pestről elvonultak, midőn a kormány Debreczenbe szaladt, az osztrákok ellen kevés erő állt. Egyszerre kilenczfelől támadtattak meg, csatát csata után vesztek.

De a perczben, midőn a dolog legkétségesebben állt, midőn minden elveszettnek látszék, megfordult a koczka, s a kik azelőtt szaladtak, szalasztókká lettek.

Mi volt ennek oka?

Kossuth Debreczenben perczet sem hagyott tétlenül elröpülni. Toborzott, alakítá a zászlóaljakat s küldözé a vezéreknek. Semmiből pénzt teremtett, mellynek hitele szerencséjével nőtt. A nép rögeszméjévé tette, hogy a „haza veszélyben van.“ S midőn a haza veszélyben van, mikor maradt a magyar hátra? Embere volt. Löport gyártott, puskákat csempészett be, kémei mindenről értesíték, ágyukat öntetett „ne bánts a magyart“ felirattal. Táborból táborba járt, a csüggedőket mindenütt biztató, a versenygöket kiegyenlítő. Ma itt volt, holnap ott, de mindenütt ott, hol baj volt, s mindenütt mint olyan, ki a bajokat enyhíté.

Csak egy kis diadalt, írá egyszer Perczelnek. S e kis diadalt fel tudá ösztönül használni egy nagyobb kivívására.

Hogy mind e dolgoknak mekkora befolyása volt a hadsereg szellemére, mondanom is fölösleges.

Az oroszok beütése után azonban e szellem megszünt — mindenkit bizonyos zsibbadás fogott el; — érzék, hogy az egyesült hatalommal megküzdeni nem leend erejük.

Hátra van még azt megemlíteni, minő közszellem uralkodott a seregben.

Ez rendesen olyan vala, mint maga a vezér. — Görgei például utolsó perczig royalista. Igaz, hogy sok vezér a politikával nem gondolt, hanem vezette csatába seregét a nélkül, hogy törődött volna azzal, mit tesz a ministerium és parlament.

A revue megkezdése előtt lássuk, minő ezredek állottak át a magyar harczosok sorába :

- 1) Császár huszárok.
- 2) Hannover „
- 3) Ferdinand „
- 4) Sándor „
- 5) Württemberg „
- 6) Radeckzy „ (depotja.)
- 7) Koburg „ (egy része.)
- 8) Miklós „
- 9) Székely „
- 10) Vilmos „
- 11) Nádor huszárok egy része és depotja.

Ezenkívül körülbelül 22 magyar és olasz gyalog zászlóalj (ez utóbbiak közül a Zanini és Ceccopieriek — egyik zászlóalj visszaszökött) például Wasa, Schwarzenberg, Porosz herczeg, Sándor ezredek, Don Miguel 2 zászlóalj, Estei 4 század sat. s gyalog székelyek.

Utóbb a lengyelek-, olaszok- és a németekből külön legiók alakítottak. Az elsőnek főnöke volt Visocky, a másodiknak Monti gróf, a harmadiknak Gyron. Hogy e philhungerusok az ügy haladását sokban segíték, mondanom is fölösleges.

Alakítottak önkéntes zászlóaljak is, mint Földváry, Perczel, (Zrinyi csapat), gr. Fiquelhardt, Ujházy sat. által. Jellachich ellen a szeptemberi napokban a képviselőház is elment.

Erdélyben Dobay volt a főtoborzási biztos. Bethlen G. és Miklós sokban segíték, de itten lankadtan haladt a toborzás.

Figyelmet érdemelnek az ugynevezett csikósok is, kiket Szalay azelőtt rendezett. Fekete ing- és gatyában, karikás ostorral voltak ellátva, s ennek segítségével az ellen lovasságát leránták a lóról. Rózsa Sándor 150 emberével ezekhez csatlakozott s ezekből lettek később a Hunyadi-huszárok.

S mi legtöbb érdem, minek legtöbbet köszön a magyar hadsereg, az, hogy e szempontból a világ egyik hadseregével sem hasonlíthatni össze: előbb polgárok voltak, s aztán katonák.

Kár hogy a tisztikar vitézsége nem felelt meg a közhonvédekének. Ha amazok megtartják Napoleonnak a pyramisok aljában mondott szavait: *les epaulets en avant!* csodákat tehettek volna. De Debreczen, Szeged és Arad annyira hemzsegeének a tétetlen tisztekkel, hogy a lapok nem egyszer jóslák: „csata lesz, mert sok a tiszt közöttünk!”

DICTATOR.

GÖRGEI ARTUR.

Ő felsége kegyelmet adott azon férfinak,
kinek a világ ítélőszéke, a világ histori-
ája nem adhat.

Magyar Hirl. 1849. 16. sz.

A francziáknál Dumouriez, a lengyeleknél Krukevieczky, a rómaiaknál Coriolan, a helleneknél Ephialtes, Erdély történeteiben Békes Gáspár, mozsárban törve, chemice vegyítve, kiadnák a magyaroknál — Görgei Arturt.

Görgei agg nemes család sarja, melly donatioját Levitschnigg derék munkája szerint 1240-ben Görgei Arnold, szepesi ispán kapta, s annak ősi birtokában Toportzon (Szepesség) született 1818. januárjában.

Három fitestvére van, Guido bányász, Armin őrnagy, ki a bányavidékeni csatákban nevezetes szerepet játszik, és István honvéd százados.

A gyermekek első nevelése anyjok, egy igen mivel, mondhatni tudományos nő felügyelete alatt történt, ki kora képzés által akarta gyermekeit a középszerűség niveauja fölé emelni. E célból Salzman rendszere szerint kora edzéssel akarta megerősíteni őket, hogy mint erős árboczok, az élet vihara előtt meghajolni ne kénytessenek.

Egy nyáron át háromszor is meghámlék a mindig meztelen nyak, kar és mell, s csizmában harisnyát vagy kapczát soha, s köpeny helyett egyetlen könnyű kabátot viseltek, s matrác helyett csak szalmazsákon háltak.

S valóban Görgei fel sem vette a téli hadjárat fáradalmait, a nyári campagne rózsák alatt lappangó töviseit. Szilárd, megkeményült volt ezek iránt, mint nem volt megkeményülve az élet viharai ellenében.

Spártaiszerű anyja meghalt 1828. decemberében.

A kevésbé szigorú kedélyesebb atyára maradt a gyermekek növe-
lése, ki mintegy hét év előtt szenderült örök álomba.

Artur iskolai képzettségét részint a késmárki, részint a löcsei tanodákban kapta. 14 éves korában mint rhetor, az eperjesi főiskolába ment, honnan pár hét múlva a tulni árkásziskolába vétetett föl.

Boldogan vig kedélylyel sietett oda, mert had s ismét had s annak tanai voltak kedvezesz-méi már fiatal szivének.

Tanárai kitünő tehetségei iránt annyi tekintettel voltak, hogy a 3 évi tanfolyamot 2 év alatt engedék elvégeznie s a főhaditanácsnak mint leendő „vezér“-t ajánlák, atyját pedig idévelék, mint atyját legjelesb növendéküknek. E levél ma is megvan.

Ezután Bécsbe a magyar testőrsereghez ment, hol a rend, szorgalom és erény példányképe volt. Ismeretvágyait az elébe mért tudományok nem elégiték ki, az egyetembe bejárt, hallgatandó az állatgyógytant s más kedvencztudományait, szorgalommal és sikerrel, mint az előbbiek.

Öt év múlva a nádorhuszároknál főhadnagygyá lett, de midőn már nem sokára századossá leendett, quietált, s magát a vegytanra adandó, Prágába ment.

Végzett tan után egy elzászi hölgygyel nősült s Topportzba rokonaihoz költözék.

Igy találta a márczius 15-iki forradalom, melly őt is dologra inté, hogy lelépve a munkátlanság mezejéről, elfoglalja a tért, melly eszének inkább megfelelt. S ez ember több jellemmel, de annyi észszel csodákat mivelhetende.

Budapestre ment s a magyar ministeriumnak szolgálatát ajánlá.

Első, mit rábizának, volt : Lüttichből fegyvereket hozni.

A buzgalom és ügyesség, mellyel azt teljesíté, kedvező oldalról ismertetvén meg őt, előléptetését biztosító tért nyitának előtte.

S csakugyan a győri állomásnál századossá, s nem sokára Szolnoknál őrnagygyá nevezték ki.

Ezenben a bán átlépte Horvátország határait, s sietteté lépteit Pest felé.

Görgei Csepel szigetbe volt rendelve.

Egy készületlen nemzet páratlan erőkifejtésének kora volt ez.

Pest kétségbeesett csatára készült, míg némellyek kiegyenlitést, mások tartózkodást tanácslának.

Közepette e határozatlanságnak ez egyszerü őrnagy követte el az első merész forradalmi tettet, bámulandó ügyességgel kiszámítva annak őt illetőleg leendő jótékony hatását.

Gr. Zichy Jenőt *) elfogatta, bevádoltatta mint honárulót, saját

*) Eugen = Jenő és nem Ödön (Edmund.) Az egész forradalom alatt igen hibásan volt Zichy Ödön használva. Gr. Zichy Edmund él — s kin azon szencsétlenség történt, gróf Zichy Eugen volt.

elnöklete alatt törvényszéket tartott, elítéltette s az ítéletet sept. 30-án (1848) saját jelenlétében végrehajtatá.

Vizsgáljuk csak a tényt indokaival.

Zichy Jenőt a legultrább patriota sem vádolható honárulással; nála Jellachich utlevélénél egyebet nem találtak, s egy utlevél nem ok arra, hogy valakit felakasztassunk.

De Görgei tudá, hogy a közfigyelmet iránta csak illy hatalmas *coup d'état* költethi fel.

Felakasztatni egy oligarchát, a hatalmasb, főbb aristocratia egyik nevezetesb tagját, felakasztatni egy egyszerű őrnagynak csak pusztá katonai hatalomnál fogva, álokoból, nem volt kisebbszerű tény, mint (1792) Lamballe herczegnőnek meggyilkoltatása.

S másfelől tudá azt is, hogy forradalmi időben sokkal jobban rohanak az események egymásután, hogysem a kormány e tényre kellő figyelmet fordíthatna, s ha a párt, mellyhez csatlakozék, győz, bizonyosan emelkedésével, befolyásának szélesbülésével végződendik.

De másfelől egy aristocratának felakasztatása volt illy körülmények közt a leghatalmasb *coup d'état*, lépés, melly visszalépést lehetlenít.

Görgeinek jelleméből kifolyó, hogy tette elkövetésekor ő mind e körülményeket megfontolá.

S ugy lön, mint kiszámítá.

Lehet, hogy Zichy grófot a felbujtott nép, a Dunán áttörni akaró 30,000 paraszt is meggyilkolta volna. Lehet, hogy ezt a grófnak határozott nyilatkozata, mikép Jellachich beütését helyesli, elkerülhetlenné tette.

S ha Görgei hódolt a közvéleménynek, ő volt az, ki ezt annyira vitte, hogy legyen, minek köpenye alá rejtse fölemelkedési törekvéseit.

S mint emlitém, számítása nem csalá.

Az egyszerű őrnagy nevét viszhangoztatá az egész ország, bámulva emlité mindenki, s ki illy határozottan lépe föl, hívék, hogy a forradalom hadi ágát is határozottan tudandja vezetni.

Kossuthnak sweet-heartje lön, a nélkül, hogy ez benne megbuktatóját látta volna, mint Gyges, midőn nejt a lidiai hős előtt leleplezé.

Ezenben Görgei, mint ezredes, Perczel táborába tétetett át.

S midőn Róth és Philippovics egyesült ereje a tolnai nemzetőrök által 19 óráig feltartóztatva a Sióni átmenetetl Ozoránál hiában próbáltak volna, Görgei és Perczel által utólértve lefegyverezettek, hol a két hadvezér, Görgei Perczel tervét rosznak nyilvánítván, egymásnak nyílt ellenségévé lettek. (Oct. 8-án 1848.)

Innen Görgei a felső táborhoz rendeltetett, ahhoz, mellyet ez időben Móga kormányozott. De Mógában nem bizának. Kossuth tehát titokban Görgeit nevezte ki hadvezérré, azon megbizással, hogy ha Mógában árulást veend észre, tegye őt le.

Azonban a határon átmenést ő mindig ellenzé.

Bizom ugymondá a sereg lelkesedésében, de jobban bizom ujonczaink jó lábában, hogy semmivé ne tétessenek.

Megtörtént a schwechatti csata (oct. 30-án). Szerencsétlen végét Görgei előre megjósálá, s midőn Kossuth lelkesítő szavaiban bizalmát nyilvánítá, „ha megmenekszünk, ujonczaink gyors lábának köszönhetjük,“ mondá gunyos mosolylyal. Mőga megbetegült s Görgei mint tábornok és fővezér előbbi positióját foglalta el Pahrendornfál a Lajta mögött, a költséges de nagyszerű pozsonyi sánczok megkészülését már azelőtt felügyelvén.

E sánczok készítése alkalmával történt, hogy hg. Windischgrätz proclamatióját (nov. 12-én) a magyar katonákhoz kibocsátá, mellyben felszólítá őket : „hogy 14 nap alatt nov. 26-ig térjenek vissza azon zászló alá, mellynek hűséget esküvének. Kik e határidőt hasztalanul engedik lefolyni, gyávaság vagy rossz gondolkozás miatt, kik ő cs. kir. felsége sergei ellen továbbra is fegyvert hordoznak, árulóknak s zendülőknek nézetendnek, s mint olyanokkal bánandnak.“

Válaszul e rendeletre (Pozsony nov. 26-án) Görgei e proclamatiót bocsátá ki :

„A feldunai magyar királyi hadsereg szőzata. Mőltő boszankodással olvastuk az ő felségének, a királynak neve visszaélésével kelt manifestumokat és Windischgrätz tábornagnak f. hó 12-kéről a néphez intézett fölhívását, mikben a magyar nemzet ármany- és árulással, lázadásra bujtogatással és ennek kíséretében rablás- és gyilkolással vádoltatik, Magyarország pedig a legféktelenebb anarchia színhelye gyanánt tüntettetik elő. De mind ennél inkább töltött el utálattal azon alávaló politica, melly, midőn az egyetemes nemzetet nem reméli boszujával elérhetni, egyes honfiakat szemel ki áldozatul, és midőn ezek nyakába törekszik keríteni a történetek egész terhét, a nemzetet ezen egyesek elámitott eszközének lenni hirdeti.

Mi, feldunai hadserege az alkotmányos Magyarországnak, ebből alkalmat veszünk magunknak, ismételve kijelenteni, hogy mi, tökéletes tudomást szerevve a dolgok állásáról, tisztán felismertük kötelességünket. Kijelentjük, hogy ármany és árulás nem a magyar nemzet által, melly királya iránti loyáliságában, szomorodva bár, de híven, maig megmaradt, hanem a magyar nemzet ellen koholtatnak!

Hazafi örömmel nyilvánítjuk, hogy hazánk legnagyobb részében csend és egyetértés uralkodik, és az ország egészének törvényes rende azon egyes lázadási kísérletek által sincs legkevesebbé is megzavarva, miket épen a reactio és azon bitorlott hatalom szitogat, melly a király nevével visszaélve, a király esküjét sárba tapodja!

Tiltakozunk azon valótlán állítás ellen, mintha minden eddig kelt kormányi intézkedések egyes magánszemélyek tettei, az egész nemzet pedig és véle mi, illy egyes pártütők elámitott vak eszközei volnánk; és kijelentjük, hogy Magyarország királyi esküvel szentesített alkotmánya védelmét igaz ügynek tartjuk, és ezen meggyőződésünkben azt minden megtámadás ellen öntudattal védjük!

Kijelentjük, hogy valamint az egész magyar nemzet mindazon eszközöző árulás daczára, minőnek a historiában párja nincs, királyát folyvást olly loyálisáttal tiszteli, minőnek a régi és uj historiában szinte párja nincs: ugy miűis ohajtjuk virradását azon napnak, mellyen a törvényes viszony a király részéről,

a magyar nemzettel, az alkotmány alapján visszaállítatik; hogy azonban most, midőn fejedelmünk és a nemzet közt minden törvényes érintkezés a reactió ármányai által lehetetlenné tétetett, s miután a király törvényes helytartója a nádor, országunkat elhagyá, mi a nemzet képviselőiben ismerjük föl azon hatalmat, mely törvényesen egyedül intézkedhetik az alkotmányos Magyarország ügyei felett; hogy e hatalom kifolyását, a honvédelmi bizottmányt, tökéletesen jogszerű kormányunknak tekintjük, ennek rendelkezéseiben az összes nemzetnek az alkotmányos többségben nyilatkozó akaratát hisszük manifestálva; és valamint e meggyőződésünkben eddig minden parancsát hiven teljesítettük, ugy ezentúl is sem biztatás, sem fenyegetés által meg nem ingatva, rendelkezéseit kötelességünk szerint teljesíteni szentül fogadjuk.

Kijelentjük, hogy midőn fenálló kormányunk intézkedéseit az egész nemzet magáévá teszi: mi is legnagyobb készséggel ajánlkozunk, sőt követelünk a felelősségben részt vehetni.

Jelszavunk; „alkotmányos jog és szabadság“, ez alatt készek vagyunk minden megtámadás ellen utolsó csepp vérig küzdeni, és ez alatt remélünk minden törvénytelen erő és ármány ellen győzni! Pozsonyban, nov. 26-án 1848. A feldunai magyar királyi hadsereg nevében: Csány László, főkormánybiztos, Görgei Arthur, tábornok.“

Igy jött el december, szokatlanul fagyos hideg idővel.

Hg. Windischgrätz Magyarhonba ütött, s Görgei, ki Pozsonyig nyomult vissza, az itteni költséges sánczokban sem tarthatá magát, félvén, hogy körülvétetendik. Visszavonult tehát Győrbe, honnan hasonlólag leebb vonulni kényteték. Ágyuja kevés vala. Serge alig állt 20,000 emberből.

Következő két levele e dologra nem kis fényt derít:

„Győrt nem egyesülhetünk, mert ágyuinkat veszélyeztetnők, ha még tovább is itt maradnánk, de egyesülhetünk Sárkányon, ha Perczel holnap 7-én Gyomótnak, Csótnak, Teszérnek Tamásira, és holnapután 28-kán Romádnak, Bánknak, Szombathelynek — Kis-Bérre megy. 29-én Sárkányra, hová Horváth őrnagy ur 1 divisio huszárral, 1 ágyuüteg- és 1 gyalog zászlóaljjal már 28-án érkezik. Ha pedig kocsikra tehetne szert, ugy holnapig tovább mehetne, t. i. egész Románra, s mindjárt 28-dikán érkezhetnének Sárkányra. Görgei Artur, tábornok.“

„Felső-Gallán, dec. 29-kén 1848 $\frac{3}{4}$ 12 órakor.

Az ellenség utánunk nyomult Bábolnáig; — ott a huszárok gyáván megfutottak, s egy gyalog zászlóalj (500 ember) gyáván elfogatta magát 15 vasas német által. Az ellenség visszahuzódott. Ma még semmi hire. A szőnyi uton eddig még nem haladott. De Csákvárnál előre tolakodhatnék: azért rendelém Horvátot Zámolyra, hogy onnan menjen elébe ötet megtámadni, ha bátorkodik, — vagy engem tudósítván, valamint tábornok urat is, ha az ellenség nagyobb erővel nyomulna arra.

Kohlman ezredet Budára küldöttem, környékét szemügyre veendő. Görgei, tábornok.

Győrt dec. 27-én hagyták el, honnan a sereg egy része Komárom, más része pedig Buda felé vette útját.

A magyar seregek nagy részint ujonczokból állának. Alig valának

fölszerelve, öltönyeik könnyük s a hideg igen nagy vala. A vezérek a csata titkaival ismeretlen emberek. S azonkívül hogy idő és körülmények ekkép ellenök esküvének, egy hatalmas, mindennel jól ellátott sereggel kelle küzdeniök.

Ily körülmények közt Görgei szabadulást egyedül a concentratióban látott. Akarta II. Fridrik Vilmos rendszerét alkalmazni. Hitte, hogy az egyesülés most nem marad sikeretlen, a nemzet erejének kellő kifejtése, felhasználása nem leend sikeretlen.

Perczel moori csatája meghiusítá e tervét.

Nem maradt egyéb hátra, mint Budára vonulni — egy demoralizált, elkedvetlenedett, tanulatlan sereggel.

A csász. hadsereg vezére úgy hívé, mert minden körülmény, minden előzmény oda mutatott, hogy Buda alatt az egyesült magyar hadseregekkel kellend küzdenie.

S ez, mint gondolhatni, a már is demoralizálódó magyar hadak teljes semmivételével végződhetendék.

De nem úgy lön.

Görgei átlátva, hogy ez esetben egy csapással mindennek vége, olly lépést tön, mi az egésznek más fordulatot adott.

Perczelt t. i. Szolnok felé küldve, ő maga Vácznak vette utját, azt onnan a bányavárosok felé folytatandó. E lépést a magyarok boszusan, a császáriak pedig gúnynyal fogadák.

Jan. 2—6-ig Váczon volt a 19,000-nyi sereg s annyira ellepé azt, hogy az élelem is fogyatkozni kezdé.

Itt Görgei egy proclamatiót adott ki, mellyben kimondá, hogy V. Ferdinánd király és a márcziusi nyeremények megvédéseért csatázik.

Lássuk e proclamatió négy pontját.

„1) A felsődunai hadsereg esküjéhez hiv marad : a magyar királyság V. Ferdinánd király által szentesített alkotmányának fentartását minden külellenesség ellen védeni.

2) A felsődunai hadtest épen olly határozottan álland ellen azoknak is, kik kora republicai mozgalmak által az ország belsejében az alkotmányos királyságot meg akarják buktatni.

3) Az alkotmányos monarchia értelméből, melly mellett marad a felsődunai hadsereg utolsó emberig, magából következik, hogy egyedül és azon rendeletnek engedelmeskedik, mellyeket a felelős magyar kir. hadügyminister vagy annak helyettese (most tábornok Vetter) törvényes módon kiad.

4) A felsődunai hadsereg megemlékezve Magyarországot alkotmányára tett hitére, s megemlékezve becsületére, arra, hogy mit akar és mit kell tennie, végül nyilatkoztatja, hogy valamely az ellenséggel szőtt egyezmény eredményét csak akkor ismeri el, ha az részint Magyarhon alkotmányos formáit, mellyre a hadsereg megesküdött, részint a hadsereg hadi becsületét garantirozza.

A felsődunai hadsereg e nyilatkozatot azért adja, hogy a political. ármá-

nyok közepett, mellyeknek a közelebbi időben szegény hazánk tán kitéve leend, állását a szoros törvényes uton megtarthassa. Vác, jan. 2-án 1849. A felsődu-nai hadsereg nevében Görgei, m. k. tábornok.“

Értesülvén a sereg azonban, hg. Windischgrätz Budára vonulásáról kedélye még jobban lehangolódék s borultan, komoran inkább szaladva mint rendben folytatá útát Vadkertre.

Másnap Honton, Ipolyságon át Verebély felé indultak, hová jan. 12-én értek. Ott a kastélyben ütöttek tanyát s még másnap is ott maradtak.

Jan. 14-én Sz.-Benedekre s onnan a következő napon Selmech- és környékére mentek.

E hó 21-én Windschachtnál csatára került a dolog, de megvereték s kevésbe mult, hogy serege nagy részével el nem fogott.

Kalapját ottan keresztüllőtték. Warum nicht ein Zoll tiefer? monda hidegvérrel.

Mit itt tön a fiatal kárpáti sas, mellékarabja Moreau visszavonulását, a historia legnagyobb szerü jeleneteinek egyike.

Ugyanis olly tetemes, olly nagy erő állott ellenében, hogy új csata elfogadása, tovább folytatása esetében, körülvetése és veszte bizonyos leende. Legnagyobb veszély fenyegeté sergének Körmöczön volt részét. Ez ugyanis a legnagyobb vésznek levén kitéve, éjfélkor midön senki sem gyanitá, annak koromsötétjét felhasználva, egész seregével átment a Sturcz hegyi tuncelen, mellyet árkászok által kelle járhatóvá tenni, s melyen át a mult században Rákóczy tett átvonulást.

Borult idő vala, havazott, az orkán sivitva fűtt el a táj felett. Az éj és táj vadonvolta a hideget növelte.

S ez ut mégis olly sajátságos vala!

Parancs szerint szólni nem vala szabad, de ha egy ágyu- vagy maroktányosnői szekér elsülyedt, ki tilthatta volna el a káromkodást! S ilyenkor az oldalvást hallgatva lovagló huszárok is leszálltak lovaikról.

S ez nem vala mind! a lovak botorkáztak vagy horkoltak s nem egyszer tünt fel a hóból egyegy félig elsülyedt honvéd!

Jan. 19-én a Szánthónáli csata után Görgei Tokaj, Tarczal és Keresztúr felé vette útját, hol 22-kén Schlick tábornok által megtámadtatva, öt kétségbeesett heves csata után keményen megverték s visszavonulni kényttették. Görgei sergének erejét bámulandó ügyességgel tudá felhasználni.

Rosenbergben hg Windischgrätz követével találkozik s alkudozott is vele. Görgei a béküléstől már ekkor nem volt idegen, azonban részint mert feltételei nem fogadtattak el, részint mert a magyar fegyverek szerencséje más helyt is kedvező fordulatot vett, félbenszakadtak.

Ezenben Guyon branyicskói csatája által Görgei és Debreczen közt helyreállt a közlekedés.

Onnan Görgei a Szepességbe vonult, hol Korotnoknál (febr. 3. 4-én) tábornok Nugent sergein fényes diadalt nyert. Ezenben minden oldalról erő rendeltetvén ellene, hogy körül ne vétessék, gyors mozdulattal, erejét felhasználva, elvonult onnan.

Február közepe felé a sereg szellemét komor felhő borítá el. Hire szárnyalt, hogy a parancsnokságot Dembinszki veendi át. Az egész sereg mondhatlan előzeretettel ragaszkodék Görgeihez, kit a csatákban olly véghetlen nagynak láta, azért Kossuth parlamentaireivel hidegen bántak.

Villámcsapás volt rájuk nézve Görgeinek Kassán febr. 14-kén kiadott napi parancsa, mellyet e szavakkal végze be, hogy reméli, mikép a sereg, mint ő, engedelmeskedend a lengyel tábornok rendeleteinek.

Mindamellett Görgei máskép tett mint szólott.

A febr. 26. és 27-diki nagyszerű kápolnai csatából, hol a magyar sereg Dembinszki alatt az összes osztrák erő ellen küzdöttek, készkarva késett el.

Sokan oknak mondják ezt, hogy e csata eredménye nem volt olly fényes, mint várhaták.

Azonban Görgei az ellenkezőt bebizonyítá a hadi törvényszék előtt.

Görgeinek első találkozása Dembinszkiel Miskolczon volt. Miután a parancsnokságot átvette, kétszer irt légyott-ot, kétszer irt neki barátságosan : Görgei egyszer sem jelent meg.

Harmadszor parancsot küldött hozzá.

S Görgei csakugyan eljött. S midőn Dembinszki szemére lobbantá, hogy nem a barátságos felszólítás, hanem a rendelet következtében van itt, hogy kérhetne tőle tanácsokat.

— Nekem, ugymond Görgei, a tábornok urtól parancsokat s nem tanácsokat kell elfogadnom.

A csata már folyamban volt, midőn Görgei a hetedik hadtesttel megjelent. Itt rendeletet kapott, midőn sergeivel balszárnyat képezve előnyomulni akart, hogy attól megválva menjen át a jobb szárnyra, mint Klapka helyett parancsnok. De Klapka már szét volt verve.

Ehez járult, hogy a vitéz de önféjü tábornok Schulz, Görgei adjutánsát, b. Kempelent — ki előnyomulási rendeletet vitt hozzá — félre értve, e szavakkal „jól van, jól van, tudom“ vissza kezdett vonulni.

Mindamellett, hogy Görgei volt oka, mikép a csata nem lön a legfényesebb diadal, neki lelete köszönni, hogy el nem veszett teljesen, hanem az ellenséges fővezér Solimannal elmondhatá: „illy diadalt csak ellenségemnek kívánok!“ Szerencséjük kerekét e csata fordítá meg.

Másnap Mező-Kövesdre mentek. Dembinszki terve volt, hogy a császáriakat Tiszafüredre csalja, mialatt főerejével Szolnokról kitor és hátukba kerül, rendeletet adván Görgeinek, hogy az átgázolhatlan mocsáros s ütegekkel ellátott poroszlói defilée megvédésével fedezné a visszavonulást.

De Görgei e hosszú s keskeny defilé mögött állítá fel seregét — egészen ellenkezőleg mint rendelve volt.

Görgei ezenben elfogatta Dembinszkit, kérdőre vonván : miért vonult vissza Tiszafüredre, s 48 óra óta miért nem ad enni az öszves hadseregnek ?

Szemere tudtván ezt Kossuthal, eljött Görgeit elfogatni. De ennek seregét egész más szelleműnek találta, hogysen ezt tenni merte volna. A katona nem vizsgálja vezére lelkiületét, tetteit ; de ha a csatában hősiség, csatán kívül magaviselet által bizalmát, szeretetét meg tudá nyerni, bizonyos lehet benne, hogy elhagyni nem fogja.

Görgei azonban teljesen kimentette magát.

Kossuth egyszerűen kérdé tőle, hogy illy helyzetben Dembinszkinék mit kellett volna tennie ?

— Ha én Dembinszki vagyok, ugymond ez, Görgeit föbelövetem. Ebből láthatja elnök ur, milly veszedelemnek kellett a hazát fenyegetni, a miért magamat ennyire kitettem.

Fővezér ezután Vetter lett, Vetter után Görgei, miután betegsége s Damjanics gúnyolásai miatt tovább nem folytathatá.

Görgei mint fővezér az operatiók centrumává Tiszafüredet nézte ki. Itten találkozott legelőbb Damjanicscsal.

Este későn érkezett meg. Damjanics és Klapka egy szálláson valának — de midőn Görgei oda ért, már aludtak.

Görgei is leteríti köpenyét a földre, feje alá széket tesz és aludni kezd.

Reggel fölébredvén, Damjanics bámulva lát egy idegent, ki fölülve s szemüvegét félretaszítva, szemeit dörgölé

De mielőtt szóhoz juthatott volna, az ismeretlen feláll s kikiált :

— Hej! schnapsot elé!

— Te vagy emberem, mond Damjanics, te Görgei vagy, s átöleli őt. Bátya, folytatá, a had a kisujjadban van. Fővezér leszel; — Vetterrel majd elbánok én. Budát beveszed, Komáromot felszabadítod, kibékítesz bennünket a királlyal. Én pedig a debreczeni csevegőket fogom szétverni.

Az, mi ezután történt, fénypontja a magyar hadjáratoknak. Egymásután nyert csaták, valóságos diadalmenet, millyenhez hasonlót a historia felmutatni nem tud, hacsak Nagy Sándornak Gangesig tett útját nem akarnók párvonalba tenni vele.

S Görgei, ki a kápolnai csata előtt hajlandó lett volna letenni fegyverét, az erő által, mit a készületlen nemzet kifejteni tudott, annyira meglepetett, hogy most ő volt az, ki a kifejtett erőt legjobban, legügyesebben használta fel.

S ki, mint ez ma tudva ran, titkos alkuban volt az ellenséges vezérel, megadta a csapásokat, mik az alkut lehetlenné tévék.

Márczius vége felé kezdődtek meg *en gros* az operatiók s merőben

Görgei terve szerint, hogy Tiszafüredről *debouchirozzanak*, a megbetegült s a halálig boszantott Vetter helyett Görgeire bízván a fővezérséget.

A magyar seregek Gályavölgyben Mácsától Fényszaruig erős helyzetben állának. Az operatívokat két directióban folytaták. Egyik sereg a gyöngyösi uton nyomult előre, a többi colonne-ok Jászberényt megkerülve, ott egyesültek s a Zagyváni hidon átkelve folytaták útjokat.

Ekkép Hatvan átellenében az ellenség oldalában manoevroztak.

Apr. 2-án Hatvannál volt a nevezetesebb csaták elsője, mellyet rohammal vettek be. A honvédek egy része szuronynyal küzdött, másik könnyebbnek tartá a puskáágyat, de olly hideg vérrel és bátorsággal, mintha díszmenetre készültek volna. Hadtestét ezután Görgei a tábornokká kinevezett Gáspárra bízta.

Hatvan hamuvá égett, a mellettei hidat pedig tábornok Schlik a merész és heves támadások daczára elrontatá.

Mig Klapka Tápió-Bicske körül diadalmasan operált, a jobb szárny Aszódot és Bagot bevette, honnan Isaszeg felé ment.

A harcztér három meredek, erdőkkel sűrűn benőtt hegy vala. A magyarok Isaszeget elhagyni kénytetének, néhány zászlóalj rendetlenül szaladt. De a szerencse nem sokára visszatért.

Három szuronytámadást vesztének el. Iszonyu áldozat, iszonyu emberéletbe kerültek azok. De a negyediket megnyerték. (Apr. 6-án.) — A császári seregek főhadiszállásukat Gödöllőre tették át, miután Gáspár odaérkezése miatt ottan tovább nem tarthatták volna magukat.

Hogy e támadások, e csaták lelke Görgei volt, mondanom is fölösleges. Mint egy hadisten mindenütt elül állt, a küzdőket lelkesítve, bátorítva a seregeket. Ki ekkép látta őt kivont karddal kezében, villogó szemekkel fehér lován elül menve, példát mutatva s bátorítva a seregeket — saját embere el nem hiheté, hogy ez ember áruló lehet.

Görgei Pestet semmi áron sem akarta csata színhelyévé tenni, s operatívait is ekkép folytatá.

Kerepest és Czinkotát elfoglalák, egy más osztály pedig Üllőig és Monorig nyomult elő a vaspályán, míg a jobb szárny Váczig terjeszkedett ki (apr. 10.)

Az itteni csatában — megnyerte Damjanich — tábornok Göcz elesett és elfogatott. S midőn kívánatára Görgeit elébe hívák : „Én tábornok Göcz vagyok,“ mond halk hangon s meghalt. Görgei egész katonai díszszel temetteté el.

A császáriak Párkányról Győr felé mentek, a magyar főhadiszállás Gödöllőre tétetett át, hol Kossuth és Görgei közt közvetkező nevezetes szóváltás lön, mi bizonyítja, hogy a színelt szivesség daczára milly feszült álláslétezett a két ember közt : K.: „valljon, ha kimondanók a függetlenséget, a sereg beleegyezésére számítani lehet e?“ G. erre így nyilatkozik : „azért, mivel egy pár apró csatát nyertünk, nevetséges azt gondolni, hogy legyőztük Austriát, vagy neki mehetünk tán Európának; egyébiránt a sereg V-ik Ferdinandra esküvék, s annak neve mellett küz-

dött eddig, „s midőn K. erre ajánlkozik, hogy haranguirozni fogja a serget, G. satiricus mosolya szónoki önhittségének felette kedves nem lehetett; hanem, ugy folytató, hogy ő a közvéleményt s az országgyűlést nem képes tovább nyugodtan tartani, s kénytelen nekik engedni, s kimondani a függetlenséget; G. szárazon viszonzá : „bolond az, ki maga megett elzár minden utat.“

Görgei meggyőződve néhány színleges támadás után, hogy az osztrák főerő Pest előtt áll, két erős colonne-ban egyenesen Léva felé nyomult Ipolyságon át. Itt (apr. 18.) mintegy 30,000 embere volt, katonák, kik alatta és általa bajnokokká lenni megtanultak. Ezekkel Kálna, Bars és Sz.-Benedeknél három colonne-ban a Garan vizén átment.

Ez nap Nagy-Sarlónál ütközetre került a dolog. Láttuk az ezelőtti valóban nagyszerű csatákat. Hiában próbálnám ezt leírni. Elég egyszerűen annyit írni, hogy a többieket mind fölülmulta. A hely meggyuladt, a csata még délben is tartott, midőn az osztrákok visszavonultak.

E csata által Komáromnak ostromzár alóli felszabadítása lehetővé lön (apr. 20.) egy heves és véres szuronycsata után. Érdekes lesz Görgei hadjelentését e tárgyról közleni :

„Az I. és II. hadtest (Klapka és Damjanich) ma Komáromig előnyomultak.

Előnyomulásunk által e nagyfontosságú vár a bal duna- és vágpart-oldalról megszállás alól felszabadított, azonban a Dunán túl huzott parallelákból lövöldözés folyást tart, ámbár az ellenség ostromlövegeinek száma, különösen a taraczkoké, nagyon csökkentnek látszik.

A vár az eddigi ostromoltatás által keveset szenvedett.

Lenkey tábornok ma négy zászlóalj gyalogság, egy osztály huszár és egy üteggel a várat Csallóköz felől megszállt ellenséges hadsereg ellen tett egy kirohanást, mire az ellenség állomásait odahagyva, három gözhajón a szigetről a Duna jobb partjára átkelt, de a mieink által üzöbe vétetvén, ismét több embert veszített, kik kezeink közé foglyokul estek. A mi veszteségünk csekély volt.

A Csallóköz ezzel szinte megtisztult az ellenségtől.

Minden tudósításokból és saját tapasztalatom után azt következtethetem, hogy az ellenséges sereg Komárom megszállását nem igen fogja sok ideig folytatni.

Kedves kötelességemnek nézem még azt is megemlíteni, hogy a haza iránti jó szellem, mely a komáromiakat lelkesíté, a szenvedett sok veszteség és veszedelmek daczára is — épen nem csökkent, és minden dicséretet érdemel. Az utóbbi hidrakásnál (a Dunán keresztül) a polgárok a legnagyobb ellenséges tűz közepette munkás részt vettek, valamint most is, midőn seregünk a várhoz közeledék, a lakosság a Zsitván és a vidéknek megáradott árkaival átvivő hidak helyreállításához szükséges épületfát a legnagyobb készséggel és gyorsasággal állította ki.“

Épen most érkezett tudósítás szerint Görgei Armin őrnagy és mozgócsapatparancsnok Körmöcbányára bevonult, minek következtében az

ellenség Turóczig visszavonulván, a mieink a bányavárosokat ismét elfoglalák.

Másnap pedig a várban a serget következő beszéddel üdvözlé :

„Harcztársaim! Alig mult egy hava, hogy még a Tisza mögött állotunk, kétes szemmel nézve kétes jövőnkbe.

Ki hitte volna akkor, hogy egy hó lefolyta után már a Dunán menendettünk át, és hogy szép hazánk legnagyobb része a gyalázatos hit-szegő dynastia rabigája alól fel lesz szabadítva.

Legbátrabbjaink sem mertek volna ennyit remélni, szent ügyünkbeni minden bizalmuk mellett sem.

De a hazafiség szent ihlete lángolt lelketekben, és az ellen hősieségtek miatt millió főnyi hadseregnek tartott benneteket.

Ti győztetek, kétszer egymásután győztetek, és győznötök kell továbbá is.

Jusson ez eszünkbe, ha ismét csatába megyünk!

Elhatározó volt minden csata, mellyet vívtunk, de még elhatározóbbak lesznek azon csaták, mellyeket jövődöben vivandunk.

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk!

Isten bennünket áldott meg azon szerencsével, hogy életünk feláldozásával ezen szép honnak kivívjuk ősi önállóságát, nemzetiségét, szabadságát és örök fenmaradásának biztosítékát. Ez legszebb, legszentebb feladatotok.

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk!

Sokan hiszik közöttünk, hogy óhajtott jövődönk már ki van küzdve; de ne ámitsátok magatokat, mert ezen harcz nem Osztrák- és Magyarhon közt fog eldöntetni, ebből európai harcz fog keletkezni, — harcz, mellyet a természetes és szent népjog ví a szemtelen zsarnokság ellen. És a nép fog, a népnek kell győzni mindenütt!

De a győzelem gyümölcsseit aligha ti fogjátok élvezni, ha valódi hű előharczosai akartok lenni. Mert hű előharczosai csak akkor lehettek, ha szilárd elhatározástok — ezen legszebb és legdicsebb diadalnak vértanui lenni.

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk!

S minthogy erősen hiszem, hogy köztetek alig van egy, ki gyáva életet dicső halálnak elejébe tenne, és ki nem érezné úgy, mint én, hogy egy nemzetet, mellynek fiai Szolnok-, Hatvan-, Bicske-, Isaszeg-, Vác-, Nagy-Sarló- és Komáromnál győzelemmel koszoruzák homlokaikat, nem lehet rabbá tenni : a legborzalmasb ágyutüz közepette részetekre csak ezt az egyetlen jelszót tudom :

Előre, harczársaim! Csak mindig előre!

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk!

Kossuth pedig, midőn a honvédelmi bizottmányt azokról értesíté, tudósítását azzal kezdte meg : „hajóljon meg a nemzet Görgei és a hadsereg előtt!”

Pest bevételét. Budán osztrák őrség maradt. Kossuth a nemzet nevében parancsolá Görgeinek, hogy Budát vegye be.

„Most már minden elveszett, mond Görgei, e stratégiai baklövés által.“
De azért a parancsot teljesíté.

Görgeinek a Svábhegyről küldött két hadjelentése az ostrom folyamat legtisztáiban írja le.

„F. hó 11-kén az ellenség 3 osztály dzsidással, 3 zászlóalj gyalogsággal és vadászokkal, 6 ágyúval és röppentyüvel Lesvár felé közeledvén, előőrseinket megtámadták; de Pöltenberg ezredes urtól segítségre küldött 3 osztály huszár és 9 ágyú megérkezével az ellenséget különösen tüzeinknek jól irányzott lövéseivel Eneséig visszaverték, ki egész Csornáig visszavonult.

Veszteségünk 2 sebesült tüzér, a huszároktól pedig 1 tizedes és 3 közvitéz elfogatott; az ellenségtől elesett egy dzsidás tiszt, több ember és ló, és a mint egy később átszökött őrmester és 2 közember állítják, huszonhét halottat, sok sebesültet és 12 lovat vesztett az ellenség.

Trebersberg tüzér-százados ez alkalommal igen jelesen viselte magát, miután ágyúival az ellenséget visszavonulásra bírta, a keskeny töltésen egy ágyúval személyesen az ellenség után nyomult, és a legnagyobb golyózáporban az ágyút maga irányozván, kemény és jó tüzelése által az ellenség hátsópatát szaladásra kényszeríté, mely bátor előnyomulás által a többi ágyúk is tért nyervén, felálltathattak. E kitünő viseletért Trebersberg százados 3-dik osztályu érdemjellel diszesített fel. Ugyanaz nap reggeli 6 órakor a Csallóközben is 3 osztály lovas-ság 3 ágyúval Dunaszégnél felállított előőrseinkre törtek, de 3 órai csatázás után ismét Hédervárra visszavertek.

Az átszökött őrmester beszéde szerint, minden oldalról átalános megtámadás volt e napra meghatározva; de mivel az enesei oldalról a megtámadás visszavertett, az ellenség terve füstbe ment.

Hentzi, budai várparancsnok, fenyegetését tegnap este borzasztón teljesítette. — Jól célzott számos lövések által sikerült neki a pompás dunasort több helyeken egyszerre meggyújtani. A tűz, nagy szél által élesztve, csakhamar elterjedt és Pestnek legszebb részét hamuvá tette. — Borzasztó látvány volt! Az egész várost lángtenger borította, és a füstgomolyok közepett az égő gránátok csillagzóporként iszonyatos dörgéssel zuhantak a szerencsétlen városra. — Nincs toll, mely e látványt egész valóságában leírhatná; „de én részemről az egész tüneményben az austriai dynastia halálpompájára gyújtott fáklyáknak lobogását láttam, mert a kiben e hazában még egy szikrája volt a kegyeletnek a hitszegett dynastia iránt, azt a tegnapi tett örökre kiirtotta; s ezért bár szívből fájdalom a főváros pusztulását, én az ellenség ezen gyalázatos tettét, melyet akadályozni hatalmamban nem állott, de melyre részemről semmi ok nem szolgáltattatott, csak a vár annál erélyesebb ostroma által megtorlani törekedendem, és annál szentebb kötelességemnek ismerem, a fővárost minél hamarabb illy minden emberségből kivetkőzött ellenségtől felszabadítani.“

„Ma reggeli 3 órakor Csepelszigetnél vert hajóhidunk elrombolására az ellenség a budai lánchidoszloptól 3 gyújtó és 4 kövel terhelt rontó-hajót bocsátott le a Dunán; de felállított őrsegünk az ellenség szándékát megsejtven, olly erélyesen járt el hivatásában, hogy a hajókat elfogva elsüllyeszté. Rohlitz főhadnagy, mint kinek rettenthetetlensége-, ügyessége-, s erélyességének egyedül köszönhetni az ellenség káros szándokának olly szerencsés meghiusítását, századosul lön előléptetve.“

Május 19. és 20-án cseletámadások történtek. 21-kén virradóra volt az elhatározó támadás. Előtte egész éjen át ágyuzás folyt, mintha roham nem is történendék.

Két óra után a fehérvári rondella s a bécsi kapu tájáni rés egyszerre támadtattak meg. Mintha Róma harcossai keltek volna ki sirjaikból, megújulva láttam Julius Caesarnak a teutonok elleni küzdelmét s megújulva láttam a teutonok védelmét a római sas ellen.

A honvédek egy része puskatűzet adott, más része a kartácszapor daczára létrákon mászott fel, s ha 10 elhullott is, a 11-ik mégis rohant.

Görgei a Heiderich-háznál, hol főhadiszállása volt, a tornáczon fel s alá járkált egyszerű őrnagyi ruhában sipka nélkül s nézte a távcsövön át a harez folyamát.

Másfélórai folytonos kartácstüzt után néhány zászlóalj feljutott a várba. Ludwig kormánybiztos kérde Görgeit: megirhatom-e Debreczenbe, hogy a vár be van véve, s figyelmezteté Görgeit az olaszok által kitűzött fehér zászlóra.

— Emlékezik ön Melasra Marengónál? mond a fővezér. Ön megteheti, én még nem.

Négy óra lehetett. A hajnal első sugárai már kisütöttek.

— Ott ott! mond Görgei, pillanatra kigyult arczczal, ott lobog a nemzeti tricolor! Éljen a honvéd!

S aztán néma és komor lön. Volt e komorságában valami, mi a Carthago romai fölött siró Cato arczához hasonlított.

Mint Róma bajnokai, e várossal, úgy küzdének a honvédek itt is. Mindkét vezér nyert, hogy diadala által eltemesse, miért küzdött!

A bevett várból Rákóczy és éljenek harsogának, éljenek a szomszéd városból.

— Éljenekkel még nem vétetett be vár, mond Görgei. Nyergeltetett s oda ment, hol a pusztítás és halál angyala irtózatos nyomorokat hagyott. A helyszínén jutalmazá a bajnokokat. Többi közt egynek a golyó által kilyukasztott köpenyére tüzte fel az érdemrendet: „ügyelj ugymond köpenyedre, mert ha mindenüvé tűzők érdemrendet, furcsán fogsz kinézni.“ A lég mephyticus kipárolgással volt saturálva, az utczák kövezete cserép-, üveg- és gránátarabokkal telve, az utczákon merev tetemek nyújtóznak, a házak megrongálva s a nádori lak leégve volt.

— Nem akarom, ugymond Görgei, midőn felgyujtatá, hogy a kormányzónak lakhelyül szolgáljon.

Buda bevételét ő maga stratégiai baklövésnek nevezé.

Görgei ezután a hadügyi tárczát vette át. S midőn Buda bevételé után az első keresztel s altábornagyi ranggal kinálták meg:

— Törvényeitek szerint, ugymond, nincs altábornagy, respublikában nincs rendkereszt. S egyiket sem fogadta el. Hanem ugymond Kossuthnak, ha csakugyan meg akartok jutalmazni: tegyetek pesti egyetemi chemia-tanárrá.

Ezután a legsajátságosabb körülmények állottak be.

Görgeinek fővezérsege s hadügyi tárczája által sokkal nagyobb hatalom volt kezében, hogysen Kossuth és ministeriuma ne remegtek volna tőle. S ez ember bámulandó ügyességgel hol Pesten, hol a felső táborban töltötte idejét s mint Dyonisius füle, mindent tudott, mi körülte történik.

Ezenben tábornaszernagy Haynau vette át a fővezérseget. Az oroszok beütöttek. Zsigrád-és Perednél Görgei csatát vesztett, átnyomatott a Vágon.

Pestre jön tehát, jelen leendő ottan egy hadi tanácsban.

Épen ministeri tanács volt, s Görgei szokott cynismusával egyenesen oda ment; ezen est nevezetes volt. Görgei a tanácsszoba melletti benső teremben nőalakot vön észre, s kérdezgeté : „miféle nőszemély az?“ — mig végre Kossuth egy kis zavarral mondá : „az én nőm“ — „tehát küldd ki onnan — volt a válasz — a statustanácsnak nőtanukra nincs szüksége.“ — Ezen incident után szokott módon folyt a tanácskozás, különösen épen Kossuth előterjesztéséről, melly szerint e lak neki igen szük levén, úgymond, „legalább három nagy előszobára lenne szükségem, s olyan házban, mellynek két kapuja van, hogy az egyiken be, a másikon kijárhassanak a kocsik, ha jönnek hozzám az udvarló k.“ — E szóra kissé ingerülten felele Görgei : „bizony nem tudom édes lelkem barátom, lesz-e időnk neked palotát építeni, mert“ — s erre előadá a határszélekről hozott híreket az oroszok minden oldaloni előnyomulásáról, némi keserűséggel emlékeztvén meg figyelembe nem vett tanácsáról, s azzal fejezé be : „most már nem marad egyéb hátra, mint vagy Erdélybe vonulni vissza, vagy ha még nem késő, kivágni magunkat Austriába, ott legalább van munitio, miből ugy is kifogyunk.“

Azonkívül a legcriticusabb perczben, midőn az ellen minden oldalról előnyomult, mintha a külbajokat nem elégették volna, belczivódáshoz kezdettek.

Kossuth a kormányzó s Görgei a fővezér és hadügyminister, meghasonlottak együtt. Kossuth félt, hogy Görgei nyakára nőhet, mert két olly fontos hivatal egy kézben elegendő volt arra, hogy mindenkit, ki utjában állt, onnan elmozdithasson. S aztán nem is bizott benne az előzményekért, hogy érdemeket akar büntetlenségére szerezni.

Görgei pedig Kossuthtól s a többi táblalibráktól hadi terveket nem akart elfogadni. Nevetségesnek tartá, hogy ez emberek 20 mérföldről rendezik a hadi operatiókat.

A táblalibrák készitének egy operationalis tervet, mit Görgei nem fogadott el. Mindenkép nyakába akarták erőszakolni. Végre boszusan tudtokra adta, hogy a császáriak Komárom alatt állanak, s mivel ő ottan ellenállani sem nem tud, sem nem akar, fusson a kormány Tihanyra, mellyet Gál Sándor erősíteni kezdett, s merrefelé maga is vonulni akart.

Pesten azonban e levél megérkezete előtt nevezetes dolgok történtek. Conferenciáztak, okoskodtak, tanakodtak, — nem tudtak hová lenni. Végre

elhatározzák, két tábornokot küldeni Görgeihez, felszólítani őt az engedelmességre, s koncentrálni minden erejüket alsó Magyarhonban. A tábornokok Kiss és Aulich voltak, velök ment Csányi is.

Semmi világosabban nem mutatja, mint ez, hogy egyik sem volt forradalmi ember. Kossuth Görgeivel egy ügy főnökei, egymás mellett nem lehetének, s egyiknek sem volt elegendő bátorsága túladni a másikon.

Az nap, (június 30.) mellynek éjelen a két tábornok fölment Komáromba, leérkezett Görgei levele.

Görgei, ki magában előre kiszámította, hogy levele minő hatást fog előidézni, a tábornokokat egész illedelemmel fogadta s megmondá, hogy a kormány felsőségét, mint annak tagja, nem tagadja, s üdvös rendeleteit kész teljesíteni.

Pedig a jól sikerült színlés mellett is, mint a következmény megmutatá, Görgei capitulálása innen datálódik.

De nem így a kormány. Görgei tudósítására a legnagyobb zavarba jött. Miskolczról tetemes sereg fenyegeté s alig volt valami erő, mit ellenébe tenni tudott. Hitte, hogy Görgei nélkülözhetend övéiből s ime most arról értesült, hogy neki is igen csekély serge van.

Görgei azonban, ki Gyórt egy vesztett csata után elhagyni kényteték s seregeit Komárom előtt rendezé, a szőnyi sánczoknál positiót foglalt. Az orosz-osztrák seregek — számszerint 50,000-en — Ács felől támadták meg.

Kemény csata volt. Az osztrákok a sánczokat csaknem elfoglalák, midőn Görgei díszöltözetben, e szavakkal „ne féljete! a golyó ma csak engem keresend!“ huszárait ágyuk ellen rohamra vezette. E harcban, melly személyes bátorságát ugy bizonyítja, mint többi csatái strategiai ismereteit — sebet is kapott.

Annyi eredménye e csatának csakugyan volt, hogy Görgei megtartá positióját, s a kormány néhány napig még maradt Pesten.

Midőn a harczból fáradtan haza érkezett, két hir lepé meg: egyik, hogy a hadügyministerségből letétetett, másik, hogy Dembinszki s Mészáros a fővezérek.

Görgeinek önfeladási működései e naptól fogva datálódnak.

Görgei a következetlen le- s föltevéseken boszankodva, kijelenté, (3-kán) hogy a kormánynak engedelmeskedni nem fog, hanem tőlök függetlenül, belátása szerint folytatandja működéseit, mert bennök legkevesbbé bízik.

A veszély elkerülhetetlenségét mindnyájan látták, s épen ezért egymásban keresék annak okát, legalább egymás ellen külszin után jártak.

Kijelentette egyszersmind azt is, hogy merőben uj terv szerint fog

operálni, mellynek azonban koránsem leendő a kormány székhelyének védeése tendenciája, hanem ez meneküljön, hová akar s hová tud.

Mit Görgei a kormánynak ígért, meg is tartá. Komárom alól Vác felé vonult s csak némi közeli seregekkel egyesülhetett. (Julius 13.)

Vácson mozlém őrség vala herczeg Bebutow vezénylete alatt, melly Görgei közeledtére rögtön Ujfaluba kihuzódott (15-én). Este volt, midőn Görgei 23,000 emberével megérkezett s kemény positiót foglalt el Dukánál, mire Hatvan és Hortról az ottani orosz csapatok Bebutow herczeg segítségére siettek. (Julius 15.)

Az orosz sereget Sasz tábornok vezette. Elszánt hoszas csata kezdődött, mellyben az oroszok részéről a lovasság, Görgei seregéből pedig a tüzérek tüntették ki magokat, annyira, hogy azok heves támadásai ezek elhatározott ellenállása miatt a győzelem ez nap egy részre sem dőlt el.

Másnap (julus 16-kán) az orosz seregek gyors fordulatokkal concentrálták az erőt, Görgeinek pedig meggátolák a concentrálhatást, kinek ereje azonban Nagy-Sándoréval 32 ezerre nőtt. Ennek következtében Vácson utczai csata kezdődék. Mindkét fél harcosai ez nap is olly kétségbeesett viadalt fejtettek ki, mint az azelőttin, mellynek következtében Vác kiraboltatott.

Az utczai csata Görgei erejét sokkal jobban kifárasztá, hogysem tovább csatát küzdhetett volna : kirendelve tehát Nagy-Sándort fedezetül, maga tovább huzódott. A hidon biborszín tábornoki öltönyében megállt, s a gránát- s golyózapor daczára az álgyuk átmenetelét elrendezé. Közelében 8 gránát esett le s a hid 3 helyt kezdett égni. De bátorságát semmi sem volt képes megtörni.

Ezen húzódása Görgeinek a magyar forradalom egyik legnagyobb-szerű jelenete. Mint strategista csalhatlan bizonyosságát adta, hogy időt és körülményeket fölhasználni tud. De ugyanezen húzódása által a többi seregekkel egyesülhetésnek még reményét is elvágta, vagy azt olly nehézzé tette, hogy kivitele csak megsemmisülésével végződheték. Itt tehát azon tervét, hogy a kormány- és többi vezérektől separálja magát, s ezzel a hosszabb fentartást képtelenné tegye, foganatba vette, mellynek kivitelét Perczel és Dembinszki lefelé húzódása könnyítette.

18-kán reggel a balassa-gyarmati uton Görgei s az orosz seregek összetalálkoztak, annyira, hogy a lőrinczi hegynél ágyutüzeket is váltottak. Amaz azonban ügyes fordulattal kisikult, s estvére Vadkertre érkezett. Az itteni csata következtében azonban Görgei főhadiszállását A.-Gudanyra tette át.

Másnap Görgei a károsi szorost (hegy és folyó közt) védni akarta, de e tervét Grabbe tábornoknak Zólyomgyéből közeledése meghiúsítá.

Ekkor ő Losonc felé vette utját, s ottan positiót foglalt. De Görgeinek koránsem volt annyi ereje, hogy a két oldalról nyomuló ellenséget itten feltartani tudta volna. Innen Gyöngyös felé sietett (22-kén). És

ezután koránsem folytatá útját lefelé, mi tetemes áldozatok után nevezetes hasznot hajthatott volna, hanem separatisticus tervének megfelelőleg fölment Miskolczra. Sasz orosz tábornok nyomban üldözé.

Görgeinek miskolczi hadjárata után tábornok Grabbe, ki fölfelé a bányavárosok fedezetére sietett, Losoncra vette útját E város, azelőtt néhány orosz tiszt benne megöletvén, fölégettetett háromnap szabad rablás után, annyira, hogy lerombolatlanul alig nyolcz ház maradt. Innen Tokaj felé olly sebesen ment, hogy már július 24-kén Bényén volt.

Ezenben július 23-án az orosz főerő Ábrányból Miskolcz felé erőtetett recognoscirozásra seregeket küldött ki. Harsány falu határán az erdő szélénél találkoztak ez és a magyar recognoscirozó seregek s kemény tüzelés után az utóbbiak Miskolcz melletti erős positiójukra vonultak.

Görgei, a még mindig gyöngélkedő Görgei, azon hirre, hogy az oroszok Emöd, Keresztúr és Ónod felől bekeríteni szándékoznak, egy hadi cselt használt. Seregei egy részét e positióban hagyá, s ugy rendezé el, mintha egész tábor volna ottan. Ő maga pedig, Pöltenberg tábornokot, magát élelemmel ellátandó, Miskolczra küldé, hogy e várost ostrommal vegye be. De tábornok Tscheodajew már elvonult belőle. Ezenben az orosz főerő megtámadá a Görgei vezénylete alatt hátramaradt sereget s ez még néhány positiót foglalván el, magát keményen védelmezve, Miskolczon túlvonult.

A Sajó balpartján túl Miskolczon Zsolcza felé mocsáros síkságok területnek el. Görgei seregével Ónodtól Sajó-Ládig ezek mellett foglalt helyet, a Sajóni hidat elrontva. Ez július 25-kén történt.

Reggel 10 órától estve 6-ig kemény csata volt. Mindkét részről ágyúk dolgozának.

Egyike volt a legszebb, a legnagyobbszerű ütközeteknek. Estére azonban az orosz ágyúk Görgeit — mint a hadjelentés írja — elhallgatni kényteték. Angol lapok megemlítvén e csatát, Görgeinek hibául tesszik ki, hogy csak is az orosz tüzéség ellen manoevrizott s szuronyait nem használta.

Az ezt követő nap legvilágosabb bizonyosága, hogy Görgei a seregek concentrálását egyedül, s macacságával gátlá meg.

Ugyanis magok az orosz tábornokok is azt hívék, hogy Görgei ezután a Tisza irányában működend, az orosz seregeknek Tiszáni átkelését meggátlandó. Ki is volt rendelve Tscheodajew tábornok, őt, ha Tisza-Füred felé megy, nyomban üldözni. Görgei azonban, miután Kossuth azt írta neki, hogy a tiszai vonal kellőleg van fedezve, Tokaj felé vevén útját, a nyomban-üldözéssel felhagytak.

Az orosz főhadiszállás áttétetett Tisza-Füredre miután a kis erővel oda rendelt Korponai macacs ellenállás után visszavonult

Egy csapat Tokaj felé rendeltetett, melly a Hernádon a hidat szétrombolva találta. Görgei előőrsei Geszthely mellett a folyó jobb partján

valának. E sereg ellen tábornok Grabbe tetemes erővel küldetett (juli 28-án). Négyórai heves csata után, mellyben Görgei, bár töltvénye nem volt elegendő, győztes maradt, tábornok Grabbe Ónodra, s onnan (jul. 29.) Putnokra vonult.

Görgei főhadiszállását Gorombolára tette át, megvédendő a berety-tyóvonalt, miután ezt a tiszavonallal többé nem tehetette.

A varsói herczeg pedig Tisza-Füredről Debreczenbe akarta főhadiszállását áttenni. Meg is indultak némi csapatok, de vízhiány miatt vizszatévén, Csegére fölmentek (juli 29-) s itt vonultak át a Tiszán. S ezzel a herczeg e folyón, melly a mult századokban annyi csatában, olly erős határfal volt, átment.

Azonban Görgei Tokajból Nyiregyházára ment (juli 31.) azottani hidat lerombolva, mikor aztán tábornok Sacken Tokajt elfoglalá. Görgei ollyforma mozdulatokat tevén, mintha a Sacken és Grabbe tábornokok közti közlekedést el akarná zárni, a fővezér juli 31-én Csegén helyt maradt s csak Tokaj elfoglalása után folytatta utját.

Ki e hadjáratok menetelét, melly mindkét részről hivatalos jelentések nyomán lön leírva, figyelemmel végig kísérte, meggyőződendik, hogy Görgei ezt nem kényszerítve, hanem önként, nem is ellenállási tervből, hanem tehetségei fitogtatásából folytató.

Juli 30.kán Szemere elutazott Görgei táborába. Mindamellett, hogy ez ember ellen ármánykodtak, félték tőle. De midőn Szemere oda érkezett, már minden késő volt!

Tokajból Görgei Debreczen felé vonult, sergének egy részét Nagy-Kálló, Vámos-Pirts s Szent-Mária felé küldvén, s Nagy-Sándort Debreczenbe rendelvén feltartani az orosz erőt, nem mintha a kormánynak N.-Váradra teendett húzódását — melly terv a császári sergek villámgyors előnyomulása következtében megghiúsult — fedezni, nem mintha az itt történendett concentratiót létesíteni akarta volna. A tervet, mit megkezdett, páratlan számitással, okos combinatióval s következetességgel folytatá.

Az út, mit tett s mit teendett ezután, egy lángeszű, de fegyverét letenni szándékozó tábornoknak hadjárata volt, hadjárat, melly által katonai talentomát ki akarta tüntetni, s melly által katonai becsületét meg akarta menteni.

Az orosz sergek fővezére főhadiszállását Ujvárosba tevén, illyforma dispositiókat tett :

Tábornok Grabbe a bányavárosokba küldetett, részint a zavargókat lecsendesíteni, részint az arrafelé történhető vonulást meggátolni.

Ezredes Chrulew Miskolcra át Szolnokra ment egy csapat gyalog-, lovassággal s négy ágyúval, hogy a Benedek tábornok vezetése alatti osztrák seregnek a Tiszáni átmenetelt biztosítsa, könnyítse.

Görgei, kinek főhadiszállása Nyiregyházán volt, Nagy-Sándort azon világos rendelettel küldé Debreczenbe, hogy, ha megtámadtatik, lassan húzza magát vissza. Vele szemben az orosz sereg a Tisza mentében voltak felállítva.

Ezenben Nagy-Sándor 7000 emberrel s 40 ágyúval megérkezett Debreczenbe. Küldetésének célja volt, az oroszokat Görgei elvonultáig feltartani s akkor vele csatlakozni.

Nagy-Sándor sergének missiója volt feltartani az orosz sereget, miglen Görgei lehúzódhatandik Nagy-Várad felé. Daczára a roppant áldozatnak, roppant veszteségnek, mi a honvédek demoralizálására nagy befolyással volt, Görgei célt is ért. Mert ő ezenben Debreczentől balra Nagyvárad felé levonult.

Kijátszá tehát a roppant erőt, melly őt, ha rögtönivel nem is, de bizonynal előbb-utóbbi megsemmisítéssel fenyegeté, úgy hogy a sok elős hátrahurczolásban kifáradt seregeivel, a mint nem küzdhetett volna, úgy el is kerülte a csatát s lehúzódá annyival inkább, mert a fegyverleté-
telnek, számitása szerint, még nem jött el ideje.

Igaz ugyan, hogy most Görgei lehúzódék, mintha maga is akarta volna a koncentrálást. De ide kell venni, hogy részint az orosz sereg állása miatt nem teheti máskép, részint az erőtetett mozdulatok-, oknélküli jártatásokkal annyira elgyengité seregeit, hogy azokat néhány napi nyugalom nélkül rendezett csatában aligha lehetett volna használni.

S ide kell venni a levertséget, mit Nagy-Sándornak szétveretése okozott. Ezáltal az összes sereg nagyon meggyengült, mig kedélye igen lehangolódék. Meggondolása annak, hogy illy roppant üldözö erő ellenében ezzel is kevesebbet tudandnak állítani: milly leverőleg nem hatott mindenki kedélyére!?

S Görgei ezáltal is közelebb jutott céljához, a capitulatiohoz, melly azonban hadvezéri hírnevét ne kockáztassa. Minden utóbbi működéseit ide irányzá, s ha csatát küzdött, ez egy vagy más jó positio kedvéért, vagy azért történt, hogy talentumának bizonyosságát adja.

Láttuk eddigi mozdulatait, hadjáratát, mellyek mind oda voltak irányozva, hogy az idő fogyjék, s midön ő a koncentrálásra határozott helyre érkezendik, az már lehetlenné váljék, valamint seregeinek is lehetlenné váljék, elhagyni őt.

Egyesülvén Nagy-Sándor seregmaradékával, Nagyváradra ment, hol ő még magyar sereget találni remélt.

Innen azonban pár nap mulva Világos s Arad felé folytatá utját.

Orosz tábornok Rüdiger, ki Görgeinek nyomában volt, augusztus

7-én megszállta Nagyváradot, s még némi erősítéseket csatolván seregeihez, folytatá útját Arad felé.

Ez utban semmi csata, semmi ütközet nem történt. Görgei elül ment s az oroszok utána, mintha comitivái lettek volna.

Herczeg Paskiewits s tábornok Görgei közt az alkudozások már annyira ki voltak fejlődve, mikép leheté látni, hogy néhány nap mulva az eredményével együtt nyílt titok leend a világ előtt.

Ezenben a kifejlett alkudozások nyomán Görgei következő levelet intéze Rüdigerhez :

„Tábornok úr! Ön bizonynal ismerni fogja hazám szomorú történetét. Megkímélem fárasztó ismétlésétől mindazon csodásan összefüggő eseményeknek, melyek kezdetben törvényes szabadságunkért, aztán existenciánkérti kétségbeesett harczba kevertek. A nemzet jobb, s állithatom, nagyobb része, e csatát nem kereste könnyelműleg, de több becsületes emberek segélyével, kik nem tartoznak ugyan e nemzethez, viszonyaik által azonban belekeveredtek, becsülettel, állhatatosan s diadalmasan kiállá. Europa politikája akkor ugy kívánta, hogy legyőzésünkre, s Magyarhon alkotmányáérti további harczának lehetlenítésére az orosz czár Austriával egyesüljön. Megtörtént! Magyarhon igaz, jó patriotái közül ezt sokan előre látták s intve előre megmondák. — Napjaink története egykoron leleplezendi, mi indítá arra Magyarhon ideiglenes kormányának többségét, fület ez intó hang elől elzárni. Ez ideiglenes kormány nincs többé. A legnagyobb vész leggyengébbnek találta. — Én a tettek embere, de nem a hasztalanoké, minden további vérontást hasztalannak, Magyarhonra nézve vésthoznak találtam s már az orosz interventio kezdetén megismertem; felszólítám ma az ideiglenes kormányt leköszönni, miután fenállása a haza jövőjét naponként komorabbá, sajnálandóbbá teheti. Az ideiglenes kormány megismeré ezt, önként leköszönt, kezeimbe tevé le a főhatalmat. E körülményt legjobb meggyőződésem szerint használok, megkímélni az embervért s békés polgártársaimat, kiket tovább védeni igen gyöngé vagyok, legalább a had nyomorától megmenteni, föltétlenül letévén fegyvereimet s ezáltal ösztönt adván minden tölem elvált magyar haderők vezéreinek, megismerésére annak, hogy jelenleg Magyarhonra nézve legjobb hasonlót tenni. — Bizom e mellett ő felsége a czár magasztalt nagylelkiségében, hogy annyi derék bajtársaimat, kik mint előbb osztrák tiszték, a körülmények hatalma által ez Austria elleni szerencsétlen hadba vegyültek, bizonytalan szomorú sorsnak, s Magyarhon népeit, kik igazságszeretetében biznak, elleneik vak boszudühének védtelenül nem teendi ki. Elég volna talán, ha mint áldozat én egyedül hullanék el!

Önhez czimzem e levelet tábornok úr, mert ön volt az első, ki jeleit adá azon méltánylatnak, melly bizalmamat megnyeré. — Siessen ön, ha a további hasztalan vérontást meg akarja gátolni, a fegyverletétel szomorú felvonását a legrövidebb idő alatt, de olly módon lehetővé tenni, hogy ez ő felsége az orosz császár seregei előtt történhessék meg. Mert ünnepelesen nyilvánítom, hogy készebb vagyok hadtestemet bármilly túlerő elleni harczban megsemmisítettnei engedni, mint osztrák seregek előtt föltétlenül letenni fegyvereimet. — Holnap, augustus 12-én Világosra, holnapután 13-án Boros-Jenőre, 14-én Beélre menendek, mit olly czéllal tudatok önnel, hogy erejével az osztrák s saját sergeim közé vonuljon, engem körülzárni, s azoktól elválasztani.

Ha e manoeuvre nem sikerülne, s az osztrák sergek nyomban üldöznének, támadásaikat határozottan visszautasítom, s Nagyvárad felé nyomulok, elérendő

ekkép a császári orosz sereget, kik előtt egyedül nyilvánítom késznék magamat, fegyvereimet önként letenni. Tisztelt válaszát rövid idő alatt elvárom, biztosítva önt határtalan tiszteletemről. Ó-Arad, augustus 11-én 1849. esti 9 órakor. Görgei Arthur, magyar tábornok.“

Ha csöndesül a vihar, ha elzúg az orkán, a villám, mi utólszor is lecsapott, nagyszerű. E villám nagyszerűségével birt a jelenet, mellynek leírásához most fogok.

Nagyváradról Görgei Aradra sietett, miután már a berettyóvonalt sem volt képes fedni, hogy ottan a déli magyar sereggel egyesüljön. Ha Dembinszki Temesvár helyett Aradra megy, (mit ez, miután Görgeinek azon szándoka, hogy fegyverét letegye s a magyar tábornokokat orosz-osztrák kezekre játsza, tudva volt előtte, nem tehetett) tán még tarthaták volna magokat, de ekkor bukásuk is nagyobb lett volna, mert az összes de meggyengült magyar erő a négyakkora orosz-osztrák had ellenében küzdött volna.

Augustus 10-kén Görgei seregének egy része — 9000 ember — Uj-Aradon találkozik táborszernagy Schlick hadtestével.

Még ez nap megütközének. Görgei megveretett, s a Maroson átkelni kényteték Ó-Aradra, a városba, melly ez év alatt a bombáztatás által annyit szenvedett, s melly ennyi serget és menekültet alig volt képes befogadni.

Másnap egész nap Görgeit fekete sejtelmek kinozák, nem a csataért, mellyet elvesztett, de mellynek kárát kipótolni még tudta volna. És sejtelmei nem csalák. Estve meghallá a Dembinszki serege semmivétételének híret.

Borzasztó állás! Éjszokról ellenség, keletről ellenség, délről az, nyugotról az, még a föld, a tér, nellyen állának, sem volt biztos!

Teljesülve látá azt, mit önfűsége, sértett büszkesége előidéze, daczára egy másnak, ki ellenében mindig ármánykodott, s kinek ármányait akkép fizeté vissza, hogy ő és az együtt bukának!

Isten keze! isten büntetése!

Augustus 11-ike volt. A nap derűlten jött fel, derűlten szállt alá a nélkül, hogy azok érzelmeit vizsgálta volna, kikre sütött, s kik erre tán méltatlanok voltak.

A forradalmi vezérek egymástól elvágott s csekélyre apadt sergeinek állapota kétségbeesett volt.

Görgeinek erőtetett marcheute-ok által kifárasztott hadai Körösnél, Dembinszkinék szétvert csapata Lugosnál, Vécsey tábora Kiszetónál álltak — a nélkül, hogy (e két utóbbit livéve) egymással közlekedhetek volna.

S mikép állt az egyesült orosz-osztrák erő?
 Az orosz főerő s az eriwani gróf Nagy-Váradon.
 Kiss-Jenő- és Remeténél gróf Rüdiger.
 Uj-Aradon gróf Schlick az osztrák hadtesttel.
 Temesvárt báró Haynau az osztrák főerővel.
 Dévától két állomásra az Erdélybe nyomult s egyesült orosz-osztrák haderő.

Zámtól fölfelé a járhatlan havasok s móczok sergei.

A töredécsapatok ellen legalább 15 akkora ellenség!

E napra virradólag vegyes hadi s ministeri tanács tartatott. A fáma szárnyain annyit megtudhatánk felőle, hogy Kossuth és Görgei, az előbbi nagyravágásaért, az utóbbi boszuvágyaért, egymásnak a legkeserűbb szemrehányásokat tették.

Az eredményt estve felé két placat tudatá a néppel.

Kossuth a maga s ministerei nevében Görgei felszólítására lelépett s Görgeit dictátorrá nevezte ki, ki, min: mondják, ekkor kimondá, hogy a főhatalmat csak a fegyverlethevéért veszi át.

Egyébiránt mindkét embernek placatja — a nyilatkozat, mellyel tettöket igazolni akarák, minden egyéb, mint egy magával számotvetett emberé. Olly kisszerűen, körülmények, önhibáik által annyira leverten jelenik meg benne mindkettő! Hiában keresné valaki azokban a méltóságot, mi más helyütt, más irományokban annyiszor föltalálható volt. Lássuk csak ez utóbbiét:

„Polgárok! Magyarországnak eddigi ideiglenes kormánya nincs többé.

A kormányzó és a ministerek, ma, hivatalaikról s a kormányról önként lemondottak.

E körülmény által kényszerítve, a katonai főparancsnokság mellett, ma, a polgári hatalmat is ideiglenesen átvettém.

Polgárok! Mindent, mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harczzal vagy békés uton, akkint, mint a szükség fogja parancsolni, mindenestre úgy, hogy a már annyira megécsizett áldozatok könnyíttessenek, az üldözések, kegyetlenkedések és gyilkolások megszüntetessenek.

Polgárok! Az események rendkívüliek, és a sorsnak csapásai súlyosak, illy helyzetben előleges kiszámítás lehetetlen, egyedüli tanácsom s kívánságom, hogy lakjaitokban békésen megvonulva, ellenszegülésre vagy harczba még azon esetben se keveredjete, ha várostokat az ellenség megszállaná, mert a személy- és vagyonbiztosságot legtöbb valószínűséggel csak úgy fogjátok elérhetni, ha házi tűzhelyeiteknél polgári foglalatosságaitok mellett békén maradtok.

Polgárok! Mit Istennek megfeythetlen végzése reánk fog mérni, túrni fogjuk férfias elszántsággal s az öntudatnak azon boldogító reményében, hogy az igaz ügy örökre vesztve nem lehet.

Polgárok! Isten velünk. Görgei Arthur.“

Olly alku, melly egyik félnek föltétlen önfeladásával végződik, hamar megkötötték.

Görgei még az nap — aug. 12-kén — Szöllösre ment, a helyre, hol fegyvereit lerakni határozá.

Szöllös és Világos közt hadi rendben állt a magyar sereg, kiéhezve, fáradtan s kevés tölténnyel ellátva.

Tábornok Rüdiger Kis-Jenő- és Simándról sergeivel hasonló Szöllösre érkezett.

Augustus 13-kán délután, midőn mindkét sereg csatarendben ki volt állítva, Görgei tábornokainak — ezek közt Kiss, Pöltenberg, Schweidel, Nagy-Sándor, Aulich, Leiningen, Lenkey — kíséretében Rüdigerhez megy, s rövid párbeszéd után tábornokait visszaküldi.

Délután négy órakor bekövetkezett a fegyverlerakás.

Eliül a gyalogok, hátul az ágyuk állottak, s két oldalt a lovasság. Legelőbb általánosán tisztelkedtek, azután a honvédek tölténytáskájokat s fegyveröket egy csomóba rakták, a lovasság pedig kardját a nyeregbe akasztva, leszállt lováról.

Görgeinek ekkor 24,000 embere s 144 ágyúja volt.

A percz iszonyúságát, a bánatot, melyet minden honvéd arcza tükrözött, leírni hiában próbálnám. Letette a fegyvert, annyi csatában, olly sok vérontás közt leghivebb társát, dicsőségének eszközét, s mellyhez épen ezért olly kétségbeesetten ragaszkodék. Minden letett fegyverrel egy halk átok szállt az égbe ez inségnek okozójára! Sokan eltörék azt, sokan magokat végezték ki vele, sok huszár lovát meggyilkolá, de megvalni tőlök nem bírának.

E jelenet megfordítása volt a mult században Északamerikában Saratogánál történetnek, midőn Bourgoyne hasonló körülmények közt az isten ege alatt lerakta fegyverét.

Az annyi csatában diadalmas, most már fogoly honvédek egy része Zaránd-, más pedig N.-Váradra kísértetett. A tábornokok, Görgei legjobb barátai, mint foglyok Aradra vitettek.

A fegyverletétel idejéből következő jelenetet közleni érdekesnek találjuk :

A levert, a kétségbeesett sereg előtt ásitozva szemlélte e saratogai jelenetet, Fouquet landshut-i tetteinek e mellékdarabját, a fővezér. Végre a hölgyek körébe megy s udvarol nekik, kik könnyeik szabad folyásmában akarák szivbánatjokat enyhíteni.

E perczben zaj hallatszik.

Megjegyzendő, hogy mire Görgei a zaj színhelyére érkezett, a sereg fele már letette fegyverét.

— No's mi baj? kérdezé.

Testvére Armin s egy azelőtti napokban oda érkezett százados — ki ezt nem ismeré — vesztek össze, s ez utóbbi a fegyverletételben bizva, a subordinatio korlátait áthágta.

— Térdeljen le százados ur! mond sir Arthur haraggal, önt rögtön föbe lövetem.

S valóban e szándokától csak a tisztikar sokszoros kérelmére állt el.

Görgeinek utolsó tette volt Magyarhonban a sergek, a várak parancsnokait felszólítani hasonló tételére.

Jelesen Klapkához a következő levelet intézte :

„Nagy-Várad, augusztus 16-kán 1849. Édes barátom Klapka! Mióta nem láttuk egymást, ha nem is váratlan, de elhatározó dolgok történtek. A kormány örökös féltékenysége, tagjai némelyikének közös féltékenysége oda vitte a dolgot, hová aprílben megmondám. Miután a Tiszán néhány az oroszokkali becsületese csata után átkeltem, kimondá az országgyűlés, hogy főparancsnoknak óhajt. Kossuth titkon Bemet nevezte ki. Az ország hitte, hogy én vagyok, mert Kossuth az országgyűlés ajánlatára jezuita feleletet adott.

Minden későbbi történetet e gagszág okozott. Dembinszki Szőregrnél megverettet. Bem M.-Vásárhelynél szétszóratott. A temesvári csata alatt a színhelyre érkezett, néhány órányira visszaállítá a harczot, de akkor annyira legyőzetett, hogy — Kossuth számítása szerint — 50,000-ból csak 6000 maradt együtt. A többi, mint Vécsey nekem jelenté, szétszóratott. E közben az osztrákok Temesvár s Arad közt előnyomultak. A hadügyministerium Dembinszkinék rendelé, mi természetes is volt, hogy a barátságos Arad, nem az ellenséges Temesvár felé vonuljon. De Dembinszki e rendelet ellenkezőjét teljesíté. Miért? nem tudom. De igen sok adatból gyanithatom, hogy irántami féltékenységből.

Ennek következménye volt, hogy a Komárom alól elhozott sereggel, a Vác, Rétság, Görömböly, Ipolicza, Keszthely s Debreczennél szenvedett tetemes veszteségek után — egyedül álltam, délről az osztrákok, északról az oroszok főerejétől fenyegetve. Volt ugyan még egy visszavonulásom Aradról Radnán át Erdélybe. De hazám iránti tekintet, melynek a békét minden áron vissza akartam adni, indita letenni fegyvereimet. Előbb felszólítám az ideiglenes kormányt, lássa át, hogy a hazának mit sem használ, azt mélyebben a nyomorba süllyeszti s azért mondjon le. — Megtevé, minden katonai s polgári hatalmat kezembe tevén le, melyre a körülmények szorongatása miatt azon gyors, de jól megfontolt határozatra tértem, hogy ó felsége az orosz czár seregei előtt föltétlenül lerakjam a fegyvert. Sergem legvitézbbjei, legbajnokabbjai beleegyeztek. Az Arad közelébeni seregosztályok önként hozzám csatlakoztak. Arad vára Damjanich alatt nyilvánítá, hogy hasonlót akar tenni. Eddigélé ugy bánnak velünk, mint derék katona derék katonától várhatja.

Fontold meg, mit tehetsz, s mit kell tenned. Görgei Arthur.“

Nevezetes, hogy Görgei táborában rendszeres orosz propaganda volt. Hitökké tette, hogy az egyesült hatalmat legyőzniök lehetlen leend s a mint a forcirozott menetek és éheztetés által demoralizálódott sereg gyengült, erősbült lelkeikben ez eszme.

Már Győrnél megkezdté művét, hol 60,000 osztrák ellenében 10,000 embert állit ki, megvereti, maga eszközöl katonai emeute-et, melyben

magát fővezérré kiáltatja ki, s midőn a kormány e tetteért feleletre akarja vonni, azt írja, hogy beteg, s midőn utóbb a tiszavonalnak lövés nélküli feladásáért akarják hadi törvényszék elébe állítani, azt írja, hogy be van kerítve.

Tudatja, hogy nincs löpora, s midőn küld neki a kormány, nem küld érte, hanem kerüli a helyet, hová az érkezett.

Háromórai távolságból nézi Nagy-Sándor dandárának semmivétételét.

S hogy ezek alatt az oroszokkal folyt a parlamentirozás, a serget rendszeresen demoralizálta, a tisztekkel pedig elhitette, hogy saját bőrük, megmentésük érdekében fel kell magukat az oroszoknak adni: — tudva van.

Mielőtt Görgei életiratát bevégezném, nem lesz fölösleges, némi őt jellemző eseményeket följegyezni, miket eddig — nem akarván a hadjáratok menetét félbenszakasztani — nem közlék.

Görgeinek téli hadjárata alkalmával a bányavárosokban bizonyos önállósága volt. S míg Kossuth Debreczenben — a helyt, mellyből Dyonisius fülét csinált s Faucher-i ügyességgel az ország minden eseményeit először tudta, bámulandó energiával rendezé és állítá ki a sergeket — felőle mit sem tudott, a branyicskói hegy megostromlása után a közlekedés köztök helyreállt.

De megkezdődött köztök a versenygés is. Szemere, Mészáros és Madarász végre győztek s fővezérré Dembinszki neveztetett ki.

Görgei dühöngött, de dühét igen jól el tudá fojtani — senki sem vette volna rajta észre. S Eperjesen febr. 14-kén kiadott már említettük napiparancsában felszólítá a serget, hogy színleges megaláztatását vegye öly közönbösen, mint ő. Pedig e figyelmeztetés nélkül az ördögnek sem jutott volna eszébe, hogy ő színleg is meg van alázva.

Mészáros ezután hozzá küldött sürgönyében kérte őt, hogy hasonló kitételektől óvakodjék, az ősz dicsőség-koszorúzza bajnoknak engedelmeskedni ne tartsa gyalázatának, annyival inkább, mert a haza bizonytalannal tudandja nagyszerű szolgálatait megjutalmazni. S e levél is csak arra szolgált, hogy általa Görgei még jobban sértve érezte hiúságát.

Kossuth és Görgei közt a színleges barátság a legjobb lábón állt. Ki a sok édes kedves barátom czimeket hallá vagy olvasá, Damon és Pythiásnak hitte volna őket.

Mindamellet Kossuth Görgeit folytonosan kémekkel vétette körül, viszont ennek is voltak Kossuth körül emberei, kik minden mozdulatairól értesíték őt.

Görgei mindezt türni kényteték, de Ludwigh kormánybiztost rendszeren ő és suite-je „civilista“ néven nevezték gúnyosan, a többi kémek előtt pedig ő a kormányzót és nejét a legmegalázóbb czimekkel és szavakkal illeté.

Illyszerü *entente cordiale* okozá, hogy Görgei nem egy hibát követett el hadjárataiban, mikor t. i. a hibák elkövetése nem az ő becsületének rovására esett.

Fölötte sérté Görgeinek hiuságát Dembinszki titkolózása is, kinek ő vakon kényteték engedelmeskedni, a nélkül, hogy terveiről valamit tudott volna.

Görgei a lengyeleknek folytonosan ellensége volt. Nevezetes, hogy ez ellenségeskedésnek legfőbb oka azon szerződés volt, mit Kossuth a lengyelekkel kötött, hogy t. i. a magyar függetlenségi harcz bevégzése után őket fegyveresen eresztendik vissza s hogy segítendik.

Görgei kitartó edzett ember mint Laudon, hadaiban szerencsés mint Wellington s a tulajdonokat, miket Napoleon hadvezéri *conditio sine qua non*-oknak nevezett, bírja.

Mi Caesarnak Rubicon, az volt neki Kápolna — mindeniket csak azután nevezhetni hadvezérnek.

Görgeit katonái nem szerették — de félték tőle s félistennek tarták. Mint Napoleon, szerette volna ő is magát saját teremtményeivel venni körül.

Hiusága igen sok s épen ezért könnyen sérthető volt. Sértett hiusága ösztönzé őt önfeladási machinatióira, mint Sapolyayt hajdan szövetkezni a törökkel. *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.*

Bámulandó, milly ügyesen kezdett januárban tervéhez s midőn a koczka fordult s azt kivinni körülményei nem engedék, milly ügyesen palástolta el s folytató az ácsi csata után.

Angol ítélok Görgeit *professionel soldier*nek nevezik. (Dailli news.) S helyesen, mert ő semmi egyéb, mint katona *ex professo*, ki fegyverrel akarja kivinni szerencsését, hírét, nevét. Kardja élén mocskot egy félvilágért sem türne el, bukjék bár a hon, bukjék bár az ügy, mellyért küzd.

Sajátságos, milly módon kér levelében (Rüdigerhez) tisztjei számára kegyelmet s ajánlja magát, ha kell, áldozatul. Bár ki is elhinné, hogy ő ezt komolyan értelmezé. Pedig minden épen másképen ütött ki, mint ő az orosz tábornokot kérelmezé.

Ő Klagenfurtban él, s táborkara egytől egyig bitófán vezett el.

E jellemvonások deritenek fényt Kossuththali versenygésére.

Ha mint a porosz Fridrik Vilmos (1757) a concentrált erőnek ő lett volna vezére, ha nem állott volna előtte Kossuth *lapis offensiv*usként, máskép intézte volna tetteit. De így? akará, hogy az ember is elmondhassa az apostatával: *vicisti Galilæ!*

De mint katona a legjelesebb tábornokok hírét érdemelte ki magának. Ha csupán katonai érdem számára épitenék pantheont, Miltiades-

től Moreauig a legjobb stratagisták szobrai sem szégyelhetnék meg magokat társaságában.

Rendesen egyszerű kopott őrnagyi egyenruhában járt. Rövid hajat, szemüveget hordott, de csákót soha. Vihar, meleg egyaránt érte arcát, mely annak edzett kifejezést, teljes színt kölcsönze.

Gyönyörű lovakat tartott, mint ritka ügyes lovas. S a legsötétebb éjben elment megtekinteni az előőrsoket.

Szigoru katona volt. Katonáit a szolgálati hibáért rangkülönbség nélkül halállal bünteté, de rangkülönbség nélkül jutalmazá. Fegyelem és rend páratlan volt táborában.

Kár, hogy a hirt, melyet mint katona a magyar hadi hir magasra emelése által kivívott, mint ember árulással bemocskítá!

HADSEREGVEZÉREK.

I.

PERCZEL MÓR.

Tolnamegyei születés.

Mint cadet osztrák szolgálatban volt, de azt nem sokára elhagyá. Tervezett összeesküvés miatt, mi iránti pere Pestmegye előtt hosszasan folyt, elfogatott. Kiszabadulván megyéjébe ment, hol szónoklatok által akart a népre hatni s ekkép pártja ügyének használni.

Pozsonyi országgyűlésen is szónoklott. Beszédeit rendszeren rögtö-
nözte, sok ügyességgel és csinnal voltak elmondva.

A parlamentben Buda várost képviselte, a Madarász-párthoz tartozott s egyike volt azoknak, ki megbetegült volna, ha mindennap nem szónokolhata. Az Olaszhon ellen adandó segély kérdésében igen kevés tapintattal járt. Ő volt egyik, ki kényszeríté Kossuthot bevallani, hogy segélyigérete csak csebfogás.

Beszédét azonban nyíltság és erély jellemzék. De ez alkalommal is nem más hanem önmaga disputálta ki magát. Ugymond:

„Én a ministerium ellen nyilatkozom a ministerium politikájának ellenében, melyet a tárgyalás alatt levő adressben nem találok fel, de különösen nem találok fel a tanácskozás modorára irányzott nyilatkozatban sem. A mi a tanácskozás vezetését illeti, azt mondom: hogy nincs egyenesség az igazságügyiminister urnak kijelentett kivánatában (zaj.) A tegnapi tanácskozás alkalmával nem volt ezen háznak valami bizonyos határozata a tárgy érdemére nézve, de nemcsak az összes háznak nem volt határozata, hanem még azon töredéknek sem, melyre hivatkozás történt. Azon nyilatkozat nem pontosul egyébben, mint abban, hogy pénzügyiminister ur az adresse-vitákban felvilágosításul véleményét előterjesztette. Errenézve azon bizonyos oldalon kijelentetett, ha csakugyan így vannak a dolgok, többen közülök beleegyeznek ezen felvilágosításba, de mielőtt határozott végzést mondanánk, kívánják, hogy ezen végzés formuláztassék, azért még nem vágta el azt, hogy a felett még szólni és ítélni is lehessen. A mai napon nem a pénzügyiminister ur fölvilágosítása adatik elő írásban, hanem az ösz-

szes ministeriumnak történt határozata; ezen határozat egészen új, és nagyrészt eltérő attól, mit pénzügyminister ur előterjesztett; ő tisztán kimondotta tegnapi, hogy ő a beavatkozást nem kívánja Olaszország territorialis igényeinek visszafoglalására érteni; ő kimondta, hogy Olaszországot függetlennek kívánja, és nem kívánja azt, mit a sanctio pragmatica értelmezésénél fogva visszahódítás tekintetében kíván. A mai ministerialis nyilatkozatban egészen más van. A ministerium abban két részre osztja véleményét. Az első az; hogy a magyar sereg egy ily békekötés kieszközlésére fordíttassék, mely által a monarchia egységének fentartása mellett az olasz népek a leghabzárabb institutiókkal láttassanak el. A másik része azt mondja: ha ez nem sikerülne, akkor ezen hadierő oda is fordíttassék, miszerint ily békekötés legyen kieszközölve, mellynél fogva a lombard-velencei tartományok bizonyos része függtleníttessék, a másik része pedig, a mennyire státus-szempontok engedik, az austriai birodalomhoz visszacsatoltassék. És ezen két osztályba soroztatnék a beavatkozás következménye, de ennek alkalmazása, következőleg a formulázás egészen új, a mi előttünk áll. En részéről, ki a ministerium politikáját az országgyűlés megkezdése óta nem tudtam tovább osztani, nem akartam nehézséget gördíteni, hogy azon segedelem, melyet mi némileg, habár csak szóval is, kimondunk Ausria részére, az mikép fog alkalmaztatni. — Hanem az eltérő pont a két vélemény közt ott van, vajjon szabad-e Magyarországnak kimondani, hogy segélyt ad? s épen azért, miután itt ily nyilatkozatot hallottam, hogy ezen kérdés már el lenne döntve a ház többsége által a nélkül, hogy azon töredék, mellynek e tekintetben én is részese vagyok, határozott véleményben nyilatkozott volna: miután ez praecocpálja véleményünket, kötelességemnek tartom ezen eljárás ellen tiltakozni (zaj, táblalibrói politica). Ne higyjék önök ezen közbeszólásukkal, hogy tiltakozással valami jegyzőkönyvi óvást akarnék részemre követelni, hanem tiltakozom csak véleménynyel az iránt, miszerint nem engedem (zajongás), hogy azon pontra nézve legyen megtagadva a szabad tanácskozás, mellyre nézve eltérő nézetben vagyok a kormánytól. En tehát az egész ország érdekében szükségesnek látom, hogy ezen tárgy a legegyszerűbb térére vezettessék, s a tanácskozási módor olyan legyen, melly ellen kifogást tenni ne lehessen. Azért tehát kívánom, hogy ezen magyarázat, melly a ministerium részéről előadatik, kinyomassék, és a ház elébe terjesztessék.“

Midőn a ráczok elleni hadjáratban csatát csata után vesztek, ő volt, ki, ha nem is a legjobban látott a kártyák mögé, de azt, mit ottan látott, legnyiltabban ki merete mondani. Következő hatalmas philippicaval lépett fel:

„Mit több hetek előtt már e szószéken megmondék, s megmondék alapos okokra basirozott események után, az teljesedésbe ment. Ha egy angol vagy francia káplárt hoznának ide, és azzal itéltetnék meg azokat, amik lent történtek több hetek előtt, és történtek ujjában a támadásra nézve, ki fogná mutatni, hogy a lehető legnagyobb árusítás követtetett el. (Zaj). Tessék meghallgatni (Szentkirályi Mórícza a terembe lép, s kitörő lelkesedéssel fogadtatik) Uraim! többször mondottam, hogy veszélyben van a haza, de nem a küllelenség sokasága, hanem magunk ügyetlensége és gyávasága miatt. Ezen mondásom igazolva van, s minden kétségen túl áll mindenki előtt, hogy a szerbek és horvátok támadása azon részről gyarapíttatik és ápoltatik, melly rész iránt e nemzet hónapokon által a legnagyobb bizalmat jelentette ki, sőt tetekben is tanusította. Mindig tisztán állott szemem előtt, hogy az azok által megbízott és azoknak föltétlen hűséget esküdött egyének, ha a legnagyobb erőt fogjuk is kezeikbe szolgáltatni, nem fognak azok ellenében ily elhatározott támadást tenni,

kik azon hatalomnak eszközei. Tisztelt ház! azt mondotta az előttem szóló, és helyesen mondotta, hogy habár ügyetlen és avatatlan lenne, mégis belátja, hogy a hadi tervezet, mely a tegnapelőtti támadásra nézve felállított, — helytelen és rosz volt. És bizonyára mikor több hónapokig tesz valaki készüléket egy sáncznak megtámadására, midőn 20—24 ezer főből álló rendes katonasága van, midőn 48 jól felszerelt álgyuja van, 3—4 ezer jó lovassága van, s ezen csapatokról büszkén tétetnek tudósítások; midőn az ellenfélnek jól felszerelt álgyuja nincs; mert szekereken viszi azokat, s lovassága sincsen: akkor egy sáncznak be nem vétele maga már olyan dolog, mely azt mutatja, hogy nem a közkatona, vagy a magyar tisztek, kikre nézve adatokat tudnék előmutatni, hogy a legnagyobb hazafisággal viseltetnek irántunk, hanem a közlelkület, mely azokat vezeti, nem tett úgy, mint cselekedni kellett volna az ország érdekében. Tehát nem elégszem meg azzal, mit az előttem szóló követ előadott, nem elégszem meg azzal, hogy vizsgálók küldessenek ki. Azt mondom, a haza veszélyben van; mert Jellachichnak táborozása az osztrákok részéről nyílt segedelemmel láttatik el. Laibachból 3 bataillon pattantyusság küldetik Jellachichnak, pedig kettőt már kapott segítségül; de tudomásunkra van az is, hogy némelyek itt a táborból megjelentek, azoktól a ház nyomban tudomást szerezhet magának, s nem szükséges, hogy investigációkra halogassuk a teendőket, hanem rendelkezéseink nyomban megtörténhetnek. Vagy várni akarunk — mint elég ügyetlenül és botorul vártunk heteken által — míg Jellachich betör; a nép úgy is elégtelen és bizalmatlan irányunkban, hogy 6 héten által semmit sem tettünk a hazának megmentésére; azt akarjuk, hogy a nép, mint már arra nézve hivatalos jelentések vannak, zúgolódásokkal lépjen föl, s a felső vidékek nyílt támadásban legyenek, s közbeszorítva minden oldalról oda jöjenek a dolgok, hogy gyáván általszolgáltassuk az austriaiaknak azt, mit ők tőlünk kívánnak? Nekünk kell, rögtön kell intézkedni, és pedig még ma, s hogy mit tegyünk, kimondom véleményemet. Kívánom, hogy a ministerium a lépéseket tegye meg. Tisztelem a hadügyminister urat, de bocsásson meg az előttem szóló, nem bizodalmatlanságból mondom, erről most nem akarok szólni: de azt tartom, hogy nekünk, ha valaha, most kell a parlamentáris formákhoz ragaszkodnunk. Ha valaki nem volt képes kivinni azt, mit nekünk hónapokon által ígért, hogy t. i. halogatás által csak azért kíván elegendő erőt összegyűjteni, hogy sikertelen támadás ne történjék: akkor bár a legnagyobb bizodalommal viseltetem is azon egyén iránt, kötelességemnek tartom, mint nemzeti képviselő, kimondani, hogy most az egyszer nem kívánom kezére bizoni a had vezetését. (A közép- és jobboldal nevet.) A pénzügyminister azt mondotta, ha a sereg veszteni fog is, köszönetet fog annak indítványozni. (Kossuth közbeszó: azt nem mondtam.) Ha a hadsereg vesztesége nyílt ütközetben történik, s a sereg úgy használtatik és összpontosítottatik, vagy a támadás úgy történik, mint kellett volna, habár ezrek vesztek volna is el, köszönetet szavaztam volna magam is: de miután ez nem történt, az ígélet nem lett beváltva, s a katonatisztek nem tették meg kötelességüket: akkor nekünk kötelességünk nyomban gondoskodni arról, hogy a nemzetnek ott lent összegyűjtött hadereje, azon vitéz derék és magyar katonák haszontalanul ne emésztessenek föl elleneink által, kik alkotmányos állásunkkal megbarátkozni nem tudnak. Indítványom tehát a ministeriumhoz és a házhoz ez: kívánom, hogy a kir. biztos, ki, mint remélem és tudom, hatalommal volt ellátva, tehát a dolgok iránt kellő tudomással bir, e ház előtt terjessze elő a dolgokat úgy, mint vannak, s mint neki azokról tudomása van; hogy ha nem áll az, a mit mondék, szívesen magamra mondom a kárhozatot; mert az árulás sokkal veszélyesebb, mint az ügyetlenség: de ha jelentéséből a legkisebb adat, vagy a legkisebb gyanu az árulásra nézve kiteszenék, akkor ezen háznak más politikát kell követni, akkor azon lépésekhez kell folyamodni

a háznak, mellyekhez egy nemzet, melly kétségbe van esve, — köteles folyamodni. Tehát azon kettőt indítványozom : 1-ör. Hogy a kir. biztos ur a ház előtt a történtekre nézve tüstént hallgattassék ki, hogy adja elő hű képét a történteknek. 2-or pedig, hogy az ő előadása következtében az alvidékre a ház teljes hatalmu biztosokat küldjön, a kik a hazát megmentsék.“

E közben Szentkirályi, ki alant járt, a terembe lépett s hosszas vita keletkezett, miközben az ellenzék, bár milly keményen tartá is magát, visszalépni kényteték.

De Perczelt gr. Chotek párbajra hívta ki, s bár a budai választók ez ellen cravallt csináltak, a párbaj megtörtént

Egyik sem kapot sebet.

A sept. 12-diki ülésben jelentvén gr. Batthyány, miszerint Jellachich már átjött a Dráván, Perczel interpellálta : hogy Buda-Pest védhető állapotban van-e ?

Pár nap mulva Bonis- és Asztalossal a táborba küldetett.

Sept. 16-án a miniszerelnök megbizta őt egy Zrinyi nevet viselő szabad csapatnak felállítására.

Ezenben Móga tábornok által a Jellachichnak segélyre siető Roth és Philippovics tábornokok ellen rendeltetett. Mint őrnagyok vele voltak : Görgei és Gáspár.

Roth és Philippovics tábornokok Pécsről elkészvén, Székesfejervárra igyekeztek, egyesülendők a bán utócsapataival. Kálazon mintegy 10,000 emberök lehetett, mellynek egy részével Roth Abára, Philippovics pedig a másikkal Tácra ment. A sergek mindkét helyt megveretvén, egyesültek.

A Sión Ozoránál próbáltak átmenni, de a tolnai és somogyi nemzetörök által Csapó Vilmos vezérlete alatt 19 óráig föltartóztatván, Perczel és Görgei villámgyorsan ott termének, úgy hogy (oct. 6-án) körülkerítvén őket, a fegyvert letenni kényszeríték. 12 ágyu, töméntelen puská és löpor esett a magyarok kezébe. A tábornokok és tisztek Pestre vitettek, a katonaság pedig elbocsáztatott.

Perczel e csata következtében tábornokká lön, a képviselőház pedig következő nyilatkozatot adott neki és seregének oct. 14-ki ülésében :

„A képviselőház hazafíú örömmel vette Perczel Mór ezredesnek azon kedves jelentését, mellyel a nemzetnek tudtára adatik : hogy vitéz Perczel Mór ezredesünk vezérlete alatt diadalmaskodó hadseregünk vitézsége, segittetve a felkelő népnek lelkes közremunkálásától, alig egypár ezernyi rendes erővel, a pártütő Jallachichnak Roth és Philippovics alatti majd hárommannyi zsoldosait, legügyesebb tapintattal és magyar nemzet fiaihoz méltó elszántsággal, egy csapással és egyszerre megsemmisítette és mind a főnököket, mind az egész sereget, részünkről majd semmi veszteséggel, az ország foglyaivá tette.

Büszke a nemzet illy hadseregre, melly a történetben ritka diadala által a magyar vitézség régi hírét és a magyar lobogók európai

becsületét fegyelmi kitüntetésével is írta a történet lapjaira s a nemzetnek hálás emlékezetébe, és a nemzet képviselői mind Perczel Mór ezredes vezérnek, mind a megnevezett vitézeknek, ugy ezen egész hadsereg minden egyes tagjainak is méltányos megismerésüket nyilvánítják és a felkelő népnek lelkes közremunkálását az egész hazával tudatják, egyszersmind felhívják a diadalmas vezért, hogy mindazon egyes vitézeink neveit körülményes jelentésben minélelőbb tudassa a honvédelmi bizottmánynyal, kik magokat személyesen is kitüntették, hogy azokat addig is, míg a törvényhozásnak vitéz hadseregünkre már meghatározott hálája tettelesen foganatosíthatóvá lesz, méltó figyelmének érdemesítésével kitüntethesse.“

Tagadhatlanul vannak neki e körül érdemei, mint a villámgyors megjelenés sat. Azonban Görgeiveli versengése épen e csatából datálódik. Ugyanis még a csata előtt Perczel tervét Görgei haszontalannak nyilvánítván, ez megboszankodva felakasztással fenyegette őt, kivált miután rendeleteinek nem engedelmeskedett.

A csata sok tekintetben Görgei makacssága miatt szerencsésen ütvén ki, meg akarta őt engesztelni s néhány drága fegyverdarabot ajándékozott neki.

De a milly hirtelen ember volt Perczel, olly büszke Görgei. A fegyvereket legényének ajándékozá. A két ember egymás iránt állandóan feszes vala e percz óta.

Gondolni lehet, hogy e csata egyik következménye volt, Perczelnek folytonos tovább haladása.

Két csatája volt a császáriakkal : Letenyénél és Kottorinál s mindkettőt diadalmasan állta ki, tetemes megveretést szenvedvén azokban a császáriak. A Muraköz ezáltal kezeibe esett, de a Dráván átkelni s Horvátországba átmenni nem mert.

Azokról következő hadijelentést küldé :

„Tegnap, azaz oct. 17-én, mind Letenyénél mind Kottorinál sikerülvén az ellenséget megszalasztani, és e két révet elfoglalva, mind a két hadosztályt átszállítani : még az nap délután mind a két hadosztály nagyszerű eredményhez jutott.

Jelenen az első hadosztályból az átszállított Hunyady és zalaegerszegi népségből, Trangus őrnagy ur vezérlete alatt, mintegy 3 század sietve üzőbe vevé a szaladó ellenség egy részét, azt utoléré, megtámadá, és 700-at fogolylyá tett.

Mind jó fegyverrel ellátott horvátok, rendes katonatisztek vezérlete alatt. Ezek mind még az nap estve utnak indítottak Kanizsára és onnét Veszprémbe.

A Gáspár őrnagy ur parancsa alá adott második hadosztály a már bejelentett átkelésén és 1 álgyu elfoglalásán kívül hasonló vitéz és eredménydús tettekkel dicsekedhetik.

Épen ma hajnalban vett jelentés szerint ő Dom borunál 1900 főből álló ot-tani ilir sereget megtámadván, megverte ; az ellenség sok halottat vesztett, 3

tisztje és 100 ember elfogatott. Bornemissza kapitány és vezérök is agyonlövették, mi ott két halottat és néhány sebesültet számítunk, 1 ló ott elesett, 1 megsebesült.

És így mindössze e két hadi actióban 4 halottat s körülbelöl 5 nehéz és 12 könnyen sebesültet számítunk.

A sereg mindenütt általában derekasan viselte magát. Különös érdemet szerzének a Jánosy főhadnagy parancsa alatt álló jeles honvédi tüzérség s mint már említém, Kőszörüs tizedes. E bátor vitézek mitsem törődve, hogy köztük több elhullott, rettenthetlenül tüzeltek és avanciroztak, parancsaimat pontosan teljesítve, előre, és üzék el golyóikkal a murántúli nagy számú ellenséget.

Továbbá Trangus őrnagy a Hunyady két századdal és a zalaegerszegiek 1 századával a 700 ilir elfogásával, gyors üzésük által.

Mint Gáspár őrnagy ur jelenté, kit hadilag dicsérem — rendeleteim pontos végrehajtása és általában ildomos és vitéz viselete miatt — szinte felesleges, a második hadosztálynál különösen derekason viselte magát a Zrinyi 5. század, mely 5 század Szekulics kapitány és általam helyettesített őrnagy vezérlete alatt áll. Egyszersmind Gáspár őrnagy ur szinte különösen megdicséri jelentésében nevezett Szekulicsot, czélszerű intézkedéseiért.

Ha istennek hálaival tartozom, hogy vezérletemet illy nevezetes eredményekkel jutalmazza : ugy kötelességem a nemzetet figyelmeztetni azon nagy veszélyre, mellybe hadi tekintetben is az általában horvátsággal népesült Muraköznek az ellenség általi elfoglaltatásával és sz. tamási mintára készületben levő megerősítésével döntetik. Ez hadilag egy igen nevezetes hely; és ha idő engedtetik csak még 2 — 3 nap az ellenségnek, sok ezer főnyi sereg sem foglalandja vissza.

E vidéket Jellachich ellen, az akkor itt levő nép, sőt sokkal kisebb erővel is, pár hétre czélszerű intézkedések mellett meg lehetett volna védeni.

Ma Csáktornyára indulok, ez igen meg van erősítve.“

Ezenben beütvén hg Windischgrätz, miután Görgei ellenébe nem tudott elegendő erőt tenni, Perczel — akkor Lendván vala — rendeletet kapott, hogy a Muraközt odahagyva, seregeivel siessen Görgeihez, elhárító csatát próbálandó.

Perczel - hátában Horváth ezredes szüntelen háborgatván — Lövon s Körmenden át a leghidegebb téli időben Sárkányra sietett, hol értesült, mikép Görgei már Györt elhagyá.

Ezenben Kossuth szüntelen irt Perczelnek, hogy az ellent tartsa fel s a sárkányi positióból ne mozduljon, mi Görgeinek Györbőli eltávozása után lehetlenné lön.

Moorra ment tehát Perczel seregeivel önkéntes elkésés után, hogy az annyira gyűlölt Görgeivel ne egyesülhessen. Makacosságának azonban keményen megadta árát. Mert tábornok Ottinger által véletlenül megtámadtatva, (dec. 29-kén) makacs és hosszas ellentállás után szétvertett. Csányi, akkortáiban kormánybiztos, annyira nevezetesnek tartá e veszteséget, hogy mint gyermek sirt s fejt a falba verte.

Ez események után Görgei a felső sereget kétfelé osztá. Egyikkel maga ment a bányavárosok felé, a másikat Perczel alatt Czeglédre küldé, hogy ottan operáljon, de ő Kardszagra retirált.

S csakugyan Perczel e küldetésének volt sikere. Ugyanis Szolnokban rendbeszedte sergeit, organizálta, újakat toborzott s a vész növekedésével aránylag növelte azt is. A tél hidegét igen ügyesen fel tudta használni, hogy Ottinger tábornoknak a Moornál kapott kölcsönt visszafizesse.

Váratlanul villámgyorsan megkerülte tábornok Ottinger sergeit, mellyek a Tiszát őrzék, egy csatában megveré őket s Czeglédig visszavonulni kényteté. E helyt (jan. 23-kán) utcai csata kezdődék, heves és nagyszerű. A csata színhelyét az osztrákok kénytetének elhagyni, kik Albertiig visszavonultak. A Pesten levő tartaléksergek gyorsan vasuttra ülven, az előbbieknék segítséget viendök, Perczel sergeivel (jan. 28-án) a Tiszán visszavonult.

E sereg parancsnokságát Perczel átadván Dembinszkinék, Tolnamegyében, a solti járásban (Pest m.) kezdett agitálni, sergeket gyűjteni. Azonban, ha kémei által nem értesül a császári sergek közeledtéről, elfogatott volna. Ő maga alig menekülhetett meg, kocsija császári kezekbe esett.

Az alsóvidékek sergei január-és február havakban felparancsoltatván, a Bánát- és Bácskaságban a magyar ügy hanyatlani kezdett. A rácok és alsóvidéki császári sergek parancsnokai hatalmasan nyomulának előre, annyira, hogy a magyarok csak védelmi állapotra kénytettek szoritkozni. Azonkívül a rácok borzasztó gyilkolásokat vittek véghez. Hideg téli éjen meggyújtották a magyar falvakat, lakosait szétkergették, az el nem futhatottakat irtózatosan legyilkolák.

Márczius 15-én tehát Debreczenben a magyar kormány Perczelt az alsóvidékre küldé, hogy azt azon sereggel, mellyet maga gyűjtött, foglalja vissza s Péterváradot az ostromzár alól mentse fel.

A szerencse Perczelt e hadjáratban különösen kegyelte. Zombornál, Sirignél és Horgosnál egymásután csatákat nyert s Batthyány Kázmérral Pétervárad ellen mentek, azt élelemmel ellátandók.

Innen viszont a Bácskaság ellen ment s apr. 2-án alig 2000 főnyi dandárral bevette Szent Tamást, és az ottani óriási sánczokat, mellyek alatt már annyi megveretést szenvedtek a múlt évben a magyar sergek.

A csata nagyszerű volt. Déli 12 órától 4 óráig tartott és véresen s rohammal végződék. Ki elgondolja, hogy mennyi leszámolnivalójuk volt a magyaroknak a rácokkal, képzelheti, hogy milly védelem ellen kelle itten küzdeniök.

De végre győztek s a kiállott sérelmet visszafizették. Kegyelmet nem adtak; — eszökben volt, hogy rokonaik sem kaptak kegyelmet. Goszpodincze és Szent Tamás hamuvá lettek.

Nem sokára azonban Stratimirovich éjjel megtámadván Perczelt, kinek sergei erre nem valának elkészülve, ötet Kácsra visszavonulni

kényteté. De Perczel hamar rendbe szedte magát; ap. 13-án Kovil-Szent-Iványon túlnyomá elleneit s már apr. 19-én Ó-Becsén volt.

Apr. 24-én Kikindánál, 25-kén Török-Becsénél nyert nevezetes csatákat, e helyeket viszont visszafoglalván.

Apr. 29-én Jankahid és Elemérnél, más nap pedig Nagy-Becskekernél nyert csatákat. Ekképen az ő, Bem és Vécsey seregei közti közlekedés útjában semmi sem állt.

Bátran elmondhatni, hogy Perczel személyes bátorsága e csaták megnyerésére igen sokat tett, mellyet folytonos diadalmenethez méltán hasonlíthatni.

E közben Perczel Bessel találkozik s a töle hallottakat annyira fel tudá használni, hogy a császári sereget heves ágyuzás után Tomaso-váczon átnyomta, Uzdinnál megverte s már május 10-én Páncsován volt.

De a Bácskaságban kevés őrizetet hagyván, a rácok megkezdék gyilkolásaikat. Miért is Klapka hadügyminister őt maj. 8-áról irt leveleiben megfeddé. Perczelnek e levélre adott válasza az akkori viszonyokra nevezetes fényt derít.

„Szekhegyen, máj. 15-én 1849.

A hadügyministeriumnak folyó hó 8-án költ, a dolgok valódi folyamának ismeretlenségét ép úgy mint a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságát tanusító iratát csak megvetéssel olvasám.

A hadügyministerium entőlem seholy jelentést nem kapott, valamint a kormányzó elnök sem, kinek jelentéseimet szoktam tenni, mellyre megbántó utasításait építhette volna; következőleg a hadügyministerium csak alattomos koholmányokból vonta ki éretlen okoskodásait.

Mi jogosította a hadügyministeriumot és a kormányzó elnököt, hogy az én jelentéseim ellenében másoknak adjon hitelt?

Márcz. 17-kén levém által a bács-szegedi erő parancsnokságát, melly álla: négy zászlóalj körülbelül 1,500 főnyi, még ez is részben fegyvertelen és ruhátlan, 500 főnyi szinte rendes gyalogságból és gyenge huszárosztályból, és vagy 1,200 lándzsás mozgócsapatokból, mellyek mind csak pár hétre vagy hónapra vállalkoztak, s eddig felényire sorvadtak.

Szeged város a Maros és Tisza közt alig $\frac{1}{4}$ mérföldnyire, Gyála, Szöreg, Szentivány és Deszki vonalokon körülzánczolva az ellenség által, az egész Bánát kezökben, és nagyszámu ellenséggel megrakva. — Bács Szabadkán kívül Bajával egyetemben meghódítva, Pétervárad körülkerítve, Magyar-Kanizsa, Zombor, Baja erős ellenséges csapatok által megszállva, jelesen Zombor Nugent ezredes alatt 4—5000 főnyi császári seregekkel; — a Duna és Tisza egészen az ellenség kezeiben, a magyarság mindenütt kiüzve, a sok ezernyi rácóság mindenütt fegyverben, s még német újonczok által is szaporítva. Majdnem minden helység erősen elsánczolva, s az egész legalább 80—100 ágyu által védetve!

Es én a fentebb érintett alig 4000-nyi rendes csapatokkal, mellyek csak később szaporítottak a 30-dik zászlóaljjal és egy osztály Hunyadi-huszárral, már márcz. 22-én, csak pár napot szentelhetvén a rendezésnek — megkezdtem a táborozást, és mint Páncsováról a kormányzó elnöknek máj 10—11-kén irtam, hat hét alatt nemcsak a Bánátot és Bácsot megtisztítám az ellenséges seregtől, hanem és velök működő császári erőktől, — saját magam s pedig mindenkinek hozzájárulása nélkül; de még Péterváradot is megmentettem az árulástól és czerniro-

zástól, a csajkások kerületét, kivéve a titteli hegységet — meghódítám, sőt még a német-bánsági határörvidéket is elfoglalván, a háromszoros sánczokkal védett Páncsován tüztük ki a magyar lobogót.

Nagy csatákat, minőket illy rövid idő alatt föl nem mutatand az utóbbi szabadságháboru — mindenütt kétszeres háromszoros erő ellenében, egy vitéz és függetlenségért fanatizált nép ellen, melly Bács- s Bánátban legalább is 50—60,000 fegyveres férfit számítá, — ugymint a szőregi, szent-tamási, godpinczei, kovilszentiványi, mokrini, basahidi, melenczei és uzdini, sok más apró csatázásokon kívül vívtam ki diadalmasan. Összesen 21 ágyut, nagy mennyiségű löszert, 11 lobogót, mellyek közt a csajkásokét és Német-Bánát ezredbelit s egy gőzhajót két vonatatóval foglaltam el. Felszámíthatlan mennyiségű ellenséget irték ki, több mint százezernek megkegyelmeztem, kiket a Duna és Temes közé szorítottam. Véghetetlen mennyiségű gabonát és marhát szereztem az álladalomnak, vagy engedék a hadamat nem kevés bajomra és alkalmatlanságomra kíséző száműzött magyarság sok ezreinek birtokába. Ezenkívül nemcsak a felszeretlen honvédeket láttam el, de a csak mostanában alakult 41-dik zászlóaljat is fegyverrel láttam el, mig a mozgók közt több száz fegyvert osztaték el.

Lehetséggé tevém, hogy Bem tábornok pár ezreivel Temesvárt czernirozhassa, és az újra becsapó és a felfogott levelek szerint magát Theodorovic hadából 6 zászlóaljjal kiegészíteni akaró Puchnert kiűzhesse. És mindezt tevém hat hét alatt, tevém pedig kezdetben akkor, midőn közel 60,000 főnyi, 160 ágyut számító hadsereg a Czibákházánál tiszai átkeléskor olly nyomorultan vezérelték, és csak pár nappal előtte Kápolnánál a vezérek kajansága miatt megvereték.

Es ezen hadvezérek egyike mint ideiglenes hadügyminister merész el nekem sértő utasításokat adni, hazudságokra alapult szemrehányásokat tenni?!

Ezek részemről megvetéssel utasittatnak vissza; — azon megjegyzéssel, mikint ha csak egy mákszemnyi tudománya van az ideiglenes hadügyministernek a hadvezérlétről: — tudnia kellene, hogy mig a Bánát felső része nincs kitisztítva, addig Bács nem lehet biztosítva, miután az ellenség Kanizsánál, Zentánál, O-Becse kis hidján, gőzösön mindig áttörhete a Tiszán.

Vagy tudnia kellene, hogy 4000-nyi rendes erővel nem lehet egy nap alatt elkergetni Nugent, mikint én elkergetém kulai mozdulatommal a Dunán át, nem Sz.-Tamást, a római sánczokat, Becsét, Zentát és Kanizsát elfoglalni és még ezenfölül Bajától Péterváradig a nyugtalankodó ráczokat lenyomni és féken tartani.

Hanem tudnia kellene, miként épen az, hogy keresztülvágya az ellenséges vonalokon, szive mélyében támadám és rontám meg az ellenséget Pétervárad körül, — épen az, hogy nem időzve és csekély erőmet, mennyire csak lehet, öszszetartva, átkelék a Tiszán, és ismét közbevágék a Mokrinnál gyűjtött népfelkelés és a Beodra-, Becse-, s Basahidon állomásozó egyesült császári-szerb-rácz-erőkön, az elsőt Mokrinnál szétvervén, a másikat pár napok alatt három nagy-szerű ütközetben megverém, részét szétszórám, részét Zimonymál a Dunán átszalasztám.

Tudnia kellene mondom, hogy ép ezáltal tevém és eszközlém hat hét alatt mindazt, mint egy éven át legjobb 20,000 fegyveres s négy lovasezredével a magyarnak és 80 ágyuja nem tudta csak félennyire is vinni és sokkal kedvezőbb körülmények közt, midőn a Duna és Tisza egészen a miénk, a magyar seregek pedig egészen a Dráva- és a Lajtánál valának.

Azt meri ön mondani, hogy semmit sem biztosítottam foglalásommal?! Még ha tettem volna is, káromlás lenne e szemrehányás! Mert a biztosítás csak rendes csapatokkal történhetik czélszerűleg, ez pedig, mint annyiszor irám és önök-

nek tudniok kellene, alig 4—5000 főnyi volt, még az erősítéssel is, mivel az erős menetek és ütközetek teljesen fogyasztyák az erőt.

De nem úgy van !

Szent-Tamás és a római sánczok elfoglalása után, midőn tudomásomra esik, hogy Bem altábornagy, (nem úgy, mint a kormányzó-elnök velem hivatalosan tudatá, hogy seregével april 12-kén megjelent volna, mire bazirozva én egyébkint kitüzött teryem ellenére Titel elfoglalására indulék, a Bánátot és így az oldalamat, hátomat Bem altábornagy s ereje által, ha pár nappal később érkezém is, biztosítva hívé) még Erdély határait sem lépte át: Kovil-szentiványi diadalmam mellett is szükségesnek találtam Ó-Becsét elfoglalni s a Tiszán átkelni, hogy épen ezáltal bácsi hódításaimat biztosítsam.

És ekkor csekély rendes erőmmel a 7-dik h. z.-aljat a baranya-tolnai huszárokkal Ujvidékre, és a vár nagyobb biztosítására, valamint a csajkások félretartására, — ugy szinte Bossányi parancsa alatt egy kis dandárt, az 5-dik h. zászlóalját fél 6 fontos üteggel, egy csekély szárny vegyes huszársággal Kiskéren; — Czintula dandárát egy 3 fontos üteggel és három mozgó bácsi zászlóaljjal Verbász, Sz.-Tamás és az ó-becsei vonal megrakására vonám.

Ezentúl Baján és Zombor, — ugy továbbá Futakon őrséget tartaték.

És azóta, bár mig én Bánátba átkelék, a rácszág a Tisza mellett Becsére áttört és az ottani mozgó zászlóalj előle megfuta, mégis midőn a verbászi erő oda közeledett, a rácszág rögtön visszavonulásra kényszerítettet.

És nemcsak, hogy mint az ideiglenes hadügyministerium írja — nem foglaltattak el a ráczok által nagy területek, de még beütés sem történt egyen kívül, és mióta bánati operatióimat combináltam, a Bácsban hagyott s előszámolt csapatok elég erősek voltak a római sánczok megett levő ellenséget két helyütt megtámadni s elvonni, — Csurogot elégetni s Josefsdorft megadásra kényszeríteni.

Igy álltak a dolgok, midőn Pancsováról válaszolék a kormányzó elnöknek szinte illyes sértő kifakadására, — s így állnak még ma is.

Isten ne büntesse meg e nemzetet és önöket, ne adja, hogy megtagadó káromlásaik igazoltassanak, hanem adja inkább, hogy természetes kerékvágásba jöjjenek a dolgok, vagy hogy én is oda törpüljek, a hová önök kárhoztatni szeretnének, s így pár nap alatt az ellenség ismét Szabadkánál s Szegednél állomásozzon.

Jellachich 40,000 embere átkelésétől fél ön, és e miatt már eleve engem kárhoztat !

Hát én Isten vagyok, hogy ő ellenében is tudhassam magamat védeni ? ! Hát nem a felső tábornoknok lett volna kötelessége ezt tenni, midőn ellenségeinek majdnem fele része levonul a Dunán, azt az innsenső parton ha nem is aequivalens, de legalább némi erővel kisértetni és szem előtt tartani ?

És önök a helyett, hogy a felső tábor vezérét kárhoztatnák, mint megérdemli, — engem üldöznek, ki hivatásom, kötelességem szerint, mint leghelyesebben az eredmény mutatja, Bács meghódítása után Bánátba sieték, hogy ezt biztosítsam, mire a kormányznak positiv felhívásai, s Vécsey segélyszorgalmazása egyformán kötelezének.

Physikai lehetetlenséget követelvén, lemondásra kényszerítenek, épen úgy, mint a moori ütközetnél, hol én Kossuth Lajos elnök és a pesti haditanács dispositiója, sőt Görgei fővezér meghagyása következtében fogadtam el az ütközetet, ki nekem segítséget nem küldött, sem Bieskeről Bánhidára ígérete daczá a előre nem nyomult, holott hátra megett csaknem 8 mérföldnyire volt az ellenség.

Most pedig Phaedruss farkasa gyanánt ismét ürügyet keresnek kapczáskodni s tudatlan kevélységgel hadjárataimat becsmérlni.

Pedig ha nem bántanak, ha lelkeket háladatlansággal és nyomorult kaján-sággal nem keserítik : ugy pár ezer emberrel csakhamar átkelek a Dunán, mi-kint azt Bem altábornagygyal meghatározám, s a dunántúli részt is megtisztí-tom az ellenségtől.

De önök csak kajánkodnak, ármánykodnak ellenem! E nemtelen bánásmód ellen csak megvetéssel lehete eddigelé tiltakoznom. Hanem e napokban találni fogok módot magamnak a közvélemény előtt oly elégtételt szerezni, minőt pol-gári és hadi cselekvéseim igényelnek.

Isten ne adja, hogy újabb szerencsétlenség tegye lehetetlenné az érintett elégtételre célzó fellépésemnek hatását! — Perczel Mór, tábornok.

Próbáltak ugyan az alsó tábori vezérek Perczel ellen több csatát, de rendszeren mindig megverettek, annyira, hogy még május végén Per-czelnek mindig Tittel volt főhadiszállása.

Perczelnek a Bánát és határország visszafoglalására tett csatái közt az utolsó s azt egy időre teljesen befejező volt a május 7-diki, az uzdi-ni csata.

Perczel teljesen győzött s az ellenség kétfelé oszolva vad futásban keresett menedéket. Azonban a ráczság és oláhság közül igen sokan meg-adták magokat, mint Perczel jelenté : „térden állva esdettek nők szá-mára kegyelmet.“

A máj. 7—10-iki napokróli hadjelentést nem leend érdektelen közölni :

„A május 7-diki uzdini csata következ ében a mokrini, basahidi, melenczei csaták folytán amugy is tetemesen fogyott és lehangolt egyesült szerb- rácz-szászári hadsereg tökéletesen megsemmisült, és nemcsak Bánát, de a határország elfoglalása is ezáltal be van végezve.

A német- oláh határőrök, ugy a tótok is, legnagyobbbrészt szétfutottak, és haza takarodva helységenként adják meg magukat. A ráczság — értem a bánáti megyebelieket — ma vagy ezer szekérrel adá meg magát nőstül, gyermekestül.

Rettenetes egy látomás, 4—5000 népséget látni, melly pár nap óta futva mit sem evett. Ők szekereikkel, családaiikkal lakhelyeikre parancsoltattak; gyer-vereiket a Dunán átkelt szerémi határőrcsapatok és császáriak vitték el.

Pancsova küldöttsége már itt volt. A ráczság onnét Zimonyba szökött.

Ma délután a közel fekvő helységekben polgári igazgatás behozatala ren-deltetik el.

„Mint már jelentém, az uzdini csata elhatározó volt: az ellenség kétfelé oszolva, vad futásban kerese menedéket. Nagy része, jelesen a ráczföld népe és igen sokan a végvidéki tót- oláh- német katonaságból, elvált vagy elmaradt az ellenséges táborokból, és haza, meg a szomszéd helységekbe menekült, míg alig harmada az ellenem állott nagy erőnek volt képes a Temesen Opovánál és ugy számukra készen állott gőzösökön és dereglyéken Szurdoknál a Dunán átfutni.

Bene alezredes Opovára küldetvén, ott a rácz földnépből sok ezer kocsikon megszámlálhatlan sokaságot talált és szoritott meg. Férfi, nő, gyermek, bánáti és bácsi megyékből, kiket a csábító császári had nem engede magával a Dunán átkelni. Rettenetes sors éré e bűnös és szerencsétlen népséget; több napokon át futva, éhezve, térdre hullva könyörgének kegyelmet. A férfiak csak nejeik és gyermekeik élteért könyörögtek, átkozva a császárt, a szerbeket és papjaikat.

Ők, mikint az Uzdinnál elfogottak, eredeti helyükre poggyászaikkal elutasítottak.

Egyik dandárommal Páncsovaig sieték, még két kis ágyu, 30 töltésszekér, 600 löfegyver, több dob, két császári és nagyobb mennyiségű rácz lobogó is birtokunkba esett, sőt még két a magyarságtól előbb elfoglalt lobogó is. Ezental nagy mennyiségű élés- és ruhanemű.

A népség lelkesedéssel fogada. Az elfutott lakosságnak 8 nap szabattott a visszatérésre. Polgári igazgatás fog rendeztetni, míg az országgyűlés határozand.

Épen most veszem Be m altábornagy szives tudósítását, melly szerint Fehértemplomnál ő is megverte a császáriakat.

A melenczei csata april 29-kén Becskerek és Melencze közt az eleméri, jan-kahidi és mitrai vonalon ment végbe.

Eznap hadammal Melenczét áthaladva, a fenti vonalban üték táborn, másnapra az ellent Becskereken megtámadandó ; ő bizva 40 ágyujában és roppant számában, ezt nem várta el, hanem délután 4 órakor Mitra és Elemér közt 11 erős coloneval ellenem mozdula. Én szokás szerint be nem várom, hanem szinte elébe sieték. És mintegy 5 órakor kezdődött azon nagy csata, melly Bánát meghódíttatását lehetségessé tevő, és az egyesült császári- szerb- rácz hadak megsemmisítését következteté.“

Hogy e szerencséje közepette is Perczel, heves gyanakodó természetű követtekben, milly méltatlan vala, mutatja következő, Kossuthnak hozzá irt levele :

„Édes Barátom!

Zsombolyáról máj. 2-áról irt hivatalos leveledre, mielőtt azt a ministeri táncsnak előterjeszteném, barátságosan felelek.

Barátságosan, mert így írva valamint önzéstelen hazaszeretetedre úgy személyes lelkületed sajátságaira is figyelemmel lehetek, míg ha hivatalosan írnék, csak kötelességemre kellene tekintenem.

Barátom! Hazánk dolgai olly jó kerékvágásba indultak, hogy hazánkat semmi sem vesztheti el, mint az anarchia ; anarchiának nevezem pedig azt, midőn a státus szolgálai közül akárki is, a kormányzót ide értve, magát a nemzet; urának képzelve, nem gondolna semmi viszonyokkal, hanem önféjüleg akarna gázolni másokat, — minden tekintet lealázna, s abban gyönyörködnék, hogy zavart idézzen elő.

A ki ebben kedvét lelné — ám vessen számot lelkiismeretével, — s ha tesszik, próbálja meg. Én kötelességem szerint iparkodni fogok egy a küllellenség, mint a belzavargás ellen a hazát védeni. S ha nem bírnam, a nemzetünket saját fainak tuláradó zsarnok vágyai juttatnák Lengyelország sorsára, míg Austria leigázni képes nem vala ; a historia majd ítélend felettünk, s a nemzet áldása, vagy átka kísérend mindenkit érdeme szerint.

Te jónak láttad nekem hivatalosan megírni, hogy „a kormányzó nagy hibái ellen a legislatio utján föllépsz.“ Erre azon feleletem van : „Tessék. Én a szabadság embere vagyok ; magamat a nemzet iránt felelősnak vallom, s ha valaki hibát fedez föl ellenem, magam törendem el a pálczát magam felett, s adom át helyemet másnak, ki jobban tud hozzá ; mert én a hazát akarom megmentve látni, nem magam fényleni.

De ha te jónak látod ellenemben parlamentararis oppositiot bmondani előre, — úgy természetes, hogy a seregparancsnokságot a követi állással cserélend föl ; mert a kormány politicája felett változtató itéletet csak a nemzetgyűlés mondhat,

s míg az nem történik, addig az ország kormányzatának az én politikai irányzatom szerint kell menni; mert én vagyok az ország kormányzataért felelős, s a státus minden hivatalnokának azon politikai irányban kell működni, — vagy lépni. Aztán opponálhat, ha tetszik. Én nem vagyok gyermek, sem báb, a ki dróton ránczigáltassam magamat; zsarnokságot sem nem gyakorlok, sem nem tűrök.

De te barátom! hivatalos leveledben a kormánynak „vétséget, meggondolatlanságot, sőt gonosz cselekvést“ szórsz szeme közé. Ez barátom — régi baráti bizalommal mondom, — mint embertől gorombaság, mint tábornoktól a kormány szükséges tekintetének szándékos lealázása. — Baráti figyelmeztetést senkitől örömebb s engedékenyebben nem fogadok, mint tőled; hivatalos gorombaszkodást, sem személyes becsületesem, sem a nemzet által reám ruházott állás, tűrnöm nem enged.

És te még tovább mégy, még a képviselőház tekintélyének is, mit, a ki hazáját szereti, támogatnia kell, mint a haza megmentésének horgonyát, — fölébe emelkedel gunyos kifejezésekben. És mindezt teszed hivatalosan, mint tábornok. Gondold meg csak, mi lenne ebből, ha én ezt a nemzetgyűlésnek bemutatnám!!

Vagy azt gondolod, teheted, mert vannak érdemeid, mert egy hadsereg élén állsz. Am hiszen fordítsd hazád ellen, ha lelkiismereted megengedi, — de gondold meg a következtéseket komolyan, s ne feledd, hogy azon hadsereg nem a tied, hanem a nemzeté, s hogy a nemzet e seregét a kormány adta kezéidbe, s az fogja tőled számon is kérni.

Én istenem, én istenem! Mit vétett a szegény magyar, hogy legjobb fiai annyira rabjai saját szenvedélyeiknek!?

Barátom! ezeket nem a kormányzó írja, hanem régi barátod, ki tőled a haza kedvéért sokat eltűr, de egyet ép a haza érdekében nem tűrhet el, azt: hogy anarchiát csinálj és zavart idézz elő a sokat hányatott hazában.

Egy előbbi leveledben azt írod: Péterváradon csak az lehet várparancsnok, a ki neked tetszik. Megbocsáss, Kossuth Lajos Perczel ur tanácsát és véleményét szívesen fogadja, s ha jó, követi; de a tábornok parancsolni a kormánynak nem fog.

A régi barátság tiszta ösztönéből írom ezt neked, édes Móriczom s istenre kérlek, ne hagyd magad elragadtatni a szenvedély által.

Látod édes barátom, ezen szenvedély a hazának végetlen károkat okoz, győzelmeid sikerét pedig ephemerré teszi.

Mi a jó tiszteknek szükségében vagyunk, s a kik jók, a haza érdekében meg kell becsülnünk. És a te seregedet legjobb tisztjeink: Gál, Földvári, Forget őrnagyok elhagyák, mert ilyen bánásmódot: „Takarodjon ön, halb rechts, marsch“ — becsületérvő ember nem tűrhet.

Száz panasz érkezik egymás után seregéd indisciplinája iránt. Panasz érkezik az iránt, hogy nagyított bulletinjeidet; 1000 halotról beszélsz a római sáncokban, a hol 50 halott volt; Bácsot, Bánátot elfoglalva mondod, holott a Bánátban jóformán még maradandó eredmény nincs, Bácsban pedig, a mint kivontad erődöt, a római sáncok ismét a rácz birtokában, s a Csajkáskerülettel a rácz lázadás fészke még épségben van. Kovilról győzelmet adtál tudtomra, holott Ujvidékre kelle visszavonulnod, s a Csajkáskerületet Tittel bevételé nélkül elhagyva, magad írod, hogy Knicsanin több ezer daliáival küzd ellened.

Én tégedet Bács meghódítására küldöttelek, s e végre bizék is bajnok vezérleted mellett elegendő sereget kezéidre. A Bánátbai átmenetelre csak Tittel meghódítása után utasítottalak. Te ezt, s vele Bácsot ephemer állapotban hagyd, — magad lelkednek több és több eredményre sovárgó ösztönét követve, átmentél a Bánátba, és — Bács Jellachich kényének van kitéve, — ki Baját összelöveté, a Dunán mindenét Eszékre szállíttatá bántatlanul, mert Bácsból, Bácsnak

meghódítása előtt kivontad erődöt, s mikor én — ki az ország összes viszonyait kell, hogy szem előtt tartva intézkedjem, — a Dunát ajánlva figyelmedbe Ujvidékre irtam: te mára Tiszán túl valál.

És most nyíltan megmondom, Barátom! Nem nagy, és így csak egy czélnak, Bács meghódításának elérésére szánt seregedet szertedarabolva, a legjobb törzstiszteket szenvedélyes bánásmód által elkedvelenítve, indisciplinált, desorganizált sereggel s nem a destinált téren, hanem a Bánátban állva — megjósolom neked, hogy a mint nem lázadó ráczokkal, hanem rendes austriai seregekkel találkozandik legderekből törzstiszteitől elvált seregged — félek, elvesztetted a csatát, mert szenvedélyes vitézséged sokat pótol, de nem mindent barátom! nem a rendetlenséget, nem a rendes dispositiók, sőt még a parola kiadás hiányát is. Magad látod, hogy Ó-Becséről csak amugy tovább állott seregeid egy része, nem levén rend, nem disciplina, miért? mert te válogatlan szenvedélyes kitöréssel szírod a nemzetgyűlést, a kormányt, a többi hadsereget; zsarnoki módon bánsz tiszteiddel, a nélkül, hogy a rendek alapjára fektednéd autoritásodat sereggednél.

Én előre látom, hogy a Bánátban lévén, saz operatiók egysége végett Bemnek a főparancsnokságot átadni szükséges levén, — előre látom, hogy te ezt nem tűrendél, mert semmi parancsot nem tűrsz, senki hatóságát nem akarod respectálni: — hogy leszen zavar, lesz surlódás, és a helyett, hogy a Bánátban közös erővel Puchnert semmivé téve, a 3 combinált seregből mihamarabb vagy 10,000 embert a főellenség ellen disponálhassak, ti ott epanpilliroztatva erőtokeket, egy-egy helységet elfoglalva, maradandó eredmény nélkül és egész combinált rendszerem a háza megmentésére füstbe megy, mert minden ember kormányzó akar lenni, — engedelmeskedni ritka ember tud és akar.

Nekem bizony, barátom! a kormányzás nem kegyelem, nem szerencse; inkább ma, mint holnap lépek vissza a magán életbe, — ha gondolod, hogy te mented meg a hazát mint kormányzó, jobban mint én, — jerr add elő a nemzetgyűlésnek politicádat, s ha helyesli, légy kormányzó; de míg én vagyok az, a dolgoknak akkint kell menni, amint én látom jónak, mert felelős én vagyok a nemzetnek; vagy a ki jobban tudja, lépjen helyembe, de nem önfelvetési elbizakodottsággal, hanem a nemzetnek akaratóból; különben ha máskint akar föllépni, csinálhat zavart, elveszetheti a nemzetet belső viszálykodás által, — de elébb magad elvéssz, arra esküszöm! . . .

Én tudom édes Móríczom, hogy te ezen hangot nem szereted; tudom, hogy felforr ellene büszkeséged, de én mint barátod irok (te sokat irtál nekem nem illy hangon még!) és egyre kérlek: ha ezt meg olvastad, aludj egyet reá, aztán felelj, — de felelj, mert nekem, míg kormányzó vagyok, tudnom kell, hányadán vagyok azokkal, kiknek hűségére bízom a nemzet seregeit. Törzstiszteid tömérédek panaszai irányában légy szives engem barátságosan felvilágosítani, hogy elintézhessem békével. Lovasságot kértél, akartam küldeni, de ezt monják: lövessem főbe, küldjem a bizonyos halálba: elmennek, — de hozzád nem; inkább minden tiszt resignál; — így vagy 15 törzstiszt inkább haditörvényszék elébe áll, cassiroztatja magát, s hozzád még sem megy. Ez szomorú, nagyon szomorú. És oda lent húzódnak a dolgok apró falufoglalásokkal, maradandó eredmény nélkül, és ide fent e miatt zsiabasztva vagyunk, és te nekem gorombaságokat irsz, miket én szolgálómnak nem mondanék, — mert vannak a civilisatióknak törvényei, miket szolgálója iránt is megtart a művelt ember. — Én pedig az ország kormányzója vagyok, szolgálója senkinek, csak a nemzetnek.

És most, mint barát baráthoz szólva, mint hazafi hazafihoz beszélve zárom be leveletem. Isten adja, hogy ura légy szenvedelmeknek fogadd oly tiszta ér-

zéssel baráti jobbjomat, mint én ezt neked nyújtom. Veled, ha tetszik, a hazaért: — ha kell, ellened is, a hazaért. Bemutassam-e leveledet a képviselőháznak? Hű barátod, Kossuth Lajos.

Mit e két hó folytában nyert, egy részben legalább elveszté juni-
usban Perczel. Jun. 4-kén titeli táborából a római sánczokba vonult; 20-án Perlasznál vesztett s a Bégán átvonulni kényteték. Öt nap mulva (25-én) Ó-Becsénél annyira megveretett, hogy a Tiszán át visszamenni kényteték. S ekkép a Bácskaság ismét elveszett.

Látván Kossuth, hogy csata csata után vész el, Vokovicsot, Perczel barátját, azon megbizással küldé a táborba, hogy tőle a parancsnokságot minden áron vegye át.

De Vukovics a dolgot nem tudá titokban vinni s a hiu, heves és büszke Perczel ezáltal sértve érezvén magát, következő levelet küldé Kossuthnak és Görgeinek egyszerre :

„Verbász, Junius 12. 1849.

Az ármány személyem és kis hadam irányában a nemzet veszélyeztetésével mindinkább gonoszbul játszik.

Három század vadász és egy szegedi zászlóalj alakult Szegeden ; és ez a helyett, hogy kis hadamhoz csatoltatnék, rendeleteim vakmerő kijátszásával Görgei parancsára ép a vész perceiben felindították.

Görgei tudtom nélkül Vécseinek rendeleteket küld Arad iránti parlamenti-
rozásokra, jóllehet az aradi és temesvári erő is parancsnokságom alá van adva.

Emissariusok jönnek le a felső táborból, saját ellenem lázítani törekvők. Minden, ki lutheranus — szűgyen, gyalázat! — ellenségesen fenekedik ellenem!

Az ellenség pedig roppant erejével Ujvidéket körülkeríté, sőt mint parasz-
tok jelentik, a rácz lakosság árulása miatt már el is foglalá.

Pétervárad a legnagyobb veszélyben. A sok várparancsnoki változás alkal-
mat ada bizalmatlankodásra, árulásra. S midőn Perczel Miklós lón általam vár-
parancsnokságra vezérelve, — a kormány őt megsértve, négy hét után helyébe
mást küldött. És tekintélyemet, melly itt és e vidéken többet hatott mint a
fegyver, — aláástátok.

Ha e napokban nem sikerül egyesített erőmmel az ellenséget megverni :
Pétervárad, Bács és Bánát — veszve van.

Nem elégedtetek meg azzal, mit 8 héten át csekély erőmmel végbevittem; nem, hogy 8 nagy csatát nyertem, 13 lobogót, 37 ágyut, egy gőzhajót el-
foglaltam — másikat megromtam; — nem, hogy vagy 12 erősen elszáncolt he-
lyeket rohammal bevettem; hogy Bács-Bánátot visszaszerzém; a ráczokat meg-
zaboláztam, de mégis emberiséget párosítva a szigorral : — hanem bántalmak-
kal illettek, szemrehányásokat teszték, alattomosan a parancsnokságot kezeim-
ből ki akarván csikarni; egész időn át egy ujoncot sem küldtetek, de még gyu-
tacsot és lőanyagot sem kaphatok hat-hét hét óta, s hogyha nem foglaltam, vagy
Páncsován át nem vásároltattam volna, tehát e miatt is rég felsülök. Nem elé-
gedtetek meg Bem tábornok elriasztásával, nem azzal, hogy Jellachich már több
4 hétnél lefelé huzódva megsemmisíteni készül : noha én mindkettőtöknek hiva-
talanosan megírom, mikint ő okvetlenül a titeli positióból fog és foghat felfelé, réz-
szint Pétervárad s Ujvidék oldalról kerítésére, részint Temesvár és Arad felmen-
tésére működni. S mindezek ellenére egy katonát sem küldtetek, hanem őt-
Puchnerrel együtt egyesülten nyakamra nyomulni hagyátok. Sőt utoljára na-

ponkint új meg új, gonoszúl gonoszabb, éretlennél éretlenebb s egymással ellenkező intézkedésekkel, csapataimnak más vezérlet alá, nem nyiltn, de csempészve való adatása kísérletével, 12,000 emberrel Bács-Bánátból fölfelé vezettedése elrendelésével, — holott a Temesvárt s Aradot cernirozó seregeken kívül, Bemnek, nagyrészt ujonczokból álló hadait is értve, 11,000 emberből álló rendes hadat sem tudok összeállítani, miután hadam nagy része mozgó és szabad, vagy a kormány által a Közlönyben hivatalosan rablásra engedményezett csapat, midőn rendes hadaim táborozásom kezdete óta mai napig soha nem állottak 5—6000 főnél fölebb.

Nem kívánom, hogy ezen már harmadizben ellenem elkövetett istentelen bánásmóddért — Isten büntessen meg. Muraközi táborozásom alatt is a móri csata körül való gaz bánásmóddért az Isten benneteket gyalázatos futásra s egymás iránti árulásra kárhoztatott. Isten nekem engede a dicsőséget, hogy Pest és Debreczen közt vert hadammal lassan vonulva 16,000 emberről hadat gyűjthessek és fegyverezhessek föl, — mire alig 5 napi szünet után ismét támadólag áttörve a Tiszán, Szokolczánál, Czeglédnél az ellenséget megverve, benneteket és vele a nemzetet megmentettem.

Ti ellenem, ismét a hatalmat féltve és ezt hazánknál jobban szeretve, ismét ellenem szövötkéztek. A parancsnokságróli lemondásra kényszerítettetek alatomos rendeleteitekkel. Isten újra megvert, s a kápolnai ütközet után, ha Windischgrütz eszét használja, Oláhországban kerestek menedéket.

Bács-bánáti táborozásom szerencsés kezdete újra üdvöt hozott a hazára; mert diadalmaim mindenütt diadalmakat nemzének. És most harmadizben áll elő ismét a hálátlanság játéka. Isten ne büntessen meg benneteket, mert e büntetésben a nemzet és haza lakolna!

En az összes nemzet előtt foglak benneteket feleletre vonni érte, — hahogy Pétervár, Bács, Bánát elveszne, Isten és ember előtt tevén panaszt ármánykodástok ellen; mert én és sergeim e napokban ismét életünk áldozásával kísértendjük meg a felmentést. Perczel Mór, tábornok.“

S ezután az alsó sereg parancsnokságát letette.

De nyugodni nem tudott, elindult s mintegy 12,000 emberből álló új sereget toborzott magának.

Beütvén ezenben az orosz-osztrák sergek, Kossuth ezenkívül még 12,000 embert rendelt keze alá, kikkel az Abonytól Szolnokig terjedő vonalt kellende megvédenie. Kivüle még parancsnoka volt a seregnek Visocky.

Visocky s Perczel tábora azonban Czegléden koncentrálván erejét, utját le Hatvan, s a zsámboki veszített csata után Szeged felé vette. Próbálták ugyan a közlekedést saját s Görgői serege közt helyreállítani, de az, nagy részben Görgői makacssága miatt, nem sikerült. Turánál ugyanis megveretvén, bár veszteségek nem volt tetemes, kénytetek Nagy-Káttára visszavonulni.

A Haynau vezénylete alatti orosz és osztrák sergek azonban, Pesten kevésbé kinyugodván, lefelé indultak részint a kormányt székhelyéből háborítandók, részint a déli sereggel egyesülendők, melly említett csatavesztései következtében Titelen alól koncentrálá magát.

Haynau seregéből tehát egy csapat Kunszentmiklós, a másik Baja,

a harmadik pedig Zombor es Zenta felé ment, csakugyan hatalmasul előfelé nyomulva a nélkül, hogy a forradalmi párt seregeivel valahol találkoztak volna.

Maga a fővezér orosz és osztrák katonáival (július 23. és 24-kén) Kecskemétiig ment, míg tábornok Benedek elősietett s Czibakházánál a Tiszáni átmenetelt fedezni akarta.

Ez előnyomulása az orosz-osztrák seregeknek, a felosztás, a manoevrizálás, mellyel a Tiszáni átmenetet megkisérték, hadjáratukban a fénypont. Mind a strategiai terv, mind annak villámsebes és pontos kivitele, az élén állókat a leghiresb tábornokok sorába emelik. Ez átmenetnél Napoleonnak a Rajnáni átmeneti tervét alkalmazák. S valóban a Tisza rájók nézve épen olly fontos vala, mint Napoleonra nézve a Rajna.

Perczel és Visocky seregeiket haladék nélkül Kecskeméten át a szegedi sánczokig retiráltatták.

Perczel és seregei ezenben mentek lefelé a nélkül, hogy Haynau hadát a Tiszánál valahol feltartani tudták volna. Ő maga átlátta a concentrálás elkerülhetlenségét. De gyanítá azt is, hogy annak meglette után a fővezér nem ő leend. Pedig lelkében a hit élt, hogy a „hazát egyedül ő képes megmenteni.“

Perczel nem birt hadi talentommal. Merész ember volt, használható népfölkelést megszabolázni, de rendezett sereg ellen nem tudott csatát küzdeni. Azonban ő ezt nem hívé, mert magát a pusztá jó akaratot talentomak tartá.

Rá izen a ministeriumra, hogy ő a legidősebbik tábornok. Görgeit, a nálánál két nappal fiatalabbat, maga mellett nem türi el. Dembinszkyt s Mészároost egy darabig még ugyan elszenvedendi, de ha a ministerium őt fővezérré nem nevezi ki: rá ront s felakasztatja.

S ki hinné, micsoda hatása volt ennek?

Szemere azon volt, hogy Perczelt nevezzék ki, Csányi és Aulich minden áron Görgeit akarták s határozottan kimondák, hogy Perczelt le kell hivatalából tenni, miután a kormánynak illy affrontot türnie nem szabad.

Ez csakugyan keresztül is ment s ekkép midőn pár nap mulva Perczel Szegedre jött, Aulich hadügyminister tudatá vele, hogy többé nem tábornok, hanem seregeit Visockynak adja át.

S valóban Perczel — nem kis küzdelem után sikerülvén hiuságát egyözni — következő napiparancscsal letette a vezéri botot:

„Napiparancs. A mult hónap végén rendkívüli veszélyekbe sodort hazánknak megmentésére nem késtem segédkezeimet a kormánynak legelső felhívására oda ajánlani, és felvevém a bántalmakat, mellyeket csak pár nappal előbb is diadalmas hadjárat után kellett szenvednem.

És most, miután egy pár nap alatt egy nevezetes haderőt gyűjték és szerkeszték össze, miután a tökéletes bomlásnak indult közigazgatás számára több héti időt szerzek rendezésre, ugyanazon helyen, honnét kiindulva a hazának discsóséget és végtelen hasznot szerzek, és ugyanazon sereg szomszédtságában, melly

ezen dicsőségnek részese, a következő ministeri parancs által a parancsnokság tőlem elvétetik. A ministeri rendelet így szól :

„S z e g e d, július 30-án. Folyó évi július hó 29-én tartott ministeri tanács határozatánál fogva tábornok úr az eddig parancsa alá helyezett sereg parancsnokságától fölmentetvén, ezennel utasítom, hogy azt Visocky tábornok úrnak átadni mulaszthatlan hazafui kötelességének ismerje. Hadügyminister, A u l i c h.“

Csak rövid ideje, hogy a Czepléden és környékén alakított, valamint a 9-ik hadtest feletti parancsnokságot átvettem. Kevés alkalmam lehetett velök a szabadság harcaiban közremunkálni, de a kezdet mégis feljogosít hinni azt, hogy tetemes eszköz leendek a szabadságot mindenünnen környező veszélyek leküzdésében, és ezért kedves vala nekem e szolgálat közöttük, és csupán az esik most nehezemre, hogy tőlök ép a harc perceiben kell megválnom. Mindamellet nem akarván bajt bajjal tetézni, sem vizsályt idézni elő a seregben, ez utolsó parancsommal csak búcsut mondok a hadsereg összes főtiszteinek népségéhez. P e r c z e l M ó r, tábornok.“

Perczel jó hazafi lehetett, de tábornoknak fényes, eredménydús csatái daczára, gyöngye volt. Ez azonban a személyes bátorságot nem zárja ki, sőt e tekintetben méltánylattal említendő.

Legfőbb érdeme az, hogy hevelességén erőt tudott venni. Valahányszor elfordult a szerencse tőle, megfoszták sergeitől, de ő mindig tudott magának ujakat toborozni. S mindig bámulandó resignatióval lépett le. Ez onnan van, mert rögeszméje volt, hogy az ellene szőtt ármányok daczára a hazát ő mentendi meg.

Különben Perczelt szerették katonái. Közibök elegyedék, velök ebédelt, vacsorált, s igen sok érdemjelt osztogatott.

Heves, indulatos, de jószívü ember vala.

Korán megjövendölte, hogy Görgei áruló lesz : de koránsem belátásból, hanem, mert személyes ellensége volt.

Kár hogy Taleyrand azon tanáról megfélemedkezék : „*n'avez pas trop de zèle.*“

Mint politicus, mint hadvezér egyaránt föelvéül vallá : „nem kell táblabíró politica.“

Vonzó külsővel birt, társalgása kellemes volt, ha szónokolt, mindeki szivesen hallgatá.

Ha a magyar forradalom élén egy Robespierre állt, ő a Danton szerepét mint politicus s a sz. domingói Toussainte-ét mint hadvezér sok sikerrel tudta volna játszani.

Törökönba menekült.

II.

B E M

ÉS

AZ ERDÉLYI HADJÁRAT.

Venio nunc ad fortissimum virum. Mit Cornelius a hellen bajnokról, mi is elmondhatjuk a lengyel hősről, kinek műve volt Erdély visszafoglalása.

Lejárt a csodák kora s most megis csodákról akarok szólni, csodákról, millyekhez hasonlót a tündérregékben olvashatni.

Kérdezd csak meg a székely közhonvédet, megesküszik, hogy a „Bem apó“ mellén látta a golyót átmenni, s ha kétkedőleg rázod fejedet : összeszid.

S valóban! Ez ember bemegy Erdélybe sereg, katona, munitio nélkül. Alig volt egy talpalatnyi föld az országban, melly szive szerint vonzódott volna hozzája, alig volt egy pár ezer ember, kit nem kelle nyílt ellenek tekinteni, s alig volt egy ember, kit kétszínűség nem bélyegzett volna : s ő visszafoglalá az országot!

Égész élete, bölcsőjétől kimeneteléig, minden tette ez embernek folytonos küzdés. Csatai korában született; mióta él, untalan csatázott; ez volt eleme, a lég, mit beszív, gondolata, melly álmaik háborítá.

De kezdjük el életrajzát.

Bem József, lengyel tüzértábornok, hirnevet szerzett magának az 1831-iki lengyel forradalomban. Született 1795-ben Gallicziában Tarnowban; Krakkóban végézt iskoláit, s 1810-ben lépett a varsói katonai növeldébe. 1812-ben mint hadnagy működött egy lovas-üteggel az Oroszország elleni hadjáratban, s később a Rapp alatti danczigi őrséghez tartozott. A Constantin nagyherceg által alakított seregben 1815. óta Bontemps tábornok segédtszije volt, később a varsói tüzértanodában előadásokat tartott fegyveréről, s különösen a congrève-rakétákat hozá

be Lengyelországba. Azonban szabadelműsége miatt csakhamar elveszté a nagyherceg kegyét, többször elbocsáttatott, hadi törvényszék elé állítatott, hol ugyan fölmentetett, mégis azonban sok ideig börtönben tartatván, mindazon szenvedéseket ki kelle állania, mellyek a lengyelek patriotismusát olly kétségbeesett elkeseredésig emelék az oroszok ellenében. Sándor császár halála után végre az olly sokszor kért elbocsátást kinyeré s Lembergbe ment, hol irodalmi munkálatokkal foglalkozott. Midőn a lengyel forradalom kitört, tüstént a lengyel sereghez sietett, mellyhez azonban csak a grochowi csata után juthatott, hol egy lovas-üteg parancsnokságát őrnagyi ranggal átvevé, melly nov. 29-én a nép ügyéhez azonnal áttért. Miután a wawri és dembe wielky-i győzelmek kivivtak, a nélkül, hogy a tüzérség tűzbe került volna, ekként Bem csak az iganie-i csatában april 10-dikén, hol Pradzinsky tábornok 8000 főből álló hadtestével az egyesített Rosen és Pahlen hadtesteket (25—30.000 embert) olly szerencsésen megvert, nyert önkítüntésre alkalmat. Bem a maga ütegevel s 4 ágyuval 40 orosz ágyu ellenében állott s megkezdé az ütközetet, midőn még Pradzinsky csekély erejével támadni kétkedett. — Leghősiebb tettet azonban az osztrolenkai csatában máj. 26-án vívé véghez.

Miután Skrynecki tábornok ügyetlen vezénylete folytán az ellenség ellen zászlóaljanként küldött lengyel gyalogság majdnem mind szétüzetett, s azon néhány üteg, melly jelen volt, löszereit elfogyasztá s a lengyelek a Nare túlsópartjára tömegesen a hidon átrohanó colonne-ok előnyomulását többé alig gátolhaták, s ezen esetben az egész lengyel sereg sirját lelte volna, ekkor érkezett Bem sebes vágatva s üteget puskalövésnyire az oroszoktól felállítván, 80 orosz ágyu tűzét a túlsóparttól, melly mind az ő ütegeire volt irányozva, kiállá mindaddig, mig védelme alatt a gyalogság ismét össze nem alakult, s csak akkor huzta magát vissza, midőn minden tüzérei veszve valának; — ezáltal nagy mértékben eszközlé a lengyel sereg megmentését. Személyes bátorsága azóta köztudomássá vált. Ezredessé s az összes lengyel tüzérség parancsnokává lön, s mint ilyen minden haditanácsba meghivatott, mellyekben mindig támadó mozgalmak mellett szavazott. Kevesbbé szerencsés volt a Varsó elleni rohamnál, különösen sept. 5-kén, hol a tartaléktüzérség vezényletén kívül egyszersmind a varsói erősségek harmadik vonalát védte. Az ő balfogásának tulajdonítható különösen a wolai fősáncznak elhatározó vesztesége, mert, a főváros szemlehelyéről az oroszok mozgalmait figyelemmel kísérvén, támadásukat e ponton mindaddig szinleges támadásnak tartá, s tartaléktüzérségével mindaddig előnyomulni makacsul vonakodott, mig végre késő volt. Hasztalan kísérté meg szokott bravourral hibáját helyreütni, midőn délután ágyuival a nevezett sáncz elé nyomúlt; azonban az többé visszavehető nem volt. Ennek daczára a seregnek olly nagy volt erélyébe, gondolkozásába s ismereteibe helyezett bizalma, hogy Varsó bevétele után Modlinban az új fővezérválasztásnál csak 2 szavazattal volt kisebbségben Rybinsky tábornok mellett. Itt is egész a vo-

rosz határ átlépteig mindig, de sikertelen, harcz mellett szavazott. Mí-
dön a Rybinsky-hadtest Poroszországba vonult, Bem különösen szeren-
csétlen honfiainak Franciaországba költöztetését tervezgeté, hogy ott,
mint Dambrowszky korában, belőlök legiókat alakítson. Ez azonban a
porosz politikának ellenére levén, ezért Bem különféle vizsályokba esett
a porosz tábornokokkal, minélfogva neki úgy mint a lengyel katonáknak,
kik Oroszországba visszatérni mindenkép vonakodának, nem egy meg-
támadást kelle elszenvednie. A Constitutionnel-be iktatott levele Rum-
mel porosz tábornokhoz a fischau vérfelentekről, hol több kétségbeesés-
ből ellenálló lengyel katonák a porosz katonaság által legyilkoltattak,
igen nagy hatással volt. — Ezután Párisba ment, hol a francia kor-
mánynál tervét folyvást valósítani törekedett. Bem mint minden megrög-
zött katona, az aristocratia felé hajolván, gyűlölé a néppártot, mellynek
a lengyelek minden szerencsétlenségét hibásan tulajdonítá s jellemének
hevessége többnemü vizsályokba keverék őt a Lelevel által alakított co-
mitével Párisban, melly a lengyel ügy ellenségei által kizsákmányoltatott
a végre, hogy a közvélemény a lengyelek ügyétől elidegenedjék.

Mindig éber szelleme, melly őt soha foglalkozás, soha kitüzött cél
nélkül lenni nem engedé, miután a csaták ideje lejárt, a tudományok csende-
sebb terére vivé őt. Törekvése egy tudományos úgy mint művészi érdekek-
nek szolgáló hirlap alakítására volt irányozva, melly ugyanegy időben
egy életbe léptetendő polytechniai társulat organuma is leendett volna.
A terv azonban nem nyert valósulást. 1833-ban Bem Portugalliába
ment, tehetségeit Dom Pedro ügyének feláldozni, kivel egyszersmind
szerződést kötött, melly szerint egy lengyel legio Portugallia felszabadi-
tására lett volna felállítandó. Ezen szerződés teljesedésbe menete azon-
ban a lengyel emigratio belső vizsálykodásán s pártnézetein hajótörést
szenvedett. Egyike honfiainak még pisztolyt is sütött a toborzó tábor-
nokra, s jelentékeny sebet ejtett rajta, melly több hetekre beteg ágyhoz
szegzé.

Tudományos munkálatokkal, különösen a mnemoni, ugynevezett
lengyel methodus terjesztésével és javításával, s Portugalliába, Spanyol-
országba, Belgiumba, Hollandiába és Franciaországba tett utazásokkal
tölté el a következő éveket.

Valóban, mint tanár vagy író könnyen megalapíthatta volna lételét;
de a gondolat hazája sorsára, melly őt mint minden honfiat soha nyu-
godni nem hagyja, az abból eredő vágy harcz és mozgalom után, s sze-
mélyes szenvedélye a csata babérajai iránt seholy engede neki nyug-
pontot találni. Bem csak akkor érzi magát jól, midőn ágyuk mennydör-
gése zúgja őt körül. Neki a levegő nem egészséges, ha csupán közönsé-
ges alkreszeiből áll; annak salétrom- és kénnel kell megterhelve lennie.

A márcziusi mozgalmak idejében Bem Franciaországból Lembergbe érkezett. A dolgok fejlődése a forradalom és csaták szellemeinek nagy és veritékes munkát ígért.

Oct. 14-én 1848-ban a bécsi nemzetőrség főparancsnokságánál jelenté magát. Valljon már akkor a magyarok hívására történt-e ez, még nincs bebizonyítva, bárha későbbi magyar útlevél által eszközölt szövege azt tanúsítani látszik.

Az ideiglenes főparancsnok még aznap nyomtatott falragaszban következő szavakkal mutatót őt be Bécs lakosságának :

„Bécs város s a körület nemzetőrségének főparancsnoka a nemzetörökkel és mozgó csapatokkal valamint az egész közönséggel azon örvendetes hirt tudatja, miszerint a hirnevérol ismeretes Bem tábornok a strategiai ügyek vezetésében segélyül oldala mellett álland.“

Bécs lakossága váltig kérdezé : „Ki az a Bem?“ Csak honfiai ismerék őt, s azonfölül azon kevesek, kik a lengyel forradalom vezéreit különös emlékezetben tarták.

Oct. 20-kán minden utcaszögleten falragasz volt látható, félkörben Bem József nevét elötüntető, mellyen elmondattott a bécsieknek, hogy melly csatákban tünteté ki magát Bem, s hol kapta hazája szabadságaért azon számös sebeket, mellyek testét fedik.

Elismert tény, hogy csak Bem közbejöttével hozattott be Bécs védelmi rendszabályaiba tulajdonképi rend. Sem Messenhauser, annál kevesbbé Fenneberg nem birt strategiai tapasztalás által öregbített miveltiséggel. Bem az összes vonalok és árkok védelmi állapotba helyezését magára vállalá. A lövegeknek kijelölé helyöket, s a mozgó nemzetőrség táborát a Belvedere-ben ütteté fel, hol maga is lakott s a legmagasabb kúpot szemleponatul hasznalá.

Tökéletesen illenek reá azon szavak, mellyeket Göthe Mephistója tanitványának mondott : „Mindenekelőtt rendet hozzatok nekem a dologba,“ s egy város védelme művészetében Messenhauser s Fenneberg egyaránt tanitványok valának.

Már oct. 18-kán, a lipcei csata év napján, hirdetheté Messenhauser egyik falragaszában : „Tegnap vevé a főparancsnok Bem tábornoknak első tudósítását. Minden vonalok és külkapuk a mozgó csapatok által el vannak foglalva. E nap folytán a tartaléksereg alakítása a táborban erőlyesen foganatba vétetik.“ Oct. 19-kén korán reggel megvizsgálá Bem a külsánczokat, s délben Messenhauserrel együtt szemlélt tartá a mozgó csapatok felett. Bem tevékenysége kifáradhatlan volt; a legmegfeszitettebb éji munka után alig engede magának háromórai nyugidót, s a mozgó nemzetörökben a bátorság szellemét azáltal ébreszté, hogy maga is harcza begyedett.

Ha, mi figyelmét úgy sem kerülheté ki, a küzderök csekély számára emlékezteté, ezzel felelt : Csak akarjunk erősek lenni, s mi erősek is vagyunk!“ Az utolsó napokban nyilt sebeit, mellyeket évek óta ren-

desen naponként kétszer kelle beköttetnie, egészen elhanyagolá, mert minden kötözés egyegy óráját vette volna igénybe.

Bem csak kétszer szölt a bécsi néphez, egyszer, midőn Messenhau-serrel együtt egy teljhatalmat irt alá s oct. 16-kán a falakra ragasztatott, mellyben Wittenberg kapitánynak mint a Karolina városnegyedi nemzetörség parancsnokának a német házbani toborzás folytatása meg-hagyatik.

Másodsor oct. 20-dikán a bécsi nemzetörséghez jntézett követ-kező falragaszban : „Az utolsó ministerium reactionarius tervei a monarchia fővárosában szabadságharcot idéztek elő. Mint a lembergi nemzetörség tagjának, szilárd akaratom, a birodalom alkotmányát és a magas birodalmi gyűlés határozatait minden erővel támogatni. Nagy örömmel fogadám tehát el azon megbízást, miszerint a nemzetörséget, ha csakugyan szükséges, a csatába vezessem. Első lépésem vala e diszteljes missióban akként intézkedni, hogy a családtyák idejük és életök lehetőleg megkímélve legyen. A nemzetörségnek állandó- és mozgóra felosztása kitűzött célomnak legjobban látszik megfelelni. A családtyák az állandó nemzetörséghez tartozván, csak a város nyugalmának fentartásáról gondoskodandnak, az ifjabb és nőtelen nemzetörök mint mozgók a külső szolgálatot viendik a magas birodalmi gyűlés ellen fellázadt seregek leküzdésére. Mint katona szivesen állok ez utol-sók élére. Felszólítom tehát mind azokat, kik a mozgó nemzetörségben szolgálni akarnak, hogy magokat főhadiszálláson a felső Belvedereben szolgálatuk mielőbbi elkezdése végett haladéktalanul jelentsék.“

A falragasz végén álló jelentés igen keményen s joggal rova-tott meg.

„Hogy tisztté lehessen valaki, csapatot kell gyűjtenie; még pedig : hadnagynak 50, kapitánynak 100, őrnagynak 250, alezredesnek 450 embert kell összeszednie.“

Ennek folytán csak azok lehettek tiszttekké, kik mindent moz-gásba hozának, hogy maguk köré minél több egyéneket gyűjtsenek.

A mozgó nemzetörség tüzérsége 10 közönséges és 1 vetágyuü-tegből állt.

A Bem által kinevezett ezredes Zelowicki, sokak bizonyása sze-rint, sem elégséges ismeretekkel sem annyi belátással nem birt, meny-nit állása igényelt. — Az éles látásu s figyelmes tábornok előtt e kö-riülmény nem lehete ismeretlen; de valószínűleg más tiszt nem volt rendelkezésére. Azon egyetlen, ki szelleme s dús tapasztalásánál fogva ez állásnak megfeleltethett volna, a birodalmi gyűlés teremében ült, Scobnicki, Bemnek a lengyel-franczia és az 1831-ki lengyel hadsereg-ben fegyveres bajtársa.

Bem intézkedése szerint két, kisérétéhez tartozó lengyel által a lengyel legio is megalakittatott. Allt ez 60 dzsidásból, kiknek zászlócs-káikon a lengyel nemzeti szín diszlett. E csapat, mellynek az elkerül-hetlenül szükséges lovasságot kellett képeznie, miután legtöbben közü-

lök csak lengyelül tudtak, s Bécs utczáit alig ismerék, nem a leghasz-
nálhatóbbnak mutatta magát. A legio jóformán csak arra szolgált, hogy
a phantasticus csoportozatok és jelenetek ingerét még nevelje, melyek-
ben Bécs utczái akkoron ugy is oly gazdagok voltak. Az elhatározó
pillanatban azonban e csapat a legvakmerőbb bátorságot fejté ki.

Miután a tábornok organisationalis terve életbe lépett, a csata- és
harczszokta férfinak a csapa védelem kissé unalmassá lehetett. Kiro-
hanásokat intézett, melyekben rendkívüli merészséget fejtett ki.

Különben Bem a küzderőkkel soha sem volt tisztában, mi legin-
kább Messenhausernek volt hibája, ki folyvást álszámokkal működött.

A mozgó nemzetőrsereg, ezen sokszor 10—15,000, sőt 20,000-re
is becsült test, soha 3800 embernél erősebb nem volt, kiből gyakran
még 400 egyén hiányzott is.

Messenhauser, kit Bem gyakran figyelmeztetett, hogy a küzderőket
számszerint pontosan kell ismerni, válaszolá: „Tábornok! én ismerem
a bécsieket. Az elhatározó pillanatban 200,000 fegyveres ember áll ké-
szben s mit akar ön többet?”

Különös becset helyezett Bem a lovasságban, miután mindig kiüté-
sekre czélt. Ez okozá, hogy a nemzetőrség egy lovaskapitányát s
annak segédjét a Belvederebe a haditanácsba hívá, melyben ő elnökölt
s a küzderőket számszerint összejegyzé. Kérdé a kapitányt: „Milly erős
a nemzetőrségi lovasság?” — „400 nemzetőr van!” — „Ah bravo! s
mindnyája tűzbe való!” — „Tűzbe? O nem!” — „Ah! ah! tehát csu-
pán diszre!” — A kapitány viszona: „Nem csupán diszre, hanem
szolgálatra is; mi azonban polgárok vagyunk, s házunkat, vagyonunkat
megőrizzük. Csatapiacz nem a mi helyünk.”

Illy nyilatkozatok, valamit saját csaták- s ostromokban edzett szel-
leme csakhamar meggyőzék, hogy Bécszet tartani lehetlen.

Azonban úgy látszott, Bécs esését a lehetőségig késleltetni akará,
hogy a magyaroknak a felfegyverzésre s hadsereg alakítására időt nyer-
jen. Annál nevezetesebb marad azonban, hogy bármilly pártú, legelke-
sередettebb ellenségeinek is vallomása szerint, a legnagyobb halálmeg-
vetéssel, hallatlan merészséggel tevé ki magát a legszembetűnőbb ve-
szélyeknek.

Oct. 23-kán a főszemlepontról jelenték; miszerint a szent Márk-
vonal hosszában csatárlánczi ütközés vétetett észre. Azon élénk felkiál-
tással: „Most talán lehetséges Bécsért valamit tenni, a magyarok jö-
nek,” — tüstént kirohanást rendezett s arra tüstént tervet készítet. E
kitérés, miután a magyarok jöttének híre nem valósult, elmaradt.

Az oct. 23-áról 24-re forduló éjszakán 11 órakor Bem a Schwar-
zenberg-kerti táborból egy 200 emberből álló századot hívott fel, hogy
azzal és saját tábora legnagyobb részével és 8 ágyuval a nussdorfi vo-
nalnál támadást kísérsen.

A térparancsnokság vonakodott a kívánt századot kiállítani, miu-
tán a nemzetőrségi főparancsnokságnak nem volt ez iránti parancsa, s a

főhadiszállás védelmére rendelt táborkari örök sem tétethettek mozgókká. Azonfölül ekkorig csak a védelem elve volt megállapítva. Bem tüstént segédjei egyikét a főparancsnoksághoz küldé az ez iránti parancs kiszerezése végett. A főparancsnokság nem volt jelen; ennél fogva a táborkari örök önkéntes részvételre szólítottak fel, mire 50 közülök éjfélkor a mozgó nemzetörökhöz csatlakozott.

1 1/2 órákor kellendett a kirohanásnak megtörténni, mellynek czélja különösen a cs. kir. katonaság által Nussdorfnál ütött híd lerombolása volt.

Többoldalú aggodalmas előterjesztésekre, mellyek a főparancsnokhoz intéztettek, ez parancsot adott, miszerint a tüzelés csak a cs. kir. sereg támadásának visszaverésére tartassék fen, kirohanás pedig semmi esetre se történjék.

A nemzetörség ezalatt két részre szakadt, mellyek egyike a kirohanás mellett, másika ellene volt, miglen Bem a tisztokhoz kiáltott: „Uraim! mi ki fogunk vonulni!”

Egy mozgó nemzetör jelenti, miszerint két tiszt a nemzetörököt a kitörésről le igyekszik beszélni, s a Bem mellett létező két tisztben, kik Messenhauser parancsát hozzák, tüstént megismeré embereit. Bem ezeket s egy tüzemestert, ki a sáncznál a tüzelés ellen izgatott, azonnal befogatta s haditörvénytörés elé állította.

Mindezen akadályok daczára Bem, kinek szívjósága ép oly nagy mint vakmerősége és hidegvérúsége, nem tartóztatá magát vissza, s a torlaszok eltakarítását elrendezé, hogy az ágyukat a vonalok elé hordathassa.

Az ágyuk folyvásti dörgései végre az állandó községtanácsnak, melly a szándékba vett kiütésről értesítve volt, alkalmul szolgált, néhány tagot a tábornokhoz küldeni, e vállalatról öt lebeszélendők. Bem laconice felelé: „Itt én vezénylek s én tenni fogom azt, mi szükséges leend.”

Azalatt reggel lön, egyszersmind pedig megérkezett Messenhauser irott parancsa, hogy a kiütés elmaradjon. Bem kedélyállapota s küzd-vágyából azonban következtethetni, hogy inkább a kelő napnak, melly a kitörést többé nem fedezte volna, mint e parancsnak engedett.

Oct. 24-kén Bem állítólag a katonai szállítóházban a lengyel ezredi katonákat átlépésre birni igyekezett.

E tényekért mi ép oly kevéssé kezeshedhetünk, mint azon állításért, hogy két nemzetört a homokpusztán agyonlövetett, kiknek egyike fertőztetési, másika egy tiszt ellen elkövetett merénylet bűnének részese lön.

Csak oly személyek, kik a tábornok körül szüntelen időztek, bizonyithatnák be e tényeket. Katonai vasszigoránál s férfias hidegségénél fogva, melly különben a bécsiek közt neki nem sok barátot szerzett, illy rövid eljárás nem épen valószínűtlen: föltéve tudnüllik, hogy a bűntények valóban bebizonyultak

Mig a nussdorfi vonalnál szándékolt kitörés elmaradt, addig oct. 25-kén Bem ösztönzésére és vezetése alatt egy kiütés csakugyan létesült, mely sok emberéletbe került. A tábornok nemcsak magát, hanem a mozgó nemzetőrsereget is vakmerőségével a legnagyobb veszélybe dönté. Közél 2000 mozgó nemzetőrt s 30 lengyel legiobeli lovaszt szedett össze s kérdezé : „El vagytok szánva életeteket feláldozni s a legrettenetesebb tűzben elhalni?“ — Midőn sokakat észrevön, kik félelmesek- s kétségeseeknek tetszének, visszaküldé ezeket gyűlhelyére s körülbelül 1500 emberrel s 5 löveggel vonult ki.

Bem személyisége s föllépése a táborban, sokszor bebizonyított bátorsága daczára, nem birt teljes bizalmat nyerni. Olly táborkarral vevé magát körül, mely többnyire lengyelekből állt, s már ez is nagy megütközést szült; sőt még azon gyanú is emelkedett, hogy egy kémét vagy közbenjárót küldött Windischgrätz herczeghez. Sem jelleme, sem lefolyt élete, sem későbbi viselete, sem azon czélok, melyek Bemet Bécsbe vivék, nem igazolják azon vádat, mintha cláruhhatta volna a pártot, melyhez egyszer szegődött. Igen valószínű azonban, hogy a követnek, kit elküldött, Kossuthhoz adott megbizást.

Ha csak minden jelek nem csálnak, ugy Bem, miként már említők, a magyarok által küldetett Bécsbe, hol tán az ostromot addig kelendett kirtartani, mig a magyarok seregyűjtésre időt nyerendnek. Bemet a bécsiek gyanús, a táborhidnál elfogott követje miatt haditörvénszék elébe állítani szándékozáának, mi már a lengyel legio lehető fellázadása tekintetéből elmaradt.

Fenneberg, ki a tábornok árulását Bem saját levele által bebizonyítani igéré, egyszersmind két tisztet kívánt melléje adadni, azon parancscsal, hogy őt, ha valamely tett által gyanussá válnék, tüstént lelőjék. Azonban mit kelljen mindezen beszédekről tartani, most már világos.

Oct. 26-án kifejtett tevékenységről saját tudósítása a nemzetőrségi főparancsnoksághoz a legjobb tanuságot teszi. Oct. 26-án 9 óra felé a cs. kir. katonaság egy időben az Augarten, Prater, Ferencz- és Sophiahidak felől támadott, később Erdberg és Nussdorf felől. Tüzelése szerfelett heves volt.

A Duna hidja s a máriafürdő épülete lángban állának s veres füstfelhőket hajtának az égre. Ágyu- s puskalövések dörgének, s folyton folyva szünet nélkül reszketteté a levegőt. A Praterben sötétség lön.

Bem be akará venni az ottani kéjlakot, hol, miként jelentés történt, három század a Nassau ezredből volt felállitva. E csapatnak elfogása által remélé ő a bécsiek lehangolt szellemét ismét fölserkenteni.

Midőn az elősereg, Bem segédtszjtjétől vezényeltetve, néhány száz lépésnyire közeledett, a megrohanásról már eleve értesített csapat pelotontüzzel fogadá, mi nagy zavart idézett elő a csata-szokatlan mozgó nemzetörök közt, annyira, hogy nagyobbbrészt fegyvereiket elveték s vad futásnak eredtek a Prateren végig. Lengyel dzsidások, nemzet- és

mozgóörök, legionisták, mindenki szaladásban keresé menekülését. Csak maga a tábornok, kinek lova alatta ellővetett, segédjével s két tábornoki tiszttel s a stíriai szabadcsapattal állt meg a csatapiaczon. Minden oldalról halottak fedék a tért; az elhányt fegyvereket a cs. tüzezek szedék fel, s az ágyukra rakván a Prateren át visszavivék. A tábornok a legdühösebb haraggal vágott egy kapitány után, kinek századja szétfutott. Különös, hogy e rohanásra iramlott csapat kapitánya „Furcht“nak (Félelemnek) neveztetett. Bem itt a nemzetörök bátorsága felett általában kétségbeesett, s haladék nélkül Messenhauserhez ment, hogy vele a népvédserég, különösen mozgó nemzetörserég átalakítása iránt értekezék.

Természetes volt ugyan, hogy ezen viszonyok közt, miként azok alakultak, Bem kívánata a bécsiek által élénken viszonztatott. A támadás eredménye lön, hogy a cs. csapatok az Augartent, éjszaki pályaudvart és a gőzmalmot elfoglalák.

Bécs könnyen lángok martaléka lehetett volna, ha a szél csak féligmeddig nem kedvező. A sophiahíd nagy része leromboltatott. A tűz az egész éjen át reggelig tartott. Éjfél felé Bem a tűz színhelyére vágatott, s maga rendezé az oltást s nemzetörököt rendelt mellé.

Midőn figyelmezteték, hogy a gőzmalom katonasággal van megakva, s hogy a hidon áthatni lehetetlen, azt felelé: „Ők nem fognak reánk lőni.“ S nem is várva, a míg a nemzetörök felfegyverkezének, segédjével gyugodtan és hidegen balagott át a hidon. Az elfáradt nemzetöröknek, kik őt a tűz színhelyére követék, kenyeret és bort osztattott. Ő maga nem távozott, míg a tűz eloltva nem volt.

October 27-ke csendesen s october 28-kára tett előkészületekben folyt le, melly az ostromlók által tulajdonképi csatanapnak kitűzetett. A csillagtorlasz a Vadászsor végén, mellyet előbb említők, october 28-dikán a császári katonaság által elfoglaltatott.

Tagadhatlanul Bem nagy hibája volt, hogy a csillagtorlaszt állva hagyá, s akként le nem romboltatá, hogy a cs. katonaságnak az előnyomulásban tetemes kárul szolgált volna.

Háromszor figyelmezteté őt segédje, hogy ez az ellenségnek tüzezsége számára a legbiztosabb védpontul szolgálánd; semmire sem hallgatott, sőt még botját is emelé segédje ellen, midőn a következeseket elébe rajzoló.

28-kán délelőtt 11¹/₂ órakor a cs. katonaság rettenetes tüzelést kezdett. Az ablakok a torlasz előtt és hátul a democraticus szabadcsapat védemberei s egyéb századok által voltak elfoglalva. Ezeknek valamint az egész tüzezségnek a torlasz mögött legszigorúbb parancsuk volt, a tüzelést mindaddig nem viszonzni, míg a katonaság rohamban a torlasz elé nem nyomuland.

Már két óráig dörögtek az ellenséges ágyuk, szünetlen szakadtak le a granát- és kartácsgolyók, már lángban égtek a Vadászsor mindkét

szöglet házai, midőn a cs. katonaság erős rohamcsapatokban nyomult elő a torlasz felé.

A védelmet vezénylő segédtiszt egy jelére egy üteg egyszerre el-süttetett, s rettenetes kartácseső, valamint szakadatlan tüzelés az abla-kokból kényszeríték a katonaságot nagy veszteséggel visszavonulni.

Többször megkísérték a rohamot, de az mindig visszaveretett.

Most a cs. katonaság ágyuit annyira kezdé a torlasz ellen intézni, hogy három ágyut a csillagutczába kelle bevontatni, nehogy leszerel-tesse nek.

Bem hős lelke, ki épen akkor a neubrücki torlasztól visszafordult, ismét fölelevenité a viaskodók hanyatló bátorságát a csillagtorlasznál. Szakadatlan lövetett a többi ágyukból, midőn már a vadászok jól irányzott lövései által a mozgó nemzetőri tüzérek legtöbbjei elestek.

Végre általánosan kiálták, hogy a templom mögött gyűlő legény-séget kell a torlasz védelmére előhívni. Bem segédtisztje elővezeté e csapatot, s most gyilkos puskatüzelés kezdődött, mely a cs. katonaság-nak sok veszteséget szerzett.

Ismételt roham után, miután az ugyanegykor megtámadott Land-strasse már két órával előbb magát megadá, végre a Czernin-utczában megjelent a cs. katonaság a torlaszvédők háta mögött.

Most maga Bem hátrálást parancsolt. Kocsiját, mely a Csillag-utczában állt, sorsára hagyá. Lóra ült s a meglehetősen rendben hátráló nemzetörököt bevezeté. A Ferdinand-hidnál Messenhauser fogadá.

Bemet e napon két golyó találá: az egyik bal mellén kilyukasztá hamuszínű köpenyét s a bélésben fenakadt; a másik bal karján erős zúzást okozott.

Hét óra felé volt estve. Bem segédtisztje Zelowicki, a kötöző helyre a verestoronyi casamatákhoz sietett, hogy orvost vigyen a Lon-don városához czimzett vendégfogadóba a régi Mészáros-piaczra, hová Bem nyargalt.

Az orvos dr. Reis tüstént a kijelölt vendéglőbe sietett. Bem az ud-varon lovon ült s igen kimerültnek tetszett. Az orvos francziául szólítá meg s szolgálatát felajánlá. Azonban Bem megköszöné, mondván, mi-szerint itt semmihez sem foghat, mert lova igen fáradt, s hely a ven-déglőben nem kapható; majd később hivatandja őt.

A tábornok ezzel megfordítá lovát s az udvari haditanács épülete felé lovagolt. Az állandó hadügyministerium mint mondják megtagadá itt Bemnek a fölvetelt, míg az országgyűlés parancsa előtte a kapukat meg nem nyittatá.

A csudálatos eset úgy akará, hogy épen a meggyilkolt hadügymi-nister Latour szobáit kapta lakhelyül, s hogy annak ágyában vizsgá-latá meg három nap óta kötötten hagyott sebeit, s hagyá ujonnan kapott, nem jelentéktelen sebeit bekötözni.

Több éjeleken át nem aludván, ezek úgy, mint nappalai, szünet-nélküli megerőtetésben folytak le. Halálíg fáradva, Messenhauserrel

vitt rövid beszélgetés után, enyhítő álomba merült. Nemsokára azonban felriasztattott. Az előszobában orvosai és segédjei közül hárman valának. Ekkor érkezék éjfél felé 10—12 nemzetőr, s a tábornokkal kívánának beszélni. Az orvos figyelmezteté öket, hogy a betegnek nyugalomra van szüksége. A nemzetőrök nem tágitottak s követelék, hogy a tábornokkal beszélhessenek. Az orvos bemegy a tábornokhoz, felkölti őt s közli vele a nemzetőrök akaratát. Bem röviden válaszolja: „Ereszd be őket.“ A nemzetőrök belépnek, lábhoz szegzik fegyvereiket s tisztelgnek; Bem ágyában kissé fölemelkedve megszólítja őket: „Mit akarnak önök uraim?“ — „Tábornok ur! mit szándékozik ön tenni?“ — „Előbb tudnom kell, mi tekintettel teszik önök nekem e kérdést. Akarnak önök megverekedni vagy capitulálni? Ha ez utóbbit akarják, ugy nekem nincs semmi tevőm, mert capitulálni nem az én dolgom. Ha megverekedni akarnak, ugy szolgálatukra állok. Jőjenek önök, s én vezetni fogom önöket.“ — „Lehetséges tábornok ur, hogy még tart-hatjuk magunkat?“ — „A tábornoknak mindig van reménye s nekem is van, mig csak egy emberem áll.“ — „Mondják, hogy mi elárultatunk.“ — „Uraim ez előttem ismeretlen. Az én árulásom tanuságai se-beim“ — „De nincsen löszerünk.“ — „Löszer engem nem illet. Itt van-nak a fő- s tüzérségi parancsnokok, ezeknek kell löszerről gondoskod-niok. Az én dolgom csak a katonákat vezetni.“

E beszéd után a nemzetőrök egyik a másikra nézének; nem vi-szonzozhatóan többé semmit, tisztelgének s elhagyák a tábornokot, nem jele nélkül a részvétnek s becsülésnek.

Miután e férfiak a szobát elhagyák, Bem is odahagyá sebláza s a jelenlevők tanácsa ellenére az ágyat, s nemsokára a palais-t.

Neki is tudnia kellett, hogy löszerben fogyatkozás van. De még inkább a községtanácsnak abbeli viselete, miszerint Windischgrätz her-czeggel hetzendorfi főhadiszállására alkudozni ment s a megadást alá-irni kész volt vagy már alá is irta, ez határozta őt a parancsnokság leté-telére, s kedvező pillanatot várni vagy új föllépésre vagy menekülésre.

Bem rögtön eltűnt, s még most sem tudatik, hogy az éj hátralevő részét s a következő napot hol tölté. Néhányan állítják, hogy egy ma-gánházban rejté el magát; mások, miszerint az Aulán látták őt. Talán mind a kettő igaz, csakhogy nem egy időben.

Annyi bizonyos, hogy a küzdelemben többé részt nem vőn; s a Sz. István tornyáról adott jel által, miszerint a magyarok jönnek, nem csalatá meg magát; ép olly bizonyos, hogy Bécsnek a cs. seregek ál-tali elfoglaltatása első óráiban szerencsésen a vonalokon átmenekült.

A legkülönösebb hírek keringtek e rejtélyes szökésről. Beszélik, hogy Bem éjjel egy kis csónakon a Dunán le Pozsony felé evezett, s nagyobb biztosság végett egy ideig úszott, s a csónakot maga után huzá; mások azt hiszik, hogy austriai tisztí egyenruhát használt. Azon-ban hihetőleg való az, hogy magyar utlevéllel el levén látva, oct. 31.-kén egy fiakerben az előrsőkön átment.

Még az nap ért át Bem a magyar határokon, s nemsokára Kossuthnál volt, ki Pozsonyban tartózkodott. A magyar forradalmi hős, úgy látszik, e lengyel forradalmárt előbb nem ismeré, mert ez, úgy mondják, személye ugyanazságán kételkedett.

Azonban hihetőleg hamar tisztába jöttek egymással, mert Bem csakhamar műkört nyert s Kossuthnal egy gözösön Pestre ment.

A magyarok Mőga tábornok s más cs. k. tisztek által cserben hagyván, kényszerítve láták magukat, tapasztalt hadvezérekbeni hiányukat mielőbb pótolni.

Bem legelőbb a pozsonyi és győri sánczokat tekinté meg s tarthatlanságukat nyilvánítá; mire később az annyira meglepő visszavonulás következett.

Egyszersmind állítják, hogy Kossuth Bemet a komáromi vár parancsnokságával kínálá meg; ez utolsó azonban válaszolá: „ha a vár bevehetlen, ugy az austriaiak sem veendik be; ha bevehető, ugy később beveendem.“

Viszontagságteljes élet után, meglehetősen előhaladt korban, száműzve, megerőtetés és sebek által megromcsolt testtel ragadá meg Bem a magyar forradalom ügyét s ifju erélylyel teremté magának új katonai pályát. Mindenki más, szerencsétlenségei által kifárasztva s elkedvetlenítve, csendes menhelyet keresett volna, hogy a sors csapásait kinyugodja; nem akként ezen még ellenségei által is rendkívülinek jellemzett férfiu.

Bem szenvedélylyel szereti hazáját, s mint sorsrészesekinek legtöbbjei, nemzetének megváltását s helyreállítását várja. Hideg, phantasia nélküli, az ész által kormányzott kedélye a patriotismus emésztő tüzét rejti, melly őt nyugodni nem hagyja, minden világmozgalomba besodorja, mellynek csak némileg is a lengyel eszmére vonatkozása lehet és a lengyel sas győzelmes emelkedésére legcsekélyebb kilátást nyit. Ez a mélyebb erkölcsi motívum, melly Bemet, ugy mint Dembinszkit s más lengyel vezéreket Magyarországra vitte.

Bemet nem ritkán mint a középkori condottiere-ek egyik újabb példányát jellemzik; azonban ő sokkal több mint zsoldos, ő él, hat és hal egy eszméért, bárha meg kell engednünk, miszerint harcziás vérmérséklete, határozott hivatása a csatapiaczon, ép oly nagy befolyással van vállalkozásaira, mint hazafias czélzatai.

Valószínűleg Bem azon szándékkal, s a lengyel emigratio részéről azon megbízással jött Magyarországba, hogy a magyarországi szlávokat a magyarok részére megnyerje s fegyvereiket Austria ellen fordíttassa.

Miként Bécsben, ugy a magyaroknál is, minden ajánlatok daczára, elejénte bizalmatlansággal kelle küzdenie, s itt különösen a bécsi fölkelés rosz kimenetére nézve.

Saját egymásközt egyenetlenkedő s egymás ellen torzsalkodó harcziái Pesten még az is állíták, miszerint ő áruló, s Zoladjeszki fiatal lengyel még egy pisztolyt is sütött ki reá s megsebesíté.

Bem nem állt a magyar sereg élére, hanem Debreczenbe küldetett azon meghagyással, hogy a rendetlen honvéd- csapatokat összealakítsa, begyakorolja, s aztán Erdélyben a szlávságra vonatkozó missióját betöltse.

Ő Pestet elhagyá egy rosz paraszt kocsiiban, polgári öltözetben, kis bőröndövel ellátva; senki sem gyanítá e jelentéktelen külsejü emberről, hogy vészteljes harcz mérlegébe nagy súlyt vetni megy.

Debreczenbe érve, első dolga volt a nemzetörség pár kirendelt százada felett szemlét tartani, kikkel indulandó volt Erdélyt visszafoglalni. Megvizsgálá tarsolyaikat, s azokban a töltnyek mellett szalonnát és kenyeret találván, megveregeté vállaikat.

„Ti, ugymond tört németiséggel, kitartó fiaknak látszotok lenni.“

Erdély már el volt vesztve. A bennei sereg teljesen demoralizálódva, s egészen a határszélig visszaverve.

Mielőtt Bem oda érkezett volna, Vetter már megjárta a helyet, a sergeket, mellyek más helyt valának s positiójukat rosznak nyilvánítá. Bem oda érkezvén, állomásukat igen jónak nyilvánítá és senki ugymond tovább vonulni nem fog. Gondolhatni, hogy ez emberek, kik különben is tartottak a szalóngó hírek után Bemtől, mennyivel bizalmatlanabbakká lettek, s csak szigorú eljárásának köszönheti, hogy Dillon sorsára nem jutott.

Feketetónál, honnan operatióját megkezdte, alig volt 8000 embere s néhány ágyuja. De a katonák is demoralizáltak, hadban járatlanok, tudatlanok voltak. Bem azonban egy pár lövetéssel példát mutatván, csakhamar tudá őket illő rendre utalni.

Mindjárt (dec. 19-én) volt egy csatája, mellyben az osztrákokat megvervén, embereire a bizalom helyreállítása által nagy morális hatást gyakorolt. Onnan Szamosujvár, s innen Dézs ellen ment, mellyet csakhamar elfoglalt.

Ezután Apahida felé folytatá utját, hol Wardener tábornokot meglepte, hogy annak Kolosvárról nyalábjait sem volt ideje elvitetni. Egyfelől rohantak ki az osztrákok, másfelől vonult be Bem, hogy a tiszti szállásokon égő szivarokat találtak.

Karácson-innep s Bem fogadtatása páratlan volt. Az egész város élébe ment, s utjába koszorukat, virágokat dobáltak. Boldog volt, ki az ősz bajnokot csak egy percze is láthatá.

Nevezetes előnye volt e nyereeménynek, hogy Riczkónak csucsái táborával helyreállítá a közlekedést.

Erdély hegyvölgyes ország. Minden talpalatnyi föld egy positió, egy bástya ottan, mellyet ügyesség s vitézség ostromolhat meg.

Innen Bem Erdély felső részeibe Urbán ellen ment s néhány csata után Kinpolungig nyomá őt, honnan ez erőgyűjtés végett Bukovinába nyomult. Csakugyan Dornáig visszanyomta Bemet. Azonban ezen expeditionnak nevezetes haszna volt, hogy a székelyek seregestül kezdetek táborába menni.

Puchner ez időben tetemes sereggel Medgyesén állt, erejét mindenfelől nevelve.

Bem útjait tudni is alig lehetne, s midőn mindenki azt hívé, hogy Bukovinában barangol, az aranyosi székelyekkel szaporitva seregeit, Medgyes előtt terem (jan. 17-én) s ügyes stratégia és szuronycsata által Puchnert a városból kiűzvé, Szebenbe kényteté vonulni.

Ezenben a székelyek Brassót elfoglalák.

Bem pedig jan. 21-én Nagy- és Kis Csűr- s Vizakna előtti hegyeken, mint egy ujkori Rübezahl megjelen, s másnap megtámadá Szebent.

Azon időben ez hallatlan merény vala, mellyre az időben még gondolni sem mert senki. A város iszonyuan megerősítve s redoute-okkal ellátva volt. Ezenkívül a magyar seregek boszujától félt polgárság kétségbeesetten védelmezé a várost.

Bem keményen megveretett, 5 ágyut vesztett. Mikes K., ki első nyomult be a városba, elesett.

Puchner ezenben egyesült Gedeonnal s ekkép támadá meg a Szelindeknél positiót foglalt Bemét, de visszaveretett.

Soha Szeben annyira fenyegetve nem volt, mint épen akkor.

De Bem nem csak a csatapiacson tünt ki. Mit a magyar kormány és magyar hadsereg ez országban együtt, azt itt Bem egymaga végezte el.

Sergeket organizált s fegyverezett untalan, a népnek amnestiát adott; rablásnak hire sem volt, (volt példa rá, hogy egy pár garasnyi értékű privát vagyon elorzásaért lövetett főbe katonát) kémeket tartott, kik mindenről értesíték, katonáit gyakoroltatta, a hadügyministerium által kinevezett tbíró tiszteket seregestül eresztette el, s ujakat nevezett ki a csatamezőn, (ezek közt egy cigány dobost) s a vele ellenkező kormánybiztosokat egymásután kergeté el.

Már ez időben táboraiban 30,000 fegyveres ember állt.

A fenyegetett szászok és oláh comité közbenjárására az erdélyi hadiparancsnokság oroszokat hívott be segítségül, kik közül Engelhardt és Skariatin vezénylete alatt 6000 ember Brassót visszafoglalá, 4000 pedig Szebenbe ment.

Bem Szelindekről Vizaknára ment, onnan intézendő Szeben ellen támadásait. Puchner ezt megelőzendő, febr. 4-én reggel váratlanul igen túlnyomó erővel meglepte őt. Bem azonban egy perczben rendben volt. De bármilly kétségbeesetten is védte magát, keményen megveretett.

16 ágyut, majd minden löporát, saját kocsiját irományaival, pecsétjével (lengyel sas és magyar czimer) elveszté s elvonulni kényteték.

Mindenki azt hívé, hogy Bem menthetlenül el van veszve. Pedig neki csodasajátságai közé tartozék, hogy épen megveretés után szokott győzni.

Szüntelenül üzetve Szászsebesre ment, s ott elsánczoló magát. De a károlyfehérvári őrség kiütvén, itt sem maradhatott nyugton a köfállal körített egyház falai közt.

Innen Szászvárosra ment s éjjel eltorlaszozá. Alig egy pár ezer emberrel. Négyfelől körülvéve. Puchner parlamentairet küldde hozzá, hogy tegye le fegyvereit.

„Nézze csak meg, mikép vagyok körülvéve,“ mond az öreg s (febr. 7-én) szuronycsata után elvonult.

Alig egy pár ágyuja s egy pár ezer embere volt, midőn Dévára ért, onnan Piskire menve, rendezni kezdé sergeit. Itt organizálta azokat, ujakat vett melléjek — s mindezt egy pár óra alatt.

Szeben ujongott, Kolosvárt gyász borítá el. Hogy Bem többé csatázhasson, annak gondolatát is chimárának hitték.

Febr. 9-én reggel 8 óraker Puchner és Bem sergei egymással szembe álltak. Az ősz bajnok legnevezetesebb s legvéresebb csatáinak egyike volt. Délután 4 óráig tarta.

Egyszer Puchner a piskii hidat csaknem elfoglalá, midőn Bem ezt észrevéve új erőt küld oda: „die Brücke verloren, Siebenbürgen verloren“ szavakkal s rendelettel, hogy azt csak az utolsó ember hagyja el.

Az azelőtti napokban untalan vert, az ágyuit elvesztett, a sergeitől megfosztott Bem, Puchner sergeit teljesen szétveré, annyira, hogy az hanyathomlok szaladt visszafelé, s Szász-Pián- és Alvinczig meg sem állottak.

Febr. 11-én Károlyfehérvár mellett veretvén meg, s másfelől az Engelhardt orosz tábornok által (febr. 4-én) az Olt folyón átnyomult székelyek közeledvén, Puchner Szebenbe visszavonult. Bem azonban nem üldözé, hanem Medgyesre ment, előőrseit Asszonyfalvára küldvén.

Ezenben 7000 székely népfölkelés elfoglalá Segesvárt, de Urbán és Malchovszki az éjszaki vidékeken Riczkót megverék.

Néhány szót a székely katonaságról.

Ők rendes határőrök voltak, felfegyverezve Mária Terézia által. Volt két gyalog és egy lovas ezred.

Istennek legjobb katonái közé tartoznak. Mit személyes vitézség, golyótól nemfélés, tűzbe vakon rohanás véghez vihet, ők megtevék azt.

A székely ember hideg, szóttalan, de eleme a harc. Csatában egészen más embernek látszik. Akkor szemei szikráznak s páratlan vitézsége megszaladást nem ismer.

Tagadhatlanul Bem nyerevényeinek nagy emeltyűje volt a székelyekkel egyesülése, kiket ő fiainak nevezett, s kik őt rendesen apónak szólíták.

Egyesülve ezekkel febr. hó többi napjaiban s márczius elején apró csatákat küzdött; néha győzött, néha meg hagyta magát veretni, mint Kapusnál.

De a császári hadvezérek valóban sohasem tudták, hogy Bem hol áll s mennyi ereje van, annyira meg tudá őket csalni gyors és váratlan meneteivel.

Kis-Kapusnál márczius 2-án annyira megvereték Bem, hogy Puchner további küzdhetését lehetetlennek véelve, azon gondolkodott, hogy mikép fogja el.

Bem azonban márczius 4-én Medgyesen volt s onnan Segesvárra ment. Elhíresztelé, hogy az út járhatlan s ott sánczolni kezdé magát

Maga személyesen egész éjeket töltött a sánczolásoknál, mint ki csak önvédelmére van szorítva. De útjai titkosak valának. Bem által megfizetett kémek értesítven Puchnert e felől, egész erejével ellene ment, Szebenben csak csekély várórséget hagyva.

Bem untalan dolgoztatott, miért? senki sem tudá. Többi közt egy tiszt táborkarából azt kérdé: miért teszi azt?

— Tud ön hallgatni? kérdé a vén lengyel.

— Igen, mond a tiszt.

— Én is, felelé az.

Bem jól tudá, mikorra érkezik meg Puchner. Örtüzeket rakat tehát, s az ott hagyott pár ezer emberrel végetlen zajt üttet.

Ezalatt (márcz. 11-én) Szeben alatt álla, s az elsánczolt 7 redeoutte-al ellátott várost szuronycsata után bevette. Sok lándzsás székely volt, kik lándzsáikra támaszkodva ugrának a sánczokba.

— Ne féli székeli! biztatá őket.

— Nem félünk apó, mondák ezek, de csak mennyik innen tova! mi, ha elesünk is, van helyettünk más — de ön helyett nincs senki!

Bevevén a várost, az oroszokat Verestoronyig üldözé s (márcz. 16.) innen is kimenni kényteté.

Iszonyu remegés fogta el Szebent ez nap, de látván, hogy Bem, daczára, mikép szuronycsatával vette be, épen nem raboltat, csakhamar megengesztelődék.

Bem amnestiát adott, a fegyvereket beparancsolta; a Siebenbürger Bote (német lap) tovább folytatását megengedé, de a várost megfizetteté.

Katonáinak, mint a harcz előtt ígérte, egy havi díjt, a tiszteknek pedig ezer pengőt adatott. Ő rendesen iszonyuan prédált, de prédálásának volt is látatja.

Kossuthnak azonban Bem intézkedései nem nyervén meg tetszését, következőleg értesíté a honvédelmi bizottmányt, hogy minő intézkedéseket tett a szászok s intervenió oroszok iránt:

„Szükségesnek tartom a t. bizottmánynak jelenteni, miként én Bem tábornok úrnak Szeben bevételét jelentő levelére némelly halasztást nem szenvedő intézkedéseket láttam szükségesnek. Ő ugyanis, mint leveléből látom, megint igen nagylelkű akar lenni, s a multa amnestiákat emleget. Én azonban egyrészt, a mennyire lehet, a szebeni győzelmet biztosítani kívánván, másrészt pedig a csalódások feletti késő bánkódásnak nem akarván a nemzetet kitenni, a szászok irányában az illy túlzott nagylel-

küiséget nem helyeslem, s pedig annyival inkább nem helyeselhetem, mert ők az orosz segítségnek behívásával a pártütésen túl a legnagyobb honárlást követték el, melyet egy státusnak polgára hazája ellen elkövethet. Szebennek és Brassónak biztosítása volt az ürügy, mely alatt az orosz segítséget behívták, már most Szeben elfoglalását arra kell használni nézetem szerint, hogy ismét ezen városok fenmaradási érdeke legyen az oroszok kitakarítottásának eszköze.

Én tehát Bem tábornoknak a mult éjjel következő rendeleteket küldöttem :

1-ször. Hogy a szászoknak semminemű ígéretek ne tegyen, s a kormány politikáját ne anticipálja, hanem csak annyit nyilatkoztasson ki, hogy sorsuk jövőbeni magukviselésétől függend.

2-szor. A segédseregeket honáruólág a hazába ők híván be, eszközljék : hogy azok az országból rögtön kitakarodjanak, különben a szász nép, mellynek ezen árulásához hasonló lépést a historia nem mutat, vagy ki fog az országból üzetni, vagy pedig a törvény oltalmától és minden szabadságaitól megfosztatni, s javaik az árulásuk és pártütésük által okozott károknak s pusztításoknak és hadköltéseknek kárpótlásaul elko-boztatni.

3-szor. Megrendeltem, hogy az oroszok behívásának főszközeit azonnal elfogassa, s Csányi kormánybiztos ur rendelkezése alá olly nyilvánítással küldje át, hogy az oroszok kitakarodásának kezesei gyanánt fog-ságban maradván, ha a népjogellenesen betolakodott orosz seregek rögtön ki nem vonulnak, vagy épen előrenyomulni merészlenének, ezen invasio főczinkosai haditörvény elébe állittassanak, s minden kegyelmet ki-zárva, halállal büntetessenek.

4-szer. Megrendeltem Bem generalisnak, hogy Szebent tartsa utolsó emberig, s nyilatkoztassa ki a szebeni népnek, hogy ha az ellenség által orosz segítséggel megtámadtatnék, mindenek előtt Szebent fogja irgalom nélkül összelövetni, s annak romjaiból rakni seregünknek mellvédet ; azért a város tisztviselői családjaiknak kezesekül hátrahagyásával men-jenek ki az ellenséges táborba, s az oroszokat, kiket behívtak, városuk fenmaradásának érdekében távoztassák ki ; különben Szeben el fogpusz-tulni.

5-ször. Brassót, mint az oroszok behívásának másik czinkosát, ma-gafeladására szólítsa fel azon nyilatkozattal, hogy ha magát fel nem adja, Szeben fog érte bünhödni, s ostrommali bevétel esetében prédára bo-csáttatik.

6-szor. Az orosz foglyokra nézve emlékeztettem, hogy az oroszokat becsületes ellenségnek nemzetünk nem tekintheti, mert rablómódra, had-izenet nélkül s népjogellenesen tört be az országra.

7-szer. Megrendeltem, hogy a verestoronyi passust járhatlanná tegye.

8-szor. Tudtára adtam, hogy a szászföld viszonyainak definitiv el-rendezését a kormány magának tartja fen, abba tehát ne avatkozzék, most ideiglenesen minden polgári hatóság alá helyezendő.

Midőn az austriai ház kivetközve mindenből, a mi ember előtt szent, márczius 6-ki manifestumában Magyarország ezredéves statuséletét eltöröltnek meri nyilatkoztatni; midőn Magyarországot eldarabolja s az erdélyi szászföldet is külön tartományként említve olvasztja be az idegen birodalomba; midőn a szászok az orosz hatalom seregeit hadizenet nélkül népjogellenesen az országba hazaárulólag behívják; midőn a szászok Szászvároson a magyar hadseregnek hozzájuk beszállásolt fegyvertelen fuvarosait éjjel orozva legyilkolják s fejetlen holttesteiket az utcára szórják: én azt hiszem, hogy minden becsületes magyarnak meg kell győződnie, miként itt többé választás nincs, hanem élethalálharcot kell vívni, ha még e nemzet élni akar. Így van lelkesítve a hadsereg, így érzek én, s ezen érzés kénytelenségében meg vagyok győződve, hogy a szászok irányában más politikát követni a legnagyobb hiba volna, melly magát rajtunk iszonyatosan megboszúlná.

Puchner s a még Erdélyben levő osztrák sergek, a Brassóban maradt oroszok, részint Bem által üzetve, részint közeledtének hírére, Oláhországba vonultak.

Ekkép egész Erdély, Károlyfehérvárt és Dévát kivéve, Bem kezében volt.

Bevégeztével is e hadjáratnak Bem sajátlagos célját, s a magyar és szláv elem közelebb viszonyba hozását nem veszté el szemei elől, s ugyanezért mindenütt békítőleg kegyelmet adva lépett fel. Az erdélyi polgári hatóságok által felállított vésztorvényszékeket eltöröltette, az üldözésnek végetvetett, s e miatt nem egy összekocczanása volt részint azokkal, részint magával Kossuththal is.

De Szeben bevételének még azon nagy haszna is volt, hogy Puchner minden hadikészülete, ágyui, puskái, lőporai sat. kezébe kerültek, mire valóban szüksége is volt.

Másfelől folytatá a készüléteket. Ujonczozott, új sergeket organizált sat.

Többi közt egy kényszerített szász rekruta elbocsáttatásáért esedezett.

— A többiek is olyanok, mint te vagy fiam?

— Igen, mondá ez reszketve.

— No hát mind elmehettek.

Értesülvén azonban Bem, hogy Puchner Orsovánál Magyarhonba tört, néhány percz alatt Karánsebesen volt, azt kellő őrizettel ellátva — apr. 29-én — Lugosra ment s Puchnert visszavonulni kényteté.

Érdekes lesz Bemnek e tárgyban a honvédelmi bizottmányhoz irt levelét közleni:

„Kiüzvén az ellenséget egész Erdélyből, minden gondomat arra

fordítottam, hogy ez ország védelmét kellőleg organizáljam, s hogy személyesen Magyarországra menjek azon sereggel, mely Erdély biztosságának kockázatata nélkül kívül használható. Hátra volt még Hátszeg és Déva vidékének megtisztítása az oláh csordáktól, kik e környéket nyugtalaníták, minélfogva jónak láttam, szétszórni zászlóaljaimat, miket magammal akartam hozni, hogy pusztán átmenetünk által tisztítsam meg e tájat. E szerint hadseregem egy részének a dévai nagy úton kelle kijönnie, a másik részének a vaskapuni szoroson. Az első csapatot Bánffi ezredes urra bízom, a másodikkal magam mentem Karánsebesre, mellynek elfoglalása reánk nézve a legnagyobb fontosságú volt, minthogy biztosította számunkra a vashámor birtokát, mely egész hadseregünket elláthatja golyókkal, s minthogy kettévágja az Orsova és Temesvár közti egyenes közlekedést.

Karánsebesen kaptam Kossuth elnök úrtól s a hadügyministeriumtól figyelmeztetést arra nézve, hogy használni fognék az országnak, ha mielőbb előhaladnék, s kitakarítanám a Bánátot, mint tettem Erdéllyel. Mind a ketten szerencsétettek annak megírásával, hogy az Aradon levő Vécsei tábornok az 5. hadtest parancsnoka 2 vagy 4 ezer emberrel azon esetben segítheti hadi működésemet. Szinte Karánsebesen tudtam meg, hogy az Erdélyből kiűzött austriai hadsereg egy része, mely a verestoronyi szorosnál menekült ki, már átkelt Orsovánál s utban van Temesvárra, s a többiek, kik Brassón túl a tömösi szoroson szöktek át, folyvást érkezőben voltak Orsovára, onnan hasonlólag Temesvárra menendők.

Teljes szívvel helyeslélvén a kormány kívánatait s érezvény, milly nagy fontosságú, hogy meggátoltassék ezen segítség érkezése azon erős helyre, mellynek akkor csak 6000 védője volt, azonnal azt határoztam, hogy Temesvárnak megyek a Puchnercsapat maradékának, mely pár nap alatt megérkezendő volt. Nem volt tehát egy elveszteni való pillanat sem, s ámbár akkor csak mintegy 1200 emberrel s 12 ágyuval rendelkezhettem, kettözött marssal Lugoson termettem folyó hó 19-én reggeli 7 órakor. Az ellenség, mely mintegy 1000 emberrel s 5 ágyuval tartotta elfoglalva e várost, kétségkívül azt gondolván, hogy nagy erővel jöttem, Temesvár felé huzódott vissza Leiningen csapatához, mely Kövéresen állott a temesvári garnisonnak mintegy felével. E merész marsot azon meggyőződésből tevém, hogy könnyen magamhoz vonhatom mindazon csapatokat, mellyek számomra voltak, részint Vécsei tábornok hadtestéből, részint a magam seregéből, mely Dobra felől közeledett. Nyílt rendeleteket küldöttem ki tehát a két irányban, hogy a parancsnokokat, kik azokat megkapják, föl hívjam, miszerint rögtön Lugoson teremjenek. Az 5-dik hadtestbeli Villám alezredes, ki Radnán kapta meg rendeletemet, egy pillanatot sem vesztve el, másnap Lugosra ért a csapattal, mellyet vezényelt, s melly néhány száz emberből s 6 ágyuból állt. Ha Vécsei tábornok ugyanezt tette volna azon csapatokkal, mellyekkel rendelkezhetett, azonnal Temesvárhoz mehettem volna,

működési tervemet végrehajthatám vala. De ezen tábornok a helyett, hogy kötelességét teljesítette volna, melly minden katonára nézve abból áll, hogy az ellenség elé menjen ha alkalom van reá, nem csak meg nem érkezett, sőt ellenkezőleg irt nekem, s Villám alezredesnek azon rendeletet küldé, hogy ez tüstént visszatérjen Aradra, sőt még le is tette őt a dandárparancsnokságról, a miért előre jött.

Vécei tábornoknak tehát ezen tette késlelteté, sőt talán el is rontá azon eredményt, mellyhez olly könnyen juthattunk volna, ha ő kötelességét teljesíti, mert alkalmasint belé telik még egynéhány nap, mig zászlóaljaim Lugosra érnek olly számmal, melly elegendő lesz előhaladásomra.

Jogom van tehát és kötelességemnek is tartom, Vécei tábornokot a kormány előtt olly hazaárulónak nevezni, vagy olly gyáva és minden tehetség nélküli tisztnek, kire soha többé semmiféle hadi parancsnokságot nem kell bízni.

Ugy hiszem, adtam jeleit a nemeslelkű magyar nemzet és kormány iránti teljes áldozatkészségemnek; ugy hiszem, kötelességem figyelmöket arra irányozni, a mit tennünk kell még, hogy kiüzzük az austriai hadsereget, melly még Magyarországbán van, a melly felényire sem olly erős, mint a mi hadseregünk száma. Katonáink kitünöek, jó tisztek sem hiányzanak, de a gyávákat el kell küldeni, s a hadsereg élére olly tiszteket kell tenni, kik tanúságot tettek bátorságuk- s igyekezetükről.

Ennélfogva van szerencsém kérni Vécei tábornoknak letételét és Villám alezredesnek ezredessé kineveztetését. Lugos, april. 23-án 1849. B e m, az erd. hadsereg fővezére.“

Később azonban ő maga kijelenté, mikép Vécei ellen emelt vádja félreértésen alapul s azt visszavoná.

Az ez időben történt oláh mozgalmak Hatvani életrajzában olvashatók.

Bem fegyverei mint Erdélyben, ugy a Bánátban is annyi szerencsével harczolának.

Sergei Károlyi alezredes vezénylete alatt (máj. 8-kán) megszállák Fehértemplomot. 10-én ő maga is oda érkezett s Petrilovánál a császári sergeket megvervén, Szászka ellen ment s ezt el is foglalta volna, ha a szaladó sergek a hidat el nem rontják.

Ezáltal a császáriak kényszerítve voltak a Bánátot másodsor is odahagyni (május 16-kán.)

E tárgyban Orsováról május 16-ról küldött hadijelentése :

„Különös szerencsémnek tartom kormányzó urat arról értesithetni, hogy isten segítségével sikerült nekem Magyarországnak a Banátot nagy áldozatok nélkül visszaszerezni. Közeledésemre az ellenség mindenütt megfutott, annyira s olly gyorsan, hogy azt el sem érthettem; Orsovát pedig lövés nélkül elfoglaltam. A nép minket mindenütt barátságosan fogad, mert tudják a karánsebesiektől, hogy csak javukat ohajtjuk.

Az ellenség erős volt, ereje mintegy 14,000 emberből s 40 ágyúból állott, ez éjjel hagyta el Orsovát, s Szkelakladovára ment Oláhországba; én a török basához küldött levelemben ezen átkelés ellen protestáltam és őt a népjog tiszteletbentartására és ennek értelmében az átkelt sereg lefegyverzésére felszólítottam.

A sereg, melyet a Bánátból kivertem, Puchner régi hadseregéből, a temesvári őrség egy részéből, s két zászlóalj végvidéki katonából állott. Ezen szerencsétlen népnek egész erejét már kiszívta az ellenség, mert minden hadi szolgálatra alkalmas férfiut magával vitt, csak öregeket, aszszonyokat s gyermekeket hagyván hátra.

Kötelességemnek ismerem kijelenteni, hogy ezen működésemben Perczel tábornok erélyes és szives segédkezést nyújtott, nem említem bátorságát s haditehetségét, mert ezek ismeretesek; nála nélkül ezen működés nem végeztetett volna el olly gyors sikerrel.

Még csak Temesvárt kell elfoglalni; a vár már olly jól van körülvéve, hogy onnét a várőrség többé ki nem jöhet, legfelebb a maga megadására. — A várőrség kirohanást kísért, hanem az általam ott hagyott sereg által visszaveretett, — úgy gondolom, illy kísérletektől jövőre óvakodni fog. — Az ellenség visszaverésénél különösen Perczy alezredes tüntette ki magát; ezen visszaveretés eredménye a várőrség tökéletes demoralisatióját fogja előidézni. Küldöttem a várba 15 fogolyt, kiket Orsován fogtam el, hogy lássák azok sorsát, kiknek a várt kellett volna felszabadítani; úgy vélem, hogy ez a vár megadását csak siettetni fogja. Bem.“

Orsováról pedig Omer pasához mint a török hadsereg Oláhországban főparancsnokához Bem levelet irt, melyben Puchnernek lefegyverzését követelte, mi azonban nem történt meg.

A küldöttség, eljárásáról következőleg számolt.

„Tisztelt altábornagy ur! Tegnap napon kapott szóbeli parancsa következtében Ujorsovára indulván, midőn a Duna magyarországi partjára érkeztünk, s a szigeten levő török várőrségnek a kihívó jelt megfuvattuk, azonnal a várból egy csolnak 24 török katonával hozzánk ajött, s velők Hassan Effendi őrnagy a basa veje, és Ali Sülejman tüzérszázados, kik is bennünket az ujorsovai várőrség parancsnokához Ozmán bey basához átvittek. Midőn a Duna közepére értünk, azonnal az ujorsovai váron s a basa lakásán tiszteletünk jelére (mint a velünk levő török tiszték magyarázák) a török lobogó felvonatott: a várba beérvén, a diszrendben felállított török katonaság között Ozman bey basához bevittünk, ki is bennünket felállva fogadván, kölcsönös tisztelkedés után az átadás végett reánk bizott leveleket neki átnyújtottuk. Miután a hozzá intézett leveleket környezetéből néki senki nem tudta megmagyarázni, azokat felbontva nekünk visszaadta, s tartalmukat megmagyarázni kérte; mellyeket mi elolvastván, értésére adtuk, hogy az elsöben független hazánk kormányja nevében altábornagy ur által arra szólíttatik fel, hogy

miután a független magyar haza-kormányja most második ízben tapasztalni kénytelen, hogy ellenségünk az osztrák hadsereg a magas porta tartományaiba menekült, és ezen fegyveres bemenetelt a török udvar meg nem gátolta, ez által mintegy közvetve a független magyar haza iránt ellenséges indulatot mutat, hogy ezen ellenséges indulat részünkről ne viszonzottság: kívánja a magyar kormány nevében altábornagy ur, hogy az összes osztrák sereg lefegyvereztessék, fegyvereik altábornagy urnak a magyar kormány részére átadassanak, az emberek pedig további rendeletig letartóztatassanak.

Elolvastuk a második levelet, melyben az osztrák erő által elrabolt két gőzös s három vontató hajó mint magán tulajdon a társaság részére visszaköveteltetik. Végre elolvastuk a harmadikat, melyben altábornagy ur a Duna túlsó részéről seregünkre történt lövöldözések ellen tiltakozik. Mind a 3 levélre nézve szóval a legszivesebben megigéré, hogy altábornagy ur kívánsága szerint fog intézkedni.

Szinte azonnal elindítá az Omer basához címzett levelet rendeltetése helyére. A magyar országgyűlés függetlenségi nyilatkozatát, melyet neki átadánk, a legszivesebben vette.

Miután a török szokás szerint bennünket kávéval és dohányzással megvendégelt, barátságos kézzorításával és szives szomszédi egyetértései kérrrel elbocsátott, látogatások tevésére seregünket, s részérol visszontlátogatások elfogadására bennünket felkért, s tiszteletét altábornagy urtól kezdve egész az utolsó közembernek is küldötte.

Mint egy figyelmet érdeklő dolgot, érdemesnek találjuk azt is jelenteni, hogy apróságok vásárlása alkalmával bankjegyekkel fizetvén, a kereskedők által, a minket kísérő török tiszték jelenlétében, meg voltunk kérve, hogy ne osztrák, hanem magyar bankjegyekkel fizessük a vett tárgyakat.

Kossuthnak megkezdödvén Göргеiveli versenygései, terve volt, hogy a főparancsnokságot Bemnek adja át, mint ezt több hozzá intézett leveleiben írá; e terv azonban az oroszok váratlan hamar beütése által, mi miatt Bem Erdélybe visszamenni kényteték, elmaradt.

E levelek közül e következő ad legtöbb felvilágosítást:

„Az ország kormányzója. Bem altábornagy urhoz. Szeged, július 16. 1849. Becses sürgönyeit július 8. és 9-ről kaptam, s alázatos válasszommal sietek önt mindenek fölött értesíteni, hogy Erdély, Nagy-Várad s Debreczen felől az oroszoktól mit sem tarthat.

A felsőmagyarországi hadtestet (IV) Perczel vezénylete alá rendelem, s dispositiója alá a 12,000 emberen kívül uj sergeket adék. Így 24,000 emberrel Czeglédrol Szolnokra vonult, a körülmények szerint vagy a Tiszán átmenendö, vagy az oroszokat a Tisza jobb partján fenyegetendö. A mellet Korponai ezredessel Szent-Agotánál, Kardszagtól nem messze, a derék kunokból tömeges népfölkelést gyűjteténk, — valamint Nagy-Várad fedezetére 2 zászlóaljgyalogsággal, 2 divisio huszársággal, 8 ágyuval s részint népfölkeléssel (összesen 9600 ember) a püspökii táborn

megerősítők. E mozdulatok következtében az oroszok Debreczenből sietve visszavonultak, a tiszavonalt megtisztítottuk, úgy hogy a Tiszántúli országrész az ellenségtől tiszta, s a Tisza jobb partjával hatalmunkban van.

Tábornok Perczel ma a szolnoki s abonyi táborban van, azon rendelettel, hogy a Tisza jobb partját, s a Duna és Tisza közti földrészt Szegeddel (a kormány mostani székhelyével) fedezze, s a körülmények szerint az oroszok hátában s oldala mellett operáljon, s a főerővel Hatvan és onnan Pest s Vác ellen nyomuljon. 11-kén Ramberg ellenséges tábornok 6000 emberrel Budára ment, de hir szerint viszont elhagyá. Átalán, miután Buda falait lerombolók, azt egyik fél sem tekintendő tartható helyzetnek, s birtokára az ellenséges fél sem adand sokat.

Mindamellett Pesten tarthattuk volna magunkat, de akkor vagy a tiszai, vagy a bácskai sergeket fel kellett volna koncentrálnom, de azért olly vidékeket hagytam volna oda, mellyekből még veszített csaták után is, a földből is teremthetek sergeket, míg Pest resource-ot nem adhat.

Elvül tűztem ki, hogy a hadi operatiókat a kormány biztosságának nem rendelendem alá, hanem a kormány székhelyének választását a hadi operatiók kívánataihoz alkalmazandom.

Tudom, hogy jobb ekkép.

Ma Szegeden vagyunk, a jövő héten tán Aradon vagy Nagy-Váradon (mit leginkább szeretnék.)

Én személyesen faluról falura menni szándékozom önkénteseket gyűjteni; mert 30,000-nyi reserve-t akarok felállítani, s e reserve-serget személyesen vezetni. — Hiszem, hogy 30,000 ember egy hó alatt megleend.

Vetter tábornok Jellachich elleni támadásait megkezdé. A bajnok Guyon Jellachichot megverte, ki Tittelre szaladt. Guyon ma követé, míg Kmety tábornok hasonlóan ma Péterváradot felszabadítja; ezredes Bánffy pedig az écskai, lukácsfalvi, aradácsi colonne-okat magához véve, gyors menettel Perlaszra siet, s míg Jellachich Tittelre érne, azt bevenni szándékszik; de az aligha sikerülend neki, s Tittel, ránk nézve, kemény harapás lesz. — Vederemo. — Sergek és vezérek derekak.

A felső sereg (ah erről sok mondandom lesz) még mindig Komáromnál áll. 12-én nagy csatája volt következmény nélkül, a besánczolt positiót megtartá, mindkét részről sok veszteség, főként az ellenség részéről, lovasságban.

Önre, rám s az egész országra nézve egyetlen körülmény igen nyomasztó s alkalmatlan.

Görgei tábornok Komáromból jun. 20-ról ezt írta: „a győri ütközet elveszett, az ellenség Bicske felé túlszárnyalt, mert támpontomból 60,000 ember ellenében annyira nem terjeszkedhetém ki; az ellenség 48 óra alatt Budán lesz; gondoskodjék a kormány a takarmányokról, bankról sat.“

Pesten nem volt őrségem, a bankgyárt tehát ellenséges támadás- és

elvételnek nem tehetém ki; azt tehát (legalább 6000 mázsa sajtó- s gyárszerekkel) meg kelle szüntetnem s Szegedre áttétetnem épen akkor, midőn az ellenség közeledte miatt a debreczeni bankgyárt is megszüntetnem kelle.

A felállításra legalább 14 nap szükséges, 14 napig tehát egyetlen forintot sem csinálhatunk.

Azért nem kapott ön pénzt, a 125,000 frtot kivéve, melyet 9-én Szolnokról küldék.

Megteszem, mit ember tehet; isten nem vagyok, semmiből nem teremthetek.

Egy év óta semmi bevétel, üresen átvett pénztárak és had! Még e perczen is következő sergeket kell eltartanom :

Erdély	40,000 ember
Felső sereg s Komárom	45,000 „
Vetter (déli sereg)	36,000 „
Tiszai sereg	26,000 „
Pétervárad	8,000 „
N.-Várad, Arad, Szeged, Baja, zarándi határvo- nal, s kis detachements-ok	10,000 „

Öszvesen : 165,000 ember.

Ezenkívül a 18 huszár ezred reserve-escadrona, 7 felállítandó zászlóalj, 20,000 beteg, 60,000 népfölkelés, löpormalmok, öntészetek, fegyver- s kardgyár, szuronygyár, 24,000 fogoly, az egész civil administratio sat. sat.

Ez nem kicsinység, tábornok ur! s a bankgyár 14 nap óta nem dolgozik!

Türelmet kérek. Isten nem vagyok. Örömmel halhatok meg hazámért, de creation-t nem tehetek.

A bank három nap alatt rendben lesz, — s így ön pénztárnokának hetenként 200,000 frtot küldendek.

Ön 800,000 frtot kér 30 és 15 krosokban. — Kérem fölszámolni, hogy erre 9,600,000 nyomás szükségeltetik, a mellett emberi kezek által, (gőz nem használható) csak 20 sajtó dolgozván, egy perc alatt 10 nyomás történhetvén, éjjel napal dolgozva, 35 nap kívántatik csak ez öszvegre!!

Ő ez öszveg havi kiadásainknak csak tizedrésze!

Ennyit a nehézségek felfejtésére. Mi embernek lehető megteszem. Többet nem tehetek.

Most igen fontos dologra altábornagy ur.

Bolexes és Bolliak, oláhországi emigrans urak ajánlatot tettek, oláh legiót alkotni.

Elfogadtam az elvet, detailleok végett altábornagy urhoz utalám őket.

Ajánlom őket. A dolog igen fontos. Ha ön Oláhországba nyomulna, (mit igen szeretnék) e zászlóalj az avantgarde-ot képezhetné. A következmény felszámíthatlan volna.

Ha a dolog Oláhonbái bemenetelre kerül, kérem, ezen urakat pár nappal azelőtt tanácskozáásra hívni föl, hogy előre intézkedhessenek, mert dhajtandó, hogy ottan barátoknak tekintsenek. Igen szükségesnek vélem megmondani a proclamatióban: „mint a törökök s oláhok barátai jövünk, felszabadítani őket az orosz nyomás alól.“

A törökök kétes politikát követnek; il faut les compromettre.

Olvasám a lapokból ön rendeletét, mellynél fogva minden civil t. hatóságot felfüggeszt; e lépésnek felszámíthatlanok következményei s megegyezésem nélkül, ugy eshetik meg, ha megismerem a nemzeti gyűlés előtt, hogy nem vagyok kormányzó. — Miatta a félország lángban van. Mért compromittal ön drága altbn. ur?

Higye el, van elég gondom. Ne neveljék barátaim. Ez annyit tesz, mint fölfüggeszteni az alkotmányt; mire még a ministeriumnak is a nemzeti gyűlés megegyezése kívántatik, különben vádállapotba helyeztethetik. Borzasztó crisis támadhat belőle. Nyujtson kezet, elhárítani a zavar vészeit.

Kérem erre, a nagyváradi beszélgetésre hivatkozva.

Különben remélem, legyőzzük elleneinket, ha egyezők leszünk.

Fájdalom, beteges vagyok!

Fogadja el megkülönböztetett tiszteletemet. Kossuth Lajos. s. k., kormányzó.“

De térjünk át az orosz interventio után történt eseményekre.

Az oroszok Lüders és Grottenhjelm vezénylete alatt különböző helyeken, az első Töröcsvárnál, az utóbbi Pojánánál, ütöttek be.

Lüders junius 17-kén a sinai zárdához érkezett s a két tábor előörsei már szemben álltak. A magyarok ennek következtében a zárdáig visszavonultak, az oroszok pedig concentrálták az itt betörendő erőt. E concentrálás 18-kán esteig már megtörtént.

19-kén reggeli 3 óraker csatarendben állának az oroszok. Löporát mindenki magával vitte, a málhás szekerek hátramaradtak.

Az útszoros legtágasabb Predialónál. Erdők-koszoruzta hegyek közt kigyódnak végig. Az oroszokat ágyutüzzel fogadták, azonban nem sokára hátráltak a székelyek.

Ez azonban a legjobb rendben történt, s ekközben is többször csatarendben kiállták a tüzelést, elfoglalták a hegyeket, ágyukkal lövöldöztek le, köveket hajgáltak alá. A csata reggeli 6 órától délután 2 óráig tartott. Ez nap a székelyek Predialónál foglaltak helyet.

Másnap tábornok Lüders két colonneban rendezé el a támadást, egyfelől a töröcsvári szoros, másfelől a balravezető út felől. A tömösi szoros szélesen kezdődik s keskenyen végződik. Itt kemény elszánt csa-

ták, folytak, annyira, hogy az oroszok tetemes vesztes után posíciót cserélni kénytelenek. Ennek következtében a székelyek visszavonultak, s Brassót is elhagyák.

Az e csatában részt vett székelyek száma alig volt ezeren fölül. Több mint 400-an hullottak el. Kis Sándor ezredes sebet kapván, elfogatott; ő azonban utóbb felbontá sebet, s vérét elfolytíni engedé. Magyar lapok e szoros védelmét a thermopilaei csatához hasonlították. Annyi orosz hivatalos jelentések után is áll, hogy a székelyek kétségbeesett védelemmel állottak ellen.

Brassó az orosz kezébe esett.

Junius 27. és 28-án Grottenhjelrn orosz tábornok a beszercevidék szélén felállított székely sereget megfutamtatá. Bem e miatt következő napiparancsot adott ki :

„A hadi törvényszéknek, — melly a végett neveztetett vala ki, hogy azokra, kik a jun. 27. és 28-iki csatákban zászlójuk, fővezérük, parancsnokjaik s bajtársaikat gyalázatos megszaladással cserben hagyták volt, törvényt mondjon, — ítélete nyomán vagy tömeg székelyeket agyonlövetnem, vagy őket százanként kell vala megbotoltatnom. Az elsőt nem akarom tenni, mert hiszem, hogy azok a vak félelem által elragadtattak, még hasznos szolgálatot tehetnek a szabadságnak; a másikat már az aszszonyi gyáva remegést szívökből kiirtották; a másikat sem, mert nem úgy akarok velök bánni, mint barmokkal. Mihezképest meghatároztam, hogy most az egyszer a szoros igazság helyett kegyelmemet érztessem, s a junius 27. és 28-iki napokban megfutamlott honvédek bűnét megbocsássam. Nem tehetem, hogy ez alkalommal ne figyelmeztessem azon székelyeket, kik velem néhány csatatűzben dicsőségesen kiállották a sarrat, miszerint ök mindenütt, hol a muszkákkal szemben állnak, rokonaik-és saját szabadságukért verekednek. Ha itt bebocsátjuk a muszkát az országba, utját Maros-, Gyergyó-, Csik- és Háromszék felé veendi, szintegy megfordítva ez történnék, ha Háromszékre bebocsátanók; tehát itt is ott is ugyanazon ellenségellen harczolunk. Itt kell a muszkát legyöznünk, ha akarjuk, hogy kedvcséink Háromszéken megmentve legyenek, s ha mi szabad emberekből nem akarunk jobbágyságba sülyedni. Itt kell mindenek előtt a muszkát megszoritanunk, mert Háromszék felé már más csapataink vannak utban, hogy azt ott is összezúzzák. Figyelmeztetlek továbbá arra is, mikép az ellenséges lovasság ép azáltal győzhet le titeket és vagdalhat össze, ha elszéledeztek. Mig az egyenként szállingozó bizonyos veszélynek van kitevé, a tömeg legyőzhetlenül áll, kivált, midőn tudjátok, hogy ágyuimmal nem mozdulok oldalatok mellől. Maradjatok hát együtt, maradjatok mellettem; mig én talpon állok, s akkor nincs a világnak olly hatalma, melly m nket legyőzzön. Majd meglát-hatjátok apáitok-, nőitek-, rokonaitokat is; de mint győzelmesek, mint szabad emberek fogjátok viszontlátni; örizkedjete hát, hogy a gyávaság szemrehányását senki közületek meg ne érde-melje, s hogy a gyalázat öröksége, mint a régi magyaroknál volt szo-

kásban, unokáitok unokáira ne szálljon. Legyetek és maradjatok a végső lehetőleg szabad és vitéz székelyek, mert itt nemcsak az forog kérdésben, miként mentődjete meg vitézségetek által a muszka korbácsuralomtól, hanem a nemzet becsületének megóvása is, melyet elődeitek 1400 évek alatt Európában megőriztek volt! Legyetek Attila nagy királytokhoz méltók, s a hős hunnuszoknak becsületére váló ivadékaik. Besztercei főhadiszállás, jul. 5, 1849. Bem J., altábornagy.“

Szezzel két hatalmas orosz sereg volt Erdélyben, számban túlnyomó, ágyukkal ellátott.

Bem ezenben Erdélyt ostromállapotba helyezé. Ez önkényes tett vala, miért a kormányzó egy levelében meg is dorgálá. Bárki más teszi is e lépezt, bizonynyal félország lángban lett volna miatta. Bemnek azonban akkora volt népszerűsége, hogy ezt az alkotmánynak világos lábbaltapodását mindenki hideg vérrel fogadta.

Ezenben a Beszterczenél beütött orosz seregek hatalmasan nyomultak előre.

Mert az azt gátolni szándékozó csatákban rendezetlen székely nemzetőrség, oly emberek, kiknek fiaik s unokáik más helyeken a küzdök sorában voltak, vettek részt.

Mindamellet, miután Bem rendezettebb erővel hozzájok csatlakozott, nevezetes csatákat küzdött. Több helyeken visszszavonulni kénytette az orosz erőt.

Tábornok Pawlow julius 10-kén ennek Beszterceze táján táborzó sergét megtámadá, 11-kén Kis-Budakig nyomá.

12-kén azonban Bem viszont Nagy-Sajóig vonult, de akkor az ottani összes orosz erőtől támadtatván meg, Besztercét odahagyni kénytetett. A visszavonulás alkalmával, midőn szekere Beszterczen keresztülment volna, rá löttek a toronyból. A kocsiban Lukenics adjutans volt, ki rögtön meghalt; a vezér pedig, a várost elkerülve tevén vonulását, csak ezáltal menekült meg.

Julius 16-kán az oroszok a Szerétfalván positiót foglalt székelységet megtámadták, mig Grottenhjelm maga Villak mellett operált, a harinai havasokat pedig egy orosz főhadnagy választá positiójául.

E hármastámadásnak azon sikere lett, hogy a székelyek Taczig kénytettek, mindamellet jelentéktelen veszteséggel, vonulni. Innen a magyarok két colonne-ba osztva Tekefalvára s Lechnitzre nyomultak.

De 21-kén Grottenhjelm viszont ellenök menvén, előbb Dédrára, onnan 22-kén Szászrégenbe mentek. Egy pár órai heves csata után Szászrégen is orosz kezekbe esett.

Lüders tábornok, ki Brassót foglalá el, miután Clam-Gallas oszttrák tábornok is julius 15-kén bevonult oda, Engelhardt tábornok alatt előrsöket küldött Szeben felé. Fogarasnál azonban magyar seregre akadván, ott csata volt, mellynek következtében a magyarok a túlnyomó erő miatt Fogarast elhagyni kénytettek.

Grottenhjeml Szász-Régennél megállapodott. Miután sem Lüders tábornok előbb nem hatolt, sem tábornok Clam-Gallas Verestoronynál nem ütött be, nem tartá czélszerűnek tovább nyomulni. E tájon azonban a székely ezredek nem hagyának neki békét. Ritka nap folyt le egy kis csata nélkül, mellyben hol egyik hol másik fél volt a győztes.

Julius 16-kán Szerétfalvánál történt viadal által azonban a Beszterczéveli közlekedhetés fentartása veszélyeztetve levén, Grottenhjeml tábornok a sereg egy részével Beszterczére tért vissza, más része pedig Szász-Régenen foglalt positiót egy csata után, mellynek következtében a forradalmi seregek, bár kezdetben a szerencse nekik kedvezett, e várost elhagyák.

Ezenben Lüders tábornok Verestoronynál beütvén, Szebent, melyet a forradalmi seregek elhagyának, elfoglalá (jul. 21-én), míg a Bárczaságból Clam-Gallas tábornok nyomult előre. Célja volt a két seregnek egyesülni s Károly-Fejérvárt az ostrom alól felszabadítani.

Az ennyi oldalról megszorított honvédek Három- és Udvarhelyszékekbe vonultak, hol Bem tetemes erőt szándokolt centrálalni, mi neki annyira is sikerült, mikép Brassó és a Bárczaság július 23-kán a legnagyobb rettegésben volt, hogy az előnyomuló székelységnek az ottani katonaság nem leend képes ellenállani.

S valóban a császári seregek vesztett csata után Illyefalva- s Aldobolyig vonultak vissza. Brassóból a pénztárak elvitettek. Ennek következtében a székelység a csiki erdőkből kiment s megtámadta az egyesült orosz-osztrák seregeket. (22-én.) Ez nap Illyefalva- s Szentkirályig nyomattak. Másnap folytatták a csatát. Szemerében azonban a székelység olly keményen tartá magát, hogy azt a császári seregek felgyujtani kénytetének. Ugyanez történt másnap (24-kén) Sepszi-Szentgyörggyel is, melly ekkor viszont császári kezekbe esett. A magyar seregek Csik szélén, Málúáson állapodtak meg.

E tájban július 23-án Bem felhasználva a császári seregek visszavonulását, az ojtózi szoroson át Moldvába tört. Az ősz tábornokot legfőképp azon meggyőződés vitte e lépésre, hogy őes seregei az anynyifelöli megtámadásnak nem tudandnak megfelelni. Hitte, hogy Moldva fölkelend. Onnani segítségkapás, legfőképp pedig a csangó magyaroknak kihozatala, kiket mint telepet használtak volna, volt célja.

Moldvában Bem kezdetben meglehetősen sikerrel dolgozott, úgy hogy néhány csatát szuronyszegezve megnyervén, egész Oknáig nyomult, hol következő proclamatiót bocsáta ki :

„Moldva lakosai! Az oroszok viszont megelőzőtt hadizenet nélkül Magyarhon- s Erdélybe beütöttek. Illy népjogsértés láttára is hallgat Europa; de a magyarok elég erősek, elleneiket szétzúzni. Az oroszoktól az élethalál-

harczot elfogadva, annak hasznait azon szomszéd népekkel is meg akarják osztani, kik orosz járom alatt nyögnek.

E szándékából lépte át seregem egy része Moldva határait.

Moldva népe! Ha szabad s a magas porta pártoló uralma alatt constitutionalis kormány részese akarsz lenni, kelj fel megsemmisíteni ama barbár csordákat, mellyek hazádat befekélyezik. Támadja meg minden fegyverfogható a közös ellent, szétrombolni minden összeköttetést; s a magyar seregek és harczos oláhországi nép, melly egyszerre fölkelend, segedelmével az ellenséges seregek megsemmisítése könnyü leend.

A magas porta segedelme nem késend, mert ez megismerendi, hogy Moldva- és Oláhországnak; mellyek mint egykor, kizárólagos uralma alatt akarnak maradni, felszabadítása a csárok által megtámadott politikai existenciáját egyedül biztosíthatja.

Erdély, az ojtói szorosnál, július 19-kén 1849. Az erdélyi magyar seregek főparancsnoka : B e m J ó z s e f.“

Néhány napi ottmulatás után azonban visszanyomatott, mikor aztán az ojtói szorost tábornok Moller foglalá el. Eredménye e benyomulásnak semmi sem lett, legalább nem az, mit Bem remélt. Ugyanis sergéhez önkénytes csatlakozókat nem talált.

De Bemnek Moldvábai beütése előre elkészített dolog volt. Kossuthnak Bolexes és Bolliak oláh emigransok még Szegeden ajánlatot tettek, oláh legiók felállítása iránt, Kossuth ezeket Bemhez utasítá, hogy miután ő az elvet elfogadta, a detaillé-ok iránt vele értekezzenek.

Ezen alkalommal tudatta vele azt is, hogy szeretné, ha e legio a betöréskor avantgarde lenne, mert ohajtja, hogy ottan mint barátok lépjenek fel, mint kik őket az orosz befolyás alól fel akarják menteni. A törökök — folytatá Kossuth — kétértelmű politikát követnek, *il faut les compromettre*.

E csatáról küldött hadijelentése :

„Első gondom vala az ellenséget Brassóig visszanyomni, és az ojtói szorost, melly Moldvába utat nyit, újból elfoglalni.

Tegnapelőtt viradtakor a határszélt átléptük, s néhány száz lépésre előttünk ellenséget találtunk, mellyet, bár kétszer nagyobb volt sergemnél, elszánt támadásainkkal minden állásán legyőztünk.

A positiókat, mellyeket az ellenség egymásután vön, a mi ifju honvédeink nagy merészséggel rohanták meg, s a megfutamlott serget addig kergettük, mig a bágyadtság miatt Csirjiszten kényttünk megállani.

Az ellenség halottak-, sebesültek- és foglyokban mintegy 500 embert vesztett, a mi veszteségünk áll néhány halottból és 40 sebesültből. Fájlaljuk azonban egy derék tiszt, Egyed főhadnagy, halálát.

Elfoglaltunk két tüzérsekeret, sok eleséget s egy csorda ökröt. Tegnap útunkat folytatván, Onesdet és Oknát foglaltuk el, hol az ellenségnek sok ruhaneműi s egyéb szerei jutottak kezeinkbe.

A moldvaiak mindenütt szabadítójként fogadtak, segítségünk alatt föllépni ohajtanak.

E harcoknak azon jó hatása is volt, hogy ifju honvédeink meggyőződtek, miszerint az oroszokat kevés haderővel is legyőzhetni. — Okna, július 25-én 1849. Bem. “

De míg Bem tábora egy részével küin járt, ben az ő s benhagyott seregének dolgai meglehetősen rossz alakot öltének.

Az Erdély sorsát eldöntő ütközetek egyike Segesvárnál volt július 31-kén. A forradalmi seregeket Bem, az orosz-osztrák tábort pedig Lüders személyesen vezették. Bem kétszer nagyobb sereg ellenében állt, mindamellett olly ügyesen tudta vinni a dolgot, hogy a győzelem mármár részére hajólt, kivált midőn tábornok Skariatín elesése által a tábor meg kezdett zavarodni.

A csata sorsát az e perczen segítségül érkezett dzsidások fordíták meg. Ugyanis akkora hévvel s annyifélel támadták meg a gyalogságot, hogy ez futni kénytetett Keresztúr felé, üzetve a kozákoktól.

A magyar seregek e csatában hét ágyut, két zászlót, töméntelen löport, málhás szekereket, köztük Bem utazó kocsiját, továbbá ugyanennek tiszteleti szablyáját, mellyel a kolosvári polgárok megtisztelék, s mintegy 500 foglyot vesztek.

Bem, ki a csatát s támadásokat személyesen vezette s mindenütt elül állt, maga is sebet kapott. Köpenyébe burkolva, lováról a földre hullott s csak azáltal menekült meg, hogy arczát köpenye miatt nem láthaták s hogy magát halottnak színle.

Csata végeztével azonban négy székely huszár érte jött, s föllelvén, magával vitte.

Ez nap az oroszok vesztesége is tetemes vala.

Bem és tábora M.-Vásárhelyre vonultak, hová szándékolták az összes erőt concentrálni.

Ezenben többen a székely városok s falvak közül az orosz elnyomulásnak a forradalmi propagandisták szónoklatai következtében erélyesen ellenállván, fölégettettek. Ez, valamint a szászsebesi veszített csata, a fanatizmus harczával ellenálló székelyek erejét megtöré. Volt ezután is ellenállás a seregek, de nem székely népfölkelés részéről, melly Bemnek ezélt olly hatalmas támasza volt.

Erdélyben a forradalom koczkája el volt döntve; egy pár hét alatt az egésznek buknia kelle!

Említém, hogy a muszkák közeledtére a móczok — havasi oláhok — fölütötték fejüket. Janku (Erdélyben havasi királynak hívák), kinek indirect beleegyezéséből történt az erdélyi megszárlások egy része, tagadhatlanul eszes, erélyes ember volt. A fegyelmetlen, buta s mintegy 40,000 embernyi havasi serget katonai renchez szoktatni, azokat kilencz havon át élelmezni, nem közönséges talentumra mutat.

Janku valóban nagy ész. Csapatái imádták, de rettegték is s e kettő ösztönzé őket, rendeleteit legpontosabban teljesíteni. Mint minden a műveltség gyermeki korában levő nép, sokat adott a kulcsillogásra, s ha őt a nemzeti, aranynyal dúsan himzett öltönyben láthatá, s ha a fényt, mellyel magát köríté, bámulnia alkalma volt: önkénytelenül meghódolt előtte.

Ő ismerte népét. Tudta, minő húrok vezetnek legkönnyebben szivéhez, s mi a mód, mi azt legkönnyebben körülte tartja. Szüntelen adott nekik tárgyat, mivel kegyetlenségi hajlamukat betöltheték. Ez volt a magyarság iránti kérelhetlen, ki nem meríthető gyűlölet. Gyilkoltatni engedé azokat, hogy e gyűlöletben s a császár iránti ragaszkodásban összetartsa őket. Mert jól látá, hogy ez a mód, mi őket körülte tartja. Mind ezt közönséges ész nem tehette volna. Fölzavarni a népek kedélytengerét agitator is tudja, de azt folytonos hullámszásban tartani, egyszerű agitatori szerepnél több.

S e nép gyűlöletében olly véghetetlen volt, hogy a halált is hideg vérrrel, nyugodtan tudta tűrni.

Ez oláh mozgalmak lecsendesítésére, egy valóban sysiphusi munkára, ujabban kiküldetett Bethlen Gergely. Havasi úton, hegyeken át, szuronycsatával előnyomult Topánfalváig, s e helyet elfoglalá. Itt azonban csatát vesztt. Ő és sergei e vidékről alig tudának megszabadulni.

Következmény volt, hogy néhány falu, néhány hely viszont fölégették, egy pár ezer ember fölkonczoltatott. Szegény Erdély! lakosainak legalább egy negyede leöletett, legalább 300 faluja s 12 városa e terhes 9 havi forradalom áldozata lett! Ma létezősöknek helyét is alig tudják kimutatni!

Bem a szászsebesi vesztt csata után néhány huszár kíséretében, ezek közt voltak azok is, kik őt a csatamezőn feltalálták, augusztus 2-án Maros-Vásárhelyre érkezett. Intézkedett, hogy az országból minden erő oda mint központba gyűljön, hogy az orosz seregek ellen a csatát folytathassa.

Rendeletet küldött Kolosvárra Kemény Farkasnak, hogy a keze alatti 4000 emberrel, 800 lovassal s 12 ágyuval aug. 4-ig oda menjen. Az ezt illető levelek elfogatván, tábornok Lüders Fogarasból kiindult, és Segesvárnál tábornok Dick dandárjával augusztus 4-ikére Gálfalvára érkezett.

Bem ezenben már augusztus 3-án Medgyesre ért, egyesült Kemény-

nyel, miáltal serege 7000 emberre s 14 ágyura szaporodott smielőtt az oroszok észrevették volna, Szeben felé utban volt.

Szebenben tábornok Haszford volt, kit Stein — ugyanaz, ki Károlyfehérvárt cernirozá — Bem rendeletei nyomán e városból kicsalván, vele csatát küzdött s azt el is veszté.

Mig Lüders e híreket kapá s mig meggyőződheték, hogy Bem Szebent megtámadni s Haszfordot az országból kiszorítani akarja, ő már hegyenvölgyön túl volt, annyira, hogy Lüders tábornok az ő üldözésére nem gondolhata, hanem meg kelle azzal elégednie, hogy 500 hadjárátára ügyelő kozákat küldött ellene, bármilly világos vala, hogy Haszford Bem ellen Szebent védni képes nem leend.

Ő maga tehát lehető leggyorsabban Medgyesen keresztül Vizakna felé sietett, ugy hogy 6-án már odaért.

Ezenben Bem 5-én Szeben alatt állt. Haszfordot már Vizaknánál megtámadta s mérges csatával Szebenig üldözé. Szebenben utczaharc kezdődött, melly Haszford részére igen roszul ütött ki. Ugyanis azonkívül, hogy töméntelen embert vesztett el, kényteték Szebent odahagyni s Talmácsba vonulni.

Augustus 6-án azonban Lüders seregei már Szeben alatt állottak. Mintegy 8 óra felé Bemet egész erejével megtámadta.

Bem e csatában csak 6 zászlóalj-, 500 lovas- s 18 ágyuval vett részt. Többi emberei részint a várost fedezték, részint Haszfordot üldözik. Ő kezdetben az orosz bal szárnyat fenyegeté, azonban ez egy zászlóaljjal megerősítettén, a jobb szárnyat akarta megkerülni, mi azonban a kozákok előrohanása miatt fiistbe ment.

Ezen előnyomulás Bem positioját bizonytalanná tevén, tábornok Lüders intézkedett, hogy a dsidások elegendő ágyuval, a jobb szárny positiojából, egy hegyet elfoglalva, onnan véletlenül nyomuljanak előre s támadják meg Bem bal szárnyát.

Ugy lön. A bal szárny e véletlen támadásra szaladásnak indult s a centrumot fedezetlen hagyá. A dsidások erre a centrumot támadták meg, de kemény tüzeléssel fogadtattak. Mindamellet a sokkal túlnyomó erőnek engedni kénytettek, s ezek is, valamint a jobb szárny, elhagyák a csatatért, Szerdahely felé véve utjokat. A dsidások nyomban üldözvén, mintegy 10 ágyut s 1200 foglyot vesztének.

Miután azonban a sereg az azelőtti napokban tett hosszas utazások miatt fáradt volt, az üldözéssel fel kellett hagynia.

Haszford tábornok az ágyuzásból észrevevén, hogy Szebennél a fő-sereg ütközik, támadólag lépett fel, de makacs ellenállás után is csak annyira mehetett, hogy üldözöit kényteté a szerdahelyi ut felé vonulni.

Ezenben a székelyföldön Gál Sándor volt a fővezér. Változó szerencsével néhány csatát küzdött Szentgyörgy-, Tasnád-, Kászon- és Nyergesen s elvégre is makacs ellenállás, de igen sok veszteség után is

nem maradt egyéb hátra, mint a gyergyói szorosokból Kolosvárra menekülni.

Clam-Gallas tábornok e csaták után, melyekben maga is felette sokat vesztett, Maros-Vásárhely felé sietett, hogy e positio elfoglalása által mind a még folytonosan makacsul de páratlan elszántsággal is ellenálló székelyeket zablán tartsa, mind a Kolozsvárt levő seregek ellen küldött csapatok rezervája legyen.

Grottenhjeml rendeletet kapott, hadtestével Tordán át Kolosvár ellen menni s elfoglalása iránt próbát tenni. Erősítésül mellé rendelék Dick tábornok dandárát Medgyesről s az azelőtt Clam-Gallas alatt küzdött orosz csapatokat Udvarhelyről.

Dick tábornok Balásfalván, Tövisen át Tordára vette útját.

Mind a három hadtest olly mozdulatokat tett, hogy hacsak lehet augustus 15-kén, mint rendeltetése helyén, Kolozsvárt, Tordán, Maros-Vásárhelyt legyen.

Lüders tábornok pedig a fősereggel augustus 11-kén Károlyfehérvárnak ostrom alóli felszabeditását eszközölni kiindult Szebenből. Szerdahely és Szászsebes közt még eznapi rátaalát a magyar előőrökre, kik rövid csata után ez utóbbi helyre húzódtak vissza.

Bem, ki a Szebennél szenvedett vesztes után is, szokása szerint, csakhamar rendbe tudta magát szedni, Szászsebesen a magosokon volt s ott várta a támadást mintegy 7 zászlóaljjal, 600 lovassal s 18 ágyuval.

Tábornok Lüders háromakkora erővel sietett ellene s a netalán Bem által teendő visszavonulás háborítására Szászpián felé 500 kozákot küldött, kik észrevétlenül rendeltetésök helyére értek.

Daczára a túlnyomó erőnek Bem keményen tartotta magát. Az elene küldött lovasságot ágyutűzzel olly ügyesen fel tudá tartóztatni, hogy az kezdetben visszavonult. A későbbi támadást azonban Bem nem tudta kiállani, s Szászsebesből a legjobb rendben visszavonulást kezdett, de már az Alvincz és Szászpián közti hegyeken positiót foglalt. Az elene ment dzsidasokat visszanyomta, s csak akkor zavarodtak meg a huszárok, midőn a fenirt 500 kozák egészen véletlenül rájok rohant, a kik aztán Szászváros felé vették útjokat.

Veszteség e napról mindkét részről tetemes.

Bem sergeivel a legjobb rendben Dévára vonult.

E csata folyama alatt a károlyfehérvári várórség, melly öt havon át tábornok Stein által művészileg rendezett s páratlan kemény ostromot példátlan önmegadással tűrt, kirohanást tett Maros-Portus felé, hol egy vizsgáló csapat volt felállítva. Erélyes ellenállás után e kis számú vizsgáló sereg Borberekén át a zsibóthi csúcsokig nyomtatott.

Augustus 14-kén az orosz főtest Lüders vezénylete alatt Szászvárosra, az előőrök pedig Piskiig mentek.

A temesvári csatában Bem egyik vezér volt. De már későn érkezett oda, csak a balszárnyat vezette s a dolognak más fordulatot adni nem tudott. Leesvén lováról, kezét megsérté. Dembinszki életében leirandom e csata menetét.

Temesvárról Bem Lugosra ment. Ott kapta Kossuthnak következő levelét :

„Az ország kormányzója Bem altábornagy úrhoz.

Tergova, augustus 14-én 1849.

Személyes bátorsággal mit sem gondolok. Meguntam az életet, mert látom, hogy hazám szép építménye s vele az európai szabadság szentsége nem elleneink, hanem öntestvéreink miatt önmagától özveomlott.

Epen ezért nem az élethezi gyáva ragaszkodás ösztönze távoznom, hanem a meggyőződés, hogy jelenlétem hazámra nézve károssá vált.

Tábornok Guyon úr írja, hogy a Temesvárnál egyesült sereg teljes felbomlásban van ; ön altábornagy ur, nem harcolhat; Görgei, az egyetlen sereg élén, melly e tudósítás után még fenállt, kijelenté, hogy többé nem engedelmeskedni, hanem kormányozni akar. Kényszerítém, hogy, mint hazafi, legyen honához hű s helyet csináltam neki.

Jelenleg egyszerű polgár vagyok és semmi más. Lugosra mentem, megtekinteni, mint néz ki ottan, minő erőre lehetne még számítani a hadfolytatása körül. — Tábornok Vécsei seregét jó rendben és szelleműnek találtam, a többeket pedig teljes felbomlásban. Desewffy, Kmety nyilváníták, hogy e sereg nem küzdeni, hanem az első ágyúlövésre szétszaladni fog. Az élelemszerek teljes szükében, s merőben requisitóra vagyunk szoritva ; nyomorú mód, melly a népet elleneinkké teszi ; a bank Aradra, tehát Görgei hatalmába, transponáltatott. Meggyőződtem tehát, hogy ha Görgei megadja magát, a lugosi sereg 24 óráig sem tartható, a fentartási eszközök hiányozván. Egy sereg tarthatja ugyan magát ellenséges földön, requirálás- s adóztatással — de saját honában !

Én részemről soha sem nyujtok kezét ennépem elleni erőszakos ellenséges rendszabályokhoz ; szívesen megszabadítanám enéltem feláldozásával ; de elnyomni — soha : soha !

Láthatja altábornagy úr, hogy lelkiismereti dolog. Nem tehetem, hogy tegnap lelépjek s a kormányzabláját ma viszont megragadjam. Ha nemzet és sereg másképp határozna, a dolog más szint öltene magára ; de Görgei seregének, mindnyájok közt e legvitézebbnek, is bele kellene egyeznie. Különben egyszerű polgár vagyok, s mint ollyan soha sem kölcsönzöm, bár passiv jelenlétemet, a nép elleni terrorismus, pusztítás, rablás, requirálás és elnyomás rendszabályaira.

Ha Görgei serge is felszólít, a kormányt visszavenni, — ha önnek sikerül néhány operatiót keresztülvinni, hogy serge élelmezése a nép elleni ijesztési s elnyomási rendszabályok nélkül is biztosítva lesz, — ha a banknak lehető leendő dolgozni s rendelkezésem alatt állandó : — e három föltét alatt, a nemzet szavára a kormányt visszavenném — ha nem : nem. Rám nézve a had nem cél, hanem mód a hazát megmenteni ; ha

nem lehető czélomhoz közelíthetni, nem fogok kezét nyújtani, a hadat egyedül a had kedveért folytatni.

Tanácslom tehát önnek, mint jó polgár s becsületes ember, hogy népképviselőkből comitét választson, mert csak a souveraine hatalom rendelkezhetik a nép felett. Küldjön Komáromba s Péterváradra futárokat, hogy tartsák magokat, biztosítsa magát az aradi várparancsnok együttműködése iránt. Ez mindenek fölött szükséges s nem jelenlétem; mert miután most ön a nép elleni erőszakos rendszabályokhoz kénytelen nyulni, jelenlétemmel soha sem nyújtanék olyanra segédkezet.

Fogadja el legmélyebb tiszteletemet. K o s s u t h L a j o s.“

Utóírás. „Zamoiski és Biszoranovszki urak mondják, hogy Magyarhonnak becsületbeli kötelessége az olasz s lengyel legiók használatát akkép disponálni, hogy az országnak fontos szolgálatokat tegyenek, de a legrosszabb esetben eszközöltessék, hogy Sibiériába ne transportáltassanak. Érzem e kötelességet s kérésre tábornok Guyon ur a Törökországgal Orsovánál levő közlekedés fedezetére rendelte -öket; de itt értesülék, hogy altábornagy ur az orsovai garnisont, csak két századot hagyva itt, mely a szerbek által 3 nap alatt semmivé tétethetik, Erdélybe rendelte. Ma Kornyan van, 6 mérföldet ment s nem kapott enni. Ekkép e két zászlóalj is semmivé s Orsova néhány nap alatt ellenséges kezekben lesz.“

De sergei naponként szökődésének. Erdélybe Dévára alig egy pár ezer emberrel érkezett, kik itt is folytaták szökésöket.

Bem isten nevében kérte öket a maradásra, kiállt az utra, onnan tüzé öket vissza, de már vissza nem tudá téríteni.

Végre ő maga is Törökönba kényteték menekülni, hol Amurat pasa név alatt avertita lön.

Déván egy érdekes episod történt.

Tizenegy fia egy zászlóval az öreg elébe áll, midön ez épen szemlét tart a sergei felett :

„Mi, ugymondák ök, a 37-dik zászlóalj lobogóját tesszük a tábornok ur lábai elébe. Gr. Vécsei letette fegyvereit, de mi utat tanálánk az elmenekülésre.“

Az öreg szeméből könnyek gördülének ki.

Az Erdélyben ezután történtek : sergeknek capitulatiói. A folytonos vesztesék alatt a magyar hadak sokkal jobban el valának gyöngülve, hogysen tarthatták volna magukat.

Egyetlen csata Szászsebes előtt volt, a helyt, mely márczius óta Bem kezében vala. De a magyar sergek legyőzvetve a sokkal nagyobb erő által, Belamirra vonultak. (Aug. 12-kén).

Augustus 14-én tábornok Grottenhjem Kis-Czegéből Kolozsvár felé nyomult. Egy csapat Mócsnál magyar sereggel találkozék, de ezek által megveretett. E csapat ezután a főerővel egyesülvén, a magyar sergeket Várad felé kényszeríté vonulni. Másnap Kolozsvárt kardcsapás

nélkül vette be, honnan Urbán ezredes Bánfi-Hunyad felé indult az ottani magyar sereg ellen. Egy más csapat pedig Torda megszállására ment.

Aug. 17-én a kolozsváriak a Gyalunál levő magyar seregeket felszólították, megadni magukat, mit ezek meg is tettek.

E tájon ezenkívül még hét magyar tábor volt, egyik Dézs és Szamosujvár közt, a másik Bánfi-Hunyadnál. Az első megadta magát az oroszoknak. Az utóbbi ellen Urbán ment.

Urbán felszólította e csapatot, letenni a fegyvert. A megtagadó feleltre megtámadta őket, de visszanyomatott. A sereg erre Sibóra ment, honnan parlamentaire által értesíté az oroszokat, hogy kész nekik föltétlenül letenni a fegyvert. S úgy lön.

Néha mint osztályparancsnokok, néha mint hadvezérek szolgáltak Bem táborában : b. Kemény Farkas, gr. Bethlen Gergely, Bánffy ezredes, Riczkó és Czeecz.

A tervet rendesen az öreg adta, de nem is annyira a tervet, mint rendeletet e vagy ama posztó megtartása iránt s kivitelben ezek páratlanok voltak. Mi rájuk bizaték, a helyet a legnagyobb pontossággal megállák s hadtestöket nem egy szuronycsatába vezették. Jellemző e hadtestparancsnokokra nézve, hogy a piskii csatánál a Kemény és Inczédi zászlóaljaiból minden második ember elesett. Az enyedi vadászok közül csak hat maradt meg.

Néhány szót Bem jellemzésére.

Első tekintetre sem alak, sem külső, sem modor nem árulja el az új idő legügyesebb tábornokai egyikét.

Külsője nemcsak igénytelen, mondhatni csuf. Szemeiben semmi élet, arczán semmi vonzó. Ősz hajak és szakál s töméntelen sebhely.

Szótalán s rendesen komor. Beszéddel nem buzdítja katonáit, de igen azzal, hogy a legnagyobb tűzben is elül áll. Három szóval kiadja parancsait, ki nem teljesíti, halál fia. Egyszer egy kedvencz-adjutánsa nem engedelmeskedék. Letérdelteté. Kértek érte s a kérőket kurtavasra akarta veretni. Értésére esvén azonban, hogy ez pusztá szokás, a kérőket eszavakkal ereszté el : „kein Pardon. Subordination!“ A föbelövés után megvallá, hogy a boldogult neki legkedvesebb embere volt.

Kossuth nem tudott neki elegendő bankjegyet nyomatni. Nem egyszer ajándékozá minden magán pénzét egy magát kitüntetett fiúnak.

A nők nem hatottak rá, hideg, udvariatlan volt irányukban. Csak egyet róhatni fel hibájaul, hogy aristocrata vala s főrangu suite-jére igen hallgatott.

Az erdélyi nép imádta őt. Kolozsvár díszkarddal ajándékozá meg, a székelyek pedig compossessorukká nevezék ki.

Hibájaul róják fel, hogy a politikába elegyedék. De ő itt szive nemmes sugallatát követé. Mint békitő, mindenütt amnestiával lépett föl.

Mozdulatai villámgyorsak voltak, az ellenség soha sem tudá, hol áll. Sajátságos strategiai cselofságokkal szedte őket rá. A piskii csatánál törént, hogy egy ezred gyalogság ellen öt huszárt küldé. Ezek vonakodtak eljénte.

— Ik lass euch erszisen! mond főlemelve pisztolyát.

Azok mentek, s az osztrák ezred karéjt képezett.

Ekkor elhelyezett ágyuiból a tömeg ezredbe lövet, melly megszaladni kényteték. Az öreg kezeit dörzsöli s mosolyogva mond: „öksterreikische Taktik!“

Sebei miatt lóra ülni nem tudott, gyalog pedig csak tipegett. Ezért kétlovas könnyü hintóban járt.

Mondják, hogy vakbuzgó ember s a fatumban hisz. Mindenkinek megvannak gyöngéi.

Legjobban ágyukkal manővrozott. Legkedvesebb zenéje ágyuszó volt.

Tisztei iránt igen követelő volt. Semmi hibát sem bocsáta meg nekik, de semmi érdemet sem hagyta jutalmazatlanul.

Jelleme hasonlít Hannibaléhoz, ki akkor vala boldog, ha Róma ellen harcolhatott.

IV.

DEMBINSZKY.

Dembinszky Henrik, lengyel tábornok, szül. 1791-ben. Dembinszky Ignác fia, ki az 1788—91. országgyűlésen követ volt.

Atyja halála után, ki végrendeletében fiainak kötelességökké tevő, hogy az 1791-iki május 3-iki alkotmányt minden időben egész erejükkel védjék s karjaikat a haza oltalmára felszánják, anyjától, a száz főudvarmester Moszinszki gróf egyik leányától, alapos nevelést kapott.

Az ifju Dembinszky csakhamar a testi gyakorlatokban úgy mint egyéb tanulmányokban kitünteté magát.

Két testvérével együtt 1807-ben a bécsi mérnöki akademiába került.

Midőn 1809-ben az austriai kormány a lengyel növendékeket tisztival ranggal kinálá meg hadseregében, azt a szerény Dembinszky nem fogadta el, hanem haza ment, hazájának szolgálatát felajánlandó.

Mint közvitéz lépett be az ötödik lovas vadászrezredbe, miután a tisztival rangot, mellyel megkinálák, csak a harcztéren akarta kinyerni.

Hadnagy volt, midőn az Oroszország elleni hadjárat kezdődött.

A smolenki csatában annyira kitünteté magát, hogy Napoleon maga nevezte őt ki kapitánynyá. E csatában kettejét testvéreinek elveszté, de e veszteség csak még inkább felserkenté őt atyja végakarata teljesítésére.

Sokolniczki tábornok parancsnoksága alatt tanult csekélyebb sereg-
részzsel túlnyomó erő ellenében sikeresen működni s a tért felhasználni.

A németországi hadjárat alatt, hol még egy testvérét elveszté, Wielo-
horszky tábornok mellé adatott, ki akkoron egész Napoleon leközöné-
seig mint hadügyminister a varsói herczegség ügyeit vezeté Párisban.

Ezután bucsút vón s hazájába visszatért. Nem sokára megnősült, s
öt évet tökéletes elvonultságban élt le egy kis jószágán, s ernyedetlen
törekvés által tetemes vagyont szerzett.

Midőn 1830-ban Lengyelországban a forradalom kitört, hazája vé-
delmére sietett.

Egy ezred őrnagyává lön, mely a krakói vajdaságban alakítottat;
azonban csakhamar e vidék mozgó nemzetörségének parancsnokságát
vevé át, s olly tevékenységet fejtett ki annak alakításában, hogy e testü-
let csakhamar mindenek felett kitűnt.

Midőn azzal a grochowi csata napján Varsóba érkezett, nem sokára
Skrinecki tábornok egy lovas dandár parancsnokságát adá át neki, mely-
lyel Dembinszky a kuflewi ütközetben Diebitsch tábornagygyal állt
szembe, s körülbelül 4000 emberrel egész napon át 60,000-nyi erőt tar-
tott fel. E ragyogó vezéri tett dandártábornoki rangot szerzett neki.

Midőn Skrinecki az orosz gárdák ellen nyomult, Dembinszky paran-
csot kapott az osztrolenkai hidat megtámadni, mely az oroszok által
elfoglalva volt s mindakkorig bevehetlen positionak tartatott.

Éjjel kezdé a támadást ujonnan szedett csapatok élén, s tizennégy-
órai makacs küzdelem után az ellen ki volt verve helyéből.

Ezután hadtestével Gielgud tábornok hadosztályához kapcsoltatott.
Az osztrolenkai csata után, mellyben részt nem vehetett, mind a Giel-
gudi hadosztály sorsát kelle osztania.

Midőn az ez osztályhoz tartozó tábornokok elhatározzák, hogy a po-
rosz határra átlépnek, Dembinszky inkább becsülettel meghalni akart,
mint hazája védelmét kardcsapás nélkül feladni, s azon merész tervhez
fogott, hogy hadtestével egy országon keresztül, melly az övénél husz-
szoroson nagyobb katonai erő által volt elfoglalva, egész Varsóig előnyo-
muljon.

E célra 300 órai kerületet kelle tennie, s a Wilia és Niemen forrá-
saig felmennie.

1831. július végén váratlanul és meglepőleg Varsó falai alatt ter-
mett kis seregével.

Megérkezése diadalhoz hasonlított; a népnek örömujjongatásai közt
fogadtatott, mellynek ez utolsó vigaszra nagy szüksége volt olly pilla-
natban, mellyben minden ellene látszott összeesküdni.

Dembinszky tüstént városparancsnokká neveztetett ki s azután a
hadsereg fővezényletét is átvevé, mellyet azonban csak néhány napig vitt.

Terve, melly benne állítólag az aug. 15-ki éjjelen villant fel, misze-
rint magát dictátorrá emelvén, az összes közhatalmakat magában egye-
sítse, s minden erőt a közös ellenség ellen fordítván, ez uton hazája füg-

getlenségét talán még megmentse, meghusított, s Dembinszky jelleme hevesége miatt még Varsó eleste előtt esett sokakkal honfiai közül egyenetlenségbe.

Ezután Rybinszky hadtestével Porosz- s onnan Franciaországba ment.

Hogy mint katona új hatáskört szerezzen, 1833-ban az egyiptomi basa szolgálatába lépett, ki őt Sziába küldé, hogy ott az egyiptomi hadsereg újjáalakítását vezesse; azonban nem sokára ismét Párisba visszatért.

Miután előbb életvezetességeinek töredéke szóbeli közlés után Spaziertől e cím alatt: „Hadjáratom Lithvaniába és Lithvaniában, s visszavonulásom Kurzsányból Varsóba“ (1832) kijött, megjelent nem sokára a sok éllel irt „memoires“-jai (1833), mellyeket azonban, hogy honfainak kibékülései hajlamát kitüntesse, később elnyomni igyekezett.

A magyar seregnek Pestről első kivonulása után mint czukrászegény jött Magyarhonba, s Kassán Schlick tábornagygyal hosszasan beszélt a nélkül, hogy ez őt ismerte volna. Debreczenben fényes fáklyás zenével s beszéddel fogadták.

Midőn Szolnokról Czeglédre vonultak az osztrákok, üzetve Perczel seregeitől, ez ottan dispositiókat tesz megküzdeni velek.

Egy barna, csuf arczu, polgári öltönyű férfi oda lép s kezdi dispositióit hibáztatni.

—Miért? kérdi Perczel, s ez neki a hibákat megmutatá. Kérdésre, hogy most mit tenne ő? elmondá. Perczel követte tanácsát és sikerrel.

Egy vendéglőben később találkozáván ez ismeretlennel, kérdé kiletét. Én Dembinszky vagyok, mondá ez.

Azután fővezérré nevezetvén ki, az éjszaki hadtesthez ment, s a két napig tartó és sok tekintetben nevezetes kápolnai csatát intézte ottan. Diadala nem lehetett olly eredménydús, mint várták, Görgei engedetlensége miatt, ki e kinevezés által húságát sértve érzé, s az agg lengyelnek nem bocsátá meg, hogy midőn egyszer terveit iránt kérdezte, ez azt felelte, hogy ha sípkám tudná, mit fejem gondol, tűzbe lökném.

Ez egyenetlenségnek kiegyenlítésére siettek Kossuth, Vetter és Mészáros Tiszafüredre. Hol azonban a Görgei alatt előidézett katonai emeute kimondá, hogy Dembinszky alatt nem szolgál, s 3 hibát tüztek ki, Dembinszkyt pedig elfogák.

Dembinszky pedig egyenes árulással vádolta Görgeit. Kossuth akkép akart a versenygésnek véget vetni, hogy a hadi terveket haditanács intézze, mellynek Dembinszky ellene mondott s a fővezérséget letette.

Az oroszok beütése után a felső táborhoz küldték, hogy az ottani hadsereget vezesse ellenök. Azonban azon terve, hogy Galicziába ütsenek be, nem fogadtatván el, a vezérségről lelépett, de kiadott napiparancsában tudatá a sereggel, hogy mint közhonvéd kész leend köztök szolgálni. Annyira ment vala az ősz bajnok a haszonleséstől!

Dembinszky ezután a hadfolytatásban nem vett részt, mignem Görgei juniusból a fővezérségtől viszont elmozdították, mikor ő tábor-kari főnökké neveztetett ki, s a kormányt követte Szegedre, honnan elvonulást a haditanácsban ki tudta eszközölni, daczára néhány ellene emelkedett szózatnak.

A szegedi hidak elrontása s e városnak Haynau seregei által történt elfoglalása után a magyarok Uj-Szegeden foglaltak arriere-gardájokkal positiót, a főerőt Szőreg felé útba indítván.

Haynauanak az egész, Jablonovszky s Benedek dandárainak egy része és Paniutine hadosztálya egyik zászlóaljával Liechtenstein vezénylete alatt támadást intézett Uj-Szeged ellen.

A hátrahagyott magyar seregeknek rendelet volt ugyan hagyva, semmi derekas csatába nem ereszkedni, mindazáltal ezek kezdetben a támadókat a sánczokig visszanyomták.

Heves, de rövid csata után, mialatt Uj-Szeged egy része lángok áldozata lett, odahagyák e helyet, rendben vonulva a főerő után.

Tábornok Benedek, magyar származású, a legünnepeltebb bajnokok egyike, e csatában, midőn dandárosztálya élén a leghevesebb ágyutüzbe rohant, könnyű sebet kapott.

A magyar hadtestet Dembinszky, Mészáros, Guyon, Dessewffy, Kmety és Visocky kormányozták. A lengyel és olasz legionariusokkal, mellyek különhadosztályokká képeztettek s az utószor említett tábornok dandárát képezék, a sereg száma 25,000 ember lehetett.

A hadtest Szőregen és Ó-Szent-Iványon foglalt positiót, s ott sánczolá magát, hogy az osztrák seregeknek az átmevetését s illetőleg előnyomulást gátolja.

Augustus 5-én délután tábornok herczeg Liechtenstein Ferenc vezénylete alatt az osztrák főerő nagy része egyesülve Paniutine muszka csapatával a magyar seregek ellen támadást intézett.

A herczeg jól combinált terve szerint a lovasság a magyar bal szárny megkerülésével előnyomult az ezek megött felállított batteriák ellen, míg egy más osztály a Maros mentében Szőreg ellen vonult.

A forradalmi seregek kemény s kitartó ellenállása daczára este felé Szőreg a tüzekek sikeres működése miatt be volt véve. A támadásban Benedek tábornok is részt vett sebe daczára, s most ismét kapott egy újat, de a melly hasonlag nem volt veszélyes.

Üldözésről azonban szó sem lehetett s csak másnap 5-kén nyomultak Makóig, hol töméntelen élelemszer s néhány osztrák fogoly jutott kezökbe.

Kis-Becserekéknél a magyarok állomása jó volt, azonban Haynau megérkezvén, abból csakhamar kicsaladni engedék magukat, s így egy mo-
 csáros helyre szorultak túl a patakon.

Azonban tüzéség s lovasság által itt is sok ügyességet s merész
 ellenállást fejtettek ki, s a Beregszó patakon túli erdőbe rejtett huszá-
 rok által a császáriak balszárnyát megkerülni igyekvének.

Ennek bevételéhez annyi elhatározottsággal, olly sok ügyességgel
 fogtak, hogy a császáriaknak Paniutine osztályát s a reservaügyukat is
 csatarendbe kellett állítani.

Ezen erő sem volt elegendő. A magyar sereg ennek ellenében is ke-
 ményen tartotta magát, sőt a jobb szárnyat vissza is nyomta. Herczeg
 Liechtenstein Hodonyról e perczen érkezett meg tetemes tartaléksere-
 geivel, hol egy kisebb csatában az arra tartó magyar sereget vissza-
 nyomta. Rögtön a már visszanyomott jobb szárnyhoz csatlakozott Sz-
 Endrénél, s a mármár elvesztett csata sorsát megfordítá.

Ugyanis a jobb szárnyról a felállított magyar huszárok — ujonczok,
 kik most először voltak csatában — meglepedkezve a huszárnév dicsősé-
 géről s legyőzhetlenségéről, szaladni kezdtek, miáltal az ágyuk teljes-
 leg fedezetlen maradván, azok közül a legtöbb a tüzerek önfeláldozása
 által karddal mentették meg.

Néhányan közülök a 3 órányira előnyomult bal szárnyat — hol
 Bem volt a parancsnok — „minden elveszett“ kiáltásaikkal zavarba ho-
 zák, úgy hogy azok is szaladni kezdtek.

E visszafutásban, midőn Bem előre lovagolt volna, buzditandó, s ha
 lehet, rendbeszedendő a sergeket, leesett lováról s megsérté karját.

E csata desorganisálta a magyar sergeket.

Rendetlen futásban kerestek menedéket, ámbár a harcban kevés
 vérzett el, de teljesen szétszórattak. Nagy része a közeli erdőbe mene-
 kült, a többi pedig tömegestül megszökött, s ekkép igen sokan közülök
 elfogattak.

S ide gondolva a töméntelen málhás szekeret, melly a tábor mozdu-
 latát utolsó időben olly nehézzé tette!

Minden tisztnek külön szekere volt, s a legtöbb magával hordozá
 kedvesét, kinek ölében keresett a csata napján menedéket, mig helyette
 altiszt kormányzott, s érte közhonvéd ontá vérért, kik csekély díjukat any-
 nyira megérdemelték, mint nem érdemelte az a roppant nagyot.

Igy lón, hogy a málhás szekerek közül is igen sok az osztrákok ke-
 zébe esett.

A forradalom bevégzésére ez ütközet eldöntő befolyással birt, meny-
 nyiben a honvéd-sergeket derekas ellenállásra képtelenné tette.

Az elveszett csata után Lugosra menekülvén Bem, rendeletet kül-
 dött Dembinszkynek, hogy Vécseivel s Guyonnal egyesítvén seregeit
 küzdjön a császáriak ellen csatát.

Dembinszky következőleg válaszolt :

„Főhadiszállás Facset, aug. 16-án 1849. éjjeli 11 órakor. „Tábornok ur! Önnek főhadiszállás Karánsebesről e hó 15-ről irt levelét, önnek adjutánsa 3 óra előtt kézbesíté, melyre testi fáradalmaim daczára, erőtetett 21 órai menet után, következőleg van szerencsém válaszolni : kijelentem, hogy a sürgönyben említett renDELETEZ nem tarthatom magamat, s azért nem is teljesíthetem. Ön rendeli, tábornok ur, akkép intézkednem, hogy hadtestemet lehető leghamarabb Guyon- s Vécseivel egyesítsem, akkép Lugosnál az ellenséges sereggel szembeszálljak s azt schachban tartsam. Aug. 7. és 8-kán Temesvár táján concentrált s 16,000 ember- és 38 ágyuból álló sergem, a csata vesztés után, a halottak és sebesültek, aztán tömegesen elszórtak, marodeursek s szökevények természetes vesztesége által 7000 emberre s 16 ágyura apadt. Itéletem szerint Guyon s Vécsey serei alig állanak 8000 emberből. Illy csekély számu haderővel, tábornok ur, szerencsés concentrálás esetében is, mikép remélhet kedvező eredményt, főként azon körülmény mellett, hogy csak a lengyel s olasz legiókra számíthatni, miután a honvéd zászlóaljak óránként apadnak, s a huszárok demoralizálódtak? Ön tervébe egyezés s annak részemről kivitelének, engedelmével tábornok ur, következménye lenne, hogy az orosz császárnak az örültek házában egy emberrel többet kellen táplálnia. Elmondám határozatomat. Mig hadtestem maradéka végkép fel nem bomott, csatázom, akkor a többit sorsomra s csillagomra bizom Tisztelettel levén — Dembinszki.“

Dembinszki Törökthonba menekült.

Jó tervkészítő, de már agg és feledékeny. Szegedről elvonulása eldöntőleg hatott a forradalom buktára.

Katonái szeretetét fás magaviseletével nem tudta kivívni. A sors által Görgei elébe dobott szegletkő volt, mindketten egymásba botlának.

Főbb hibái közé sorozzák, hogy sergét élelmezni nem tudja. Jó tábornokari főnök, de egyéb semmi.

IV.

V E T T E R.

Alezredes volt a Mihály orosz nagyherczeg 37-dik számú gyalogezredben. 36 éven fölül magas szikár férfi volt, ki a császári seregnéli emelkedését is pontosságának, ügyességének s tehetségeinek köszönhető, mellyek őt mint tanulót ajánlatossá tevék.

Mindjárt (sept. 2-án 1848) a perlaszi csatában kitiünteté magát, hol Kiss Ernő volt a parancsnok. Sept. 11-én a ráczok viszont megtámadván Perlaszt, Kiss Ernő tetemes erőt küldött ellenök, melly számtalan foglyokon kívül 4 ágyut elfoglalt. Vetter ott mint alezredes kitiünteté magát. Ezután a harcmezőn emelkedett fokozatról fokozatra, mint ki ezt karddal tudta kiérdemelni, s mint kinek erre a forradalom tért nyitott.

Oct. közepe táján Kiss Ernő helyett a déli sereg parancsnokságát átvette s főhadiszállását Kis-Becskereken ütötte fel. Ugyanakkor vezérkari elnökké neveztetett ki, s mint első dolga volt következő felszólítást tenni közzé :

„Alólirott az országos honvédelmi bizottmány által a magyar honvédsereg vezérkarának elnökévé neveztetvén ki, egyszersmind ezen vezérkar leggyorsabb szerkesztésével megbizattam. Minék következtében ezennel felhivom mind azon katonai szolgálatban álló tiszti egyéneket, kik ezen fontos szakban kellő ismerettel bírnak, vagy az ezzel szorosan rokon tanulmányokat magokévé tették, s több nyelveken jártassággal bírnak, hogy az ezt tanusító okirataikkal, ajánlataikkal, mellyek minél nyomatékosabbak, annál több előnyt nyújtanak alkalmaztatásaikra nézve, a szolgálat utján magokat a hadügyministeriumnál hova-hamarabb bejelenteni siessenek. — Melly felhívásom közzétételére minden hazai hírlapok szerkesztői ezennel megkéretnek. Kelt Nagy-Becskereken nov. 5-kén 1848. — Vetter tábornok és vezérkari elnök.“

Egy nap a már kegyelmet nyert Rózsa Sándor jelenté magát nála, s ő embereinek a ráczok elleni guerilláskodásaikkal Vetter expeditióit igen könnyíté, s később egy maga Lagerdorfnál 12 embert vágott le. A lagerdorfi csatát Vetter terve szerint Damjanich vívta ki.

Ezután Vetter az erdélyi hadsereg parancsnokságát volt átveendő, de oda Bem rendeltetvén, dec. közepe táján Májáássy helyett Aradra ment, hogy e vár ellen az ostromot személyesen vezesse.

Ezenben tábornokká nevezteték ki. De Arad bevétele nem sikerülvén neki sem, felhivatott, hogy a Schlick ellen ment Mészáros helyett vezesse a hadügyi tárczát. Vetter azonban meglehetősen gyöngé hadügyminister volt, s a hadkerülő tisztikarban a rendet fentartani nem tudá.

A kápolnai csata s Görgei és Dembinszky czivódásai után Kossuth ez utóbbinak ugy vélt véget vehetni, hogy az országgyűlés beleegyezésével a marschalbotot neki adta. Damjanichnak, ki kezdetben nem állhatá Görgeit, de több igen megszerette, ez nem volt inyére, kivált miután Vetternek szolnoki operationalis terve nem igen sikerült. Elkezdte tehát őt minden kitelhető módon boszantani.

Mindamellet Vetternek az aprilcampagneban nem kevés érdeme van. A seregnek Hatvan és Jászberény felé nyomulása, a váciútoni haladás forcirozása az ő müve, bárha ekközben terhesen megbetegedvén, a botot kezéből kiadni kényteték. Beszéli, hogy Damjanich boszantásai e betegségét nagy mértékben mozdíták elő.

S épen e körülmény, hogy a seregeknek Tiszafürednél koncentrációja után nem vezethető azokat, a hívékeny népben gyanut támasztott ellene. Vádolni, rágalmazni kezdtek a magyar ügynek e rendületlen bajnokát, minek nyomán Kossuth a Közlönyben nyilatkozatot bocsátott ki, mellyben becsületének tisztaságáról a rágalom szennyét elhárítani igyekvék, kimondván, hogy miért nem vezetheti a seregoszlopot, kimondván, hogy a haza eddigi működéseieért hálával tartozik, hogy olly ernyedetlen szorgalommal szentelé életét a szabadság ügyének.

Az ezutáni havakon át hallgat róla a krónika, mignem mint hadseregvezérrel a Bánátban találkoznak vele.

Nagyszerű tervet vetett Bács-Bánát kitisztítására, mellyet jul. 4-én teljesedésbe is vétetett.

Három oldalról támadtatá meg Jellachichot és a déli cs. sereget, s azokat teljesen szétveré. E győzelem s a csatornáni áskelésre tett ügyes intézvényei Bácskát a magyar kormány kezébe juttatá, Péterváradot az ostrom alól felszabadítá. De Tittel ellen intézett támadása nem sikerült.

Az ő jelentése szerint e diadalt Szegeden következő placatok hirdették :

„Habitudozás. A szabadság istenétől megáldott fegyvereink győzelmé ujra jelentékeny előnyöket vont maga után déli határainkon.

Vetter altábornagy urnak Verbászról folyó hó 16-áról kelt jelentése szerint a Hegyes és Szeghegy mellett kivított győzelem, aztán a csatornáni általkelésre tett intézkedések egész Bácskát ismét a m. kormány kezébe juttatták.

E győzelem következtében Pétervárad az ellenséges körtáborzásból felszabadulván, a közlekedés odáig szabad, s nevezett altábornagy ur épen fenemlített napon szándékozik odautazni a további szükséges intézkedések megtétele végett. Ezredes, hadelnöki osztályfőnök, Molnár.”

Vetter kimenekült.

Ritka jó strategista, tervkészítő mondhatni sok tekintetben a legjobb vala. De midőn a dolog kivitelre került, ő ott mit sem ért. Olly emberek kelle mellette lenni, mint Guyon vala. Különben hiu, a katonai becsületre sokat adó, a magyar ügghöz testtel lélekkel ragaszkodó vala.

HADÜGYMINISTEREK.

I.

MÉSZÁROS LÁZÁR

Szárd-huszárezredes, aztán cs. k. altábornok vala. Olaszhonban Radeczkynek kedvencezbb katonái közé tartozék, mint ki az embernek szivére, eszére sokat tartott, s több csatákban nevezetes szerepet játszék.

Gr. Batthyány kinevezésére mint első független felelős magyar hadügyministert őt erősíté meg az uralkodó. Mindamellet csak május közepén érkezett Pestre, midőn nagyszerű fáklyás zenével fogadták.

Itten (május 24-én) kiadott első rendelete :

„Polgártársak! Midőn forrón szeretett hazámba megérkeztem, ezenel mindenekelőtt ajánlom magamat azon nagy nemzetnek, mellynek királya által szentesített közbizodalma emelt fényes hadügyministeri polczára.

Átlátom állásom és tendőimnek e haza jövődjérei fontosságát, s bár igénytelen személyem mélyen érzi, hogy e nagy várapozásnak talán nem fog tudni minden tekintetben megfelelni : de legyenek meggyőződve a felől, hogy én minden tehetségeimet és perczeimet szeretett hazám boldogságára fogom szentelni, fölhipom egyszersmind e hazának minden polgárait, hogy engem nehéz feladatomban böles belátásaikkal elősegíteni tartózkodás nélkül sziveskedjenek. Pest, május 24-én 1848. Mészáros Lázár, hadügyminister.“

Junius közepén az ujoncz honvédek és Ceccopierik a Károly-laknyában összeütközvén, Mészáros megjelent a vész színhelyén, s a rá irányzott golyózáport föl sem véve csendesített.

Az öreg Mészáros minden egyéb vala, csak forradalmi ember nem,

ő bizonyosan, ha a körülmények be nem sodorják, nem szerepelt volna. Hanem miután benne vala, szavának embere lön; mi tőle, erejétől kikelheték, mindent megtön. Tán honszerelme okozá, hogy midőn annyian kikerülték a scylla- és charibdist, ő azt tenni nem tudá.

Mint hadügyminiszternek első háboruja a parlamentben volt jul. 20-án, midőn az Austriának Olaszhon ellen adandó segély volt szőnyegen, midőn a ministerium politikája mellett nyilatkozá. Aug. közepe táján az ujczozás, a hadsereg magyar lábra állítása s a magyar hadinyelv kerültek szőnyegre, s pro et contra vitatások hatalmas bombalövésekkel nyilvánultak. Nevelte a vitát több a ráczoknál csatavesztések hire, mi a baloldalt nevezetes tüzelésekre ingerlé. Egy követ nyilván kimondá, hogy egy angol káplár is jobban vezette volna a dolgokat. Mészáros rá felelt: hogy azon angol káplár, kit Wellingtonnak neveznek, alkalmasint. Fine finali az öreg kőficz a hadsereg magyarizálásának nem volt barátja, mi mégis keresztülment.

Ő aug. 15-én tért haza az alvidékről, hová 8-án utazott. Utjáról s t.javaslatáról következőket beszélt az aug. 16-iki ülésben:

„Mielőtt a tárgyhöz szólanék, valamit előre kell bocsátanom. Nem mondhatom hogy megjártam Tolnát- Baranyát, de megjártam Torontál- és Bácsmegyét. Itt sokat találtam, mi későbbi időre jó reményt nyújt. Ugy tapasztaltam, hogy a katonaság, bármi faju s nyelvű legyen, kötelességét lelkesedve tölti be s még eddig mindig nagyobb erőt vert vissza. Azonban tán azért — folytatá szóló — mivel életemről gondoskodtak, vagy előbb, vagy később történt valami, mint ott jártam, de a mai ujság már közölni fog tudósításokat Neuzina-, Járek- és Verbászról. A katonaság tehát mint említém — a kötelesség terén áll. A nemzetörségre nézve ezen rövid táborozás katonai szempontból felette jó hatással volt, mert azonkívül hogy némelly süivöltő bogarakat megszokván, neki bátorodtak, sokat nyertek abban is, mi táborozásnál szinte szükséges, t. i. rendben és engedelmességben. Kiemelendő főképen az aradi tüzéség, kik mintha rendes katonák volnának, nem azt nézik, mennyi ellenség van előttiük, hanem hogy hol van. A békesi lovas nemzetörség közül többen nyilváníták, hogy tovább is a táborban maradnak. A tolnaiak megesküdtek, hogy utolsó csepp véréig küzdenek. A jászkunok derék emberek, jó katonák, s eddig is sokat tettek már; kár hogy Bácsmegyében olly nagyra nőtt a kukoricza, mert még többet is tettek volna. Az önkénytesekről csak jót és szépet lehet mondani, s ha van is köztük még némi emberi gyöngesség, ezt szóló nem akarja feltakarni. — Bácsmegyéből megdicséré szóló a bajjaiak és szabadkaiak derekas magokviseletét, s ha valamelyiket kifeledte volna, kéri az általános dicséretbe befoglaltatni. — Szóló a katonai játékok ugyan szerencsejátékhoz hasonlítja, de mennyire számítani lehet a győzelemre, 100 hihetőségi ok közül 70 a mi részünkön áll. — Ezenkívül megdicséré szóló Szeged és Baja városok hazafiúi készségét, mellyet kivált az előbbi a betegek és sebesültek ápolása körül tanusít (éljenzés). Végre személyeket nevez, a ház, sőt a haza kö-

szönetére érdemeseket, köztük első helyen Szentkirályi Móriczot, ki a nemzetörségre nézve is a legjobb hatást gyakorolja, — Török Gábort s a Temesben működő királyi biztost, kinek neve nem jut eszébe, — Horváth főispánt, ki kötésben hordja most is karját, de hol székséges, minde-
nütt jelen van stb. Mindezeket a ház kitörő éljenekkel fogadá.

Ezután átment szóló napirenden levő törvényjavaslatára, megjegyezvén, miként azt, hogy arat-e azzal éljent vagy nem — nem tudja, de hogy gyakorlat és tapasztalás útján merített meggyőződéséből folyt azon javaslat, az iránt tisztában van. Ha békesebb idők volnának, hogy akkor milyen ujonczállítási rendszert kívánnék, megmutattam — ugymond — általános javaslatomban, mellyet azonban most tárgyalatni nem kívánok. Az új rendszer életbeléptetése időt kíván. Én tehát meggyőződésemtől elüttetve, a kisebbet választám, melly a létező állapoton kevesebbet változtasson, de mégis megfeleljen azon kelléknek, mit a haza védelme kíván, hogy így megvédetvén a haza, más javításokra fordíthassuk figyelmünket. Szóló sokat törte fejét, s meglehet olyanon akad fel, miért talán — ugymond — a képviselőház szóló fejét töri be. 45 év óta huzom — mondá — ezen igát, s ha sokat nem tanultam is, ha engedelmességben neveltetem is : mindig az volt iparkodásom : mindent úgy tenni, hogy lelkiismeretem s meggyőződésem szerint a czélnak megfeleljen. — Két mód állott ugymond előttem, új vagy régi rendszert követni. Kérdem, hol van az új magyar rendszer? Ha tőlem azt kívánják, hogy két hónap alatt századok mulasztásait orvosoljam : többet feltételeznek rólam, mint mennyit lehet. A hadi tanulmányok 10—15 féle tudományokból állanak, s ha az, ki tanítani akar, még maga tartozik előbb tanulni : bajosan megy a dolog. Ha én most új osztályokat formálok, a felebbvaló nem fogja ismerni alattvalóját, a pajtás pajtását, következőleg az erő nem irányoztathatik egy cél felé. Hiányzik az idő, mi veszély idején legnagyobb capitalis. Ide járul, hogy egészen új rendszer életbeléptetése ez idő szerint sok költséggel jár. De politicalag sem tanácsos az új rendszer rögtöni életbeléptetése; mert, kérdi szóló, ha valljon azokat, kik nincsenek mellettünk, de a kötelesség terén mégis mellettünk harcolnak, nélkülözni akarjuk-e? — Az örökös tartományokkal egy kalap alatt állunk, bármennyi rész mutatkozik ezen kalapon. Nem kellene kimondani tehát, hová vezet intézkedésünk, hanem az időre bizni kivitelét. Szóló tehát, mint egyenes ember, ellene nyilatkozik.

A másik rendszer — ugymond — nincs nyitunkra, — az enyéme sem. Én ugyan, ugymond, feljutottam egy polczra, mit senkinek sem köszönök, — de nyeltem sok bosszúságot s keserüséget is. — Azonban meggondoltam, hogy, ha az ujoncz a meglevők közé berámáztatik, hol a felebbvaló ismeri alattvalóját, hol mechanikai gyakorlottság már létezik, egy hónap alatt is már hasznát lehet venni. — Továbbá mostani utamban tapasztaltam, hogy rendes katonaságunk, legyen árvai, vagy lipetői, ha azt mondják neki : menj, — lö, vág és tör, a mennyi kell, míg azt nem mondják : elég, — s általában, kivéve egyetlen testületet, az enge-

delmességet egyik sem tagadta meg, de az is nem nyilatkozott ellenünk, hanem kijelenté, hogy akárhová rendelik, elmegy, s pár nap múlva azt meg is fogjuk látni. — Ha a fenlevő katonaságból a magyar szelleműeket kivennők, egyrészt emelnénk, másrészt lenyomnánk és szakadást gyaníttatnánk akkor, midőn az erő összpontosítására legnagyobb szükség van. Én tehát sajnálva bár, tán a ház ohajtása s a haza régi kívánata ellenére, a célét tartván szemem előtt, nem akarok semmit rögtönözni, hanem azt mondom : a ház kívánhatja, hogy a katonaság magyar legyen ; de adjon erre időt, — másként ollyat kívánna tőlem, mire én nem vagyok képes. Ha valaki jobbat tud, mi a czélnak hamarabb s tökéletesebben megfelel, én hódolni fogok neki, s mint közlegény is kész leszek alatta szolgálni. A 4-ik zászlóaljra, mi annyikat megbotránykozott, seregeink messiásként várnak, ezeket jutalmazni kell, ugyis a magyar seregek állnak e tekintetben leghátrább. Egyéb észrevételekre szóló fentartja vitatás közben felelhetni.“

E tárgyban legnagyobb baja Teleky Lászlóval volt, kinek szavait kartácshoz hasonlítá. Mindamellett az öreg sem hagyá töltetlen a maga fegyvereit.

Ezenben az első magyar hadigözöst nevével neveztek el, de szerencsétlenül járt az, mert hiányai miatt félutról visszatérni kényteték.

Az öreg pedig lement a pétervárad-i várerősítés megtekintésére s a ráczok elleni vezénylet átvételére. Vívott ő ottan szerencsés és szerencsétlen csatákat, melyekben — a sz.-tamási sánczok ellen személyesen vezetvén a támadást — vitézségének ritka jeleit adá. Egy alkalommal már körül volt véve, ha 12 segélyére sietett huszár ki nem szabadítja, kik merésziül a ráczok sorába vágva, vezéröknek visszaadták szabadságát.

Sept. 19-kén történt Mészáros vezénylete alatt nevezetes próba Szent-Tamás ellen, hol kitüntetett bátorsága valóban a hihetlenséggel határos. A legveszélyesebb helyet választá ki s 36 ágyugolyó esett le közelében. S midőn látta, hogy a sánczozat szigorú rendeletei dacára sincs bevéve, lóháton a csatornába ugrott, átuszta, a túlparton megtette a szükséges intézkedéseket s megint visszauszott!

Ezután nem sokára feljött. A kardot viszont tollal cserélte fel, sok szenvedéllyel bocsátá ki a proclamatiókat, írta alá a rendeleteket s ki-nevezéseket. Ezek közül nevezetesebb az oct. 4-ki, a déli magyar sereghez intézett felszólítása, mely kedélyességének, lelkesült gondolkodásának jellemét hordozza magán.

Következő dec. hóban tábornagy Schlick Kassáig nyomulván elő, dec. 14-én a parlament az óttani hadtest fővezényletével megbizta. Mészáros elvállalá a megbizást, s szokott kedélyes modorral felszólítá a házat, hogy ha megítélik is, de el ne ítélik. Különben reméli, hogy Schlicket majd „megslikkolja“ s most szerencsésebb leend mint túl a Lajtán. Ugyancsak ez ülésben találta fel a „kóficz“ szót is. (Nb. tudóstársasági tag volt.)

De biz a dolog egészen ellenkezőleg ütött ki, s ki Schlicknek maga

is adjutánsa volt, mesterétől a legkeményebb leczkét most kapá. Igaz, hogy sergei nemzetőrök s ujoncz honvédek valának. Január 4-kén volt az ütközet. Schlick posíciója a bárczai csúcson volt, honnan sokszoros és kemény lövésekkel fogadva Mészárost, megszalasztá. A parancsnokságot helyette Klapka vette át.

Ő maga Debreczenbe ment s ottan folytatta hivatalát egész apr. 15-kéig, mikor felszólítá a házat, hogy lemondását fogadják el, s egyszerűen mint bajai képviselőt fogadják el körükben, mert, ugymond, mint az agg Hufeland hívé, hogy ki 30 éves koráig nem tudja, mi jó s mi ártalmas organismusának, nem érdemli meg az egészséget. Ki ősz hajakkal nagy dolgok élén nem tudja, mikor járt le kora, az rosz patrióta. Különbén ő már igen is rococo-ember s Egerben, mellyet hús nélkül hagyott, meghalt. A halotti beszédet majd megtartja egy veressipkás sat.

Palóczy L. ajánlatára a ház köszönetét szavazta neki, s altábornagygyá nevezte ki.

Különbén hadügyministerségéről irt memoire-ja azon érdekekkel bírand, mellyel a Julius Caesaré a gallusok ellen folytatott had után.

Az öreg ezután nyugalomra szállt egész július hóig, mikor Kossuth az összes magyar hadsereg fővezérévé nevezte ki, mellé rendelvén Dembinszkyt mint tábornoki főnököt. A öreg ezután bocsátott Dembinszkyhez egy rendeletet, mellyben felhatalmazza arra, hogy a sereg mozgólatai s élelmezése iránt tetszése szerint intézkedjék. Igaz nevéen nevezve, e dolog baklövés volt, hasonló ahhoz, midőn Bem Erdélyt ostromállapotba helyezé.

Az öreg ezután jobbadán a táborban volt s a szegedi, szőregi, temesvári csatákat intézte. Ezután Lugosra, s onnan Dembinszkyvel Törökhonba menekült. Itten Viddinből Schumlába vitetett.

Magyar hadi-iskolául alapítá a ludoviceumot, ellátta minden szükségességekkel parlamenti t.czikk nyomán. Ez ma kórház gyanánt használtatik.

Tagadhatlanul Mészáros a legjellemesebb emberek egyike. Mint katona, páratlan bátorsággal bír, jó huszárezredes, ha mint strategista a löport nem találta volna is fel. Szép vonzó külsőjt ember, ki iránt mindenki bizonyos pietással viseltetik. Hazáját forrón imádja.

II.

K L A P K A.

Mellékneve György. Született 1820-ban Temesvárt. Atyja ottan polgármester, anyja verseczi születés, Kehrer Julia volt.

A philosophiát Szegeden, a mathematicát Karánsebesen tanulta, tüzéségi ismereteit pedig Bécsben szerezte meg. Talentomáért mindhárom helyt bámulat tárgya volt.

Egy év mulva a bombászkarba vétetett fel, s 3 és fél év mulva az egész tanulmányt bevégezte.

Innen a magyar testőrseregbe lépett, hol 5 év mulva a geniecorpsis tanulmányokból olly fényes vizsgálatot tett le, hogy Ferdinánd király ezért hizelgő kéziratral tisztelte meg.

1844-ben Lahoreba tüzértábornoki meghívást nyert, nyugalmaztatni is akarta magát, de nem fogadtatott el, hanem főhadnagygyá neveztetett ki a németbánáti határőrök közt.

A mult évben századosi ranggal a veszprémi honvédek közt állt. Ezekkel a ráczok ellen ment, s a Szent-Tamás elleni szuronycsatában részt vett.

Innen a magyar ministerium Erdélybe küldte rendezni a székely népfölkelést.

Ezután mint tábornoki őrnagy Komáromba ment Majthényival, átveendő e várat s védelmi állapotba helyezendő.

Kitüntetéseit ezután csaknem egész a tábornokságig a csatamezőn nyerte, s mint illyen alltbn. Schlick ellen Mészárosról az ottani magyar hadsereg vezényletét átvevén, nem egy szerencsés csatát küzdött, többi közt a tokajit és tarcalit, hol kis erővel ügyes strategiai harcokat állt ki.

Ezután Görgei alatt, kinek testi lelki barátja volt, az első hadtest parancsnokságát vette át.

Az aprilisi hadjáratban tetemes részt vett. Tápió-Bicskénél (apr. 4-én) szétveretett ugyan serge, de ez legkevésbé sem genirozta őt. Egy percz alatt rendbeszedte katonáit s Damjanichtól gyámolítva, az ellenséges brigade-nak visszaadta a kölcsönt.

Apr. 26-án Komáromnak ostromzár alóli felszabadításakor csodát tett. Ó-Szőny ellen a szuronycsatát személyesen vezette.

A hadügyi tárca ezenben megüresedvén, mint helyettes hadügyminister Debreczenbe ment. Milly pontosan mindenről gondoskodó módon járt el hivatalában, bizonyítja ezen Perczelhez irt levele :

„Debreczen, máj. 8-án 1849. A hadügyministeriumnak több jelentésekből fájdalmasan kelle értesülnie azon szomorú viszonyról, miszerint tábornok urnak Bácskábóli kivonulása után e vidék, melly annyi hősiesség küzdelem és véres áldozat mellett már visszafoglaltatott, ismét ujonnan a rácz sergek boszujának van kitéve.

És már is egész területek az ellenség által visszafoglaltattak, melyeknek biztosításáról eleve kellett volna gondoskodni annál inkább, mivel hadjáratunk és hadműködéseink nem egyedüli célja a visszafoglalás, hanem egyszersmind, mi olly fontos feladat, az elfoglaltak megtartása.

Hasonló sajnos következmény volt Bácskának elegendő fedezet nélküli otthagynya azon körülménynél fogva, miszerint az ellenség Budáról nagyszámu hajókon szállittatván lefelé tetemes erejét, annak kényelmeit senki sem gátlá, holott ennek csekély erővel tetemes kárt és akadályt lehetett volna okozni.

Annálfogva felkéretik tábornok ur sürgetőleg, sziveskedjék a legérdekesebb pontokra kisebb csapatokat szállítani át, és általában erélyesen intézkedni, nehogy nagyobb baj és szerencsétlenség háramoljon a védtelen és jóérzelmű lakosságra.“

Az aug. 20-án Debreczenben tartott haditanács következő tervét fogadta el :

1-ör. A nemzeti hadsereg minden hadosztályának működési concentricus és combinált irányban vezetendők.

És azért a hadosztályi parancsnokoknak az eddigi körülményeken sarkallott azon hatósága, miszerint kiki az elébe szabott specialis célra önállólag, s a többi hadosztályok körülményeire való figyelem nélkül vezérkedhetik, jövődre megszüntettetik, s minden külön hadosztályi parancsnokok a hadügyministeriumtól, mint az ország és honvédelem egész állapotát áttekintő középponttól veendik dispositióik irányát, miszerint az összes hadi operatio minden egyes részeiben concentricus legyen vezetve.

Mi végett a hadügyministernek Klapka tábornok ur által kijelentett azon készsége, hogy mihelyt vagy Budavára bevéve, vagy ha az rögtön eszközölhető nem volna, annak ostromlása kisebb hadsereggeli ostromzár alakjára leend átváltoztatva : a hadügyministeri ügyek vezetését személyesen átveendő, — ugy a nélkülözhetetlen egység, mint a hadsereg szaporításának, rendezésének s fegyverzeti, ruházati, felszerelési, elhelyezési és hadszertári organisatiója szükségének tekintetéből is helyeslő tudomásul vétetett.

Egyszersmind az is elhatározottatott, hogy jövődre a tisztí előterjesztések és kitüntetések körül a hadügyminister hatósága s illetőleg az ország kormányzójának legfőbb megerősítési joga teljes épségben annál inkább visszaállítandó, mivel a hadseregpáncsnokoknak e részben

eddig gyakorlott csaknem korlátlan s az utólagos jóváhagyás körüli szabad intézkedést is, úgy szólván, nullificaló hatósága, az egy és oszthatatlan hadsereg nézve gyakran zavart okozának, — más hadosztályoknál az egyenlő, vagy magasb érdemre nézve sérelmesnek, a tisztí rang kellő tekintélyére nézve pedig nem kedvezőnek tapasztaltatott. Jövendőben tehát a seregarancsnokok semmi fötisztí elöléptetést, vagy a katonai érdemjel harmadik osztályávali kitüntetését addig ki nem hirdethetnek, míg előterjesztéseikre a hadügyminister helyeslő megerősítését nem veendik.

Törzstiszti előterjesztések s a katonai érdemjel második osztályávali kitüntetések kihirdetésére pedig a kormányzó előleges megerősítése is okvetetlenül bevárandó. Tábornoki kinevezések s a katonai érdemrend első osztályávali kitüntetés csak a ministeri tanács előleges meghallgatása után fogván a kormányzó által megerősítettetni.

A hadseregarancsnokok mindazáltal a harcztéren egyes rendkívüli vitéz tettek méltó jutalmul tehetnek ugyan fötisztí elöléptetéseket, s a katonai érdemrend harmadik osztályávali kitüntetésekét, valamint szinte törzstiszti (de nem tábornoki) előléptetés végetti előterjesztéseiket is nyilváníthatják; de erre a rendes katonai kötelességnek még olly hü teljesítése is soha elegendő alapul nem fog vétetni, hanem csak az, ha valaki magát a kötelesség körén túl rendkívüli vitéz tett vagy különös siker által kitüntette.

Mind ezekről a hadseregarancsnokok magok alkalmazása végett a hadügyministerium utján, s ha tanácsosnak látszandik, maga az összes hadsereg is napi parancs által azon hozzátétellel értesítendők, hogy ám-bár a szükséges egység s öszhangzás végett a hadi munkálatok irányzata a hadügyministeriumtól fog kiszabatni, strategiai kivitel körüli dispositiók s operationalis részletek szabadsága természetesen a hadvezérek hatóságához tartozandik.

2-or. A jelen körülményekhez képest a hadsereg minden részének olly irányban kell alkalmaztatni, hogy az országnak a kettős ellenségtőlí megóvására egymást kölcsönösen segíthessék s illetőleg concentratiojuk is előkészíttessék. És azért

3-or. A felsőmagyarországi hadi munkálatok főtámaszpontjaul Komárom tekintendő, úgy hogy a legközelebbi hadjáratnál ne csak vár-erősség, hanem az ellenség bármi nagy haderejének előnyomulását is akadályozható elsánczolt tábornomságben jelenjék meg, s azért a komáromvári sereg a főtáborból nyomban vagy 16,000 emberrel, nevezetesen a Damjanics és Pöltenberg hadosztályokkal szaporítandó.

Ezen dunai hadseregnek hatásköre és rendeltetése lesz a Duna jobb- és balpartja közti közlekedést biztosítani, s Komárom vára ótalmán kívül a Duna jobb partján az ország határszélei felé működni, a dunántúli megyéket az ellenségtől tisztán tartani, száguldó detachementok által azon megyékben az ujonczozást és a kormányhatóságot biztosítani. Egyszersmind rendeltetése leszén szükség esetében, a bal dunaparti hadsereg működését is öszhangzólag előmozdíítani.

Ha Buda várának rögtöni bevételé nem sikerülne s hosszabb ostromzárlat forogna föl, szükségben az ostromzárlati hadsereg is ezen dunai hadsereg vezérének főparancsnokságához levén számítandó. Melly dunai hadsereg egyszersmind Komárom vára főparancsnokságával Klapka tábornok ur fog megbízni. Guyon tábornok alatta a 8-dik hadosztályt vezénylendvén, Lenkey tábornok pedig az alakításban lévő seregosztály fölött a lovasság parancsnokságával bizatván meg.

4-er. A szabadereg többi része, nevezetesen az eddigi Klapka és Aulich hadosztályok a Duna balpartjára szállandnak át, ő legelőbb is mindjárt a Nyitra vagy Vág mentében foglalván állomást, az ország felső vidékét biztosítandják, s a Dunán inneni vidéket fedendik.

Ezen dunaparti hadsereget további rendeletig Aulich tábornok vezérlendi.

5-ör. Ezen hadsereggel összeköttetésbe hozandó a Dembinszky altábornagy parancsnoksága alatti hadosztály, mellynek rendeltetése, az országot Galliczia felől biztosítani s a dunaparti operatióknak szélső jobb szárnyát képezni.

6-or. Dembinszky altábornagy jobb szárnyával összeköttetésbe hozandó az erdélyi hadsereg bal szárnya, mellynek feladata Beszterceze felé az országot Bukovina ellenében fedezni.

Erdélyben ezenkívül az ojtózi, tölgyesi, gimesi passusokra, mint szinte a tömösi, vöröstoronyi szorosokra fő figyelem fordítandó, s ezeknek megerősítésén s védelmén kívül Gyulafejérvár s Déva bevételé s az oláh lázadás valahárai legyőzése az erdélyi hadsereg legközelebbi feladatához számítandó.

7-er. Puchner hadserege a Bánátból kiverve, Orsova, Fejértemplom, Pancsova birtokunkban van, s a Bánát egészen, Bács pedig Tittelen kívül, meghódítva levén, Bem altábornagy az Erdélyből magával hozott sereget a bács-bánati combinált sereg többi részeiből 12 ezer emberre kiegészítvén, ezzel s megfelelő számú ágyukkal Perlasz felől Tittelt beveendi (minél a bácsi oldalról s Péterváradról is támogattathatik), s ott a Tiszán átszállván, Péterváradot úgy a karloviczi mint a kameiniczi ellenséges seregek fenyegetéseitől s ostromkészületeitől tökéletesen fölmentendi, s ennek végeztével a lehető legnagyobb gyorsasággal a Duna bal partján felfelé sietend, s Jellachich mozdulatait figyelemmel kísérendi; a körülményekhez képest fogván majd meghatározatni: valljon a bal dunaparti hadsereg megerősítésére fog-e rendeltetni, (s ez esetben annak fővezérletét vinni), vagy pedig a Dunán átkelve, önállólag a nyugati határszélek felé operálni, melly utóbbi intézkedés kiváltképen Buda vára bevételétől függ és föltételeztetik.

8-or. A bács-bánati hadsereg főparancsnoksága Perczel tábornokra bizatik, kinek legközelebbi földadata leend a Tittel bevételével végkép meghódítandó Bács-Bánátot újabb betörések ellen fedezni, s e végett Orsovát, Fejértemplomot, Pancsovát, Tittelt hatalmában tartva, Temesvár és Arad ostromzárlatát szokott erélyével folytatni. A blocadsereg és

a fentebb említett pontok közötti összeköttetést mozgó csapatok által fön-tartván, egyszersmind a tartomány belbékéje is biztosíthatatik.

A fentebbi dislocatiók által az ország végvonala ekként kikerekítetvén, s a szükség esetébeni concentrációk is előkészítetvén, a dunaparti hadsereg erősítésére Erdélyből, mellyet most közelben invasio alig közelget, egy dandár kivonandó; az ujonczozás, felfegyverzés és felszerelés a lehető legnagyobb erélylyel eszközözendő; a központi tartaléksereg mielőbb kiállítandó; minden zászlóalj kiegészítése siettetendő, s a löporkészítés minden kivihető gonddal szaporítandó; mint szinte a hadsereg élelmezése kellőleg rendezendő. Komárom várának minden szükségességekkel ellátása pedig minden mások felett sikeresítendő.

Mindezen határozatok úgy a hadügyminiszeriummal, mint általa az illető hadparancsnokokkal a kellő titoktartási kötelezés mellett közölni rendeltetvén, s azoknak végrehajtását a hadügyminister különös gondjai közé számítandván. *K o s s u t h L a j o s*, kormányzó.“

De nemsokára viszont sereg élére állt, átadván a hadügyi tárczát Görgeinek.

Buda ostrománál jelesen a réslövésben nevezetes része volt, honnan várparancsnokkép Komáromba ment.

Az ostromot páratlan bátorsággal türte, s oly védelmi intézkedéseket tett, mik még az oroszokat is bámulásra indíták.

Aug. 3-án két oldalról nevezetes kiütést tön, mint mindig, most is ő vezette a szuronycsátát, töméntelen zsákmányt tevén.

Az ottani osztrák dandárparancsnok Barkót megkerülvén, őt visszanyomta. Töméntelen zsákmányt csinált. Csak aug. 20-án vonult vissza a várba.

Klapka lassu a tervelésben, de villámgyors a kivitelben. Magyar Wellington, hős, büszke, de hideg és pontos mint ezen angol.

Feltünő egyénisége s igen csinos arcza van. Alkata nem magas, de nemes állásu. Arcza barna, szabályos, fekete bajusz- és szakállal, tüzes szemekkel. Arcza mozdulatai a magyar typus bélyegét hordozzák magukon.

September 27-diki capitulatióját fontos oklevelek gyanánt közlöm:

„Napiparancs (oct. 1. 1849.) Harczfiak! Ugy határozta a sors, hogy harczunkat bevégezzük. Erre az ép emberi értelem kényszerít, melly könnyen beláthatja, milly hasztalan volna folytatni a harcot: továbbá a komáromi város lakosainak sorsa, kiket hosszasabb reménytelen harczfolytattással kinoszni honarulás volna, s végre azon szánandó öntudat, azon alapos meggyőződés, hogy az egész magyar hazában, a komáromi őrséget kivéve, tartható véderő nincs.

Meghatározottat tehát alkuk következtében a komáromi vár capitulatiója, — de az átadás csak akkor eshetik meg, ha Péterváradra küldött futáraink visszatérnek s személyes meggyőződés után értesítendnek, hogy azon hatalmas vár is a sors határozatainak magát alávetette.

A föltételek, mik alatt Komárom magát földadja, oly becsületesek,

s annak következtében sorsunk a többi magyarhoni sergekéhez képest olly előnyös, hogy annyivalinkább büszkélkedhetünk, mert azokat férfias, határozott s nemes viseletünknek köszönhetjük.

E cselekedetünk módja ellenségeink gondolkodását is irántunk tisztelettel töltötte el.

E jó nevünket s hírünket megtartani első s legfőbb kötelességünk most is, midőn a pályáról, mellyen olly sok havon át fényesen működénk, tiszta öntudattal lelépünk.

Bajtársak! Igyekezzünk tehát azokat meg is tartani, s mivel becsülettel harcolánk, e szép öntudatunkat további életpályánkra vigyük át.

Őrizzük meg e kincseinket és utolsó katonai cselekvényünk is legyen példás és lovagias.

Utolsó perczig maradjunk hívek a kötelesség-, rend- és disciplinához, miután békes alkalmas út nyilvánul, hogy azon drága földre léphessünk, hol szülék, testvérek, rokonok karjaikat ezerek után sovárgva nyújtják, — azon emberek után, kik szebb s reményteljesebb multban fellángoló enthusiasmmussal a haza szolgálatára felajánlák magokat.

Ha e felhívásom daczára is történnék kihágás és zavar, ünnepélyesen nyilvánítom, hogy kényszerítve leendek, a bűnösöket — kik e perczben a megkettőzött örök ügyelését nem kerülhetik ki — kímélet nélkül halál által büntettetni.

Mi pedig a komáromi vár átadási föltételeit illeti, azok ezennel egyaránt hiteles másolatban szóról szóra magyar és német nyelven közöltetnek a várőrséggel. Klapka tábornok.

Komárom vára feladása következő pontok alatt:

1) Az őrség szabad elvonulása fegyvertelenül; a tisztek kardjai sajátjaik maradnak.

Azon tiszteknek, kik azelőtt a cs. k. seregben szolgáltak, utlevelek adatnak a külföldre; azoknak, kik ollyant nem kérnek, hazájokba szabad elmegetés biztosittatik, azok kivételével, kik önként jelentik magokat.

A honvédtiszteknek, t. i. azoknak, kik előbb nem szolgáltak, hazájokbani szabad tartózkodás, jövendő alkalmazások nélkül, megadatik.

A cs. kir. ezredek közlegénysége amnestiát kap, s azon egyének is, kik azalatt tisztségre emelkedtek, hasonlóan szabadon eresztetnek s az itt érintettek további törvényes üldözésnek kitéve nem lesznek.

2) Utlevelek külföldre mindazoknak adatnak, kik 30 nap alatt jelentik magukat.

3) A tisztek számára egy havi díj, s 10 napi fizetés az őrségi községnek a cs. k. hadidíj szerint osztrák bankjegyekben kiadatik.

4) A különböző őrségi hadipénztári utalványokban kiadott kötelevények kiegyenlítése végett osztrák bankjegyekben 500,000, mondd: ötszázezer ezüst frt fizettetik ki.

5) A Komárombani nyomorékok s kórházakbani beteg harcosok ápolása.

6) Ingó s ingatlan magánvagyon megtartatik.

7) A fegyverletétel ideje, helye s módja utólagosan fog meghatározhatni.

8) Mindkét részről minden ellenségeskedés megszüntetetik.

9) A vár hadi szokás szerint s bekövetkezett mindkét részről ratificatio után adatik át.

„Napiparancs (oct. 3. 1849.) Bajtársak! Keblem elfogul, mert utóljára szólok hozzátok, kikhez annyi öröm és szenvedés, annyi drága honfivéren nyert dicsőség, s kikhez egy szent kötelesség közös érzete fűzött elválaszthatlanul.

Egy szép, de küzdelemteljes pályára léptünk nemrég. A legmagasztosabb feláldozással törtünk a kitűzött cél felé.

Megtettük, mit ember saját erejével tenni képes, s pirulás nélkül állhatunk isten és világ színe elé. Ám a sors könyvében máskép volt megírva. . . . És most lelépünk a pályáról, mellyre oly sok szép reményeket hintett a közérzelem, s mellyen elvérezhetünk ugyan, de vele a nemzet ügyének többé használni nem fogunk. Lelépünk e térről, mert a haza kívánja, mellynek tovább is leend szüksége hű fiakra; lelépünk, mert szent tartozásaink vannak azon haza iránt, melly úgy lehet, fenmaradásunkban leli a jövő minden vigaszát.

Maradjatok hát továbbra is támoszlopai ! . . .

A feladatot, melly előttetek állt, férfiasan s mindvégig következetesen teljesítetek. Meghajoltatok, mert kellett; az események törhetlen hatalma előtt hajoltatok meg, . . . ez és a megmentett becsület adhat megnyugvást mindnyájatoknak.

Vegyétek férfias, elszánt küzdelmeitekért a haza legforróbb köszönetét!

Vegyétek egyszersmind szíves végbucsumat.

Isten veletek ! . . . “

Külföldön van.

III.

A U L I C H.

A hadvezérek közt a legtisztább jellemek egyike.

Kopasz, szép ember volt. Szemében szokatlan tűz égett, arczánszokatlan nyájasság mosolygott. Volt modorában, magaviseletében valami vonzó, valami kedves, mit más embernél ritkán lehet feltalálni. Pozsonyi születés. 57 éves.

A Sándor-gyalogoknál mint alezredes szolgált. Hasonló ranggal a honvédek sorába lépven, legelőbb a ráczok ellen ment, s több, következvényeiben azonban fontossággal nem bír, csatákat vivott.

Először találkozunk nevével Bechtold aug. 19-iki hadjelentésében a Sz. Tamás elleni szerencsétlen csatában.

Wollnhoffer dandársága 18-án délután 3 órakor Kis-Kérre indult, a hová ugyanaz nap 7 órakor érkezvén, a helység előtti Sz. Tamás felőli előőroket megerősítette.

Gr. Colowrat csapata Kis-Kéren keresztül Szőreghreindittatott, hogy ott Turia megtámadására készen legyen. Báró Bakonyi csapata pedig még az éjjel a csatorna balpartjáni előnyomulásra a verbászi táborban készen volt.

Wollnhoffer dandársága a megtámadásra jelöltetvén ki, azon éji 12 órakor a kis-kéri táborból kiindult. Az első csapatot a székely zászlóalj képezte, mellyet a ki nem kelt álgyutelepek, 2 zászlóalj Sándor-gyalogság, honvéd 6. zászlóalj és 1 század Württemberg-huszárok által fedezve, követték, a legnagyobb vigyázattal nyomultak elő. Reggel 5 óra felé a sz. tamási síkságra érkezvén, a székely zászlóalj csatárai 600 lépésnyire Sz. Tamáshoz közeledtek, ekkor az álgyutelepeket előrendelvén, a helységet erősen álgyuztattam; — melly alkalommal a sánczok felől nagy porfelleg vala látható, miért is Lenkey kapitány századának egyik szárnyával oda ugratott, és észrevevén, hogy az ellenség egy csorda szarvasmarhát szándékozik a sánczokba hajtani, azt kemény álgyuztatás daczára is megszaszthatván, 131 db marhát fogott el.

Egy óráig tartó, mind a két részről kemény álgyuzás után a helységbe gránátokat és bombákat parancsoltam vetni, mellyre azonnal több helyen tűz támadott, mindazonáltal a czélzott hatást — a helységet egészen lángokba borítani — el nem érhetém, minthogy rövid idő alatt a tűz mindenütt eloltatott, a miből azt következtettem, hogy az egész Sz. Tamás lefödeleztetett.

B. Bakonyi ezredes azalatt a csatorna balpartján a sánczokat megtámadván, kemény álgyuztatás és kisebb fegyvertűz után a sánczokat egész elszántással megrohanta; mindazonáltal vitéz csapata hősiez tartalása daczára, az előnyomulók túlerő miatt a czélzott sikert nem nyerheté.

Wollnhoffer vezérőrnagy parancsa következtében a serget álgyulövésnyre visszavezette, és összeszedvén holtainkat és sebesülteinket, seregemmel, melly a 8 óráig folytonosan tartó csatában kifáradt, Verbászra vonultam. Az egész sereg tántorithatlan bátorságát dicsérettel meg kell említenem, melly minden rendeleteimet a legnagyobb lelkesedéssel pontosan teljesítette.

Különösen kiemelendők: Aulich alezredes, tanusított rendületlensége és ügyessége miatt.

Az 1849-dik évi tavaszi nevezetes csaták alkalmával az ő hadteste állott Pest alatt s nem egyszer küzdött diadalmasan a nagyobb erő ellenében. Kossuth a gödöllői szózatában nagy dicsérettel emlékszik róla. Itt folytatott csatái közül az apr. 11-iki a legnevezetesebb, mellyet Asboth ezredes által vívatott.

Elhagyván a császáriak Pestet, e melletti táborából proclamatiót bocsáta a néphez, mellyben azt „miután szabadságot s függetlenséget hozának neki“ nyugtonmaradásra szólítja fel.

Pest eznapí mámorát, örömét lehetlen volna festeni. Mint csókolák a huszárokat, mint vendégelék őket s látogaták meg a táborban! S midőn az agg tábornok a nemzeti színházban a „Kunok“ előadásán személyesen jelen vala, az öröm tetőpontját érte el. Ez időtájban a Dom Miguelek lobogójára ő tüzte fel az érdemrendet.

Midőn Görgei a magyar kormánytól megtagadta az engedelmességet jul. vége felé, egyik ő vala, kit Kossuth ennek táborába küldött. Hozott is Görgeitől ígéretet.

Lemenvén a kormány Szegedre, a hadügyministeri tárczát ő vette át s folytatta végig. Sokat küzdött ő is szegény a tiszték gyávasága ellen, de erélyesb eszközökhöz nem nyulván, semmi sikerrel. Rendeletei azonban ügyes tapintatot árulnak el. Így például ő volt, ki a tisztéknek az idegen ajkuak sértegetését köv. körlevéllel megtiltá:

„A magyar hadsereg összes parancsnokainak.

Harczunk, mellyet Európa két elbizott hatalmassága ellen vivunk, nem a nemzetiség, hanem a közszabadság harcza az absolutismus ellen. Győzelmeink, elődiadalai a világszabadságnak. Így van a nemzet s kormánya lelkesülve; így van különösen meggyőződve a nemzet hadügyét vezénylő végrehajtó hatalom.

Illyetén meggyőződésben levén a hadügyministerium, nem csekély megütközéssel s illetődéssel értesült, mikép némelly seregpáncsnokok s katonai előljárók, a hatalmuk s rendeleteik alatt álló idegen ajku egyénekkel, de kiváltképen a ráczokkal s oláhokkal nem a kívántató emberiséggel bánnak, s különösen nemzetiségöket szidalmak s káromkodások

közt vetik szemökre, mit nemcsak a humanitás elvei tiltanak, hanem az ildomosság is ellenez.

Kik sorainkban küzdenek közczélunk a szabadság mellett, akár-mellyik nemzetbeliek legyenek, mindnyájan testvéreikül tekintendők, olyanokul, kik velünk karöltve rokonilag azon egy ohajtott czél felé törekeshnek.

Aztán ráczs oláh atyánkfiái, kik velünk harczolnak, gyermekei, szü-löttei ugyanazon hazának, mellynek mi, s tehetnek-e róla, hogy test-véreik ellenünk fegyvert fogtak a szabadság megdöntésére? Ők vérök-kei mossák le magukról testvéreik gyalázatát.

Mindezeknél fogva szigoruan meghagyatik a magyar hadsereg ösz-szes parancsnokainak s mindenféle katonai előljáróknak, miszerint paran-csaik alatt álló idegen ajku vitézeinket, tótokat, ráczokat, oláhokat stb. emberséges bánásmód által inkább ügyünknek megnyerni, s nemzetisé-günkhöz édesgetni iparkodjanak, sem mint nemzetiségöket szidalmazák, s e miatt öket üldözvén azt okozzák, mi illetén bánásmódnak rendes eredménye, t. i. hogy az illy egyének aztán elkeserednek és szökevé-nyekké válnak.

Mindazok, ki e rendelettel ellenkezöleg cselekesznek, szigoruan megbüntettetni s illetöleg tisztségeiktől megfosztatni fognak. Szegeden, julius 22-én 1849. Hadügyminister, A u l i c h.

Midön Perczel a ministeri tanácsot felakasztással fenyegette, erélyes fellépése sokat tett ennek elmozdítására.

Határozottan mindig Görgei mellett nyilatkozott, a nélkül, hogy ennek eljárását voltaképp tudta volna.

Tiszta jellem, testtel lélekkel magyar ember, lassu, de ügyes stra-tegista, szigoru katona volt, mint Massena a császárság korában.

Oct. 6-ikának áldozatai közt van ő is.

TÁBORNOKOK.

I.

DAMJANICH.

A magyar tábornokok közül egyik sem volt olly népszerű hőse a republicanusoknak, mint épen Damjanich.

Már mint kapitány a cs. hadseregben elveszté elüljárói kegyét a magyar ellenzékkeli szövetsége miatt.

Azon nemtetszés daczára, mellyel minden tiszt tekintetett, ki magát politikába keveré, Damjanich mégis mindig szorgalmas látogatója volt az ellenzéki köröknek.

Midőn a márcziusi nap a császári gondolkozásu s az ugynevezett patrioták közti nagy hézagot kitünteté, ekkor a szerb óriás, Damjanich kapitány, olly nyíltan szegődött a márcziusi nyereemények védőihez, hogy a parancsoló austriai tábornok őt Olaszországba rendelni látá magát kénytetve.

A Batthyány-ministerium közbejötté azonban megtartá e veszélyes harcst az országban, s egy akkor még rendezetlen csapat őrnagyává előlépttetett.

A temesvári nemzetőrség ugyanekkor alezredesül kíváná magához; ha ez megtörténik, ugy e városban hihetőleg a tricolor diszlett volna.

Alezredessé neveztetvén ki, Magyarország délkeleti hadjáratában tünteté ki magát, s nevéhez nem egy győzelem volt kötve, de csatavesztés egy sem.

Nevezetesebb csatáinak egyike volt a nov. 9-iki lagerdorfi, mellyről Vetter következő hadjelentést küldé :

„Damjanics alezredes ur f. hó 9-kén a Lagerdorfnál táborozó ellenséget megtámadta, szétverte s Lagerdorfot elfoglalta.

Két százada a 9 dik honvéd zászlóaljnak, 1 százada a 3-iknak s 1 század székely, 2 hatfontos álgyu, egy fél század württenberghuszár s a Rózsa-lovasok valának a seregek, mellyek e szép győzelmet kivívták.

Jelesen viselték magokat a 3-dik honvéd zászlóalj századosa Földvári s a székely század parancsnoka, százados Boros, tüzér-főhadnagy Freidenreich, kitünő, bátor s ügyes magaviselete által sokat tett, s Rózsa Sándor, ki fegyvereivel 12 ellenséget egymaga leölt.

Két 1 fontos álgyu, egy löszertaliga, nagy számú fegyverek, s mintegy 2000 darab szarvas marhas juh és 1 szeb zászló lettek zsákmányaink.

A zászlót egy székely a szaladó ellenség közül — meglővén a zászlót — ragadta ki.

Az ellenség közül legkevesebbre számítva 200 ember esett el, s 68 elfogatott részüinkről a Württemberg-ezredbeli hadnagy Resser s a 9-ik honvédzászlóaljbeli hadnagy Fáy urak s összesen 4 ember esett el.

Orcsics és Parta helységekben csata közben tűz támadott több helyen; — a Rózsa lovasok portyázás közben az ellenséges szellemű helyekből is sok marhát hajtottak el.“

Ekkor neveztetett ki ezredessé.

Nevezetesb csatája volt ennél a dec. 17-iki, midőn Karlsdorft s Alibunárt bevette. Ime tábornok Kiss E. hadjelentése :

„Miután Damjanics ezredes f. hó 12-kén Karlsdorft és Alibunárt bevette, elhatározá a tábornok, hogy 14-kén az ezredes segítségével, ki 13-kán egész Jankováczig nyomult elő, Tomasováczt megtámadandja.

Damjanics ezredes, ki a tábornoktól a Temes vize által volt elválasztva, a Tomasovácra történendő egyesült megtámadásról parancsot azon okból kapta későn, mert a neusinai hid helyreállítása kettőztetett megerőtetés után is sokáig tartott, tehát nem tudható, hogy a tábornok serege Tomásovác előtt áll-e már, miután meg volt a seregnek parancsolva, hogy csak akkor tegyen rohamot, ha Damjanics ezredes serege már megtette a támadást.

Damjanics azon bizonytalanságban, mert bizonyosan nem tudá, vajjon a tábornok Tomasovácznál van-e? visszavonult Jankovácra, és ekkor jelentést tett, — erre a tábornok a megtámadást másnapra határáz, s a seregeket éjjelre bivouaquirosztatá.

15-én reggel fél 4-re Jankovác felől erős álgyuzás hallatszott; a tábornok gondolá, hogy az ellenség megtámadá Damjanics ezredet, s rögtön minden sorait fegyverbe állittatá, hogy a tomasováczi sánczokat bármilly áron bevegye, s ugy aztán Damjanics ezredesnek segedelmére mehessen, s az ellenséget hátulról megtámadhassa.

De az ellenséges sánczokhoz érvén, azokat már üresen s bennök csak egy álgyut és a Temesen keresztüli hidat részenként lerombolva találta.

Az első csatarendet Appel őrnagy vezérlete alatt Tomasovác előtt hagyá tehát, hogy a hidat végkép felégesse és a sánczokat lerombolja. Tomasovác nagyobb része is leégettetett, s ő seregével Neusina és Jankovác felé vonult, s ott találkozott e két hely között Damjanics ezredes

seregével, kik az ellenséget, közülök igen sokat megölvén, Dobriczáig visszaverték.

Erre az elfáradt seregek nyugvásra indítottak. A mi részünkről veszteség az ellenségéhez hasonlítva igen csekély. A tomasováczi sánczok rohammal bevétele mindenestre többbe került volna. A tábornok, operáció által kényszeríté az ellenséget a sánczok elhagyására.

E szerint tehát a ráczok tomasováczi, alibunári és ördögnyi sánczai vitéz seregeink által bevétetvén, a pártütők fészkei lenni megszűntek.

Ezután tábornokká lön.

Valóságos réme volt szerb hitsorsosainak, kiket ő megnevezhetőleg olly dühösen s engesztelhetlenül gyűlölt, hogy egyszer illy tartalmu proclamatiót bocsátott hozzájuk :

„Ti kutyák! én elmegyek; de mondom nektek, békén legyetek; mert különben visszajövök, s kiirtalak mind benneteket egyenként a föld színéről, s aztán enmagamat lövöm föbe, hogy az utolsó rácznak is magva vesszen.“

Legnagyobb vezéri tette a szolnoki csata volt. Úgyes tábornoki főnöke Kleinheinz, ki később Buda ostrománál elesett, olly pontos tervet készített arra, s Damjanich olly tüzzel vivé azt ki, hogy a Karger dandár majdnem egészen megsemmisített, s az összes poggyász valamint a Tiszán inneni elsánczolt hídfő minden ágyuival a magyarok kezébe jutott.

E csata után nemsokára találkozott Görgeivel, ki ellen akkoriban a magyar forradalmi közvélemény a váci proclamatiók valamint tiszafüredi zavarok miatt már többnemű gyanuskodással lépett fel, mitől Damjanich, mint a forradalomnak minden túlságaig pártolója, szinte nem maradhatott ment, kivált miután bizalmát Görgei iránt nem egy a tekintélyesebb katonai egyéniségek közül is és nem egészen alaptalan insinuatiókkal igyekezett aláásni.

Lehetlen vala tehát, hogy első találkozásuk ment legyen minden hidegségtől; — ő a forradalmat annak végcéljával komolyan akarta, s azért a határozott politikai színezetet felölteni vonakodó Görgeit a nyilt republicanus Damjanich nem fogadható nyilt karokkal, bár mint katonát imádta is.

Azonban mint merőben positiv lélek, érezte egy mindnyájuknál nagyobb tehetségű fővezérnek, egy katonai vezérléleknek szükségét. — Az akkori fővezérben Vetterben, kit mindig iskolásdinak nevezett, nem lelé azt fel; önmagát pedig soha túl nem becsülé.

Igy történt, hogy Görgeinek ragyogó vezéri tehetségeivel csakhamar megismerkedvén, őt a magyar hadseregek élén örömmel üdvözlé.

Nem sokára következett a Hatvantól Rákosig terjedő nagy egészséghi csata, mellynek fényes kimenete nagyrészből az ő bravourjainak tulajdonítható.

Midőn a tápió-bicskei csata alatt, hol Klapka nagy veszteséggel visszavertetett, ennek segítségére küldetett, ekként szóla Görgeihez :

„Tehát Klapka barátunkat mindig én segítem ki a sárból?“ — S ezzel a csatába sietetett, s alig néhány óra, s új dicsőség babérja lengett homlokán.

Damjanich volt szinte, ki Vácot rohammal vevé be, hol a vitéz cs. tábornok Götz halálosan megsebesítettén, a magyarok fogságába esett a nagysarlói győzelem dicsősége pedig egészen az övé.

Később Komáromnál sétakocsizás alkalmával, midőn Debreczenbe volt menendő átvenni a sergek főparancsnokságát, a lábát töré. E sértése okozá, hogy az utolsó magyar hadjáratban részt nem vehetett.

Mint önálló parancsnoknak utolsó ténye Aradvárának átadása volt, melly Görgei tanácsára tüstént a világosi esemény után be is költözött.

Oct. 6-kán hágott Damjanich is a vérpadra, hidegen, büszkén, mint Ney s daczczal utalva vissza a „Hauptmann Damjanich“ megszólítást.

A bakót kérte, hogy ne kösse szakállára a kötelet, mert az mindig kedves volt előtte. Nejenek pedig megtiltá, érte könyörögni.

Termetére óriás, minden viszontagság ellen megedzve, vitéz a hihetetlen vakmerőségig, vakon engedelmeskedve a hol tisztelt, dühös és kitaró a megtámadásban, mint alvezérnek párját nem lehetni.

Ágyuszó volt a legkedvesebb zenéje, s derék verekedés fő gyönyöre. El lehete róla mondani — említi egy német lap — mit Shakespeare Percyról : „ez embernek nincs jó kedve, hacsak reggelire hét nyolcz darabnyi ellenséget agyon nem vert.“ S igaza van.

Kossuthhoz kitünő előszeretettel ragaszkodék. Midőn ez jun. 13-án a betegen fekvőt meglátogató, részvételt mond: fél kezem adnám önnek féllábaért. — Ó én akkor, mond a ráczok réme, nyakamat tartanám.

A milly bátor volt, olly gyorsan feltalálta magát. Egyszer a ráczok éjjel támadák meg. A téli hidegek daczára ő és serge egy ingben álltak ki s megfutamtaták azokat.

Rácz származásaért sokan még őrnagykorában árulónak tarták, de ő azok véleményét fényesen czáfolá meg a tettek mezején.

Róla is elénekelheti a költő, mint Kinizsiről : „sok ráczvéráldomásnál Damjanich tánczolt.“

II.

KISS ERNŐ.

Temesvárt 1800-ban született.

A második huszárezrednél ezredes, az I. hannoverai rend birtokosa s a pápai krisztusrend lovagja volt, a legvagyonosabb nemesemberek sorába tartozék.

Midőn a rácز vendée elkezdte forrongásait, Kiss Ernő ellenök küldetéك. Blomberg, Ottinger sat. tábornokokkal. Legelőbb Neuzinánál tünteté ki magát.

1847. sept. 2. felingerült sergeit visszatartani nem tudván, Perlasz ellen vezeté rohamra s diadalmasan. De a rácзok sept. 11-kén viszont megtámadák Perlaszt. Kiss visszaverte őket, hanem sergeire az ablakokból is tetetvén lövések, Perlaszt porrá égeté.

Eleméren Kissnek gyönyörű, mondhatni, tündéri palotája volt, ellátva minden kényelemmel, telve a kelet leggazdagabb és szebb készítményeivel, miket utazásából hozott magával. Egy rácз csapat ezt, s egy más csapat ugyanez időben (sept. 12.) Aradácsot támadta meg s égette semmivé. Midőn oda ért, gyönyörű palotáját hamvaiban találta.

Nemsokára ezután Pestre feljött, hol (sept. 23-án) a nemzetörség által fáklvás zenével fogadtaték.

Következő oct. hóban, miután azon cs. k. tábornokok, kikkel együtt küzdött a rácзok ellen, elhagyták a magyar tábort s ő ott maradt, — tábornokká nevezteték ki. S mint ilyen, ő nyitá meg — első levén — azok sorát.

Decemberben viszont a rácзok ellen menvén Tomasovácзot egyfelöl ő, másfelöl Damjanich szándékozának megtámadni, de azt az örségtől elhagyva találták. Fölégették; kiraboltaták, a közpénztárakat kivéve, mellyek statusvagyonokká nyilvánítottak.

Utolsó csatamezei tette volt Knicanin táborának jan. 2-án 1849. táborábani megtámadása. Visszanyomatott Jabuka- és Krepajig.

Hadi működései eddig terjedének. Fénylőbb csillagok tüntek föl helyébe, ki azután egy vagy másik helyett ideiglenesen vitte a hadügyi tárczát s neveztetett ki országos hadiparancsnokká. Klapkának komáromi várparancsnokká kineveztetését ő kontrasignálta.

Kiss Ernő kézeptermetű, de szép ember volt. Mindig fesch járt, comfortable élt, s az elegantiának különös barátja volt. Bőr, dicsőség és szerelem volt eleme, s mint katona jó, mint ember becsületes vala. — Oct. 6-kán föbelötték. Maga kormányozta a tüzet bekötetlen szemmel, mint marschal Ney.

III.

NAGY-SÁNDOR JÓZSEF.

Biharmegyei, nagyváradai születés. 45 éves.

Nyugalmazott százados vala, midőn a márcziusi napok őt is a cselekvények terére szóliták.

Első csatája volt oct. 13-kán 1848-ban a rácok ellen, mikor azoknak egy meglehetősen tömege Kikindát megtámadá, kik ellen ő 300 nemzetört gyűjtött. Hátban megtámadá a rácokat, de Piqueti százados ugyanazon időben épen e csapat ellen intézkedvén, őt ellenségnek tartá és sergeire lött. A tévedés azonban csakhamar fölvilágulván, a rácok visszaverettek.

Oct. 6-kán már mint alezredes ritka ügyes hadi tapintattal egy arra nyomuló osztrák csapatot, ha ez korán el nem illan, körülkerített volna.

Ezután ezredessé s 1849. apr. 6-kán tábornokká lön.

Legtöbbnyire a Görgei táborában szolgált, s mint ki a rábizottakat nagy pontossággal teljesíté s a csatákban sok személyes bátorságot fejtett ki, hamar tábornokká lön.

Jun. 15-kén az osztrákokat Soprony- és Batáról Görgei dispositioi nyomán kiützte és Semptéig nyomta. Másnap (16-án) a semptei erdős dombokat szuronnyal vette be Sempte már csaknem egészen meg volt szállva, midőn az osztrákoknak véletlenül érkezett segély Nagy-Sándor sergét 19 röppentyűállványról lövöldözte s azt visszavonulásra kényteté. 4 ágyut vesztett.

Buda bevételekor osztályparancsnok volt, s az ő hadosztálya vette azt be páratlan vitézséggel.

Az oroszok beütése után Görgeivel Vácra vonult, hol (jul. 16-kán) utczai csatát vívott. Görgei segítsége nélkül azonban, már körül levén véve, elfogatott volna.

Főlmenvén Görgei, őt Debreczenbe rendelte, feltartani az orosz erőt.

Lássuk e nevezetes, a magyarokra nézve szerencsétlen csatát terjedelmesben.

Augustus 1-jére viradólag az orosz seregek mintegy 80 ezeren Ujváros elébe érkeztek, honnan Debreczen felé indulának. A főhadvezér jelenté: „Ujvárosban az ellenségről semmi tudomást sem szerezhettem magamnak. Az ország minden lakosa annyira ragaszkodik Görgeihez, hogy köztük kémekeket találni nem lehet.“ Mindazáltal lehetönek találva, hogy Görgei egész erejével arra tart, mindenfelé vizsgáló csapatokat küldött.

Másnap (aug. 2-án) Ujvárosból, a málhás szekereket ottan hagyva, két oldalról indulának Debreczen felé.

Debreczentől nem messze azonban a kukoricza miatt nem lehetett az utat folytatni. Máskép rendezkedének tehát.

Nagy-Sándor serei előőrseit a dombok, kertek mögé, gödrökbe olly ügyesen rendezé el, hogy csak 4 escadron lovasságot s két ágyut lehete közülök látni. Az orosz lovasság ezeket a várostól elvágandó, előnyomult. E perczben a golyók s granátok mindenfelől hullának rájok, mire ők is hasonló tüzzel feleltek.

Megállítá tehát a fővezér a lovasságot s hadi rendet alakíta a forradalmiak iszonyú tüzelésének közepette.

A varsói herczegnek e csatáról irt hadi jelentése kiemelé a forradalmi seregek tüzeireit, mint a kik rejtett positióik mögül, nehéz kaliberjeikkel remekül irányoztak, annyira, hogy daczára, mikép ricochet-lövéseik igen messze estek, a fővezérnek batteriáit vissza kellett huzatnia, sok ló és tüézér sebesülvén meg. A lövésbeli egyensúlyt csak egy jól elhelyezett batteria tudta helyrehozni, mikor az ágyuk mögött töméntelen gyalogságot s lovasságot lehete látni.

A fővezér ezenben észrevevén, hogy a forradalmi sereg bal szárnya megkerülhető, intézkedett, hogy az megtörténjék. Tábornok Gillenschmidt a kapott rendelet következtében 4 üteggel előnyomult. Alig hogy ennek előnyomulása által a magyar tüzerek megváltoztatták állásukat, két dandár parancsot kapott hadi rendben dobszóval a város ellen menni, más két dandár pedig azokat támadásukban gyámolitani. A támadás megtételét kozákokra s muzulman lovasságra bízták. A magyar seregek ekkor a város előtt állottak.

A túlnyomó erő, a gyors megtámadás, az ügyesen intézett s épen azért észre nem vett hadi csel a magyar lovasságot annyira megrémíté, hogy az lóhalálában szaladt be a városba, hol Nagy-Sándor és tisztjei a támadással mit sem gondolva, vig ebéd mellett ülének. Herczeg Bebutow tábornok a keze alatti muzulmanokkal s hegyi kozákokkal e zavarodást fölhasználva, a hasonlólag futásnak eredt gyalogságot megtámadá s Debreczenbe vonulni kényteté.

Beérven a kozákok s muzulmánok, az üldözést olly hévvel, olly szakadatlanul folytatták, hogy 4 ágyut, a málhás szekerek s élelmi szerek nagy részét s meglehetősen löport foglaltak el. Gondolni lehet, hány szerencsétlen végzé életét ez üldözés alatt! Ezenben a bal szárny is utánok sietvén, sokan elfogattak, úgy hogy azok számát ezeken fölül tehetni.

Ezenben beállván az éj, felhagytak az üldözéssel. Nagy-Sándor serege jó messze haladt Debreczentől, hová az orosz seregek még az nap bevonultak. Hitelt érdemlő adatok szerint, ha az orosz bal szárny Görgei üldözésére siet, őt könnyen kényszerithette volna már ekkor letenni a fegyvert.

Ez legfényesebb diadaluk az oroszoknak az egész hadjáratban, s a legnagyobb veszteség, mit ekkorig a magyar seregek szenvedtek. Minda-

mellett hogy a veszteség illy nagysága sok tekintetben a csatakerülő magyar tisztek hanyagságának tulajdonítható, maguknak az oroszoknak is tetemes veszteségök volt. Részükről elhullott s megsebesült két tábornok, 27 tisztt s több mint 300 közember. A magyarok vesztesége ezt sokkal fölülhaladta.

Mint emlitém, e csatát maga Paskiewics varsói herczeg rendezé, kinek főherczeg Konstantinon kívül, ki mindenütt elül állt s golyózápor közt buzdítá katonáit, tábornok Rüdiger tette a legnagyobb szolgálatot.

Nagy-Sándor a seregromokkal Várad-Püspökiig vonult, Görgei erről s a vesztett csatáról Kis Mariánál, tehát jóval fenébb, értesült.

Ő volt az egyetlen, ki Görgeinek gazságait nem egyszer szemére vetette. Egy alkalommal a hadi tanácsban nyíltan kimondá hogy ha valaki dictatorrá akarna lenni, ő Brutusává válnék. E percz óta Görgei nem szenvedheté, s olly dispositiókat tön, hogy az ellenség őt mindig megverte.

Mindamellettt Nagy-Sándor figyelmeztette Kossuthot ennek árulásaira, valamint arra is, hogy őt és sergét ez meg akarja semmisíteni. Midőn Kossuth intézkedni akart, már késő volt.

Augustus 9-kén Arad mellett Vingát megtámadá, s bár túlnyomó ágyuja volt, az épen olly nagy számú ellenség visszanyomá, vissza azon férfiakat, azon hadtestet, melly Budát bevette. Ennyire demoralizálta Görgei befolyása által a hadserget.

A rejtelmes oct. 6-iki napon Aradon ő is felakasztatott.

Utolsó vala ő.

„Csodálatos mondá, a csatában mindig elől küldtek; és most hátra maradtam.“

Reggeli pongyolában, bátran, csüggedés nélkül lépett a bitófa alá. Hős, kitartó katona s mindenek fölött magyar ember volt.

IV.

G R. V É C S E Y.

Pesten 1809-ben született.

A hannover-huszároknál százados s cs. k. kamarás vala.

A márcziusi napok után a honvédek sorába állott. Mint a legtöbb cs. k. tisztek, kezdetben ő is a rácok ellen küzdött. Nevével legelőbb oct. 3-án találkozunk. Akkor őrnagy volt. Mintegy 200 honvéddel Vojvodina helysége telt kirándulást, a Fehértemplomban levő 9-ik zászlóaljjal értekezendő. Azonban mintegy 2000 ráczot közelegni látván, visszavonult. Miután fokoként tábornokságig emelkedett, a magyaroknál Poliorcetes-szerepet kezdé játszani.

Vetter után a szigetként elárkolt Arad ostromát vette át, s 14 napig folytonosan löveté. Tettek ugyan a császáriak gyakori kiütéseket, de Vécsey többnyire visszaverte.

Bemmelé viszályát, ki segítségével gr. Leiningent törbe ejteni s megsemmisíteni akarta, elkésését s Bemnek ártatlansága iránti nyilatkozatát már láttuk. Mindezt azonban Vécsey nem tartván elegendőnek, másodrendű érdemkereszttel diszittetett fel.

Arad jun. 29-kén capitulált.

Innen Vécsey Temesvárra rendeltették.

Tanácsolta neki Bem, hogy cernirozza a várat, mellynek őrsége a betegség miatt is kénytelen leendő feladni magát.

Vécsey nem fogadta meg, hanem a császáriaknak igen gyakran s keményen befűttetett. Töménten bombát lövetett a várba, a kiütni szándékozókat visszaverte, az alsó városban nem egyszer vívott utcái harczot s egy illyennel magát a gyárvárost is elfoglalá. Iszonyu sánczokat ásatott annyira, hogy löporát és ostromszereit észrevétlenül tudta közvetlenül a vár alá vinni.

A hely azonban, honnan Vécsey ostromlá a várat, a legizletesebben, legkényelmesebben volt elrendezve. Ottan tekeszobák, mulató lakok sat. egysz bőségben találkoznak.

Tagadhatlanul Saragossa ostroma óta vár akkép védve és ostromolva nem volt.

A temesvári szerencsétlen csata után a cernirozással kényteték felhagyni. Sergével Kiszetóra ment, honnan Bem Soborsin irányába küldé. Vécsey azonban Tótváradnál 42 ágyuit elveszté, ő maga pedig Boros-Jenőnél aug. 19-én letette fegyverét az oroszoknak.

Felakasztatott oct. 6-kán.

Vécsey bátor harczos, csoda ostromokat vitt véghez. De mindenekfelett aristocrata s glacékeztűs hadvezér volt.

V.

K M E T Y.

Magyar születésű, magyar érzelmű ember.

Modenából jött haza a magyar hadjárat kezdetén. A császáriaknál hadnagy, — gr. Gyulaynak adjutánsa volt.

1848-iki téli hadjárat kezdetén találkozunk legelőbb nevével. A dec. 20-iki parlamentben Kossuth elmondá, miszerint midőn ő Győrben volt, csapata volt egyike a legrögtönözöttebben kiállítottaknak, mellynek kezében fegyver azelőtt nem vala. S e zászlóalj igen kitünteté magát a n.-szombati csatában. Akkor nevezték ki alezredessé.

Görgei táborában volt, hol személyes vitézsége nyomán ezredessé lön.

Csornánál vitézségének és tehetségének első kitünőbb próbáit adá.

Sergét kétfelé osztá. Az egyiket Pongrácz és Nitrich, a másikat maga Kmety vezeté.

Jun. 13-kán reggeli öt órakor mindkét sereg megtámadá Csornát, s bár a gyalogság a hosszas ut miatt kifáradott, a bajnokilag küzdő s Olaszhonból érkezett ezredek támadásait nemcsak kiállá, de őket visszavervén, Csornát szuronycsatával elfoglalá s tetemes zsákmány birtokába jutott.

E csata következtében tábornokká neveztetvén ki, Vetter- és Guyonnal az alsó tábor vezényletét vette át.

A jun. 4-iki Jellachich bán elleni csatában, mikor ennek sergeit Tittelig nyomák, nevezetes része volt.

Felparancsoltatván azután ő is az alsó táborból, a Szegedtől Temesvárig terjedő csatában osztályparancsnok volt.

A temesvári szétveretés alkalmával legépebben maradt az ő sereg s Rékason foglalt posítiót, honnan azonban nemsokára mindnyájan Lugosra vonultak.

Ezenben Lugos mindenfelől fenyegettvén, egyetlen ut maradt a visszavonulhatásra, Erdély, s ez is csak azon esetben, ha valamelyike az ottani tábornokoknak — kivüle Bem és Guyon — vállalkoznék a nyomban levő osztrákokat feltartani.

S valóban e tett kivitelére Kmety vállalkozék. Alig 3000 embere volt ellenállani a több mint félszázévezernyi ellenségnek.

Heves és kemény csatát állá ki, de feltartá őket annyira, hogy az említett két vezér csakugyan elvonult.

Ő maga polgári öltönyben Maderspach asszony segítségével Törökönba menekült. Szegény asszony! egy kapitány e tetteért 25-öt veretett rá!...

Kmety vitéz, jó osztályparancsnok. Idegen intézvényeket remekül teljesít. Ritka szép és ügyes ember. Alig 30 éves.

VI.

G U Y O N .

Ir születésü. Mellékneve Richard. S Albion hasonnevü királyai III-ikának erélyességét, harcziaságát örökölte, annélkül hogy gonoszságait, elvetemültségét is örökölte volna.

Hadnagy volt osztrák szolgálatban. Quietált, s magyar főrangú nővel házasult. Ezáltal a magyar aristocratia quasitagjai közé tartozék.

A márcziusi forradalom után falusi lakhelyéről Pestre jött s mint ilyen a honvédek sorába állt, egy charge-al magasabb rangba.

Először a schwechati ütközetben tűnt ki, hol személyes vitézsége által két ágyut elfoglalt.

Dec. 18-án már ezredes volt. Hg. Windischgrätz már beütött, s a magyarok, kik körülvetetéstől tartottak, vonultak Pest felé.

Jelesen a Nagy-Szombatban levő sereg eznap az osztrákok ügyes manoeuvrirozása által körül volt véve, s a kétségbe esett sereg azt hívé, hogy a menekülésnek még reménye is el van tőle zárva, midőn váratlanul segély érkezett.

Ezredes Guyon a csata színhelyén megjelent, kezében nemzeti zászlóval. Utczai harczra előkészületeket tön. Torlaszok emeltettek s a város kapui elzárattak. Lobogója 3 lyukat kapott, a lovát pedig kilőtték alóla.

Az e perczben megperdült dob Simunich osztrák tábornok közeledtét hirdeté, ki minden oldalról nyomult előre.

Az osztrákoknak hasonlíthatlanul nagyobb ereje daczára Guyon egész estig tartá magát kétségbeesett véres harczczal, mellynek sötétjét eltűnésre használta.

A dec. 20-án dicsérettel megemlítetteknek egyike ő is.

Guyon ezután osztályparancsnok volt Görgei táborában, s mint ilyen, annak téli hadjárataiban nevezetes részt vön.

Jan. 12-én Guyonnak az Ipolyság körül volt csatája. Következménye lön e csatának, hogy a császáriak a vonulókat nem üldözik.

A legszebb, a legnagyobbszerü csaták egyikét, csatát, millyenhez hasonlót keveset tud felmutatni a historia, Guyon vivta ki.

Értem a febr. 5-iki a branyicskói szuronycsatát.

Görgei Debreczentől el volt zárva, s miután a közte és Debreczen közti helyeket Schlick elfoglalva tartá, a közlekedés igen kicsinyben s csak kémek által állhatott fen.

S kényszerítésére annak, hogy Schlick visszavonuljon, csak egyet-

len mód áll a fen : a branyicskói hegy bevétele. Chimärális eszme, határos a lehetlenséggel!

Guyon vállalkozék véghezvinni azt!

Az Iglórlól Branyicskóig nyomott Kiesewetter febr. 4-én egyesülvén gr. Deym-mal, ama hegyen positiót foglalt.

Az ágyukat egy lapályon állíták fel, mellyről a golyók az egész utat érik. A gyalogság a hegy másik oldalán, hol kezdődik a tulajdonképeni szoros, várta csatarendben a támadást. A Szepesből Eperjes felé vezető utak is el voltak ágyukkal állva. Maga a tábornok Sirokkán üte fel főhadiszállását. 13 ágyuja 6 század lovasa s 5 zászlóalj gyalogsága volt.

Guyon kezdetben az utakról nyomta vissza az osztrákokat, s csak aztán ment Branyicskó ellen.

A branyicskói hegy magas, meredek. Csúcsán lapály van, mellyen tetemes sereg fér el. S tetejébe csak kanyargós ösvényen juthatni.

Kiállit osztályából 3 zászlóaljat, (egyike a zólyomi, másik az Újházy vadászcsoapat volt) a legroszabbakat, férfiakat, kik eddigelé, mint a Dillon csapatai *a sauve qui peut* elv szerint az osztrákoknak csak láttára is szaladtak.

Borzasztó idő vala. A jég fölé fris hó esett, mi azt síkabbá járhatlanabbá tette. Keserves fagyasztó szél fútt.

Volt Guyonnak egy tábori lelkésze. Ezt ő igen szerette, mert a csatában rendesen mellette elül állt. Több izben el akarák tőle halászni, de nem engedé. Ha ezt elhalásszátok tőlem, más „Pfaff“ ugymond, nekem nem kell.

A csata reggelén mond neki : „vedd kereszteted, imádkozz, mert ma nagy napunk lesz. Ti pedig : vorwärts, dupla Löhnung, szalonna; rückwärts, kártác szizen.“

S csakugyan megkezdé a támadást, két ágyut állita fel. Két zászlóaljat ezekkel küldé, a harmadikat pedig (az Újházy zászlóalját) spren-golva mászatá, kik aztán szétszórva kapaszkodának fel.

Kezdetben az ujonczok nem akarván menni, hátuk mögött kartácso-akat állit fel, elsütteti. 5 elesett. S ennek csakugyan volt sikere !

A tetejéig huszonkét erős positió volt megostromlandó.

Elül ment ő, mellette a lelkész, kezében keresztel, magasra tartva azt s lelkesítő szónoklattal buzdítva a katonákat.

Gondolja el mindenki a helyet és időt.

A hegyen tábornok Kiesewetter bámulandó ügyességgel állitá töménytelen katonáit s ágyuit.

Fölfelé ágyut nem lehetett vinni csak szuronyt, mellyel elfoglalják az ágyukat. S ezenfölül a kanyargós út! minden fölülről jövő golyó bizonyosan talált, s nem egyet, de számtalant söpört magával, a szerint, mint az út kanyarodása volt. S a mellett a lelőtt és hulló honvédek is nem egyet söpörtek alá magukkal a mélységbe, ugy hogy minden golyó mig leért, hógomolyként növelte a halottak számát.

A lelkész fáradhatlan buzgalommal nyomult előre.

Egyszer visszanéz és — magára hagyatva látja magát.

„S ti el hagyjátok foglaltatni a keresztet? s túrnétek mocskot zászlótokon?“ kiált vissza.

„Soha!“ volt egyhangu felelet s rohantak utána.

Háromszor veretett vissza a sereg, háromszor tört útat magának, végre a huszonkét poszitiót egymásután foglalta el, miközben Guyon 3 szaladót saját kezével lött le.

Kiesewetter keseredett védelme daczára a helyet elhagyni kénytelenek. Ezáltal Eperjes és Kassa a magyarok kezébe esett.

A turóczi zászlóalj új zászlót kapott e felirattal :

„Branyicskói győzelem. Febr. 5-én 1849.

A komáromi várnak ostrom alóli felszabadulása előtt 10 nappal bement a várba, hol a parancsnokságot átvette.

Kezdetben haragudott, hogy 10,000 ember 12,000 által ostromoltatni hagyja magát egy várban, mellynek bevételére 100,000 szükséges. S szörnyű haragjában a dunaparton, a legnagyobb ágyutűznek közepette egy ebédet ad, mellyre az egész tisztikar hivatalos volt. A bombák mind oda hullottak — de az ebéd késő estig tartott, s az asztaltól senkinek sem volt szabad fölkelni.

Pest visszafoglalása után Guyon Vetterrel az alsó sereghez küldött a Bácskaság visszavételére, meghasonlván Görgeivel, ki semmi külföldi tehetséget nem türt maga mellett.

A bán Verbász és Hegyes felől (jul. 4-én) offensive lépett föl.

Guyon, mint mindig, most is személyesen vezette sergeit s 10 órai heves csata után Jellachichot szétverte, Kis-Kérre nyomta s két ágyuját elfoglalá.

Kis-Kér nem sokára Guyon kezébe esett, s a bán Tittelre vonult.

Akarta az ir vezér őt ide is követni, de a kormánynak azon később megváltoztatott tervénél fogva, hogy Szeged alatt próbáltassék elhatározó csata, Szegedre jött sergével, számszerint tíz zászlóaljjal (jul. 29-én.)

A szörégi csatában (aug. 6-án) mint osztályparancsnok vett részt. Egy alkalommal körül volt kerítve, lováról már le is szállították, midőn néhány huszár meglátván s megismervén őt, kiszabadítá.

Hasonlag a temesvári csatában (aug. 9-én) is részt vett s ott a magyar sergek szétveretvén, Lugoson foglalt poszitiót.

Onnan Bemmel Facseten át Dévára (Erdélyben) s azután Török-honba ment.

Modor, szokás, hidegség, minden, minden elárulja Guyonban a brittet.

Arcza udvarias, hidegségét soha sem veszti el, csak ha a csata zajá-

ban ménén kivont karddal előre rohan. Illyenkor szemei szikráznak, arca kigyul, *avancer, avancer!* jelszava.

Tervet nem készít, de mit rábiznak, vaserővel ki tudja vinni. Kegyelmet csatában nem ad, nem fogad el.

Guyon szöke szép ember. Fejét rendesen félre tartja.

Mindent megtekint, mindenről saját szemeivel győződik meg.

Katonáival együtt eszik. A csata fáradalmai, a hadi élet terhei neki élv.

Augustusban Facseten nem kapott egy darabka kenyeret sem. Tisztjei lármáztak. Mítsem tesz, mond hidegen, majd eszünk estve.

Sajátságos modora van bánni az emberekkel.

Egerbe a tavasszal táborával bevonulván, egy háznál magának s tisztikarának ebédet főzet. Schlafrockot ölt, s mig elkészülne az ebéd, olvasni ül.

Ezenben Oroszhegyi, ezen Ernani-bamboche condottieri csapatával is megérkezik, s épen azon házhoz megy, nem tudván, hogy Guyon is ott van.

— Ah épen jó! mond Oroszhegyi imponálni akaró hangon, csak készítsétek el, mindjárt eszünk!

A szakácsok nem engedik. Zaj keletkezik.

— Nix, nix, mond Guyon, das ist mein!

Majd meglátom én, mond Oroszhegyi, egri nyárspolgárnak tartván Guyont, — s kardot ránt.

Guyon hidegen elővette a főző kanalat, kiüté vele Oroszhegyi kezéből a kardot s jól a körmére ütött neki.

S még csak el sem mosolyodott. —

VII.

KAZINCZY LAJOS.

Ferencznek fia, kedélyes kedves ember. Sok ész, sok kitartás, alapos ismeret, annak ügyes felhasználása.

Az osztrákoknál hadnagy volt, quietált, s mint illyen állott be honvédnek. Zemplén és Ugocsa megyékben kezdte meg működését. Görgeinek januártól aprilisig terjedő legtöbb csatáiban részt vett, s ha szuronysegezésre került a dolog, rendesen elül állt.

Később a fenirt megyékben meglehetősen sereget gyűjtött, melyet a mármarosiakkal szaporitván, Erdélybe ment, concentrálandó Bessel. Kemény F. seregével csakugyan egyesült.

Görgei, fegyverletétele után őt is hasonlóra szólítá fel. Kazinczy, ki már ekkor tábornok vala, parlamentírozott az oroszokkal. Sibónál álltak sergei, melyek fegyvereiket csakugyan lerakták.

E fegyverletételt nagy lakoma követte. Borult kedélyét mindenkép el akará oszlatni. Végre a lovakról beszéltek. Egy kedvenczlovát feldicsérte. „14 csatában volt, ugymond, velem!“ Előhozatta s a gyönyörű állatot mindenki bámulá.

Egy osztrák őrnagy 150 aranyat ígért érte.

„Nézze csak ezredes úr — mond az orosz parlamentairnek, mint ugrik!“ s keresztülszökteté egy kocsin!

A fenebbi őrnagy 200 aranyat ígért érte.

Nem adta oda, hanem a parlamentairhez fordult.

„Ezredes úr! fogadja el tiszteletem zálogául. 14 csatában volt velem!“

Pedig egyetlen fillére sem volt. Mástól kért kölcsön, hogy az ezredesseli kozákokat megajándékozhasssa.

Mint Alcibiades: szép, eszes és hős volt.

Föbelövetett.

VIII.

PÖLTENBERG.

Pöltebergi Pölt Ernő született Bécsben 1804-ben.

Szülei vagyonos emberek voltak, kik őt korán hadi iskolába s azok végeztével hadi szolgálatba adták.

A 4-dik orosz-huszárezredben kapitány és svadronos volt, midőn a márcziusi nyereségek miatt keletkezett csatafolyam őt is a magyar sereg sorában látta küzdeni.

A decemberi napokban még csak őrnagy volt, s mint ilyen, részt vett Görgeinek visszahuzódásában. Jelesen amosonyi tartalékseregi csatában tünteté ki magát. Kazimirnek csapatja körülvértetvén, személyes bátorsága sokat tett arra, hogy kivágja magát. Tiszteivel előrohant, s káromkodva vágott utat magának, ki különben két szót sem tudott magyarul.

A tavaszi hadjáratban, mindig Görgei táborában, alezredessé s ezredessé emelkedett. Jun. 2-án hadügyminister Görgei ellenjegyzése mellett tábornokká neveztetett ki.

Midőn Görgei Győrnél (jun. végén) 60,000 osztrák ellen 10,000 magyar katonát küldé, ez utóbbiakat Kmety és Pölteberg kormányoz-

ták. Ugy lön, mint Görgei akarta. A parancsnokok ügyes intézvényei s személyes vitézsége daczára keményen megverettek.

Mindig Görgeivel vala ezután is, kinek táborkarában nem kis szerepet játszék. Ez hadosztályával Rimaszombatból Miskolcz ellen küldé, de azt már üresen találta, elvonulván belőle az oroszok.

Görgei táborában öt is elfogták Világoson. S bárha Görgei magát ajánlá áldozatul s katonáiért kért kegyelmet, a dolog mégis megforditva ütött ki. Így történt, hogy oct. 6-án Pöltenberg is felakasztatott.

Mondják, hogy a bitófa alatt végig nézve társain így szóla hozzájok: „Szép deputatio megy istenhez a magyarok ügyében repraesentálni!”

Kis ember volt vereses hajakkal, tüzes szemekkel. Más parancsait végrehajtani igen alkalmas vala.

IX.

VISOCKI.

A lengyel kivándorlottak egyike. Ottan örnagyságig vitte.

Mint ilyen Magyarhonba jövén, Arad ostromában tetemes részt vett. Ott bízott meg a lengyel legio organizálásával.

Össze is gyűjté s organizálta azokat, kiknek nemsokára bálványá lön. Mert ha a kis, rút, törpe ember mondhatlan villogó szemeivel szólt hozzájok, ha a hulló bombák közt a csata tüzeben elül állni látták, vele és érte mindent készek lettek volna áldozni.

A legio organizálása azonban jobbadán csak a Peströli másodszeri kivonulás után sikerült, mikor a felső vidékről, hol Dembinszky seregeit kormányzá, Czegléd és Szolnok közé ért.

A szegedi szerencsétlen csatában már mint tábornoknak nevezetes része volt, dandára azonban legépebb maradt. De nem a temesváriban, mikor legiójával lement Orsovához, ottan a Törökhonnali közlekedést megtartandó.

Csunya külseje volt. A pálinkát különösen szerette. De ez nem ártott neki, azonban annyit ivott, hogy adjutánsa egy viskóban nem hálhatott vele.

Törpe lova volt, mellyen rendesen elül állt. E kis ember a törpe lóról is alig látsza ki gyalogjai közül, de ha katonáinak mondá „avancer” — pokolba is utána mentek volna.

Kossuth kibujdoklását fedezte.

Távozta előtt következő proclamatióval bucsuzék el:

„A lengyel legio főparancsnoka a magyar nemzethez! Nem a ma-

gyar kormányhoz, hanem a magyar nemzethez szólunk, mellyel az eddig fenállott szolgálatkötelezettség Magyarhon szabadságharczában összecsatolt. Nem a kormányhoz; mert a nemzetgyűlés által törvényesen alkotott kormány megszünt. Tábornokaitok egyike túlhatalomnak engedett, ki az ellenséggeli alkudozás által a szerencsétlen harcznak véget vetni remélt. Ez alkuban nem vehetünk s nem veszünk semmi esetre részt. Épen úgy nem akarunk illy tractatus létrejönnének akadályai lenni, ha a magyar nemzet megmentését illy alkuk által vélte eszközölhetni.

Főadatot nekünk az egyetlen közlekedést, melly Magyarhont Orsova által idegen hatalmakkal összeköti, elfoglalni s fedezni. E főadatot hiven teljesítők. De a körülmények akkép állanak, hogy a mulhatlan szükség nyilvánul Magyarhon földét elhagyni, s letenni szomszédaitok kezébe azon fegyvert, melylyel egy évig üggyötökért küzdénk.

Veletek harczolunk, tudjátok azt, nem mint zsoldosok, nem személyes vagy önző nézetekből, hanem a reményben, hogy szabadságtok kiküzdése s abban vett részünk egy további harcz alaposzlopaik képezendik éltünk folytonos céljának, Lengyelhon szabadságáért harcznak, melly nélkül Magyarhon függetlensége sem megtartható, sem kivihető elérésében. Üggyötökérti harczban célunk volt az is, hogy köztetek s a szláv és román törzsök közt közbenjárók legyünk, kik egy szerencsétlen politika által elleneitkékké lettek, de kik bölcs belátás s igazság-szeretet által egykor — bizton reméljük — álladalmatok hű ragaszkodó polgártársai leendenek.

Örizzétek meg nemes sziveitekben fenyegetett földetekre jöttünk emléké! Örizzétek meg, mint mi, a haza iránti hűséget, annak jövője s megszabadításábani hitet; és e nagy áldozatok nem veszendnek el; és jövendő idő, midőn, adja isten, veletek egyesülve, a szent harczot megújítandjuk. Igazságszeretetteknél emlékezzetek akkor, hogy mindvégig veletek maradánk. Ó-Orsova, aug. 20-kán 1849. Visocki J., s. k., tábornok.“

X.

BÁRÓ STEIN.

Mérnökari százados volt osztrák szolgálatban; fia az altábornagynak.

Már az osztrákok alatt jeles tehetsége és sok ismerete által kitünteté magát, utólszor Péterváradon volt, hol a körülménynek hódolt, midőn a magyar kormánynak akarata ellen hűséget esküvék.

Onnan Debreczenbe ment, hol hadügyministeri osztályfőnök volt.

Maga is gyakran mondogatván, hogy az ügyek folyamát nem igen szereti, de azért esküjéhez hű marad, nem igen biztak benne.

Pedig hivatalában a legpontosabban eljárta, s a hadügyministeriumban valóságos rendet tudott behozni.

Erdélyben Gyulafehérvár ostromát ő készíté s utóbb vezeté. 1849. jun. 25-én megjelenvén táborban, löveté a várat. 800 golyót röpitett be, s a vár legnevezetesebb épületei, a gyönyörű főegyház, romba dőltek.

Aztán parlamentairet küldött be, de annak ajánlata nem fogadtott el. E pont körül Steint igen vádolják. Mert, mint mondák, ha még egy óráig löveti, bevehetné volna. Annyi azonban bizonyos, hogy ha van is ebben valami, Stein áruló nem volt.

Következő két nap hasonlóan keményen folytató a bombázást.

Jul. 26-án Stein cernirozó serge kemény megveretést szenvedett. Augustus 12-én pedig a vár a cernirozás alól fölmentetett.

Stein Törökhonba menekült. Mint ezredes lépett magyar szolgálatba s vitte a tábornokságig.

XI.

G Á S P Á R.

Kecskeméten 1804-ben született. Mint közhuszár kezdte meg pályáját. A 9-dik miklóshuszárezrednél százados és századparancsnok volt. Erdemeiért az orosz wladimirrend 4-ik osztályával diszittették fel.

Mint százados a honvédek sorába lépén, Perczelnek Roth elleni táborozásában részt vett. October 8-ki országgyűlésen a Roth tábora elfogatása jövén szóba, Bogdanovics a teremben levő Gáspár századost — mint a ki a huszárokat vezette — dicsérettel emlité meg. Erre Kosuth a ház nevében hangos éljenzések közt őt őrnagygyá nevezte ki. Az ellenséget fél üteg ágyúval s néhány nemzetőrrel mérges csata után a kottori átmenettől elűzte, a Mura folyón átment. Domborunál egy tömeg illirt szétvert. Jelen volt s kitünteté magát a csáktornyai csatában is, valamint Fridaunál, hol ügyes intézvényei nélkül Perczel körülkerített volt.

Átvevén Görgei aprilben a fővezérséget, hadtestét Gáspárra bizta. Alig adhatta volna fegyelemhez szokott elszánt katonáit jobb kezekbe. A császáriak Mácsától Temesvárig erős posztóban állának. Gáspár Gyönyösről jött s apr. 2-án Hatvant szuronnyal bevette. Nagyszerű csata,

mellynek eldöntésére sokat tett a vezér személyes vitézsége. Ezen érdemeért tábornokká nevezteték ki.

De Isaszegnél nagyobb volt érdeme. Ennek hegyeiről háromszor verettek vissza a magyarok, mignem Gáspár csapataival a hatvani utra jött s az ellenséget szétveré.

Kimondatván apr. 14-én a függetlenség, Gáspár birt elegendő belátással, visszavonulni a cselekvények teréről, melynek köszönhető, hogy csak 10 évi várfogságra ítélték.

Következetes volt, mint a halál, melly áldozatait soha sem téveszti el.

XII.

LEININGEN.

Hessen-darmstadt nagyhercegség Ilbenstadt városában 1808-ban született. A legnevezeteseb német oligarcha családok egyikének tagja volt s Európa egyik legnagyobb hatalmasságának udvarával rokon. A forradalom előtt császári szolgálatban a 31-dik gyalogezrednél százados volt.

A febr. elejéni czibakházai csatában elfogatott. Az osztrák dandárvezér, kihez vitették „tu Rebell, tu Verräther!“ czimmel illeté. A büszke oligarcha, dühe miatt, megvetéssel hallgatá e szavakat, midőn az elfogatását észrevett huszárok kiszabadíták, s elfogák a dandárparancsnokot. Aristocratához illő módon állá boszut. A remegő csapatparancsnok elébe vitetvén, leülteté és szivarral kínálta meg.

Ezután ezredessé lön s május havában 2-od osztályu katonai érdemjellel diszitteték fel. Nemsokára tábornokká lön.

Az oroszok beütése után a Vácra küldött Nagy-Sándor egyedül gyors segélyre érkezének köszönhető megmenekülését. A rétsági visszavonulást ő fedezte.

Mondják, hogy Czibakházánál készakarva fogatta el magát, mi azért is hihető, mert nejehez fogságában irt levelében tényeket hoz fel, mi mutatja, hogy csak kényszerüségből szolgált a magyar ügy mellett.

Weszerburgi gróf Leiningen Károly oct. 6-án felakasztott.

Magas szép ember, büszke, valóságos oligarcha. Tehetségei kétségbevonhatlanok, igen jó és bátor csapatvezér vala.

XIII.

R É P Á S I.

Az egész küzdő magyar generalitásban az egyetlen, kiről elmondhatni, hogy boldog. Ugyanis Szegeden s még akkor hunyt el, midőn remélheté, hogy az ügy, mellyen egész lelkével csünge, bukni nem fog.

A hadjáratok kezdetén a küzdők sorában volt. Oct. 12-én württemberg-huszár-czredessé neveztetett ki. Ő maga nem vezetett egyes hadtesteket, de ha tervelni kellett valamit, őt szolíták fel s viszont ha valamit ki kellett vinni. De 1848. dec. óta legfőképp tollával szolgált, különböző rendeleteket bocsátván ki Pesten. Kibocsátványai közül leginkább figyelmet érdemel az, mellyben köszönetet mond Pest városnak buzgalmaért, hogy ujonczi illetőségét háromszorosan s adjutirozva adta ki.

Répási Mihály tábornoknak Török Sz. Miklósról febr. 9-ről 1849. költ jelentése :

„Van szerencsém tudósítani, miszerint a portyázó-csapat ma éjjel nevének tökéletesen megfelelt. Tudomásomra esett, hogy túl a Tiszán Püspökivel átellenben az ugynevezett Szórói csárdában egy ellenséges lovas-csapat tanyázik. Ennek következtében az itt levő portyázó-csapatból egy tisztet és 60 embert este 10 órakor Püspökibe küldöttem, hogy az előőrsöt elfogja, vagy megsemmisítse.

Reggel 3 óratájban ezen nevezett csapat Körner lovas-százados, portyász-hadnagy Sadniczky hét önkéntes gyalog százarral a bomladozó Tisza jegén átmentek, és miután az előőr által lövéssel fogadtatának, trombita- és dobjelek közt egy kis fűzfaerdőcskén keresztül a csárdának rohantak, a megrémült örs, melly egy hadnagy- és 27 közvitéből állott, pisztoly- és karabintüzzel fogadta a rohanókat de ez éj homályában eredménytelenül; azalatt embereink a csárdát körülvették, az ellenszögülő tisztet és 7 közlegényt lekonzoltak, 10, közüle 3 sebesülten elfogatott, és 12 lovat fölszerszámozva és kantározva zsákmányul hoztak. Ezek közül egy ló a Tiszába veszett. A lovakat az álladalom részére átvettem, és a pénzt a portyázó-csapat legényei közt egyaránt szétosztottam.

Továbbá van szerencsém az utolsó cibakházi ütközetben közelebbi kutatás által kipuhított veszteségét az ellenségnek megírni; hitelesen tudom, hogy 2 ágyú leszereltetett, és ennek következtében több töltenyek találtattak, 2 társzekér teli sebesültekkel vitetett el, és több ruhaneműeken kívül különösen osztrák tüzerkalapok találtattak.“

Mint említők, meghalt Szegeden július vége felé cholera-ban. Fényes katonai ünnepéllyel temették el.

XIV.

D E S S E W F F Y.

Aristid, Abaujmegyében Csákácson született 1802-ben. A dúsabb nemes családok sarja. Mint lovas százados 1838-ban nyugalmaztaték.

1849. jun. 1-én nevezteték ki tábornokká, azelőtt mint csapatvezér egyes csatákban tüntette ki magát. Nevét csak ezután említék gyakrabban, de akkor is szerencsétlenségeiért.

Jun. közepén, nehogy Eperjesen körülkerítsék az oroszok, onnan távozni kényteték. Azután Lemcsánál verték meg, honnan Czeglédre vonult. Előbb Perczel, azután Görgei táborában volt.

Rettenthetlen katona s valóságos magyar nemes volt.

Aradon aug. 6-án kegyelem útján agyonlövetett. Akasztófára volt itélve.

XV.

S C H W E I D E L.

József, bácsmegyei Zomborban született, 63 éves vala. Sándor orosz huszárezredben mint őrnagy szolgált.

Oct. 12-én nevezte ki „utólagos jóváhagyás reményében“ a honvédelmi bizottmány ezredessé a Sándorgyalogok közt.

A schwechati ütközetben részt vett.

1849-dik évi május 9-én Klapka ideiglenes hadügyminister Pest város parancsnokává nevezte ki.

Mint egyes csapatvezér más által nem tünteté ki magát, mint hogy másnak tervét pontosan végrehajtá.

Zerfi az ő adjutánsa volt.

Oct. 6-án Aradon felakasztották.

XVI.

K N E Z I C H.

Károly, határőr. Belike Gajovácson született 1808-ban. A 34-dik gyalogezredből századosi rangból lépett a honvédek sorába.

Keveset szólok róla, csak nevezetesebb csatáit hozván fel.

Komárom felszabadításánál ő vezette az avantgardot. Apr. 25-én szuronysegezve ő rohanta meg az osztrák sánczokat. Személyes vitézsége annyit nyomott a latban, mint ügyessége. Jutalmul tábornokká nevezték ki.

Jun. 6-án a zsigrádi és peredi csatákban is jelen volt.

Mi Kontról iratott, róla is elmondhatta volna a költő :

Mint pártütőket hűtlenül
Eladta Görgei. (Vajdafi.)

Oct. 6-án Aradon felakasztatott.

XVII.

T Ö R Ö K.

Tagadhatlanul a legügyesebb mérnök volt a magyar tábornokok sorában.

Magas, kopasz ember vala. Ajánló barátságos külsővel birt. Magyaros módorait, gondolkodását illetőleg Répásinak hasonmása volt.

Komárom megerősítése, remekműve. A győri és szegedi sánczokat is ő készíté.

S ki teljes világéltében védeltszerekkel működék, oct. 6-kán felakasztaték.

A császári geniekarnál alezredes, s utóbb erősségi helyigazgató volt. Született Gödöllőn, 1795-ben.

XVIII.

L E N K E I.

Bécsben tanult.

Ott is szeretett dolmányban járni, miért gyakran térdepelni kénytetett. —

Atyja papnak nevelteté s ő mégis katona lett.

1848. elején Gácsországban Marien-Pohlban feküdt századával. Württemberg-huszárkapitány vala.

Alaptalanul elvádoltatván, elcsukatott.

Ez időben volt napi renden, hogy a ministerium a magyar katonáknak haza bocsátását sürgeté.

Szabadon bocsáttatván Lenkei, ő és százada elhatározák, visszatérni. (1848. május vége felé).

A század azonban nélküle indult meg Fiáth Pompejus vezénylete alatt.

Egy káplár a tervet elárulta.

Répási őrnagy hadi tanácskozmányt tartván, Lenkeit küldék a század visszahívására.

Utolérvén őket Lenkei, a század körülfogta s kényszerité, velök átuszni a Dniesztert.

Magyarhonba érvén, a szökés miatt sok perpatvar volt.

Kezdetben századával Máramarosban tanyázott.

Onnan a rácvidékre rendelteté le.

Bechtold az aug. 22-iki tudósításában dicsérettel említi meg, hogy a kiskéri tábortól személyes vitézsége által 131 darab marhát fogott el, mellyet az ellenség sánczai közé hajtani szándékozott.

Mint alezredes Pestre jöven, nov. 6-án a radickör számára lakomát rendezett.

Hirlik, hogy megörült.

XIX.

L A H N E R.

Zólyomi születésű, 53 éves vala, midőn oct. 6. Aradon felakasztatott.

Oct. 12-én kezdte meg előlépési pályáját alezredesi ranggal.

A forradalom ügyében a felszerelés és fegyvergyártás körül szerze magának érdemeket.

XX.

G Á L M I K L Ó S.

Aradnál a cernirozó sergeknek volt parancsnoka.

A Közlöny febr. 12-iki számában következő jelentést olvastunk tőle :
„Arad febr. 9-kén déli 12 órakor.

Az ellenség f. h. 7-kén Vingától nagy erővel Uj-Arad felé tartván, csapataimmal és minden ágyúmmal a Maroson át a legszebb rendben Ó-Aradra vonultam.

8-án reggel az ellenség a Maros partját megrakván, a csatát ágyúkkal s apró fegyvertűzzel megkezdé. Intézkedést tettem, hogy négy honvédszázad még a mult éjjelen Glogováczból Arad felé vonuljon, s ellenséges bekerítés ellen a jobb szárnyat fedezze. Ezen csapatka Aradtól egész a csálai erdőig volt felállítva.

9 óráig a csata legszebb rendben ment, ekkor azonban némelly századokban, a félénkebb polgárok menekülési készülleteinek látására némi zavar támadt!

Én ágyutelepeimhez sieték a zavarból következhető eseményeket meggátolni s a részben meg is zavart rendet helyreállítani, mi rövid perczek alatt sikerült is, úgy hogy csapataimnak egy részét három colonnaba állítva az ellenség elé indítám, melly már a városba is benyomult; ezen működés által azonban középhe és két szárnyba fogatva, délutáni 3 óráig feltartatott, ekkor pedig Asztalos 29-ik zászlóalji százados által, ki egyik kezében a nemzeti lobogóval, másikkban karddal járt elül, négy századja segélyével annyira visszaveretett, hogy midőn délutáni 4 órakor Villám 38-dik zászlóalji őrnagy és Szentiványi százados egy ujonnan alakított zászlóalj parancsnoka, csapataikkal megérkeztek, az ellenség minden oldalról megtámadtatva, több száz halottjainak, ezek közt Joannovich Mihály őrnagynak, egy ingenieur-századosnak, egy Leiningen-zászlóalji századosnak s több altiszteknek hátrahagyásával a Maroson át futni kényszerült.

A mi veszteségünk nagyon csekély.

Az ütközet alatt a Rukavina-ezredből két tiszt és 50 közember átjött hozzánk.

Egyedüli kárunk a Maros partján állott sóraktár elégeése, mellyet az ellenség éjnek idején vetett gyújtó rakétaival borított lángba.

Ma reggel a tüzelés mindkét részről ismét megkezdetett, mindedig azonban eredmény nélkül, mert helyét mindenikünk megállotta.

11 órakor az ellenség vezére egy iratot küldé hozzám, mellyben Joannovich őrnagynak kiadatását kérte, ajánlván helyette minden kezénel levő foglyaikat. Ebből látszik, milly sokat tartottak nevezett őrnagya,

kit mi azonban, miután megholt, foglyaink pedig az ellennél úgy sem valának, ki nem cserélhattünk.

A részleteket s egyes jelesek kiemelését későbbben fogom felterjeszteni, addig is azonban jelentem, miszerint Asztalos százados a 29-dik honvédszászlóaljtól Boczko kir. biztos által s az én hozzájárultommal kitűnő magaviseleteért a harctéren utólagos jóváhagyás reményében őrnaggyá neveztetett ki. Gál Miklós, tábornok.“

U. i. délutáni 5 órakor.

„Egy óra előtt kaptam a tudósítást, hogy az ellenséges erőnek egy része igen gyorsan Vinga és Temesvár felé elsietett. Egy órával később tüzelése gyengébb lön s jelenleg egészen megszűnt. A tegnapi ütközet alatt jelentetett nekem, hogy 5 nehéz ágyúnk elveszett volna : ez azonban nem valósult, mert azok csak eltévedtek s most ismét megtaláltattak. Gál Miklós. tábornok.“

Elfogatott.

TÖRZSTISZTEK.

I.

ASBOTH LAJOS.

1803-ban Keszthelyen született. Mint nyugalmazott százados lépett a honvédek sorába.

Aug. és sept. hóban mint őrnagy küzdött a rácok ellen. Legelőbb Szászkaról küldött aug. 25-ről köv. tudósítást :

„Folyó hó 19-én 1000 főből álló szerb csapat a Dunán átkelven, Berzaszka felé nyomult, mihalovaczi kapitány Szimics és dobrai kapitány Radoikó által vezérelve, 22-én reggel 4 1/2 órakor Uj-Moldovát, a hol 120 főből álló nemzetőrszázaddal állottam, megtámadták. Radoiko kapitány, ki a szerbek előosztályát lóháton vezette, Somlai hadnagy vezérlete alatt levő előreim által lelövetett, ezen első tüzelésre még más két szerb esett el. Az első lövésre a városban készen állott 2 szakasszal azonnal előreim segítségére siettem, s a mint a helységből kiértünk, a szerb csapat szemünkbe tünt, melly tüzelésünkre visszavonult, de már nem egyenesen az uton, hanem felfelé a hegyekre. Nemzetőreim közül egy szakaszt utánok küldvén, a másikkal és a megérkezett 4-dik szakasszal készen a csatahelyen megállottam, — fél óra mulva Vidovich őrmester, ki szakaszával utánok volt küldve, visszajött azon jelentéssel, hogy az ellen részint a váradi szoros felé, részint pedig az erdőkbe és hegyekbe szaladt. Fél századot az előőrökkel a helység előtt felállítván, a városba visszamentem. Midőn Ó-Moldova felől új megtámadás fenyegetne, a nemzetőrök között célirányos rendeleteket osztván ki, az ellent ujonnan egészen az első malomig visszavertem, de itt erős helyzetbe tevén magát, erősen kezdett tüzelni. Nemzetőreim azonban egész elszánt-sággal előre nyomultak, és a tüzelést viszonzoták, de miután a szerbek által mind a két oldalról megtámadtattunk, csoportaim hátrálni kezdettek. Ekkor az ellent álgyuztatni parancsoltam, mire azonnal hátrálni kezdett, de nem levén kartácsaim, csak 3 fontos golyók, ismét annál

merészebben nyomult előre. A hegyen levő öröktől azalatt azt a jelentést vettem, hogy Babakaj és Ó-Moldova felől két 100—150 főnyi csapatok közelegnek, miért is csapatommal visszavonultam, és valahányszor a szerb mutatta magát, tüzeltettem. Végre délután 5 órakor Szász-kára érkeztem, egy szerb zászlót 4 foglyot és Radoiko kapitány lovát magammal hozván. — A zászlót és a foglyokat Oraviczára küldöttem. — Részünkről 3 halott és 12 sebesült van.

A szerbek kapitányukon kívül 21 holtat vesztek. Ez alkalommal kitünően viselte magát Somlay hadnagy, valamint Fejér kapitány is, ki mindig a csapat élén állott. Kis csapatom 5 óráig folytonosan tüzben volt, és csak hátulról fenyegető veszély kényszerített visszavonulásra. Ellenségeink száma 400—500 lehetett, közülök 200 szerb, a többi végvidéki oláh és illir határőrök.

Új-Moldovát a szerbek egészen hamuvá tették, s barbároként pusztítottak, sok szegény visszamaradt németet meg is öltek, mind a két templomot (római cath. és görög) lerombolták.

Mint boksáni parancsnok a nov. 15-iki csatájáról a tudósítást dec. 3-án küldte be :

„Reggel november 15-kén Appel vezérőrnagy két izben szólította fel sergünket a megadásra, de azon választ nyerte : hogy magokat utolsó csepp vérig védelmezzük.

Az első állás az ezeresi ut balfelén eső dombtető volt, elfoglalva jobbról-balról az erdőszélek az oraviczai mozgó századbeli csatárok által. Az ezeresi ut felé egy 3 fontos álgyu, a kolniki ut felé a másik 3 fontos álgyu levén felállítva.

A lugosi önkéntes csapat, 90 fő, Rafina és Barbóza hegyek felé, Boksán napnyugoti részén, csatárokra és a szükséges segédc csapatokra volt felosztva.

50 honvéd a 32-dik zászlóaljból a felső ezeresi, a 60 főből álló lugosi nemzetőrsereg az első torlasznál, 100 erdélyi honvéd, kik a csata kezdete előtt jöttek át Resiczáról, Rohrmann főhadnagy vezérlete alatt a város közepén tartalékban állott.

Az oraviczai mozgó számból 120 fő, az ugynevezett Bründli fölött és a kalvária hegyen örsökül voltak felállítva.

Az egész véderő 420 fő és 4 háromfontos álgyu volt.

Féltizenkét órakor történt az első megtámadás, egyszerre három oldalról — az ezeresi ut-, a barbózai hegyes- és a Kölnik felé balra eső hegytetőről; a támadást tette négy végvidéki század határőr, egy 5—6000 főre menő oláh néptömeg, lugosi nemzetőr-százados Popóvicza vezérlete alatt és 4 háromfontos álgyu.

A barbóza hegyek felőli támadás 3 kartácslövés s főhadnagy Szivos, lugosi önkéntes vezénylő gyors előnyomulta által visszalöketett, ezen támadás még három izben kísértetett meg.

Az ellenség túlhatalmának, ki két álgyuval és 3 századdal az ezeresi utról s az erdőből előre nyomult, engedve Fejér kapitány, Boksán felé

visszahuzódott, — s miután épen e pillanatban balról a kolnoki ut fölötti csúcson 2 ágyu s 1 század határőr mutatkozott, a parancsnok czélszerűnek látta magát a város beljében levő erős állásra visszahuzni, bevonván a 2 háromfontos ágyut az előutakról, és az oraviczai mozgó századot; a háromfontos ágyuk egyike a torlasz mögé, a másik a torlaszra jobbról határos kertbe, honnan minden ellenséges állás lövethetett, állíttatott.

Ez délután 1 órakor történt. Az ellenség ezen időtől fogva 4 ágyuval folyvást a felső torlaszt lövette.

Egy ágyuját a cigány telep mellett balra álló hegy tetejére, a másikat ennek oldalába, a harmadikat és negyediket a Kohldorf feletti csucusra, mely a kölnöki uttól balra esik, állította fel.

De 2 órakor délután elhagyta e kölnöki ut fölött balról eső csucost, és 2 ágyuval a völgybe ment, hogy elfoglalván a Bründlit, Boksánt jobb oldalában megtámadhassa.

A parancsnok segéde már előbb Barbóza felé küldetvén, ő maga lovagolt Fejér kapitányhoz, kit századának egy részével Szivos főhadnagy balszárnyára a torlaszszali összeköttetés végett vezényelvén, megparancsolá, hogy azonnal a kálvária-hegy oldalába és a Bründli fölöttiombokra nyomuljon, s ott az ellenség minden benyomulását gátolja; egy ágyut, mely Barbóza felé volt állítva, maga vezetvén a Bründli fölötti dombra mely a második lövésre Mandl Károly lugosi nemzetőr-tüzömester által egy ellenséges ágyut leszerelt. Az ellenség második ágyujának első kereke is eltörvén, csak bizonytalanul tüzelt.

Az ellenség egy órai küzdelem után itt visszaveretett: de miután Barbóza felől nagy néptömeg, rivalgás és fegyversütögetés által egy harmadik és utolsó megtámadást tett, az oraviczai csapatnak felét ezen a részen hagyva, Fejér kapitányt elküldötte Szivos főhadnagy segítségére.

A tartaléknak fele mindjárt elején a felső torlaszhoz tétetett, hol az ellenség felgyujtván a házakat már a korcsmaig előnyomult, és Kohldorf legközelebbi házaiból az egész első vonalon puskákkal erősen lőtt, 2 ágyuval pedig a sikon jobbra betüzelt.

A felső torlasznál levő honvédek hősiemen tartották magokat, egy oraviczai és egy lugosi ágyu kártácsokkal keményen visszafelelt az ellenségnek; azonban szerencsétlenül az egyik ágyu lovai közül 3 elesett, két tüzer — Arnold és Ballon, — megsebesített, ezért egy ágyuért, mely Horkay tüzömester alatt Barbóza felé volt felállítva, küldött a parancsnok, — ekkor jelentetett, hogy az ellenség a kálváriát körülvette; — gyorsan sietett már kifáradt lován, az utolsó tartalékot oda küldötte, és a lugosi nemzetörököt felszólította, hogy gyorsan a kálvária jobb oldalán fekvő Kahlenberg nevű dombra menjen és minden erővel az ellenség betörését gátolja. — Ezen rendelet után visszalovagolt a felső torlaszhoz; délutáni $1\frac{1}{2}$ 4 volt az idő — a templomnál menvén, a jobb karján megsebesült Horkay tüzömestert vezették előtte, s jelenték Bónis hadnagy elesését, és hogy az ellenség a felső torlasznál túlsúlyú erővel előnyomul.

Gyorsan küldött Szivos főhadnagyért és csapatjáért, Fejér századost maga felkeresvén, kik a barbózi megtámadást teljesen visszaverték, mindkettőnek meghagyá, hogy összeszedett csapataikkal, kik ezen a részen voltak, siessenek a felső torlaszhoz, és megfeszített erővel igyekezzenek az ellenséget visszaverni, mialatt ő a parancsnok — a kálvária felé szétszórt erőnket összeszedi, és azon esetre, ha hátrálniuk kellene, reservet állítson.

Ezen rendeletek megtermék a kívánt eredményt, mert Szivos és Fejér egyesült erővel csapataik által, melyek a torlasznál és jobbra a Kohldorf ellenében fekvő kertekben állítottak fel, az ellenségre legelészántabb bátorsággal szakadatlanul tüzelve, és a 2 ágyu, mint mondatik, a nélkül, hogy kitörültetett volna, folyvást működvén, az ellenséget annyira megrendíté, miszerint a hegyek csucsán át visszavonulni kezdé.

Ekkor az oraviczai mozgó század dobosa Lázár Grósz, saját lelkesedéséből, a nélkül, hogy parancsoltatott volna, riadalt kezd verni; melyre Fejér kapitány, Szivos főhadnagy, de legelőbb Somlyai, honvédek- és nemzetőrökkel a torlaszokon át rohamot tettek, és szuronyt szegezve az ellenségre rontottak, de ez mindenfelé az erdőbe visszavonult. Néhány elkésett ellenség összelövetett.

Az ellenség még azon éjjel minden rendes csapataival együtt Ezeresre húzódott, innen másnapra Lugosra és Karánsebesre; a népfelkelés magától eloszlott.

Veszteségünk 3 halott; Bónis hadnagy, Gál Miklós honvéd és Tichy álgykocsis, miként már jelentve volt — sebesültünk 7, és 3 ló a csatában, 2 csata után elesett.

Az ellenség vesztesége — mint azt egy elfogott ellenséges orvos vallotta — 1 kapitány és 20 halott — 2 főtiszt és 17 közlegény megsebesült.

Dec. 17-ről hasonlólag Bogsánról küldé be jelentést :

„Folyó hó 16-án Resicza, hazánk legnevezetesebb vas- és műgyára, két század határőr és több ezerre menő felbőszült oláh felkelés által, Dada császári százados vezérlete alatt megtámadtatott. Hősies resiczai nemzetőreink, kik egytől egyig oda hagyván műhelyeiket, fegyverhez nyultak mindnyájan — közel 400-an, és támogatva az oraviczai önkényes század által, kiket az őrnagy Bogsánról egy nappal azelőtt segítségükre küldött, győzelmesen verték vissza az ellenséget. Resicza egy második Fehértemplom, megmutatták ezt a derék polgárok, s hazájukért inkább meghalnak, mint városukat feladják az ellenségnek, mely hazánkat dulja; s nem ollyanok, mint a tyrnovai lakosok, kik az ellenséggel azért tettek szövetséget, hogy győzelem esetére a több milliókat érő gyárakat Resiczán lerombolják.“

Az aprili hadjáratban, mint ezredes, Aulich hadtestében szolgált s 11-én a Rákosmezőn csatát nyert.

A zsigrádi és peredi csatában is dicsérettel említék.

18 évi várfogságra íteltetett.

II.

KISFALUDI MÓR.

Sándornak unokaöccse s egyetlen örököse.

Sümegei születés.

Fiatal, barna, szép fiu. Tüzes, heves. Strategista nem volt, de ismerte a szuronycsata hatalmát.

Hajdan gárdista volt. Quietált, s mint ilyen lépett be a mult év közepén a honvédek sorába mint kapitány. Egyik veszprémi zászlóalj-nál volt, mellynek organizálásába nevezetes bofolyása volt.

Mint emlitém, szuronycsatában kitüntetvén magát, Görgei oldala mellé vette, s kedvenczebb emberei közé tartozék, kire igen sokat bizott.

Buda ostrománál dandárparancsnokként működék.

A szőnyi csatában nevezetes része volt.

Midőn ezután Görgeinek a ministerium megküldte a levelet, hogy mind a haditárcza mind a fővezérség elvétetik tőle, Kisfaludi ajánlatot tön, hogy egy dandárral Pestre megy s Kossuthot és ministeriumát elfogatja.

Valóban el is indult.

Azonban alig ért Tatára s Görgei, ki már Kiss-, Aulich- és Csányival megegyezett, rendeletet küldött neki, hogy térjen vissza.

Kisfaludi morogva engedelmeskedék. Görgeinek önfeladási machinatióiban része nem volt.

Komárom védelmében is sok erélyt tudott kifejteni.

Ha hasonlitanom kellene, Harmodiushoz hasonlitanám szenvedélyesség s ügyesség szempontjából.

III.

GRÓF HADIK.

Futaki gróf Hadik Gusztáv, az ujra egyesült két Sicilia harmadrangu sz. György-rendje vitéze, damerschwani, bajorországi születés, 49 éves, catholicus, nőtelen; 20 évi szolgálata után a császári seregben 1844. óta nyugalmazott alezredes, a honvédek sorában ezredes lett, Szege-den a nemzetőrségnek főparancsnoka volt. A szerbek ellen több csa-

tákat küzdött s azokat nem egyszer győzte le. Nevezetes e következő hadi jelentése :

„Délben 1 és fél órakor megtámadták a szerbek Ujszegedet lovasokkal s mintegy 2000-re menő gyalogsággal, e kívül 5 ágyu-és egy csajkával. A megtámadás háromfelől történt, Ujszegednek egész hosszában.

A Tisza jege biztosan járható nem lévén, Szegedet megszállva nem tarthatám s azért az ellenség a várral szemközti nagy magtárig közeledék. Mire én a fenyegetett pontokkal átellenben az innenső partra vonaték fel 6 ágyút s két vetágyut, s az ellenség élénk tüzelését az üdvözléshez méltó élénkséggel fogadám. Majdan az ellenség jobb szárnyamat az alváros felől akarván bekeríteni, Forget kapitány, a Vasa-zászlóalj parancsnoka lefelé a Tiszához küldetett s ügyes manővrozással megakadályozá a szerbek jégeni átkelését. Ezalatt az ellen Ujszegeden megfészkelé magát s kezdte rabolni. Fischer őrnagy s egyéb tisztek buzdítására 4 óra táján nagy számú nemzetőrség sereglett össze Gombás vezérlete alatt, kik áttörvén a jégen, a rablással foglalkozó szerbeket, a tüzérség helyes működésétől támogatva, kiverték Semsey százados vezérlete alatt Ujszegedről.

Ez alkalommal 50, nagyobbán szerb, hullott el, mint ezt a sok záskmányul esett handzsár és szerb fegyverek igazolják.

Egy ellenséges ágyú leszereltetik s nyertünk egy diszes szerb zászlót is.

A harcz végzetén egy honvédosztályt s két huszárszakaszt küldöttem át a Tiszán s ezekkel Ujszegeden túl a sánczig nyomulván, a szerbek egész Szőregig vonultak vissza.

Különösen ki kell emelnem Igmándy őrnagy s dandárparancsnok szintolly értelmes mint hősi vezényletét, továbbá a balszárnyak Irinyi őrnagy általi jeles vezetését. Ezeken kívül teljes dicsrérettel említendők Michel tüzéraltiszt, ki az ellenséges ágyút leszerelte s több közember a Vasa-gyalogságból.

Résziunkról e csatában a Vasa-gyalogságból 1 tizedes és egy nemzetőr estek el, és 3 nemzetőr lön megsebesítve.“

Vasban töltendő 18 évi várfoagságra ítéltetett.

IV.

FÖLDVÁRIAK.

Öten szolgáltak hasonnevűek mint törzstisztek a magyar hadsereg-nél. E családnak ugy látszik örökségül jutott a legvakmerőbb bátorság, mellytől, bármilly ügy szolgálatában is kitüntettessék, a méltány-

latot megvonni nem lehet. Földvári Lajos, azelőtt hadnagy az osztrák hadseregben, a márcziusi napokban improvizált pesti nemzetőrségből egy gyönyörű gránátos osztályt alakított, mely pontosság s ügyesség által olly annyira kitűnt a többi rendetlen, rozslu vezényelt csapatok közül, hogy századosukat az akkori ministerium az ujonnan organizált fővárosi nemzetőrség 1-ső zászlóaljának parancsnokává kinevezte. Ezen minőségben m. évi június havában az első önkéntes szabad csapatot gyűjté, mellyel ugyan az alvidéki harcokban nem igen fényes szerepet játszott, de hidegvérúsége- s bátorságának példáit mégis volt alkalma kimutatni. Később ezredessé nevezette ki magát a nemzetőrségi tanács által, melly úgy látszik csupán sinecurául volt vén, göthös, tehetlen cs. kir. nyugalmazott katonatisztek részére alakítva, mellyben egymás hátán a legmagasabb forradalmi hivatalokig felkapaszkodhassanak.

Pest első elhagyásakor Eszék várába küldték osztályparancsnokul, vagyis sajátlag Éder tábornok várparancsnok mellé ellenőrül, kiben a kormány nem igen bizott. Ezen fontos vár átadása által, melly későbbben pivotul szolgált az aldunai hadjáratnak, biztos kikötőül az országjavakkal gazdagon megrakott dunai gőzhajóknak, a legelső súlyos csapás érte a magyar ügyet. Árulást lehet-e feltenni, bizonyon nem ítélnem meg. Az bizonyos, hogy a vár erősítése genie-tisztek hiányában a ministerium által el volt hanyagolva, az őrség egy részének, melly szolgált katonákból állott, hűsége kétséges, a szomszéd megyékből összedetett ujonczok a hazamehetés vonzó csábja által demoralizálva, s a cernirozás rendezése, mellyet tábornoszernagy Nugent meglepőleg gyorsan létesített, remek.

Később Földvári Lajos fogva vitetett Pestről Debreczenbe, hol sárral dobáltatván, alig menekülhetett meg a böszült néptömegek dühétől, s nem is került volna ki elmarasztó ítéletét, ha testvérei Károly és Sándor, a magyar hadsereg eme gyöngyei, érte erélyesen közben nem járnak.

„*Le brave des braves*“ Földvári Károly ezredes, Görgei legvitézebb csapatainak a 4-ik s 9-ik zászlóaljnak, Schwarzenbergeknak, Ferdinand-huszároknak osztályparancsnoka, ezek élén olly mesés bravouru hősteteket vitt véghez, minőket csak az ó kor kalandos eposai tüntetnek elő. Fél szemére vak, mint Horatius Cocles, csak félig látá a veszélyt, majdnem minden csatában 3, 4 ló lövetett el alóla. Ugy hogy midőn egyszer Kossuth a gödöllői csata után fényes vendégség alkalmával megemlité, hogy Földvári részére a bálolnai ménes legszebb arabs paripáját kiválasztá, az egész jelenlevő tisztikar hangos hahotára fakadt „Földvári nak arabs lovat!“ maga is elmosolyodva naivan megjegyzé: „neki mindegy, bármilly rossz gebe legyen, csak tűzbe vigye.“

Ő soha sem retirált. Az elvesztett peredi ütközet után a Vág hídján a 3-dik és 9-dik zászlóaljával az egyesült orosz-osztrák hadseregnek akart ellenállani, majdnem erőszakkal kellett őt áthozni. Katonáit na-

gyon szerette, legkedvesebb perceit köztök tölté, táborozáskor bivouacban, a rövid pihenés időszakait garnisonokban. De viszont imádtatott is tőlük.

Végül még következő kedélyes anekdotát. Midőn Görgeinek utolsó visszavonulásakor a sereg majdnem eltikkadva a juliusi hőség s szomjuságtól alig birt keresztülgázolni a tiszántúli puszták homoktengerén, Földvári, mint rendesen, kedves 3-dik zászlóalja mellett lovagolván, sokáig végig nézegeté az elfáradt bajnokokat, míg végre egy könnyet kitörülvén szemeiből, leszáll lováról. „Nesze fiuk, zokog, üljetekek fel, én gyalog is mehetek.“ A részvét kitörő érzetében egy lovat ajánl egy egész zászlóaljnak.

El van itélve.

A harmadik testvér, Sándor, nem kevesbé vakmerő mint amaz, de sokszorta szájásabb, valóságos typusa a forradalmi katonának, rosz strategicus, „szuronyra, előre“ egyedüli jelszava. Mint szegedi nemzetőrségi őrnagy többnyire családtyákból, mesteremberekből összegyűjt egy hat hétre összeállott szabadcsapatot, s ezek élén a legnagyobb vakmerőséggel kartácszapor között, zászlóval kezében, szuronymszegezve neki rohan Sz.-Tamás, e szerb Mantua, legerősebb bástyájának, s feltüzi e még szűz hídfőre először a diadalmas tricolort.

El van itélve.

V.

B A Y E R.

A forradalom Mephistója s hirnevénél sokkal rosabb volt. Hol Görgeinek Kossuthról, hol Kossuthnak Görgeiről árulkodék, csodás kedvét találta e két ember összevesztésében s a köztüki versenygésnek nem kis oka ő volt.

Különben Görgeinél hadi terveket csinált, vagy ennek nem hadi terveit teljesedésbe vette, mint Kápolnánál Dembinszkyt ő fogatta el.

Táborkari főnök volt.

18 évi várfogságra ítelteték.

VI.

L Á Z Á R.

Vilmos, 1715-ben Nagy-Becskereken született.
 Jobbadán Erdélyben a hétszegi ugynevezett 9-dik hadtestet vezette, mellynek sorába az osztrákok közül hadnagyi rangból lépett.
 Káransebesnél aug. 19.kén letette fegyvereit.
 Oct. 6-kán felakasztották.

VII.

P S O T T A M Ó R I C Z.

A fölkelő seregben mint kapitány, őrnagy, alezredes és ezredes a schwechati, kápolnai, tápió-bicskei, isaszegi, nagysarlói és komáromi csatákban, Buda vára megrohanása- és bevételénél, s mint a magyar tüzérség egy nagyobb osztályának parancsnoka a második komáromi csatában részt vett. Elítéltetett.

VIII.

C Z I L L I C H E D U Á R D.

Mint kapitány Arad várának ostromlásánál részt vett, továbbá mint őrnagy és dandárparancsnok a tápió-bicskei, isaszegi, nagysarlói, váci és az első komáromi csatákban küzdött, aztán alezredessé előmozdítván, Buda vára bevételénél közremunkált, s végre mint ezredes és hadosztályparancsnok a peredi csatákban működött.
 Elítéltetett.

IX.

MÁRIÁSSY JÁNOS.

Kapitánygyá s mult évi septemb. hó elején őrnagygyá s az Aradon felállított önkénytes nemzetőrségnek parancsnokává kineveztetvén, Arad vára ostromlásánál 5 hónapon keresztül részt vett, ezalatt alezredekessé s hadosztályparancsnokká előléptetvén, a hidas-németi és tornai összeütközésekben, a kápolnai, tápió-bicskei és isaszegi csatákban, továbbá Komárom várának fölmentésénél s Budavár bevételénél küzdött, végre Vágig felhatolva, hadtestének minden ütközeteiben egész Világosig részt vett.

Eliteltetett.

X.

HERCZEG WORONIECKY.

Woroniecky Vencslav Gácsországban 1824-ben született. A főhg János ezredben hadnagy vala.

Mint őrnagy egy szabad vadászcsapatot alakított.

Gr. Hadik nemzetőri parancsnok sept. 3-áról N.-Becserekéről irt tudósításában kitünő dicsérettel emlékszik róla. Jelesen megemlíti, hogy lováról leszállván, seregét személyesen vezette ostromba.

Sept. 11-én Perlasz megrohanásakor Kumádnál is áttörtek a ráczok. Itt Woroniecky csak 200 emberrel állván, Török-Becsére visszahúzódott.

Következő 1849-ben aug. 5-én egy dzsidás ezred parancsnoka volt s a csatában fogságba esett.

Oct. 20-án Pesten felakasztották.

Azelőtti nap fényes ebédet rendezett. Másnap nyíltan rettegés nélkül lépett a bitófa alá.

XI.

A B A N C O U R T.

Abancourt Károly Gácsországban Lembergben 1811-ben született A cs. k. 30. gy. ezredben mint tizedes ex propriis s alórmester szolgált.

1841-ben oct. 8-án felségsértési bűn miatt 20 évi várfogságra ítéltetett.

1848-ban april 27-én amnestia következtében kiszabadult s a honvédek közé lépett.

Különösen kitünteté magát, mint a 9-ik honvédszászlóalj hadnagya, a Karas melletti rácztábor bevétele alkalmával. Legénysége élén ő tört át az egyetlen úton, az Ördöghídján legelül.

Később 12-ik huszárezredi kapitány lón, s jun elején 1839-ben az éjszakai hadsereg táborkarába rendeltetett.

Itt szemleezésre levén egyszer kiküldve 12 huszárral, Komarnik mellett az előőrsöket megtámadá, sőt egy 40—50 vadász által ótalmazott védsánczot is ostromlott.

Azonban a huszárok a vadászok tüze elől hátrálának. „Huszárok! kiált Abancourt, magyarok vagytok ti?“ — „Igen, lón a felelet, magyarok és Bocskay-huszárok“ — „Ám hát lássuk, ki a jobb katona, ti magyarok, vagy én lengyel. Utánam fiak, a sánczot be kell vennünk“ — „Követjük uram a pokolba is“ kiáltának mindnyájan s a sáncz be lón véve — huszárok által!

Később ki akart Abancourt lépni, de mint Dembinszky segédtsíztje a szegedi csatában még részt vett, hol elfogatott.

Halála ismeretes, melly úgy is kikerülhetlen volt, miután tüdővészben szenvedett.

XII.

G I R O N.

Giron Péter, született Achenben Poroszországban 1798-ban, illatárus. Az octoberi forradalom alkalmával Bécsben egy munkás osztályt vezénylett.

Később Magyarországra jövéen, 1848 dec. elején egy német legio alakításával bízott meg.

Giron az országban lakó németeket szólítá zászló alá, s bárha a gyűlők száma nem volt épen gyér, mégis a legio dec. végével még alakulva nem levén, csak Nagyváradon eskettetett meg zászlójára.

„Győzelem vagy halál! Isten minket úgy segéljen!“ volt az eskü végtétele, s zászlójukra halálfő volt tűzve.

A legio Erdélybe rendeltetett, hol majd minden csatában résztvön, és később Buda ostrománál volt jelen; de már ekkor annyira megfogyott, hogy ujja alakítása határozottatott el.

A budai ostrom után Giron kegyet veszített. Némellyek szerint csekély hősiségeért, mellyet itt kitüntetett; mások szerint, mert számadásai nem voltak egészen tisztában.

Többi idejét ennél fogva tétlenségben tölté, sőt mint mondák, a német legionak is fel kell vala oszlattatnia.

Woronieczky és Abancourt sorsát osztá. Elszántsága utolsó pillanatban valóban bámulatos volt; midőn a kötél már nyakára volt fűzve, nyugodt szelidséggel köszönté körülálló kísérőit. Utolsó perczei megczáfólák a Buda ostrománál kitüntetett gyávaságáról szóló hirt.

XIII.

M A K K.

Makk a cs. k. 5. tüzer-ezredben tüzmester volt. Nyilvános körökben folyt heves vitái már akkor elárulák benne a szenvedélyes embert, lángelméjü katonát, tűzzívü hazafit, és eszmelánczolatában megzavarodott gondolkozót.

A cs. hadseregben töltött multját leginkább szaktudományának szentelé; vágyai azonban más tudományágakra is kiviek s a politikában sem volt járatlan, szenvedélyessége az oppositio hajlamai felé ragadá. Vannak azonban, kik állítják, miszerint szenvedélyeinek más ol-tárok is igen szivesen áldozott.

A márcziusi napok után az első közt volt, kik a szaktudományok világából a figyelmet magukra vonák.

Honvéd-tüzérség alakítását indítványozá több márcziusi hévbe mártott tollal irt czikkeiben, s nemsokára a magyar hadügyministerium által hadnagynak neveztetett ki.

A ministerium ide s tova hánytá az indítványt s végre csakugyan megbizást adott neki.

Ekkor rendkívüli tevékenységet fejtett ki; keze alatt a honvéd-tüzérek olly hamar képződtek, hogy már a rácz táborozásba több honvéd-ütegek küldethettek.

A horvát beütés alkalmával a tüzérség főparancsnokságával bízott meg a dunai táborban, hol a pákozdi csatában olly erélyesen teljesíté feladatát, hogy különösen az ő ágyuinak tulajdonítandó, miszerint Jellachich útmutatója Bécs felé fordult.

A sereggel ugyanezen minőségben az austriai határokra vonult, s a schwechati útközet kartácstüzét kiállván, ismét Simunich tábornokkal állt szemközt.

December közepén Windischgrätz hg bevonulása alkalmával a nagyszombati csata egyik kitünő hőségvé vált.

A csata N.-Szombat piacán vívatott. A magyarok ereje igen gyöngge — alig 3000-nyi volt, s feladata szerfelett nagy : Görgei visszavonulását kelle fedniök.

Guyon, Pusztelnik és Makk egyesíték erejüket a feladatnak megfelelni.

A katonák oroszláni bátorsággal vívtak, az Ernő-ezredbeli osztály már zászlója mellett halva feküdt utolsó emberig : s Makk még mindig ágyui mellett lankadhatlan tüzzelt.

Tüzérei jobbára mind elestek. Maga tüzelt.

Már a szuronyok közeledtek s a vadászok golyói süvöltöttek. Makk még mindig tüzelt.

Egy vadász egészen ágyui mellé lopózkodt, őt lefegyverzendő. Makk őt lovagostorával vágta szembe, s rivalgásával elkergette.

Végre a csata minden oldalról vesztve volt; a megmaradottak visszavonultak Pozsonyba.

A cs. seregek mindig belebb vonultak; Görgei folyvást hátrált; a móori csata kockát vetett és vesztett; a kormány Pestről elvonult s a pesti lakosságot leirhatlan lehangoltságban és félelemben hagyá.

Makk ekkor megjelent, s úton-útfélen biztatá az embereket, emelé a kedélyeket; — még proclamatiokat is bocsátott ki, mellyek nyíltan bizonyíták, hogy őt a heves izgalmú napok a dolgok józan felfogásából teljesen kiforgaták.

„Budapest lesz — mond — a camarilla sirja. Tíz nap előtt még meg sem támadhatnak bennünket;“ — s harmad nap a cs. sereg Pesten volt, Görgei a felsőmagyarországi hegyek felé, a kormány Debreczenben, Makk Komáromban s a pestiek az osztrák sereg bevonulását nézék.

Makk kezében Komáromot mindenki biztosítva hívé; mindamellett állítják, hogy később politikai renegáttá lön.

Egy szemtanú (Lewitschnigg derék munkájában) így festi az ottani eseményeket :

„Vannak mysteriumok a történetben, mellyek soha napvilágra nem jönnek. Komárom vára, melly Makkot háromszintűbbnek hívé, mint magát Kossuthot, egy reggel rögtön azt hallá, hogy bizalmának embere vád és vizsgálat alatt van. A vád a várvédelmi bizottmány előtt tárgyalatott. Makk szoros vizsgálatot kért s természetesen ideiglenesen lemondott a tüzérségi parancsnokságról. De a vizsgálat soha meg nem

kezdett, sőt a vádlott soha ki sem is hallgattatott. Bepecsételék irományait, kardját elvevék, ajtaja elé őrt állítanak s minden látogatót eltiltának tőle, sőt tintát és papírt sem hagyának neki.“

Makk kimenekült.

XIV.

TÓTH ÁGOSTON.

A 31-dik honvédezászlóalj őrnagyává, azután alezredessé előléptetvén, mint ilyen s mint egy dandár parancsnoka, mult évi dec. végén a Tuschnánál Erdélybe benyomuló austriai seregek ellen kétszer küzdött, a kolosvári kerület főparancsnokává lett kineveztetését s aztán ezredesi és besztercei parancsnoki kineveztetését és 10,000 főnyi sereg vezényletét Bemtől elfogadá, később Perczelt a Bácskában gyűjtött ugynevezett magyar déli sereg vezényletében felváltá, a Jellachich elleni ó-becsei ütközetben a vezényletet vivé, végre mint Guyon tábornokari főnöke a hegyesi csatában részt vett.

Elítéltetett.

XV.

TELEKI SÁNDOR.

A leggenialisabb aventurier, kit isten teremté, olyan, kit egy don Caesar is mintául válaszhatna. Bebarangolta egész Európát. Spanyolhonban elfogták mint kémét. Párisban az adóssági börtönben ült : csak szivarcontója 50,000 fr. volt. A börtönben lerajzoltatá magát, betört kalappal, ittasan, mosolyogva. Része az erdélyi forradalomban volt, mikor Katona Miklósnak deési szerencsétlen expedíciója után a sereg vezényletét vette át. Ő maga is kezdetben szerencsétlen expedíciókat csinált, de utóbb a kiviteli hadjáratok alkalmával kitiüntette magát páratlan merészsége által. Midőn elfogattott, tanácslák neki, hogy mondja, mikép javai nincsenek kezében. — Minek, ugymond, ha lefoglalják javaimat, lefoglalják velük adósságaimat is, s tudom istenem, hogy nem én bánom meg. Mult évben ezredes Urbán az ő fejére 20 aranyat tűzött ki, ő megfordítá a dolgot s az Urbánéra 100 aranyat tett fel. Egyik sem talált pályázókra.

XVI.

MIKES-EK.

Grófi család. Tagjai közül ketten vettek részt a forradalomban.

Egyik János volt. Igen becsületes ember. Royalista *comme il faut*. Kolosvárt nemzetőri parancsnok volt. Akkor, midőn Kolosvár kardcsapás nélküli csata után feladaték, sokat irtak ellene a lapok. Pedig épen ez — bár nála tán gyöngeség szüleménye — vala a legjobb politikai tapintat. Ugyanis e nélkül Kolosvár mulhatlanul lángok martalékává leende. Kolosmegyei képviselő volt.

A másik Kelemen, szép ember volt, becsületes, buzgó, bárha büszke, mint a legtöbb erdélyi mágnás.

Bem alatt ezredesként szolgált. Mindig a csatamezőn nyerte előmozdításait.

Katonáit szerette, de lelkesíteni is tudta. Velők, élükön ment a legnagyobb tűzbe. A vész jól ismerte őt, mignem a szebeni csatában, Bem első próbája alkalmával bevenni e várost, a harctéren maradt. Első ő volt, ki elbukék.

Bem özvegyéhez következő levelet intézett :

„Vizakna. Szeben alatt jan. 29. Tisztelt grófné! A közcsapás, mely nagyságod nagyon becsült férjének, gr. Mikes Kelemen Mátyás-huszárezredesnek Szeben falai alatt a becsület vérmezején egy ágyugolyó által okozott halálával mindnyájunkat ért, kötelességemmé teszi, a részvétnek néhány szavait intézni nagyságodhoz.

Magasztos önfeláldozás a haza szent ügye iránt, a leglovagiasabb bátorság, kiváló szerénység s magán életének ép olly szende mint kellemes vonásai azon tulajdonok, melyek nagyságod férjét megkülönböztették, s őt mindennek, ki csak meg is közelíté, kedvessé tették. Elég volt őt ismerni, hogy becsültessék és szerettenessék.

Illy előnyök mellett bírá ő legnagyobb becsülésemet, legőszintébb barátságomat. Gyönyörrel néztem elébe azon kitünő szolgálatoknak, melyeket tőle a haza méltán várhatott. Benne szemléltém azon férfiut, kire Erdély ügyeinek vezérletét biztam volna, ha kötelességem másfelé szólit vala, s épen azon ponton valék, hogy tábornokká leendő kineveztetését kérjem.

De fájdalom! reményeinket egy ágyugolyó örökre megsemmisíté s gyászba borítá kebleinket. Engedje nagyságod, hogy bánatát megosztva, szívem fájdalmát egy kissé enyhithessem.

Nagyságodnak még maradt vigasztalása, a dicsó név, melyet férjétől öröklött, s mellyhez mindaz csatolva van, mi egy férfiu emléké e földön tiszteltté teszi; de nekünk, barátainak, csodálóinak semmi, de semmi vigaszt nem hagyott a sors.

Fogadja nagyságod a részvét ezen pár őszinte szavai mellett legmélyebb tiszteletemnek kijelentését. Bem, tábornok, az erdélyi hadsereg fővezére.“

XVII.

GÁBOR ÁRON.

Ollyan mint a vén hegedű. Agg korában tett csodákat. Székely közvitéz volt, aztán tüzer-tizedes, utoljára pedig jubiláltak.

Az agyagfalvi gyűléskor (1847. october közepén) szóba jöven, hogy ágyujok nincs, ez a jubilatus czondrás ember előlép s igéri, hogy készít. Fultont is kinevették. Áron bátyót is kinevették. A kaputosok szánták, a czondrások boszanták.

Ezenben egész Erdély elveszett. Csak Háromszék tartá még magát, az ellen is akkora erő, olly sok ágyu ment, hogy a védelem chimárának tetszheték.

Megkezdődött a csata. Az ágyutlan székelyek már megszaladtak, midőn Gábor Áron egygyel ugyancsak elősiet. Ő maga öntötte, otthon öntötte, mindenét eladván. Már a második lövésre demontirozott egy sztrák ágyut.

Őt ezután senki sem nevette. Bámulták, örnagygyá kinevezték. Mintegy 30 ágyut adott a forradalomnak, mind saját művét. Egy üteg 4000 vftba került.

Egy illy ágyu mellett bajnokilag küzdvén, elesett a sinai zárdánálí csatában.

Nyugodj csendesen vén Gianibelli!

XVIII.

VASVÁRY PÁL.

Szegény szüléktől származott. Tulajdonképi neve Fejér Pál. Fialat ember volt, gyönyörű ismeretekkel, gyönyörű organummal, csinos külsevel. Különös studiuma a historia volt, mellyben önszorgalom által fényes ismereteket szerzett.

1845. óta dús tollal, sok szakismerettel irt biographiákat közle a

Honderüben. Jobban fölébreszté a figyelmet „magyar hölgyek s férfiak életrajza“ czimü könyve, mellyből egyetlen füzet jelent meg (1847.)

A márcziusi napokban szép szerepet játszó. Magas termet, csengő hang s velős beszédein előmlő lelkesedés kedvencz-szónokává tevék a pesti közönségnek.

Létrejövéén a magyar ministerium, titoknoki hivatalt viselt csaknem az év végeig, mikor Pestről el kénytetvén távozni, a Rákóczy szabadcsapatot — egy egész zászlóalj — alakítá.

E csapat Erdélybe rendelteték, őrnagyává maga az alakító nevezteték ki, s ottan a móczok ellen küldetett az ellenök ment hadtesttel. Több csatákat vívott, többnyire győztesen. De a havasi harc a legborzasztóbb. Sem éj, sem nap, sem a talpalatnyi föld, mellyen állasz, nem biztosok. Roszul ellátva, folytonosan csalogatva már 2 napi térig nyomultak elő, midőn élelemszerők, munitiójuk elfogyott, s minden oldalról bekerítve látták magukat.

S a visszavonulás közben egy havasi helyre értek, hol egyfelől meredek szikla, a másik oldalon iszonytató örvény s az ut maga alig egy két ölnyi.

Borzasztó helyzet! . . .

A tetőről kövek hullanak alá, borzasztó kiáltások hangzanak . . . fölnéznek . . . egy csapat a csúcson megjelent oláhság vala.

Vasvárynak két ágyuja volt.

Egyik feldől . . . Ő maga leszáll lováról, segíteni azt fölemelni . . .

E perczben a tetőről közápor hull alá.

A katonák közül kevés menekült meg.

A vezér pedig megkövezteték . . .

Alig 22 éves, igen sok ismeretekkel birt. Magyar Desmoulin vala' önzéstelen, rajongó szerelemmel csüngő a forradalmon, a nélkül, hogy olly túlzó lett volna, mint az, s mészárlásokkor azzal felkiáltott volna: még szomjaznak az istenek!

PLÉHGALLÉROSAK.

I.

ORMAI NORBERT.

Cseh fiu. Igazi neve Auffenberg. Hadnagy volt a Leiningeneknél, hanem felségsértésért 1847-ben 10 évi sánczra ítélték. A tavali amnesztiaikor a munkácsi várból ő is kiszabadult s beállott közhonvédnek.

Gyönyörű szép fiu volt, s tán ezért kapkodott annyira a reménység után.

Kossuth adjutánsa lön. Legelőbb is őrnagygyá nevezteték ki, s megbízott vadászrezredeket alakítani (1848. nov. havában). E bizottmányt, valamint azutáni emelkedését (az ezredességet) nőkegynek köszönhető. Abban is valami regényes vala, valamint regényes házasságában is, más-tól választván el nejét. E miatt elveszté a nőkegyet.

Csatában részt soha sem vett, 36 éves korában Aradon aug. 22-én felakasztatott.

Nem rossz Spartacus lett volna belőle.

Na de csitt! de mortuis aut bene aut nihil.

II.

KATONA MIKLÓS.

Erdélyben a legnehezebb időben szerepelt.

Előbb austriai hadnagy vala, azután a honvédek közt őrnagy lett, Bonvivant frater ész, tehetség és elv nélkül. Aristocratának tartá magát sine terra.

Midőn Urbán a mult évben (novemb.) Deés ellen ment, ő álla ottan

megvédeni e várost. Két csatát küzdött vagyis inkább kétszer szaladt meg. Először este 8 órakor állítá fel sergeit hó, eső és sár daczára. Mindkétszer több ágyukat vesztett.

Másodszor egész Nagy-Bányáig nem állt meg.

Minthogy azonban nem akart úgy odaérni, hogy az ellenségben kárt ne tegyen, néhány oláh papot felkötetett.

Urbán odáig üldözé, onnan azonban hirtelen visszatért.

Mellékeve Kengyelfutó Miklós.

Hadi törvényszék elébe állították, de azért Debreczenben fel-s alájárkált, sok kérést is adott be, hogy perét végezzék be s promoveálják.

Kár volt kérését nem teljesíteni s promoteálni a mennyei angyalok közé.

III.

O R O S Z H E G Y I.

Erdélyi fiu. A forradalom kezdetén lement Székelyföldre, de az ottani egyik vezérnek ő gyanúsnak tetszván, elfogatott s az akasztófától csak nehezen menekült meg.

Decemberben Pesten a Kör által megbízott, guerilla-csapatot alakítani.

Meg is indult, össze is gyűjtött valami száz fiut, mind annyi desperatus carbonarit, henriot-csapatot új kiadásban, kikkel megkezdte nagy utját s elment mindenüvé, hol nem volt ellenség, annál több jó bor, s mivel azzal nem küzdhetett, megküzdött ezzel.

Később hivatala is nőtt. Sükeiként „örizte katonáival a bagáziát, mindenütt hol előremetek, arriére-, s hol retiráltak, avantgarde volt.“

Illy fényes érdem azonban jutalmazatlan maradt volna, ha személyesen föl nem megy Kossuthhoz s nem követeli, hogy majori állásában, mivel önmagát kinevezte, megerősítsék. De horrendum dictu! Görgei nem ismerte el őt, s egyszer le is vettette vele uniformisát.

Méltó haragjában Oroszhegyi el akarta a Görgei nimbusát homályosítani, s meg is tett erre minden intézkedést. Meteor fényénél Pestre akart jöni, s magát a Pilvax által dictátorrá kiáltatni ki, ha Görgei előbb nem veszi be Pestet.

De a kezdet már meg volt téve. És e kezdet nagyfentossága egyik eseményét kegyeskedett a debreczeni parlamenttel tudatni azon szavakkal, hogy „nyolcz ágyu s lovat“ fogott el.

Egész fedezet ment a 8 ágyu után. A guerillavezérnek pedig a parlament a nemzet halálját nyilvánítá.

Végre eljött a 8 ágyu megérkezésének várva várt percze.

De az országgyűlés igen törpe volt megérteni az Oroszhegyi nagy lelkét, s így történt, hogy 8 ágyu helyett 8 ágyus ló érkezett meg.

Legnagyobb volt Oroszhegyi akkor, midőn Debreczenben elbeszélte e következőt :

„Barátim! a dunaparton sétálok. Budán meglátja őrnagyi egyenruhám egy budai osztrák tüzér s rám lő. Nem tartván őrnagyi méltósággal megegyezőnek futni, lassan retirálni kezdtem. De folytonos veszély közt csak amugy potyogtak lábaim elébe az utánam lött számtalan bombák.“

Studioma Falstaff volt, és sikerült is neki a forradalom Falstaffjává lenni.

IV.

H A T V A N I.

Egy nyomoru sansculotteből lett szabadcsapat- és seregparancsnok, ki szabadcsapatával Erdélyben az oláhok ellen rendelteték.

A rábizott összeget elpredálván, sergét vagy semmivé tenni vagy egy *coup d'état* által olly érdemeket akart szerezni, hogy a számadás alól fölmentessék.

Czéljához következőleg fogott :

Abrudbánya ellen ment kis sereggel tetemesb erő ellen, bár tudva volt előtte, hogy Janku ez esetre Abrudbánya felpredálásával fenyegeté őt.

Abrudbányát a hegyek kanyarulatai mintegy katlanba szoritják, s Klein a halálzó című csapat egyik parancsnoka, látván a mindenfelől tóduló vad csorda sűrű csapatait, a város utczáin kinos sejtelmek közt sirva tolongó sokat szenvedett magyarokat családaikkal, sejtéven ármány általi hállóba kerítettésöket, emberszerető szive könnyekre fakadt s katonáihoz így kiáltott : „igy állván dolgaink, ha már idejöttünk: vagy egy lábíg itt vesszünk, vagy szerencsétlen népet mentjük meg“ és a nyolczszáz főre menő seregből négyszázat, kik löfegyverekkel valának ellátva, mivel a többi lándzsás volt s a polgárokkal a piacon állott, négyféle szakasztván, Bemmels több tisztitársai segítségével tartotta a tüzet szilárdul az nap s azon éjjel másnap hajnalig, s visszaveré az oláh csorda minden megtámadásait. De Hatvani ur másnap reggel 3 óratájban a piacon azt kezdette kiabálni : „igyekezzék mindenki magát mint lehet menteni, mert löszere elfogyott, s kövesse őt, mert Brád felé fog vonulni.

Abrudbányáról az ut Brád felé a cserniczai patakon meredek keskeny sziklafalak közt halad felfelé kétórai messzeségre, a tenger színe felett 700 öl magasságu vulkánhegyre, míg Bucsesd felé le kezd ereszkedni, hol csak apró oláh fakoszterek mehetnek egymásután singmagasságnyi szikladarabokon, mint megannyi lépcsőzeteken csikorogva vesződéségen felfelé. A Csernicza, e futáskor az idő esős levén, meglehetősen áradva volt. Hatvani ur e kényelmes uton indula el maga előre katonasága egy részével, mert egy rész Klein, Bem s több tiszték vezérlete alatt, minden harsogó felszólítások daczára is, hogy előre nyomuljon, a menekülő nép és szekerek fedezésére hátul maradt, s azokat hátulról s két oldalról közbevéve, szakadatlan tűz s golyózápor közt csendesen nyomulának felfelé az említett szoros uton. Hatvani ur maga is tüzeltetett vissza; azonban két órával hamarabb érkezett Brádra, mint a megmaradt katonaság és szerencsétlen menekült nép. Ekkor történt, hogy Hatvani ur fehér lován visszalovagolván, a futóknak s katonaságnak visszamenetelt parancsolt, mivel — mint mondá — segítség érkezett. A megrémült nép hitt szavainak, s nagy része vissza is tért, s többnyire az Abrudbányát ellepett oláhság által megöletett. A feldúlt városból s a futó szerencsétlenektől elzsákmányolt roppant pénzmenyiség, veretlen arany, aranypor, ezüstedények, nagybecsü s ritkaságu gazdag aranystufák s bányatermékek mennyiségét s becseit meghatározni nem lehet.

Következik a dráma második felvonása, gyászvégére nézve nem vidámított az elsónél. Hatvani ur hadteste Brádon 1200 főre szaporodván, 4 ágyuval s különféle löszerekkel terhelt 4 társzékérrel visszaindult megint Abrudbányára, már nem Bucsesd, hanem Blezseny felé. Losonczy Lajos nem mulasztá el ekkor is öt kevés erejére figyelmeztetni s kérni, ne kockáztassa megint szerencsáját olly kis sereggel; de Losonczyt jószándoku intéseért föbelövetéssel fenyegeté, s ezt tette mindenkivel, ki öt szándokáról levérni igyekezett. Hatvani ur május 16-án Abrudbányára visszaérkezvén, egy gyenge oláhcsapat még az nap megtámadta, de szétveretett. Másnap 17. Bucsum felől rohaná meg egy 600 főnyi csapat, három ágyuval, mik a zalathnai gőz- és vulkoji vizgépek csóiból voltak készítve, kiket 13 székely egy tiszttel szétkergetett, ágyuit elvette, ellenük ki is lötte, s Bucsumot felgyújtotta. Serbina felől 18-án új csapat tett támadást, melly ellen Hatvani fél század halálóst küldött, mit az oláhok azonnal körülvettek s elfogtak. E szerencse az oláhokat felbátorította, mindenfelől kezdettek varju- s hollóseregként csoportosulni a körülfekvő hegyeken, s a támadást szakadatlanul újították az nap s a bekövetkezett egész éjen. A sereg szakadatlanul tüzelt rájuk, mit azok csak egyes lövésekkel viszonzottak, mintegy szándékosan, előtervezetből, akarván seregünket fárasztani s löszereiből kifogyasztani. Meg kell jegyeznünk, hogy Abrudbánya már ekkor le volt égve s csak az oláh házak, s meg a Volhirté és Suluczé (olvasóinknak talán nem nehéz kitalálni, mi okból) — állának még fen. Hatvani

ily körülmények közt indula ki másodszer is Abrudbányáról a sok éjjeli nappali csatározásban, ide s tova futkározásban meglehetősen kifáradt seregével- az ininnen amonnan még összegyülöngött és seregéhez csatlakozott menekültekkel 19-én reggel; azonban a város végén sereget megállítá s mintegy 3 óráig állonga. A körülfekvő hegyeken, mindenszerte oláh csordák kezdetek özönlöni, s mintegy vadászhaló a sereg körül összehúzódni. Ekkor Hatvani egy tömegben az országuton egész seregével megindult, s mintegy két órányira nyomult elő egy sziklaszoros felé, a lövést katonáinak keményen megtiltván.

A mint az utazó a szikla felé közeledik, van egy statua, mellyen belül az ut már a sziklák közé szorul, mintegy három negyed órányi messzeségü, közepe táján meredek kaptató van, azonfölül az egyik oldalról másakra csapott patakon keresztül a kiálló szikla végénél hid vezet át; bemenetelénél egyfelől meredek sziklafal, tovább roppant összeszorult erdős hegyvonal, melly egyfelől, hogy le ne omoljék, köfállal van megerősítve; az ut más oldalán mintegy 6 ölnyi mélység, s az egész szoros ut nagy mesterséggel s költséggel van löpor segedelmével készítve.

A sereg e szoros utba bevonulván, az oláhok elülhátul s a két ut vonal közti meredekről egyszerre megtámadták, reájok sűrűen tüzeltek köveket hengergettek, s a leghátul menő fedezetlen ágyut a lándzsások megrohanták s elfoglalták. Hatvani ekkor a helyett, hogy a bajon segíteni kívánt volna, lovát megsarkantyuzván, a megszorult nép mellett a lovasság felé vágatván, azokhoz s a tisztekhez így szólott: „mentsük meg magunkat mint lehet, ha a gyalogság odavész is,“ s futott és utána minden, kinek csak lehetett; a szaladó nép és katonaság fegyvereit s még öltöneit is elhányta, csakhogy könnyebben szaladhasson a nyílt oldal felé, hol oláhság nem állott. A szaladók egy része Dupepiátra felé menekült, hol a lakosság, mintha e történetről előlegesen tudósítva lett volna, a hegytetőn várta őket, s fegyvere nem levén, kövekkel hajgálta agyon, kiket elérhetett. Voltak a szaladók közt, kik egyhuzomban egész Halmágyig futottak. A hegyről vissza-visszatekintve, látták, miként öldöklök az oláhok a megszorított katonaságot, nőket s gyermekeket. Ott veszett a halálfősökből 410, a magyarországi csapatnak fele, a tótokból mintegy 100, a verescsökéből csaknem 90; a székelyek, ugy látszik, lélekjelenlétüket inkább megtartották, fegyvereiket nem hanyák el, 7 vagy 8 ember vesztéséggel magukat kivágván, fedezetjük alatt a szerencsétlen lakosok közül is többen menekültek. Az elfogottak száma közé tartozik a szerencsétlen Bisztág tüzerhadnagy is. E derék harczférfi, mikor Hatvani megfutamodott, bajtársaihoz így szóla: „mintsem illy gyalázatosan hagyjak veszni mindent, s ágyuinkat, inkább meghalok!“ és elszántan ágyujára fekiüvén, az oláhok ott lepték meg.

Hatvani e második hátrálásban is igyekezék seregének jó példát mutatni, maga mindenütt hiven legelül szaladt, még pedig olly buzgósággal, hogy sem katona, sem menekült által nem hagyá magát mege-

lőztetni, s ki előrehaladni akart, agyonlövással fenyegette. Voltak mégis olly szerencsétlenek, kiket az életszeretet előbbre siettetett, s áldozatul is estek, mert H. saját kezével katonái közül illyet hetet vagdalt meg.

Hatvani első szerencsétlen merénye után az abrudbányai magyarokat az emberiséget levetkezett vandalcsoport borzasztóan gyilkolá le. Ügyvéd Tóth György igen szép leányát négyfelé vágták, egy ritka szépségü hajadont, Szánló Málit megfogván, husát faráról, czombjáról csontig lefaragták s a piacon rémitő kinok közt otthagyták. Egy Bánátnál oda menekült nőnek balkarját vágták ki; sok szülők e hallatlan kanibáli kegyetlenségeken elszörnyedvén, kétségbeesve, előbb saját gyermekeiket, azután magukat gyilkolák le, mások a megáradt Abrudvizébe hányták s maguk is utánok ugorván, odafulladtak, hogy a dacorománok vérengző hyenai körmeik közül menekülhessenek. Az oláhok legelsőbbben is saját jóltevőiket verék agyon, mint például egy hitelét vesztett Duczu nevü mészáros, ki saját jóltevőjét székely születésü Asztalos Mósest s gyámolgatóját irtá ki családostul. Még a siroknak sem kedveztek, ügyvéd Szakács Samu, ipa s napa sirjaikat feltörték, koporsóikat összedarabolták, s holttesteiket a réten a kutyáknak szerteszt szórták... — de ki győzne s tudna minden elkövetett borzasztóságot leírni!! A leölt magyarok száma mintegy 3000.

Innen Debreczenbe ment, hol a politicalai martyrt játszta; bekötött kézzel járt, melly azonban — miracula miraculorum — már harmadnapra meg volt gyógyulva.

POLGÁRI REND.

ORSZÁGKORMÁNYZÓ.

KOSSUTH LAJOS.

Szegény, ns szüleitől (atyja a gr. Andrássy-család ügyvéde volt) származék Monókon Zemplénmegyében 1804. apr. 27. Már fiatal korában a sárospataki ref. tanodában, hol gyakorlá tanulmányait, lángeszének csálhatlan bizonyságait adta. Azok végeztével ügyvédi pályára szánta magát.

Mint név- és vagyonnélküli ügyvéd, gróf Szapárynél egy állomást elfogadni kénytetett. Mint legtöbbnyire a körülményeket, ügyesen felhasználta e helyzetét is. Lángszónoklata által a megyén meglehetősen befolyásra tett szert. Alig hogy kitünni kezdett, a rágalom nyelve talált utat nevéhez. Dolgokkal vádolák, miknek nyomán — bár azok alaptalansága napfényre jött, távozni kényteték.

Pestre ment. Hány jogtudós, hány ügyvéd nem volt itten? Lelke röptét e pálya nem elégitheté ki. Mint szavazat nélküli helyettes az 1832-ki országgyűlésre Pozsonyban megjelent. Próbált ugyan egyszer szónokolni, de mint kezdő akadozék.

Olly pályára lépett tehát, hol toll- és észre volt szükség. A korlátolt sajtó mellett az országgyűlési szónoklatokat kiadni nyomtatásban tilos vala. Egy országgyűlési lapot szerkeszte tehát, bár kezdetben — mint Kölcsey naplójában feljegyzé — azt a rr. hitele hiánya miatt rábizni vonakodának. Leírta, bírálgatta a viták folyamát, a tárgyakat, s másolatilag az ország minden szögletébe szétküldé. Utóbb, midőn látta, hogy e mű a köztetszést megnyerte — lithographiroztatá lapját.

Alig képzelhetni, mekkora tekintélyt és befolyást szerzett neki ez egyszerű mű. A megyék e lapokat kapva kapták, mindenféle olvasák s

terjeszték általa az oppositio szellemét, annyira, hogy nem egy conservativ megye megváltoztatá követéinek adott conservativ utasítását.

A kormány betiltá. De a sajtót az oppositio felszólalására gróf Revitzki megvásárolta. Ezáltal kevesbszer jelent ugyan meg hetenként s ára tetemesen növekedett, de előfizetői olvasói, száma is azon arányban nőtt. A szegényebbek társulatokban, a vagyonosbak külön szereztek meg.

Befolyása hason arányban nőtt. Szónokokat teremtett, megtört ellenvéleményüeket. Mert e lap által megdicsértetni mindenki legnagyobb büszkeségének hitte.

Az országgyűlés bevégeztével (1836) e lap metamorphosison ment át. Ugyanis a sajtót Pestre tette át s a megyei gyűlésekről irt tudósításait lithographiroztatá. Nem gondolhatni, mennyire növelé e lap az oppositiot. A fiatalok tömegestül jelentek meg a gyűléseken, szónokoltak, s boldog volt, kit e lap patriotismusáért megdicsért. Ezáltal annyira elterjedett, hogy majd mindenik megyének rendes tudósítója lön.

A kormány egy rendelettel e lap folytatását megtiltá, vagy a censura által meghatározott korlátok közé utalá, mit ha Kossuth nem akarna, sajtójának lefoglalását rendelé. Kilencz hó alatt hiában próbáltak ismételt parancsokkal e czélt elérni.

Végre a nádor rendeletet kapott a sajtót lefoglalni s Kossuthot elfogatni, s felségsértésért pörbe idézni. Kossuth protestált most is mint ezelőtt, s mivel magyar törvények szerint censura nincs, magát egyenesen a megyék pártfogásába ajánlá.

Hasztalan. A nádor betegsége miatt a rendelet teljesítését gr. Cziráky vállalá el. Kossuth s vele többen elfogattak az előbbi Eötvös József, volt kir. ügyvéd által, budai nyári lakában, honnan gránátosok a várba kísérték. (1837.)

Ott két csinos szobája volt, papirt, könyveket kívánata szerint nyert. Komolyabb politikai studiumra fogsági unalmában kezdte magát adni. A francia nyelvet is itt tanulta meg, valamint itt ismerkedett meg a jelesebb forradalmi művekkel. — Lefoglalt papirai közt az oppositio főnökeivel folytatott levelezéseit is megtalálták, azonban kevésé vették számba.

Hire nymbusa ezáltal tetemesen nőtt. S valamint itt idejét ügyesen felhasználta, neve is azon arányban növekedett. E kiképzés megszerezte neki a forradalmi eszméket. Lelkében fölkelt a gondolat, hazájának szabadabb működési tért, institutiókat szerezni.

Mit ezután tett, e lelkével összeforrt gondolat kivitelére számított előkészületek voltak. Lángész, akarat, készltség, megvalának benne, csak a körülményeket kelle előkészíteni.

E börtönben fejlett ki viszonya nejével Meszlényi Susannával, egy székesfehérvári nemes hölgygel, ki vele levelezett, könyveket küldött be, s kiszabadulása után (1841.) oltárnál — a vegyes házassági kérdések ekkor levén napirenden — evang. lelkész által megesküdtött vele.

Felsőszécsényi perében néhány oppositionalis főnökök tanácsa szerint védte magát, kiknek sympathiáját Wesselényi barátsága által nyerte meg. A hétszemélyes tábla 4 évi börtönre ítélte (1839.)

Ez évben országgyűlés nyílt meg. A kormány 38,000 ujonczot kért. Az elítéltekért támadt közfelindulást s részvétet az oppositio olly ügyesen fel tudta használni, hogy többségre vergődvén, az ujonczokat csak a helytelenül lefolyt perben hozott törvénytelen ítéletek megváltoztatása feltétele alatt szavazták meg.

A conservatívek tanácslák a kormánynak, hogy a főbbrangu elítéltek sententiáját ne vegye teljesevé, az ítélet megsemmisítése által csökkenvén a kormány tekintélye. Ekkép legjobban vélték megoldatni az amnestia népszerűvé lett kérdését. A ministerek azonban sem egyikkel sem másikkal nem gondoltak sokat.

Fél évig folyt a parlamentaris vita, az oppositio (kik még a magyar nyelv diplomatai rangra emelését is kívánták) s conservatívek közt hol egyiknek hol másíknak levén előnye.

Thiersnek Frankhonban ministerré lette okozá, hogy Metternich a recruták kérdését sietteté.

S mivel remélék, hogy gr. Majláth több sikerrel működend a kanczellári helyzetben, mint az előttei gróf Pálffy, kit az országgyűlés összehívása előtt mentének fel hivatalától, azzá kinevezék. Egyszersmind minden további zavart kerülni akartak, s egyszerre 1840-ben az ország nádora az akkoriban többségben levő ellenzéknek coriphaeusait magához hívatta, s nekik azon ígéretet tette, miszerint az amnestia azonnal ki fog bocsáttatni, mihelyt az ujonczokat megajánló felirat fölterjesztetik. — Ez megtörténvén, néhány nap mulva a nádor az ígért amnestiát fel is olvasta. Az oppositio további kívánatait szóvali ígéretekkel csön-desíték le. Ujonczok és adó megszavaztattak.

Kossuth hire nőtt. Hogyan? midőn az oppositio nevezett concessiókra kiszabadítása által találta meg az utat.

Börtönét a fiatalság az oppositio ujongásai közt hagyta el, kik családja számára 10,000 fto gyűjtének.

1841-ben egy meglepő dolog történt. Ő, ki hirlapszerkesztésért zárattott el, ez év jan. 1-jén mint a „Pesti Hirlap“ szerkesztője lépett fel. A lap első számában elárulá, hogy az oppositio organuma, s rövid idő alatt annyira elhírhedett, mint azt várni is alig leheté. S valóban Kossuth szerkesztését sok ügyességgel folytatá. Vezércikkei, szívvágyainak stereotipkiadásai, ostorozták a megyei s városi visszaéléseket, emelni

akarták a polgárságnak társadalmi jelentőségét, lerombolni a nemesi kiváltságok nymbusát, szóval: először reformot, másodsor reformot s századszor reformot akartak.

A lap jövedelméből magának Esztergommegyében mezei jószágocskát vásárolt, akarván e megyében is szavazattal birni, azonkívül hogy napi szükségéi fényesen el voltak látva.

E kitünő agitatori tapintattal szerkesztett lap csakhamar irányt adott a megyei közszellemnek s megszerezte Kossuthnak Pestmegye gyűlésein a legnagyobb befolyást az inkább poeticus mint politicus magyar népnél. S a mint nőtt kettős hatalma, azon arányban gyöngült a conservatíveké, kik fénykörük ingadozó épületét elvégre fentartani próbálták egy megindított lap által.

A küzdhomokra, megvívni Kossuththal, egy férfi lépett föl, tudomány, patriotizmus és belátás által imponáló. Gr. Dessewffy Aurél volt. S midőn Kossuth a feudális vár falait, bástyáit recognoscirozni kezdte, hogy föltaalálja a pontot, mellyen legnagyobb haszonnal rés lehető, ő is megkezdte vele mithridatesi harczát, melly ifju életébe került.

A conservatívek befolyása növekedni kezdett, a D. Auréltól szerkesztett Világ által gyöngítvén az agitator befolyását. De a növekedés csak ideig-óráig tartott. D. Aurél (1843. febr. hóban) kora sírba szállt. S a „Világ“ úgy járt, mint macedói Sándor biralma — a vezérek közt feloszlott. Mit ezután tett, a működés, igen gyakran gyöngesége, határozatlansága miatt növelte Kossuth befolyását.

Széchenyi, Dessewffy Emil és Zsedényi, az ultraconservatívtól fel Kossuthig, e három fokozati főnök s különösen ez utóbbi, változandó szerencsével léptek fel Pestmegye gyűlésein az ekkor még csak magyar O'Connell, utóbb magyar Rienzi ellen; s bárha ott a conservatív ügyet lábra nem kaphathaták, mindenesetre nem egyszer kö valának ez opponens főnök lábai előtt, min át kelle bukni. Bár Dessewffy Aurelban nem kis támaszokat veszték el, meg tudták gátolni Kossuthnak 1843-ban követté leendett választatását annyival inkább, mert a még akkor uralkodott aristocraticus táblabirói szellem következtében, miszerint a liberalis párthoz tartozott egyének is Kossuthban csak ügyvédet 's ujságíróként látván, őt olly egyénnek nem tarták, ki követségre igényeket formálhasson.

Az első jelesen a „Kelet népe nyugoton“ czimű könyvével (1841) Kossuth doctrináit ügyesen meg tudta támadni. Kiméletlen satírával, látnoki szellemmel megjósolá, hogy ez Voltaire azon tanát követi tán öntudatlanul: „batir est beau, mais detruire est sublime.“ Akkortáiban az összes magyar világ figyelmét magára vonta, nevezetes polemikára adott alkalmat, s ma már sokan elmondják: „most értem én gróf Széchenyit.“

Hatása az lön, mire a gróf — bámulandó emberismerete mellett is — nem számított. Nevelte az agitator népszerűségét, csökkenté a grófét, kit ezutánra előbb aristocratának s azután magyarnak mondanak.

Az ekközben megnyílt 1843-iki országgyűlésre Kossuth nem választatott el követnek. E helyett az országgyűlési tudósításokat közlő, bár censura mellett, de az oppositio érdekében.

Pénzérdekek miatt e laptól visszalépett. Ő maga akart egyet kiadni. Bécsbe utazott s Metternichchel beszélt ez iránt. A conservatívek tanácslák az engedély magadását, mi által ő másszerű agitatori szereptől elvonva, működéseit a censura korlátai közt folytathatta volna. E tanács elvetetett, s Kossuth azon biztatást kapá, hogy, ha a kormány érdekében folytatja működéseit, nevezetes segélyt nyerend. Szándoka volt neki a Jelenkort is megvenni, de Helmecey nem adta el.

Nem fogadta el, s miután körülmény és sors ekkép viszont nevelte befolyását, a direct politikai agitatioók terrenumára lépett.

Egy kereskedelmi társaságot tervezett 1000 actiával pr. 500 pfrt. Csak felületes kereskedelmi ismeretei voltak, s mint ki ritkán tudá embereit megválasztani, ifj. Szabó Pállal, könnyelmű fiumei banquerotte kereskedővel szövetekezék, kit a társulat, mint legtöbb actiával bírót, elnökévé is választott.

A társulat ma is fen áll, de Szabónak könnyelműsége által — a sánta ördög ide is el tudta helyettesét küldeni bájjos női alakban — kevés ideig rossz lábon állott. Szabó elszökött. Atyja megfizette ugyan a fiaokozta kár egy részét, mennyit t. i. az kész pénzben magával vitt, de hogy a társulat hitele helyreállt, azt az ujon választott elnök ügyességének köszönheté.

Csaknem ez időben alkotá a védegyletet. E szerint minden tagja a társulatnak szükségeit honi terményekkel s gyártmányokkal tartozék ellátni, mindenki egyet, a belföldön nem található vagy jobb külföldi árucikket kivehetvén belőle. Ez eszme csakhamar népszerűvé lett. Fő-, közép- és alsóranguak egyaránt siettek az ország minden részébe szétküldözött ivekre följegyezni magokat, melly legelőbb mutatá ki az oppositiónak roppant erejét. Elnökévé Kossuthot nevezték ki, kinek 1000 pengőt adtak fizetésül, mellyel azonban kijönni nem tudott. A nyomtatási kiadásokon kívül ez volt egyetlen költsége a társulatnak. E társulat inkább a bel, mint külföldi gyárnokok miatt bukott meg.

Mint anomalia följegyzést érdemel az általa tervezett fiumei vasut is, mellynek fölállítására oda utat is tett.

Hason szorgalommal ápolá az általa alakított pesti iparegyletet is, melly által hasonlag szélesbült hatásköre.

E különböző czimű és jellemű társulatok tagjai az oppositio férfaiából telvén ki, mind megannyi politikai propagandákká alakultak, terjesztvén és növelvén az agitator népszerűségét.

E társulatoknak köszöni Kossuth Batthyány Lajos gróffali ismeretességét, ki mint vagyonos ember s főnöke az opponens aristocratiának, hatalmas egidejéül szolgált. Az 1847-ki pozsonyi országgyűlésre lett követté választatását (1847. oct. 17-én) e gróf eszközölte ki. Azonban Kossuth és Batthyány ezen egyletekben örökös conflictusokban s

ellenségeskedésekben voltak. — Ezen köztük volt feszes állapotnak véget vetett Apponyinak korlátnokká lett kineveztetése s az általa behozott adminisztrátori rendszer. — Ezáltal veszélyeztetve látta Batthyány az ellenzéknek ügyét, kibékült tehát oly emberrel — (Kossuththal) kinek nagyszerű izgatásaitól lehetett még csak orvoslást várni, s épen ez okból tartá Kossuthot a bekövetkezett országgyűlésen mint követet nélkülözhetlennek, mert csak általa remélt többséget a kk. rr. táblájánál nyerhetni az ellenzék meggyengült ügyének.

Az országgyűlés megkezdett s folyt, mint rendesen, sok vitákkal. Már néhány hó telt el, s a stabilis felsőház s merőben Kossuth által vezetett alsóház egyetlen törvényezikknél — ez is a boldogult nádor érdemeinek törvénybe iktatása volt — többet előhozni nem birt. A viták épen a válaszfelirat felett folytak. Az alsóház a sérelmek felhozására akarta felhasználni, a felsőház nem egyezett bele, melly miatt el is vettetett.

A februári forradalom Párisban előhozta a márcziusit Bécsben, ez viszont a pozsonyit. A forradalom szövétnekét egy mennydörgő szónoklattal Kossuth ragadta fel. Az országgyűlési fiatalság nemzetörséggé alakult. Balog Kornél győrmezei követ márcz. 3-án pénzvizonyokat illető indítványához csatolta Kossuth political hitvallását s ábrándszerű független felelős magyar ministerium iránti következő feliratát : „Főlséges stb. A legujabb időkben kifejlett események mulaszthatlan kötelelőségül teszik, figyelmünket azokra fordítani, miket főlséged uralkodóháza iránti hűségünk, az öszszes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelelőségünk megkíván.

Historiánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejtettük, de sőt leginkább fentartására kelle minden gondjainkat fordítanunk.

Ennek oka : hogy főlséged birodalmi kormánya nem levén alkotmányos irányu, ugy kormányunk önállásával, mint alkotmányos éltünkkel öszszhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta, most ugy látjuk, hogy ha tovább is folytattatik és a birodalmi kormány az alkotmányossággal öszszhangzásba nem hozatik, főlséged trónját és a pragmatica sancciónál fogva kedvelt kapcsolatokhoz kötött birodalmat elláthatatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt áraszthat.

Főlséged minket reformokra hívott össze; mi régi ohajtásunkat láttuk ezáltal teljesedve, és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közös teherviselés alapján, a nép közterheiben, melyekkel az a megyei közigazgatást eddig egyedül fedezi, osztozni fogunk, s az ország új szükségéinek pótolásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az úrbéri viszonyokból kibontakozást kármentesítéssel öszszekötve eszközöljük, s ezáltal a nép és nemesség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával főlséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbitése gondjaink főbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és political rendezését

halaszthatlan tárgynak tekintjük, s a népnek is politikai jogokban illő részcsésítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földmivelésünk, műiparunk, kereskedésünk felvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviseleti irányban igényel fejlődést, — szellemit érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek. — Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegyeségének alapján gyökeres átalakítást kíván; ez pedig úgy fölséged királyi széke, mint hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségeinek számbavételét és felelős kezelés alá vételét tovább nem halaszthatjuk, mert csak így teljesíthetjük azon alkotmányos tisztünket, hogy úgy fölséged királyi széke diszéről, mint hazánk közsükségeinek és minden jogszerű költségeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fen, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömet nyújtunk segédkezett.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemit és anyagi javára hozandó törvényeink csak azáltal nyerhetnek életet és valóságot, ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbizva, melly a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása — s ezért collegiális kormányrendszerünknek magyar felelős ministeriummá átalakítását minden reformjaink alapfeltételének s lényeges biztosítékának tekintjük.

Ekként fogtuk fel hivatásunkat.

Ezeket fölségeddel egyetértve ez országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott komoly szándokunk.

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugalja a hűség és ragaszkodás ösztöne, mellyel felséged uralkodóháza iránt tántoríthatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fektethetjük hazánkban a békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést olly szilárd alapra, miszerint azt váratlan eseményviharok meg ne ingassák, s a békének és elégedésnek illy biztosításával szerezhethük csak meg az erők azon lelkesült öszhangzását és gyarapodását, mellyre felséged uralkodóháza minden viszonyok között nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde felséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek eszközlésére béke kell, és kellenek zavartalan, nyugott viszonyok.

És e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, mellyek a pragmatica sanctionál fogva velünk egyesült birodalom némelly részeiben mutatkoznak; s mellyeknek sulyát a legujabb külső események előreláthatlan fejleményei sokszerűen növelhetik.

Nem akarjuk felséged atyai szivét a bomladozás ama jeleinek részletes felemlegetésével szomorítani, nem a pénzviszonyok tekintetében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerít kimondani, hogy mi valamint a jelenkező bajok valódi kutfejét és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk: úgy erősen meg vagyunk győződve, hogy felséged az elkövetkezhető balesemények legbiztosabb óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monárchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát s mindezek által fölséges trónjának s az uralkodóháznak legreudithetlenebb támaszát abban találandja fel, ha fejedelmi széket minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségéi által múlthatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezdi.

Azonban felséges ur! az események isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés ótalmában, de érezzük a kötelességet: gondoskodni, hogy felséged hű Magyarországot a bizonytalan jövőndő készületlenül ne lepje meg. E gondoskodás halaszthatlan kellékeihez számítjuk mi a fenemlített átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását, és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormányászéki tárgyalások collegialis rendszerszülte nosszadalmassága a felséged atyai szándokának s hazánk méltó várakozásának megfelelő sikert veszélyesen késleltetheti.

És azért a királyi szék iránti tántorithatlan hűségünk szilárd bizalmával esedeziünk felségednek: méltóztassék a fenforgó rendkívüli körülmények tekintetbevételével, legkegyelmes királyi akaratának teljhatalmu organumai, egy-szersmind a fenálló törvények szerint hazánk legfőbb kormányászékének a magyar királyi helytartótanácsnak tagjai gyanánt, a közizagztatás külön ágainak megfelelő számban olly egyéneket az országgyűlésre utasítani, kik, mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára felséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelölt alkotmányos organumok — és kiknek, mint illyeneknek, személyes felelősségük alá leszen a hozandó törvények végrehajtása is helyezendő — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyennek, s felséged királyi szándoka iránt az ország rendeit tájékozva, s a kellő felvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről, különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva, a fenforgó fontos kérdések megoldását olly sikerrel előmozdítsák: miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb felséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztethessenek, s általuk a jelen körülmények bármí váratlan fordulatának esetére is biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejthető azon szellemi erő és anyagi tehetség, mellyben felséged, tántorithatlan hűségünk mellett, a bizonytalan jövőndő minden eseménei között, királyi székének legrendíthetlenebb támaszát fogja feltalálhatni.“

Bécsbe — a fiataliságtól kísérve — maga Kossuth vitte föl. Fogadtatása fényes volt. Szekerét nemzetörök húzták szállására, melly elébe tiszteletörököt állítottak. E fiataliság neki karját s életét ajánlá, ha megtagadtatnék a felirati kérelem teljesítése.

Megadatott a független felelős magyar ministerium. Elnökké gróf Batthyány Lajos neveztetett ki, a pénzügyi tárchezát előszámítással magának tartá Kossuth, bár a finantzoperatiókhöz igen keveset érte, miután Batthyány a neki tágas kört nyitó belügyministerit neki átadni nem akarta. E tárgy körül azonban — mint avatottak tudni akarják — sem a magyar kanczellária meg nem kérdezett, sem a leirat ellenjegyezve nem volt.

Kossuth mint triumphator tért Pozsonyba vissza, hol a dolgok sikerültét fényes szónoklattal tudatá. Ezután készíték — legtöbbet az ő befolyása alatt — az 1848-iki t. cikkek, mint basisát Magyarhon későbbi codexének s illetőleg sorsának. Márczius 29-én két leiratot olvastak fel, mellyek egyike a ministerek hatáskörét csonkitotta volna. Kossuth következő szónoklatot tartott e tárgyban, kérdezettvén, hogy a leiratok ujra felolvastassanak-e?

„Ázt gondolom, uraim, hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk, s a két felolvasás elég volt arra, hogy minden becsületes magyar határozott véleményt képezzen magának a dologról. Röviden akarok szólni s azon hig gadsággal, mellyben azon férfias elhatározottság fekszik, hogy akármi történ-

jék bár, de a Bécsben játszott intriguák nem fognak czélt érni Magyarországon. Megmondom véleményemet mindkét leiratra. Az elsőt tekintve, úgy veszem, hogy az urbéri tartozások megszüntetésének elve a leiratban is sanctionálva van, a mennyiben mégis a földmivelés fenakadása, fenyegető éhség s isten tudja minő rémképek miatt újabb tárgyalás alá akarják vétetni a kérdést, — kijelentem, hogy erre hajlandó teljességgel nem vagyok; s határozatilag újra is kimondatni kívánom, hogy a rr., most már királyi beleegyezéssel is, az urbéri tartozásokat visszahuzhatlanul megszüntették, legfelebb a néphez lehetne szót intézni egy manifestumban, mellyben a közjólét szempontjából arra kéresék, — de ne parancsoltassék — hogy ne hagyja a földeket műveletlenül, és ezt a népnek saját jó érzésére, hazafiságára bizni. — A második leiratot a mi illeti, az országgyűlés hallotta a ministerek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor e dologhoz saját állását kötötte hozzá. Részletekbe nem bocsátkozom, de kimondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny s könnyelmű játékuzás a trónnal, a hazával. És kik üzik e játékot? — az egészen átlengő szellem nem más, mint, hogy a gyűlöletes bureaucratia ezentúl is maradjon meg Bécsben, s a magyar független ministerium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helyt. tanács. És ezen emberek nem gondolnak az austriai ház jövőjével, nem gondolnak a polgárvérrrel, melly illy eljárás után patakokban folyhat; ugyanazon perczen, midőn a király kimondá, hogy „felelős magyar ministerium lesz,“ előállanak a királyi szó szentségét megnyirbálni, nem kimélve azon nymbust, azon pietást, mellynek a királyi név körül lengeni kell, hacsak azt minden fényétől s tekintélyétől meg nem akarják fosztani, s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszítse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránykozom; s látva, hogy e perczen is, midőn az adott királyi szó szerint ő fölségének más tanácsadója nem lehet Magyarország ügyeire nézve, mint a kinevezett első felelős minister, gróf Batthyány Lajos, — még folyvást Lajos főherczeg, kinek semmi törvényes befolyása nem lehet a magyar dolgokra, kinek erre semmi legkisebb joga nincs, mert nem ül trónon, nem is koronaörökös, nem is nádor, — s meg gr. Hardigok, Windischgrätzek s isten tudja, még kiknek befolyásától függenek dolgaink; s legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva hogy még most is ott állanak a dolgok, mikép a megbukott cancellár — és azon ember, kit nem akarok nevezni, ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt, és b. Jósika erdélyi cancellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, — ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar minister helyett. Ezt látva, kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmat helyezek ugyan a főherczeg nádor férfiás elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni ígérte, s remélem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; — de ha ez nem történik, akkor vessenek számot magokkal, kik e dolognak okozói voltak.“

Bécsbe utazván a nádor, a leiratok megmásítását eszközölte.

Az országgyűlés eloszlása után apr. 14-én pénteken érkezett Pestre.

A már ministeri ellenjegyzéssel készült t. czikkek mind egytől egyig megerősítették!

Ezutáni néhány hó nagy részét szaktani studiummal tölté el, miáltal teljesülve hitte Batthyány azon reményét, hogy a belviszonyok politikai elrendezésébe befolyása nem leend olly szembetűnő.

Összehívatott népképviselési választás alapján a magyar parlament, melly ülésezéseit jul. 4-én kezdte meg. A rácok és horvátok már nyílt lázadásban törtek ki. A ministerium egy része engesztelő politikát akart

irányukban követni. Kossuth részükről föltétlen meghódolást kívánt, bárha nem egyszer hódolt ministertársai akaratainak.

A ráczok és horvátok mozgalmai azonban mind nagyobbodni kezdének, élsanczoklák vagy fegyveres ellenállásra készítik magokat. Ugy mondták, Austria megingatott trónjáért akarnak kardot rántani. Kossuth a ministeri gyűlésben kieszközlé, hogy önkénytesek czime alatt magyar sereg toborztatott, mely a hadat folytassa a zendülők ellen.

De másfelől Batthyány fényes küldöttséggel a császárhoz ment, hogy ha a bán Jellachichot hivatalából leteszi, az olasz had ellen segédkezet nyujtanak. Feladatuk volt, ezt minden áron kivünni, bár mennyire is tanács-lák Kossuthnak, hogy Austria irányában ők játszák a szabadító szerepet.

Az uralkodó letette ugyan a bánt, azonban Kossuthnak separatisticus tendenciájától indittatva, három hó mulva visszahelyezé. A fenálló körülmények sietteték Kossuthot azon eszméjének kivitelére, hogy Magyar-honnak külön bankjegyei s katonasága legyen.

Jul. 11-én Másfélóráig tartó szónoklattal inditványozá 200,000 ujoncz s 62 millió statuskötség megszavazását.

Beszéde elején a horvát viszonyokat, azután a szerb lázadást emlité meg. Az ezekeli viszony felidézése után áttért Austriára. Következézőleg szölvött:

„Végre uraim! meg kell említenem Austria irányábani viszonyainkat. (Halljuk halljuk). Én igazságos akarván lenni, azt mondom, miként én természetesen meg tudom fogni, hogy a Bécs falai közt létező hatalomnak fáj Magyarország felett nem rendelkezhetni többé. De azért, mert valamely fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű; és még kevesebbé következik, hogy valamely fájdalom iránti könyörületességből egy nemzet a maga jogait megnyirbáltatni hajlandó legyen. (Nagy tetszés s éljenzés.) Igenis uraim! megvannak, kétségtelenül megvannak azon mozgalmak, hogy ha egyebet nem, hát legalább a pénz- és hadügyi tárczát ismét a bécsi ministerium számára visszaszerezni sikerüljön. Mert hiszen a többi majd elkövetkezik. A kinek keze egy nemzet zsebében, s kinek kezében egy nemzet fegyvere: az ezel a nemzettel rendelkezik (igen, igen); összeköttetésben látszik nekem lenni ezel a horvát mozgalom is, mert Jellachich azt nyilatkoztatta, hogy neki nem kell szabadság, hogy neki csak azt kell, miként Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi ministeriumra bizassék. És a legutóbbi perczekben junius utolsó napjaiban lehullott egyszerre a fátyol, s a bécsi ministerium jónak látta az austriai császár nevében megizenni a magyar király ministeriumának, hogy ha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenünkben a neutralitást. Ezel az austriai császár a magyar királynak hadat izent. (Kaczaj.) Lehetnek önök uraim a ministerium iránt ilyen vagy amollyan véleményy, el, hanem azt hiszem, hogy annyi honfui szives becsülésükre még számíthatunk, hogy ne kelljen hosszasan mutogatnunk, miként az ilyen intentiókatunk, hogy ne mint a nemzet becsülete megkivánta (Tapsvihar s éljenzés) általános helyeslés és hosszasan tartó éljenzés). Hanem épen, midőn ezen nótá jött, s a miénk ment, ismét jött egy másik, hogy millyen rettenetes ember az a magyar pénzügyminister, hogy Jellachichnak nem akar pénzt adni; mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártütésre lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak pénzt küldeni megszüntem, s nem érdemeltem volna, hogy szivjam a levegőt; hanem megérdemeltem, hogy szembe köpjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna. (Általános tetszés és helyeslés). Hanem azt mondották: kicsoda

szörnyű gondolat ez s a monarchia felforgatásairai törekvés; küldünk tehát mi 100,000 főt, — s küldtek is. Ezen tett uraim egyszerű boszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e házat; de ne ébredjenek haragra uraim! ; mert azon ministerium, mely illy politikában kereste állását, nincs többé! Az aula elfujta! (tetszés és nevetés) s én remélem azt, hogy akárminly tagokból álljon is össze az új ministerium, mely utána következik, az érezni fogja, hogy hacsak az austriai császár iránt, — ki egyszersmind magyar király is, — a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártütők részére álljon ő is császára ellen, — ezen politikát Magyarország irányában nem követheti a nélkül, hogy Magyarországot ne provokálja oda dobni az austriai szövetséget s másokat keresni, hibebeket. (Szünni nem akaró éljenzés és taps.) Nincs semmi okom uraim, subsumtiót vagy neheztelést érezni az austriai nemzet iránt, neki csak erőt és kalauzt kívánok, mindkettőnek még eddig híjával volt, a mit mondek, az az austriai volt ministeriumot érdeketta s remélem, hogy e szó meg fog hallatni Bécsben is, s nem maradand nyom nélkül.

Tehát az austriai viszonyok emitt, amott az orosz hadsereg, mely még most békességes, ott állanak a szerb lázadók, a horvátországi pártütés, panslavismusi agitátorok s imitt-amott reactionális mozgalmacsokkák is, mikre nézve Pestmegye érdemes alispánja s követe, ha specialitásokra ereszkedni kellene, hivatalos adatokat előterjeszhetne. Ezek együttvéve képezik azt, minélfogva mondanom kell, hogy e nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha e nemzet el nem határozza magát élni (tetszés). E szerint uraim hol és miben keresik az ország biztosítékát: külszövetségekben talán? Nem kicsinylem a külszövetség fontosságát, sőt azt vélném, köteleességét mulasztaná a ministerium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első percében a kormány mindjárt az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, minek ellenkezőjét szerették volna sokan előterjeszteni, mintha t. i. Magyarország pártütés vagy revolúció útján csikarta volna ki a fejedelemtől jogait és szabadságait — mondom, őt felvilágosítván arról, hogy urunk- királyunkkal tökéletesen egy téren állunk; s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, mellyek közöttünk s közte, ha lefelé tekintünk a Dunán — közösek. És az angol hatalom részéről erre olly választ nyerénk, minőt azon nemzet liberalis gondolkozásától s egyszersmind a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától remélheténk. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, mennyiben egyszersmind saját érdeke fogja megkivánni.

Második Franciaország (halljuk). Én a francia nemzet, mint a szabadság személyesítője iránt az ő világban a legnagyobb rokonszenvvel viseltetem, de ön éltetem az ő őtalmazásától vagy szövetségétől föltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczen egy második 18-ki brumairet él. Franciaországot a dictaturának küszöbén áll, meglehet, hogy ebből a világ egy más Washington, de az is meglehet, hogy egy más Napoleont látand; de annyi mindenesetre igaz, hogy tanuságnekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik, és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába azáltal, ha túlhág a korlátokon (zajos taps és tetszés). Szomorú esemény olly nemzet körében mint Franciaország, hogy Párisban polgárok keze által 15000 polgárnak vére ömlött, — illyentől isten őrizzen! Egyébiránt akármin alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiból, kit az isteni gondviselés most ezen nagy és dicső nemzetnek élére állított, egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelte fel dicsőségének templomát, annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van a francia sympa-

thiákra támaszkodhatni. Lengyelország is csak sympathiára támaszkodott, a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé. (Tetszés.)

A harmadik a Németbirodalom. Uraim! kimondom, mikép érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel, és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni és együtt állani őr a nyugoti civilisatio fölött. (Zajos tetszés). Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elsője közé számítottuk, hogy a mint Németország az egyesség felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azon érdemes honfiakat, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt, Frankfurtba küldöttük, hol ők a magyar nemzet iránt tartozó s e nemzet által is meg érdemlett tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alulalás vajadásai-ban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, mellyel eredményyel lehetett volna vinni az érintkezést, ez csak a Reichsverweser megválasztása után az általa kinevezett ministeriummal történhetik meg, egyik küldöttünk visszatért, a a másik most is ott van, hogy azon perczben, mellyben Németországon lesz kivel érintkezni, azonnal hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, szorosabb összefűzése iránt azon barátságának, mellyel köztünk és Némethon közt fenállani ohajunk, de ugy, hogy jogaink, önállásunk, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságaért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszálnyit is engedjünk. (Harsány helyeslés).

Tehát, mert a veszély nagy vagyis inkább nagy lehet, ha elhárítására nem készülünk, mert minden szövetségi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, mint azon ember meg, kit nem saját életereje tart fen, hanem csak másoknak gyámolítása. (Tetszés)

Én, uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket — (általános feszültség, harsány „halljuk!“ felkiáltással) felhivom önöket ezen határozatra : mondják ki önök azt, hogy azon rendkívüli körülményeket, mellyeknél fogva e hongyűlés rendkívülieg is összehivatott, méltó tekintetbe vehék, a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállásának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni, és hogy e tekintetben olly alkut, a melly a nemzetnek önállását s szabadságát legkevésbbé is sérthetné, egyáltalában el nem fogad (erélyes közfelkiáltások : „ugy van!“); hanem minden méltányos kívánatokat akarki irányában is örökké teljesíteni kész, miszerint békét eszközölhessen, ha lehet, — vagy visszaverhesse a harcot, ha kell!! — felhatalmazza a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200,000 fegyverest állithasson, vagy is a jelen disponiblis haderőt 200,000-re emelhesse, s ezen első perczben 40,000 embert mindjárt kiállithasson, és a többit a ezerint s ugy, mint a szükség fogja kívánni (köztetszés). — 200,000 embernek kiállítás, fegyverrel ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, — 40,000 embernek kiállítása pedig 8—10 millióba kerül. Én, uraim! elő fogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, finanziaális tervemet, most előre kijelentvén, mikép eszemágában sincs a nemzettől kívánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen; hanem ugy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir a nemzet. S e részben előlegesen is örömmre válik kijelenteni, miként tervem, mellyet előterjesztendek, olly adókulcsot foglal magában, melly azon erdélyi adókulcsal combináltatván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb. S ha elfogadtatik s teszen a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyészszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége, a nemzet meg fogja azt birni nagy terheltetés nélkül, s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadierő kiállítására, melly a körülmények szerint szükséges leendő, a kivetendett adók elegendők

nem lennének: felhatalmazást fogok kérni arra, hogy hitel nyitassék a kormány számára azon határig, melyet a képviselők kiszabnak s azon határig vagy kölcsön, vagy papírpénz kibocsátása, vagy más finanziaális munkálat által segítsen az ország szükségéin. (Helyeslés.) Uraim! én abban a vélekedésben vagyok, hogy azon határozattól melyet a ház most indítványomra hozand, e nemzetnek jövődjé-függ nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozni fogja. (Ugy van, igaz!) És ez az egyik ok, uraim! miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitaközébe idomítva látni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de ez sejti, érzi a bizalmat, hogy meg tudja, meg akarja, meg fogja magát menteni: akkor a haza megmentésének kérdését soha semmi kérdéstől nem kell felfüggeszteni. (Zajos tetszés s éljenzés.) Ha ma mi vagyunk e nemzet ministerei, holnap mások lehetnek, ez mindegy, a nemzet ezzel a ministeriummal vagy másikkal, kell hogy megmentse a hazát; de hogy akár ez a ministerium, akár a másik megmenthesse, a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázat kikerülése végett egyenesen, ünnepélyesen kérem, hogy midőn azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát s az erre szükséges pénzerőnek előteremtését — (Nyáry Pál felemelkedik helyéről, példáját az egész képviselőház követi, e szó „megadja” harsog az egész teremben. — Szünni nem akaró lelkesedés.) Uraim! mit mondani akartam, az, hogy ne vegyék e kérést a ministerium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat kívánna szavaztatni; — nem! a hazának megmentését akarta megszavaztatni; — meg akartam kérni önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában egy sajtó kebel, mely orvoslásra, ha van egy kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egykissé e sajtó kebel, s várjon még egykissé e kívánság, — ne függeszszük fel ezektől azt, hogy megmentjük a hazát. (Zajosan kitérő helyeslés.) Ezt akartam kérni, de önök felállottak; s én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafuságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni! (Szünni nem akaró lelkesedés helyeslés, és éljenzés.)“

Elnök: „A házat határozata iránt meg sem kérdendem, mert a pénzügyi minister előterjesztésére egy ember sem maradt ülve e teremben, ki meg nem szavazta volna a nemzet megmentésére szükséges hadierőt, ki nem ohajtott volna felhatalmazni a kormányt 200 ezer fegyveres erő kiemelése, ki nem szavazta volna meg az ehhez szükséges költségeket is olly hozzáadással, hogy a megajánlott seregből 40 ezer ember rögtön, többi a körülmények szükségéhez képest állíthatassék ki. Ezt, gondolom, a ház határozatakép kimondhatom. (Helyes! Felkiáltások: Oszoljunk szét! helyre! az elnök csenget). Ha ezen hadierő felszerelésére szükséges 42 millió az előterjesztendő adórendszerből ki nem telnék, felhatalmazza a ház a kormányt, hogy a még hiányzandó összegre hitelt nyisson.“

Indítványát a ház egyhangulag elfogadta.

Jul. 20-án az ellenzék a ministeri politica ellen, mint a mely Olaszhon ellen 40,000 ujonczot ígért kiállítani, hatalmasan kikelt. Kossuth e tárgyban mondott beszédének következő részét érdekes lesz idézni:

„Uraim, ha a ministeri hivatást azon ohajtott szempontból mérném, hogy a ház elébe diplomacie előterjesztett szón s annak kénytelenségein túlmenni, ha épen elkerülhetlenül nem szükséges, nem is tanácsos; ha a ministeriális diplomatiát a nemzet irányában is titkolódzásokban keresni hajlandó volnék: úgy az olasz ügyről nem szólnék, mert van a trónbeszédnek egy erre vonatkozó §-a,

s van a választ készítő bizottmány javaslatában egy erre vonatkozó feleleti szakasz, s a ház tanácskoznék, s határozná. De én, uraim, a míg isten átka miniszternek lenni kényszerít, egy kötelességtől soha nem fogok eltérni, s ezen kötelesség az, hogy nyíltan akarok állani minden gondolataimmal e ház előtt. (Eljenzés.) Azon egyet akarom nehéz pályámról elvinni, hogy a nemzetet nem ámitottam sem szóval, sem tettel. (Eljenzés.) S ezen szempontból akarok szólni e tárgyról. A kérdés, melyről szólni fogok, európai fontossága, talán az első európai kérdés, mely a magyar törvényhozás terében constitutionális állásban tárgyalatik. Ohajtom, hogy erre mindnyájan figyelemmel legyünk, de ohajtom azt is, hogy ez alkalom által, miszerint már egyszer európai kérdésben is szólhatunk, ne hagyjuk magunkat annyira vitetni, hogy megfélekedzünk saját hazánk megmentésének eszközeiről, mert én e két szempontból tekintem ezen ügyet is, t. i. a kül- és belviszonyok szempontjából. Akárhová dőljön is a ház határozata, egyet ohajtok, ohajtom t. i. hogy a ministerium politikáját — miről a házat felvilágosítani szerencsém lesz — taglalja a ház, ha tetszik, a hiba, a rosszálás, vagy helyeslés szempontjából; — csak isten egytől őrizzen, hogy a kérdést akármely oldalról is indulatok felzaklatására akarnók használni, mert ez kétélű fegyver, két oldalra lehet izgatni, lehet a szabadság nevével — melyet én bályványozok — de lehet, kivált itt Magyarországon, hol a nép úgy gondolkozik, mint a mint tudjuk — a monarchia érdekében is. Ne adjunk tehát alkalmat az izgatásra, hanem induljunk a kérdés tárgyalásánál mindenek felett mint magyarok, kik a végett vagyunk itt, hogy hazánk javát eszközöljük, s a mennyire ezel összefér, mint világpolgárok és Európa nemzeti családjai egyik tagjának képviselői. (Tetszés.) Mielőtt a tárgyról szólnék, egy kis észrevételt akarok előrebocsátani, s ezen észrevétel az: miként vélekedésem szerint ott, hol a nemzetnek sorsa a határozat mérlegén méretik a magánsympathiának hallgatni kell, valamint a magánantipathiának is. Itt politikáról van szó. Politikára nézve a háznak kettő közt kell választani, vagy abból indul ki, mit kívánnak a körülmények, vagyis más szóval mit kíván a politika, mely az exigentiák tudománya; vagy akar indulni elvekből. Én nem ismerek ugyan még országot, mellynek a körülmények változékonysága szerint változólag kormányoztatni kellvén, ügyei a cathedra abstract elvei szerint intéztethettek volna minden időben egyaránt, különbség nélkül. De azért nem akarom mondani, hogy a ház ne tegye, hanem csak azt akarom, ha elvből indul a ház, készüljön el azon elv vas következéseit mindenekben elfogadni. Ha nem tekintve semmire, azt mondaná: mi magyarok pártoljuk az olasz nemzet felkelését, mert az nemzeti szabadságért küzd, akkor pártolnunk kell önöknek a horvát lázadást is, mert véleményük szerint ők is szabadságért küzdenek (helyeslés) — akkor roszalni kell, hogy Windischgrätz a cseh swornostot összelövette — egy szóval a dolgot minden következéseivel kell keresztülvinni. Ha tetszik a háznak az elv, én nem fogok elmaradni az elv következéseit megett, csak figyelmeztetni kívántam a tisztelt házat arra, hogy az elveknek vannak kikerülhetlen következményei is. Már most nyíltan kimondom, hogy én az olasz nemzet iránt rokonszenvvel viseltetem; ohajtom, hogy az olasz nemzet a civilisatio érdekében is szabad nemzet legyen, szabad nemzeti kormányval birjon. Ez az én magán-érzelemem. Ha mint ministert kérdenek, el fogom mondani a minist. eljárását. A mult országgyűlésen, mikor még alig volt ministerium, hanem voltak annak jelöltei, Bécsből, — honnét még akkor Magyarország dolgai is kormányoztattak, — azon kérdés intéztetett hozzánk: valljon, ha Magyarország a pénz- és hadügyeknek külön kormányzatot követel, hajlandó lesz-e megosztozni az austriai státusadósságokban? kívántatott, nyilatkozzunk e részben, és terjesszünk az orsz. gyűlés elébe valamit. Mi azt feleltük, hogy azt tenni nem fogjuk; Magyarországot in

thesi egyáltalában nem ismerjük arra kötelezettnek, hogy az austriai adósságokban részt vegyen. Erre mondatott : már most Magyarország nem akar résztvenni a monarchia közös terheiben — más részről Olaszország el akar szakadni, az sem fog résztvenni a terhekben, mi lesz tehát ebből? Lesz egy általános banquerott, mellynek következményeit a magyarok is fogják érezni, mert Magyarorszában 40—50—60 millió bankjegy van keringésben.

Következve akarnak-e segíteni az olasz háború becsületes bevezetésére, szóval : akarják-e önök az országgyűlésen pártolni azt, hogy az olasz háborúra katona kéressék. Mi, mert ismertük az elveknek sikamlós terét, nem feleltünk mást, mint, hogy az lehetetlen, ha mindjárt magára akarná is vállalni az akkorában még csak kijelölt ministerium, hogy az országgyűlés elébe ilyen kérdéssel járuljon, mint a körülmények állnak, meggyőződhetik akárki, hogy nem fog történni semmi, következve mi arra nem ajánlkozhatunk. Hoszasz küzdelmek s nehézségek után megszületett végre a ministeri kormány. A ministeri kormányzat megszületvén, lázadást tapasztalánk minden oldalról, tapasztalánk azt, hogy különösen a horvát ügyben az austriai ministerium s az austriai hatalom részéről, ellenünkben nemcsak barátság nem, de egyenesen ellenséges indulat követték. Ha az ember kérdező : miért van ez? azt mondák : Magyarország nem akar státusadósságot vállalni, Olaszország el akar szakadni, akkor mi nem bírjuk az adósságokat, tehát legalább az olasz háborút kell becsületesen bevezetni, s erre Magyarország nem akar segíteni, Jellachich pedig segítséget ígért, tehát őt pártoljuk, különben existenciánk forog kérdésben, semmivé leszünk, tehát a honnan segítség jön, a felé nézünk mi is barátságosan. S uraim! itt van azon lidércz, melly a magyar kormány eljárásának erején mindeddig átok gyanánt ült, itt van az, melly sem erőt nem engedett kifejteni annyit, mint a menyit kifejthettünk volna, ha azon kacérkodások helyett az ellenkezőt idézhette volna elő a párttűés és mozgalmak irányában az austriai hatalom részéről, azon austriai hatalom részéről, melly háromszáz éven át a közös hadserget kezében tartá, ezen 300 éves kapcsolatnál fogva olyan száalakat tart még most is kezében imitt-amott, mellyeknek csak nyomára is jöni időbe fog kerülni, habár egy mindent látó embert tennének is hadügyministerré. A dolog tehát így áll. Mi ő fölségének sohasem mulasztottuk el azt tanácsolni, hogy az olasz háborút végezze be, sohasem mulasztottuk el azon meggyőződésünket kimondani, hogy Olaszország megtartása föltarthatlan positió, mindig mondtuk, minél inkább késnek a kiegyenlítéssel, annál nagyobb veszteségükbe fog kerülni, ha ezelőtt három-négy hónappal alkudtak volna, gazdag árt kaptak volna, s minél hátrább mennek, annál kisebbet kapnak. Mindig kértük a kiegyenlítést, unszoltuk a békekötést; de azt felelték : hát segítsetek egy becsületes győzelem kivivására, miszerint becsületes békét eszközölhessünk. Erre mi természetesen ösztetettük kezeinket, s elvet nem vitatva, mert a politikában, ha nem szükséges, azt nem kell tenni, hanem azt mondtuk, lázadásban országunk, magunknak sincs elég fegyveres erőnk megvédni országunk integritását, következve álmodni sem lehet, hogy segítséget adhassunk. Kértek, unszoltak, de mi sohasem adtunk, természetesen nem is adhattunk.

A dolognak illy helyzetében jött elő az országgyűlés megnyitása; az országgyűlés megnyitása előtt a ministerium elébe terjesztetett azon tekintet, hogy miután fejedelmünk a magyar király egyszersmind austr. császár is, ha mi arra igényt tartunk s méltán tartunk igényt, hogy a magyar koronát megtámadók az austriai császár ministeriumának pártfogásával ne dicsekedhessenek, ha méltán kívánjuk és követeljük, hogy a dynastiának minden tagja, az austriai császár tanácsával egyetemben, a magyar korona épségének, a nemzet jogainak s önállásának fentartásában minket segítsen hű szövetségesként, akkor

hasonló tekintettel legyen a magyar király ministeriuma az austriai császárnak állása iránt, s ne mondjuk, ha az austriai császár megtámadtatik külhatalom által, a magyar királynak ministeriuma nem akar semmit tudni, vagy ne vegyük rosz néven, ha az austriai császár ministeriuma is arra fog fordulni, a hol Austria érdeke iránt barátságos közelítést lát. Mi tehát, felvéve a dolog állását úgy a mint van, arról tökéletesen meggyőződünk, hogy a kormányzatnak nehéz övényén pusztán és egyedül privát sympathiák szempontjából elindulni nem lehet. Hisz ki ne tudná? ha valaki, bizonyosan a francia nemzet van az olasz ügy iránt sympathiával. Nem jóslatot mondok, hanem mondok olly véleményt, mely Franciaország részéről diplomacice kimondva van; ha a lombárd-velencei királyságból republica lesz, pártolni fogja Franciaország, De ha a szárdinai király alatt egy hatalmas olasz monarchia fog támadni, a francia minden sympathia mellett megveti, — következésképp nem sympathiából, hanem a körülmények megméréseéből kell kiindulni. Én bátor vagyok kérdezni, hogy Carlo Albertonak, a szárdinai királynak, a lombard-velencei királysághoz mennyivel van több joga, mint Jellachichnak a horvát koronához? én legalább nem tudom, hogy egy hajszálnival is több joga volna. Károlynak azon harcza, melyet a lombard-velencei nép, szabadsága érdekében ví az austriai császár ellenében, mennyivel van több joga beavatkozni, mint p. o. a muszka czárnak azon harcza, melyet a pártütő ilirek vivnak a magyar király ellen? azt gondolom, ha mi akárkinek beavatkozását a mi ügyeinkbe tapasztalnók, az austriai császártól s annak ministeriumától megkivánnók, s pedig azon alapon, hogy ha ő nem szövetségesünk, mi sem vagyunk az ő szövetségesei, ha nem barátunk, mi ellenség leszünk, ezen alapon kívánjuk, segítsen minket ezen külmegettámadások ellen. Uraim! ha elvekből indulunk ki, azoknak következményeire el kell készülni. De én mindemellett is azt mondom, hogy egyáltalában nem látom annak szükségét, hogy principiális vitatkozásokba ereszkedjünk. Az a tudományok abstract mezejére való. Am próbálja meg valaki a kormányzást, a körülményekből mindennap felmerülő újabb gyakorlati nehézségek közt s az első perczben el fog csücsülni minden elveivel. Én uraim a kérdésben nem akarok semmi egyebet, mint tudatni akarom a ministeriumnak azon politikáját, melyet én is magaménak vallok, tudatni akarom azon vonalig, a meddig magaménak vallom. S ezen politikát épen úgy, valamint a horvát ügyre nézve, a ministerium egyik diplomaticai irományának felolvasásával feltártam a ház előtt, úgy fel fogom tárni a ministeri tanács azon jegyzőkönyvének felolvasásával, mely 1848-ik július 5-én az országgyűlés megnyitása reggelén épen a trónbeszéd kérdésében határozottván, jegyzőkönyvbe is iktattatott.“

Midőn aug. 21-én Perczel a hadügyminister ellen kikelt, Kossuth következőleg védte Mészároszt:

Uraim! e napokban azt mondtam a háznak, hogy ha a tudomásunkra jött csata győzelemmel végződik, remélem, hogy e ház közakarattal be fogja tudni bizonyítani azon hálát, mellyel tartozik azon honfiaknak, kik a legtöbbit, mit adni lehet, éltüket adják a hazáért, s kik ezen eljárásban, midőn általános szavakkal történik a gyanusítás, talán még az életnél is többet, becsületöket is kockáztatják. Mondtam, ha a sors forgó kereke szerint veszteség találna lenni, de azon veszteség mellett megtette kiki köteleességét, én akkor is hálát s méltánylást szavaznék. Nekünk egy kimondhatlan nagy bajunk van, kimondom őszintén, a mult századok kormányainak bünei éretlenné tették ezen nemzetet annyira, hogy hallgatni nem tud, midőn hallgatással megmenthetné a hazát (igaz) — beszél, midőn tenni kellene, s ha beszél, nem válogatja meg a szavakat. Engedjenek meg uraim, nem egy éretlen gyermek nemzet-e az, mellynek minden hir-

lapjaiban kikürtölik az ütközet óráját, úgy, hogy az ellenség 2 héttel előbb tudja, — és e napokban e háznak csaknem minden tagja nem érzett nagyobb foglalatosságot, mint kérdezni, mikor lesz az ütközet, s azt tovább mondani. Ugyan nyert-e valaha ütközetet azon nemzet, mellynek tribunejeiről szám szerint mondják el, mennyi ember áll a táborban, miszerint az ellenség magát commót orientálhassa mind azon erőre nézve, mellyet ellen kell vetni, mind azon percze, mellyben megtámadtatik. Ha a hajdani Hofkriegsrath alatt, melly Magyarországon a török háborut a bécsi divánokról vezette, csak akkor nyert ütközetet a vezér, ha ellenkezőt cselekedett, mint Bécsből parancsolták, úgy mondhatom, ha a stratégikus terveket e házból dictáljuk, a vezér csak akkor fog nyerni, ha ellenkezőt cselekszik. Az e napokbani eseményekről csak annyit tudok, hogy megtámadtattott egy sáncz, melly várnak is mondható, mint azon igen tisztelt barátom, ki most e háznak tagjai közt a legérdemesebb ember (hosszas éljenzés), mert ő megérezte azt, hogy itt van a tettek percze, s azon helyet, hol szónoklatával kétségkívül az első sorban állana, nem foglalta el, hanem ott foglalt helyet, hol vérükkel áldoznak az emberek — ő maga is várnak nevezte. Én, a mint a világ történeteit ismerem, kevés esetet tudok, hogy várat egyszeri rohanással bevettek volna. Ennélfogva nem csüggedek, mert ha jól vagyok értesítve, 49 halotunk s 69 sebesültünk van. Én hazafi bánattal kísérem, a mint a ház is kíséri, az elesteket, de azt mondom, az jóformán nem is volt csata. Nem tartozom azok közé, kik a vétket palástolni, a bünt büntetlen hagyni akarják; de figyelmeztetek mindenkit, mérje meg a haza erejét, melly készültségen és disciplinán alapul, s ha vádol, személyre intézze vádját és bizonyítson. De ne éljen oly kifejezéssel, melly kedvetlenséget gerjeszt oly férfiakban, kik iránt, ha e ház értesülve lesz a körülményekről, köszönetet fog szavazni, mint p. o. a fővezér iránt, ki órákig állt a legveszélyesebb helyen. Nem tudom, közülünk hány ember cselekedte volna ezt, s B a k o n y i (éljen), ki úgy viselte magát, hogy ha győzelem koszoruzta volna is ezen lépést, nagyobb elismerést nem kívánhatott volna, mint így. S mi történik ezen házban! Az mondatik, árulás van a vezéreknél. Én hibát palástolni, bünt büntetlen hagyni nem akarok, de e ház commissiójának, a haza ügye elárulásának tartom, ha hogy nem fognak lépések történni, mellyek ezen itt kimondott szót vagy megczáfolják, vagy specialitásra vezessék, s ennek következtében elhárítsák azon rossz hatást, melly a hazát veszélybe dönthetné (helyes), s azért, hogy a hiba, ha van, ismerve, a bűn büntetve, de a rágalom is visszatörölve legyen, s meg legyen mentve azon erő, mellyre e hazának szüksége van, indítványozom: nevezzen e ház egy bizottmányt, melly által szólíttassék fel azon követ ur, ki itt árulást mondott ki a sz.-tamási táborban csatázó hadseregére nézve, hogy vádját specialitásra reducálva, bizonyítsa be, mert annyi, azt gondolom, bizonyos és kétségtelen, hogy a hadseregére ezen szónak „árulás“ kimondása (Perczel közbekialtoz: nem a hadseregére) (rendre) kérem, én szívesen ohajtom, hogy az érdemes követ ur ezen szenvedélyességével mentse meg a hazát — én nem fogom e térre követni. Ha kimondatik az ellenség előtt állókra ezen szó: árulás — s specíficumra nem vonatik, az kétségtelenül oly embereket is sértethet, kiket talán a vádló sem akart sérteni, s rossz szellemet terjeszt ott, hol jó szellemet kellene terjeszteni. Ha tehát hiba van, hogy az ismerve legyen, ha árulás van, hogy az büntetessék, de hogy illy szónak káros következtései a hont veszélybe ne döntsek: én a követ ur hazafiságától s férfias kötelességétől megvárom, hogy azon bizottmány előtt a kellő felvilágosításokat megadja, a bizottmány referálja, s a ház a tapasztaltakhoz képest intézkedjék úgy, mint a haza megmentése kívánja.“

A sept. 4-iki ülésben Kossuth következő indítványokkal lépett fel :
 „Ne méltóztassanak várni, hogy valami hosszas motivált előadást tegyek ; csak egyszerűen és röviden kívánok szólni azon hitben, hogy a tisztelt képviselőház előadásom motivumait a körülményekben találandja.

A mult országgyűlés végével a ministerium általvette a kormányzást, esküt tevén le hűségre a király és alkotmány iránt, és engedelmességre a törvény iránt. A haza felett összetoronyosult vészeknek ellenállani a ministerium ezen helyzetben csak ugy és akkor lett volna teljesen képes, ha mindazon constituált hatalmak, a mellyeknek kifolyását képezi csak egy ministerium, annak működését őszintén előmozdítják. A ministerium ilyen előmozdításra nem talált.

Ő fge a király iránt a legtisztább hűséggel viseltetve, hónapokon keresztül csak azért esedeztünk előtte, hogy hű magyarjai közti megjelenésével adja meg az új alkotmányból kifolyó új kormánynak azon morális támaszt, a mely a monarchia eszméjében és a magyar nemzetnek fejedelme iránti pietásában rejlik. Őt hónapon keresztül esedeztünk ezért ; és még nem történt meg.

Egy hadsereggel találkoztunk pártütés és zendülés ellenében, a mely pártütés és zendülés a fejedelem nevében mondja magát működni. Mi volt természetesebb, mint, hogy ő felségétől kértük, hogy a hadsereg ő felsége által hozassék a hűség tiszta eszméjére vissza, mely nem abban áll, hogy ő felsége nevében a magyar király ellen pártot üssenek ; hanem hogy ő felsége kormányának engedelmeskedjenek. Ő császári és királyi felsége méltóztatott e részben egy pár manifestumot kibocsátani, hanem őszintén megvallom, nekem erős meggyőződésem, hogy az ő felségét legközelebb környező körökből sok történt ezen parancsok sikerének meghusítására. Sok történt arra nézve, hogy a hadseregben azon szellem foglaljon helyet, hogy ő felségének talán nem is az akarata, mi azon parancsokban foglaltatik. — A bécsi kormány részéről, mely fejedelemünknek egységénél fogva kétségtelenül, nem mondom közredolgozni azonegy fejedelem, a magyar király koronájának épségben megtartására tartozott volna, de legalább nehézséget nem tenni, — ellenkezőt tapasztaltunk.

És mindezek ellenében a ministerium, mely hűséget a király és alkotmánynak, és engedelmességet a törvénynek esküdött, igen természetes, hogy csak a törvényes eszközökkel élhetett, a mellyek minden oldalról elzsiabasztatnak, míg végre nyílt kijelentésekben nyilvánult a hadsereg nagy részéről az, hogy a határőrök, a horvátok, szóval a hadseregnek eddigi zászlója alatt küzdők ellen ők nem fognak küzdeni. Voltak, kik nem mondták ezt, de a nagyrész igen. E mellett csak még a kinevezés hatalma is törvény által megkötve levén : teljes lehetetlenné tétetett a ministerium kezében, hogy általalakithassa ezen sereget.

Én, tisztelt ház ! erősen meg vagyok győződve, hogy végének kell szakadni tüstént ezen állapotnak, vagy pedig a nemzet kénytelen lesz ideiglenesen oly végrehajtó hatalomról gondoskodni, a mely végrehajtó hatalom ne legyen kénytelen a maga eljárásának eszközeit a törvényből, hanem a haza veszélyéből meríteni (igaz). A ministerium, a mely így meg van kötve, nem mentheti meg a hazát (igaz), és ha én e perczben még arról a székről, (a ministeri székre mutat) léptem a szószelekre, csak azért tettem, mert 2 ministertársunk Bécsben van, s nem akartam, hogy az mondassék, hogy e végső kísérleti eljárásban, mellyre ki vannak küldetve, rögtönözött időelőtti lemondásom által már gátot okoztam. Én azon készséggel s elhatározással s azon meggyőződéssel, hogy az eképen megkötött ministerium, a mint van, szemközt az ellenséges hatalmakkal, nem azért, — mert én vagy más a minister, hanem azért ; mert olyan a ministerium a maga constitutiójában, mint a minő, — meg nem mentheti a hazát. Fölkérem a hazát, hogy nagy határozatokra és eltökélésekre készülve, az utósó lépések sikerének

megkísértésében a még most létező ministeriumot támogassa. A ministerium Beóthy kormánybiztos urat lerendelte a táborba teljes hatalommal s azon megbizással, hogy állítsa fel a hadsereget, szóljon hozzá a hazának nevében, lelkesítse, buzdítsa őt hűségre, tegye biztossá a nemzet méltánylásáról és halájáról a hivatottakat, s birjon hatalommal az ott levő hadügyminiszterrel egyetértőleg rendkívül is tenni mindent, mit a fenforgó körülmények a haza megmentésére szükségessé tesznek. A ministerium midőn ezt tette, tette egy olly hatalom nevében, mely ma van, holnap nincs; ezen eljárásnak, mélyebb, biztosabb, állandóbb alapot kell adni, s azért kérem a házat, nyilatkozzék, ha Beóthy kormánybiztosnak e részbeni felhatalmazását a nemzet képviselői részéről helyesli-e? (a képviselőház tagjai néhányon kívül mind felállván, helyeslést mondanak) Bechtold vezér lemondott állásáról; a ministerium felszólította a hadügyminisztert, ismerje kötelességének ott maradni a vészhelyén, a táborot rendben tartani, és a körülmények szerint a haza megmentésére intézkedni, s onnan el nem jőni, míg olly kezekbe nem adhatja és nem adja a vezérletet, mely kezek a harcmezőn kivivott érdemeknél fogva szintugy a hadseregnek, mint a nemzetnek bizalmát bírják. Kérem a házat, hogy e részben a vezérnek, egy ilyen vezérnek kinevezésére egyenesen a hadügyminisztert határozatilag a magar részéről utasítsa (helyes.)

De, tisztelt képviselőház! velünk rut ocsmány játék játszatik; (már régen) a mivel világnak morális ereje az igazságos ügyet támogatja, — felhivom a házat a nemzet képviselőinek nevében, készítsen rögtön manifestumot Európához, mellyben el legyen mondva a magyar nemzet szenvedése, el legyen mondva a magyar nemzet joga, mérséklettsége, hűsége, minőhöz hasonlót a legközelebbi időben Europa példája nem mutat, hogy nyíltan álljon Európa előtt, miszerint annyi ármányok által mérséklett követeléseink és elidegeníthetlen jogaink alapján megdöntöttek bennünket, s bennünk a civilizációnak egyik előbástyája és a szabadságnak egyik oszlopa rendítették meg. Kívánom, hogy a ház appelláljon istenre és Európának igazságszeretetére, s készítsen egy manifestumot.

A ministerelnök és igazságügyi miniszter felküldettek a ministerium határozatából a végett, hogy egyszer már végkép lássuk tisztán, határozottan, hogyan áll ellenünkben a dynastia, hogyan áll Austria? ne mondjunk gyanúsításokat, ne használjunk ellenséges indulatokat, hanem határozott tények álljanak előttünk. Eseedztünk ő felségének: Méltóztassék a Magyarországnak bármely fegyverzetű hadseregnek saját aláírása alatt szétküldendő tábori parancsokban kijelenteni, miképen ő felsége minden katonától, bármely rendű, bármely fegyverzetű legyen is, szoroson megvárja és parancsolja, hogy a míg Magyarországnak van, a magyar kormány parancsai szerint a hon minden ellenségei ellen szintazon hűséggel és vitézséggel szolgáljon, mint a magyar hadseregek most ő felsége trónjának támogatására hiven és bátran szolgálnak, még a hont fenyegető veszélyeknek hirtől is elzárva.

Másodszor, kértük ő felségét, hogy miután a magyar nemzet, felhívása következtében, az országgyűlés elején elfogadta, sőt a válaszfeliratban ki is jelentette, miként a horvátoknak minden méltányos és igazságos kívánatait teljesíteni kész, mert nem lehet, hogy e két nemzet idegen bujogatások következtében egymást rontsa, s kétszázados kapcsát feledje, mivel tehát a horvát kérdést barátságosan kell kiegyenlíteni, küldjön parancsot ő felsége Horvátországba, hogy Magyarországot megtámadni ne merészeljék. Harmadszor kértük ő felségét, méltóztassék napot határozni a közelebbi időre, mikor fog ide lejőni, s méltóztassék hosszabb itt mulatása által azon morális sulyt, mely a királyság eszméjében fekszik, saját trónjának megtartására fordítani, mert azért küzdöttünk, azért vagyunk veszélyben; ha nem vezérelt volna bennünket ezen nézet s a trón iránti hűség azon napokban, mikor az austriai háznak semmi támasza nem volt a föld

kerekéségén, midőn szétbomlott a csekély, Olaszországban levő hadsereg, ha mondom azon hűség nem lett volna bennünk, sok dolgok másképen állának. — De átlengette mindig a hűség ezen nemzetet, s azért megkívánhatja, hogy ő felsége nyújtson segédkezet trónjának megtartására, ha azt meg akarja tartani. Azért kértük ő felségét, méltóztassék lejöni (közbeszólás: k ö v e t l j ü k). Esedezem alásan, méltóztassék egy kis türelemmel lenni. Kértük ő felségét, méltóztassék lejöni, s a háznak tudtára adni s kinyilatkoztatni, hogy a végett jön le, miszerint a törvények fentartásában, az alkotmány fentartásában s jogainak megőrzésében, mely nemzeti jogaink trónusának existenciájával kapcsolatban vannak, hosszab itt mulatása által közre kíván dolgozni; egyszersmind felküldöttük a hadügy- s pénzügyi törvényeket szentesítés végett. Kérem a házat, addig ne tegyünk semmit, míg a siker reménye el nem érkezik; de már 8 napja, hogy fenn vannak társaink, s most is hogy mennek a dolgok? Mintha a halasztás mérlegén nem fekdüdnék egyrésről nemzetek sorsa, s másrésről nem fekhethnék koronáknak existenciája. Kérem a házat, méltóztassanak egy küldöttséget küldeni ő felségéhez; jöjjünk tisztába dolgainkkal, de nem a végett menjen a küldöttség, hogy ott heteket mulasson, hanem nyisson magának utat a fejedelem trónjához, mondja meg, hogy a haza veszélyben van s veszélyben a trón, — tehát akarja-e ő felsége megtenni azt, mi a nemzetnek megtartására szükséges? — Nem várhatunk napokat s heteket, miután hónapokon át az intrigák minket veszélybe döntöttek; gyors határozatot akarunk, döljön az jobbra vagy balra, — hogy számot vethessünk magunkkal, mivel tartozunk a hazának (éljen). Ne mulasson ott ezen küldöttség 24 órát; tudni fogjuk, ha nem fogadtatik el, mit akarnak Bécsben. Kérem a házat, méltóztassék ezt megtenni, s a ministerium részéről most kísérletben levő utósó lépést — mert természetesen utósó lépés a törvényhozás részéről — támogatni, s a nemzet erejével sikerre vagy valóságra vezetni.

Végre, mert a világon lelkenek semmi nem fáj annyira, mint, ha az ármánynak azon diadalát látom, hogy nemzetek — mellyek nem ismerhetnek nagyobb kincset a szabadságnál — ármányok következtében a szabadság szent nevé alatt egymás ellen vérontásra izgattatnak, kérem a házat: méltóztassék egy kis bizottmányt nevezni, mely a ministeriummal értekezvén a horvát ügyek iránt, mely elő fogja terjeszteni mindazon hosszadalmas adatokat, mellyek kezénél vannak, e dologban terjesszen elő a háznak javaslatot. Meggyőződésem szerint, ha e dologban valamit tenni, s a mennyit tenni kíván a ház, és a mennyire van elhatározva, jobban lesz így előkészítve, mint ha egy javaslattal a ministerium előállana. Mert most, méltóztassanak elhinni, tiszta őszinteséggel teszem azon nyilatkozatot, hogy rendkívüli hatalmakra lesz szüksége a nemzetnek, s a ministerium, mely a törvénynek korlátai közé van szorítva, nem mentheti meg a hazát. Én, a minister, nyilatkozatom ki ezt a háznak. Tehát ennek nem ministerialis kérdésnek, hanem a közhatalomnak és a közhaza iránti kötelesség érzetéből mindnyájunk emanációjának kell lenni. Tehát kérem a házat, méltóztassék egy bizottmányt kirendelni. A mondottakat mind reassumálni alig bírom — ha jól emlékezem, esedezem a háznak 1-ör Beóthi Ödön kormánybiztosra nézve; 2-szor kértem a házat, hogy manifestumot bocsásson Európához, s ha kell, a magyar nemzethez, mellyben világosságra legyen hozva, hová vezetetik a nemzet, s ha kell, biztosok fognak neveztetni az országba a ház részéről, kik élőszóval mondják meg a népnek, hová ragadtatik, hová vezetetik, és gyűjtsék össze, ha kell, a kétségbeesés erejével a hazának összes erejét a hon megmentésére. 3-ör. Küldöttség neveztesse Bécsbe, és 4-er egy bizottmány a horvát ügyek iránti előkészítésre. Méltóztassanak megbocsátani, többet nem szólhatok, mert beteg vagyok.“

Indítványai, — comme toujours, — elfogadtattak.

Ekközben a hivatalába visszahelyezett b. Jellachich beütött Magyarhonba.

A Bécsbe küldött 100 tagu küldöttség hideg fogadtatás után visszatérvén, sept. 11-én számolt.

Két levél volt ezenkívül a szónyegen. Egyikben a nádor tudatja, hogy a kormány gyepelőit megragadta, a másikat Teleky küldé a bán beütéséről.

Kossuth a terembe lépvén, következő szónoklatot tartá :

„Mint látom, a kir. helytartó egy iratot küldött a házhoz, mellyben a ministerium lemondását elfogadva kijelenti, hogy mig az általa ő felsége elé terjesztett ministerelnök megerősítettnek, addig a kormány gyepelőjét maga ragadja meg.

Én, ki ő felsége által neveztettem ki ministernek, tagadom, hogy István hgnek joga legyen ministeri ellenjegyzés nélkül parancsolni ez országnak (hosszas helyeslés). Ha ezt elismerném : megszegném eskümet, meg kötelességemet a törvény iránt.

Ha a ministerium leköszönt is : de Szemere Bertalan azon férfit, ki sokunk kérelmére, noha szinte lelépő félben, kinyilatkozattatta, a köszönet neki ezen kötelesség-éretét, hogy addig a ministeri tollat kezében fogja tartani, mig nem lesz hatalom, mellynek a közcsend és bátorság fentartását kezei közé teheti (harsány éljen). Kérdem, hogy mikor Szemere Bertalan ott volt, miért nem contrasignálta ő ezen helytartói iratot?

És én, ki lemondtam, ezen széket most e pillanatban ide teszem és ráülök. (Székét a ministeri helyre teszi és ráül, — taps- és éljenvihar). Én azon hatalomnál fogva, mellyet nem egyéniségem gyöngesége, de a törvény ruházott reám, akarom látni azon embert, ki azt mondja, hogy ő parancsol azon körben, melylyet a törvény a finánczminister ruházott (nagy tetszés, Kossuth szószerkekre lép.)

Ennélfogva felelek az interpellációra.

Itt előadja szóló, hogy a bécsi ministerium készített egy értesítvényt, melylyet ő felsége augustus 31-én a nádorhoz leküldött, azon kijelentéssel, hogy mivel ezen emlékirat okait foglalja magában azon zavaroknak, mellyekbe a ministeri kormányzat az összes birodalmat honyolitotta : tehát a magyar ministeriumnak ezen irat komoly megfontolását ajánlja. Egyszersmind hogy a horvát támadás lecsillapittassék, a ministerium több tagjainak 8—10 nap alatt Bécsben leendő megjelenését kívánja ő felsége alkudozás végett (Itt szóló az utczáról feltörő éljenkiáltások miatt nem beszélhetvén, kéri a népnek valamelyik képviselő általi lecsendesítését, minek megtörténte után folytatja.)

Ezen kívánt alkudozásra nézve a bécsi ministerium, mellynek a horvát-magyar viszonyokhoz semmi törvényes köze nincs, bizonyos előző feltételeket szab, u. m.

1) hogy ezen alkudozásra b. Jellachich és a társországok küldöttei is meghivassanak.

2) Hogy Magyarország részéről a horvátok ellen minden készülétek azonnal megszüntettessenek, és viszont.

3) Hogy a Jellachich és Rajacsics ellen foganatba vett lépések megszüntettessenek és megsemmisítettessenek.

4) Hogy a határvidékek provisorie az austriai ministerium által kormányoztassanak (zugás.)

Egyszersmind tudtul adja ő felsége, hogy a siker reményében Jellachichhoz is hasonló rendeletet küldött, hogy minden órán készen tartsa magát Bécsbe, és semmit az alkudozás sikere ellen addig ne tegyen.

Ezen iratra nézve feltűnő volt, hogy a ministerium tagjainak Bécsbe menetele akkor kívántatik, midőn a ministerelnök és igazságügyi minister napok óta ott vannak, a nélkül, hogy valaki hozzájuk szólna, vagy tőlök értesítést, tanácsot kérdene.

A Pesten levő ministerek tehát september 4-én futár által értesitik a Bécsben levőket ezen emlékiratról, kijelentvén, hogy igenis hajlandók a horvát viszonyokat jog és méltányosság alapján kiegyenlíteni, de ő felségének a magyar dolgokban egyedüli törvényes tanácsot csak ők adhatnak, mint magyar ministerek.

Mig feleletöket várnók — ugymond — érkezik a levél tegnap, vagy ténnapelőtt gr. Teleki Ádám vezérőrnagy-parancsnoktól, hogy báró Neustädter varasdi tábornok, ő felsége nyomtatott iratával ellenkezőleg, proclamatiót bocsátott, és sergeinek áttörését tudatta.

Tehát azon legfelsőbb kézirat, mely szerint b. Jellachich Bécsbe idéztetik, semmi, az ellenséges lépések megtiltásának semmi nyoma; de mutogattatik egy másik leirat, melyben magasztaltatik az ex-bán eddigi loyális és hű magaviselete, melyben ő felsége örvendeni mondatik, hogy jun. 10-ki felfüggesztő rendeletét felfüggesztheti, s azt csak gyanítás alapján kiadottnak mondja (szörnyűködés), melyben Jellachich felszólítatik, hogy „im Interesse der Gesammt-Monarchie“ tovább is ugy működjék, mint eddig (zaj és bámulat).

A ministerium ezen állítólagos kir. rendelet valóságáról méltán kételkedett; de mivel benne az mondatik, hogy párja ide a nádorhoz is megküldetett: tehát a cultusminister kérdést tőn iránta István főhgnél. Ő kijelenté, hogy illyesmi hozzá nem érkezett, hogy az említett emlékiraton kívül mást Bécsből nem kapott stb.

Erre a ministerium rendeletet készít Teleki vezérőrnagyhoz és Csányihoz, saját ellenjegyzése mellett a nádor által is aláírandót, tudatván velök, hogy fel nem tehető, mintha ő felsége törvényesen kiadott junius 10-ki manifestuma ellen mást törvénytelenül adott volna ki, de annak állítólagos párja a nádorhoz nem is érkezett, — nem tekinthetvén tehát az egészet egyébnek, mint ő felsége szent nevével való galád visszaélésnek: egy talpalatnyit se engedjenek az országból védtelenül, mig megértendi e nemzet, hogy a magyar elem ellen irtó-háboru kezdetett. — Azonban, mielőtt ezen rendelet elküldethetett volna, megérkeznek a ministerek Bécsből, s hozzák Ferencz Károly főhg azon nyilatkozatát, hogy a fentebbi irat csakugyan ő felségétől eredt, — és így tévedést többé feltenni nem lehet.

Azon hosszú emlékirat, melyet ő felsége leküldött, a ház elnökénél le van téve. Az mondatik abban, hogy a *pragmatica sanctio* nemcsak a fejedelem egységét, hanem a kormányzat egységét is foglalja magában, hogy ő felségének nem volt joga a mult országgyűlési törvényeket s köztük a független ministeriumról szólót sanctionálni, hogy ez Magyarország és a birodalom javával ellenkezik, s mindezeknél fogva oly módosításokra hivatik fela a magyar ministerium, melyeknél fogva a *pragmatica sanctio* értelmébeni egység helyreállitva legyen.

Ezek azon adatok, melyeket az interpellációra felhozni kötelességemnek tartám. Le vannak azok téve a ház elnökénél. Ha ugy tetszik, intézkedjék a ház, hogy ezek minden európai nyelvre lefordittassanak, hogy egy küldöttség készítsen feleletet, nem oda, hanem istenhez és Európához szólót.

Egyébiránt mivel gr. Teleki vezérőrnagy és parancsnok tudósítása s más privátlevelek szerint is a horvát betörés vagy már e perczen megtörtént, vagy minden pillanatban várható: szóló a házat határozatokra hija fel.

Kívánja, hogy a törvényhozás érezze, miként e vészes perczen fel van ruházva azon hatalommal, mely egyedül képes megmenteni a hazát.

Én tehát — ugymond — mint azon férfi, ki lemondottam a ministerségről, de tárczámat addig, míg törvényes kormánya nem lesz e nemzetnek, mellynek átadhassam, le nem teszem, tárczám köréből egy határozatra hívom fel a házat.

Szólok előadván a jövedelemforrások csekélységét s a védelmi források szükségét, kívánja, hogy míg a sanctio megérkezik is, azon 61 millió kibocsátásáról szóló törvényre, mellyet a két ház egyértelműleg elfogadott, a ház parancsolja meg a pénzügyi ministernek, hogy az 5 ftos jegyeket a forgalomnak adja át. (Helyeslés.)

Mert törvény, hogy ő fölsége bármit is csak ministerei által terjeszthet a törvényhozás elé; tehát a mit ő fölsége ministere előterjeszt, azt maga a király terjeszti elő. Ha tehát ő fölségének — mint maga mondja — elgyöngült egészségét használva a camarilla, ő fölségét oda viszi, hogy a halogatás miatt a kormányzás gépezete fenakadjon, s e nemzet ne védhesse magát a pártütők ellen: ezt a nemzet képviselői nem tűrhetik (ugy van).

Emliti szólok, mikint azok, kik terjesztetik a hirt, mintha a respublica Pesten ki volna kiáltva, csak azt akarják, hogy a népet elaltassák, mintha nem az ő létele forogna szóban, hanem a trón elrablása czéloztatnék stb. Szólok felhíja a házat, hogy ezen fájdalom csak még erősbitse hűségét, felhíja a házat: hogy mentse meg ő fölsége trónját, ha a fejedelem elgyöngült egészsége miatt nem látja is az árlást, melly azt környezi.

Gondoskodják a ház olly férfiakról, kik a népnél a felvilágosításnak sikert szerezzenek.

Végre ismét a nádor levelére térvén szólok, idézi Mátyás törvényét, melly azon esetre, ha a király elgyöngült állapota miatt az országlást nem viheti, a nádort rendeli helyette mint kir. helytartót. Vigye tehát ő fölsége azon hatalmat, mellyre juliusban meg is volt bizva, és pedig ő fölsége betegsége miatt, miután ezen betegség ő fölsége kijelentése szerint egész elgyöngültséggé változott. De nem viheti ezt másként, mint a felelős ministerium útján, nem adható ki másként ez iratot, mint Szemere Bertalan ellenjegyzése mellett. A ház határozon eziránt. Megadtam a feleletet, a teendőkre nézve is — ugymond — elmondom majd véleményemet.“

Következő indítványokat tett; egyet, hogy a ház bankjegyek kibocsátása iránti indítványát erősítse meg. Ennek elfogadása után:

„Továbbá az ország védelmére nézve addig is, míg a katona-állítási törvény ő fölsége által szentesítettik:

Kérem a házat, hatalmazza fel a kormányt arra, hogy a megkívántató mennyiséget az egyes hatóságokkal toborzás útján kiállíttathassa, csak, ha a kítűzött határnapig ezen mennyiség illy uton ki nem kerülne, akkor keljen betölteni a törvényben megirt categoriák szerint, azonban az egyetlen fiu és nő megkíméltetvén, illy esetben a helyettesítés megengedtessek (elfogadjuk.)

Kérem a házat, határozza el, hogy a kiállítandó hadsereg ugyanazon basison állíttassék fel, mint az eddigi honvédszászlóaljok (nagy tetszés, elfogadjuk.)

* Továbbá határozza el a ház, hogy az eddig is szolgált katonák, akár telt ki capitulatiojuk, akár nem, ha nekik tetszik, ezen új hadseregbe beállhassanak, s veteránoknak tekintetvén, az ezzel járó javadalmakat huzzák (elfogadjuk.)

Kérem végre a házat, határozza el, hogy valamint az eddigi, ugy az ezen-túl felállandó honvéd-zászlóaljok tisztje és legénysége is ugy tekintessék, mint az ország rendes katonasága; ugy az önkénytesen alakuló csapatok is, s az illyenek tisztjei a rendes katonasághoz átmenvén, eddigi tisztí rangjokat legalább is megtartsák stb. (elfogadjuk.)

Szólok igéri, hogy mindezen elvileg elfogadott indítványokat formulázni

fogja, valamint szinte formulázott javaslatot terjesztend elő egyrésről a hűbéri viszonyokból eredő kárt szenvedett földesurak rögtöni kártalanítására, másrésről a még fenlevő urbériségi maradványok eltörlésére.

A sept. 16-iki ülésben gr. Batthyány lemondott, de a ház kívánatára hivatalát újra föl vállala. E pár nap Kossuth nem ült a kormány polczon de agitatioit a nevét viselő „Kossuth hirlapja”-ban folytatá.

Idézzük csak cikkei egyikének azon pontját, melyben azt, ki föl nem kel, megátkozza.

„A magyarnak tehát most csak két teendője van. Egyik: felállani tömegben a haza földét megszállott ellenség agyonnyomására. — A másik: „emlékezni.”

Ha a magyar e kettőt nem teszi, akkor olly gyáva nyomorult nép, melynek neve a világ-történetében ugyanazonossá lesz a szegény- s gyalázat- névvel; akkor a magyar olly gyáva nyomorult nép, mely megfertőztette ősei szent emlékét, melyre maga az örökkévaló isten azt fogja mondani: „Bánom, hogy teremtettem”, akkor a magyar olly istentől elátkozott nép, mellytől a levegő meg fogja tagadni éltető erejét, melynek kezei alatt a televény buzaföld sivatag homokká fog változni, melynek közelítések kiaszik a szomjat enyhítő forrás, ki hontalanul bujdosandik a föld hátán, ki hiában kérendi az irgalomtól az alamizsnának száraz kenyereit, ki alamizsna helyett arczul csapand az idegen faj, mely őt saját hazájában vándor koldussá teendi, kit mint a gazdátlan ebet, büntetlenül verend agyon bármelly gazember; ollyanná lesz, mint a bélpoklos, kit minden ember kerül, mint az indus pária, kire az ebeket uszítják. Hiában forduland a vallás malasztjához, neki nem adand az vigasztalást. Isten! kinek teremtetési mivét gyávasága által meggyalázta, nem bocsátandja meg bűneit sem ezen a világon sem a másikon; a leány, kihez szemeit felemelendi, seprővel hajtandja el a küszöbről, mint a rühes állatot, neje utálattal köpend gyáva szemei közé, s gyermekének első szava az lesz, hogy apját megátkozza.

Borzasztó! borzasztó! de így lesz. Az átok kérlelhetlen esküjével esküszöm a szabadság istenére, e hont vérrel szerzett őseink meggyalázott emlékezetére, esküszöm, hogy így leszen, ha a magyar faj olly gyáva, hogy tömegestül fel nem kel, Jellachich szolgáló poroszokat s a szerb rablókat és minden árulót, ki a magyar ellen karját emelni meri, összezúzni, mint zúzza a fergeteg az útjába vetett kötetlen szalmakévet, s ha olly gyáva lesz a magyar faj, hogy szétzúzván ellenségeit, meg tudna bocsátani vagy egy perczig is elfelejteni az árulókat és az árulást.”

Ezenben Kossuth elhagyá Budapestet, népiörkelést rendezni a szomszéd magyar vidékeken, mindenütt a néphcz, értelméhez mértén szolt s mindenütt elragadta azt. Minden kebelt egy lelkesedés fogott el s mindenki fölajánlá karát a haza védelmére.

Még sept. 22-én alkotott a ház egy bizottmányt, melly ministertelenök Batthyányt törekvéseiben támogassa. E bizottmánynak lelke Kossuth vala, s midőn a sept. 27-diki ülésben Bécsből sürgönyöket kaptak, utána küldtek.

Estve tíz órakor ült össze a ház, s Madarász L. elmondá az azóta történeteket, hogy a nádor lemondott hivataláról, hogy új ministerium alakításával b. Vay van megbizva, s hogy Magyarhon katonai kormányzójává gr. Lamberg Ferencz nevezteték ki.

Szóló felolvasá az első iratot. Tartalma az, hogy ő felsége (mert a király nevében iratott) a polgárháborút, melly az ország minden részét fenyegeti, meg akarván szüntetni, gr. Lamberg Ferencz tábornagyot az országban levő hadsereg főparancsnokául kinevezi, kinek is megbízatása mindenekelőtt fegyvernagyvást rendelni s ő felsége e részben rendkívüli biztosa iránt engedelmességet és gyámolítást kíván. sat.

E közben Kossuth fegyveresen a terembe lépett s körülbelül így szólt :

„Fegyveresen jelenek meg a szószéken, nem azért, mert teljes meggyőződésem szerint olly időben élünk, midőn a hazának mindnyájunk karára s fegyverére szüksége van, hanem mivel most tértem vissza egy utból, mellyet a népfelkelés rendezése végett Czegléd, Körös, Kecskemét, Abony és Szolnok városokba tevék. És örömmel jelentem, hogy a magyar népet e hon megtartására s szabadsága biztosítására, minden áldozatra annyira késznek találtam, hogy azoknak száma, kik csak ezen városokból vagy már kiindultak, vagy rendeltetésök helyére el is értek, vagy oda utban vannak, 12,000-nél többre megy. Mielőtt azonban tovább folytatnám utamat, visszatértem magam tájékozása végett, s mély megütközéssel kelle hallanom, mik itt felolvastattak.

Mi a nádor lemondását s a Batthyány ministeriuma meg nem erősítését illeti : arról tán csak azután fogunk tanácskozni ; most csak az indítványra szoritkozom.

Egyszerűen szólok, mert nincs idő dictiókra s röviden csak azt mondom : hogy gr. Lamberg Ferencznek ellenjegyzés nélküli kineveztetése nem egyéb, mint a magyar alkotmány eltörlése. Igen ügyes fogás, hogy azon hadsereg, mellyet ha más vezérek vezettek volna, most e haza földjét már egy pártütő sem tapodná, a győzelem perczében állittassék meg, olly vezér kezeibe játszattván, kit minden ellenjegyzés nélkül neveztek ki.

Hogy mit akarnak elérni ? megmondja maga az iromány : t. i. Magyarország és egyéb tartományok egységét. Hát hol van az megírva, hogy ez a Magyarország tartozik egy lenni a többi tartományokkal ? A másik cél tehát : Magyarországot ki akarni törölni a nemzetek sorából.“

Szóló tehát pártolja az indítványt, s feltett annak értelmében egy határozatot, mellyet fel fog olvasni s rögtön közhírré tétetni kíván. Ha a ház tagjai, sőt csak egyetlen képviselő is találkoznék, ki Magyarországnak illymódoni kormányzatába beleegyezne ; szóló mint a népnek egyik szegény de hű képviselője, isten és világ előtt óvást tenne a magyar alkotmány eltörlése ellen s azt mondaná : illyen irat, jöjön akárkitől : érvénytelen.

S felolvasá következő okiratot :

„A nemzet képviselői a törvényre s azt szentesítő királyi esküre támaszkodva, kinyilatkoztatják, hogy gróf Lamberg Ferencz, ha az országban hadsereg s akármillynemű fegyveres csapatok főparancsnokságát elfoglalni merészlené s az országban hadsereg és fegyveres csapatok összesen és egyenként, ha öt főparancsnoknak elfogadni s neki mint ily-

lyennek engedelmeskedni merészlenének : az alkotmány és nemzeti szabadság felforgatásának bünébe esnek.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy mindazon akár polgári, akár katonai hatóság avagy hivatalnok, ki a fenérintett érvénytelen s alkotmány-felforgató állítólagos királyi rendelet sikeresítéséhez, vagy annak terjesztéséhez segédkezett nyujtana : magát az ország törvényes alkotmánya felforgatásának bünében részesitené.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy valamint magukat az ország alkotmányának sértését hallgatólag el nem tűrni köteleseknek érzik, ugy az ország alkotmányának csonkítlan megőrzését az összes nemzet törvényszerűségétől megvárják.

Ezen határozat a miniserelnök és a képviselőháznak honvédelmi bizottmánya által azonnal közhírré teendő a legsebesebb uton, minden hatóságoknak s különösen a pártütő és lázadó ellenség előtt álló vitéz hadseregnek és fegyveres csapatoknak megküldendő, mellyeknek alkotmányhozi hűségétől és vitézségétől megvárják a nemzet képviselői, hogy e szegény elárult magyar hazát az azt megtámadott fegyveres ellenségtől, bátor győzelemmel, haladék nélkül megmentse s megtisztítsa, s ezzel magokat a magyar haza és törvényes szabadság megmentőinek dicső nevére érdemesítsék.

A miniserelnöknek s a ház honvédelmi bizottmányának határozatilag meghagyatik, hogy az ország védelmét s minden védelmi pontjait az alkotmány iránti hűségnek biztosítsák.

Senki máskülönben az alkotmány felforgatása bünének sulya alatt cselekedni ne merészljen. Kelt a képviselőháznak 1848. sept. 27-kén tartott törvényes üléséből.

Másnap gr. Lamberg megöletett. Kossuth indítványa nyomán nyomatot rendeltek a gyilkos ellen.

Az oct. 7-iki parlament határozatait, Récesy miniserelnökké lett kineveztetése ügyében is Kossuth formulázta.

Az octoberi bécsi forradalom az oct. 8-diki parlamentben felhozatván, annak új erőt kölcsönöze, ugy híven, hogy e körülmény elhozá a perczet, mellyben kormányát constatirozni kell. S e végre legjobbnak látták a sept. 22-ike óta működő honvédelmi bizottmányt rendszeresíteni.

S e tárgyban Kossuth következő indítvánnyal lépett fel :

„A honvédelmi bizottmány eljárásaért s a legközelebb mult napokban tanúsított buzgalmaért, azt gondolom, hogy a képviselőház méltán a legszivesebb méltánnyal viseltetik, s azt én kimondhatom, mert én munkálkodásainak eredményét eddig nem osztottam, minthogy hivatásom távol tartott Pesttől. Azonban isten kinyujtotta karját, kijelölni a gyors tetteknek idejét, a melly gyors tettektől függ a nemzetnek, az igaz ügynek szabadságát biztosítani, a melly ellen annyi árulás, annyi hitszegés összeesküdött. A honvédelmi bizottmánynak tehát nézete az, hogy most a jelen perczek kissé nagyobb egyszerűséget kívánnak az ország dolgainak kormányzatában, vezetésében. Az egyszerűséget értem az

alatt, hogy ne legyen minden tárgy olly számos tagokból álló, mintegy collegialis tanácskozás rendelkezésétől függő, hanem hogy legyen bizonyos egység az akaratban és elrendezés a végrehajtásban, nagyobb, mint a mennyit sok tagból álló bizottmánynak tanácskozási utja, kormányzata előidézhet.

Ennélfogva a honvédelmi bizottmány azon vélekedésben van, hogy a jelen körülmények közt kormányzat nélkül a nemzet természetesen nem lehetvén, miután most ministerium nincs, ideiglenesen a honvédelmi bizottmányra kelle nemcsak azon szűkebb kört, melly az eddigi jegyzőkönyvben ki van számára jelölve, hanem ideiglenesen az országnak minden kormányzatát bizni. De ollyformán, hogy az elrendezés ekként történjék: legyen egy elnök és két tag, kik hárman együtt a honvédelmi bizottmányt tevéen, ennek rendező részét alakítsák és vigyék saját felelősségük mellett és pedig azon széles hatalommal, mellyet a mostani körülmények megkívánnak, birván ezen három tag, a mennyire szükséges, azon hatósággal, hogy a honvédelmi bizottmánynak eddigi több tagjait illetőleg, kinekkinek a végrehajtás körébeni teendőit jelölje ki, hogy mi alapon s uton kell eljárniok, azon tekintetből, hogy maga a háromtagu kormányzat minden részletességekkel ne legyen kénytelen maga foglalatoskodni, s ezáltal az ország nagyobb érdekeire kevesebb gondot viselni, hanem kiki maga körében a folyó tárgyat végezze el; a honvédelmi bizottmány tegyen a háromtagu kormányzatnak mindig jelentést s olly kérdéseket, mellyeket saját felelősségük mellett el nem intézhetőknek gondolnának, vagy a mire nézve nincs a szabályokban említés, a honvédelmi bizottmány terjessze a háromtagu kormányzat elébe, melly aztán meg fogja mondani, micsoda elvek szerint és mi uton kell azon dolgot végrehajtani.

Ez volna egyszerű alakítása a jelen időben az ország dolgai kormányzatának. A mellyre nézve én azon vélekedésben vagyok, hogy egyáltalában nincs annak ideje most, akármicsoda theoriai dolgokba belebocsátkozni, vagy neveket megemlíteni, hanem úgy, a mint a honvédelmi bizottmány van, alakítsa magát s teendőinek körét. Csak az a különbség az eddigi s az általam proponált eljárás között, hogy eddig collegialiter mindnyájan együtt vittük, most pedig ki volna jelelve ezen három tag által a kormányzathoz tartozó minden tagnak teendője s ezen három tag intézkednék, a többi pedig végrehajtó organum volna. Ez egyszerűen minden további indokolás nélkül azon javaslat, mellyet a honvédelmi bizottmány nevében bátör voltam előterjeszteni.

Egyébkint még azt is gondolom, hogy most a körülmények ollyanok, hogy néhány napig a mi közhírré tennivaló van, azt a bizottmány közhírré teszi, hácsak rendkívüli dolgok elő nem adnák magokat, talán a tisztelt ház egyes tagjai is sikeresebben használhatják idejüket, mint hogy mindennap üléseket tartsunk, mert most minden ember részéről tenni a főfeladat. Ennélfogva azt gondolom, hogy a tisztelt háznak magának is érzelmével találkozom, a midőn a honvédelmi bizottmánynak

azon ohajtását jelentem ki, hogy most különös missiót nem várhat, ha csak valami rendkívüli nem történik, minden, a ki érez magában tehetőséget, itt vagy amott, cselekedjék. Néhány nap után ülések ismét fognak tartatni, hanem most ennek szüksége nem igen forogván fen, használjuk fel az alkalmat, menni mindenfelé, különösen a táborba és tenni mindent mindenütt, ki mit tehet a haza javára. Vannak egyes esetek is, melyeket a honvédelmi bizottmány szükségeseznek tart, felettök különösen intézkedni, ilyen például hogy az alsó táborba egy tekintélyes választmány menjen le s utjában szedje össze a népet s rendezve a népfelkelést, 20- 30- s 40 ezer emberrel a táborba érkezvén, alakítsa magyar lábra a hadsereget. Mirenézve, a mint az elnöki jelentésből is értettük, a népben is tökéletesen megvan a készség és jóakarát, s vitéz seregeink részéről is tegyen intézkedéseket arranézve, hogy minél sikeresebben elérjük ellenségeinket minden oldalról, de főképen ott, a hol jóformán az ellenünki átkozott ármányok támasza van, a hazának győzedelmét. Hogy és miként kell ezt megtenni, gondolom nem volna czélszerű kimondani a ház előtt. Hanem csak annyit akartam kifejezni, hogy a választmány ha akként fog rendeztetni, a mint előterjesztettem, vagy más szóval a mint a ház gondoskodni fog a kormányzat viteléről, ezen esetben azok, kik megbizva lesznek, a honvédelmi bizottmány kötelességének fogja ismerni még ma a képviselő urak közül azokat, kiket egyes esetekre meg akar bizni, kinevezni; a többieket pedig, ismervén hivatásukat, ott a hol hathatnak, mindentenni; van vadász-csapat is, ennek is van feladata s kötelessége, mert én igen nagy kötelességnek ismerem azt, hogy midőn a bécsi nép érdekcinket olly nagy buzgalommal előmozdítja, ekkor magunknak is vigyáznunk kell arra, hogy ha talán ők is valami bajba kerülnének az irántunk mutatott rokonszenv miatt, tehát mi se hagyjuk őket cserben s ezért erőt minél többet oda s aztán előre Bécsig.

Midőn én azt mondom, hogy előre Bécsig, ezt nem azon alávaló hazugságnak, alávaló tettetésnek színével fejezem ki, midőn kijelentem, hogy mi igazán, nem mint ellenség megyünk, hanem megyünk, hogy nyújtsunk segédkezet barátainknak s testvéreinknek, a bécsi népnek azon veszélytöli megóvására, a melly veszélyben a mi irántunki rokonszenvnél fogva vannak.

Es én felhivom a házat, mondja ki határozatilag e mai napon, hogy valamint a camarillával, a reactióval s a népek szabadságát elnyomni akaró tendenciákkal alkut ez életben nem ismer semmi áron; ugy az austriai nép irányában a legszivesebb barátságot érezve, azt, hogy nemzet nemzet irányában a találkozó érdekeket istennek örök igazsága szerint megnyugtatólag kijelenteni kész, ezt mondja ki most a tisztelt ház s az legyen előszó, hogy ha netalán ők miattunk szenvedve, a mi csapataink segítség végett hozzájuk közelednének, mondom ez legyen az előszó: azért jövtünk, hogy titeket is ugy, a mint ti jöttetek hozzánk megsegíteni bennünket, megmenteni kívánunk azon absolutisticus irányu

camarillától, mely a ti szabadságtokat, mint a miénket, semmivé akarja tenni; de mi szabad nép el fogjuk végezni mindazon érdekek kiegyenlítését, mellyek közöttünk fenforognak.

Ez azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, s ezt hallja meg isten, és hallják meg Európa népei, azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, a melly szavát nem szegte meg soha, hanem midőn hűséget mondott, türt, szenvedett a végtelenségig, mert szavát adta; s nem ismerte határát a szenvedésnek. Illy nemzetnek képviselői midőn kimondják azt, hogy nekünk Austria népével semmi bajunk, mi barátok s testvérek vagyunk, mi egymás közt kiegyenlítjük a dolgokat: azt hiszem, ez annyi, mint az esküvés. S ezt reménylem azon néptől, a melly megértette, hogy veszélyünk közös, a midőn az ellenünk közeledni szándoklott tábornak utját állotta, a mint megértette azon veszélynek közösségét, úgy hinni fog e nemzet szavának. Mi pedig be fogjuk váltani ezt a győzelem első percében, de épen azért, hogy beválthassuk, valamint mi segítjük, úgy ők is segíteni fognak a győzelem kivívásánál minden árulóknak rasirozásával.

Az eredmény istennek kezében van; de én a honvédelmi bizottmány minden tagjai részéről igéretet és fogadást teszek a nemzet képviselőinek, hogy e célznak megközelítésére, nem bibelődve a rendes körülmények végett alakított formák kisszerűségével, e nagy percekhez képest nagy eredményekre vezető, bátor, de meggondolt és mindenek felett elszánt s eltökélt lépésekkel közremunkálni a legszívesebb hazafiúi kötelességének fogja ismerni a választmány. Hogy ha a haza megmentésének közremunkálásaért a méltánylat koszorújának egy boglára az ő fejére is járuland, azt alázattal fogadandja; ha pedig a körülmények azt igénylik, hogy a vérpad legyen a jutalom, oda is büszkén fogok elmenni.“

Az oct. 10-kén a parlamentben Kossuth következő indítványokkal lépett fel:

„1. Méltóztassanak a nemzet nevében megparancsolni, hogy külföldön levő sergeink haza jöjjenek, s ennek sikeresítésére a honvédelmi bizottmányt megbízni.

2. Miután olly idöket élünk, midőn a hazának minden egyes polgára egyáltalában nem vonhatja magát ki azon kötelesség alól, hogy a körülmények szerint személyesen is részt vegyen a haza megmentése terhében: most nincsen arra idö, hogy külföldön sétálgasson valaki, s még kevésbbé van arra idö, hogy valaki külföldi sétálgatásait a camarilla conspiratióira használja. Annálfogva jönnek, szükségességnek és természetnek találnám elhatározni: hogy azon körülményeknél fogva, mellyekben a jelen percekben vagyunk, mindazoknak, kik a hon javadalmaival élnek, személyes részvétüket méltán igénybe vevén, a külföldön tartózkodó magyaroknak, akár birtokosok, akár nem, megparancsoltatik:

hogy mindenki 15 nap alatt haza jöjön, különben a haza nemjövés által, ha az ország iránti polgári kötelesség alól magát kivonja, a törvény szerinti következtetéseket magának tulajdonítsa. Ezt azonban különösen kívánám értetni azokra, kik a szomszéd tartományokban vannak, és nem azokra, kik netalán az ország szolgálatában, vagy a kormány megbízása következtében külföldön tartózkodnak.“

Elfogadtattak.

Indítványozta Madarász a volt nádornak hűtlenségi perbe idézését, de az Kossuthnak következő beszéde következtében nem fogadtatott el.

„Az ilyen rendkívüli időkben az intézkedéseket a formalitások szempontjából mérni nem szeretem. Elöttem az áll, hogy olyan dolgokat, melyeket minden legkisebb baj nélkül lehet halasztani akkorra, midőn azon társaink is, kik most személyesen részt vesznek a táborozásban, visszaérkeznek, igen illendő lépésnek tartom; ellenben olyanokat, melyeket a perc sürgetősége kíván, épen a haza azon védelmének szempontjából, melly végett társaink ott küzdenek, nem gondolnám, hogy el lehetne halasztani. Illyeneknek tartom az eddigi határozatokat. A volt nádor iránti kérdést két részre osztom. Én megvallom őszintén, nem csinállok titkot, comoediákat, én ugy tapasztaltam a históriából, hogy az austriai háznak mindig természetéhez tartozott, hogy midőn elbizakodhatott erejében, akkor a magyar nemzet szabadságának elnyomására mindent elkövetett, mikor pedig fordult a koczka, elkezdtek gyönyörűséges arczokat csinálni, és a magyar nemzet nagylelkűen azt mondta: legyünk jó barátok. Én tehát a dolognak két oldalát látom: egyik oldal annak kimondása, hogy a nádor, melly elmozdíthatlan hivatal különben is, midőn a tábort oda hagyta, s a legveszélyesebb perczben elmenetele által semmivé tenni igyekezett az ország azon sarkalatos törvényeit, hogy külföldről nem kormányoztathatunk, hanem itt kell lenni a király képviselőjének, ki az országot itt kormányozza, midőn ezt tette, más részről a tábort oda hagyta, a legszentebb kötelességeit sértette meg, és mivel azokat megsértette, annak kimondását, hogy a millyen nagy volt a remény, mellyet iránta tápláltunk, s nagy volt a bizalom, mellyel őt azon magas székre helyeztük, ugy ezen cselekedete, közte és a magyar nemzet közt ledönthetlen elválasztó falat emelt. Ezt kimondani szükségnek tartom, azt azonban, hogy az országbóli lemondása következtében az ország kormányzatára nézve minő intézkedések tétessenek, azt igenis a győzelem utánra kell halasztani. Tehát a kérdésnek ezen részét nem kívánom tárgyalni, de azt ki kell mondani, hogy közte s a magyar nemzet közt niucs többé semmi közös viszony.“

S csakugyan annyi ment határozatba, hogy a magyar nemzet és a nádor közt minden viszony megszakadt.

Az october 17-diki ülésben jelentés tétetett, miszerint a magyar seregnek a bécsi országgyűléstől kapott felhívás következtében a Lajthát

csakugyan átlépték s Bessel a bécsi fölkelt hadsereg fővezérével közvetlen érintkezésben állanak.

Kossuth pedig és a honvédelmi bizottmány mindent, mit illy körülmények közt tenni lehete, megtevének. Páratlan szorgalommal egymás után állíták és szerelik fel a sereget s mindenfelé, valahol csak fenyegetett hely volt, küldözik.

Maga Kossuth elutazott a táborba. Egymásután nevezék ki a tiszteket.

Nevezetes Kossuthnak egy oct. 14-kén tartott beszéde, melly szerint oct. 1-ére Magyarhon ellen kilencz támadás volt rendelve. Ezt s az ez elleni intézkedéseket következőleg mondta el :

„Ennek tulajdoníthatók a vidéki rángatózások is, mik szerint Arad várost a várparancsnok bombardírozta, mire nézve a bizottmány kellő intézkedéseket tett, hogy a védelemre kész lelkes városi népnek segélyt menjen, Temesvár szinte ostromállapotban van. Gallicziában ellenséges mozdulatok történnek. Olmütz körül 11 zászlóalj vonatik össze, honnan, mint tudjuk Bécs felé, de felénk is vezet az ut. Jellachich és Auersperg egyesültek. Mayerhoffer átment a Dunán ellenünk működni. Nugent Kanizsa körül tön mozdulatokat. Urbán beütött. Erdélyben oláh lázadás stb. Tekintetbe véve ezen körülményeket, felhasználhatik ugyan minden erő, és pedig a katonai felkelés igen nagy sikert nyújt, de lehetetlen dolgokat azért nem kell kívánni, nem azt, hogy egy két vidék vagy pont ne jöjjen veszélybe, mert ha az erők szétszóratnak mindenfelé, el kell vesznünk. Ott, hol a szükség legnagyobb, nem lehet erőnket gyöngíteni. A honvédelmi bizottmány nem csügged. Meg nem áll addig, míg honvéd-zászlóaljaink 100-ig nem fognak szaporíttatni. A mi Jellachich üldözését illeti, a ház kimondotta, hogy seregeink őt a határokon túl is üldözhetik. Ezzel minden morális akadály elhárított, minél többet nem lehet tenni. Mert a strategiai mozdulatokat innen irányozni nem lehet, mint akarta tenni hajdan a bécsi Hofkriegsrath, melly pannlagáról osztogatta a belgrádi seregeknek az ostrom-parancsokat. Itt a ház a katonai működések felett csak utólagosan hozhat ítéletet. Bécsnek felajánlottuk a segélyt, kimondottuk, mikép nem invasio, hanem a barátság és irántunk nyilvánított rokonszeny viszonzása végett akarunk Bécs alá menni. Azonban diplomacice nem nyilatkozott s nem határozott sem a Gemeinde-Ausschuss, sem az országgyűlés. Az országgyűlés még azt sem mondta ki, hogy Jellachich az ő ellenségök is. Felhívásunkra a Gemeinde-Ausschuss nem érezte magát felhatalmazottnak feleletet adni, és elment az országgyűlési választmányhoz, és ez épen akkor nem ért reá, hogy aziránt rendelkezessék. Ezek olly habozásra mutatnak, melly oda is vezetheti a dolgokat, hogy a határ átlépését invasionak fogják kimondhatni. Vannak az izgatott időknek perczei, mellyekben e ak azok

menthetik meg a hazát, kik a perczekeket rögtön felhasználják. Három nap előtt lehetett volna még az ellenséget kiverni, ha rosszul üt ki, a cselekvőkre veszélyt hozhatna, de ha jól, a nemzet sokat nyerend. Illy tettek minőségét a siker dönti el. Szónok így tön vala. De ez minden emberre nem alkalmazható, mert nehéz magunkat mások gondolkozásába illeszteni. És midőn azt akkor lehetett volna tenni, most 3 nap alatt diplomaticai értekezés terére vitetett a dolog s így a cselekvés teréről elmozdított. Itt, e mezőn, midőn mi áthatva a bécsi nép lelkes visellete által, segíteni kívántuk azt és ki is nyilatkoztattuk, hogy a Lajtát akadálnak nem tekintjük, nem hogy nem hívunk magukhoz, hanem még azt sem nyilváníthatják, hogy az, ki a mi ellenségünk, az az övék is. Illy helyzetben alapos ok lehet, hogy belássa a ház hivatva magát kimondani, hogy miután oda fent segélyünk nem kell, szoritkozni kell önmagunk védelmere.“

Pestről Kossuth oct. 18-án indult el a táborba, utjában mindenütt toborzván. A nép tömegben tódult zászlói alá.

October 25-kén Kossuth a pahrendorfi táborba ért, hol Móga neki s a tisztikarnak megmutatá herczeg Windischgrätz felszólítását, mellyben ez kijelenti, hogy ha a sorkatonákat keze alá nem bocsátja, hadi szék elébe állitandja.

Móga kijelenté, hogy ő utolsó csepp véréig harczoland.

Mindamellettt Kossuth teljesen nem bizván benne, Görgeit tábornokká nevezte ki, olly titkos utasitással, hogy ha árulást veend észre, fogassa el.

Oct. 25-kén Ivánka ezredes a magyar táborból átküldetett hg Windischgrätzhez Kossuth által készített köv. átirattal :

„A népek története nem mutathatja fel a hitszegés, árulás és rozlelkűség hasonló példáját, minő az ármányok azon szövénye, mellyel egy csalárd udvari camarilla a magyar birodalomnak nemcsak törvényesen alkotmányos jogait, hanem állami létét is megsemmíteni törekszik.

Magyarország mindig szabad, önálló királyság volt, nem kebeleztve be semmi más államba, s nem vetve alá semmi más országnak.

Ezen feltét alatt adta át Magyarország királyi koronáját az uralkodó háznak. És 14 királyaink a habsburgi házból fogadák esküvel, a magyar birodalom önállásának és alkotmányos jogainak fentartását.

Magyarországnak ezen szabadsága, ezen önállása nem uj nyereménye a márcziusi napoknak, s nem ajándoka V-dik Ferdinánd királynak, hanem olly alapföltétel, mellyen a habsburgi háznak magyar királysága alapszik.

És mégis egy bünteljes udvari camarilla, szemtelenül játékot űzve a kir. esküvel és a fejedelem beteges állapotával, a magyar birodalom állami létének megsemmisítésére csendes, és királyához mindig hű hazánkban lázadást gerjesztett és szegény honunkat példátlanul iszonyatos harc színhelyévé tévé.

Minden jelenségek daczára sem akarta Magyarország hónapokon keresztül elhinni, hogy azon árulás és embertelenül barbár cselszövények szálai magának a fejedelemnek legközvetlenebb közelében fonassanak; mert a magyar nép férfias őszinte gondolkozása képtelen volt csak gyanítani is illy büntettnek lehetőségét.

És maga a fejedelem a szerb lázadást felségsértésnek és báró Jellachichot, ki gögös túlbizakodottságában a törvények ellen emelte fel bűnös fegyverét, a törvények útján honáruló lázadónak nyilvánította.

De midőn látták, mikép az őszinte magyar nemzet, királyának ígéreteiben túlságosan bizva, az önvédelemre elkészülve nincsen, a lázadó Jellachich hazánkat kegyetlen háborúval lepte el.

Es alig tévé ezt, álürügyök alatt az osztrák ministerium által pénz- és fegyverrel láttatván el, midőn a lázadó a fejedelem hű szolgájának jelentetett ki. Az osztrák seregek, mellyek, a magyar ezredek a császári trón védelmére az országon kívül használtatván, Magyarországnak és tartományaiban a közcsend fentartására és a törvényes kormányzólátára voltak széthelyezve, ezen osztrák seregek magyarok által fizetve és élelve, felsőbb ösztönzésre, legnagyobb részét segédkezet nyújtottak a zendülőnek, és vétkeken fegyvert emeltek azon ország ellen, mellynek védelmére esküvel és becsületökkel köteleztettek. Magyar- és Erdélyország szláv és oláh lakosai közt lázadást, zendülést támasztottak. Osztrák tisztek, még tábornokok is, szerb rabló-csordákat és fellázított oláh tömegeket vezénylenek. Az isten büntető keze által utólért Latour gróf, a volt osztrák hadügyminister, megparancsolta a magyar várpáncsnokoknak, esküjüket hűtlenül megszegni, megparancsolta a Magyarországnak minden mellék-tartományaiban létező hadi kormányzóknak, hogy Magyarországnak törjenek be, és a lázadó Jellachichot honáruló vállalatában elősegéljék. És hogy ezen gyalázatosságok megkoronáztassanak, a barbárok előtt is szent közérkölcsei érzelmek iránt annyira megfeledkeznek, hogy nem iszonyodtak Magyarországnak ezredévi állami létét és a habsburgi házból származott 14 királyai által esküvel is megerősített alkotmányát egy szentségtelen tollvonással eltörölni és a haza belsőjében dulongó pártütőt, Jellachichot, az olly czudarul elárult ország korlátlan urává és az olly nemeslelkűleg hű magyarok felett katonai zsarnokká kinevezni akarni, és ezen minden emberi érzelmeket fellázító erőszakoskodásra a beteg fejedelem aláírását is kicsalni.

De ennyi büntettek végre kimeríték az isten türelmét és igazságosságát. A magyar nemzetet, mivel nemesszivüleg a hitben és hűségben bizakodva, készületlen állt, gyöngének és az oroszánt halottnak hitték, melly azonban erejének érzetében csak alvék. Jellachich tapasztalta a

magyar fegyverek erejét. A magyarnak történeti hősisége ezen hallatlan árulás elleni jogos harcban fényesen igazolta magát. A lázadónak hadteste a hős magyar harcosok kicsiny csapatai, sőt rögtönözve összehívott, gyakorlatlan, alig felfegyverzett népfelkelési seregek által is mindenütt megveretett, 10,000 körül elfogatott és lefegyverezett, s maga a szájhős pártütő Jellachich, egyetlen csata után egész főserégével annyira jutott, hogy magát a megérdemlett végképi megsemmisüléstől csak a fegyverszünetnek, mellyért ő maga esengett, alávaló megszegése által mentheté meg; míg végre kegyetlenséggel bélyegzett folytonos futásaiban, a mieink által üldöztetve, osztrák földre menekült.

Ha a magyar sereg a futó ellenséget szünet és késedelem nélkül túl a Lajthán követi, 24 óra alatt elérte volna őt isten boszuló igazsága.

Mi azonban, habár irántunk a példátlan erőszakosságok egész láncolatában, az emberi és isteni jog minden tekintetét megsértették, tisztelettel viseltettünk egy szomszéd barátságos nemzet birtoka iránt, és hős seregünk boszuló karjait megállítottuk, azon biztos várakozásban, mikép az austriai császárnak, ki egyszersmind Magyarország alkotmányos királya is, osztrák hadi ereje a benyomuló zendülőnek seregét lefegyverzendí, s így az általunk semmi által elő nem idézett polgárháboru újabb visszatértét elhárítandja.

Mi jogosítva valánk ezt várni a szentesített népjog elvei folytán, jogosítva valánk ezt várni magának a tévutra vezetett fejedelemnek önértékében is, kinek el kell iszonyodnia azon nyomortól, mellyet a gonosz camarilla, szemtelenül visszaélve nevével, hü népeire árasztott, ha majd egyszer az isten annyi erőt adand neki, hogy a dolgok valódi állását saját szemével láthassa és szabadon megítélhesse.

Mi családunk jogszerű várakozásunkban. A helyett, hogy a vakmerőn betört pártütő, a Magyarország alkotmányos koronája ellen hit-szegő áruló lefegyverezett és ártalmatlanná tétetett volna, gr. Auersberg, az osztrák tábornok, egyesült a lázadóval, őt védelme alá vette, és a zendülőnek így megnagyobbitott erejével fenyegető állást foglalt el Bécs előtt, azon nagylelkű nemzet fővárosa előtt, mellyel minket magyarokat az uralkodó egysége és a törvényes szabadság elvesztésének közös veszélye hü szövetségeseinkül kapcsol össze.

És hogy a leghallatlanabb méltatlanságok teljességéből semmi se hiányozzék, hercegséged magát nálunk ő felsége sergeinek főparancsnokául hirdeti ki, mellyek közé ön Jellachichnak felségsértő csapatait is felvette. Ezáltal önmagát b. Jellachich lázadása részének és Magyarország törvényei s alkotmányos trónja iránti ellenségének jelenti ki, és annyira megy, miszerint a magyar sereg tiszteit, kik esküvel köteleztettek az alkotmány iránti hűségre, hadi törvényekkel fenyegetéssel akarja csábítani a haza ellenségének táborábai átmenetelre.

Tudva kell lenni hercegséged előtt, hogy a magyar sereg felett ő felsége érvényesen csak a hadügyminister ellenjegyzése mellett rendelkezhetik, és hogy minden más utoni rendelkezés a kir. esküvel szen-

tesített törvény által már előre érvénytelennek nyilatkoztattatik. Herczegséged kinevezése pedig Wessenberg által van ellenjegyezve, ki nem is magyar, annál kevésbé magyar minister; annál fogva ön semmi esetben sincs jogosítva, magának a magyar sereg felett bármi hatalmat is tulajdonítani; úgy, hogy hasonló merény hazánk ellenében nyilván kifejezett ellenségeskedést foglal magában, mire Magyarország semmi okot nem adott.

Ezen ellenségeskedés még azáltal is nagyobbítottatik, hogy herczegséged a futó pártütőnek sergeit saját vezérlete alá vette fel, és így magát a Magyarország alkotmányos trónja, állami létezése és törvényei ellen intézett lázadás vezérévé tevée.

Azt kívánja tehát a közbéke, melyet Magyarország nem zavart meg, és a dynastiának érdeke, hogy mi, ámbár a legvégső önvédelemre erőszakosan kényszerítve, herczegségedet az isten örök igazsága, a népjog és emberiség nevében felhívjuk: hogy jogsértő szándokával hagyjon fel, a pártütő Jellachichnak osztrák földre futva nyomult seregét fegyvereztesse le, s azon esküvel, „hogy Magyarország ellen többé nem fog harczolni“, tegye ártalmatlanná, és 24 óra alatt biztosítást adjon nekünk, hogy Magyarország ellen semmi ellenségeskedést sem akar megkísérteni.

A fenyegető haditörvényt illetőleg, ez a jogtalanság annyi erőszak-tételei után olly borzasztó szó, mellynek valódiságában az emberiség és polgárisodás iránti hitünkben nem hiszünk. Gondolja meg herczegséged, mikép az isten és világtörténet megvesztegethetlen ítélőszéke előtt az emberiség átkát vonná magára az, ki a XIX-ik században a polgárisodott Európa előtt a barbárságnak hason példáját idézné elő. Kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni azt is, hogy mi azon esetben mélyen elszomorított szívvvel nem mulaszthatandjuk el azt hasonlóan viszonzni. Gondolja meg ön, hogy isten, az igazság védője, 10,000 foglyokat s közöttük több tábornok- és törzstiszteket adott kezeinkbe. Fontolja meg tehát ön jól váratlan szavait, mert mind azon vér, melly folyni fog, az örök isten bíróséke előtt ön fejére fog szállani.

Elmondottuk ezzel, mit a becsület és kötelesség mondani késztetett; hátra van még felhívni önt arra is, hogy a béke s birodalom és a trón iránti kötelesség érdekében, mellynek fenállását szentségtelen kézzel az udvari camarilla annyira megingatta, szüntesse meg Bécs ostromzását; s ezen nemeskeblű városnak Magyarországgal szabad közlekedését, mellynek erőszakos felfüggesztése annyira ártalmas a viszonylagos kereskedési érdekre, állította vissza, hogy így ne legyen kényszerítve a birodalomnak fővárosa az önvédelem végső eszközeire, mellyek a trón fentartására, misaját feladatunkhoz is tartozik, szükségkép előre láthatlan veszélyezést és a birodalomra végetlen szerencsétlenséget idéznének elő.

Mi ezen parlamentter által, kit herczegségedhez küldve, ezzel a népjog védelme alá helyezünk, határozott választ kérünk, mellytől fog függeni, hogy kénytelen-e Magyarország kegyelmességedet ellenségének tekinteni.

Vezérelje önt az elhatározás ezen nagyszerű perczében az igazságos isten.“

A. herczegnek rövid felelete volt ; „mit Rebellen unterhandle ich nicht.“

A Bécszet ostromló austriai, s Bécszet az ostrom alól felszabadítani törekvő magyar seregek közt oct. 28-án került Schwechatnál a dolog ütközetre.

A nov. 1-én tartott parlamentben Kossuthnak a schwechati ütközetről következő jelentését olvassák :

„Pozsony, oct. 30. 1848 éjfélkor. Ma reggel 7 óraker megkezdttük a csatát. Tartott d. u. 4 óráig. Jobb szárnyunk Manschwört falut a Dunánál, melly ellenséggel erősen meg volt rakva, erős csata után ostrommal vette be s az ellenséget belőle kiverte. Guyon őrnagy, Ivánka brigádjának második zászlóaljánál a vitézség csodáját fejtette ki. Seregünk mindig előre nyomulván, az erős ágyutűzet éljenkiáltással fogadta s bátran kiállá. Ezután Görgei ezredes a Schwechat előtti parton felállított ellenséget visszaverte. Ekkor a fővezér azon oknál fogva, mivel balszárnyunkat Répási ezredes parancsnoksága alatt Langendorf felől az ellenség nagy erővel fenyegette, különösen számos lovassága által túlszárnyalni törekedett, a jobbszárny és jobbközép előhaladását megállította, de már akkor, midőn balszárnyunk ellen szerfelett nagy erő vonult össze, Répási ezredesnek támadást parancsolt. Répási ezredes itt is visszaverte az ellenséget, melly az ütközet alatt érkezett tudósítások szerint, mozdulatainak gyorsítására vasutat is használt. Hirtelen fordulván a jobb szárnyról a balszárnyra az ütközet, s a balszárnynak erősítésére a középből nagy tömeg indittatván, ezáltal a csatarend összefüggése megakadt, miáltal Görgei ezredes előnyomulásában akadályozva lön : ekkor bár az ellenség minden oldalról visszaveretett, a főparancsnok és Kohlmann ezredes azon véleményt nyilvánították, hogy túlszárnyalástól lehetvén tartani, a Fische melletti posztiókba kell visszavonulnunk. Én ellenben világosan látván, hogy az első csatarendnek helyreállítása lelküstilt hadseregünket Schwechat elvételeivel vagy győzelemre, vagy legalább tetemes térférréssel egy erős védelmi posztio elfoglalására legbiztosabban vezetheti, Görgei ezredesért küldöttem. De mielőtt e parancs sikeressíthetett volna : Schwechatból, melly ellenséggel és ágyukkal megrakva volt, erős tüzelés kezdetett ellenünk ; seregeink ezt is vitézül állották s viszonozták, míg végre a jobbszárny leghátulsó sorában állott komárommegyei kaszások egy közelökbe esett bombától rendetlen hátrálásnak eredtek, ép akkor, midőn a sereg két szélszárnyainak egy vonalba hozása végett általános visszavonulás parancsoltatott. A komáromi kaszások rendetlen futamlását előbb magam, majd Repeczki képviselő, iparkodtunk megállítani, de ez csak pillanatra sikerült s kiadatott a pa-

rancs, hogy Fischament, és Klein-Neusiedel, Enzensdorf és Schwadorf megtartásával seregünk a Fischán inneni tegnapelőtti posíciót foglalja el.

Még nem vert az ellenség sehol sem, sőt sergeink mindenütt, a hol támadtak, diadalmasan előnyomultak; de sajnosan kell említenem, hogy Bécs, bár az ütközetet ugyiszólván szeme láttára, mert Kirwechat majd csaknem elővárosának tekinthető, vertük, nemcsak hogy kirohanást nem tön, de két nap óta egyetlen álgylövést sem hallottunk, mellyel az ellenséget foglalatoskodtatta volna. Én, minthogy minden élelmiszerek Fischament innenső partjára voltak rendelve, oda siettem a táborozás elrendezése végett, mert a középet és balszárnyat rendben részint láttam hátravonulni, részint a stabnak közvetlen intézkedése alatt e rendről nem kétségeskedhetém. De Fischamentre érkeztemkor a rendetlenül megfutamodott komárommegyei kaszás népnek állapotást nem ismerő serege által nagy zavart láttam előidézettve, s csaknem Rígelsburgig kellett mennem, hogy a száguldó csapatokat és a tömérdek szertár-szekereket, a táborba visszatéríteni segítsem. Innen rendeletet küldék a főtáborba, hogy hacsak Móga altábornagy ur a sereg rendes visszavezetésének felelősségét határozottan el nem vállalja, a főparancsnokság Görgeinek adassék át, és mivel a megfutamodott komáromi nép olly gyorsan haladt, hogy még szekeren sem birtam utólélni, nehogy Haimburgba s még Pozsonyba is alaptalan rémülést vigyen s hogy egyszersmind Pozsonyról is gondoskodjam, Haimburgig jöttem. Ott rendelést tettem, hogy a visszajövő nép feltartóztatassék s rendbe szedessék. Haimburgból pedig Pozsonyba jöve, ennek minden véletlen elleni biztosításáról intézkedtem. Azon cél tehát, hogy Bécszet az ostrom alól felmentsük, egyedül azért, mert Bécs részéről semmi közremunkálással nem találkozánk, nem sikerült.

Veszve egyéb nincs, mint az, hogy egy csapással hazánk minden további veszélytől meg nem mentetett. Még mindig még huzamos ideig sok reformokra lesz szükség a hadseregben. A feketesárga reminiscentiák a tricolor rózsza alatt is sok helyett lappanganak, s ez a működésekre szibbasztólag hat.

Még ez éj folytán tudósítást várok a főtáborból, hol Csányi országos biztosnak megbecsülhetetlen s minden fogalmat haladó fáradalmai hiven örködnék. Ezen tudósítástól függend további rendelkezésem.

Holnapután annyi erőt küldök Simunich nyakára a mennyi elég, hogy öt semmivé tegye. Mindenesetre addig nem távozzom, míg az ország ezen részének körülményszerinti biztosítására nem intézkedtem.

Veszteségünk az ütközet nagyszerűségéhez képest csekély. Halottaink száma alig menend többre 40-nél, s a sebesülteké, nem gondolom, hogy 200 at tegyen, mert a manschwörti támadást kivéve az egész csata többnyire ágyuzásból állt, a mit vitéz tüzeink ugyancsak emberül viszonzottak.

Én magam a csatatéren 3 halottnál többet nem láttam.

Ennyit előlegesen. A nemzet vegye ezt ösztönül, minélelőbb rendes hadsereget nagyban teremteni.

Bécs iránt leróttuk tartozásunkat becsületesen.

Még egyszer kérem a bizotmányt, vegye figyelembe, hogy teljeséggel Bécs alatt sem verettünk meg, hanem csak nem tudtuk egyszerre bevenni. Sokan vannak seregünkben, kik e mai napot dicsőségök közé sorozandják. A nemzet bizzék igaz ügyében és saját erejében, melyet néhány hét óta már is annyira kitüntettet, hogy ha 10 csatát vesztene is, nem volna szabad önmaga iránti bizalmában megcsökkennie.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy azon ellenség, mely idegen földön kétannyi erővel fáradt és rendezetlen népünket nemcsak nem bírta megverni, sőt a hol támadott, mindenütt megfutamlani volt kénytelen; azon ármáda, mely azt, hogy tönkre nem tettük, csak kiválogatott s még a napoleoni időkből is híres erős posztójának és Bécs hallgatásának köszönheti; ezen ármáda, ha nemzetiünk önmagához hű, hazánkat nem fogja veszélybe dönteni; de készülnünk kell, mert az ellenség is készülnend alkalmasint. Kossuth Lajos.“

Szebben, költőibben lehetlen volna e csatát leírni. Abban minden megvala, mi a netalán csüggedő kedélyeket buzdítani bírta, csak az őszinteség hangja nem.

Nemsokára e csata után Bécs megostromoltatott.

A nov. 9-iki parlamentben Kossuth jelentést tön felsötábori utjáról. Elmondá, hogy azt olly helyzetben találta, mely egyrészt örvendetes volt; a hadsereget, a tömeget magát a haza ügye iránt kimondhatatlanul lelkesedve találván. De másrészt szomorú jeleit is látta annak; hogy a hadsereg felsőbb köreiben nem volt olly lelkesedés, olly elhatározottság, mely szükséges, hogy a harez biztos győzelemre vezessen, miután a sors nem akará, hogy szabadságunkat könnyen pusztá ajándék gyanánt nyerjük vissza. A sors azt akarta, hogy itt is igazolva legyen, mikép az istenek is csak munkáért, fáradságért osztogatják ajándékaikat és hogy vérrel kelljen nekünk is azokat megszerezni.

Mi nyilt homlokkal mondhatjuk isten és ember előtt, hogy ha volt valahá tőrő nép, ugy mi voltunk az. Árulások, ármányok, cselszövények, bujtogatások által környezetünk; és mégis azt hittük hónapokon át, hogy fölírások, küldöttségek representatiók által elhárítandjuk a hitszegés eredményeit. De ök azzal feleltek nekünk békes éshü polgároknak, hogy fellázaszták ellentünk a népet. És azzal, hogy mig künn vitéz seregeink azon uralkodó-ház roskadozó uralmának védelmére használtattak, mely gyáva eszközül hagyja magát egy gyalázatos camarilla által használtatni, mellynek minden törekvése az, hogy a népeket egymás ellen uszítsa fel, hogy egymást gyilkolják, égessék, pusztítsák, hogy aztán a temetők pusztá romjai felett uralkodhassék: addig a magyar seregeink helyett itt közöttünk levő idegen seregek nyilt ellenségeinkké váltak, fölkeltek ellenünk és már most nyilt háboruban állunk.

Azonban az elmulasztottakat helyrehozni semmi sem képes; de fölötte a historiának lesz kötelessége ítéletet hozni. Szónok, minden mulasztások után is szükségesnek tartá, ha vezéreink által biztosittatik arról, hogy seregünkre a lajtántúli nyomulás veszélyes nem leend és hogyha megveretünk is, seregünk el nem vész, illy föltétel mellett seregeinkkel Bécsnek megmentésére mindent megkísérteni. Jól tudta ugyanis, hogy az ellenség, ha Bécszet legyőzi, bizonyosan ellenünk forduland minden erejével. Ő ezt meg akarta előzni. Elötte volt továbbá, hogy Magyarországnak az oct. 6-diki bécsi eseményekért hálával tartozik a bécsieknek, kiket ha minden segélyökre irányzandó kísérlet nélkül veszni hagy, nemcsak hálátlanságot mutatna, hanem alkalmat is nyujtana ellenséges indulatok kifejlődésére. S aztán szónok ugy hívé, hogy ha van a nemzetben becsületérzet, azt fen kell tartani, a nemzet lételét kockáztató kísérleten kívül, minden áron, mert ezen erő az, mellynek alapján emelkedik fel a materialis erők sokszorozása is. Azon nemzet, melly azt nem őrizi, megsemmisülend. Sohasem voltak szónoknak súlyosabb perczei, mint midőn magát e részben elhatározá, de megfontolva mindent, ugy találta, hogy a legfontosabb political okok sürgetik, hogy seregeinkkel előmenjen. Csak az volt tehát kérdés, találkozik-e a főtiszti karban, ki jót áll, hogy seregünk, ha megveretnék is, nem fog elveszni. A fővezér, ez iránt semmi reményt nem nyujtott. Mondá, hogy a tisztikar nem akar a határokon átmenni és hogyha meggyőzetünk, seregünk egészen elvész. Megkérde tehát szónok másokat is, értekezett többekkel. S csakugyan találkozott, ki a csata kedvező kimenetelére kész tervét benyujtotta, s találkozott tekintélyes egyén, ki nyilvánítá, hogy habár elvesztenők is a csatát, seregünket meg lehet menteni. Ezen egyén, a mostani főhadvezér, azt is mondá, hogy nincs is immár választás, előre kell menni. És ezután szónok magára vállalá a felelősséget és elhatározta, kísérletet tenni a bécsiek megmentésére.

Beszédét ekkéig végezte be :

Egy fáj, és valóban nagyon fáj szónoknak, az alvidékre nézve, hogy ott nem háboruban, hanem folytonos öldöklésben szenved a nép. Ezen olly termékeny, e honnak egy legdrágább vidéke azon táborozás miatt inség helye lesz. Azért hajlandó lenne szónok megkísérteni, hogy ott a camarilla által ellenünk felbujtogatott nép között, ha csak ideiglenesen is, némi nyugalom eszközölthetnének. Hogy ne kellene azon dús vidéknek vetetlen műveletlenül maradni, miből bizonyosan inség, éhhálás következne. Szónok ezt nem reánk nézve ohajtaná megkísérteni, mert nekünk vannak más dús forrásaink is, hanem fáj látni még az ellenségnél is, ha ártatlan nők, gyermekek szenvednek és lesznek az éhség áldozatai, férjeikért s az atyákért, kiket ellenünk harcza keverték. A magyar mindig nagylelkű és örömet lesz az azok iránt, kik elcsábítottak, de azok iránt csak nem lehet engedékeny, kik fölhivták e hazára a veszélyt, e hazára, melly olly hü, hogy hűsége már bünei közé is számittatik. Szónok a nép iránt, melly tömegben kel föl, érzi a könyörületet,

mert az mindig csak eszköz szokott lenni; de azok iránt nem érez engesztelődést, kik ezt okozták.

E szerint megkísérti szónok a béke helyreállítását. Ha sikerül, jó; ha nem akkor azon vidék kipusztításnak nézhet elébe. A nemzet hosszas időközön át *systematicæ* gyönggittetett. Most mindenfelől megrohantatott; és mégis megmutatta: hogy győzelemmel senki sem kérkedhetik, hanem arra is, mi másképp történt, csak árulással. És ha elleneink a készületlenek és gyöngék fölött nem győzhettek; mennyivel kevesebb fognak győzhetni akkor, ha e nemzet készülve leend.

A dec. 13-diki ülésben fenforogva Schlick ügye, Kossuth körülbelül következőket nyilvánította:

Megvallá, mikép e hir vétele épen nem lepte meg. Mert a veszély rögtön jött, a kormánynak nem is volt ideje kellően intézkedni. És a nemzetőri intézet olyan, melly a jövő biztosítékai között, ha kifejtetik, nevezetes tényező lehet, de illy czélnek jelen alakjában nem felelhet meg.

Hanem a honvéd-nevezetben valami rendkívüli van. Ezek nem úgy viselik magokat, mint mások. Kassára nézve különösen méltánylattal kell megemlékezni a 42. zászlóaljról. Ez leghátrább maradt a fölszerelésben. A csatába félig meztelen lábbal, majdnem fegyvertelenül mentek. És mégis ritka vitézséggel küzdöttek. Ők a lengyel csapattal az egész ellenséges tábor ellen fedezték és biztossá tevék seregünk hátravonulását. És ezt akkor tevék, midőn a többiek ezrenként futottak. A honvédi név a história lapjain dicső helyet foglaland el.

Schlick iránt azonban teljesen nyugottak lehetünk. Mészáros Lázár szíves volt elvállalni a vezényletet. És a kormány mindent megtett, hogy a győzelem biztos legyen. Pedig el kell ismerni, hogy a kormánynak majdnem erőntüli dolgokat kell véghezvinni. A kassai sereg már néhány hét alatt tizedik leend, melly felállittatik s lehetőleg szereltetik. És ez nagy erőfeszítést kívánván, rögtön, sietve meg nem történhetik. Nem azért, mintha elegendő kar nem lenne, vagy a lelkesedés hiányzanék. Hanem mivel olly sok prózai részletek felett kell intézkedni, miknek elkészítése, bevezése idő nélkül vagy időn túl nem létesíthető.

De mindamelltt Mészáros Lázár mindennel el leend látva, mi csak kívántatik, hogy az ellenség széttiprása bizonyos legyen. Sőt nem csak a győzelmet tarthatjuk biztosnak, hanem előre is úgy tekinthetjük ezen Schlicket, mint fegyverlieferánst, ki csak azért jö, hogy honvédeinket fölfegyverezze. Itt tehát nincs semmi veszély. De egyet lehet ohajtanunk: Azt t. i. hogy azok, kik a bajos, veszélyes állásba estek, ne féljenek, ne veszítsék el lélekjelenlétöket. Egy csatavesztés arra nem elegendő ok. Hisz Napoleon is vesztett csatákat. Az, hogy kissé belebb nyomulhatott az ellenség, még nem baj. Ez nekünk kedvező szolgálatot tehet. Csak meg ne szökjék, vagy a felső tót megyék felé ne vegye utját. Illy hely-

zetben legjobb azt mondani, mit Bem vezér mondott. Ő az Erdély felé dolgozandó sereg vezénylete átvételére elutazott. Ekközben híre jött, hogy Urbán N.-Bányát elfoglalta. A bizottmányi elnök ezen tényt sajnálattal említé Bemhez irt levelében. És ez azt felelé : hogy inkább sajnálná azt, ha nem lenne N.-Bányán, mint, ha ott lenne. Mert ez utóbbi esetben őt elfoghatná.

Hát Roththal mit csináltunk volna, ha mindig a Drávánál marad s ott vesztegel? Hiszen ekkor, mindamellett, hogy tömérdek költséggel ellátott sereget kelle tartanunk, mégsem lehetett volna valamit is kivinni. Annak tehát még örülni lehet, hogy mélyebben benyomul. A győzelem biztosítva van. A kormány gondoskodott elegendő erőről és pedig nemcsak rendes véderőről, hanem elegendő számról is, melly az ellenséget fölülmulandja. De a kormány számol a tiszta törzsökös magyar vidékek népeire is, számol arra, hogy Borsod és Heves lelkes polgárai a legelső intésre ezrenként fognak fölkelni.

Csak attól lehet tartanunk, hogy megszökik az ellenség. Mert ezen emberek igen sebesen szoktak utazni. Így történt most legujabban Hurbánnal is. Ez azelőtt isten igéje hirdetője volt, és most ezredes. Ez a mult napokban beütött Trencsénbe, mert a határszéleket mindenütt nem lehet őrizni. Erre millió honvéd kellene. A beütés után tehát sereg alakított. És ez természetesen néhány napba került. Ezalatt Budetinnál ütközetre került a dolog. A honvédek és önkénytesek kiállták. De a kaszás nemzetörök nem állták ki és elfutottak.

A nemzetöröséget socialis intézetnek kell tekinteni. Azt nem jó bizonyos egységre vonni, hanem a vidékekhez és ezeknek hajlamaikhoz, szellemökhöz kell alkalmazni. Schwechatnál megfutottak a kaszások, mert kartácsozták őket, és nekik kaszákkal kellett volna ellentállani. Ez pedig nem lehet. Lengyelhonban a kaszások semmivé tették a porosz lovasokat. De erre organisatio kell. Rohanásban, kisebb csapatokban, az ellenséget jobbra balra nyugtalanítva, háborgatva, czélszerűen használtathatnak. Így illy pontokon ki fogják állani az ellenséget.

Midőn pedig Trencsénmegyében az ellenség ellenében résztinkről a sereg kiálltattott, Hurbán megszökött és Csaczáig, vagy azon túlra is visszavonult.

Schlick előnyomulván tehát, ne ijedjünk meg. Hadd jöjjön. Minél közelebb jön, minél mélyebben nyomult be, annál biztosabban a miénk leend.

A kormány köteletségének tartja, nem kicsinyleni a vészt, melly nagy, de egyszersmind attól meg sem ijedni. Ha arra kerülne a dolog, hogy tovább a veszély nagyságának ellen nem állhat, ki fogja nyilatkoztatni a háznak, hogy nem képes védeni a hazát. De jelenleg azt látja, hogy csak kitérés kell, és a győzelem bizonyos.

Dec. 31-én estve tartatott Pesten az utolsó parlament.

Kossuth lépett föl legelőbb indítványával :

„Tisztelt ház! Használni akarom az alkalmat arra, hogy nyilvános ülésben is megmondjam, miképen én magam szólítottam fel a tanácskozmányban a házat arra, hogy az országgyűlésnek és a kormánynak ideiglenes székhelyét máshová tegye által. Én ezt szükségesnek tartom a következő okoknál fogva.

Tökéletes hittel és reménnyel vagyok igazságos ügyünk győzelméért, hiszek istenben és hiszek vitéz seregeink kitirésében, bátor, férfias, hű magokviseletében; azonban a csatáknak kimenetele isten kezében van, és mivel táborunk már most ugyszólván itt, csaknem a fővárosban, holnap pedig egy részben Budának környékén táborozandik, azon vélekedésben vagyok, hogy ha az országgyűlés és a kormány a maga székhelyét, mielőtt a csata itt a főváros közelében vivatik, máshová át nem tenné, megtörténhetnék, hogy a csata rossz kimenetele esetében zavarba jöjné az ország kormánya és képvisellete; pedig annak zavarba jönie nem kell, nem szabad; ha csak az országot egy csatavesztés miatt valaki mindjárt elveszettnek és az ország igazságos védelmét nem folytatandónak nem tartja. És mivel úgy vagyok meggyőződve, hogy habár egy, két vagy tíz csatavesztés következne is, a nemzetnek igazságos ügyéről lemondani mindaddig nem kell, valameddig annak védelmére van erő és van akarat még a nemzetben: tanácsosnak tartottam, hogy ezen eventualitásnak az ország képvisellete és kormánya ne legyen kitéve, hanem balesemény esetére is biztosítva legyen az ország védelmének fenakadás nélküli folytathatása és az ország kormányzása. Ezzel, tisztelt ház! tartozunk vélekedésem szerint a hazának, melly haza, habár szívének ismeri is el és méltán a fővárost, kétségtelenül nem gondolja azt, hogy Budapestnek netalán történhet elcsésésével már az ország is elveszett; mert nemcsak itt, máshelyen is van Magyarország; 152 évig birta Budapestet a török, és Magyarország mégis volt. Most is megtörténhetik, hogy ideiglenesen megszállhatja az ellenség Budapestet, szándékosan mondom megszállhatja, mert e város nem ostromra való, de azért, ha a kormány együtt lesz, működhetik folytonosan s a haza nincs elveszve. Tartozunk ezzel a hadseregnek is, mert hogy itt egy történetes csatavesztésből az első perczen rögtön minő zavarok következhetnek, nem lehet előre kiszámítani; mi pedig a hadsereg iránt általában, s különösen a seregnek azon tagjai iránt, kik vértet Magyarországot szent ügyének oltalmára szánták, tartozunk nemcsak hazánk érdekében, hanem saját becsületünk érdekében is azzal, hogy bizonytalanságnak ne tegyük ki, s hogy, ha egy csatát el találunk veszteni, ne legyünk kénytelenek új kormányt alakítani, mert ezen idők nem alkalmasak arra, hogy új kormány alakításáról gondoskodjunk; van kormány, s ezt olyan karban szükséges tartani, miszerint a hadseregek lássák, hogy csatavesztések következzenek bár, ha már az isteni gondviselés azt mérte reánk, de azért nem adta fel az ország és a kormány a hadsereget, s akkor a hadsereg sem fogja magát feladni.

Ezen szempontból indulva terjesztettem elő ezen kívánatomat, hozzá járult tanácskozás közben a béke megajánlásának indítványa; mire nézve kötelességemek tartom nyilatkozni.

Kik a múlt martiusi napok óta figyelmökre méltatták s figyelmökben akarták tartani irásaimat, beszédeimet és tetteimet, kegyesek lesznek igazolni azon szavamot is, mellyet most mondok, miszerint mindig azt tartottam, hogy Magyarország nem támadó harczot visel, nem akar semmit acquirálni, csak megtartani azt, a mire a király megesküdütt, a mihez törvényes joga van; s miután egyebet nem, csak ezt akarja, s én a szerencsétlenségek egyik legnagyobbikának tartom a háborút, csak egyet ismerek ennél nagyobbbat, egy nemzetnek halálát s egy nemzetnek gyalázatát: bizonyosan én fogok leginkább örvendeni, ha a nemzetnek igazságos és törvényes jogait, becsületét, szabadságát s azon viszonyokat tekintetbe véve, mellyek köztünk s az austriai monarchia között fenforognak, a méltányos kiegyenlítést, béke utján biztosíthatjuk. Tehát nem vagyok ellene, ha az országgyűlés meg akarja kísértetni azt, valljon azon részen, melly igazságtalan háborut visel Magyarország ellen, van-e valami akarat az igazságnak fentartására. Azok után, mik az ellenség részéről történtek, s azon nyilatkozatok után, miket az austriai monarchia részéről a kremsieri országgyűlésen mondatni hallottam, megvallom, nem nagy reménnyel vagyok, hogy ezen lépésnek sikere legyen, hanem ha lesz sikere: áldani fogom az órát, midőn az országgyűlés közbenjárulása által olly békét eszközöl a nemzet, melly által megvédte szabadságát és becsületét: ha pedig sikere nem lenne e lépésnek, akkor újabb ösztön lesz a nemzetnek, megállani az igazságos harczot az utolsó emberig.

Ha meg akarjuk kísértetni, igazságos basison kibékülni, szivesen hozzá járulok s kinyilatkoztatom, hogy azokat, kik kiküldetnek, ne tekintsük olly meghatalmazottaknak, kik az országgyűlés helybenhagyása nélkül specialis feltételeket megköthetnek, mert akkor részletes utasítást kellene előre adni, ez pedig az alkura nem jó eszköz. Kiket az országgyűlés meg fog bizni, kikre ezen szép hivatás és bizalom fog esni, fel fogják találni utasításukat azon szavakban, miket elmondatni hallottam, hogy t. i. köttessék béke Magyarország szabadságának, becsületének s jóllétének megóvására. Fel fogják találni az utasítást ezen szavakban, hazafiui lelkületökben, és érezni fogják becsét a bizalomnak, mellyet az országgyűlés reájok ruház, mert az, hogy miképen fognak eljárni megbízatásukban, vagy békét hoz a nemzetnek, a szabadságnak és törvényes állásnak alapján, vagy ha békét nem hoz, lelkesedést fog hozni, s kell, miként hozzon a nemzetnek, hogy küzdjön tántoríthatlanul nemcsak kétségbe nem esve, hanem azon biztos reménnyel, melly remény végső analísisben, ha e nemzet igazságos és méltányos és a szabadsághoz méltó maradand, csak ugy csalhatná meg e nemzetet, ha isten nem volna az egekben, ki az igazságot védelmezi.“

Az országgyűlés Debreczenbe érkezvén, üléseit január 9-dikén kezdte meg.

Ez ülést Kossuth következő beszéddel s indítványokkal nyitá meg :
 „Tisztelt ház! A honvédelmi bizottmány kötelességének ismeri a tisztelt házat azon eseményekről, mellyek jó és balszerencse irányzatában az országgyűlésnek utolsó ülése óta közbejöttek, annyiban értesíteni, mennyiben azon értesítés részleteit a körülmények megengedik, mert a mint mi tudjuk, a hadi munkálatokra nézve a még munkában levő hadi terveknek előleges kitálatása és előterjesztése nem célravezető. Az országgyűlés kimondá azon meggyőződését, miszerint a nemzet képviselőtének folytatását és a kormányzatot nem lehet kitenni a főváros falai alatt netalán vívandó egyetlen harcz kétes kimenetelének. Azt gondolom, az országgyűlés ezen határozatát helyeselni fogja a kérlelhetlen bíró a historia és már is igazolták az eddigi körülmények, mert én megvallom, nem számítottam arra, hogy seregünk olly hamar el fogja hagyni a fővárost, mint elhagyta. Január 5-kén vonultak ki seregeink a fővárosból a nélkül, hogy a főváros falai alatt valamely eldöntő ütközet megkisértetett volna. Erről lehetnek különbözők a vélemények, de mindenestre a dolog megtörtént, a dolog tény. És mi alkalmasint olly időket élünk, hogy jelenleg nem annyira a multak bírálata, hanem a jövő iránti gondoskodás tartozik kötelességünkhöz. Akárhová forduljanak is az események, méltányolni fogja a főváros lakossága hadseregünknek azon magaviseletét, hogy egy kétes harcz kimenetele által, melly a fővárosban lett volna vívandó, nem kívánta kockáztatni a főváros vagyoni állapotát, nem kívánta kitenni azon dulásnak, mellynek jeleit Bécs városa, ostrommal lett bevételé alkalmával ugyanazon ellenséges tábortól tapasztalta. Lehet, hogy sergeink kivonulása pillanatnyi kárt okozhat a hazának, de ha valaki tartozik iránta köszönettel, tartozni fog mindig épen a főváros lakossága. Ezt megjegyezni szükségesnek tartottam. Seregeink kivonulása akként történt, hogy az egyik igen tetemes rész, amásik által kellőleg fedezve, már az új hadi munkálatoknak irányában igen sikeres előhaladást tön akkorra, midőn az ellenség észrevette, hogy a főváros kiűrttetett. Hogy merre ment seregünknek azon része, arról nem szólhatok bővebben, hanem ez alkalommal arra kell kérnem a tisztelt házat az egyik vezérnek jelentése folytán, méltóztassék megengedni, hogy Frideczky képviselő ur néhány napig ne legyen kénytelen megjelenni a ház előtt, mert ott ő reá valami teendő vár. Seregünk kivonulván a fővárosból, haditanács tartatott, mellyben jelen voltak a táborvezérkari főnök Vetter tábornok, nemkülönben Görgei, Perczel, Répásy és Lázár tábornok urak és a táborvezéri karnak több tisztjei; ennek következtében állapittatott meg egy hadi munkálati terv, mellynek végrehajtása körül a lehetőségig intézkedni a bizottmány kötelességének ismeri. Seregeinknek több részéről, mert ugy kívánván a sors, hogy eddig sokfelőli vidékeket valának kénytelenek őrizni, részint örvendetes, részint nem örvendetes híreket kell mondanom. Örvendetesek az erdélyi események, hol

Bem tábornok mindeddig a legfényesebben igazolta a kormánynak és nemzetnek benne vetett bizodalját. A ki általvett mondhatom egy de-organizált és a balesemények által hangulatában megcsökkenként csekély sereget és azon sereg a küzdelmek által a bátorság ösvényén mindinkább erősödve, most már a legbátrabb és legharczszomjazóbb seregeink közé tartozik annyira, hogy mint Bem tábornok hivatalos jelentésében írja, csaknem kétségbe esnek azok, kiket a hadi munkálatoknál fogva egyik vagy másik pont őrzésére hátrahagyni kénytelen. Irja egyszersmind, hogy ő nem kíván a törvényhozó testnek és kormánynak alkalmatlan-kodni ezuttal segítségkéréssel, sem ember, sem fegyver, sem pénz, sem ruházat, sem élelem, sem ló tekintetében. A sereg, melyet meglehetősen elmállott állapotban és számban adtunk kezébe, egyénekben jelenleg 20,000 körül áll, és azt gondolja, hogy Erdélynek számba vevén kútforrásait, azon sereget lépései közben mindinkább szaporitandja. Ámbár én részéről kijelentem a háznak, hogy Bem tábornok hadimunkálatai mindezen szép ajánlatai mellett is különös fontosságot nyernek azáltal, hogy az országgyűlés itt van, de a kormány nem fog csupán arra támaszkodni, és mindenesetre intézkedni fog, ha a körülmények úgy kívánják, segéderőről az ő táborának szaporítására és általában azon vidéknek fedezésére. Utolsó levele, melyet vettem, Beszterczéről szól, melyet Naszóddal az oláh lázadás fészkeivel együtt január 2-án foglalt el és különös méltánylással kell említenem, hogy eddig még mindig meg szokta mondani előre, mellyik nap, mellyik órában mit fog elfoglalni, eddig még minden előremondásai teljesültek. Megírta dec. 20-kán, hogy 25-én Kolozsvárt el fogja foglalni, 29-én megírta, hogy január 2-án el fogja foglalni Beszterczét és Naszódot, szóval minden tervei eddig pontról pontra teljesültek. Miskolcz tájékán, ugy hiszem, értesítve van már a ház, nem olly örvendeztető volt azon harcz, melyet Mészáros hadügy-minister intézett, egyébiránt jelenthetem, hogy egy pár harczedzett zászlóaljnak oda rendelését tartván szükségesnek, a kormány intézkedett, hogy a hadvezér azt megkapja, mi már eddig táborával egyesült is, mondhatom, hogy legjobb zászlóaljaink egyike van a küldött segítség közt. Történetek lemondások a tábornál egyes tisztek részéről, történetek egyes átmenetek is, mi illy körülmények között a historiában meg szokott történni. Egyébiránt seregeink megvannak és nem kívántatik semmi egyéb, mint hogy a népek lelkesedése által támogatva, a tisztelt képviselő ház maga férfias kitartásával vezérelje az igazságos diadal felé, mert vezéreink akként vannak meggyőződve, többektől kaptam már e részben tudósítást s kevesen vannak már hátra, hogy ha vesztett ütközetek baleseményei nehézkednének is a hazára, valameddig a nemzetnek képvisellete, kormánya és hadserege van, a végdiadal felett kétségbeesni nem kell. Azon vidéken vagyunk, melly vidék valahányszor Magyarországnak szabadságáért küzdeni kelle, legkitünőbb volt a szabadság harczában és a melly vidék sohasem tette le fegyverét, melyet Magyarország óltalmára emelt fel, valameddig fegyvere győzedelmével vagy becületlen

békekötéssel nem volt a nemzetnek szabadsága biztosítva és kivíva. Azon szellem most is meg fogja hatni ezen vidéknek népét, miként érzi azon kötelességet, hogy a nemzetnek azon szabadságát, mellyet ősei vérvérrel szerzetek, az ivadéknak meg kell tartani, ha a maradéknak átkát nem akarja magára vonni azon szabadság oda engedéseért, mellyet ezer év óta meg tudott védeni a magyar. Jónak vélvén, ha egy rövid határozattal vagy felszólítással a nép irányában méltóztatnék a képviselő ház a tiszavidéknek azon általam biztosan remélt jó hangulatát gyámolítani azon tekintéllyel, melly fekszik a nemzet képviselői felvidítésában. Egyébiránt örömmel mondhatom, merre jöttem utamban, a nép önként, felhívás nélkül tódult azon igénytelen férfiu körébe, kinek, ha van valamely fontossága a nemzet előtt, az csak egyenesen azon kötelességnél fogva van, mellyet a tisztelt képviselők bizalma gyenge vállaira ruházott. A nép tódult körömbe, alkalmam volt több nagy községben a néppel egy pár szót váltani és találtam ezen tiszta tősgyökeres becsületes romlatlan szívü népet olyannak, minőnek találni ohajtottam és reméltem.

Jelentem a tisztelt háznak, hogy a honvédelmi bizottmány kötelességének fogja ismerni, azon esetre, ha az ellenséges sereg a tiszavidéknek szent földjét megszentégteleníteni akarnák, a népet általános felkelésre hívni fel, azon népet, melly úgy nyilatkozott, hogy ohajtja az óráit, midőn elbánhat az ellenséggel. De midőn általános népfelkelésről szölok, szükségesnek tartom megemliteni, hogy ennek eszméivel nincs összekötte a nép részéről hadi sorban állani meg az ütközetet az ágyúk és rendes katonaság ellenében; a népnek más rendeltetése van, melly csak segédül tekinthető a rendes hadseregek mellett. Hogy az ellenségnek pillanatnyi tovább nyomulását hadseregünk akadályozza s a lehető leg-rövidebb idő alatt támadólag mehessen visszanyerésére azon térnek, melyet elvesztettünk, eziránt a kormány az intézkedéseket megtette s ígérhetem a tisztelt háznak, hogy ha váratlan körülmények nem jönnek közbe, seregeink offensiv állást veendének. Ez az, mitől a hazának megmentését várom, mert úgy ismerem a magyart, hogy bátorsága is inkább támadó, mint szenvedőleges természetű. A magyar, ha támadni kell, talán puszta kézzel is hamarabb veszi el az ágyúkat, mintsem hogy fegyveresen a golyók előtt álljon. Ohajtom tehát, hogy a vezérek megértsék a nemzetnek ezen geniusát. Jelentem továbbá, hogy a kormányzat folytatásához szükséges eszközök leszállítása nagyrészben már megtörtént; azonban, midőn a legszívesebb köszönetet nyilatkoztatom magam és a kormány s ha szabad mondanom, a képviselőház nevében Debreczen város lelkes polgárságának vendégszerető magyar érzelmü fogadásaért azon készségért, mellyel az országgyűlés kívánatainak teljesítése elébe ment, másrésztől meg kell vallanom, hogy oly soknemű kiterjedt házakra van a kormánynak szüksége, miszerint nagy baj nélkül mindent itten elhelyeztetni nem lehetett és azért a kormányzati eszközöknek egy része Nagyváradra szállítottott, a hol némi erősség is van. Ezt ki kellett jelentenem, nehogy balmagyarázatokra adassék alkalom, nehogy valaki tudja isten mit gon-

dojjon, hogy a löszerek s a fegyvergyár egy része tovább szállított; ez nem más okból történt, mint hogy itt nem tudunk azoknak biztos helyet adni. Nagyváradon vár is levén, több katonai készületek vannak, itt pedig lehetetlen összeszorulnunk mindennel, a mire a kormánynak szüksége van. Egyébiránt a nervus rerum gerendarum a pénz, erre nézve azon határozatok nyomán, miket az országgyűlés meghozott, történt gondoskodás, hogy fenakadás ne legyen, hanem már Pesten tapasztalható volt az aprópénznek nagy hiánya s ezen fogyatkozást különösen a nép az apró forgalomban nehezen érzi. Ki kell mondanom, hogy a nép, ha azt gondolná, miként ezen körülmény az ország állapotjának valamelyik rossz állására mutat, vagy hogy a kormány nem tesz mindent, mit e részben tenni kell, nagyon tévedne. Ez a dolgok természetében fekszik. A historia mutatja, valahányszor az országban háboru van, az ércpénz a forgalomból eltűnik, legyen bár a háború győzelmektől kisérve vagy veszteségektől követve, az mindegy, az ércpénzt az emberek el szokták tenni, s csak a békés nyugalmas korban szokott ez ismét megjelenni. Ez tehát sem rossz állapotra nem mutat, sem a kormány nem mulasztott el e részben semmit is, mert ha millio számra verethetnénk is a huszasokat mindennap, az mind eltűnnék. Nem mondom, hogy magam is nem estem volna e gyarlóságba, hogy eltettem volna az ércpénzt és ha nem tettem el, csak azért nem tettem, mert valóban nincs mit eltenni; ebből nagy fogyatkozás van a mindennapi forgalomban. Tehát bátor volnék a háznak becses engedelmet kérni arra nézve, hogy 30 és 15 p. kros kincstári utalványokat legyen szabad készíttetnem, mellyek pótolják az aprópénz hiányát. Tudósítom egyszersmind a házat, miképen magyar feliratu részpénz és kisebb 12 és 6 kros ezüst pénznek veretése iránt is intézkedett a kormány. E részben nem kértem előleges engedelmet, mert nem volt rá szükség, hanem mi a kincstári utalványokat illeti, erre nézve bátor vagyok engedelmet kérni. Ennyiből áll az, mit jelenleg mondani lehetett. Kétségtelenül legérdekesebb volna mindenkire nézve, ha elmondanám, hol állanak seregeink és micsoda tervök van, hanem méltóztassanak e részben e méltó kíváncsiságot a haza érdekének alárendelni s nekem megengedni, hogy ne szóljak. A honvédelmi bizottmány részéről méltóztassék a ház elfogadni azon nyilatkozatot, hogy valameddig az országgyűlés bizalma kisérni fogja lépteit, valameddig csekély tehetségünket de becsületes akarattunkat a kormány vezetésében igénybe venni méltóztatnak, addig éjjelünk nappalunk minden fáradozásaira méltóztassanak számitani s arra, hogy mi kétségtelenül a vész perceiben sem fogunk lemondani. Valamint fentartjuk azon szabadságot magunknak, hogy midőn jó lelkiismerettel elmondhatjuk, talán már jó volna pihenni, ki nyugodhassunk, de míg a veszély tart, addig bizonyosan nem.“

Ezen indítványok általános szavazattal elfogadtattak.

Debreczenben ekközben egy mérsékelt párt kezdte kifejlődni ellenében az ultrarepublicanusoknak. E párt nyíltan bevallá, miszerint ő inkább, mintsem tovább is kockáztassa az ország sorsát bizonytalan harcban, alkunni fog.

S valóban konferenciában és országgyűlésen néhányszor igen megszorították őt, ki is végre febr. 11-kén, midőn épen néhány a Közlönyben kiadott cikk felett folyt a vita, következő nyilatkozatot tette le:

„Legelőször annyit kénytelen vagyok kijelenteni, miként sajnálom, hogy az interpellatio hirlapi cikk körülforog. Én sokkal komolyabbnak tartom ezen időt, mintsem hogy illyessel foglalkozzunk s hogy errenézve a kormánynak kelljen nyilatkozni. Ezt előrebocsátom. Azonban a képviselőház parancsolt s nekem nyilatkoznom kelle.

A honvédelmi bizottmány érezte annak szükségét, tisztelt ház, hogy a sajtónak hatalmas eszköze a közvélemény tájékozásában annál kevésbé hanyagoltassék el, minthogy az ellenség a közvéleményt Magyarország dolgainak állása iránt mindenféle rágalmakkal, mindenféle gyanúsításokkal és fonák előterjesztésekkel iparkodik megmérgezni és félrevezetni. Pesten a sajtó szabadon működött, mert hiszen a magyar országgyűlésnek és az ennek kifolyását képző honvédelmi bizottmánynak terrorismust vetni szemére csakugyan nem lehet; igazán mondom, sok vád van a világon, a mi alapos, és sok, a mi nem alapos; hanem ezen vád, már legyen érdem, vagy legyen hiba, igazán nevetséges, ha terrorismus vettetik szemére akár a képviselőháznak, akár a honvédelmi bizottmánynak. De az ellenség részéről azt mondják Pesten, a Figyelmezőben lehet olvasni, hogy nálunk nem lehet szabadon szólni, nem lehet szabadon írni; én pedig a mennyire tudom, elítélés csak egyetlen egyszer, vagy egyszer sem történt; a sajtónak szabad tér engedtetett azon reményben, hogy a sajtó olyan, mint Achilles lándzsája, mely ha sebet ver, maga legjobban gyógyítja meg. E részben nem is kellett volna annyit engedni, a mennyit engedett s ha hiba történt, az abban állott, hogy egy kissé nem voltunk kemények. A pesti catastropha után nagy változás történt a sajtóra nézve! a nyilvánosság organumai megkevesedtek és ugyszólván az Alföldi Hírlapot kivéve a magyar journalistica a Közlönyre volt reducálva. Ezen lap rendeltetésénél fogva egyáltalában nem volt más, mint hivatalos értesítés tényekről és rendeletekről; de teljességgel nem az, a mi az időszaki sajtó többi organumainak rendeltetése, hogy véleményét képviseljen és mivel más organum nem volt, más részről pedig a népben csaknem általánosan elharapózott azon gondolat, hogy mi a Közlönyben van, azt a kormány mondja, habár az a nem-hivatalos részben álljon is: arról gondolkoztunk, hogy meglevén ezen vélemény és nem levén más organuma a sajtónak a vélemények szabad surlódás általi tisztítására, valljon nem lehetne e részben intézkednünk, hogy mi a Közlönynek nemhivatalos részében mint vélemény, okoskodás, résonnement jelenik meg, a kormány gondolkozásának lehessen mondani? Gondolkoztunk tehát, hogy lehetne ezt elérni? de nehézséget találtunk s őszintén meg-

vallom; sok journalisticai talentumot ismerek, de senkit kivéve s alkalmasint a ház tagjai is így vélekednek, senkiről el nem ismerem, miként valakinek véleményét úgy tudja képviselni, hogy csak valaki is általánosságban rámondhassa: ez éppen úgy van írva, mintha magam mondanám. Azt gondoltuk tehát, hogy miután a kormány ezen lapnak tulajdonosa, úgy kellene eljárnia, mint egy lap tulajdonos szokott, ki maga, vagy szerkesztője által minden cikket megnézet előre s azt mondja, hogy ezt felveszem, ezt nem veszem fel s így a Közlönyben is, a menyiben kormányvéleményt képviselt, megnézettek a cikkek, hogy nem ment-e belé, mi az országgyűlésnek s ennek kifolyásának a honvédelmi bizottmánynak gondolkozásával ellenkezik.

De ebből még nem következik, hogy mind magáénak vallja a kormány azt, a mi bele megy, hanem csak az, hogy ne menjen belé az ő nézeteivel ellenkező. Errenézve nem tudtunk mást tenni, mint felkérni a képviselő házat, hogy a bizottmány részéről kiküldött egy tag mellé egy pár tagot rendeljen a felügyeletre. A ház ezt sem találta jónak, mert, mint hallám, a censuráról tétetett említés; pedig nem az volt nézete a kormánynak, csak azon viszonyban vélte magát lenni, a milly viszonyban áll egy lapnak szerkesztése irányában a tulajdonos, ki azt veheti fel lapjába, mi neki tetszik. Így levén a dolog, a honvédelmi bizottmány egyik tagját, Jósikát kérte meg, miként vállalná magára a Közlöny felügyeletét, hogy ne menjen bele olyan, mi a kormány nézetével s irányával ellenkezik s ennek következtében azt adta utasításul Jósikának, hogy előlegesen tekintse meg a Közlönybe iktatandó cikkeket. Jósika azonban ezt inpracticus dolognak tartotta s az interpellatio következtében tanácskozáván a bizottmány, Jósika azt jelentette, hogy ezen megbízásnak azáltal vélt eleget tenni, hogy kik fel voltak szólítva, hogy irjanak a Közlönybe, néhány általános utasítást ad, miszerint tájékozhatassák magokat, hogy olyasmit irjanak, mi az országgyűlés többségének politikájával nem ellenkezik s adta nekik a következő utasítást: először, hogy a kormánynak politikája legyőzni az ellenséget s megmenteni a hazát. 2-szor az 1848-diki törvények által biztosított országos jogoknak hatást, elfogadást és tiszteletet szerezni. 3-szor kikérülni mindent, mi szakadást okozhatna. 4-szer ellenünk szórt rágalmakat megczáfolni s 5-ször a Közlöny stylusában azon decorumot tartani meg, melly egy hivatalos lap fontosságával s komolyságával megegyező. Ezen utasítást adta Jósika az íróknak, kik a Közlöny számára cikkek írásával foglalatoskodnak s előlegesen nem nézte meg a beiktatott cikkeket. Egyik feleletem tehát az, hogy a kérdéses cikkekről a honvédelmi bizottmánynak semmi előleges tudomása nincs s nem volt; hanem ha azt kérdi a ház utólagosan, hogy hát magáénak ismeri-e a kormány azt, a mi a Közlönyben írva van, erre nézve, általánosságban, a nélkül, hogy megmondanánk, mit kíván különösen a ház, nem lehet felelni; mert nincs a föld kerekiségén egy cikk is, akárki írja, mellyet magam részemről aláírnék, mert lehetnek benne olyan dolgok, mikről talán egyik ember azt

mondja : ez igaz, a másik azt mondja : ez igaz ugyan, de nem kellett volna kimondani, a harmadiknak pedig a stylus és az összeállítás nem tetszik. Én tehát hirlapi cikket egészen magaménak ismerni nem fogok, valamint arra sem lehet senkit is felszólítani, hogy mondja meg, miszerint magáénak egészen nem ismeri, mert vannak olyan dolgok a cikkben, mellyeket az ember elismer s vannak olyanok, mellyeket el nem ismer. Alázatos kérésem tehát az volna, hogy arranézve, valljon a kérdéses hirlapi cikkeket a honvédelmi bizottmány magáénak ismeri-e vagy sem, ne kívánjon a ház feleletet. Hanem ha a ház valamely cikkben kijelentett elvre nézve szólítja fel a kormányt, valljon követi-e azon elvet vagy nem, errenézve a kormány tartozhatik felelettel s én ismervén a háznak bölcsességét, az interpellatiót nem is értettem másképen, mint hogy a ház a kormány politikáját akarná tudni. Ha ezt méltóztattak alatta érteni, van egy rövid, de igen rövid feleletem s az egyértelmű azzal, mit sok ízben volt szerencsém a ház előtt kinyilatkoztatni, egyértelmű azzal, mi eddig a ház határozatait nagy körülményekben és kérdésekben vezette. Én t. i. a politikát úgy definiálom magamnak, hogy a politica az exigentiák tudománya. Ha azt kérdik tőlem, miképen akarom, vagy mikép akarná a honvédelmi bizottmány Magyarország dolgait bevégezni, errenézve mint political kérdésre nem tudok felelni, mert a politica az exigentiák tudománya, mert nem ismerem a körülményeket, mellyek közt Magyarország állapotát bevégezni kell, tehát nem tudom, miképen lehet bevégezni. Nekünk, kik a haza védelmi terén állunk, csak kettő lehet feladatunk, t. i. óvakodni attól, hogy a jelen körülmények vontató kötelére akarjuk vonni a jövőt, mellyet nem ismerünk, hanem védelmezni a hazát akképen, hogy Magyarország dolgai becsületes kiegyenlítésének semmiféle utja bevágva ne legyen, hogy a nemzet bölcsesége és a körülmények szerint akként intézhesse el dolgait, mint legjobb és legtanácsosabb. Ha tehát a ház tőlem Kossuth Lajostól azt kérdi : republicanus vagyok-e vagy monarchista, erre nem felelek, hanem ha azt kérdi : mit akar a kormány s micsoda politikát követ ? azt mondom : követi azt a politikát, hogy védeni kívánja a hazát igazságtalan megtámadás ellen s e védelem közben semmi utat nem akar elzárni, hogy Magyarország ügyei a nemzet jogai, becsülete és szabadsága alapján ugy egyenlítettessenek ki, mint a körülmények szerint kiegyenliteni legtanácsosban lehet. Több politikát nem vallok be e perczen s többet bevallani nem lehet. Ehhez még azt adom, hogy jövőre nézve, mi a politikát illeti, ismerem a kormánynak köteleességét, hogy bármi is történjék velünk, soha semmi esetben meg nem engedi Magyarország ügyeit olyan irányba sodortatni akárki által is, hogy akárminő egyénnek akár egyénisége akár politikája decidáljon a nemzet sorsa felett, hanem hogy mindenkor a nemzet maga decidáljon.“

Kossuth nevezetesebb beszédei egyike a márcz. elején a kápolnai diadalról tartott vala :

„Utólagosan bocsánatot vagyok kénytelen kérni a tisztelt képviselő háztól, hogy egy pár napra a kormány székhelyéről el kellett távoznom a nélkül, hogy a képviselő háznak, mint az különben kötelességemben állott volna, arra előlegesen engedelmét kikérem; de a körülmények olly fontosoknak és sürgetőknek látszottak, hogy 24 órai veszteséget a hazára nézve igen károsnak gondolt a honvédelmi bizottmány, s azért utólagosan bátor vagyok alázatosan bocsánatot kérni, hogy elmenni kényteleníttettem.

Elmenetelemnek fő célja, bizonyos igen ijesztő alakban mutatkozni kezdett egyenlenségeknek a táborbani kiegyenlítése volt volna. Errenézve méltóztassék a képviselőház azon örvendetes jelentésemet kegyesen venni, hogy röviden szólva, istennek hála ! minden rendén van, semmi baj sincs.

Egyébiránt ezen alkalommal a hadi munkálatokról a következőket van szerencsém jelenteni. Dembinszki altábornagy ur már ezelőtt mintegy két héttel, akkor még, mikor Kassa és Putnok táján állottak seregeink, azon véleményét fejezte volt ki a honvédelmi bizottmánynak, hogy igen valószínűleg az első nagy ütközetek Eger táján lesznek. Megvallom, hogy a katonai tudományokban jártasságot magamnak nem igényelvén, ezt nem igen tudtam akkor megfogni; azonban ez belátását igazolja, mert ugy történt, 26-án 27-én és gondolom tegnap is ütközet volt; de már ennek eredményéről nem tudok bizonyost. Eger táján Tarna völgyén volt az ütközet, nagyobb szerü, mint a minők eddig hazánk védelmének mostani egész historiájában előkerülnek. 26-án nem voltak még a kiszemelt positiókban együtt seregeink, csupán csak Klapka ezredes urnak seregosztálya volt Egeren túl Verpelét táján elhelyezve s a főhadiszállás Egerben, hol Dembinszki maga volt jelen és a nép által fáklýás zenével üdvözöltetvén, a többi közt azon szivreható jelenet adta magát elő, hogy az ellenség tózsomszédjában akkor, mikor mondhatnám, csaknem — nem akarom mondani, minden, de legfőbb disponibilis erejét összevonta az ellenség, Eger városának összes lakossága a főhadvezérnek és kormánybiztosnak kezébe tette le azon esküt, hogy a hazát minden kitelhető áldozattal és eréllyel fogja védelmezni. Nem levén 26-án seregeink még egészen öszpontosítva, a tábornok-vezér nem szándékozott 26-án már csatát kezdeni, hanem legyen, hogy az ellenség kívánt csatáznani, legyen, hogy némelly seregparancsnokaink ütközetvágya szolgáltatott a megtámadásra alkalmat : az ellenség részéről mintegy 2 órátajban délután megkezdett a csata olly irtóztatos ágyuzással, mihez hasonlót hallani még nem igen volt alkalmunk és tartott addig, mig az ütközetnek a sötétség véget nem vetett. Akkor 26-án az ellenség 3 órai hosszu vonalon a csata minden positióiról visszaveretett és a mi seregeink azon positiókat foglalták el, mellyeket az ütközet előtt az ellenség tartott. 27-én, mikor már két osztály, Guyon és Kmety osztályvezérek Görgei

táborának többi részeivel csatlakoztak volt, reggel hajnalban mindjárt megkezdte az ellenség a támadást, s a csata színhelye a Tarna völgye volt Verpeléttől Kálig, a hol három helységet, Tótfalut, Kápolnát és Kált, az ellenség föl is égetett. Megkezdődvén hajnalban az ütközet, 8 óra hosszat tartott a nélkül, hogy seregeink csak egy talpalatnyi földet is vesztek volna. Azonban, délután mintegy három és négy óra közt, mikor Dembinszki altábornagy személyesen vezetné az ostromot Kápolnára, hogy az ellenséget onnan kiverje, a minthogy szuronyszegezve győzedelmesen be is vonult, mikor bevonult a faluba, akkor a Zaninizászlóalj, az egyetlen idegen zászlóalj, mely seregeink között volt, a győzelem után, minden lövés nélkül átment az ellenséghez, ujjabb jelétül annak, hogy csak magában bizhat a magyar. Természetes, hogy egy illy erős zászlóaljnak, 8 órai fárasztó csata után, miután előttevalónap folytonos csatázásban fáradtak seregeink, általmenetele némi kis zavart idézett elő, mellynek nehogy káros következései legyenek, a fővezér célszerűnek találta a seregeket a csata előtti posztiókba visszarendelni, a mi ugy történt meg, hogy a főhadiszállás Maklárra tétetett által. A kik ismerik e vidéket, tudják, hogy egy jó órai távolságra van. Ott állomásoztak tehát seregeink, tegnap reggelre ismét parancsot kapva, hogy az ütközet előtti posztiókat foglalják el s oda vonuljanak be. A tegnapi napnak tehát eredményét nem tudhatom, hanem ezen parancs, mellynek még tanuja voltam s melly tegnap reggel adatott ki, hogy seregeink az ütközet előtti posztiókba vonuljanak, igazolni látszik azon hírt, a mi egyébiránt csak hír, hogy a tegnapelőtti csata végével, mikor a mi seregeink a maklári csata előtti vonalba vonultak, az ellenség Gyöngyös felé vonult vissza. De erről positiv tudomásom nincs, csak onnan gyanyitom, mert a fővezér azon parancsot adta ki, hogy seregeink az ütközet előtti posztiókba menjenek. Az altábornagy várta a megtámadást tegnapra is, egyébiránt mind ő, mind Görgei tábornok ur azon véleményben voltak, hogy ha az ellenség nem támad, ők fognak támadni, miután már 2 nehéz divisióval, kilencz—tizezer emberrel erősebbé vált seregünk, mint tegnapelőtt volt, mert két osztály nem vett részt az ütközetben, Kmety osztálya általában nem vehetett részt, Guyon pedig az ütközetnek csak végére jött. Egyes bravourokról és fényes tettekről, mint-hogy azokat tökéletesen revellálva kell általadni a nyilvánosságnak, jelentést nem tehetek, hanem örömmel mondhatom, hogy egész seregünk, mellyben, tagadni nem lehet, megvan a lelkesedés, de másrésről nem minden osztályban van meg a kellő gyakorlat, még a tiszt urak közt sem igen sok javult azon időtől fogva a gyakorlatban, fegyelemben és rendtartásban, mióta utolsó alkalommal láttam a sereget, mert akkor, mondhatom, a háromnegyedrésznyiben megnyert győzelem után egy fegyverzetlen és rendetlen sereg közébe vetett bombának sikerült annyi bajt okozni, melly az egész sereget rendetlenségbe hozta. Még egész bizonyossággal mondhatom, hogy ha seregünk egy része az ellenség irtózatoss tüzelése alatt megzavarodva hátrált is, nem volt arra szükség

hogy saját tisztjei állítsák helyre a rendet, hanem, ha egy más zászlóaljbeli tiszt szólt is hozzájuk: „szuronytszegezz, előre“ megtörtént s így esett meg, hogy megfutamodott zászlóaljok egy sora ismét neki indultak és szuronnal ütték el az ellenséget s már e tekintetben az ellenség seregeink támadását ki nem állotta, hanem ágyúknak hogy erős az ellenség, az igaz. Nem mondhatom tehát, hogy a tegnapelőtti napon fényes győzelmet nyertek volna seregeink, mely ha megtörtént volna, az ütközet olly nagyszerű volt, hogy azt jó részben Magyarország sorsára nézve eldöntőnek lehetett volna mondani. Az ellenségnek körülbelül 24—30 ezernyi ereje volt a csatában, azonban elvesztve sem volt az ütközet, hanem a lipcsei másodnaphoz volt hasonló, mely nem dönté még el a csatát, mert tegnapra ismét visszamentek seregeink a csata előtti vonalba. A Zanini-zászlóaljnak általmenése nagy szerencsétlenség volt s ohajtottam volna, mondotta volna meg szándékát az ütközet előtt, akkor eleresztettük volna őket, mert furcsa dolog, hogy azon bataillon hagyjon el bennünket, mellynek élén a fővezér a helységbe vonult be. Az eredmény tehát az, hogy talán még egy alkalommal sem voltak seregünknek különböző osztályai egyesülve illy nagy számban nagy erőnek ellenében, ugyszólván, eldöntő alakot magára ölthető ütközetben, mert eddig csak seregosztályok csatáztak s az eredmény az, hogy becsületesen megállották a sarat, úgy hogy tábornokaink egyike, ki hős elhátározásu férfiú, hanem a multak tapasztalásainál fogva nem nagy bizodalommal viseltetett seregeink gyakoroltsága iránt, az ütközet után azt mondá, hogy nem lehet már most Magyarország sorsáról kételkedni! Habár szerencsétlenség történt is, nem lett belőle szaladás s egy buzdító szó elég volt helyreállítani a sereget, a mi jó jel s a jövőre nézve biztosítékot foglal magában. Ennyit jelenthetek ez uttal. Több sebesültekkel a huszárok közül szólottam magam is, kik, a mint drastice szokták magukat kifejezni, azt mondák, hogy a dzsidások úgy hevertek a földön, mint a csirkék, hanem biz ők is sokan nehéz sebeket kaptak. Szám szerinti veszteségről nem tehetek jelentést, mert az ütközet eldöntő perceiben senki sem számította össze, egyes osztályokról tudok annyit, hogy például Szekulics osztálya 12 embert veszített, Guyon osztálya, melly az arriéregarde-ot képezte a hátravonulásnál, veszített 20—25 embert. Egyébiránt a kik ott voltak, mind ütközetben voltak, még a gránátosok is. Számról tehát nem szólhatok, a hirt pedig nem említem, mert ezerekről szólnak az ellenség részéről, valamint a mi részünkről is nem kevésről; mindenesetre az ütközet véres és kemény volt. Most tehát legjobb reménnyel várom a tegnapi nap kimenetelét, mert bizonyos, ha tegnapelőtt a mi seregeink hagyták is abban az ütközetet este felé, hanem személyes tapasztalásból mondhatom, hogy csaknem csudás dolog volt, egyszerre, mintha elvágták volna az ágyuzást, pedig a futamló sereget az ellenség kergetni s löni szokta, s körülbelül mind a két sereg kissé kifáradt s hátrább vonult, újra kezdendő a csatát. Ennyi jelentésem van jelenleg, mellyben első örvendetes eredmény seregeink-

nek megedzett gyakoroltsága, másik pedig, hogy az első nagy eldöntő ütközetet nem veszítettük el, ha nem mondhatjuk is, hogy eredményes győzelmet vívtunk ki; és a harmadik, hogy azon baj, mellynek elintézésére végett mentem el a táborba, megszünt.“

Ez idő közben Kossuthnéhányszor megjárta a táborokat, mindenütt biztatólag lépett fel, mindent elkövetett nevelni a sereg lelkesedését.

Máshelyütt lefestem a sereg működését (lásd Görgeit), mik megszerették a magyar fegyvernek az előnyt annyira, hogy a császáriak rendetlenül vonulának Bécs felé, s az ország nagy része visszahódított.

Ezek nyomán elhatározá Kossuth, annélkül hogy magát a külhatalmakkal érintkezésbe tette volna, kimondani a függetlenséget, a nélkül, hogy a mérsékelt párt intését, tanácsait meghallgatta volna.

Ápril 13-án és 14-én egymásra tartattak a titkos conferentiák.

Több képviselők határozottan nyíltan kimondák ellenző véleményeket, de legerélyesebben Nyáry, Kovács, Zeyk s Kazinczy; s valóban Kossuth olly választ adott, miből magok sem tudták, mi következend.

Ápril 14-én végre a ref. egyházba tették át a gyűlést; töméntelen népet csöditettek be.

... Kimondatott a függetlenség s vele annyi küzdelemnek elkerülhetlen bukása.

Kossuth országkormányzóvá nevezteték ki.

Görgei, ki az alkudozás felé már azelőtt hajólt, ezáltal elidegenedik tőle, s Kossuth ezt észrevevén, többé nem bízott benne. Láb alól eltenni nem merte őt, kit a nemzet szabadítójául mutata be, s ki előtt meghajlásra szólítá fel a nemzetet.

Ezenközben Pest bevétetett, s a kormányzó nőcotteria Budát is bevétetni ohajtá. Megtörtént. Junius 5-kén tartá Kossuth fényes bevonulását, tábornokokból álló suitetől s a német legiótól kísérve.

Görgei ezenben kezébe vevén a hadügyi tárczát is, s Bemét és a többi tábornokokat, kiktől még tartá, elidegeníteni szándékozván, Kossuth Nagyváradon légyottot ad Bemnek, hol legelőbb határozák el, hogy ez legyen a fővezér.

S Kossuth még mindig intrigázott, nyíltan nem mert fellépni. Ennek következtében Görgei, — miután az tőle a fővezérséget s hadügyi tárczát elvevé, — nyíltan kimondá, hogy tőlök elválva működend, s hogy a már beütött oroszokat feltartani nem képes.

Lón nagyobb zavar, mint januárban volt. Kossuth Czeglédre ment (jul. 1.), onnan Szolnokra, s e hó közepén Szegedre, hol fényes fáklyás zenével fogadták.

Kossuthnak terve volt, hogy az összes magyar sereg concentráltassák, s a fővezér Bem legyen; de ennek kivitele Görgeiben szenvedett hajótörést, ki egészen ellenkező irányban operált. Próbálta ugyan Görgeit engesztelni, de hozzáig nem juthatott. Szemerét küldé tehát el.

Aug. elején Szegedről is futni kénytetett, mi legfőképp gatlá azon tervét, hogy egy 30,000 tartalék sereget gyűjtsön saját vezérlete alá.

Aradra menekültek. Aug. 10-ig Görgei már be volt kerítve; a temesvári csata elveszett. Nem maradt egyéb hátra, mint Görgeit dictatorrá tenni, ki aztán le is rakta fegyvereit.

Kossuth Viddinbe menekült.

Kezdetben Viddinben vala, s midőn onnan elvitték volna, következő beszédet tartá : (oct. 29-én 1849.)

„Szerencsésnek érzem magamat, uraim, a jó és dicső szultánnak üdvözlését és áldását önöknek meghozhatnom. (Éljen.) Tegnap érkezett meg a nagylelkű uralkodónak küldöttje a következő örvendetes izenettel :

A szultán el van határozva Oroszország és Austria követeléseinnek kiadatásunk kérdésében (pisszegés) sehogysem engedni, — sőt hitére esküdött, hogy atyai ótalmát semmi irányban tőlünk meg nem vonja, még akkor sem, ha ez nagy birodalmának végromlását következtetné.“ (Éljen. Éljen.)

Uraim! hogy Widdint elhagyjuk, az bizonyos. A háboru, mellyet mindnyájan olly hön kívánunk, melly szegény hazánkat a bilincsek alól fölmentendi s melly ekkorig kérdés alatt állt, most már bizonyosságot nyert. Csak az idő nincs még meghatározva, mellyben az kitörrend s miről Fuad Effendi (Oroszországba küldött török követ) nem sokára bizonyosságot hozand, mert ebből áll Pétervári missiója. Testvéreim! napunk még nem szállt alá, még ragyog számunkra napsugár; még szerepünk nincs eljátszva.

A magyar emigratio magas és mindig emelkedő pontot foglaland el Europa földjén, ezt megtartani, bár nehéz de annál dicsőbb feladatunk.

De ne féljete, édes testvéreim, hogy ezuttal ismét elhagyatva és magunkra maradunk! Nem, bizonyosan nem! A hatalmas Török-, Angol- és Franciaország és Schweitz azon erős karok, mellyek bennünket a legerélyesebben támogatandnak.

Még kevéssel ezelőtt a hangulat az angol parlamentben néhányainknak a mohamedvallásra áttérése s az itt általán uralkodó ténitési szellem miatt nem épen látszott ügyünk részén állani, mi bizonyos widdini személyekre kellemetlen hatással lehet. De egy levél tőlem a nemes Palmerston lordhoz és egy derék angolnak — Thomsonnak — fáradszatlan törekvése, ki ezen missiót magára vállalá, oda vivék a dolgot, hogy most az angol ujságok mind, a tory- ugy mint whig-pártbeliek egyformán mint egy férfi emelék szavukats üdvünkre mindent mozgásba hoznak. S azért uraim a legtisztább lelkiismerettel mondhatom önöknek, hogy Angol- és Franciaország egyhangulag ügyünk részére határozák magokat s egyszersmind kinyilatkoztaták, miszerint szeretett hazánk szabadságát és függetlenségét a török portával szent szövetségben Oroszország és Austria ellen hatalmas karral kivivandják.

E fontos események következtében a magas porta elhatározá, a magyar emigratiót Widdinből Schumlába áthelyezni. Valljon ott maradunk-e vagy nem, azt azon hírek határozandják meg, mellyeket nekünk

Fuad Effendi Pétervárról hozand. Nézetem szerint Schumla, ha nem is a legjobb, bizonyosan a legcélszerűbb tartózkodási helye a magyar emigrációnak; mert szerencsésen folytatott háboru esetében Oroszország és Austria ellen könnyű leend onnan Rusztschukra átköltözni, ott a Dunán átkelni, és ekként hazánkat, hol százezer baráti szív s ugyanannyi erős kar várakozik ránk, ismét elérnünk, hogy ott nyomorult maradványait azon vérszomjas uralkodó háznak, melly az iszonyuan feldühödött Istenség igazságos átkát hordja magán bélyegül, azon gyalázatos tettekért, mellyeket vakságában egy szegény védtelen népen elkövet, a földszinéről eltörüljük.

Ha azonban tartózkodásunk Schumlában nem volna eléggé biztos, mit alig hihetek, akkor a Dardanellákban tizennégy angol hajót találunk, mellyek kormányaik által a magyar emigráció fölvételére oda parancsolva vannak s e napokban már meg is érkeztek. Ott mi az európai háboru kitöréseig szives fogadtatást nyerünk, melly a nemes Britanniába visz, azon országba, mellynek, hogy Palmerston lordnak szavaival éljek, rendjei és keresztjei ugyan nincsenek, van azonban a bámulat és tiszteletnek legtisztább érzete azon maradványairánt egy vitéz nemzetnek, melly a zsarnokságnak öt századokon épített sziklafészékét az ingadozásig megrázkódtatni bírja.

Csak még néhány szót uraim! hogy minden rendetlenségek és lehető kellemetlenségek megelőztessenek, a magas porta az összes emigransokból egy hadtestet kíván alakítani, mellynek főnöke én lennék. (Éljen, éljen, éljen.) Ha önök akarata uraim, ugy az enyém is. De én egyetértést és rendet kívánok, melly nélkül hadtestünk fen nem állhat, mert csak akkor lehet egy test hasznos, ha minden tagjai összevágólag működnek. Hadtestünknek egy katonai intézetet kell képeznie, mellynek tökelyesítése az én feladatom leend. Katonai tudományos gyakorlatok és előadások iránt is hasonlólag gondoskodni fogok.

Hogy az orosz részről rajtunk semmi erőszak ne követessék el, az átköltözés szárazon történend. Hogy hadtestemnek az utiköltségre nézve könnyebbséget szerezhessenek, ennélfogva a magas porta 24,000 piastert kézbesített beiram-ajándokul az összes emigransok számára, mellyeket önök közt, uraim, tüstént kiosztok.“

Innen Schumlába, s onnan Kiutahiába (Kis-Ázsiába) vitték.

Kossuth nagy szónok, mint Rienzi volt, sok esze, akarám mondani langesze van, mint ennek, de individualitás, mint e tribun, fénylő az igaz, de mégis csak individualitás.

A Croquis szerint mindent kiállta, mit ki kell egy nagy embernek állania, gunt, vádat, dicséretet, rágalmat, s még sem nagy ember. Meglehet -- hanem embere a historiának, mint Grachus vala, heves, semmi-

ből sokat teremtő, csüngő egy eszmén — de nem olly bátor, olly őszinte, mint ez.

Némellyek montagnarde-nak, mások sybaritai aristocratának hiszik. Ez nem áll, ő észaristocrata. A mult században kikerülte volna Mira-beauval a guillotinozott marquis-k sorsát, hogy Chenier s Brissotval lépjen a vérpadra.

Egyik lap selyemkiadásu Cromwellnek nevezé. Lehet hogy selyemkiadásu — de semmi esetre nem Cromwell, annyival kevésbé Catilina, inkább Aristogiton vagy fia Corneliának.

Aristogitont Leona, Kossuthot neje szereté, de ez azért nem Leona. Ki a vész perczében egy nyomoru életért elhagyja gyermekét, az athenaei hölgy mellé nem tétethetik. Ő Sorel Agnes akart lenni, s lön Cleopatra.

Kossuth egy életen át egy célra működött. De nem diplomata. Az elérendő célét tetőpontján ő maga buktatá meg. Annyival kevésbé finantzoperator. Az volna tán, ha e tan bankónyomatásból s Duschek ajánlatai elfogadásából állana.

Kossuth tribun vala, pályája kezdetén mint girondin, mikor egy Duchesné sem lett volna képes elnémitni, pályája derekán mint Montagnard, mikor Barnave forró szerelmét is feláldozta volna.

Mint journalistának, stilje az orientalismus illatát hordá magán. Mint szónok beszédén kelet nyugottsága, modorán kelet művészete ömlött el — annélkül, hogy a doctori metaphorák az ujkor Demosthenesévé tették volna.

BATTHIÁNY-MINISTERIUM.

Elnök gr. **Batthyány** Lajos. (Tárcza nélkül)

Belügy **Szemere** Bertalan.

Pénzügy **Kossuth** Lajos.

Közlekedés gr. **Széchenyi** István.

Cultus b. **Eötveös** József.

Földmivelés és ipar **Klauzál** Gábor.

Igazságügy **Deák** Ferencz.

Austriávali viszonyok hg. **Eszterházy** Pál.

Hadügy **Mészáros** Lázár.

Kevés kivétellel az 1848. előtti országgyűlések legnevezeteseb férfiai, szónokok s a tett emberei.

Mindannyian ellenzéki férfiak, kik a kormánnyal folytatott küzdelemben egy vagy más tekintetben nevezetes szerepet játsztak.

Márcz. 3-án készített felirathoz — az országgyűlési teendők iránt márcz. 14-kén egy értelmezést ragasztatott az országgyűlés. A kiűtött bécsi forradalmat fel akarta használni az országgyűlés s tisztábban kifejezé kívánatait felelős magyar kormány iránt.

Egy küldöttséget neveztek ki, melly a feliratot Bécsbe fölvigye.

Vezetőjük István főhg vala s fogadtatásuk reményen fölül fényes.

Tartott családi konferenciák következtében gr. Batthyány megbízaték magyar ministeriumot alakítani.

A küldöttség eljárásáról következő jelentést tön :

„Jelentést kívánok tenni azon küldöttség eljárásáról, mellyet az országos rendek megbiztak, hogy az országgyűlési teendőink iránt kelt alázatos feliratot ő felségének legmagasabb színe elébe terjessze.

A küldöttség folyó hó 15-én Bécsben egybegyűlvén, másnap déltájban ő felségénél a királynál udvarolt, s ez alkalommal én az említett feliratot, mint az országos küldöttségnek vezére, ő felségének átnyújtottam a következő szavak kíséretében :

Fölséges császár és apostoli király! Legkegyelmesebb urunk! Magyarország karai és rendei azokra nézve, miket a legújabb időkben kifejlett események következtében, fölséged iránti hűségök, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaik s a haza iránti kötelességök igényel, a nemzet közkívánatait azon alázatos felírásba foglalták, melyet kiküldetésünknel fogva fölségednek ezennel mély tisztelettel bemutatunk.

E kívánatok a nemzet alkotmányos életének szellemi és anyagi javának, a kor igényei s a körülmények sürgős volta által szükségelt kifejlését tárgyazván, — ezáltal a szellemi erők s anyagi tehetség azon lelkesült öszhangzásának élénkítésére vannak irányozva, melyben fölséged a jövőndő minden eseményei között királyi székének rendithetlen támaszát találandja fel; és ekképen újabb bizonyosságai azon tántoríthatlan hűségnek, mellyel a magyar nemzetet a hódolatnak őseitől öröklött érzete fölségedhez elválaszthatlanul csatolja.

Tökéletes bizalommal teszi le a nemzet általunk hő kívánatait fölséged atyai kezébe, teljesen meg levén győződve, hogy fölséged bizodalmat tanusítand a nemzet iránt, melly valamint eddig törvényes fejedelemi hatalmának és dicsőségének mindenkor legszilárdabb oszlopa volt, ugy a jövőndő idők viszontagságai között is fölséged iránt mindig azon változhatlan hűség és szeretet érzetétől lesz lelkesítve, mellyel alkotmányos szabadságaért s honáért hevülni soha meg nem szünnik.

S legyen fölséged meggyőződve, hogy hű Magyarország, melly legboldogabbnak érzi magát, ha fölségedet keblében tisztelheti, mindenkor tántoríthatatlan támasza, s — ha kellene — elszánt védőfala is lesz fölségednek.

Erre ő fölsége szóval kegyelmesen válaszolni méltóztatott: hogy „a magyar nemzet nemes nyilatkozatát köszöni, — kívánságát mielőbb lehetőleg sikeresíteni ohajtja, és hogy szeretett magyar nemzete hűségében mindig bizott, s arra ezentúl is számot tart.“

Folyó hó 17-kén reggel pedig következő legfelsőbb kéziratot méltóztatott hozzám intézni:

„Kedves öcsém! fönséges főherczeg nádor ur! — Azon alázatos felírásból, mellyet Magyarországom rendei nevében a mai napon, kedveltséged által, kezemhez vettem, megértvén a hű magyar nemzet kívánságait, semmit nem kések atyai szívem tiszta sugallatából kijelenteni: hogy mindazon kívánságoknak teljesítésére, melyektől kedvelt Magyarországom boldogsága és alkotmányos felvirágzása már most feltételezve van, szivesen fordítandom gondjaimat. És ez okból tudtul adom kedveltségednek: hogy miután kedveltséged, — mint az ország rendéinek egyhangu akarásával elválasztott s általam megerősített nádor és királyi helytartóm, — a törvények értelmében teljes hatalommal fel van ruházva, ez országot, a hozzákapcsolt részekkel együtt, a korona egységének és a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett, az országbóli távollétem alatt, a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni, — én a hű karok és rendeknek egy, a fenálló honi törvények értelmében

független felelős ministerium alkotása iránti kívánatát, elfogadni hajlandó legyek; kedveltségedet egyszersmind felhatalmazván, miszerint e végre, a kedveltség által előttem megnevezett férfakkal, nekem teljesen alkalmasok egyéneket jelöljön ki; egyúttal pedig oda munkálkodjék, hogy ezeknek hatásköre iránt czélszerű törvényjavaslatok, a karok és rendek által is helyesen kedveltnek tartott ama legszorosbkapocsnak kellő méltánylásával, melly a *pragmatica sanctio* által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim között létezik, — az említett országos felírásban érintett egyéb törvényjavaslatokkal együtt a karok és rendek által terveztesse és további elhatározásom alá mielőbb terjesztessék.

Adja kedveltség e soraim foglalataát, melly kedvelt Magyarországom mindenkor atyailag ápolt boldogsága iránti atyáskodó indulatomból származik, mint a kedveltség által elébem terjesztett kívánatokrai legfelsőbb válaszat, az ország rendei tudomására. Bécs, böjtmáshó 17-én 1848. — Ferdinand s. k.“

Ezen királyi nyilatkozat s ő felségétől nyert külön felhatalmazás következtében gr. Batthyány Lajos urat, kit ő felségének e végre megneveztem, tekintve a körülmények sürgetős voltát, a magyar felelős ministerium alakításával azonnal levél által megbíztam, s őt, mint a magyar ministerium elnökét, az országos rendeknek ezennel bejelentem.“

A névsor fölterjesztése után az országgyűlés egymásra alkotá az alaptörvényeket.

Ezek közül kettő, az urbériség eltörlése s a ministereket illetők, iránt a király módosítást kívánt.

A márcz. 29-iki ülésben rendkívüli volt e miatt az ingerültség. Uj fölíratot készitének, mellyet István küldöttséggel Bécsbe vitt.

Márcz. 31-én azonban már a ministerek tárczájokat átvevék.

Az egész országnak bizalma, szeretete páratlan volt az uj ministerek irányában.

S meg kell vallani, az ország legjelesb férfiaiból állt azok névsora, mellyen azonban elveket illetőleg, az egyöntetűség nem látszék meg.

Külön külön mindenik nagy tehetség vala, de együtt egy czélra egy elv szerint működni nem tudának.

S ha a tornyosuló bajok közt sok dolog körül igen ügyesen jártak el s ha nem egy nevezetes bonyodalmat váratlanul oldottak meg, de részben legalább sok dolgot ők idéztek elő.

GR BATHYÁNY L.

Valóságos magyar oligarcha, kinek arcza, modora, mozdulatai s a büszkeség, mit ezek elárulának, mutaták, hogy ősei nádorok, rokonai hercegek s az apa fiára hagyta az oppositionalis szellemet.

Batthyány büszke volt mint Monreale, erélyes s határozottan tettek embere mint Canning, annélkül, hogy Canning politikai vezető lelkét is örökölte volna.

Mint miniserelnököt gyakran láttam a kopasz, szakállas férfit szónokolni. Hibákkal, akadozva beszélt a magyar nyelvet, s mégis volt szavaiban suly és méltóság, mi önkénytelen tiszteletre bírta az embert.

Pozsonyban 1809-ben született. Mint minden aristocrata akkortájban, ő is németes nevelésben részesült, annélkül azonban, hogy a hon-szerelmet elfojtották volna lelkében. Később önerején megtanulta az édes hazai nyelvet, hogy ne csak pénz-, de szónoklattal is működhessek a párt érdekében, mellynek zászlója alá esküdött, s mellynek Kossuththal vezére volt.

Ennek életiratában emlitém a köztüki viszonyt, mikép segíté elé, mellyhez csak annyit akarok ragasztani, hogy Batthyány őt eszköznek akarta felhasználni, s viszont Kossuth őt és erszényét.

A pozsonyi üléseken a mágnási táblán az oppositiót ha nem is vezette, de nagy befolyással volt rá, s e befolyása nőttön nőtt, a mint szilárdult Kossuththali barátsága.

Midőn 1847-ben Pozsonyba országgyűlés hirdettetett, Batthyány minden áron eszközölni akarta, hogy Kossuth megválasztassék követnek.

Ez okból mindannyian hatalmas és tekintélyes ellenzéki főnökök köznemesi öltönybe öltözve a legnépesebb helyeket bebarangolták s a szónoklat s pénz hatalmával ki is tudták eszközölni, hogy töméntelenre nőtt a rá szavazók száma.

Eljövén a választási nap, a pártot maga Batthyány, még ekkor is köznemesi öltönyben, vezette.

Kerekkalappal, hosszú vörös tollal, fekete gubában, gyönyörű ménen elül lovagolt. A sajátságos tűz, mi szemében égett, a hosszú szakállal a görögös szép arcznak olly sajátságos kifejezést adtak.

Elkezdődtek a válaszfelirati viták, melly alkalommal a felsőházban erélyes szónoklatot tartott a mellett, hogy Kossuth válaszfelirata fogadtassék el.

Igy találta őt az 1848-iki forradalom, így találta őt miniszterelnökké lett kineveztetése, mindig küzdve s a küzdők élén állva, mellynek kitörése után (1848-ki márczius 17-én) Batthyány első gondja volt körlevelet intézni a megyei hatóságokhoz, hogy e kedvező alkalmat ne mulaszták el az 1791-beli törvények életbeléptetését kívánni.

Miniszterelnöki körlevél, 1-ső szám. „Tisztelt törvényhatósági elnök ur! Az események rendkívüli gyorsasága miatt még talán szét nem küldhetett k. k. körlevél hiányában a mellékelve olvasható nádorfőhercegi kinevező iratra hivatkozva, első és haladéktalan kötelességemnek tartom, a törvényhatóságok fejeit, elnökeit és így önt is, uram, ő felsége nevében s a polgári hűség kötelességeire hivatalosan felhívni és megbízni, hogy a közbéke és nyugalom fentartására minden tekintélyöket, hatásukat, alárendelteiket erélyesen felhasználni s az erőszakos és ingerlő eljárásokon kívül minden segédmódot igénybe venni, a csend és népkedély bujtoatóira és a most még fenálló viszonyok netáni tapodóira nézve pedig a törvények rendeletét szigoruan alkalmazni siessenek; nehogy ministerium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség organumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások, vagy időelőtti követelések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassék. És még egyfelől törvényes köreiket és hatalmukat a státuszpolgárok irányában igénybe veendik, hazafiuilag törekedjenek másfelől, a nemzetben a bizalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerető királyi felség s nádor főherceg, mint szinte a törvényesség organumai iránt is gerjeszteni és öregbiteni, szóval: polgári és hivatalos eréllyel eszközölni azt, hogy a hon, magához méltólag s boldogságát elősegítőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit. És mind ennek pontos és hűséges teljesültét annál biztosabban várom és remélem, minthogy valamint én a kormányzat eredményeiről felelősséget vállaltam, úgy a törvényhatóságok elnökeit felelősekké teszem mindazon nem remélendő botránnyok és zavarokra nézve, mellyek az általában nem várt hanyagságból, vagy egykedvüségből származnának. Pozsony, mart. 17. 1848. Hazafiui üdvözlettel s teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnak kötelezettje gróf Batthyány Lajos s. k. nemzeti miniszterelnök.“

Az országgyűlésen márcz. 29-én felolvastatván azon módosítások, miket a király a magyar ministerium iránt kívánt, Batthyány kimondá, hogy székét csak azon föltét alatt fogadja el, ha a nádor a felterjesztvény megerősítését kieszközli.

Ez megtörtént.

Az utolsó magyar országgyűlés apr. 11-én befejeztetett.

Három nap mulva — apr. 14-én — érkezett le a ministerium Pestre, hol a ministertanács apr. 16-kán következő rendeletet bocsáta ki:

„Polgártársaink!

Az országgyűlés eloszolván, a hazának közkormányzását, a törvények értelmében, átalvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáraival tudatjuk, felhiva érezzük magunkat kinyilatkoztatni: miként nemcsak közügyeinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni és biztosítani tisztünk levén, ennek érdekében a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét, hatalmukban álló minden eszközökkel védeni és fentartani kötelességünknek ismerendjük.

Minélfogva a törvény nevében a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiai közremunkálást kívánunk, megvárva azon engedelmességet, mellyel a törvényeknek mindenki tartozik.

Eljárásunkról annak idejében felelni úgy tartjuk kötelességünknek, mint dicsőségünknek.“

Kossuthnak ő soha sem volt barátja, bár a ministeri tanácsban Batthyány ha nem is mindig, de többnyire Kossuththal szavazott, bár utóbb a dolgok folyamát sebes mentében ő maga is szerette volna visszatartani.

Ezenben a rác és horvát mozgalmak kiütöttek, Erdélyben az unio meghatározatott, mellyek nyomán Batthyány követséggel Bécsbe utazott, részint hogy a rác mozgalmakat lecsendesítse, részint hogy az uniónak megtagadott sanctionálását eszközölje.

Erélyes fellépésének sikerült ez utóbbin kívül még a horvát bán letételét is eszközölni, honnan (jun. 14-dikén) vissza is tért.

Batthyány ohajtott lehetőleg a legitimitás terén maradni, miért is egy része az országgyűlésnek bizalomszavazókat küldé hozzá, mig másrésze a Márczius zászlója alá szegődött.

Ezenben jul. 4-én megnyílt a parlament. Batthyány ellen ott is oppositio alakult, miután sokan a képviselők közül nem igen szerették, hogy ő a dolgokat forradalmi t érre vezetni nem akarja, annyira, hogy utóbb macskazenével is készült őt az ifjuság megtisztelni.

Megszavazván a parlament a pénzt és katonaságot, Batthyány erélyessége sokat tett, hogy a birodalom többi részeiben levő magyar katonák visszahivassanak s a magyar pénz folyamba tétessék, de azt, hogy a gránátosok a honvédek sorába álljanak, határozottan ellenzette.

A parlamenti viták közül a nevezetesebbek egyike volt az aug. 21-iki, midőn Perczel az alvidéki vezéreket árulással vádolá.

Batthyány e vád ellen ekkép nyilatkozott:

„Bár azt tartom, hogy a tán holnap adandó ministeri jelentés folytán holnap elhatározhatta volna a ház, valljon akarja-e, hogy a hiva-

talos tudósításon fölül még Perczel Mór is kihallgattassék, vagy pedig megelégszik a kir. biztos urtól nyert felvilágosítással : de az indítványt nem akarom ellenezni, ha a ház, mielőtt a hivatalos jelentést hallotta, már ma kívánná a bizottmányi kihallgatást (most). Egyébiránt a bizottmányt nem arra tartom szükségesnek, hogy Perczel Mór magát igazolja az árulás kifejezésért, hanem arra, hogy a ház bizonyos lépésekre fogja magát elhatározni, ha a vádak igazolva volnának. Azonban miután tény az, hogy az árulás kifejezés e házban használtatott minden specificatió nélkül : tehát ezt mindenesetre megrovandónak tartom. És mivel hadügyminister ur is fentebbi nyilatkozatában identificálván magát a hadsereggel, egyenesen arra szólítá fel a házat, hogy vagy ellene mondja ki a kárhoztatást, vagy rója meg az idelőtti kifejezést : tehát én is, mint a kormány élén álló hivatalnok, egyenesen amagam s a kormány ügyévé teszem e dolgot, s kívánom, hogy a ház vagy rója meg azon kifejezéssel élőt, vagy mondja ki a ministerium ellen a bizalmatlanságot.“

Többféle indítványok tétetvén az ellenzék részéről, végre Batthyány épen olly határozottan mint ingerülten következőleg szólt :

„Most harmadszor szólni kénytelenitetem, mert kötelességem kijelenteni, hogy ha a ház elfogadja Nyári képviselő ur indítványát : holnap ministerium nem lesz, mert én még ma lelépek. Ha a ház nem határoz a fölött, mit kértem, tüstént megyek a nádorhoz, és leteszem hivatalomat (zaj). Párisban most jelen meg egy új lap, melly különösen magyar érdekeknek van szentelve, — ebben többi közt az mondatik rólam, hogy a mediációra való hajlam bennem valóságos maniává vált. Nem akarok beleereszkedni, hogy ezen jellemzés mennyire áll, de azt mégis mutatja, hogy hacsak lehet, nem szeretem a dolgot kenyértörésre erőtetni. Isten látja lelkemet, ezen 4 hó alatt, mellyben hivatalomat viselem, többet kelle nyelnem, mint egész életemben (sokan felállnak, hangok : nyilatkozunk). Hallottuk, hogy a sereg vezérei árulással vádoltattak; ezen vádat a sereg bizonyosan magáévá teszi, mert a becsületes katona illy gyalázást a magáénak tekinti. Ennek következése nem lehetett más, mint a mit hadügyminister ur cselekedett. És én, nem volnék érdemes reá, hogy Mészáros Lázár tőlem a tárczát elfogadta, ha a ministerium ezen nélkülözhetlen tagjának becsületét magamévá nem tenném. Ha tehát a ház nyomban nem roszalja Perczel Mór kifejezését, ismétlem : én hivatalomat leteszem. Az volt mondva, hogy nem hazafiság minden kis kérdéshez tárczát kötni; én pedig sajnálom azon szóno-
kot, ki a becsület dolgát kicsinységnek tartja.“

Visszatérvén (sept. 10.) a Bécsbe küldött követség a nélkül, hogy azt, miért tulajdonkép fölment, a belmozgalnak kívánatok szerinti lecsendesítését eszközölhették volna, Batthyány miután a sept. 12-iki délelőtti ülésben határozottan a törvényszék mellett nyilatkozáék, lemondott még azon estve, de a nádor által megbízott új ministeriumot alakítani (12-én). E ministerium azonban, mellynek névsorát sept. 17-én tudatta, nem létesült.

Mint új miniszerelnöknek ellenjegyzett első rendelete következő volt:
 „Az ország felelős miniszterei, a férfiak, kiket az utolsó pozsonyi országgyűlés végén ő felsége a nemzet kívánságára tanácsba hívott, tárczáikat letették.

Az 1848-ik III. t. cz. 11. és 12. §-ainak értelmében új ministerium alkotása következik.

Ezt ő felsége, az országbóli távollétében az én előterjesztésemre nevezi ki; e gond a mostani viszonyokban nem legkisebb a haza gondjai közt.

Nem olyan állapotban van az ország, hogy a végrehajtó hatalmat egy percig is nélkülözhesse.

Mi végből részemről nem késtem a ministeri hivataláról lemondott gróf Battyány Lajos, ministerium elnökét ő felsége jóváhagyása alá terjeszteni; őt egyszersem felhívtam, hogy lemondását ideiglenesen visszavevén, az időközben általam kiadandó rendeleteket ellenjegyezze, s mint ideiglenes felelős miniszter, a többi ügyeket is vezesse.

Ennek nyilatkoztatásával felelősekké teszem a közigazgatás minden organumait a törvényes rendnek fentartásáért.

Kiszabom elengedhetlen köteletségül minden polgárnak, hogy a rendbontóknak egyenként s összesen ellenségei legyenek.

A közjó, a király, a vész által fenyegetett haza iránti hűség tegye törvénynyé a haza polgárainak, hogy tántoríthatatlanul támogassanak.

A király és haza ellenségeit ellenségeimnek tekintem; az ország törvényeit, alkotmányát, szabadságát minden ellenség ellen erőmhöz képest megvédeni, fentartani el vagyok határozva, miként ezt királyomnak és a nemzetnek esküvel fogadtam, s miként ezt mint nádor s királyi helytartó köteleségemnek imerem. Király és törvény nevében.“

Ezenben Jellachich sietve közeledett. Batthyány erélyes elhatározott föllépésének nem kis befolyása volt a dolgok menetének más irányt adni, s ő maga is mint közember azon seregbe állt, mely a bán ellen és Bécs felé nyomult.

Ugyancsak ő indítványozá a sept. 15-iki ülésben, hogy a nádor maga menjen a táborba.

A bécsi kiűtött forradalom előtt (oct. 6-kán) ő e városban volt, de azon vád, mintha a forradalom előidézésére befolyást tett volna, nem bizonyos.

Hegyfaluról, hol eltört karja miatt mulatni kénytetett, következő levelet intéze egy barátjához :

„Tisztelt barátom! Hat nehéz hónapon át küzdöttem a kormány gondjaival, s midőn a körülmények kényszerűségénél fogva visszalépek, teendő mindent, mit a hon tőlem mint hű közpolgárától igényelhet, az első, mit izlelnem kell, keserűség. Mert mi lehet keserűbb a tisztakeblű hazafira nézve, mint midőn az ugyis annyi cselszövénnyel körülhálózott

s ocsmány árulással veszélyeztetett hazában rejtélyességgel vádoltatik?! Ha valaki eddig követett politikámat egyenesen kárhoztatja, ezen nem ütközöm meg; de arról nem gyanusíthat, arról nem szabad senkinek gyanusítani engem, mintha titkos működésekre, hazám függetlenségét veszélyeztetőkre, használtam volna befolyásomat, mert ezt egész multam, nyilvános térrei föllépésem óta a mai napig, melly nyitott könyv gyanánt fekszik a nemzet előtt, tökéletesen megczáfolja. Sokan leginkább azon akadnak fen, mit csináltam, s mért voltam annyi ideig Bécsben? Hogy e tekintetben is megnyugtassam a kétkedőket, száraz röviden tényeket fogok elsorolni; szóljanak azok.

Őn tisztelt barátom tudja, miként a honvédelmi bizottmány s több nálam összegyűlt képviselők megegyezésével mentem a táborba, ott Lamberggel találkozandó s őt, a mennyire tölem függ, a törvényes téreni maradásra kényszerítendő. Ott azonban nem találtam, s azt hittem, tán Jellachich táborában lesz, s azért Móga fővezér megegyezésével Bubna őrnagyot oda küldöttem olly utasítással: miszerint még azon éjjel Lamberg vezért nevében egy találkozásra kérje meg, ha pedig még nem volna ott, ittlétemről említést se tegyen. Bubna őrnagy Lambergert természetesen ott nem lelven, azon reményben, miszerint Lamberg ezalatt megérkezendik, eszközölte ki minden előleges tudomásom és befolyásom nélkül a fegyverszünetet. Ezt csak azért emlitem meg, mert a fegyverszünet létrehozását is, mintegy gyanusítólag, némellyek nekem tulajdoníták. Ekkor hozták a táborba küldött képviselők a háznak azon végzését, melly nemcsak ellenemi bizalmatlanságon alapult, hanem hitem szerint hadi seregünkre nézve is veszélyes leendett. Ezt kijelentettem azon oda érkezett képviselőknek azon tanácscsal: miszerint ezen tárgyat minden beleavatkozásom nélkül terjesztenék a tisztikar elé, mi megtörténvén, veszélyességéről ok is meggyőződtek, s azért a végzés kihirdetésétől el is állottak, miután az összes tisztikar megigérte és kinyilatkoztatta: hogy ok, ha Jellachich a manifestumnak nem hódol s őket megtámadandja, fegyvereiket addig le nem teszik, mig seregei közül csak egy is e haza földét tapodja. Innen Pestre indulván, utközben egy futár által Lamberg kimúltáról tudósíttattam, s egyszersmind ő fenségének hozzám intézett három rendbeli kézírata kezemhez szolgáltatott. Fölszóllíttattam t. i. hogy Lambergnek, mint meghatalmazott kir. biztosnak s Majláth Györgynek, mint helytartónak kinevezését s az országgyűlés elhalasztását tárgyzó okleveleket ellenjegyezzem. Rögtön visszasiettem a táborba, hogy, miután Lamberg már az élők között nem volt, magam szólván Jellachichchal s a kir. kézirat által igazolván Lamberg kineveztetését (mert Jellachich ezt, a manifestummal együtt csak koholmányinak állítá) őt arra birjam, hogy seregével együtt az országból kitakarodjék. Ez nem sikerült. Ekkor indultam Bécsbe, s pedig két okból; először, hogy a kapott kir. kéziratok törvénytelenységét kifejtsem; másodsor, hogy Lamberg szomoru halálára nézve a dolgot kiegyenlitem, nehogy önkény és rossz akarat ezen esetet egy statuscsapás merény-

letére fölhasználja. És sejtven már ekkor, miszerint ügyeink legközelebbi fordulata Bécsben fog eldőlni, azért is mentem oda, hogy törekvéseim által a fenyegető veszélyt ott háritsam el, honnan az hazánkra nézve leginkább származott. Szóltam Wessenberggel, mint a kihez mindig utasítottak, s mondtam neki, miszerint helytartót a törvény nem ismer, az országgyűlést pedig elhalasztani vagy berekesztzeni a törvények értelme szerint addig nem lehet, míg a budget tárgyalva és befejezve nincsen, s ezért az e tárgyban kiadott okleveleket ellenjegyezni nem fogom. Lamberg ügyében pedig mondtam, hogy a mint e szomorú esetet illetőleg a törvényes nyomozás szükséges, úgy azt politikailag egy coup d' état végbevitelére kizsákmányolni annál kevésbbé lehet, miután ezta képviselőház is általánosan roszalta. Arra is figyelmeztettem őt, miszerint e szomorú esetnek közvetett okai ők is, mert ez a törvényes formák mellőzésének gyászos következménye, s nehogy effélékre ujlag okot szolgáltatassanak, küldjék hozzám báró Vay miniserelnök kinevezését, mit ellenjegyezni kötelességemnek ismerem. Ezen értekezésnek eredményeként a következő napon megkaptam ő felségének azon kéziratát, mellyben hivatalról lemondásom elfogadtatik, s egyszersmind megküldetett b. Vay miniserelnökké neveztetése egy más irattal megtoldva, mellyben fölkértem, hogy b. Récsey Ádámnak kinevezését hg Eszterházy helyébe ellenjegyezzem, mit természetesen nem tettem, miután a lelépő miniserelnök törvényesen csak utódát ellenjegyezheti, ennek levén hatalmában ministertársait megválasztani s megerősítés végett fölterjeszteni. Erről Wessenberget egy irat által tudósítottam; egyszersmind figyelmeztettem b. Récseit, hogy ne hagyja magát eszközül felhasználni egy készülendő státuscspásra, mit ő nekem egyelőre meg is ígért. Nem sokára azonban tudósításomra jött ama híres manifestum, melly ellenjegyezve van b. Récseytől, s a melly Magyarország függetlenségét semmivé tenné; fölkerestem tehát őt, s miután találkoztunk, tanuk előtt szemére vettem ingatagságát és törvénytelen lépését, a manifestumról pedig kinyilatkoztatám, miszerint az olly megvetése minden törvényszerűségnek s önkényes hadizenet a magyarok ellen, melly után Magyarországnak nem marad más hátra, mint önvédelméről gondoskodni. És ezzel többé dolgom nem levén, hűstént odahagytam Bécsset, és Sopronon keresztül jószágomra mentem, hol felszerelvén magamat, s fegyvereimből ellátva tiszteim s volt jobbágyaim közül is többeket, csatasikra indulék, hogy mint hű fia szeretett hazámnak, nemcsak tanácscsal, hanem életemmel és véremmel is őszinte szolgálatomat bebizonyítsam. Azonban a gondviselésnek máskép tettsett rólam rendelkezni, s egy szerencsétlen esés következtében jelenleg ágyhoz szegezve tétlenül vesztegelnem kell, de hiszem, miként rövid idő alatt ismét gyülekszik roncsolt karomba annyi erő, hogy a hazát duló ellenséggel szembe szállhassak, s a győzelem dicsőségében, vagy ha lenni kell, a gyászos, de nagyszerű temetkezésben részt vehessek.

Ezekben van Pestről eltávoztom óta napjaim rövid vázlata. A mi pedig a számtalan pletykákat illeti : sokkal többre becsülöm magamat, semhogy azok mindegyikére válaszolgassak , melyek ugy is már olly szemtelenekké fajultak , miszerint még az Augsburgi Allgemeine szerkesztőjét is mardosta a lelkiismeret , és kénytelennek érezte magát egy csillag alatt oct. 7. 281. számában védelmemre szólani. Azt sem hittem , hogy illyen védelmezőre szoruljak ! ... Egyébiránt csak záradéku jegyzem meg , hogy én soha semmit ministertársaim beleegyezése nélkül nem tettem , olyanokról pedig hallani sem akartam , mik által az 1848-ki törvények megcsontkittattak volna ; ezt nemcsak soha nem változott jellemem , hanem mind privat nyilatkozataim , mind nyilvános és hivatalos előadásaim eléggé bizonyítják .“

Azután csak mint a csákvári kerület képviselője vett részt a dologban , s midőn Windischgrätz közeledett , a kibékülési politikát ajánlá. A herceghez küldendő követség tagjává megválaszták őt is (dec. 31-én) , s midőn némelyek aggodalmukat nyilváníták , azon ajánlatot , hogy lépjen vissza , e szavakkal : „én magamért nem félek“ visszautalá.

Ez ülésben következő két beszédet tartott :

„Azon kérdéshez nem kívánok szólni , melyre éppen most tisztelt kormányelnök ur véleményét kimondotta , mert azt tartom , hogy az féligmeddig eldöntötnek tekinthető , hanem kívánok szólni a másik kérdéshez , melly azzal kapcsolatban van , hogy t. i. az országgyűléssel mi történjék ? Én megvallom , bővebb megfontolás után igen nagy nehézséget látok abban , hogy egyuttal az országgyűlés és a kormány innen eltávozzék , és ugyanazon időben a küldöttség is eljárjon tisztében ; én azt gondolom , hogy a mostani állapot azt kívánja , miszerint a kormány olly helyzetben legyen , hogy minden akadály nélkül és biztosan intézkedhessék. A kormánynak nem lehet és nem szabad az utolsó perczen innen távozni , mert annak már ott kell lenni a maga helyén , mikor majd innen hátrább nyomul a sereg és egyáltalában mind az , ki az ellenség által innen el fog szoríttatni ; de az országgyűlésre nézve azt gondolom , hogy illy nagyszámu testületnek egy helyről a másikkra átaltelepedése illyen háborus időben sok bajjal jár , nehezíti magának a kormánynak lépteit is , minthogy az országgyűlés az executiv hatalmat már átruházta a honvédelmi bizottmányra , melly a bizalmat a legnagyobb mértékben bírja. Eddig is megfelelt e bizalomnak , s meg fog felelni , midőn törvényhozási tanácskozásnak most e perczen ideje nincs , minthogy ezen végrehajtóhatalom megmarad a bizottmánynál addig , mig azt az országgyűlés vissza nem kéri. Azt gondolom tehát , legczélszerűbb volna , az országgyűlés maradjon itt addig , mig ugyszólván itt maradhatásának véperce el nem érkezett ; a kormánynak ellenben adjon parancsot , hogy rögtön távozzék Debreczenbe , és ottan biztosságban intézkedjék azokra nézve , mik a nemzet védelmére megkívántatnak. Az országgyűlésnek

azután fenmarad azon tiszte, miszerint a küldöttségnek jelentését fogadja el, s bocsátkozzék érintkezésbe, bírálja meg, és határozzon a teendők felett, a nem reménylett esetben pedig tőle fog függeni, valljon in corpore által kívánja-e magát helyezettetni Debreczenbe, mit én az előzményeknél fogva nem tartok gyakorlatilag szükségesnek és hasznosnak, hanem akadályos dolognak, vagy pedig magát prorogálni fogja-e addig, míg az idők olyanok lesznek, hogy hatásköre biztosítottabb leend.“

Másik beszéde :

„Legyen szabad egynéhány szót mondanom. Ha a tisztelt ház e tekintetben eltérő véleményben van, hogy talán a honvédelmi bizottmány megszűnik kifolyása lenni az országgyűlésnek, mihelyt azt a ház más helyre rendeli: szívesen visszaveszem indítványomat. Én nem vagyok azon nézetben; mert abban meg nem egyezem, s talán a ház sem tekinti úgy a dolgot, hogy a háznak hatalmában nem volna egyes embert, vagy egy testületet kiküldeni; s így akármely testületet küld Debreczenbe vagy Pozsonba, az azért folyvást a háznak kifolyása, én tehát nem látom a kifolyásnak megszüntetését. És ne méltóztassanak valamit becsusztatni szájamba, a mi tőlem nem eredett. Ha azt mondják: ez vagy az félénk ember, azzal nem törődöm, én vagyok-e félénk vagy Madarász, azt bírálják meg mások. Én azért mondtam ki véleményemet, mert nem vagyok félénk; ha félénk volnék, nem mondtam volna ki; én ki fogom mondani véleményemet akkor is, ha Madarásztól kell tartani.—Hogy a Hungár által előterjesztett sanctiót ki kelljen mondani arra, ki el nem fog menni,—nem tartom helyesnek, nem tartom practicusnak. Én azt tartom, ma azért jött össze az országgyűlés, miszerint tanácskozzék a kérdés fölött: mi történjék az országgyűléssel, maradjon-e, meddig maradjon és hová menjen? nem pedig, hogy mielőtt e kérdés eldöntetett volna, már halálos ítéletet mondjunk. Ezt praeoccupatumnak tekintem, mert ha a képviselőket, kiket lelkiismeretességük és becsületérzésük nem vezérel, hogy így vagy amúgy cselekedjenek, mint rabokat Debreczenbe kell kísérni és ott szuronyokkal körülfogni: akkor ott nem lesz országgyűlés, és ez nem nevelendi a honvédelmi bizottmánynak tekintélyét. Meg vagyok győződve, hogy ha 50 követ fog megjelenni szabad akaratánál és kötelességérzeténél fogva, több súlyt ad a nemzetnek, mint ha erőszakkal többen jelennek meg. Meglehet, hogy rosszul fogom fel a dolgot, de meggyőződésemet mindig nyíltan szoktam kimondani, kibuvó ajtót soha nem kerestem, s felhívom az országot, tud-e illyent felmutatni? Annyit mondok, hogy illy kényszerítő mód a törvényhozáshoz nem illik.“

S a sejtelmek csakugyan valósultak. Batthyány elfogatott, smidőn a csász. seregek Pestet elhagyák, ő is Austriába vitetett, de a honnan Pest visszafoglalása után visszahozták.

Midőn vitték, a sz. fehérváriak ki akarták szabadítani, mit ő maga nem engedett meg.

Ő maga soha sem vallott, de közhir szerint börtönében irt egy memoirét.

Bitófára ítelték. Mint büszke oligarcha, iszonyodott a gondolattól, hogy kezét rá bakó tegye. Ezt kikerülendő, nyakán több sebeket ejtett (oct. 6-án 1849.), minek nyomán az ítéletet azon reggel nem is vehették teljesedésbe.

Kérdeztetvén, hogy kitől kapta a gyilkot? szárazon felelé: „Isten és emberekkel végeztem, felelni nem tartozom.“

Közhit szerint a gyilkot kedvencz bőrvánkosában tartá rejtegetve. Este, a vérfolyás miatt halványan, fekete öltönyben, kék sipkával, a lelkészre támaszkodva, lejött. A kopasz fej, a nagy szürkülő szaláll, a halvány arcz olly sajátságos érzelmekeket költének fel mindenki lelkében.

A vesztőhelyre érven, letérdelt, leemelte fővegét, s mond: „éljen a haza!“ egy percz, három lövés és Magyarhon egykori miniserelnöke megszűnt élni!

Halálát közrészvétellel fogadák.

Batthyány mint Liancourt, meggyőződéssel erélyesen küzdött az aristocratiai előjogok ellen, a nélkül, hogy perczig is feledte volna, mikép ő oligarcha.

Szónoklatai nem voltak virágosak, ha mennydörgött a conservatívek ellen, nem ragadta el a hallgatót mint Demosthen, de igen tudott a való hangján, őszintén és sok tárgyismerettel beszélni.

Ítéletében legfőbb elv, hogy a *pragmatica sanctio* megsértésével Magyarhon Auszriától elszakadásának főszköze volt.

Tudni akarják a lapok, mikép végsorsát egy dervisch, ki a budai szent sírt jött látogatni 1844-ben egy gőzösön, megjóslá.

Következő esemény Batthyány életéből ennek jellemére nem kis fényt derít.

Elmondjuk azt itten ugy, mint egy szemtanu közlé a lapokban:

„Tavaly septemberben X. orvos barátomat, sétalovaglásra hiva, 6 órakor reggel meglátogatám. Egy beteg volt dolgozó-szobájában. A többször említett szék magas karjai elfedék előttem alakját. Várva a mellékszoba ablakához állék. Az idegen hevesen szólt s olly hangosan, hogy minden szót megértheték. A minisererisis kora volt, midön a horvátországi bán Magyarországba betört. Az idegen így szólt:

Látta ön, doctor, milly hatással manővrirozott tegnap délelőtt a mi hegypártunk? S valóban nagy jelenet is volt az, s miután a történetben olvastuk, miként a szerencsétlen 16-dik Lajos királynak valaki a párisi község ház előtt veres sipkát tett fel, ennél fogva azon pillanatnak ujászületését hívök, midön a néptömeghez szónokló Kossuthnak

embertelenül hosszú veres tollakkal rakott kalapot nyomtak a fejére, főveget, melyet elég eszélyes volt visszautasítani. Az est meghozá számomra a visszatorlást. A hegypartra nézve valóságos mennykőcsapás volt, midőn a nádor ő cs. k. fensége magas megbízásával előállék, azonban ámulatából csakhamar megtér. A mozgalom fejemre kezd nőni. Én nem vagyok Mirabeau, s ez az első francia forradalomnak hasonmása.

Ön túloz!

Legkevesebbé sem! Hasztalan hirdet az én *dieux cordelier*-em, az egyetlen nyugodt itéletű lap, a Pesti Hirlap, mérsékletességet és kibékülést; a többi lapok és az egyenlőségi clubb Heberteket, Cloth, Anarcharis-eket s illynemű fanatikusokat egész bőségében mutathat fel. Minden hanyatthomlok rohan. Mi azon szabadcsapat, melyet a clubb toborz, egyéb, mint a henriot-i banditacsapatok majmolása. *La fête de la raison* még nem ünnepeltetett ugyan, de Madarász-Chaumette már az ő észistennőjét kiszemelé. Kossuth ugyan nem fogja engedni, hogy ezen Robespierre tojásából kinőjön, de ellenben Lajosban egész tuczata a *Camille Desmoulins*-eknek lakik, annak mérséklete nélkül. Sima nyelve vihart idézend fel, s vértenger fog Magyarhon felett összecsapni.

Én önt soha sem ismertem rémlátónak!

Ó ti mindnyájan vakok vagytok, s még azonfölül gyalázatosan rossz geographusok. Ti azt hiszitek, a *Vendée* Franciaországban van. A Dráva és Száva mellett kell azt keresnetek, báró Jellachich ezt igen jól tudja. Én mindent látok jöni. — Minek is segítém a visszavonás sárkányfogait vetni? — A honvédek valának a vetés, s a polgárháború most már kikerülhetlen. Engem az ellenzék előre tolt, s mindaddig előre is fog tolni, míg végre. . .

No's?

Elejtend mint egy kiszajtolt citromot. A hirneves *Lenormand* ministereim egyikének, b. Eötvösnek, gyalázatos véget jósolt. Ő elég eszélyes még ideje korán távozni. Én maradok. A jósno, ugy látszik, a személyben tévedt.

Hosszú szünet következék. Nekem az előszobázás unalmassá vált. Köhögék. Az idegen felugrott. Bevevé a port, melyet az orvos a szünet alatt számára kevert s elnyelé, s azután kalapját véve, engem futólag köszöntve elsiertet. Feje majdnem egészen kopasz volt, hosszú sűrű szakáll övezé a halvány arcot. Elég ismertető jel. Az idegen gr. Batthyány Lajos volt.“

G. R. SZÉCHENYI I.

Hajdan a lenni és nem lenni volt a kérdések kérdése.

Előtte most a kérdések kérdése, meghatározni, hogy valljon Széchenyi, mint hazafi, mint politikus, mint statusférfi vagy mint ember volt nagyobb?

Eldönteni nem tudom.

Annyi bizonyos, hogy ki úgy szerette volna a magyar hazát mint ő, s annyit áldozott volna érte mint ő, nincs.

Tollával irányt, tetteivel példát adott.

Nézzétek az ősz Dunát. Látjátok a gőzöst hullámai közt utat vágni magának?

Létezését e férfinak köszönheti.

Látjátok-e a lánchidat, Europa remekét e nemben, összekötni Buda-Pest városokat?

Fáradalmainak gyümölcse.

És a lófuttatás a Rákos terén, hol őseink gyülekezének?

Az ő műve.

És a magyar tudós társaság?

Legfőbb alapítóinak egyike.

S hogy Pestnek diszes mulató helye legyen, a Széchenyiliget is az ő műve.

S mi mindezek közt legfőbb, s áldása mindegyiknél nagyobb, — a tiszaszabályozás is az ő teremtménye.

A tettek mezején, a való regiojában ennyi emléket emelt magának e nagy ember, s ha jön idő, midőn a fáradalmas élet után nyugodni száll, s ha mint ma is, addig is politikai halott lenni nem szünendik meg, ez emlékek bármelyikében is neve örökre élend. A költőként:

„Exegit monumentum aere perennius!“

Ski, mint ember, annyit áldozott, annyit tőn, mint író nem kisebb befolyást gyakorolt.

Első műve a „Hitel.“

Még neve is alig volt, alig ismerék őt, midőn ez elhagyá a sajtót s a (1830) már akkor ismert tettek embere így is babérokat aratott.

Ezt követé a „Világ“, — a „Stadium“ sat. mind hasonló sikerrel.

Midőn Kossuth a hírlapírói térre lépett, elvekben egyezünk, úgy mondá Széchenyi, de nem a modorban.

Csalhatlan politikai belátással kinézte ez ember tetteiből, műveiből a tért, az agitatóknak terét, melyre az lépni akar.

Nélküle tán Kossuth nem lett volna az, mi volt, — a gróf szerette volna is ellensúlyozni, de trop tard!

„Kelet népe“ cím alatt (1841) kiadott művében tetteit, modorát s jövőre kinézett terrenumát nyiltan kárhoztatá s olly dolgokat monda

el benne, miknek való értelmét csak ma, a lezúgott forradalom után tudjuk tisztán felfogni.

Előbb már láttuk a hatást, mit itt szült, minek ismételni azt itten?

Széchenyi soha sem tartott a conservatív párttal, s így azok organumában (Világ, Budapesti Híradó) soha sem írt, de Kossuth működését továbbra is lehetőleg ellensúlyozandó, organumául a „Jelenkor“-t választá, mellyben „Kétgarasos“ cikkei nem hangzának el hatás nélkül.

Széchenyi mint szónok is nevezetes szerepet játszik ez országgyűlésen.

Mint főtényező az 1830-iki országgyűlésen ajánlatával a magyar academia iránt tünt fel.

S a következő országgyűlésen hol mint főrrdi tag hol mint követ működék, jelesen az utolsó országgyűlésen, mikor Kossuthot ellensúlyozandó, magát Mosonymegye követévé választatá.

Ez ideig mindig pártvezér vala, de Kossuth már ekkor sokkal több népszerűséggel birt, hogysem tovább is az lehetett volna.

Széchenyi beszédeit bizonyos sajátos humor bélyegzi, mi annak száraz voltát emészthetővé teszi.

Mindamellet Széchenyi igen terjedelmes, mondhatni, unalmas beszédet tart sokszor, mellyben sok ugyan a velő, de hig lében felolvasztva s homályos burkolt modorral előadva.

Mondják, hogy rövid az élet.

Igaz lehet. Épen ezért bámuljátok az embert, ki illy rövid életben olly roppant sokat tudott tenni.

A forradalom kiütését Széchenyi borongó lélekkel fogadta.

A ministerium megadása után :

— Ti nyérétek, mond Batthyánynak.

Igaz, mond ez, whistezénk. Mienk a honeur-ök, tietek a tric.

Mindamellet a kereskedelmi tárczát elvállalá.

Két uton akart ekkép is honának használni, ellensúlyozván az agitatort s hazája kereskedése ügyét ápolván.

S csakugyan a ministeri tanácsban mindent elpróbált, hogy Kossuthot megtartsa a törvényesség terén, hogy eszközölje, mikép az a határok túllépése által ne kockáztassa a haza sorsát.

S hivatalszobájában olly dolgokat tervezze, ollyakat kezdeményeze, hogy azok kivitele a legüdvösb hatásu lett volna.

Jul. 18-án, midőn a lánchíd lánczát felhúzták, Széchenyi családjával a hídfőnél volt. A lánchíd csaknem föl húzva volt, midőn egyszer elszakadt s hatalmas dörgéssel az egész lánchíd a Dunába esett. A grófnak semmi baja sem történt.

A parlamenti ülésekben Széchenyi sem a Kossuth sem az ellenzéki párthoz nem csatlakozék. A mérsékelt ügyet védelmezé.

Első jelentékenyebb beszédjét aug. 21-én tartotta, midőn Perczel árulási vádját fölemelte.

Egyik volt, ő ki a ministerium politikája mellett határozottan felszólalt, daczára hogy a közönséget irányában perczenként hidegülni látta. Beszéde ez volt :

„Ha valaha, épen ma van higgadtságra szükségünk, mert jól mondá Szentkirályi bajtársunk, hogy csupán lelkesedéssel csatát nyerni nem lehet, — nem lehet kivált akkor, ha magunk közt egyenetlenség van. És engem nem az aggaszt, hogy aldunai elleneinknek erejük van, hogy puskákkal, álgyukkal el vannak látva; hanem az aggaszt, hogy ő köztök nincsenek olly factorok, kik vezérek minden lépteit lehetetlenné teszik. — Azt kérdik, miért nem tett a ministerium erélyes lépéseket, — miért nem teremtett katonát, pénzt? hiszen ezt tette; azonban mi magyarok professori bölcseséggel szólunk olly dolgokhoz is, mellyeket nem értünk, s nem gondoljuk meg, hogy katonát és pénzt felfujni nem lehet. Azt kérdik: miért nem hitt fel a ministerium mindnyájunkat? Épen így okoskodtak a mennyei birodalomban, midőn az angolok ellen peniczi-lusokkal megindultak, azonban következése csak az lett, hogy elvesztek, mint a birka. — Azt mondják, Magyarországnak temérdek kincse van, könnyü itt pénzt teremteni. Igaz, csakhogy ehhez is idő kell. Szólónak a ministeriumban bizonyosan legkevesebb dolga van; mégis a nap 24 órájában alig tud nevezni egy párt, mellyben elfoglalva ne volna, s mi az oka, hogy annyit nem tehet, mennyit kötelességérzete sugall? Mert igen nagy azoknak száma, kik mindenütt sarkában vannak. Említi az ujságokat.

Hangok: halljuk Széchenyit!

Szóló. Én igen tudom, hogy a nemzettest, midőn ingerült állapotban van, mint beteg, az olly gyógyszer nem szereti, melly neki bizonyos csipős érzést nem okoz. Tudom, hogy igen soknak inyére nincs, hogy nem hallhat minduntalan phrásisokat. Én tudom, hogy a lelkesedés isteni malaszt, melly nélkül az ember törpévé fajul, s előtte, ha tiszta szívből származik, tisztelettel leborulok. De azt mondom: a lelkesedés csak basis lehet. — Somogy vagy Fejér követe szalmacséplésnek nevezte, midőn én azt mondtam: adjatok szabad kezet, ha biztok bennünk; ha nem: válasszatok mást. Az egek urát hívom bizonyosságul, hogy szalmacséplés volt-e ez? — Ő és társai igenis mindent elkövetnek, hogy ezen szerencsétlen ministeriumot zsibbasszák, hitelét csökkentsék. Az igen tisztelt követ ezt tagadja; de van egy más magasabb bíró, a világ és jövő, s ez bizonyosan nem fogja elhinni. Azt mondja azon tisztelt követ, ki épen most mosolyogva tekint rám, s a ki iránt, mióta Debreczenben szívünket egymásnak kitártuk, én sympathiával viseltetem, — hogy micsoda zsarnokság az, illy körülmények közt a ministerium állását kötni a kérdésekhez? Higyje el a tisztelt kö-

vet, hogy ha más körülmények közt volnánk, a ministerium már 100szor letette volna tárczáját. Mert ha valaki meggyőződése szerint működik, s mégis az ellen késztetik: akkor természetes, hogy lelép. De azt gondolta a ministerium: aggodalmas idők vannak, — s habár néha méltatlanságot nyelni kell is, tán használhatunk a hazának. Azonban, mikor valaki olyat mond, mint ez a szó: árulás, mikor a becsület legkényesebb pontja támadtatik meg, akkor lehet valakiben lélekerő, resignatióval eltemettetni magát a haza romjai közt, de transigálni, ezt senki sem kívánhatja. Ha másokban központosul a közbizodalom, ám lépjenek helyünkre, de az mindenesetre áll, hogy „sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.“ Igenis, minden erőnk-ből kivetkőztettek bennünket önök tisztelt honfiak! Én Magyarország jövője iránt nem estem kétségbe, de azt mondom: a magyar magát meggyilkolhatja. És ez tisztelt hazafiak! a mi bűnünk, mert alig van köztünk ember, ki a násik megaláztatásán ne örülne. Ha nem okulunk tisztelt hazafiak, éi mint veterán, ki életem szebb részét, habár mint szerény hangya, e hon megdicsőítésére szentelém, kénytelen vagyok azt mondani, mit már mondtam, hogy nem tudom, örüljek-e azon koczka szerencsés vetésének, melly újabb időkben bennünket ért. A magyarak nagy hibája, hogy nem tudja, mikor kell összehuzni a vitorlákat, haem csupa lelkesedésből rohan, mint a vak légy. Ne agyarkodjunk há egymás ellen, mint tehetetlen sajtférgek. Én tán ez országgyűlésen többször fel nem szólalok, de a haza szent nevében kérem önöket: adanak szabad kezét, meg fogjuk talán menteni e hazát.“

Az aug. 21-iki ülésben a katonk megmagyarítása fölötti kérdés alkalmával tartott nyilatkozata is nevetes volt:

„Különösnek fog látszani sokak eltt, hogy én illy gyűlöletes tárgyban tribune-re lépek, azonban a fenforp tárgyra egész mértékben kérem a tisztelt ház figyelmét. Ha Magyarország jövőjét tekintem most, midőn egész világ, ugyszólván bomladni kezd: egyedüli horgonynak látom fenmaradásunkra, hogy nemzeti disciplinált seregünk legyen. A melly hadseregnek disciplinája nincs, kímő lelkesedéssel birjon, hivatásának megfelelni nem fog. Abony ien tisztelt képviselője is visszajöven a táborból, azt mondja, hogy lelkesedés van, de átlátja, hogy disciplina kell. De hát, azt kérdik, disciplina bot nélkül lehetetlen? Practice véve a dolgot, még a szabad Észak-Amerika is átlátta, hogy vannak állati emberek, kikre máskép hatninem lehet. Lehet ez ellen sok szép dicitiót mondani, de gyakorlatbar így áll. Nem szabad tehát a dolgot elhamarkodnunk, mert oda vihetik a dolgot, hogy midőn a rosszaknak kedvezünk, a jókat sujtjuk. Szó idézi egy britt hajóskapitány példáját, kinek legjobb hajóslegényei a btbüntetés eltörlése miatt épen erről panaszkodtak. Szóló hivatkozik Angliára, s azt mondja, hogy olly dologban, mellyben tapasztalásunk ninc, ne tegyünk experimentumot. Igaz, hogy a francia hadseregnél nincs btbüntetés, de a francia, ziva-

taros időkben nem is olly jó katona, mint azok, kiknek disciplinájok van. Egy Napoleonnal könnyű volt csatákat nyerni. Az olasz seregnél is a lelkesedést egy disciplináris sereg megtörte. Tudja szóló, hogy Pest képviselője könnyen fűg ellene boldogulhatni, mert a szív itt szép szavakat sugal. De kéri szóló a házat, ne tegyünk most próbákat, hanem hagyjuk a dolgot ott, hol a hadügyminister hagyta.“

Keményen megróttá Széchenyi az ellenzékét, midőn a 2000 frt. asztalpénzt nem akarta a miniszerelnöknek megszavazni.

A septemberi események elméjét keményen megrázták. De lássuk orvosá Balogh Pálnak e tárgyban közlött cikkét :

„Az ujabbkori események váratlan kifejlései és rendkivüliségei minden érző kebelre mondhatlan hatást gyakoroltak. Nincs köztünk senki, kinek lelkiülete azok által kisebb-agyobb változást ne szenvedett volna. És még korán sincs vége a drámnak! senki sem számíthatja ki, miként jutand el az átalakulás véstetlje viharai közt az uj aranykor élvezéséhez. Mert a sors nem szokta obsón adni javait, egyeseknek ugymint nemzeteknek. Szerencsés az, ki *om mente sana in corpore sano* jutand el, a mindnyájunk által luzgón ohajtott, de csak becsülettjeljes uton kivivand béke oásisához. Izen szerencsében, fájdalom! nem részesülhete hazánkfiának legnagyobbika s átalakulásunk legrégebb hőse, gr. Széchenyi István, ki élete legőbb feladatául tűzé ki, boldognak és nagyinak látni e hont, az olly régs olly sokkép zaklatottat.

A néhány hónap előtt kifejtött világrendítő események, mellyek által egy egész lap fordult meg Európa sorskönyvében, a nagy férfiu folytonos küzdelmek közt levő elméjére megrázó hatással voltak, s felszóllittatván ő is nemzetünk életbékájának vezetésére, aggodalmai nőttön nőttök, midőn látta, minden embri kiszámítások csalékonyosságát, s midőn látta, miként esküdt össze rmány és cselszövény, árulás és gazság, az olly szerencsésen kivivotszabadság megbuktatására. A naponként véstetjeljesben tornyosodó élhök imádott hona láthatarán viszsztatüközödtek lelkében, s ő, ki béke olajágával ohajtá legyözni hazánk daemonait : borzasztó sejteheket érte keletkezni keblében, midőn az alacsony udvari cselszövénye és ármányok által gyujtatott polgári háboru lángjai csapkodni kezdék az egekre, s pusztitani szép hazánk virágzó határait. Lelkének folyinos feszülésben volt hurjai lankadni kezdének, s ő, ki hona javáért dy fáradszhatlan tevékenységet tanusított, ki nem olcsó szavakkal, hanem nagy tettekkel bizonyítá be jelme valóságos becsét, naponként szervedőleges szerepet kezdé játszani.

Bizodalma a magyarok isteében csökkenni kezdett, s a láthatár, mellyen epedve várjuk mindnyjan nemzetünk nagyságának fénysugárait fellövelleni, előtte naponként sötétebb homályba merült. Mint kinek lelke a legborzasztóbb vézjóslatokkal teljes ugy nevedének a nagy férfiu szorongásai és nyugalanságai. Családja pár hét előtt nyári

lakába költözött, s ő ezen lelki levertségben magára hagyva, az aggodalmak és szorongattatások kinjai közt élt, s minden kedvetlen hír, minden nem várt esemény, mélyen megrezentette keble hurjait.

Az annyi küzdelmek közt rendithetlen hős, ezuttal ingadozni kezdett. Folytonos álmatlan éjjeli virrasztásai közt nem látott ő egyebet, mint rémképeket, mellyek ellen lelke diadalt vivni ki képes többé nem vala. És ezen lelki küzdelmekhez azon gondolat csatlakozott legkinosb hatással, hogy imádott hazája veszedelmének legfőbb oka ő maga, ő ébresztvén fel a nemzetet százados álmából. Ha magas lelki ereje legyőzé is ottan-ottan a túlságos képzeletek s kínos gondolatok furdalásait, annál nagyobb rohammal támadák meg azok egész valóját, s a legkeserűbb kitörésekre nyújtának alkalmat. Illyenkor minden józan előterjesztés, minden nyugtató szó sikertelen volt. Az étvágy már régóta elhagyá.

Folyó hó 4-én kijelentém a grófnak, hogy ha egészségét visszanyerni kívánja, innen tüstént távoznia kell; hogy gyógyulásának mulhatlan feltétele, mennél távolabb menni a fővárostól, hol minden szó, minden hír, minden találkozás, csak nagyobb zavarba hozza elhangult lelki tehetségeit: de a gróf nem vala hajlandó az üdvös tanács elfogadására. Nem akarta hinni, hogy beteg. Az ingerültség pirjával festett arczot mutató tükör folytonos csalódásban tartá őt. Csak következetes sürgetések, többszöri szándékváltoztatások után szülnének végre benne elhatározást. Másnap (kedden) csakugyan kocsira ült a gróf társaságomban, nem határozva még el, hová és merre, de Buda alig vala hátunk megett, s már a gróf leszállt, vagyis inkább kiszökött a kocsiból, kijelentvén, hogy nem megyegy tapodtat sem, hogy visszatér Pestre, hogy mint minister helyét el nem hagyhatja, s hogy ő együtt kíván veszni, ha kell, honfitársaival. Csak erélyes sürgetések után sikerült őt rábírní, hogy ismét kocsiba üljön. A haladás azonban csak nevelé a gróf sötét melancholiáját. Szüntelen hazája szerencsétlenségét emlegeté, s egész komolysággal fejtegeté, mikép nincs többé menekülés nemzetünkre nézve. Beteg képzeleteinek tükrében, már látá ő hazánk fővárosát elenséges vad csordák által elpusztitva; a század egyik legpompásabb mesterművét, a budapesti lánczhidat a hullámok mélyébe temetve, s mint Marius Carthagó düledékein, ugy képzelé ő magát elpusztult hazája romjain. És mikor a szerencsétlen gróftól meglepi az eszelősség haragja, mint Esquiroi a dühöt nevezi, — az eltorzult arcz barázdáin gyakran a kétségbeesés keserű könnyei görgedeznek le. — Illyenkor gyakran megkísérté őt az engyilkosság daemona is, de lelki ereje nem engedé lesülyedni őt a rosz játékosok ezen utósó menhelyéhez, mint Napoleon nevezé. Ellenben számtalanszor nyilvánítá, mi örömmel ölelné a halált, mint ki már gyógyithatlan, s ki többé hazájának hasznos tagja nem lehet. S mi lelki szenvedéseit a legmagasb fokra emeli, az azon vallásos túlingerültség, melly a szemrehányások keserű fulánkjait mérges nyilakká változtatja.

Illy leirhatlan kinos lelki gyötrelmek közt, mint a gróf sokszor nyilvánítá, többszöri huzakodások és ellenszegülések után s a legdühösb rohamok gyakori kitörései közt, de mégis szerencsésen jutottunk Döblingbe, hol őt további orvosi felügyelés alá adtam át. Vérző szívvvel hagyám lelki küzdelmei közt hazám nagy polgárát, távol kedvelt családjától, s idegen arczoktól környezve, kik nem értik lelke magas vágyait, s nem osztoznak keble nemes érzelmeiben.

Mint a nemes gróf házi orvosa, kötelességemnek tartottam, mind ezt némi részletességgel közölni a közönséggel, különösen azon gyöngédtelenek irányában, kik felejtve nagy hazánkfiának halhatatlan érdemeit, felejtve, hogy ő ujjászületesiünk történetében olly fénypontot foglal el, nem átallották őt, kit lelánczolt Prometheusként hona vészteljes sorsáni kétségbeesése mardosó léreg gyanánt gyötör, alacsony gúnyaik, gyanusításaik és rágalmaik tárgyául tüzni ki.

Hazánk, melly nagy férfiakban olly szegény, mint tétlen szóhősökben gazdag, méltán fájlalhatja egy olly fiának szerencsétlenségét, ki nek keble tettűs életének minden perczében csak hazája dicsőségeért s boldogságaért dobogott, ki ezért annyit áldozott, mint századok lefolyta alatt egy magyar sem, s ki most is ezer örömmel váltaná meg élete árán hona megszabadulását.

Meg is vagyok győződve, hogy hazám nemesb keblű polgárai közt nincsen egy sem, ki a nemes gróf halhatatlan érdemei iránti hálaérzetében buzgón ne ohajtaná, hogy a honunk egén borongó sötét felhők minélelőbbi szétoszlásával, oszoljanak el a gróf lelkéről is azon sötét felhők, mellyek most annak tehetségeit olly kinos zsibbadásban tartják, s hogy a gróf léphessen fel ismét minélelőbb a nagy tettek azon szinpadára, mellyen ő annyi éveken át, olly fényt árasztva működött, s mellyen őt minden honszerető polgár olly bús szívvvel nélkülözi.

Széchenyi a reformok terén a palliativ módokhoz szeret folyamodni, elővigyázattal, gondosan mint Lally, Tollendal, Monnier folyamodának — elővigyázat-, hiúság- és honszeretetből.

Kevés van, ki ugy ismerné az emberi kebelt s ugy fel tudná azt használni mint ő.

Szereti a közvéleményt, a nélkül, hogy rabja volna. Midőn helytartósági és titkos tanácsossá nevezték ki, sokan kárhoztaták, hogy elvállalá.

— Tevém, ugymond, mert hasznom van belőle.

— És az?

— Eddig havonként egy kalapra volt szükségem, ezentúl évenként egygyel is beérendem.

Sajátságos vegyülete az angol whig és franczia torynak, mondá Croquis írója, s helyesen, mert a medium tenere nálunk csakugyan nem ártott volna.

Széchenyi az országgyűléseken valóságos hadat folytatott ellenfeivel. Kartács, bomba, gránát, kard, ágyu, pisztoly és bunkósbot kézen álltak. Ő azokat soha sem használta egyszerre, lassanként egymásután szedte elő hol egyiket, hol másikat, s annyi eredetiséggel, hogy egy O'Connell vagy Dupinnak sem válnék gyalázatára.

Sorsa némi részben a Pitt-é.

Míg élt, árulónak nevezék, gáncsolák, káromolták, s halála után a Westminsterben emléket emeltek számára.

DEÁK FERENCZ.

Kehidán született Zalamegyében, 44 éves.

Szülei korán elhalván, testvére Antal neveltette Györött, oly módon, melly lángeszét fejleszteni képes volt.

Letevén az ügyvédi censurát s olly sikerrel, melly censorait és hallgatóit bámulatra bírta, szülőföldre ment, hol Forintos főbirót hivatalának rossz kezeléseért bevádlá.

Az ügy folytatását rábizták, s ezt ő akkép teljesíté, hogy Forintos lemondani kényteték, miért ő és párthivei folytonos ellenségeskedéssel viseltettek iránta, s mindent elkövettek őt megbuktatni s lehetlenné tenni országgyűlési követté választatását.

E czélból az ultraconservatív ügy zászlója alá esküdtek, s iszonyu pénzáldozattal kivitték a marchalison, hogy Zalamegye az 1844-iki országgyűlésre nem pártolá az adót.

Ekkép Deák, ki az azelőtti pozsonyi gyűléseken mentora, irányadója s gyakran mérséklője volt a szabadelvű ügynek, kimaradt a követek sorából.

Kiütvén a márcziusi zavarok, képviselővé s igazságügyministerré lett. A ministeri tanácsban ő volt feje azon pártnak, melly a törvény utjáróli el nem térést javallá, s mint ilyen folytonos oppositíója volt Kossuthnak.

Parlamentí működése nevezetes.

Többször beszélt s nyugodtan higgadtan ostorozta mindig az ellenzéket.

Nevezetesb beszédei egyike volt az elemi iskola ügyében tartott :
 „Csak néhány rövid szóban mondom el véleményemet. Ha a tegnapi határozathoz lehetett volna szólanom, kimondtam volna azt, hogy a hazának jelen körülményei között tévesztett lépésnek tartom elhatározni, hogy a státus által felállítandó iskolák közösek legyenek. De a ház

hatalmával élt, és én nem hozom kétségbe, hogy a háznak joga van rendelkezni, minők legyenek azon iskolák, melyek a nemzet költségén fognak állíttatni és fentartatni. Ma már a komáromi indítvány folytán arról van a kérdés, hogy miután a státus által felállítandó iskolák közösek lesznek, vajlon legyen-e joga egyes hitfelekezeteknek a magok költségein iskolákat állítani, és vajlon e célra azon hitfelekezetbeli többségnek lesz-e joga magán-alapítványokat egyenesen oda fordítani, hogy azoknak közössé tétele meggátoltassék. Ez iránt egyszerűen nézetem az: miszerint az elsőt megtiltani és még akkor is; midőn a státus által alapított iskolák közösek, az alapítványokat lefoglalni nincs a státusnak jogában. Hatalmi lépést tehet a státus, erőszakot követhet el, de bizonyosan igazságtalanságot fog elkövetni. — (helyes.) Ne hasonlítsa senki ezzel a catholicus alapítványokat, miután ezeknek nem csekély része a státus javaiból adatott már ki István által azon jószágokból, a melyeket a státus közszükségeinek fedezésére rendelték eleink akkor, midőn a jószágokat felosztották. A protestánsok és ó-hitűek minden alapítványaik magán-alapítványok, ezekhez a státus nem járult semmivel; ha a státus meg akarja azoknak tiltani, hogy magán hitfelekezetbeli iskolát állítsanak, miután a magokról gondoskodást egyenesen az ő nyakukba vetette, ezáltal az alapítványokat elveszi, nem respectálja a tulajdont, ha pedig a törvényhozás a tulajdont nem respectálja, azon törvényhozás az önkényt gyakorolja (helyes). Ha Magyarország oly helyzetben volna, hogy békes nyugalom környezné a hazát, és mi a zöld asztalhoz ülve theoriák nyomán indulnánk el rendezni a dolgokat, és azt mondanánk, hogy mi jobb és mi czélszerűbb theoriában; és a theoriák között kifelejténénk az ember ezer gyöngeségeinek alig irtható előitéleteit, s ha mi ideális tulajdonságu embereknek csinálnánk törvényeket: akkor sokat értenék azokból, a mik mondatnak. De fájdalom! a törvényhozót nemcsak az okoskodás higgadt fonala, hanem az élet és annak körülményei és az emberiségnek sajátságai is vezérlik, és jaj annak a törvényhozónak, ki oly ideális törvényeket alkot, melyeket az emberi élet naponként s a tapasztalás minden órán meghazudtol. Azt mondják talán: ne ismerjük el a hitfelekezeteket. Ám adjon nekem valaki mindenható hatalmat, és első leszek, ki az üldözésre fájulható véleménykülönbségeket oly dologban, mely legszentebb, vagy szelidíteni, vagy kiirtani fogom, de kinek áll ez hatalmában? — Ha a létező hitfelekezeteket ignorálni lehet, épen oly okoskodással lehetne mondani: ne ismerjük el e büntényeket, tehát nem kell büntető codex. És vajlon miért akarjuk ezen kényszerítő modort, hogy a hitfelekezeteknek magániskolákat állítani ne lehessen, azért, hogy összeolvadást remélünk általa? meglehet; hanem a legokoszerűbb eszköz is valamely cél elérésére csak akkor lesz elég hatályos, ha az időt eltalálja az ember, mikor azt alkalmazza. Kezdjék meg önök ezen theoriát illy nagy ingerültség között alkalmazni, meglátják következtéseit. Ha figyelemre veszem a hallottakat, ugy látom, önök közül egyik sem érzi magában elmondani a mea culpát,

Azokra nézve, mik történtek Horvátországban, azt mondjuk, nem követünk el semmi igazságtalanságot. Ámde csak néhány szó odavetése, néhány kifejezés, vagy rosszul magyarázott javaslat, a mi magában ártatlan, — ha nem egyedüli ok, de eszköz volt az indulatok felzaklatására. Midőn az egész ország lázban van, midőn ez országnak millióit veszély környezi, midőn attól félünk, hogy a hajó elmerül, midőn azt mondjuk, hogy az isten mindenható hatalma tud bennünket megtartani : akkor azt mondjuk, hogy egy kis hitfelekezetességből származó surlódással több vagy kevesebb, nem tesz semmit? — Van-e jogunk ezt mondani, felelhetünk-e a nemzet előtt, hogy ezen dolgot olly könnyen és minden ovatosság nélkül tesszük? Emlékezzünk vissza a legközelebb elmúlt időkre. Az oláh atyfiak aggodalommal léptek a törvényhozás elé, aggodalommal a kormány elé minden panaszaikban, hogy uniálni akarják azokat, kik a nem-egyesült szertartáson vannak. A törvényhozás igyekezett őket megnyugtanni, templomaik visszaadatását határozta. Azt hiszik-e az urak, ha most illy közös iskolákra lesznek kényszerítve, ha alapítványaik is közössé tételnek és nem lesz megengedve, hogy saját alapítványaikat saját iskolákra fordítsák; — azt hiszik önök, hogy minden adott ígéreteinknek hinni fognak? — azt gondolják önök, hogy a felvilágosodásban olly fokig mentek, mellyen túl elöitéletekkel nem küzdenek, miszerint elmondhatják, hogy nincs olly szokás, mellyhez mind végig ragaszkodnak; azt gondolják önök, mivel ez áll önökről, így áll ez a népnél is? Hivatkozom azon urakra, kik nem vakbuzgók : ha valamelly intézkedésben kényszerítést látnának saját vallási vagy vélemény-szabadságukra nézve, ezen zsarnokságra felzudulna az urakban minden érzelem, s készek volnának annak védelmére fegyvert ragadni, a mi még most úgy hiszem nincs megtámadva. Ez az emberi természetben fekszik, és fekszik még inkább a nép természetében, a melly minél inkább küzd a sors terhével, csapásaival, a melly minél kevésbbé felvilágosodott értelmű, annál inkább ragaszkodik a vallásossághoz s annak külformáihoz, mintsem annak lényegéhez. A külformákat megsérteni, a népre nézve annyi, mint a népnek vallásos érzelmeit sérteni, ezeket pedig megsérteni akkor, mikor azt a státus célja nem kívánja, csak azért, mert bizonyos theoriák szebbnek festik a tárgyat: azt hiszem, vétek a nemzet s a nemzeti biztosság ellen. Vagy tán azért, mert József császár is megpróbálta a közös iskolákat, mert azok itt-ott megpróbáltattak? Menjünk végig Európán, s nézzük, minő állapotban van ezen közösség, s mennyiben vezet célra? Európa legszabadabb népeinél hogy áll e dolog, annak elszámolásával a házat nem untatom, csak egyet említek; hol az egyéni szabadság legjobban van biztosítva; mellyik ország az, mellynek sorsát okunk van irigyleni, mert Magyarország még soká fog oda fejlődni? — Éjszakamerika. S valljon ott kényszerítőleg cselekszik-e a státus a vallásfelekezetek iskoláival? nem ad-e nekik szabad kezét, nem respectálja-e a tulajdont? Azt mondja tán valaki, hogy ott kezdetben a státus nem avatkozott a vallás dolgába; igaz, és én Magyarország leg-

nagyobb átkának tartom, hogy itt először státus religiója volt, melyből annyi igaztalanság s átok árad a népre. De miután ezen átok reánk nehezedett, azt még nagyobbá tegyük? Azt gondolja valaki, hogy a közös nevelés azt ki fogja irtani? Meglehet, — én nem hiszem. De ha igaz is, azt nem akkor kell kezdeni, mikor az indulatok úgy fel vannak zaklatva, mint tán Árpád ideje óta nem voltak. Azt pengetjük szájainkon, hogy a szabadság, testvériség, egyenlőség e század jelszavai? Meglehet, e jelszó inkább a jövőt mutatja mint a jelent: de kérdek mindenkit: valljon a polgárok egyéni szabadsága egész Európának, volt-e több megtámadásnak kitéve egyhamar, mint jelenben? És valljon a szabadsággal egyező-e, ha egy hitfelekezetet kényszeríteni akarunk, hogy külön jogával mint hitfelekezet ne élhessen? Azt mondják, hogy egyenlőség legyen, mely a szabadsággal meg nem fér, s mely abban állana, hogy nem egyenlő szabadságot adjunk a hitfelekezeteknek? A testvériséget emlegetjük, s annak oly értelmet adunk, hogy az által akarjuk az embereket testvérekké tenni, ha sulyos lánczra lánczoljuk? Ez a világon testvériséget sohasem szült. Még ha az előítéletet sértenők is, vétket követnénk el akkor, ha azt oly körülmények közt követjük el, midőn a status szükségé nem parancsolja. Nekünk még azokat is kell respectálni, ha nem károsak, mert mit előítéletnek hiszünk, sokszor a népben oly érzelem, mely őt boldogítja, mellynek védelmére fegyvert ragad. Nézzünk körül, mi az, miben mi bizunk? hol az erő? Ezen testületben? — Ezen testület bölcsesége sok kárt elháríthat, ezen testület azonban csak rendelkezhetik a cselekvés terén, és valljon a cselekvés kinek kezében van inkább mint a népnek? Nekünk meg kell értetni a néppel, hogy a haza veszélyben van, s mikor ezért fegyverre buzdítjuk azon népet, mely eddig nem érezte, hogy hazája s szabadsága van, azt most akarjuk szabadsága legédesebb érzetétől megfosztani? Uraim! ez nem eszköz, hogy a népet a hazához s magunkhoz kössük, hanem arra, hogy az indulatok közé a veszekedés almáját dobjuk. Azt hallom gyakran, hogy a reactió hatalmától felünk. Így ez sokkal veszélyesebb, mert az nem néhány ember tollából s kezéből áll. A reactio hatalma akkor veszélyes, ha van mire támaszkodnia. És mire fog támaszkodni? a népérezelmek pártolására, és pedig annál inkább mert a népet ellökjük magunktól. — Azt mondjuk, a papság ennyi s ennyi vétket követett el. Nem tagadom, sokszor nem teljesíté hivatása kötelességeit, nem is fogok panegyrist a hibásak felett tartani, de azt mondják az urak, a papság a reactió eszköze, félnek a papság reactionális hatalmától. És mit csinálnak? Egy hatalmas eszközt adnak kezébe, hogy a vallás érzelmeinél fogva zúdítsa fel a népet a reactió kezére. Igen könnyű az aggodalmat előállítani; annak lecsillapítására nem erő szükséges, nem parancsoló, hanem édesítő, hozzánk csatló eszközök, nyelv, vallás, nemzetiségi különbségek nélkül. Azt hiszem, alig van köztünk, ki mondaná, hogy mi eddig az idegen nemzetiségek irányában történt, újra kezdhetnök. Alig van, ki ugyanazon nyomon menne jövőben, mint eddig ment. Elhibázott lépé-

sek, a körülmények meg nem fontolása, teoriákra épített következtetések kifejtik az embert minden előítéleteivel, makacsságaival, sajátosságai-
val, jó s rossz érzelmeivel. Pedig ezen egy kis hiba olly lyukat üt a szá-
mításon, miszerint félni lehet, hogy az elhibázott számítás talán többbe
kerül Magyarországnak, mint gondoltuk volna. Ovatosnak kell lennünk,
s ezen ovatosság azt parancsolja, hogy ne menjünk messzebb, mint hová
a státus célja kényszerít; ne tegyünk olly intézkedéseket, mellyek az
indulatokat felizgatják minden haszon s cél nélkül, ne áldozzunk a szép-
nek látszó teoriáknak, mert az élet gyakorlati, s mert mi adjuk meg
az árát. Ha magunk sorsáról lenne szó, akkor nemes büszkeséggel és
önhittséggel mondanánk, igen is áldozzunk; de a mi kezünkbe egy
nemzet tette le sorsát vak bizodalommal, s merem mondani, ha ezen tör-
vényjavaslatot, ugy mint Madarász L. előadta, a nép elébe adjuk, leg-
felebb sok ember lesz, ki azt indifferenter fogadja, de igen kevés, ki
annak örül, s igen sok, ki azáltal legszentebb érzelmeit sértve fogja
találni a nélkül, hogy a haza célja azt igényelte volna. Általában, ha
mi azt mondjuk ki, mit Komárom követe indítványozott, hogy szabad
minden hitfelekezetnek külön iskolát felállítani és annak fentartására
használhatja azon vallásfelekezetbeliek többségének határozata szerint
saját alapítványait: ezáltal senki meg nem sértetik; respectáljuk a
tulajdont és a nép vallásos érzelmeit, s elkerültünk sokat, mi tán kárt
okozhatott a hazának. Azzal végzem szavaimat, miként nem akarom a
testvériséget ugy érteni, hogy akiket testvérekké akarunk tenni, lánczra
verjük, vagy tetszik, vagy nem tetszik; hanem ugy szeretném testvé-
rekké tenni az embereket, miszerint a szabadságot ne korlátozzuk ott
s akkor, hol azt a státus célja mulhatlanul meg nem kívánja.

Sept. 15-én a bécsi birodalmi gyűléshez küldött követség egyik tagja volt.

E követség semmi sikert nem tudott kivívni.

A ministerium feloszlatakor ő is letette tárczáját, s csak mint kö-
vet vett részt a dolgokban s csak akkor találkozunk vele a parlamentben,
midőn előbbi működései kerülvén szönyegre, felszólalása mulhatlan volt.

December végén a dolog kiegyenlítése mellett s mint hg Windisch-
grätzhez küldött követ ennek táborába ment.

Deák tagadhatlanul a legjobb magyar diplomata, a legjobb ma-
gyar politicus.

Nem forradalmi ember, s forradalmat vezetni nem is tudna. De azt mérsékelni, irányt adni a kormánynak, hogy a legcriticusabb percekben is mit tegyen, azt igen is tudná.

A hiány, midőn Deák nem volt az országgyűlésen jelen, igen is érezhető volt. Ő azza volt az országgyűlésnek, mi Telemaknak — Minerva, mentora.

Szónoklatai velősek, elragadók mint hajdan a Ciceroói valának — s utolsó beszédébe az uticai Cato könnyei vegyültek.

Jelleme szilárd, következetes — mint a sir.

Soha magyar forróbban nem szerette honát mint — Deák.

Ráírták : hogy eddig Magyarország d(D)eák volt, s most d(D)eák lett Magyarország.

A legalaposabb Code penale-t s civile-t ő írhatta volna meg az alapon, hogy fiat justitia, aut pereat mundus.

B. EÖTVÖS J.

Vallásügyminister a márcziusi napok után.

Azelőtt regényíró, s mint ilyen inkább is helyén vala. Első műve „a Karthauzi“ szokatlan tetszést aratott, a másik a „Falu jegyzője,“ a megyei visszaéléseket ritka hűséggel festi, a harmadik „Magyarország 1514-ben“ historiai regény, melly némelly historiai hibáin kívül is sok érdeklél bir.

Mint minister rendesen Deákkal s Széchenyivel szavazott.

Atyja vagyonos ember volt, elpazarlá mindenét. Ő maga eszével tudott magának rangjához illő jövedelmet szerezni.

Szerelem után vagyonos nemes nőt vett el.

Tudni akarják, hogy Párisban jártában a híres le Normand mind-ezeket megjósálá s részint mondá neki, — azon átkozot hozzátétellel, hogy akasztófán fog kimulni.

A márcziusi napokban lett minister.

Apr. 15-én 1848-ban érkezett Pestre.

Tagadhatlanul hozzá fogott az ország iskolai rendezéséhez, de intézvényei koránsem voltak olyanok, hogy az ellenzék részvétét kivívni tudták volna. Ugyanazért a Márczius meglehetősen csipkedte őt.

Különben a ministerium érdekében ő is küzdött eleget s olly héven olly buzgón, mint azt a meggyőződés hangjától csak leheté várni.

Egyik nevezetesebb tette volt Hám Jánosnak primássá fölterjesztése, ki jun. 15-én megerősítést nyert is.

Jul. 11-én, midőn Kossuth hatalmas oratioját bevégzé a katonaság s pénz megszerzése iránt, Eötvös felszólalt, nyíltan kimondva, hogy a ministerium tárczája megtartását e kérdés megoldásához köti.

Az olasz ügyben Irinyi keményen megtámadta a ministerium politikáját.

Eötvös hatalmasan védte azt köv. nyilatkozattal :

„E kérdés eldöntésére először szükséges a sanctio pragmaticának meghatározott értelmezést adni; másodsor szükséges elhatározni azt, hogy a jelen eset miként áll, ha arra a sanctio pragmatica alkalmaztatik.

Irinyi József képviselő ur a kérdést szinte ezen oldalról fogta fel; csak hogy én egészen más nézetben vagyok a sanctio pragmatica következtetéseire nézve. A sanctio pragmaticában két dolog határoztatik meg. Először garantiroztatik Magyarország koronájának integritása, „adversus extraneos etiam.“ Ennélfogva szükségkép következik az : hogy valamint Magyarország koronájának integritása garantiroztatik az örökös tartományok által : úgy Magyarország részéről garantiroztatik az örökös tartományok integritása. És ez az egyik, mi a sanctio pragmaticában foglaltatik. Másik következtetés az, hogy az austriai birodalomnak s Magyarországnak ugyanegy fejedelme van. — Ezen két rendelkezésnek kétféle következtetése van. Az első illeti a birodalom defensiv állását, a második minden hadviszonyokat általában s így a sanctio pragmaticának ezen betűszerinti értelmezése nyomán, ha a monarchiának integritása külső ellenség által megtámadtatik : Magyarország nem maradhat neutralis ; de szintugy ha külső vagy belső ellenség által megtámadtatik a magyar koronának integritása : akkor az austriai birodalom nem maradhat neutralis. Ez áll a defensiv háborura nézve ; a neutralitás azonban egyáltalában lehetetlen.

Mi az offensiv háborut illeti, azt hiszem, nagyon csalódik az, ki hiszi, hogy a sanctio pragmatica illy értelmezéséből az következik, hogy Magyarország az austriai birodalom minden offensiv háboruiban résztvenni tartozik. Ez nem áll. Igen ritkán fordulhat elő egyébiránt azon eset, hogy az austriai birodalom harczba keveredvén, Magyarország ne tartozzék ezen harczban résztvenni. S természetesen. Miért? Mert a hadüzenés és békekötés joga a királyi jogokhoz tartozván, az austriai császár, ki egyszersmind Magyarország királya is, offensiv hadat bizonyosan nem fog üzeni, ha nincs meggyőződve, hogy Magyarország által ezen offensiv had viselésében támogattni fog.

S hogy a sanctio pragmaticát Magyarország s az austriai birodalom mindig így értelmezte, mutatja épen az 1741-iki eset, mellyre provocatio történt, hol Magyarország nem azért mert akart, hanem mert kötelességének érezte, fogott fegyvert az austriai birodalom védelmére. S hogy ez így értelmeztetett az austriai birodalom által is, mutatják azon esetek, hol az austriai birodalom neutralitásának elnyerése végett, az

austriai császárnak, mint ilyennek, nem, hanem csak mint Magyarország királyának üzentetett had : s, ezért senki sem hitte, hogy az austriai császár neutralitasban maradhat.

Hanem végre Magyarország törvényhozása is így vélekedett. Hivatkozom a mult országgyűlésre, hol Somogy megye akkori követének interpellációjára a mostani miniszterelnök az összes ministerium nevében kinyilatkoztatta, hogy olly értelemben veszi a sanctio pragmaticát, miszerint azon esetben, ha az austriai birodalom külső ellenség által támadtatik meg, Magyarországot segedelemadásra kötelezettnek hiszi. S az összes törvényhozásban senkisésem volt, ki ezt helyben nem hagyta volna, vagy legalább ha bensőleg nem is hagyta helyben, ebbeli nézetét kinyilatkoztatta volna. Ez tehát a sanctio pragmatica értelmezése.

Szóló az olasz kérdést illetőleg, egy külhatalomban, ki a birodalmat megtámadja azért, hogy zászlójára a szabadság nevét irta, nem látja a szabadság pártolóját. Mióta a világ fenáll, a hódító nem lépett fel másként, mint állítólag a népek szabadsága érdekében. Az olasz harc, mostani stádiumában nem a szabadság harca, hanem egy a savoyai ház által az austriai birodalom ellen irányzott támadási háboru; és azért hogy Károly Albert a szabadság zászlóját tüzte ki, Magyarországnak nem lehet várni, hogy tulajdon Olaszországn túl terjeszkedve, Triestet foglalja el, aztán Fiumét és így tovább stb. ? A ministerium világosan kinyilatkoztatta, hogy az olasz szabadság iránt sympathiával viseltetik, hogy a magyar hadierőt az olasz szabadság elnyomására használtatni soha nem fogja; — kijelenté, hogy azon esetre, ha mindamellett, hogy az olasz nemzet szabadsága biztosittatik, külellenség tovább is meg akarván támadni a monarchiát, s a monarchiának integritása veszélyeztetik: azon esetre Magyarország hatalmának súlyával interveniálni fog, nem az elnyomásra, hanem a béke megkötésére, melly Magyarországnak leginkább érdekében áll, mert mihelyt a béke megkötetik, Austriára nézve a legszorosabb kötelesség támad, minden anyagi és morális erejével pártolni Magyarországot a sanctio pragmaticánál fogva, hogy a korona integritása fentartassék.“

Az aug. 3-án következő ülésben az elemi közoktatás ügyében törvényjavaslatot terjesztett fel, melly a parlamenti conferenciában némi módosításokon ment keresztül. Az eznapi ülésben nézeteit köv. beszéddel mondta el :

„Mindenekelőtt nyilvánítom, miszerint a bizottmányi munkálatban indítványozott módosításokat elfogadom, ennél fogva rövidebb lehetek előadásomban, mint ha köztünk véleménykülönbség forogna fen. Felfogásom szerint az alapelv az : hogy a státusnak kötelessége befolyjni a közoktatás rendezésébe. Ezen kötelességből a státusnak 3-féle jogai folynak, 1-ső jog az, hogy az egyes polgár nem akadályozhatja a státus

a fenebb említett kötelesség teljesítésében, — vagy más szóval : a státus kényszeritheti az egyes polgárt arra, hogy gyermekeit nevelje. — 2-szor. A státusnak joga van e célra a szükséges eszközöket előteremteni, tehát joga van a közoktatás költségeit általános adó által pótolni. 3-szor. A közoktatás és nevelés fölött a főfelügyelés a státust illeti. — Mi illeti az első jogot, hogy t. i. a státus kényszeritheti az egyes polgárt gyermekei nevelésére, — ez ma már kevesebb ellenvetéssel találkozik, mint ezelőtt, midőn a szülék jogot követeltek magoknak arra, hogy gyermekeiket nevelhessék ; miután a tapasztalás megmutatta, hogy az e cím alatt követelt szabadság nem egyéb, mint a gyermekeket a szülék korlátlan zsarnoksága alá vetni (helyeslés.)

Sokkal különbözőbb a vélemény, melly fenforog arranézve van-e a státusnak joga a közoktatás eszközeit általános adó útján beszerezni? Ez az oka, hogy ezen természetes elvet Európának kevés helyén látjuk alkalmazva. — Természetesnek mondtam ezen elvet azért, mert felfogásom szerint a státusnak sem lehetszegenyebb polgárait a lehetlenségre kötelezni, hanem önkényt foly az ingyen-oktatás eszméje.

Magyarországban eddig azon abnormis állapot létezett, hogy az egyetemen s felsőbb iskolákon kezdve ingyen tanítottak, míg az alsó iskolákban tanítási díj fizettetett. Ez engem csodálatra indítana, ha nem tudnám, hogy ezen intézkedés nagyon is jól illett többi institúcióink szelleméhez, mellyek mind oda voltak irányozva, hogy a felső osztályoknak nyujtsanak kedvezést. Azonban ez így tovább nem maradhat. Mert ha a nevelés a státusnak épen olyan kötelessége, mint a határok védelme : az amarra teendő költségek nem jöhetnek más tekintet alá, mint egyéb adó. — Hol a közoktatás didactrumon alapszik, nemcsak a szüléket terheli, hanem politicalag is rossz következtetéseket szül. Mert az illy rendszer mellett, minőt Németország alsó részeiben találunk, mi mondatik ki teherkönyvitésül? A szegénységi bizonyítvány. És így már a gyermekek között, az elemi tanulásnál különbség tétetik gazdag és szegény között.

Mi illeti a 3-dik jogot, a státusnak főfelügyelői jogát, ezt theoriában kevesen vonják kétségbe; de mihelyt alkalmazásra kerül a dolog, végtelen különbség tűnik fel a vélemények között. Vannak, kik a népnevelést a szabadság basisára kívánják állítani, s a státus részéről minden avatkozást zsarnokságnak tartanak. Mások épen ellenkezőleg, sem egyesnek, sem községnek nem akarják tűrni ez ügybeni befolyását. Az első véleményre nézve nem bocsátkozom czáfolatba, mivel úgy hiszem, kevesen vannak e házbán, kik azon nézetet pártolnák. A második véleményre nézve meggyőződésem az : hogy ha a szabadságot akarunk, a szüléknek s ezek öszvességének — a községnek befolyását kizárni nem lehet. S a tapasztalás is azt mutatja, hogy a népnevelés ott virágzik legjobban, hol illy befolyás létezik, példa: Amerika, Schweicz, Németország. Ellenben a státus kizárólagos befolyása eredményeit mutatja Franciaország, hol a nép műveltségéhez aránylag az elemi oktatás gyöngébb

lábán áll, mint amazokban. — Magyarországon azon felsőség, melyet a protestans iskolák a többiek fölött kivittak, nagy részben azon befolyásnak tulajdonítható, melyet a község a nevelés ügyeire gyakorol.

Van azonban egy kérdés, melly discussiók tárgya lehet, — ez : a külön vallásfelekezetek állása az iskola irányában.

Voltak idők, midőn az egyház az iskolákat tulajdonának tekinté. S természetesen látszott, hogy a keresztyén, ki magát inkább a jövő, mint a jelen világ polgárának tekinté, azok által készíttessék, kik erre hivatva vannak. Másfelől akkori időkben a világi hatalom is könnyen átengedte, s nem contestálta az egyháznak e jogot, s még ma is vannak státusok, mellyekben iskola és egyház most is szorosán összeforr.

Azonban nem illy absolut modorban szokták felállítani a kérdést, hanem kétfelé osztják.

1) El kell-e különbözni a vallásos oktatást a többitől? Az én meggyőződésem szerint el kell, s amazt át kell adni a lelkésznek.

2) Kell-e minden vallásfelekezet számára külön iskola?

Szeretném, ha a ház e kérdést mint practicum tárgyalná. Részemről meg vagyok győződve, hogy el fog jöni az idő, midőn a népnevelést nem fogja tenni a vallásos elkülönítés. De a jelen körülmények közt még feladásomnak tekintém, olly intézkedést tenni a nevelésre nézve, melly megnyugtatja az országot s különösen azon részt, mellyre az alsó nevelés legnagyobb befolyással van, s azért nyultam az elkülönítéshez, hogy ha e kérdés megérett, convulsio nélkül történjék az összeolvadás; mert ugy voltam meggyőződve, hogy egyfelől kényszerített iskoláztatást, másfelől közös iskolákat behozni az ország mostani körülményeibe zavart hozna. Csak olly helyeken javaslok tehát közös iskolát, hol a gyermekek száma egyik felekezet részéről sem haladja meg az 50-et. De a hol e szám kitelik, és így annyi gyermek van, hogy jó rendszer mellett illy szám mellé egy-egy külön tanító kívántatik, tehát a státusnak is több költségbe nem kerül : javaslatom minden hitfelekezet számára külön iskolát foglal magában. Sőt még ott is, hol egyes hitfelekezetek gyermekeinek száma 50-re sem megy, de akár egyesek, akár valamely hitfelekezetbeliekkel saját erejükből külön iskolát nyitni kívánnak, fenhagytam számukra, hogy ezt tehessék, miután ugy voltam meggyőződve, hogy a ház sem a magán, sem a házi nevelést el nem tiltandja.“

Nevezetes volt az aug. 10-iki ülésben mondott beszéde is :

„A tisztelt ház egy előbbi §-t elfogadva, kinyilatkoztatta azon meggyőződését, hogy az elemi oktatás csak akkor lehet jó állapotban, ha arra a községnek élénk befolyás engedtetik, azaz, ha a községi étellel erős kapcsolatban létezik. A község befolyásának határa felfogásom szerint az, miszerint a községnek csak olly jogok adatnak át, mellyek által a nevelés, azaz a főczél nem veszélyeztetik. Ha tehát, hogy községi életet teremtsünk, olly törvényt hozunk, melly a népnevelésnek czélszerűségét veszélyeztetné : akkor a községi életet a nevelés rovására emelnék ki. Ez a törvényjavaslat szerint nem történik, mert ebben kimondatik,

hogy a község senkit sem választhat elemi októnak, hacsak a ministerium által alkalmasnak nem találtatott. A ministerium meghatározza az egész országra nézve az általános qualificatiót, s kimondja, hogy az ilyen vagy olyan egyén képes arra, hogy elemi oktató lehessen. De az egyes községre nézve a specialis alkalmazást jobban meg tudja ítélni a község maga, mert az alkalmas egyének közül kiszemeli azt, kihez legtöbb bizalma van. És a bizalom nem mellékes dolog; mert ha a községnek a falusi oktatóhoz bizalma nincs, veszélyeztetik az egész nevelés. Én tehát, ki szinte azon vádba nem eshetem, a hogy centralisatiót nem pártolom, azt hiszem, üdvös az csak ott lehet, hol a hatalom, mely a centrális kormánynak átengedettik, olyan, hogy azt eme kormány czélszerűen gyakorolhassa; s hiszem hogy minden olly hatalom, mely a kormánynak átengedettik, de czélszerűen nem gyakoroltathatik, nem erősíti, hanem gyöngíti a kormányt. Így tehát, meg levén győződve, hogy minden egyes község oktatójának megválasztására a centrális kormány alkalmas soha nem lehet: azt hiszem, ezáltal a centralisatiót elő nem mozdítanók, valamint a kormány hatalmát sem, hanem veszélyeztetnők vele a nevelés ügyét. — Mi a nemzetiség iránt tett ellenvetést illeti, erre ismét megfelel a szerkezet; mert miután a község nem választhat senkit tanítónak, mint olyat, ki a kormány által alkalmasnak nyilvánítottatott; alkalmasnak pedig nem nyilváníthatatik senki, ki a magyar nyelvet nem tudja; minthogy a ház a magyar nyelvet a rendes tanulmányok közé sorozta: tehát nem választathatik meg senki, ki a magyar nyelv tanítására képes nem lenne. Már, hogy millyen érzelmei vannak bensőleg, — ezt a ministerium soha nem fogja tudhatni, hanem ha valaki, úgy bizonyára a község ítélheti meg legjobban. Ennélfogva a törvényjavaslat mellett maradok.“

S az, mellyel a vitákat berekeszté is :

„Miután a ház 5 napi tanácskozás után a javaslatot magáévá tette: nem tartozik többé hozzám azon jog, hogy azt visszavehessem, hanem az egyenesen a házat illeti. (Szavazzunk.) Egyébiránt a mondottak nyomán felhíva érzem magamat némi tekintetben nyilatkozni. Nevelési törvény, melly a tökéletes nevet megérdemelné, nem létezik; ollyan pedig, melly csak egy elven indulna el, nem is létezhet. Mert, hogy sem a státus kizáró befolyása, sem a községé célra nem vezet, — ez olly kérdés, mellyet nem theoretice, hanem practice dönthetni el. A nevelésről szóló törvény nem ezredékre alkotatik, hanem folytonos rendezést kíván. — Én, midőn az általános discussió alkalmával a házat javaslatom felvételére kértem, először azon tekintet vezérlett, mivel egy népnevelési rendszer kidolgozása végtelen munka levén, mielőtt illyenhez fognék, ismerni akartam a törvényhozás elveit, hogy ne legyek kénytelen majdan új munkát kezdeni. Továbbá előttem állott, mikép a nevelési ügy ugyan Magyarországon rossz lábon áll, de azt láttam, hogy vannak mégis intézetek az ország nagy részében, mellyek czélszerűen használtathatnak most, midőn a legislatió nézetei e törvényczikkben le van-

nak téve. És én bátor vagyok igérni, nemcsak magam nevében, hanem akárki fogná e munkát teljesíteni, hogy emellett tán félév mulva is már igen fontos resultátumok lesznek felmutathatók.

Az aug. 21-iki ülésben 26 szavazattal 81 ellenében győzött.

Ugyancsak ő tervezte a nevelési szemlét, de a melly életbe soha sem lépett.

Schweiczba ment a szeptemberi napokban.

Mint ember becsületes, mint hazafi jó, mint író genialis, mint minis-
ter — a várakozásnak nem mindenben felelt meg.

Borsodmegyei képviselő volt.

KLAUZÁL G.

A márcziusi napok előtt rendszeren Csongrádmegyét képviselte; szívhez szóló, mondhatni kebelrázó beszédeivel ő volt az országgyűlés megrikatója; a márcziusi napok után megfordult a koczka.

Egyike volt a legbecsületesebb magyar embereknek. Isten, király, haza volt ministerkorában is devise, s a teendők eligazítását ezekre is bizá.

Róla írta egy charivari :

Ministeri székben ül és pauzál

Egész pietással az áldott Klauzál.

A márcziusi napokban kezdetben a pesti választmány tagja volt, földmivelés- és iparministerré neveztetett ki, s mivel a postaügy is keze alatt állt, az ellenzéki lapok rendszeren „postaminister“nek nevezték. Svá-
lóban ezek visszaéléseit soha sem tudta rendezni. Így történt hogy a népelem előfizetői — különben saját örömeikre — előbb kaptak Kos-
suthlapot vagy Pesti Hirlapot, mint mire vártak.

A parlamenti ülésekben ritkán szónokolt, akkor is röviden s velő-
sen. Kitünőbb, jelentékenyebb beszéde, olyan millyeket azelőtt szokott,
egy sem volt.

A forradalomban mi része sem volt. Rendszeren Deákkal szavazott.

HG. ESZTERHÁZY P.

Az Ausriávali közlekedés ministere volt a magyar ministerium korában, s legfőbb kötelessége levén a Magyarhon és Austria közti viszonyokat rendezni, Bécsben vagy ottan lakott, hová a király ment.

Azelőtt austriai követ volt az angol udvarnál, s mint ilyennek és amollyannak bálai legfényesebbek voltak Londonban és Bécsben.

Miután az országgyűlés lelépett a legitimitas teréről, ő is lemondott hivataláról.

Egy 19-ik századi angol lord, s egy 16-ik századi magyar oligarcha tulajdonait egyesíté.

HONVÉDELMI BIZOTTMÁNY.

Sept. 22-én, midőn Batthyány volt az egyetlen minister, némi interpellációk megtétele végett a ház Kazinczyt Batthyányhoz küldé.

S mivel Batthyány igen el volt foglalva, az ugyanez nap délután tartott ülésben egy bizottmányt neveztek mellé, mely az interpellációkra feleljen.

S e bizottmány, mint ilyen, kezdetben kis körben működék, egyik vagy másik tagja közlé a csatahíreket.

Jelesebb a köv. eset vala :

A képviselőházhoz két manifestum érkezett. Az egyikben tudattatik, hogy Lamberg kir. biztoskép Budára megy, a másikban a katonaságnak rendelet adatik ki, hogy a cs. katonák báró Jellachich seregei ellen ne küzdjenek.

Kossuth, karddal oldalán lépett az ülésbe, az országgyűlés pedig következő nyilatkozatot tevé :

„A nemzet képviselői a nemzethez és különösen az országban hadsereghez és mindennemű fegyveres csapatokhoz !

A folyó évi pozsonyi országgyűlésen alkotott III-ik t. cz. 3-dik §-ában ez foglaltatik :

Ő felségének bármely rendeletei, parancsolatai, határozatai, kinevezései csak úgy érvényesek, ha a Budapesten székelő ministerek egyike által is aláíratnak.

Ezt a király elfogadta, helyeselte s megerősítette a törvénybe iktatott ezen szavakkal :

Mi első Ferdinánd, isten kegyelméből austriai császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik királya stb. stb., a fenérintett törvényeket — és — az azokban foglaltakat helyeseknek, kedveseknek és elfogadotaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeslettük és megerősítettük, biztosítván a hű Karokat és Rendeket a

felől, hogy minden a fen beiktatott törvénycikkelyekben foglaltakat mind mi magunk megtartjuk, mind pedig minden más hiveink által megtartatjuk stb. stb. Ferdinánd m. k. Ellenjegyezve gr. Bathány Lajos által.

Igy szól a törvény, mely Magyarország kormányzatának törvényes önállását és felelősségét biztosítja.

Ezen törvény szerint ő felségének a királynak minden olly rendelete, parancsa s kinevezése, mely a Budapesten székelő ministerek egyike által is aláírva nincs, érvénytelen, s az illy érvénytelen rendeletnek engedelmeskedni : törvény- és alkotmány sértés.

A nemzetnek ő felsége által országgyűlésre egybehívott és a nép által szabadon választott képviselői tehát megütközéssel tapasztalták, hogy ő felségének nevében Bécsből sept. 25-kéről ministeri ellenjegyzés nélkül kelt s Magyarország népeihez és a Magyarországbani hadsereghez intézett nyomtatott nyilatkozványok adatnak ki, mellyek szerint minden Magyarországon levő hadseregek és akármillynemű felfegyverkezett csapatok gróf Lamberg Ferencz tábornagy főparancsnoksága alá rendeltetnek.

És mivel ezen állítólagos rendelet Budapesten székelő magyar felelős minister által aláírva nincs : — az tehát az 1848 : 3-ik sarkalatos törvénycikk szerint merőben érvénytelen.

Mivel ő felsége a királyi szavával szentesített ugyanazon 1848-ki t. cz. szerint a végrehajtó hatalmat nem másképp, mint csak a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolhatja ;

Mivel, ha ministeri ellenjegyzés nélkül kiadott rendeletek által kormányoztatnék az ország s nem a felelős ministerium útján kinevezett főparancsnok kezeibe adatnék az országban hadsereg, ez annyit tenne, mint Magyarország önálló felelős kormányzatát megsemmisíteni, az ország alkotmányát felforgatni s a nemzet szabadságát elnyomni :

Annálfogva a nemzet képviselői azon kötelelességnél fogva, mellyel az ország alkotmányának megőrzésére kötelesek, ezennel a fentebb érintett s ministeri ellenjegyzés nélkül kelt állítólagos királyi rendeleteket, ha azok nem koholt irományok is, törvényteleneknek, érvényteleneknek és semmit érőknek nyilatkoztatják.

Gróf Lamberg Ferenczet a Magyarországbani hadseregek és akármillynemű fegyveres csapatok főparancsnokságától ezennel a törvény s alkotmány nevében eltiltják.

Az országban minden hadseregnek sakármillynemű fegyveres csapatoknak, tábornokoknak, hadi- és várparancsnokoknak, tiszteknek és fegyveres vitézeknek a törvény nevében megparancsolják : hogy gróf Lamberg Ferenczet főparancsnoknak elfogadni, őt annak nézni és tekinteni, s neki mint illyennek engedelmeskedni ne merészeljenek, hanem az ország törvényéhez és alkotmányához esküvel fogadott kötelelességök szerint hivek maradjanak.

A nemzet képviselői a törvényre sazt szentesítő királyi esküre tá-

maszkodva kinyilatkoztatják, hogy gróf Lamberg Ferencz, ha az ország-bani hadsereg s akármilyenemű fegyveres csapatok főparancsnokságát elfoglalni merészelné, s az országban hadsereg és fegyveres csapatok összesen és egyenként, ha öt főparancsnoknak elfogadni s neki mint ilylyennek engedelmeskedni merészelnének, az alkotmány és nemzeti szabadság felforgatásának bünébe esnek.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy mindazon akár polgári akár katonai hatóság avagy hivatalnok, ki a fenérintett érvénytelen s alkotmányfelforgató állítólagos királyi rendelet sikeresítéséhez vagy annak terjesztéséhez segédkezet nyujtana, magát az ország törvényes alkotmánya felforgatásának bünében részesitené.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatják, hogy valamint magukat az ország alkotmányának sértését hallgatólag el nem tűrni köteleseknek érzik, úgy az ország alkotmányának csonkitlan megőrzését az összes nemzet törvényszerűségétől megvárják.

Ezen határozat a miniszerelnök és a képviselőháznak honvédelmi bizottmánya által azonnal közhírré teendő, a legsebesebb uton, minden hatóságoknak s különösen a pártütő és lázadó ellenség előtt álló vitéz hadseregnek és fegyveres csapatoknak megküldendő, melyeknek alkotmányhozi hűségüktől megvárják a nemzet képviselői, hogy e szegény elárult magyar hazát az azt megtámadott fegyveres ellenségtől bátor győzelemmel haladék nélkül megmentsek s megtisztítsák s ezzel magokat a magyar haza és törvényes szabadság megmentőinek dicső nevére érdemesítsék.

A miniszerelnöknek s a ház honvédelmi bizottmányának határozatilag meghagyatik, hogy az ország védelmét s minden védelmi pontjait az alkotmány iránti hűségnek biztosítsák.

Senki máskülönben az alkotmány felforgatása bünének sulya alatt cselekedni ne merészljen.

Kelt a képviselőháznak 1848. sept. 27-kén tartott törvényes ülésből. Z á b o r s z k y A l a j o s m. k., jegyző. P á z m á n d y D é n e s, m. k., elnök.

E bizottmány kormányá oct. 8-án rendszeresítettett. Batthyány lemondása után ugyanis az ország kormány nélkül maradt.

Föllépett tehát Kossuth s az eznap i ülésben a bizottmány rendszerítése iránt megtette indítványát. Beszédét fenebb közöltük, valamint azt is, hogy akkor elnökévé ő neveztetett ki.

S e bizottmány Pesten, s az inneni menekvés után Debreczenben folytonosan működött a Szemere-ministerium kineveztetéseig.

N Y Á R I P Á L.

Magyarhon Laokoonja.

Azelőtt Pestmegye alispánja volt, aztán a parlamentben e megyét képviselte.

A parlamentben Kossuth és pártjának ellenzéke volt, de nem mint a Villéle párt IX. Károly vagy Ledru Rollin Napoleon Louis alatt.

A dolgokat a legitimitas teréről soha sem akarta levinni. Royalista volt meggyőződésből, ki Magyarhonnak más jövőt nem is remélt.

A márcziusi napokban, alkalmával a pesti mozgalmaknak, Nyáry volt, ki a dolgok élére állt, s az ügyességnek, mérsékeltségnek, mellyel a dolgokat vezetni tudta, köszönhetni, hogy a forrongás nyílt lázadásban nem tört ki.

Pesten márcz. 15-én egy rendfentartási bizottmányt alakított, mellynek legjelentékenyebb tagja volt.

Nevezetes befolyást gyakorolt a kedélyek lecsendesítésére márcz. 25-én is, midőn a pénz- s hadügyi tárczák miatt Pesten nevezetes zavarok keletkeztek. Az eznapi kiadott plakát nyilvános bizonyosága eszélyességének s mérsékeltségének.

E rendfentartási bizottmány a ministerium Pestre érkezete után — apr. 14-én — felbomlott.

A maj. 10-iki Lederer-féle macskazene alkalmával is nevezetes szerepe volt.

A ministerium a dolog megvizsgálására egy bizottmányt nevezett ki. Polgári részről Nyári volt az elnöke.

Nevezetes, mennyi higgadtsággal, milly eszesen tudta e vasakaratu férfit vezetni.

Semmit nem tennie lehetlen vala — de mit tehetett, megtett: a dolgokat, mennyiben lehetett, elsimitotta, gátolta a nép kitoréseit.

A parlamentben a ministerium ellenzékének feje volt.

Kossuthnak barátja soha sem volt s nem egy tette ellen szólalt fel. Jul. 21-én az olasz ügy került szőnyegre. Mészáros az interventiót katonai s kereskedelmi szempontból ajánlá, utána Nyáry mondá el követk. beszédét:

„Én e válaszirati javaslatban nem látok egy pontot is, melly által e

nemzet magához, önállásához, függetlenségéhez méltólag volna képviselve. Nem azért, mert, monarchicus szellemű; mert hogy ez legyen, magam is kívánom, miért? — mert nem látom a monarchiát, de az alkotmányos monarchiát, ellentétben a néppel. Én azon állást, melyben jelenleg vagyunk, csak egy stádiumnak tartom a nép életében; valamint stádium egy már előhaladottabb népnél egy más uralkodási vagy kormányzási rendszer. De ha valaki összehasonlítja e válasziratot az istenben boldogult rendi táblának közelebbi feliratával, semmi különbséget nem fog benne találni, s ha talál, az bizonyosan nem előhaladás, hanem visszalépés. Mert ebben nyíltan ki volt mondva, hogy az ország jövője csak a fokenkénti haladásban van; ezen válaszfelirati javaslatban pedig arról szó sincs, csak egypár phrásissal beburkolva akarja a néppel elhitetni, hogy e ház öt képviseli és érdekeit biztosítja. — Midőn ama rendi táblának felirata, mint önálló nemzet szól királyához, emez kerül minden kitévelt, mellyből azt lehetne következtetni, hogy magát önállóan és függetlennek hiszi. S ez tisztelt képviselők! nem volna egyéb, mint megtagadása azon elveknek, mellyek az európai mozgalmak által segítettve, a rendi táblát képviselői házzá átalakították. Én tehát kívánom, hogy e felirat tükre legyen a magyar nemzet függetlenségének, mind bel, mind külviszonyokra nézve.

Átnegyek azon két főtárgyra, mellyek körül az egész forog. Illyen először a horvát ügy. — A ministerium Kossuth Lajos pénzügyminister ur által előterjeszti a háznak e részben követett eddigi politikáját; s ha jól fogtam fel, e politica abban áll, miszerint a horvát mozgalmakat nem háborúüzetésnek, hanem pártütésnek kereszteli; másodsor kijelenti a kormány, miszerint Horvátországnak minden méltányos kívánatát teljesíteni kész, de a korona egységéből semmit nem enged. — A kormánynak politicája felől, mint már tegnapelőtt is említém, csak a multa nézve tanácskozhatunk; a ház rámondja helybenhagyását, vagy ezt megtagadja. Jövendő politicáját a ház elébe terjeszteni annyi, mint önmagát kivetkeztetni a felelősségből, s a felelősséget a házra róni. S én megvallom, miután a kormány hallgatott arról, mit fog tenni jövőben a horvát ügyben, de elmondta a multa nézve, mit tett eddig: ennek folytán ki kell jelentenem, hogy a kormánynak multban követett politicáját tökéletesen helyeslem. Helyeslem azt, hogy pártütésnek kereszteli azon mozgalmakat; helyeslem, hogy nem mint barbárok hanem mint civilisált nép kormánya kijelenté, hogy minden méltányos kívánatokat tekintetbe vesz, s azokat teljesítettni is kívánja; helyeslem azt is, hogy korlátul azt tüzte ki, miszerint mindazon kívánatokat a korona egységének szempontjából tekinti. Én semmi egyebet nem kívánok, mint, hogy ehhez hozzátéssék: „a mennyiben a nemzeti önállás, a nemzeti becsület megengedi.“ Ennélfogva én a jövőben követendő politicáról nem szólok. A jövő törvényhozásnak lesz feladata, számon kérni ezt a kormánytól; s ha a kormány e korlátok közt megmarad: nincs kétség, hogy a jövő törvényhozás is helyeselni fogja politicáját.

A válaszfelirat másik főpontja a haza védelme. Midőn a trónbeszédben maga a király által felhivatunk mindazon eszközök előállítására, melyek a haza védelme tekintetéből szükségesek : én abbéli véleményemet jelentém ki, miszerint szükségesnek tartottam, hogy legelőször is a trónbeszédre feleljünk, s legelőször a válaszfeliratot tárgyaljuk. Az ok, melly ebbeli javaslatra vezetett, nem az volt, miszerint én hittem volna a mostani kormányról, hogy olly czélokot akar elérni a válaszfelirat tárgyalásának mellőzésével, melly czélok a haza céljaival ellenkeznek; sőt miután a kormány különválva ettől, felhivott bennünket a haza védelme felőli tanácskozásra, s a haza megvédése f. hó 11-én olly ünnepelesen határozatott el : nekem ez iránt semmi észrevételem nem volt : mert mindegy, akár a válaszfeliratban jelentsük azt ki, akár a kormánynak, vagy bárkinek indítványa következtében tegyük azt. De uraim most, miután ezt megigértük, miután azon czímet tüztük ki a már megajánlott hadseregére, hogy az a haza védelmére van felajánlva : szükség, hogy nyíltan kimondjuk, miszerint ezen megajánlott materialis segélynek célja semmi egyéb, mint a haza védelme; mert ha ezt nem tesszük, akkor compromittálva lesz a ház. Én azt hiszem, hogy a nemzetek élete sokkal complicáltabb, mintsem hogy azt egy furkos bottal, karddal vagy ágyuval meglehessen védeni. Itt megállapodni egy nemzetnek, midőn önmagát akarja biztosítani, semmi egyéb, mint fel nem fogása nemzeti létének. — Igen sokszor felhozott már a lengyel nép, igen sok oka jelöltetett ki a lengyel nemzet megbukásának; én egyik legfőbb oknak tartom azt, hogy e szép név alatt : lengyel nemzet, önállóvá akarta tenni magát az aristocratia. Nem erősíté magát, nem forasztá össze az érdekeket, hogy a nemzet egy compact nemzet legyen; s megvallom, a többi okok közt főkép ezen okban keresem azt is, hogy a lengyel nemzetnek nem sikerült magát visszaállítani. És kérdem uraim! be van már végezve minden teendők a rendi tábla által hozott, még pedig csak ideiglenesen hozott régi törvények által? Felelet : nincs! még mindig hiányzik Magyarországon azon morális erő, melly a nemzetek fentartásában — előttem legalább — sokkal nagyobb tényező magánál a materiális erőnél. Még nincs megmutatva nyilván, nincs formulázva az, hogy Magyarországbán a jogok egyenlők. És uraim! midőn mi Európa előtt nyilvánítjuk, hogy mi a haza védelmére mindent megtettünk, hanem ezt válaszfeliratunkból kifeledjük, ennek következése az lesz, hogy az európai nemzetek bennünket a magok sorából szinte ki fognak feledni. Ennél fogva nyíltan és határozottan kívánom, hogy a nemzet védelme, a nemzet léte feltételének, t. i. a jogegyenlőség következésének nemcsak kimondása, hanem életbeléptetése is kimondassék a válaszfeliratban. Itt az idő s pedig halaszthatlanul, mellyben Magyarországnak ki kell jelentenie, hogy kikhez akar tartozni. Akar-e tartozni az absolutismus, vagy pedig a civilizatiohoz? A ház ezt nem akarja mondani; mert ezt csak szóval kimondani, csak sejtetni akarni : semmi, nyíltan kell kimondani. Voltak már előttem néhány szónokok, kik ezt

megemlíték ; voltak , kik hivatkoztak Németországra ; de én ezek irányában kimondom nyíltan, miszerint speciálításba menni, s csak nemzeteket s nem biztos s meghatározott nevű nemzeteket jelölni ki, legnagyobb oktalanság volna ; mert hiszen magának azon civilisált német nemzetnek létele sincs biztosítva önmaga, hanem az európai civilisatio által. S akkor, midőn ki akarjuk jelölni a helyet , mellyet kívánunk elfoglalni Európában, nekünk általánosan kell szólnunk, nem egy nemzethez s nem öly nemzethez, mellynek létele sincs még tökéletesen bevégezve, hanem tartozunk kijelenteni, miként mi minden civilisált nemzeteknek barátai vagyunk. Tartozunk kijelenteni, hogy Európa magát nem ignorálhatja, mert mi azon időben, mellyben a civilisatio a kereszténységgel ugyanazon egyértelmű volt, akkor a kereszténységnek s így a civilisatiónak is védbástyája voltunk. S gondolom senki sincs közöttünk, ki, ha e kettő közül kellene választania : a civilisatióhoz tartozik-e vagy az absolutismushoz, — nem választaná az elsőbbit ; s ha így vagyunk mindnyájan meggyőződve, ugyan az istenért, mi tartóztat bennünket, hogy ezt most, midőn nem többé egy pár százezer privilegiátus és nemcsak a királyhoz, hanem Európához szól hanem midőn 15—16 milliónyi nép-képviselői mondják; ekkor mondom , miért hallgassuk el ?

A ministerium jegyzőkönyve már kétszer olvastatott fel előttünk, és nem titkolhatom el azt , miszerint nem kétlem, hogy ha a ministerium jegyzőkönyv alapja a ház határozatának, akkor Magyarország függetlensége compromittálva van ; compromittálva pedig azért, mert a basis, mellyre e politica alapittatik, a *pragmatica sanctio*. Itt az idő, hogy nyíltan kimondjuk, mit értünk a *pragmatica sanctio* alatt ? — Ha Magyarország megyei- és országgyűlését tekintem, sehol nem találom azt, hogy a *pragmatica sanctio*nak valaha azon értelem tulajdonított volna, miszerint Magyarország a *pragmatica sanctio*nál fogva az austriai birodalommal egy *Schutz- und Trutz Bündniss*be, — mint szokták mondani a németek, — lépett volna. Az értelmezés sohasem terjedt tovább, mint, hogy az austriai monarchiának fején van a magyar korona is. Ha nézem az 1713-iki I. és II. törvénycikket s e kettőt egybevetem az austriai ház uralkodásának históriájával : lehetetlen nem látnom azt, miként mind azóta, hogy az austriai ház a kormányt átvette, ezt úgy folytatta s folytatja most is, mint önállásu magyar király. Ha valaki nekem azt megmutatá, hogy az 1723-ik év előtt egy, de csak egy törvény is léteznék ; melly Magyarországra nézve ki nem mondja, hogy Magyarország háborut csak az országgyűlés által elhatározottat viselhet ; ha nem volna az 1608-iki törvénycikk, mellyben világosan kimondatik, hogy Magyarország maga határozza el mindig a *casus belli* ; ha nem volna az 1715. 8-dik törvénycikk, melly az 1-ső rész 9-dik §-sa nyomán azon ismeretes „*militare tamen pro regni defensione teneantur*“ t. i. a nemeseket értve, ki nem mondaná ; vagy ha ezen törvénycikk nem azt mondaná, hogy miután az *insurrectio*, miután a nemesek ereje a mostani európai körülmények közt nem elengedő, hogy a hazát

megvédje, akkor a rendes katonaság hozatik be; ha ezen törvényczikkben más, mint a regni defensio tétetnék kötelességül a rendes katonaságnak; ha ezen törvényczikkben ki nem jelentenék az, hogy valahányszor kérdés van a háboru-indításról, mindannyiszor országgyűlés vizsgálja meg, ha valljon hasznos-e, vagy szükséges-e azon háboru Magyarországra nézve: úgy talán még lehetne ez exegesis tömkelege közt oda vezetni a dolgot, hogy valamikép kipréseljék az 1723-iki törvényczikkből azt, hogy Magyarország csakugyan Austriának minden háborujában résztvenni köteles. De uraim az 1741-iki 22-ik törvényczikk kérdésen kívül későbbi, mint az 1723-iki; s ezen törvényczikk nyíltan kimondja, hogy Magyarország önállásu ország, s hogy Austriának, vagy akárkinek háborujába avatkozni nem tartozik. Felolvasom, hogy kiki átláthassa, milly világos szóval mondatik az itt ki; mert így hangzik: „ut in nullo alio casu, quam ubi vel inopina hostilis in regnum Hungariae irruptio, vel flagrantis directe Regnum hoc tangentis belli ratio ordinarium diaetalem concursum impediret (Szónok elhallgat. Deák Ferecz: olvassa csak tovább, — szónok folytatja: praespecificato articulo denotatus regni concursus locum habeat.“ — már ha a mondottakat mind összeveszem, lehetetlen aggodalommal nem látnom azt, hogy azon alap, melyen az Olaszországba küldendő hadsereg megígértetik, olly könnyeden mellőztetik. Pedig higyjék meg uraim, hogy ámbár nem vagyok azon emberek közül, kik hiszik, hogy a corpus jussal lehet bennünket az európai népek közé bevezetni, de azt sem hiszem, hogy a melly nemzet prostituálta magát önmaga tette által, ezen prostitutio fel ne használtassék ellene akkor, midőn magát emancipálni akarja, s hogy ezen nemzetnek legyen olly ereje, mint azon nemzetnek, melly a legnagyobb szorongatások közt is ki merte mondani: én szabad vagyok, elnyomhat az erőszak, de meg nem semmisíthet, — az lehetetlen! — Ez az alapja a megajánlott olasz segedelemnek, s én nyíltan, határozottan kijelentem, miként ez nem egyéb, mint feladása Magyarország törvény által biztosított önállásának s függetlenségének. Azt mondják sokan, hogy ez nem áll, mert hiszen austriai császárnak lenni, ez valami nevezetes és szörnyű nagyjelentésű dolog; pedig látjuk, hogy ezen austriai császárságnak értelme sincs. Mert ha visszamegyünk az austriai császár históriájára, az épen csak ollyanforma, mint midőn valakinek tetszik ezt vagy amazt a nevet választani; mert Austria császáriának lenni s egyszersmind dux Austriae-nek lenni, mégis csak furcsa kis helyzet. A kérdés tehát az, hogy ebben: „austriai császár“ van-e valami nagy felsőség, olly valami suprematia, melly a Rex Hungariae-t semmivé tenné. Tudjuk, hogy a diplomatiában a császárságnak — kivált a 19-dik században — semmi egyéb jelentősége nincs, mint a királyságnak. Napoleonnak tetszett magát császárnak pronuncziálni, s minthogy szerencsés volt a hadban, kénytelenek voltak más hatalmasságok annak elismerni s úgy nevezni, mint kívánta. Midőn megbukott, s ennek következtében enerválták a francia nemzetet, akkor azt mondották: bizony

csak király lesz a francia uralkodó, mint annakelőtte volt. De kérem, micsoda attribútuma is van a császárnak, különválva a királytól? Kérem : van-e abban valami szégyenítő, valami lealacsonyító, ha valaki azt mondja : én Európában Magyarország királya vagyok; de nem afféle tinniniai püspök, hanem egy valóságosan létező Magyarországnak királya, mely 15—16 milliónyi szabad népet számlál. S vajjon van-e Magyarországnak valami biztositéka, hogy az austriai birodalommal szoros kapcsolatban levén, nem fog provinciává törpülni? S van-e abból valami haszna? Én nem hiszem. Mert akár területét, akár népét, akár népének jellemét tekintem, azt kell kimondanom, hogy inkább talán azon utóbbinak van egy jó szövetségesre szüksége, mint a millyen a magyar; annyival is inkább, mert láthatjuk, miként Austriának barátsága Magyarországnak jó gyümölcsöt soha nem termett; míg az austriai birodalom nagy ereje mellett a nép egy alacson bureaucratia alatt nem igazgattott, nem kormányoztatott, hanem bitoroltatott. Szeretném tudni, hogy Magyarországnak micsoda fontos oka van épen most 1848-ban, midőn más nemzetek magokat emancipálják, s midőn mi is a márcziusi napokban hittük, már emancipálva vagyunk, — micsoda okunk van, mondom, hogy most ismét, talán csak más formában, nyakunkat az austriai bureaucratia rabigájába hajtsuk.

A katonaság magyarítása mellett is nevezetes beszédet tartott.

A legtöbb kérdésben mindig mint az ellenzék vezére volt.

Megalakulván a honvédelmi bizottmány, főbb tagjai egyike. De csak mint collegialis testületben vett részt.

Annak üléseiben mindig a mellett szavazott, hogy a törvényesség teréről le ne lépjenek, s Austriával a versenyzést ne fegyver hanem alku útján döntsék el.

Mi hivatása körébe tartozott, a felszerelést, a legnagyobb pontossággal, szigorral teljesíté.

Kezdetben a placatokat adta ki. Így a Móga hadjelentései alatt az ő és Zsemberi neve áll.

Kossuth távollétében az interpellatiókra rendesen ő felelt.

Lemenvén a kormány Debreczenbe, az ülésben januárban egy gyönyörű szónoklatot tartott, hogy Magyarhon királya ellen ne küzdjön tovább, mint az 1848-ik t.czikkek megtartásáig, hanem tegye le a fegyvert.

Jutalmul a jó tanácsért macskazenével akarták megtisztelni.

A Közlönyben kijött februári czikkek az ő emanatioji voltak, miért is az országgyűlésen Kossuth kérdőre vonatot, ki is akkorezt a kormány politikájának vallá.

Nevezetes volt Debreczenbén tartott következő beszéde a kiegyenlítés ügyében :

„Tisztelt ház, azt hiszem, Magyarországbán, igen kevés barátja van annak, kitől tanulunk kell, és ez Metternich. Metternich azt mondotta, hogy azért nem becüli a magyart, mert 1791-től fogva semmi újat nem tanult, semmi újat nem tett, semmi újat nem mondott. Nézzünk körül, hogy ugyan nem igazat mondott-e Metternich. Én igen könnyen megbizonyíthatom a mai eseményekkel, hogy tökéletes igazsága volt. 1791-től fogva a nemzet mindig azt beszélte, hogy igazsága van, és azon helyzetbe tette magát, mint két egymás közt perlekedő személy, sőt annyi esze sem volt, miképen általlátta volna, hogy két egymással ellenkező személy között egy harmadiknak kell kimondai az igazságot, mert egyik is másik is kiabálja, hogy neki van igaza. Ebből az a tanulság, hogy a kik Magyarországon vezették az ügyet, nem tudták biztosítani annak hajóját. Az igazság szép dolog; egy részről emberi találmány, a mennyire törvények alkottatnak, más részről a romlatlan emberi kebelnek nyilatkozata. Igen, de a kebel annyi, mennyi az ember, és igen kevés dolog van olyan, mellyben minden kebel egyformán nyilatkozik. Az emberek, egyesek szint úgy mint nemzetek, fentartják és fentartották magukat és az a legszegényebb ember, ki örökön és örökké csak azt beszélte: nekem igazságom van. Méltóztatnak emlékezni, a nemesi világban a legrongyosabb emberek voltak azok, kik mindig urodalmakat kerestek, s az igazságot emlegették a helyett, hogy kapáltak volna. Mi hát az igazság a nemzetek között? Egyedül az erőnek, a kifejtett erőnek túlnyomósága. Ezen kellett volna igyekezni, nem pedig tömérdek törvényeket hozni, s mellette tunyán összedugni kezeinket azon hitben, hogy majd az uristen igazságos ügyeinket oltalmazni fogja. Oda jutottunk, édes barátim, tisztelt hazafiak, hogy most is sokat beszélünk, oratiókat mondunk, s azt mondjuk, hogy igazságunk van. Ne csalja meg magát senki, hogy Magyarországnak, ha czudarul el fog veszni, igazat fognak adni. A következőzés tehát az, hogy a mit elmulasztottunk, azt pótolni kell. — Minden ember tegyen a haza oltárára a mit tehet, egyik eszét, másik materialis erejét, a harmadik pénzét. Jó lett volna ha a harc kezdetekor tisztában lettünk volna, most jobban állanánk, a nagy igazságnak nagy fénye elborította fejünket, s nekem nem ment fejembe, hogy lehet a nap alatt olly gazság, melly elkövetetik Magyarországnak ellen, s jó lett volna, ha gunyosan nevettem volna magamban, s azt mondtam volna: ennek a kigyónak még akarom törni fejét, a helyett, hogy csudálkoztam. Az illyen csudálkozás, szóhősiesség, mikor az ember veszélyben van, a leggyalázatosabb neme a gyávaságnak. Tehát ne beszéljünk sokat, hanem tegyünk. Miről volt most szó? Magyarország gyűlése deputatiót küldött az ellenség fővezéréhez, s az el nem fogadtatott, mire az egyik azt mondja, hogy nem egyezkedik a világon senkivel. Nem erről van most szó, hanem arról, hogy tartsuk meg a nemzetet, s nem szükségesek ollyan túlságos nyilatko-

zatok, hogy ezért meg ezért nem fogok egyezkedni, mert túlságos nyilatkozatok után a futás vajmi csuful illik, mert ki szétnézett maga körül s az önfentartás érdekében tovább állott, hol a hazának használhat, bizonyosan okosan cselekedett. Hagyjuk el tehát a szószátyárságot s mondjuk ki, hogy a haza van veszélyben a miatt, mert az aristocratia annak idejében nem engedte, hogy a nemzet magát kifejtse, annak mive az, hogy nem fejlettek ki köztünk a tehetségek, mellyek most mint Napoleon vagy Washington állának, hanem csak jószándékú, de gyáva tehetetlen s a nagy feladatnak megfelelni nem tudó táblalabirák vagyunk. Nincs bennünk több, mint jó szándék. Nagy veszélyben van a haza, s nekünk el kell követni mindent, hogy szét ne oszoljék. Itt csak arról van szó, mit bizott reánk a haza, s kikérem, hogy képviselő ennél tovább ne menjen, mert tüstént megszűnt képviselő lenni, mert mikor ki van küldve a képviselő, hogy oltalmazza meg azt, a mi van, s mikor ez megtámadtatik, elveti a mankót kezéből, a mellyre támaszkodnia kell, s más nem ismert dolgok után kapkod : szinte olyan bünt követ el, mint ha feladná azt, a mi van. — Röviden tehát azt mondom, hogy Kossuth Lajos indítványát elfogadom azon hozzátétellel, miszerint kimondassék a tisztelt ház által az, hogy a nemzet mindent megpróbált a kiegyenlítésre, s ne higgye senki, hogy ez gyengeségre mutat, mert csak az erős ember tud kérni, a gyenge ember szinte úgy mint a gyenge nép, vagy imperitenskedik, vagy hizelkedik; tehát erő van a nemzetben akkor is, mikor ezt tette, mikor azt mondja : nem akarom hogy milliók vére folyjék, most is békére nyujtom kezemet. Azt kívánám tehát kimondani, hogy mi erőszakkal voltunk a védelmi térre szorítva, hogy védjük magunkat a meddig lehet, s fel nem adjuk a nemzet jogait, mindamellert a nemzet törvényes jogainak s függetlenségének alapján minden pillanatban készek vagyunk a békére.“

A vésetörvényeséket ellenezvén, keményen megtámadtatott ; ekkép védelmezé magát :

„Méltóztassék megengedni a tisztelt ház, hogy visszaélek türelmével, mert az én indítványaim nem szoktak pártolásra találni, hanem hivatkozom a jövőre, ha megérjük, egykor azt fogják mondani, hogy ezen embernek mégis igaza volt. (Zaj.) Ha nem akarnak kihallgatni, nem szólok. Magyarorszában a dolgok magasabb szempontból nem szoktak tárgyalatni, és engedjenek meg a tisztelt képviselők, ha hibázom, hanem én annak tulajdonitok sokat, minek a képviselő ház a jelen vészes körülmények között nem sok jelentőséget kíván tulajdonítani, és ez a morális erő. A melly nemzetben morális erő nincs, és a melly nemzet nem számít a morális erőre, azon nemzet elveszett, bár mennyit ijesztgesse a népet és fenyegetődzék guillotinnal, azon nemzet elveszett. Franciaországot szokták felhozni. Minap is az mondatott, ámbár jelen nem voltam, hogy egyedüli eszköz a politikai gyilkosság. (Ezt nem mondta senki!) Nem csak Magyarorszában, hanem sok helyütt mondták azt, és épen azt akarom megmagyarázni : milly nagy különbség van

a fogalmak között. Ha Franciaországot akarják például állítani egy nemzet életének megszilárdítására, az véleményem szerint igen rossz használt minta, mert Franciaország az emberiségnek 1789. óta minden gyarlóságain keresztülment; de teljességgel nem következik, hogy ha egy nemzet meg akarja szilárdítani a maga nemzeti életét, elkezdje 1789-től fogva, és mindazon esztelenségeket végig táncolja, melyeket Franciaországban kénytelenek voltak tenni, és épen a magyar nemzet jelenleg több morális erővel bír, mint maga a francia nemzet is, azt nem lehet semmi egyébnek tulajdonítani, mint hogy az alkotmányos szabadság sokkal nagyobb részére terjedt ki a nemzetnek, mint a megbukott alkotmány szerint az egész francia nemzetre, mert, Franciaországban a képviselői, sőt a választói jogban sem részesült annyi, mint a tanácskozási jogban részesült Magyarországon. Ennek oka az, hogy sokkal több szilárd nemzeti étellel bír jelenleg is Magyarország, mint bír Franciaország annyi kísérletek után. És azt mondom, hogy a magyar nép élete nem hasonlít annyira senkiéhez, mint az angoléhoz, mert az angolban szilárdság van, és ő az, melly meg tudja magát tartóztatni, csak azt mondja ki és teszi, mire szüksége van (közbeszólás : az nagyon schulmeisteres) Meglehet, hogy ez valakinek nagyon Schulmeisteresnek tetszik; hanem engedelmet kértem, ha nem akarnak hallgatni, nem szólok. (Tovább!) Mondom, az angolnak élete hasonlít a miénkhez, én már többször felhoztam ezen példát, mit mindnyájan tudunk : mi történt midőn az orangisták meg akarták buktatni az alkotmányt? ijesztő rendeletet alkalmaztak-e, hogy el van veszve a haza? nem, — hanem a sok actákat letették a törvényhozás asztalára, miből kivilágosodott, hogy a hannoverai király hazaáruló volt, mit határozott akkor az angol parlament? — azt mondta : „Most már ismerjük, menjünk tovább.“ És valljon nem nagyobb erőt fejtünk-e ki, midőn ugy cselekszünk, mint az angol parlament és nem 25 mérföldnyire azt kiáltjuk : hazaáruló, és azt mondjuk : guillotin alá fogjuk állítani, és nem tudom még micsoda fenyegetésekről beszélünk, mellyekkel meg fognak büntettetni. Én a morális erőre számítok, és azon majomi utánzásokat nem szeretem, mint a rossz szakács, ki nem tud főzni, mindig a szakácskönyvet tartja maga előtt, hogy most vajat, most vizet kell használni, mert azon ember, ki így akar ételt készíteni, sokszor kőficzet készít. És a melly törvényhozó bizonyos könyveket nyitva tart, mit estve olvas, reggel elmondja, és nem sokat gondol azzal, hogy a magyar nép hogy áll, és hogy ilyen, vagy olyan eszközökkel éljünk, melyeket meggondolva a francia sem választana. Magyarországon oly sokat beszélnek az árulóról. Én abban látom Magyarország erejét, és azért hiszem, nem fogja Windischgrätz legyőzni, mert Magyarországon árulókra nem talál, talál gyávákra, kik azt a kis életet féltik, és ha azt mondják nekik, ha nem fogod ezt vagy amazt teljesíteni, felakasztatlak, és az azon kísérletet nem akarja magán megtétetni, hanem azt mondja, hogy most kényszeritenek és azt teszem, hanem majd akkor, ha Magyar-

ország ügye közelíteni fog a győzelemhez, akkor nem fogok embere lenni Windischgrätz törekvéseinek, hanem a magyar ügynek. A ki Franciaországban az 1781. évtől fogva történeteket olvasta, kivéven a mostani elnökét, ugyan talál-e arra példát, hogy egyetlen egy fractio, egyetlen egy véleménykülönbség kevesebb pártolókra talált volna, mint Windischgrätz? A mint olvassuk és halljuk, kérdem, van-e annak támasza a népben? Például azt mondják: Most ez vagy amaz egyes egyének meghódoltak neki, ez olly csekélység, mit nem méltó egy nemzetnek tekintetbe is venni, akkor midőn azon nép, lehet mondani, Pestmegyének egyik részében, mert a másíkról nem tudunk semmit — a nép kinyilatkoztatta: miként azért, hogy néhány tisztviselői kényszerítettvén, halállal fenyegettetvén és megijedvén, nem akarták magukon azon kísérletet megtétetni, mellyel fenyegettetek, s Windischgrätz parancsait aláírták, tetteket semmisnek tartja, s midőn maga előtt látja a bombákat és egy-néhány ezer embert, semmi rokonszenvet nem mutat. Minek ekkor Magyarországot fenyegetni és aszondani, hogy a honvédelmi bizottmány nem volt elég erélyes, és kérdem miért? azért hogy bitófákat nem állítatott fel, és szükségtelenül nem ijesztgette az embereket (zaj — egy hang: hat óráig is elhallgatjuk) nem tudom ki volt az, hanem legyenek meggyőződve önök, hogy azzal engem nem sértett meg. Csak az a véleménykülönbség: például az egyik azt gondolja, hogy a pálcza, vagy azon kard, vagy golyó az, melly inponál, az nem inponál, az csak ijeszt, és hiába beszélünk annak, ki megijed — meg fog ijedni, hanem győzedelmes lesz a népnek erkölcsi ereje, arra kell hatni és nem megbecsteleníteni azt. Azért hogy egynéhány gyáva és elréműlt találkozik, nem kell beszélni általában rémrendszerről, mert arról meg van mondva, hogy azt gyáva emberek találták fel. A francia forradalomban kik találták fel a rémrendszert? azon gyávák, kik attól féltek, hogy gyalázatos tettek napfényre jön, olly módon gondoltak kézbe nem kerülni, ha el fogja morzsolni azon hatalmat a guilotin. Azon nemzetnek, mellyben moralis erő van, egy faluját sem tud az ellenség meghódítani; akkor ne kezdjük azon a dolgot, hogy azt mondjuk, miként magunknak jogokat tulajdonítunk, mert a képviselőháznak minden tagja fölül van minden önkényen. De minek is tulajdonitanánk magunknak illy jogokat? milly eszélytelenség volna ez? nézzük, az ellenség beszél-e arról, hogy tőle azon kapitány, vagy bár ki más elpártolt és oszt-e annak jutalmat, ki ezt bejelenti? ugy van ha pártoltak el tőle, esze van, és nem akarja ügyét gyengíteni az által, hogy maga mondja, miszerint tőle pártolnak el, és ha az ellenség azt mondja, hogy mi kevesen vagyunk itt, eszélyesség-e azt mondani: hogy sok nincs itt köztünk? ezen eszélytelenség lehangolja az országot, és ha az ellenség azt mondja, hogy mi kevesen vagyunk, azt nem az ellenségnek kell demonstrálni, hanem a háznak, és mihódon lehet ezt tenni, meg lehet mutatni azáltal, hogy itt van a törvényesen alkotott országgyűlés, az működik, s miután a király elhagyta az országot, mert megfosztotta törvényes kormányától, kijelentjük, azért, mert a királynak

nem tetszik, hogy mi éljünk, nekünk nincs kedvünk meghalni, és nem engedjük a nemzetet meghalni, a ház ennél egyebet nem tett, és szent kötelesség, mellyet a képviselő ház minden tagja sérthetlenné ismer, melly sérthetlenségnek egy tisztelt barátom az ellenkezőjét akarja tenni. Én arra kérem a házat, hogy a moralis erőt ne felejtse, mert 2-dik július óta igen sokon mentünk mi is keresztül, olyanokat tettünk és mondtunk, hogy ha újra kellene kezdeni, másképp rendelkezni; a legnagyobb hiba az volt, hogy soha sem vette a nemzet erkölcsi erejét a ház számításba. Ha el nem fogadja a ház indítványomat, melly csak az: miként megvárja Magyarország képviselő-testülete minden képviselőtől, hogy kötelességét teljesítse, ha el nem fogadják ezt, legalább fogadják el azt, hogy halasszuk el ezen kérdést. Még egy példára figyelmeztetem a házat. Nelson azzal győzött, hogy nem azt mondta, miként minden emberre 25-öt fogok vágatni és ágyút állitok minden katona háta megé, ki megfutamszik, hanem azt mondta, hogy hadseregétől megvárja, miként mindenki kötelességét teljesíti. Nelson moralis erőre számított, és győzött.“

A függetlenség kimondása után a dolog folyamában részt nem vett sem directe sem indirecte, hatalmasan ellene lévén e lépésnek, mit azzal is kimutatott, hogy apr. 14-dikén ő volt az egyetlen képviselő, ki mert ülni maradni.

A mult évben a macskazenei kraval alkalmával a katonaság megvizsgálására alakult bíróságnak feje volt, tudta a dolgokat a legjobb tapintattal s ügyességgel elsimitni.

Nyári becsületés, jellemes ember.

Szereti honát, szenvedéllyel, forrón, mint hajdan Philopaemen Hellast, s mint oppositio tagja is a forradalom icarusi röpkeéseit visszatar-tani igyekezett.

Kedélyes kedves ember. Szívhez és észhez egyszerre szól, s innen a hatás, mit beszédei rendszeren előidézni szoktak.

A társaságokban fesztelen, jókedvű, legtöbbször elménczkedik. A kormánynak Pestről másodikra kivonulta után Czegléden összetalálkozik Sükeivel.

— No most valóban eljött az önök kora.

— Hogyhogy?

— Emlékszik, midőn tavaly márcziusban hozzám jöttek tanácsot kérdeni, mindig arra inté társait: „ba-ba-barátaim revolutióban nem kell okos emberekre hallgatni.“

Görgei pártjához tartozott s ragaszkodott határozott szilárdsággal mindvégig. De ennek dolgaiba beavatva nem volt.

Jellemessége mellett fényesen tanusit azon tény is, hogy Szeme-

réhez (jun.) fölment sazon esetre, ha amnestiát adni nem akarna, fenyegeté, mikép intézkedései ellen a megyék útján agitáland.

Bár fogva van, remélni lehet, hogy mint valóban kir. érzelmű ember, elítéltetni nem fog.

MADARÁSZ L. ÉS J. TESTVÉRPÁR.

Ha hindu volnék vagy Pithagoras korában éltem volna, s ekkép a metempsychosist ex professo hinném, azt mondanám, hogy Laczi minister lelke előbb egy olasz zsebvágó vagy spanyol demisadosban volt.

Ő gazember volt ész nélkül, új divatu tolvajszarka, politikai Sheylock. Ad latus : az öcse csak számár volt.

Lauka Guszti lerajzoltatta mint „eltörpült minoritast“ az asz talon állva, gesticulálva, hordónagyságu fővel. Szalma lehetett benne. Szerencsétlen szerkesztői voltak a Radicallapnak.

Az utolsó pozsonyi diétán követek voltak. Aztán népképviselőkké lettek. P inének Laczi egyszer azt mondá : egy keveset lármázunk s aztán ministerek leszünk. Valóban ez volt egyetlen szándoka. Bizottmányi tag korában con amore ministernek czimeztette magát.

Az 1848-iki parlamentben Nyáryhoz csipeszkedett. Minden gyűlésen szónokolt rendesen ész nélkül.

A honvédelmi bizottmánynak, mint oppositionalista, tagja lett. A policáj-gsefteket vállalá el. Itt legszabadabb tere nyílt lopni.

A debreczeni futáskor Zichynek számtalan ékszerét elorzá. Itten nagy vöröstollas kalapot szerzett s lovagolni tanult. Pesten egy nőnek udvarolván, hetenként titkos bizománnyal követet küldött Pestre. Egyik csárdában egy illy követ iddogála.

— Hová megy földi !

— Pestre.

— Miért ?

— Fontos bizománnyal.

— De mégis ?

— Országos dolog.

— No, de nekem csak megmondja.

— Nem.

— Igyék koma. Hát fontos dolog ugy-e ?

— Az ám. F . . . h k. a.-nak a minister ur hajjat küld.

— S mit csinál a k. a. a hajjal ?

— Rendesen a szemétre veti.

Hanem azért Laczi legszebb volt a lóháton. Egy illy alkalommal meglát egy gyanus embert. Elfogatja.

- Börtönbe a nyomorúval!
- De legalább hallgasson ki! mond a fogoly.
- Csitt pimasz! börtönbe.
- Küldje hát el e cikket Vas Gerebennek s Irinyinek, hogy a Népbarát rendezését bizza másra.
- Tudja mit barátom, jöjjön holnap, eligazítjuk akkor az egészet. Még ministerkorában Debreczenben szokása volt, délután senkit sem fogadni el.
- Egy képviselő délután keresi sűrgetős dologban.
- Ben van Laczi?
- Ben, de nem mehetni be.
- Nekem sűrgetős bajom van vele.
- E perczben iszonyu zaj hallatszott a mellékszobából.
- Az idegen benyit, s meglátja, a mint a minister egy marék ferblin nyert aranyat policzáji kezeivel lefoglal.
- Ő volt az, ki Debreczenben a Pester Zeitungból tudta meg, hogy ama városon át Törökhonból egy szerb Pestre utazott.
- Pesten a Radicallapot szerkeszté, utánozhatlan tapintattal értvén az ostobaságot.

Végig tekintve parlamenti életén, úgy találjuk, hogy a legtöbb s legsütletebb beszédeket ő tartá.

Kellett nem kellett, mindig felszólalt s a karzat nem egyszer tapolta meg.

Különben rendes szokása volt neki, mindig más tárgyról beszélni, mint mi körül a viták forogtak. Így történt aug. 17-én is, midőn a székegy katonaság forgott fen.

Lássuk csak hosszú beszédének hű kivonatát.

Mondá, hogy ha a két javaslatot összehasonlítja, a ministeri szerkezet határozottabb színezetű, mint a központi bizottmányé, amazon fekete-sárga szín, kétféjű sasok s német commandó vonul végig; a bizottmányi munkálat határozatlan, azért szóló némelly módosításokkal fog előállani. Először is azon indokokat tartja kötelességének szóló megtámadni, melyeket itt ministerelnöktől hallott. — A ministerelnök első nyilatkozata azon vádból állott, mintha mi a hadsereget piszkolnók. Ez nem áll. Mi ismerjük e hadsereg dicsőségét, tudjuk, hogy a hadseregnek Magyarországon úgy, mint Braziliában, megvan lelkiismerete. Idézi szóló a braziliai sereg példáját, melly vezére felé fordítá fegyvereit, midőn igazságtalan támadásra parancsoltatott, s a bécsi magyar sereg példáját, melly az olaszokra löni nem akart. Más az — ugymond — ha elkülönözzük azon egyes tiszteket, kik hazájukat sem tudják nevezni, ha elkülönözzük azokat, kik az esküt letenni s engedelmeskedni nem akartak. — A ministerelnök másik nyilatkozatát, mellyben ő felsége szentítéségi jogát

ajánlja figyelembe, szóló nem az alkotmány megtámadásának tekinti, hanem ministeri szokott tanulmánynak, mely szerint a minister, ha a kamarával nem bir, akkor először a koronát érinti, azután tárczáját köti a kérdéshez, s végre a kamarákat eloszlatja. — A sanctióra nézve figyelemzeteti szóló a házat, hogy a régi rendszer itt is megváltozott, az 1848 : 3. t.cikk a szentesítést is feltételhez köti, mert ő felségének bármely rendeletét csak úgy mondja érvényesnek, ha a ministerek egyike által ellenjegyeztetik, s benne van a törvényben, mi Angliában és Franciaországban csak szokáson épül, hogy a király a ministerium lelépésével mennyi időre nevezzen ki másikat. Pedig ez fontos törvény, mert a király sértetlensége is ebben van kimondva. — Itt szóló egy ugrást tesz azon tárgyra, hogy midőn a kis Austria kívánatára ő felsége Bécsbe ment, a nagy Magyarország maig sem volt képes hasonló kívánatát kivinni. —

Harmadik nyilatkozata miniszerelnök urnak a körül forgott, mi történik akkor, ha ő felsége felhívja a népet. Üdvözli szóló e téren az első országlár urat, midőn elismeri azt, hogy a kamara többsége eltérhet a nemzet életétől; de azt tagadja, hogy királyi jog létezzen, a népet a kamara ellen felhívni, mellyet a király eloszlathat. sat. — Áttér szóló a hadügyminister nyilatkozatára. Hallja, hogy a katonaság a kötelesség terén áll; de szóló előtt már azon kivétel is nagyfontosságu, miszerint egy testület mégis akadt, melly megtagadta az engedelmességet. — Megkülönbözteti szóló a katonaságtól az ország védelmét. A nemzet — úgymond — megmentheti magát, de nem a katona. A nemzetörségben olly lelkesedés volt, hogy ezt csak felhasználni kellett volna, s mi történt? egyfelől 6 ezer ment vissza, másfelől honmaradás rendeltetett. A baj ott van, hogy nincs elég fegyvere. Azt hitte szóló, hogy az önkénytes sereg főhelyen lesz kiemelve, s mégis úgy hallá, hogy még a nemzetörség is elébe tétetett. Meglehet az a baj, hogy gondolkoznak, mi despotia alatt, hol szem s fül nélkül kell látni és hallani, nagy hiba lehet. Szóló a honvédelem egyik alapját az önkénytesekben találja, — Hadi országlár ur az új rendszer életbeléptetésére időt kér. Amerikában is ez volt argumentuma azoknak, kik a rabszolgaságot eltörölni nem akarták. Az egy kalap alatt lételt szóló nem akarja úgy érteni, hogy az osztrák provinciák kalapjával agyvelőnket is agyonnyomjuk. Hogy a régi rendszer jobb lett volna az ujnál, szóló tagadja, — a francia háboruk alatt is mindig trombitálták a seregek dicsőségét, mégis csak a népfelkelés szabadította meg Napoleontól Németországot. Az új szabadság új törvényeket, új embereket kíván. Midőn Jellachich nyílt háborút proclamál ellenünk; midőn a kis Austria 90,000 emberrel készül öt segíteni; midőn generálisaink vele barátkoznak, s a királyi udvarban szívesen fogadtatik: akkor a régi rendszerről ne álmodozzék többé senki. Szóló szeret a tisztelt országlároktól fegyvert kölcsönözni, s a sikerből ítélt. Kérdi: mi történt a márcziusi napok óta? Nincs jelenben magyar polgár, ki ne aggódnék. Így volt-e ez a márcziusi napokban? Midőn szóló tudja, hogy katonáink testületben kimenetnek az országból, midőn tudja, hogy Gal-

licziából nem tudták behozni seregeinket, akkor megengedjenek, ha nem látja biztosítva a márcziusi napokat. Egy meglehetősen ugrás után szóló átmegy az igazságügyi minister indítványára. Ha a hadügyi minister — ugymond — legalább a 200,000 uj katonát magyar lábura akarna állítani, más volna; de midőn férfiasan kimondja ultimatumát, hogy nem lehet, illy kérdéseket nem akar szóló egyesekhez kötni. sat. sat. Itt előszámlálja szóló a most Bécsben működő hatalmakat. — az Aulát megdicséri, az ottani magyar camarillára s Ischlben levő primipilusaira, valamint Metternich még mindég tartó befolyására figyelmeztet, — a mostani ministeriumról azt hiszi, hogy az eltévesztette az utat, melly a nép szabadságát biztosítja. Nézzük — ugymond — mi történt Bécsben a német színekkel? — felkötötték, s ismét letépték. Napoleon által alig ejtett nagyobb sérelem Németországon, mint a bécsi és berlini esetek stb. — Kérdi ezután szóló, valljon protestált-e Jellachich ellen a mi Bécsben levő képviselőnk az a — nem tudom hogy hívják, ki státustitkár név alatt itt is megfordult? (hangok: Pulszki). Áttérvén szóló ismét a javaslatra, kijelenti, hogy nem akarja, miként az ellenség előtt levő katonaság onnan eljőjön, de azt sem, hogy az itthoni 200,000 németté legyen. A 3-ik bataillonok azonban nem állanak ellenség előtt, nem látja által, mért ne lehetne azokat magyar ruhába öltöztetni. A 4-dik, melly nem létez, maradjon el. — Végre szóló, Napoleon szavaiból azt magyarázgatván, hogy a lópor feltalálása óta nem az 5 láb s két hüvelyk teszi a fővezért, kimondja, hogy a ház a ministeri javaslatot mellőzvé, helyette a központi bizttnány szerkezetét vegye tanácskozás alá, mellyre pontonként fog módositványokat ajánlani.

Nevezetesb volt debreczeni működése.

„A febr. 26-ki ülésben Eszék vára ügyében következő beszédet tartott:

A honvédelmi bizottmány, mint hadügyminister ur mondá, azt vélte, hogy Eszék vára tökéletesen van biztosítva, vélte azáltal, mit hadügyminister ur előadott, mert 5000-nyi őrsereg volt a várba helyeztetve, s a sereg magyar volt annyira, hogy 1-ör három honvéd-zászlóalj volt ott, 2-or 2400 mázsa puskapor; és 3-or a vár három hónapra volt ellátva eleséggel; és azt gondolta a honvédelmi bizottmány, hogy Rácز őrnagy, kinek feljelentésére mindazon egyes tiszték, kik veszélyeseknek látszottak, elmozdítottak, nem lehet hazaáruló; azért a honvédelmi bizottmány elegendőnek vélte, oda küldeni Földvárit, ha magában a várparancsnokban nem volna meg azon biztos kezesség, hogy a vár elegendő biztos kézben van; a honvédelmi bizottmány annál inkább biztosítva vélte a várt, mert a haditörvények szerint minden tisztnek jogában, kötelességében és hatalmában van, ha a várt tarthatónak találja, magát a várparancsnokot is fogollyá tenni. Hogy mi történt? kénytelen vagyok a honvédelmi bizottmány nevében kijelenteni, miszerint onnan

hivatalostudósítás hozzánk nem érkezett, hanem a mit a dologból tudunk, oda mutat, hogy a vár feladása egyenes árulásnak követkekezése, mert minden országban, hol a műveltség honos, a capitulatióknak első feltétele szokott lenni, hogy a kormánnyal a várnak feladását courir által tudasák; ez nem egyébre vezet, mint azon hitre, hogy árulás által történt a feladás. Miként viselte magát Eszék vára gr. Batthány Kázmér eltávozta után, ki dolgait végezvén, azonnal visszatért? tudhatjuk épen gr. Batthyány Kázmér főispán ur által tett hivatalos jelentésből; tudtukra van adva, hogy a várat az ostrom alatt már nyitva tartott kapukkal védelmezték; ez bemutatott tény előttünk, melyet a szerte szállongó tisztek is híreszteltek. De a honvédelmi bizottmány Eszék vára biztosítására azáltal is intézkedett, hogy Nemegyei vezérlete alatt 5000 főnyi csapatot parancsolt Eszék védelmére, és hogy Nemegyei nem azt tevő, a mit neki parancsoltak, hanem általtette seregét más vidékre, azért ő elfogattatván, most Szegeden haditörvényszék előtt áll. Azt gondolta tehát a honvédelmi bizottmány, hogy ha egyes vár mint p. o. Arad 1500 főből álló sereggel olly sokáig védelmezhetette magát: 5000 ember elegendő lesz Eszék várának fentartására. Midőn tehát azt látjuk, hogy nem több, mint 12 ezer ellenséges sereg vonult Eszék alá, melly olly neveltség, hogy három-négyannyi sereg sem lett volna képes hosszabb időig a várt bevenni, midőn ezen hallatlan árulást tudjuk, a honvédelmi bizottmány olly intézkedést tart szükségesnek, melly szerint mindazon tisztek, kik ezen várból kijöttek, azonnal befogattassanak és hadi törvényszék elébe állittassanak. Ennek folytán felkéri a honv. bizottmány a képviselőházat, méltóztassék kijelenteni: hogy mindazon tisztek, kik az eszéki vár feladásán jelen voltak, mindaddig becstelenségnek tekintessenek, mig vétlenségöket be nem bizonyítják; legalább a kár el fog hártatni, mit hadügyminister ur megemlített. Indokolja a háznak e végzését azon tény, hogy minden tisztnek, ki a várban van, hatalmában áll a parancsnoknak ellenmondani, s azt be is fogatni. A kik tehát be nem bizonyítják, hogy kötelességöket teljesítették, mondassanak ki a ház által becstelenségnek.“

Másnap pedig a kormányhivatalnokok díjazása ügyében tartá e beszédét:

„Az előtttem szóló képviselő úr indítványában kettőt látok, s előadásának első pontját sokkal nagyobb szerűnek s találom, kívánom, hogy ezzel együtt fogadja el a ház azt is, miszerint válasszon meg a képviselők közül néhány tagot, kik a kormánynak számadásaira nézve vizsgáló bizottmánnyá alakuljanak. Mi azt illeti, hogy több hivatalnokot ne nevezzen a kormány, kénytelen vagyok a honvédelmi bizottmány nevében kijelenteni, hogy a vád azon alapon áll, mikint ki van nevezve a budget tárgyalása után 50 egyénből álló számvevőség a póstai osztályra nézve;

az igaz, de ha azt nem kívánják önök, hogy ezentúl is a bécsi és a magyar ministerium együtt vizsgálják meg a számadásokat, akkor nem lehet rozszallani, hogy olyan tiszttségnek felállítását is szükségesnek látta a honvédelmi bizottmány, mely eddig nálunk nem létezett. A többi tisztviselőkre nézve azt tartá szem előtt a kormány, hogy azon tagokat, a kik ide érkeznek s illető ministeriumuk nincsen itten, máshová kívánta alkalmazni. Azonban itten összeütközések adják elő magokat, mert szakértő embereket más körben alkalmazni, a mihez nem értenek, igen bajos dolog. (Közbeszólás! Ha valaki azt hiszi, hogy könnyű minden embert a törvényt készítő osztályba általtenni, ám higye, én nem bánom, csak azt akarám kijelenteni, hogy ezen alkalmazásokra a honvédelmi bizottmány is ügyelt s az illető egyének alkalmazás végett a finczministeriumhoz utasítottak. Hogy a kormány több hivatalnokot most már ki ne nevezzen, ezen rendelkezésnek szüksége nem forog fen, mert a honv. bizottmány nevében kijelenthetem, hogy többet nem is fog nevezni. Ezt azonban határozatilag általánosan kimondani nem lehet. Arranézve, hogy vannak sok tisztviselők, kik nevezetes fizetést huznak, s még talán hivatalos körükben nevüket sem irták alá, ezek ellen kikelni nem akarok, mert az egyedül csak a körülmények mostohaságának tulajdonítható, hogy a hivatalos működési térről leszorítottak. E tekintetben mégis kijelenthetem, hogy az álladalomnak Debreczenben kevesebb tisztviselői léteznek, mint a mennyi a kormányzatnak pontos vitelére megkívántatnék, s minden dolgokat alig lehet elvégezni. Így vagyunk például az igazságügyi ministeriummal, hol fenakadásba jöttünk, melyen segíteni ezen az uton nem lehet. Most arra kívánok felelni, hogy a napidijak iránti jelentést miért nem adta be a honvédelmi bizottmány. Ezen kérdés a képviselőház asztalán levén, meghagyatott a honvédelmi bizottmánynak, hogy iránta minél-előbb tegyen jelentést. E részben történt is lépés, de maga a honvédelmi bizottmány nem foly be egyenesen a dologba, hanem csak határozólag és rendeletileg, mennyiben ez a pénzügyi ministeriumnak kérdése. Meghagyta tehát a pénzügyministeriumnak, hogy minélelőbb a tisztviselők névsorát s a napidijaknak jegyzékét elkészítvén terjessze elő. Én magam is azon elvből indulok ki, hogy a napidijakat nem kell oly nagy mértékben adni, s errenézve kérem önöket, hagyják meg ismételve a honv. bizottmánynak, hogy két- vagy háromnapi határidő alatt tartozzék bemutatni a jelentést, mert ennek elkészítése a finczministeriumnak már köteleességévé van téve. Mivel pedig ezen indítvány összefüggésben van Madarász Józsefnek eziránt tett indítványával, ezt tehát nem is kell formulázni, hanem egyenesen Madarász József indítványát felvenni. Azonban ne mellözze el a képviselő háznak figyelmét abbéli indítványom, hogy a képviselőház nevezzen ki egy vizsgáló küldöttséget a számadásokra nézve, minden pénzkezelő tartozik számadással, és önök azzal ásnák alá a kormány főállóságát s maradandóságát, ha önök mint képviselők, nem teljesítenék ebbeli köteleességüket. Holnap tehát kiki magával hozhatná egy czédulán felírva 15

tagnak nevét, kikből a küldöttség állhatna, Azon magasabb nézetre nem kívánnék jelenleg általmenni, hogy a kormány derítse fel az egész finanszírozás jelenlegi állását, ez csak titkos ülésben történhetné, mert e részben óvatosoknak kell lennünk, nehogy magunk szolgáltatassunk elleneségeinknek tág mezőt; de előre is mondhatom a képviselőháznak, hogy minden visszaélések és csalások mellett, melyeket némely pénzkezelők itt-ott elkövettek, nem költetett el egy harmada azon sommának, mint a mennyit önök talán gyanítanak.“

A képviselők igazolása ügyében márcz. 23-án e beszédet tartá :

„Ezen kérdés igen egyszerű. Szerintem a ház előtt most nem azon kérdés forog fen, valljon azon képviselők, kik azért, mert nem igazolták távollétüket, most kitöröltetnek, újra választhatók-e vagy nem? — mert ez magában foglalná feltevését annak, hogy azokra nézve, kik az ellenséggel tartanak, mondjuk ki, hogy kitöröltetnek; hanem ha ezen egyszerű kijelentésen túl akármelyly volt képviselőre politikai vagy más vétek bebizonyodnék, fenmarad a háznak joga, annak idejében azon vétek iránt eljárni. Tehát nem úgy áll az, hogy csak azokat, kik az ellenséghez mentek által, töröljük ki, hanem egyszerűen: azoknak, kik távollétüket nem igazolták, helyeik üreseknek jelentetnek ki. Nem akarok elvi vitákra visszamenni. — Itt a kérdés az: Kemény Domokos alsófehéri képviselőnek van-e igazolva távolléte? — Errenézve kimondom: ha a főnebbi előadásokra építünk, úgy minden távollevő követ holnap igazolva lehetne; mert azt hallani, hogy valaki beteg volt, másról is lehet. Bizonytalan felszólalások után nem lehet elindulni, midőn az elmaradt képviselő egy betűvel sem jelentette az országgyűlésnek távolléte okát, mit pedig megtehetett volna. Más esetben, ha családi elfoglaltatása van a követnek, kötelessége volna tudatni a házzal, s ilyenkor hajlandó volna engedelmet adni. De mikor a követ ur Kemény Domokos igazolására azt hozza fel, hogy családi viszonyai letartóztatták, és betegsége bizonyítva nincs: akképen látom a dolgot: valljon elég-e az, ha egy képviselőről a másik azt állítja, hogy magános dolgai elfoglalták? ez a kérdés; s ha ez nem elég, akkor azon követ nem tartozik az igazoltak sorába. Határozzon a ház bölcsesége; én azt látom, nincs igazolva, mert azon csekély figyelmet sem adta meg a háznak, hogy engedelmet kért volna. Tehát egyes kitételeknél ne mondjunk sem favort, sem gyűlöletet, hanem ne dispenzáljunk senkit azon alapvégzéstől, melyet a háznak szentül fen kell tartani.“

Vége az Esti lapokat, mert ez lopással vádlá, be akarta tiltani.

- Egy választmány nevezetett megvizsgálni a vádat.
Ez öt bűnösnek találta s köv. jelentést nyujta be :

Jelentés a számoltató választmánytól a gróf Zichy Ödön féle ingóságok iránt.

A nemz. képviselőház 905. sz. határozatára.

A számoltató bizottmány a nemzeti képviselőháznak 905. számú határozata által, hazaárulási bűn miatt kivégeztetett gr. Zichy Ödön lefoglalt ingóságainak számbavétele s erről teendő felvilágosítás végett küldetett ki. Minthogy pedig a kérdéses ingóságok egy része, némelly ezüst s arany értékűek t. i. beolvasztatni, egy más része, mellyek a tartás alatt romlandóknak és meg nem tartandóknak ítéltettek, a honvédelmi bizottmány által elárvereztetni rendeltettek : szükségessé lön, az érintett rendeletek végrehajtásával foglalkozottakat oda utasítani :

1) Hogy mind a beolvasztott, mind az elárvereztetett, mind végre a megmaradt ingóságok összeírásai ujlag készíttessenek el, hogy a számbavétel a Budapesten maradt leltárral összevetés során annak idejében megtétethessék.

2) Hogy a kezelésben résztvett egyének, miután több mulasztási s rendetlenségi hibák merültek fel, nyilatkozataikat mutassák be.

E nyilatkozatok be is adattak, nevezetesen I. és II. alatt álladalmi pénzügyi titkár Duschek Ferenczé, — III. alatt honvédelmi bizottmányi tag Madarász Lászlóé, — IV. alatt a Budapesteni összeíráson s megbecsülésen jelen volt pénzügyi titoknok Fekete Lászlóé. Az elősorolt nyilatkozatokhoz vannak mellékelve a fentebb érintett új leltárak, s azon jelentések és rendeletek, mellyek a beolvasztás s árvereztetés részletes körülményeit tárgyzazzák.

Ezen iratok egybevetése után a számoltató választmány következőleg jelent :

A kérdéses ingóságok, igazságügyi tanácsos Kiss Lajos, pénzügyi titoknok Fekete László, közvádoló Koczán József által, előbb Gorove István, később Boczkó Dániel képviselők jelenlétében, Budán a díjazó-hivatalban összeíratván és szakértő egyének közbejöttével megbecsültetvén, minden óvatossággal ládába tétettek, a ládák kulcsokkal kellőleg lezárva s lepecsételve a főpénztári-hivatalnak őrizés végett általadattak, az összeírások az igazságügyi, a lepecsételt kulcsok pedig a pénzügyi ministerségnél tétettek le ; megjegyeztetvén, hogy a ládák hátára egy papiroson a belső tartalom feljegyeztetett, és hogy az összeírásakor jelen volt muzeumi igazgató Kubinyi Ágoston és régiségek őre Erdi János által különválogatott ingóságok, nehogy a többiekkel összevegyüljenek, a gazdászati hivatalból hozott Verschlagba rakattak, s a Verschlag leszegettetett.

M. é. december 31-kén a kérdéses ládák honvédelmi bizottmányi tag Madarász Lászlónak átadatni a honvédelmi bizottmánytól rendeltetvén, azok a főpénztári-hivatal által a nála levő átvételi nyugtatvány mellett, ollymódon lezárva s lepecsételve, miként átvétettek, a lepecsételt kulcsokkal együtt az e végre megbízott hivatalnoknak kézbesítettek. A Budapestreli eljövetelkor a vaspályaudvarnál néhány rendőri hivatalnok tizenegy ládával, mellyek közt voltak a gróf Zichy Ödön féle ingóságokkal megrakottak is, az akkor induló álladalmi pénzügyi titkár Duschek Ferenczet megkereste a végett, hogy ezen ládák a főpénztárral és pénzjeggyárral Szolnokra együtt szállittassanak. A mi meg is történt. De miután Szolnokon a szóban förgő ládák után senki sem tudakozódott, a fenebb nevezett titkár azokat Debreczenbe hozatta, és itt a rendőrség által visszakivántatván, annak lezárva, s az eredeti pecsétekkel ellátva kiszolgáltatta.

Debreczenben a többször említett ingóságok egy része a honvédelmi bizottmány rendelete folytán a rendőrségtől a pénzügyi ministerség által, erről vezetett jegyzék mellett, miként az I-hez mellékeltkekből kitetszik, átvétetett s beolvasztatott, egy része pedig, miként a III-hoz kapcsoltakból kitünik, a rendőrség által elárvereztetett.

És miután honvédelmi bizottmányi tag Madarász László önmaga akkint nyilatkozik, hogy a kérdéses ingóságok iránti intézkedésre a honvédelmi bizottmány által ő utasított, a pénzügyi ministeriumhoz pedig e végett ő általa Salamon Sándor küldetett, hogy a ládák a rendőrségi hivatal teremében már Pesten megvoltak, s azoknak Debreczen felé szállítása iránt a rendőrséget ő utasítá, hogy a ládák Debreczenben, mint a rendőrség czime alatt küldött holmik, ismét a rendőrségi szobába tétettek; látnivaló, hogy ha ezen ládákban volt ingóságok kezelésénél hibák és mulasztások történtek, ezen hibákért és mulasztásokért felelet és kárpótlás terhe honv. bizottmányi tag Madarász Lászlóra, mint a honvédelmi bizottmány által felhatalmazott intézkedőre, s illetoleg kiküldötteire háramlik.

A kezelésnél időközben elkövetett hibák kiválolag ezek :

1) Azon pontosság és gondoskodás, melly az álladalmi javakra néve mulhatlanul igényeltetik, sem az átvételben, sem a Debreczenbei szállításban a rendőrség által meg nem tartatott, miként ez a III-hoz 7-dik sz. a. csatolt nyilatkozat több kitételeiből, jelesen: „*ez esetre* (t. i. a Zichy Ödön féle javaknak a rendőri hivatalhoz lett átküldésére) *nézve épen semmi tudomásom sincs, hogy mikor és ki vitte oda. mikor, ki és miképen vette által, valamint arról sem, hogy mi volt bennök, hanem azon sürgős körülményben utasítám a rendőri biztosságot, hogy a vasuton szállitassa Debreczen felé, továbbá : Debreczenben mint a rendőrség czime alatt küldött holmik a rendőrségnél szobába tétettek s ott heverték,*“ elegetdoleg kitetszik. Sőt miután Szolnokon ezen ládák után a Debreczen feléi szállításra utasított rendőri biztosság meg csak nem is tudakozódott,

egyedül álladalmi titkár Duschek Ferencz gondossága eszközlé, hogy a kérdéses ládák Debreczenbe szállítottak.

2) A kezelési hűség sem a holmik eltartásában, sem a hivatalos pecsétek kellő megőrzésében meg nem tartatott : ugyanis az I., II. és III. alatti nyilatkozatok összehangzó tartalmával igazoltatik, hogy a megbecsült s különválogatott ingóságok minden óvatossággal ládába tétettek, a ládák Budapesten lezárattak, a Verschlag pedig leszegeztetett, s mindenik körülköteve, az összeírók ketteje által lepecsételtetett, s így lepecsételve a főpénztári hivatalba letéttetett : — a későbben érkezett koffer s két szekrény, miként előbb a ládák, hasonlóan leltározattak, s az átadás szinte azon módon történt meg, — továbbá, hogy a főpénztári hivaltól a rendőrségnek a ládák a lepecsételte kulcsokkal együtt ollymódon lezárva és lepecsételve, miként átvétettek, adattak által, végre, hogy a ládák Debreczenben is lezárva, s az eredeti pecsétekkel ellátva szolgáltatott ki a rendőrségnek; mégis ezek ellenére, Fuchs Vilmos pénzügyi tanácsos nyilatkozata szerint, az elrendelt beolvasztás végetti megjelenéskor *egy vasas láda kulcsal, két koffer pedig lakattal zárva találtott, egy nagy láda fedele csak néhány szeggel volt leszegezve, három skatulya és két főkos szekrény pedig nyitva és csak zsinórral bekötve valának. Lepecsételve nem volt egy sem, csak részint feltört, részint leszakasztott régibb pecséteket lehete rajtok látni, — a kinyitott ládában régi ezüstedények, zsebórák, üvegedények, kardok, török, tárcsövek, lószerszámok, szentségtartók stb összevisszahányva pakolatlanul hevertek, a legnagyobb rendtelenségben, részint össze is törve vagy megsérülve találtattak. — A III. hoz 4-dik számú csatolmányból rendőri titoknok Nyíri Jósa előadásából ide vonatkozólag kiemelendő ezen kitétel : „*ehkor felbontván a több apró pecsétekkel ellátott papírcsomót, kivettük a kulcsokat és a ládák felnyitására fogtunk;*“ úgy szintén ez : „*a ládák pecsétekkel voltak ellátva, de a pecsétek nagyjából törtek valának.*“*

3) Hivatalos visszaélés volt az, miszerint a honvédelmi bizottmálynak a képviseleti házat megnyugtató határozatán túl olly vagyonok is eladattak, mellyek eltarthatók valának, sőt a hazai művészet, a regiség-tudomány tetemes kárával s lenézésével, számos régiségek, művészi drágaságok s több ingóságok, mellyek mint az összeírásokról a museum számára a museum igazgatója Kubinyi Ágoston és Erdy János által kiválasztattak, különrakva voltak, Debreczenben elköttyavetyéltettek. Különben ezen árverésnél figyelmet érdemlő két eset :

a) hogy midőn sok eltartható holmik eladattak, sok romlandók, mint p. o. ruhaneműek megtartattak.

b) A 17. sz. a. említett két órára nézve sem az nem tűnik ki, hogy azok nyilvános árverésen adattak volna el, sem az nem igazoltatik, hogy azoknak ára mikor és hová fizettetett.

4) Fuchs Vilmos nyilatkozatának ezen kitételei : „*a feltűnő rendtelenség pedig és a drágább ékszerek hüvelyében szembeötlő hiányok, — kötelesnek érzi magát alólírt megemlíteni, hogy az étesszökök hüvelyei-*

ben is több tárgyak, különöseu pedig egyikben valamennyi kávéskanál, hiányzottak, mint azt az üres helyekről látni leheté," — továbbá Fekete László IV. alatti nyilatkozatának ezen kifejezése : „hallám Mérey Mór tanácsostól s Nyíri Jóna titoknoktól, kik az egészre felügyelni látszottak, miként a pecsétek feltörve levén, a gyémántgombokról nem tudnak semmit, min annyival inkább megijedtem, mivel a futrálban levő gyűrűknek mintegy fele hiányzott.“ — Végre a III-hoz 15-dik sz. a. mellékelt leltár következő megjegyzései : „28. p. Egy nagy börtokban, két osztályban magyar ruhára való ékszer igaz kövekkel és gyöngyökkel kirakva, mellynek egy része szétszedve találtatott, és az összeíró különdöttség által több hiányok miatt tökéletesen össze nem rakathatott, a kiküldöttek pecsétjeivel azonnal lepecsételtetett, megjegyeztetvén, miszerint a zárt az olvasztó-hivatal zárkulcsa hiánya miatt mullokori alkalommal feltörni kénytetett, most azonban a kulcs a tok fogantyujára ráköttve találtatott; — a 29. p. a. egy nagyobb chrysolitkövekkel kirakott nyakláncz s egy kisebb : az egészből úgy látszik hiányzik egy broche, s a kisebb lánczból 4 tag, mellyeknek kövei 10 darabba összeszedve, helyeikre tétettek, az ezen ékszereket foglaló börtök lepecsételtetett; s az összeírás végén. „A 28. sz. a. ékszerekre vonatkozólag az aláírás előtt Fekete László titoknok ur kijelentésére, ki a budai összeírásnál jelen volt, a kiküldöttség megjegyezni kívánta, miszerint az említett sz. a. tokban foglalt tárgyakból a szétszedett ékszerek, mellyek Budán együvé tétettek, nem a nevezett tokban, hanem külön csomóban összekötve találtattak. — Továbbá, hogy az illető ládák, mellyekbe az összes ingóság lezárva volt, csupán rendőri pecséttel voltak lepecsételve. — Mindezek ha nem bizonyítják is, de igen terhelőleg jelentik föl azon körülményt, miszerint a hanyagsági s visszaélési hibákhoz talán azon botrányos merénylet is járult, hogy a szóban forgó ingóságok némelleyei elsikkasztattak. Minthogy azonban illy nagy s közbotrány alapjául szolgáló ténynek, a legerősebb gyanu terheléssein is túl, világosan és kétségtelenül kell bizonyíttatnia, arranézve, hiányzik-e az ingóságokból valami és mi? s a netalán megkísértett eltökítés mikor s ki által vitétt véghez? csak akkor tétethetik határozott jelentés, ha a leltárnak az ujabballi egybevetése s ennek folytán szükségelt czélszerű nyomozások végrehajtattak. — Egyébiránt

Ohajtott volna ugyan a számoltató választmány intézkedni, hogy azon ingóságok, mellyek a muzeum számára kiválasztandók lennének, tétessenek külön, minthogy azonban a közbejött árverelés ezt már szükségtelenné és sok tekintetben feleslegessé tette, az e részbeni intézkedéssel felhagyott.

A fenebbiekröli jelentés azon megjegyzéssel mutattatik be, hogy az elárvereztetett ingóságokból bejött összeg 2995 forint 37 kr. p. p. III-hoz 21. sz. a mellékelt nyugtatóvány szerint a rendörség által az álladalmi főpénztári fiókhivatalba befizettetett, a megmaradt többi ingóságok pedig két ládában, mellyek kellően lezárva és az összeíró

bizottmány négy tagjainak pecséteivel ellátva vannak, ugyanazon pénztári hivatalnál III-hoz 23. sz. a. csatolt térítvény szerint letétettek. Debreczen, apr. 6. 1849. Kubinyi Ferencz, bizottmányi elnök. Szacs-vay Imre, bizottmányi előadó.

S ő mégis elég szentelen volt magát csákvári képviselővé választatni.

Elszökött.

József a Debreczeni lapokat szerkeszté. Hanem az előfizetők folyamodtak hozzá, hogy fordittassa magyarra.

SZEMERE-MINISTERIUM.

A második magyar ministerium alakítását illető rendelet :

„Kossuth Lajos, a nemzet parancsából Magyarország s minden hozzá tartozó országok, részek és tartományok kormányzó elnöke ezennel adom tudtára minden törvényhatóságoknak, egyházi, világi s katonai hivataloknak, tisztviselőknek és lakosoknak, mikint én az álladalom ideiglenes ministeri kormányzata s kormányzati szerkezete iránt a nemzetgyűlésnek következő előterjesztést s illetőleg tudósítást nyujtottam be :

Kötelességemnek tartom a nemzetgyűlésnek jelenteni, miként a nemzetgyűlés által reám ruházott hatóságnál fogva ministerekül következőket neveztem ki.

Belügyministerré, egyszersmind a ministeri tanács elnökévé : Szemere Bertalan képviselőt.

Külgügyministerré : gr. Batthyány Kázmér baranyai főispánt.

Pénzügyministerré : Duschek Ferencz pénzügyministeri status-titkárt.

Közlekedési ministerré Csányi Lászlót.

Vallás- és közoktatási ministerré : Horváth Mihály, vál. csanádi püspököt.

Igazságügyministerré : Vukovits Sebő képviselőt.

A hadügyminister iránt jelentésemet legközelebb megteendem.

A kereskedelmi ministerium vezetését az illető ministerium kineveztetéseig ideiglenesen gr. Batthyány Kázmér külgügyminister viendi.

A mi már a kormányzatnak organismusát illeti, ennek a designált ministerium már itt levő tagjai közegyetértésével történt megállapításánál két alapelv tartatott szem előtt :

Egyik az, hogy midőn a nemzetgyűlés april 19-én hozott függetlenségi határozatában az ország jövőndő kormányrendszerének minden részleteiben a nemzetgyűlés által történendő megállapításaig azt rendelé, hogy az országot egész egyetemes kiterjedésében a magam mellé veendő ministerekkel, ugy saját magamnak, mint az általam nevezendő

ministereknek személyes felelősségiünk s számadási kötelezettségünk mellett kormányozzam, csak ideiglenes kormányt alapított, az alkotmányozás hatalmát pedig, mint a függetlenségi nyilatkozat által a nemzetgyűlésre visszaszállott népfeltség természetes corolláriumát, s egyszersmind a kormányzat egész működése felett a felelősségre és számadásra vonás folytonos gyakorlásának jogát is magának tartotta fen. A miből természetesen következik, hogy a nemzetgyűlés hatóságára, működésére s működési körére, idejére s formáira nézve bármit is határozni, szóval a nemzetgyűlés iránt s felett rendelkezni, az ideiglenes kormányzati organisatio köréhez nem tartozhatik, hanem mind ez a dolog természeténél fogva magának a nemzetgyűlésnek van fentartva.

Következőleg az álladalom ideiglenes kormányának a nemzetgyűlés irányábani viszonyra a folytonos felelősségben, számadási kötelezettségben s törvényei és határozatai iránti engedelmességben határozódnán, csak arra van szükség; hogy a kormányzó és ministerek közti kölcsönös viszony a szükséges egység s öszhangzás végett fővonásaiban kijelöltesék. S errenézve alapul, második vezérely gyanánt az vétetett fel, hogy ezen viszonyoknak akkint kell meghatározatni, miszerint a nemzetgyűlés folytonos öröködésén kívül a nemzet a maga szabadságának és függetlenségének biztosítékát ebben is feltalálja.

Ezen elvből kiindulva, az alkotmányos élet kelléke szerint a ministerekkel abban állapodtam meg :

1-ör. Hogy a kormányzó bármely rendeletei, parancsai, határozatai, kinevezései csak úgy érvényesek, ha a ministerek egyike által is aláíratnak; következőleg

2-or. Hogy a kormányzó csak a ministerek által kormányozhat.

3-or. Hogy a kormányzónak valamint felelőssége, ugy hatósága is a magasabb, ugy egyházi, mint világi és katonai hivatalok kinevezésén kívül, különöbben az álladalom kormányzati politikájának meghatározására s a rendezést és szabályozást meghatározó rendeleteknek megállapítására szoritkozik. Mikre nézve tehát a ministerek sem összesen sem egyenként a kormányzó megegyezése nélkül nem határozhatnak. Mig ellenben

4-szer. Az egyetértőleg megállapított kormányzati politika s rendező s szabályozó rendeletek végrehajtása körében a közigazgatás minden ágaira nézve a ministerek saját hatóságukkal és saját felelősségek mellett intézkednek. A ministerek választása következőleg, ha felelősség érzetében azt elkerülhetlenné látná, részben vagy egészben változtatása is ezen ideiglenes kormány egész ideje alatt a nemzetgyűlés határozata értelmében természetesen a kormányzó hatóságához tartozván.

5-ször. Olly rendelkezések, mellyek az álladalom sorsának s jövődjének alakulására lényeges befolyással lehetnek, mint például : hadüzenet, béke- és szövetségkötés, teljes érvényességet csak a nemzetgyűlés helybenhagyásával nyerhetnek.

Ezek azon állapotások, miket a nemzetgyűlés helybenhagyása alá

terjeszteni, valamint kötelességemnek úgy elegendőnek is tartottam. — Minden egyebek az alkalmazási részletekhez s az eljárás formáihoz levén számíthatók.

Annnyit mindazonáltal a kormányzati ügyek tárca szerinti felosztására nézve megemlíteni nem tartok feleslegesnek, hogy azon ministerium, melly az 1848. 3. t. cz. által a király személye mellé volt rendelve, a volt dynastia hitszegése s a nemzet függetlenségi nyilatkozata által magában elenyészvén, helyébe az álladalom külügyeinek igazgatása végett a külügyminister lép. Ellenben más egyéb azon megszüntetett ministerium köréhez számított ügyek, mint nevezetesen a katonai hivatalokrai kinevezések, az illető minister ellenjegyzési köréhez tartozandnak.

A megkegyelmezési jognak gyakorlatára nézve pedig czélszerűnek látszik egy kegyelmi széknek felállítása, melly 4 tagból álland, kiket a kormányzó nevez ki. Ezen kegyelmi szék fogván az igazságügyminister elnöksége alatt minden megkegyelmezési ügyekben — de csak birói ítélet után — határozni. A megkegyelmezési oklevél pedig az igazságügyminister ellenjegyzése mellett a kormányzó által a nemzet nevében fog aláíratni és kiadatni.

Ezen elvek alapján vélném úgy a kormányzó által a nemzetgyűlés előtt, mint a ministerek által a kormányzó előtt leteendő esküformát megállapítandónak, melly a jelen körülmények szerint alig volna többre terjeszthető, mint a nemzet függetlenségi nyilatkozatának minden következményeiben fentartására s a nemzetgyűlés törvényei s határozatai iránti engedelmességre. — Kelt Debreczenben, majus 1-jén 1849, az ország kormányzó elnöke, Kossuth Lajos, m. k.

Melly előterjesztésemet a nemzetgyűlés mai napon tartott vegyes ülésében a ministeri kinevezésekre nézve kellő tudomásul vevén, többi részeire nézve pedig helyeslven és helybenhagyván, ezennel közhírré teszem, hogy a fennevezett ministerek mai naptól kezdve kormányzati hivatalos működéseiket megkezdték. Kelt Debreczenben, május 2-án 1849. Kossuth Lajos, országos kormányzó.“

SZEMERE BERTALAN.

Több pozsonyi országgyűlésen Borsodmegye követe volt.

A forradalom után az első ministeriumban belügyminister, a másodikban pedig miniszterelnök lett.

Szemeré nem magas, de azért szép. Legjobban a Márczius jellemzé,

mikép fodrozta fūrteit, simitá szakállát, rendezé zöld tolla szálait, milly negédesen szónokolt, mosolygott, ügyelt beszédének hatására s viszont mosolygott.

Beszédei sziv és ész kifolyásai, nem mennydörgök, mint a philippicák vagy Catilina elleniek, de hatásra számítottak, mint Ledru-Rollinói.

Szemere republicanus volt, midőn a magyar ügyek jól álltak, a Pesti Hirlap szerkesztőihez irt levele mult évi decembertől tanusítja, royalista midőn a vész beállt, alkudni akart a muszkák beütésekor.

A parlamentben rendesen a ministeriumot védte s nem egy küzdelme volt a Madarászokkal.

A jul. 13-iki ülésben tartá első jelentékenyebb beszédet a ház szabályai ügyében.

Ekkép nyilatkozék :

„Szükségessé válván, hogy e tárgyban én is nyilatkozzam, mindenekelőtt megjegyzem, hogy előbb azért nem szóltam, mivel magam is azon véleményben voltam, hogy ha van valami abban, az nem egyéb, mint bástya az ellen, hogy a kormány adott javaslatát olly könnyen átvihesse, a mit könnyen átvinni gyakran nem tanácsos; legalább a ki az angol parlament történetét figyelemmel kísérte, látja azon garantiát, hogy a törvényt háromszor kell felolvasni, melly — volt idő — hogy egy délután már megtörtént. Itt a garantia abban áll, hogy a ház 9 osztályra például eloszlik, s mindenik osztálynak joga van megvitatni, s a javaslat csak e retortákon keresztülmenve válhatik törvénné. Én soha a retortáknak barátja nem voltam. Az 1843-iki országgyűlésen, a midőn a követi tábla határtalan többsége illy osztályok mellett nyilatkozott, én ellene voltam, mert ez retorta. Épen így nem kell olly rendszer, melly a választást megköti, mert az retorta, de nem ollyan, mint ezen javaslatban foglaltatik. Ám analysáljuk, mit foglal e határozat magában? Mondhatja-e valaki ennek nyomán tiszta analysis utján, hogy valaki a szótól el fog üttetni? sőt talán sikerül megmutatni nekem, Máramaros követének ellenvetésére felelőleg, hogy épen ellenkező következik abból, t. i., a ki indítványt akar tenni, s bejelenti, hogy ő e tárgyban indítvánnyal kíván fellépni, ez mindjárt első tárgy. Következik a másik, t. i. az, hogy a ház szabadságot enged valakinek indítvánnyal fellépni, és midőn fellép, nem ad a ház engedelmet az indítvány behozatalára, ha részletenként nem fejtetett, és ekkor ha részletesen ki van fejtve, természetes, hogy joga van a ház minden tagjainak a részletbe beavatkozni s azt mondani: részszemről ezen indítványt tanácskozás alá venni nem kívánom. Im két stádium a nyilvánosság érdekében, épen abban, hogy az indítvány tökéletesen egész a mélyéig kifejtessék, ekkor az indítvány tárgyalás alá vétetik, s osztályoknak adatik ki, melly osztályok, 9 részre osztva fel a 450-et, ötven-ötven tagból állanak. Azt hiszem, ezen osztályok, habár

karzat nélkül történik is a tanácskozás, de mindenesetre hazafiúi s gondolkozó léleknek, mely nem akar egyebet, mint, hogy az eszme surlódásba jöjjön — kielégítő. Ez volna a harmadik stádium. Azon osztály, mely véleményét kimondja s a szerint, a mint túlnyomóságban van, választ mindenik saját kebeléből kettőt-kettőt, s így választ a 9 osztály 18 tagot, mely képezi a középponti bizottmányt s határoz végkép a tárgy felett. Ezen 18 tagnak tehát joga van még itt a középponti bizottmányban is a tárgyat új vitatás alá venni; ez lenne a negyedik stádium. Ezután a 18 tagu középponti bizottmány beadja jelentését a háznak, mely felolvastatván, elkezdődik a vitatás két szempontból az el-vagy nem vetésre nézve, a hol senkit szólási jogától megfosztani nem lehet, s külön-külön minden szakaszokra nézve észrevételeit megteheti; ez 5-ik s 6-ik stádiuma a discussióknak. Ha azon alapokból indulunk ki, hogy talán egy párt zsarnokoskodni fog: ez némi aggodalom volna, de azt hiszem, zsarnokoskodás nincs a magyar politicalai élet történetében. Mindenesetre azt is figyelembe kérem vétetni, hogy a nyilvánosság nem a falak közt s nem a karzaton van, s csak azért szükséges, hogy az itt történendők felett ellenörkődjék. Tehát fontosságot nem tartok abban, hogy valami hányszor és mikép tárgyalatik. Angliában 40 tag ül a parlamentben, s ha valaki fel próbálna állani, végig nézni a termen, azt mondják, tessék leülni. Franciaországban nem megy a karzat annyira, mint ettől eddig (bizonyos távolságot mutatva kezével) és senkinek eszébe nem jut, hogy a nyilvánosságot tagadja; miért? azért, mert a szabad sajtótól mérik a nyilvánosságot s még egy másiktól, mellyel eddig Franciaország nem, de Angol- s Magyarhon birt, s ez a megyei gyűlés, melly most inkább népgyűlés, s hol a szabadsajtó nem segít, ott a népgyűlés is veszve van. — Mi azt illeti, hogy az angol modort válasszuk, kérdem, miből áll az angol modor? Nem egyéb az, mint egy czopfos régiség: a midőn az angol alsóház azon állapotban volt, hogy ha már az elnök székében ült, a tanácskozás nem volt többé olly szabad, s ha kivántatott is egykor, hogy az elnök szálljon le székéből, és comitékban dolgozzanak a ház tagjai, ennek már Angliában sincs értelme, illy institutionának Magyarországbai áthozatalát nem látom czélszerűnek, mert ekkor nem lesz egyéb a ház, ha az elnök nem ül ott, mint volt ezelőtt, s visszaesünk a régi kerületbe; s ha ez áll, akkor semmi különbséget nem látok régi s mostani tanácskozásaink közt, és semmi okot az angol rendszer elfogadására. Hanem van itt egy fontos dolog, mellyre figyelmeztetem a házat, t. i. nekünk szükségünk van mindig, de különösen jelenleg — az időre. Az angol nagy mester tudja sokszorozni idejét. S azt mondom, ha mindig teljes számmal tanácskozunk, ugy félév alatt nem végzünk többet, mint különben négy hét alatt. Mert, ha osztályokra feloszlunk, ugy ez esetben, míg az egyik osztályban bevégzett munkát fogjuk tárgyalni, azalatt az osztályok ismét dolgozhatnak, s mindig elkészíthetik azon munkát, mellyet a ház folytatólagosan tanácskozás alá veendő. Igy tehát időnket megháromszorozzuk. Az is hozzájárul, mit

Pázmándy elnök követtársunk mondott : nekiünk szokni kell a tanácskozási formákhoz. De Magyarországon 400 egyén még sohasem tanácskozott; s én bizom ugyan azon józanságban, melly a magyart jellemzi : de mégis kételkedem, hogy kellő sikerrel vihessük a tanácskozást, ha a háznak 400 tagja mindig együtt maradand. Ehhez szoknunk kell, s az idő meg fogja mutatni, hogy ha most szükséges is az osztályokrai felosztás, talán a jövő e szükségét meg fogja szüntetni. De még az hozzájárul, hogy olly időben vagyunk, (mert megjegyzem, hogy ezen szabályokat akármikor lehet módosítani) miként sokszor leszünk azon esetben, hogy némelly felvilágosítást nem lehet a háznak egész nyilvánosságban adni, hanem csak bizottmányilag. S ekkor, vagy azon hibába esnünk, hogy mindig bizottmányba kell átalakulnunk, — a mi mégis igen különösnek tetszenék a közönség előtt, vagy a kormánynak olly felvilágosításokat fog adni kelleni, millyeneket a jelen állapotban épen a haza érdekében a haza veszélyeztetése nélkül nem adhat. Azt mondom tehát, hogy nyilvánosság minden esetre kell, de rend is; s én alig hiszem, hogy a mostani országgyűlés alatt a tanácskozásokban a rendet fen lehesen tartani, ha nem választjuk azon modort, melly e szabályokban ki van jelölve. S nem hiszem, hogy például Fejérmegye képviselője azt mondaná, hogy Franciaországban, hol leginkább ki van fejtve a centralisatio, ne értenék a szabadságot. S ugy tudom, hogy a francia a respublica fénykorában is megtartotta ezen tanácskozási modort, mert ugy hitte, hogy a renddel megegyez, a nyilvánosságnak pedig nem árt.

Még azt jegyzem meg Mármaros követének, miszerint némellyek azt hiszik, hogy a tanácskozás sokkal szabadabb lesz, ha a ház mindig teljes számmal fog tanácskozni. De én épen ellenkezőt hiszek, azért, mert bár próbáljuk meg, egy tárgyban 30—40 képviselőt kihallgatni, bizonyosan magunk le fogjuk őket zugni, (igaz, ugy van) ha jogával a ház nem él, lett légyen az bár a legékesebbszóló is, ott fogjuk hagyni, míg ellenben 50 tagból álló különosztályok inkább capacitálhatják egymást, s annyira megérlelhetik a tárgyat, hogy a midőn a bizottmány jelentése a ház elébe jő, ahhoz csak azok fognak szólani, kik magokat legkevésbé érzik megnyugtatra lenni, a többség pedig nem nyilatkozik. Mindezeknél fogva azt hiszem, hogy ha volt is bennem hajlandóság ekkor azon rendszert behozni, hogy a ház mindig teljes számmal tanácskozzék, de jelenleg midőn az időre szükség van s csak így lehet az időt sokszorozni; midőn az új formákhoz szoknunk kell, midőn a nyilvánosság minden tekintetben biztosítva s a szabadsajtó kiviva van; midőn annyi okunk van felvilágosításokat kérni s ezeket megadni is, mellyek különben zárt bizottmányokban volnának adandók : ez oknál fogva mondom : maradjon a jelen szerkezet, s az osztályzat történjék meg.“

Jul. 21-kén a felsőházban a minist. s ház politikája közti különbséget festé le :

Előrebocsátván, hogy nem lesz hosszú, mivel a ház és a ministerium politicája közt különbség nincs, ha van — ugymond — kor, melyről sokat lehet beszélni — bizonyosan a mostani az. De ki ezt meg akarja ítélni, az események és dolgok rendkívüliséget kell felfognia. Ez pedig nem apró ellenvetésekkel történik, mert ez annyi volna, mint hüvelyekkel mérni meg az óriást — az időt, sem apró orvosszerekkel, mert nem rendetlenség az, mit látunk, hanem láz, szabadság láza — forradalom. A rend helyreállítására csak politia kell, — a forradalom ellenében tábor kell. Előadá ezután szóló, hogy a ministerium, hacsak indulatát s méltó felgerjedését követé vala, meggyujthatta volna egyszerre a polgárháboru fáklyáját. De kérdés — ugymond — a vérpadon nem veszett volna-e el a szabadság s a trón nem dőlt volna-e el az erőszakos rázkódás közepett? A ministerium — ugymond — az óvatosság utját választá, de azért nem kellett béke minden áron stb. Megjegyzé azonban szóló, hogy elveken indulni körülmények számbavétele nélkül nem lehet, mert az elvek gyakran alkalmazásban hazugságokká válnak. Érdekes volt a kép, melyet szóló rajzolt ezen kérdésre: hogy találtuk az országot 1847-iki november 7-kén, miként adtuk azt vissza 1848-iki ápril 11-én? S itt végig menvén a jogállapot, ipar, kereskedés, sajtó volt szomorú sorsán, s megemlítvén, hogy az évenkénti országgyűlés, nemzetőrség, független kormány, személyes szabadság, alkotmány vagy csak álom, vagy pusztá hangnál alig volt egyéb; azzal fejezé be a kép egyik oldalát, hogy elveszteni ugyan nem bírtak bennünket, de győzni mi sem bírtunk. És hogy adtuk vissza az országot 1848-iki ápril 11-én? Itt szóló előadá, hogy többé nem a corpus jurisből, hanem az ész könyvéből keressük ki jogot, hogy fenebb elősorolt nem csak vágyaink, hanem mondhatni, álmaink nagy része is teljesült, s mindez a nélkül, hogy polgárvér folyt volna.

Azonban — ugymond — a számítás sokszor csal. Épen azon nép, melly szabaddá lön, melly nyert szabadságát nem hitte, mert sokalta; utóbb sok helyen keveselni kezdé, és a tulajdoni jogot kezdé sérteni. Elmondá szóló, mit tön e részben a kormány, egyházi szószékek, megyei hatóságok s mint egy 200,000 általa kibocsátott felvilágosító röpivek által. Következett a zsidóüldözés, főkép királyi városokban. És a katonaság nem volt elég csak ennek elnyomására is, a nemzetőrséget szervezni pedig a bujtotatások miatt mindenütt nem volt tanácsos. Ezenkívül a kincstár üres, s az eláradott papirpénz hitele csökkenőben. Illy körülmények közt, ha a kormány minden gyökeres reformot keresztül akart volna vinni, Austria tán státus-csődöt csinál, s e miatt polgártársaink némelly része koldusbotra jut. — A katonaság Olaszországból visszahivatása sürgettetett ugyan, de ezen katonaság egyáltalában nem mutatkozott a kívánt szellemben; és pedig nemcsak a külföldi tisztek, hanem a belföldiek is, mert a háromszázados absolut s nemzetietlen politica minden egyebet iparkodott belőlük formálni, csak hazafit nem. A benlevő, akkor még alig 18,000 katonaság sem volt mind szövetsége-

sünk, de eldobni nem lehetett, mert egyfelől rendetlenségek, másfelől jött a horvát pártütés.

Elmondá itt szóló a horvát mozgalmak történetét, kijelentvén, hogy noha Jellachich nem szünt meg ő felsége iránti hűségre hivatkozni, czélja tisztán áll: elszakadni előbb Magyarországtól, s azután egy déli szláv birodalmat alkotni. Továbbá hozzátevé az aldunai rablásokat is.

Emlité szóló, hogy a horvát merények igazolására némelyek felsőbb pártolással dicsekedtek. Ha a kormánynak erről kellő tudomása volna — ugymond — nem késnék azt e ház elébe terjeszteni.

És itt kimutatá szóló, miként külsegélyre nem támaszkodhatánk, mert a külföld vagy nem ismert bennünket vagy kiskoruaoknak tartott.

És a kormány egyrésztől forradalmat látott, másfelől eszközök nélkül érezte magát. De segíteni mégis kellett. A pénzügy jobb karba hozatalára papirpénz kibocsátását látta szükségesnek. És mivel jövedelmei megfogytak, nem volt más mód, mint kölcsönre hivni fel a hazafiakat.

A katonaság vonakodó szellemén sokat változtatott ő felsége nyilatkozata s a hadügyminister megjelenése. A nemzetörség s honvéd-sereg, mint leheté, organisáltatott, de a rögtöni felfegyverzés teljes lehetlenség volt.

Horvátországra nézve tán legtermészetesbnek látszott mindjárt tettel fellépni. De legtermészetesebb politica nem mindig a legczélszerűbb is egyszersmind. A ministerium kívánta a polgárháborut kikerülni, azon meggyöződésben levén, hogy a horvát többség azonnal visszatér az engedelmességre, mihelyt feje felöl a rettegetés el leend háritva. Előbb tehát a lázadást minden felhasználott ürügytől meg kell fosztani. — Itt elmondá szóló, mint lepleztetett le a pártütés ő felsége azon nyilatkozatai által, mellyekben a horvátokkal törvényes kapocs fentartása iránti elhatározott akarátát kijelenté, — azokat, kik e lázadást uralkodó háza érdekével ugyanazonosítani törekedtek, nyilván kárhóztatá — a jun. 5-kén tartott törvénytelen tartományi gyűlést olyannak nyilatkoztatá, s Jellachichot polgári és katonai hivatalától megfosztá stb.

De a rend helyreállítására mégis fegyveres erő kellett. Azonban ez rögtön nem történhetett meg. S a ministerium jónak látta, jogkövetelések ellenében e téren fellépni, tudván, hogy ennek megvan a maga hatása, nem a fanaticusoknál, hanem a jogtisztelő résznél. S mert a diadal felett kétség nem lehetett: illőnek találtuk a békés módot. Azért nem akartunk a horvátok ellen hadilag fellépni, mint valamelly külhatalom ellen, hanem a dolgot királyi biztos s bíró elé tartozandónak véltük. Ezen ut hosszabb, de biztosabb. Gyávasággal e részben a ministeriumot csak az vádolhatja, ki az eszközökről semmi tudomással nem bír. Békét akartunk, akartuk elkerülni a polgári háborut, de nem minden áron.

Attérvén szóló a külföldi politikára, befejezé a ministeriumnak azon szándokát, hogy Magyarország érdekei képviselő nélkül ne maradjanak.

S e tekintetben — ugymond — nem elégtük, hogy Frankfurtban küldötteink jártak, hogy a hatalmasságok Bécsben levő követeivel értekezünk; hanem azt akarjuk, hogy a dunamelletti tartományok diplomatiája egészen kezünkben legyen, hogy saját consulátusaink mozgítsák elő érdekeinket, mellyek Austriáéval ugyan ellentétben nincsenek, de azoknál erősebbek.

Jul. 29-én az alsóházban a martialis törvény ügyében beszélt: „Midőn a martialis törvény ezen hó 24-kén indítványozva volt, nem volt szerencsém e házban jelen lenni, s épen csak az elébb jutott kezembe a „Közlöny“ illető száma, mellyből látom, miként igazságügyi minister Deák Ferencz ur felhívá az illető indítványozót s azt pártoló követeket, hogy mielőtt illyet indítványoznának, jó lenne, ha a hads belügyministerekkel értekezének. Erre a többek közt Bácsmegye követe azt mondta, hogy igenis a belügyministerrel már értekezett ez iránt, sőt értekeztek azon megyék képviselői is; azonban mindez ideig semmi lépés nem történt.

Mennyire jelen nem voltam akkor, s a mennyire ezt a Közlönyből látom, nem hagyhatom szó nélkül; mert épen akkor, midőn az indítvány tételét — sőt már azelőtt 7 nappal történt, hogy a hadi törvény-szék az alvidékeken felállítatott. Mert épen, mióta a bácsi követekkel értekeztem, azóta történt az, hogy Erdélyből a székelyek egy része bejö. Azóta történt, hogy Kassáról a honvédi sereg elmegy Debreczenbe — és a debreczeni átmegy Szegedre. Azóta történt, hogy a nemzetőrök nagy része fel van hiva táborba szállhatásra. Azóta történt, hogy számos fegyvereket küldöttünk az alsó vidékekre. Azóta történt, hogy álgjuk nagyobb mennyiségben szállítottak le, s általában mondhatni, hogy az egész országban levő haderőnek csaknem $\frac{3}{4}$ része Bács- s a szomszéd megyékben van öszpontosítva, sőt történt az is, hogy még egy más, szinte nem kevésbé veszélyes pontról elhatározottat a Bács- és Torontálban levő tábor erősítése.

Midőn ezek s effélék történtek; midőn nincsen fegyverünk, melyet nem küldenénk a bácsi vidékek- s az ország azon részének megmentésére; midőn nincsen fillér a kincstárban, mellyet ha utolsó volna is, azon helységek megmentésére nem áldoznánk; mégis illy körülmények közt azt mondani, hogy semmi sem történt, — az igazsággal talán nem egyezik meg egészen.

A szót megbirom e teremben és sajtóban is. A szabad szónak barátja vagyok, mert tudom, hogy a szabad szó olly fegyver, melly öl és gyógyít, melly kárhozottat s üdvözít, melly becstelenít s az elvesztett becsületet helyreállítja. Tudom mind ezt, s azért az efféléktől nem tartok; s nem is azért szólottam, mintha az efféle, távollétemben előadott nem való állítást, mennyiben az adatokkal nem egyezik meg — nem

tudnám eltérni; hanem azért, mert mindig igyekeztem a szót igaz értékre levinni; s másrésről, mert ha az ország olyat hall, hogy a ministerium semmit sem tesz, az az ország minden lakosaira kellemetlen hatással van.

Egyébiránt mi a jul. 19-ki rendeletet, mellyben a hadi törvényszék van felállítva, szükségesnek láttuk azért, mert Bácsmegyében a statáriumnak, melly ott legrégebben volt felállítva, mindeddig semmi sikere nem lett, azon oknál fogva, minthogy Bácsmegyében nem találkozott férfit, ki a rögtönítelő bíróságban részt mert volna venni, és ha a statáriális bíróság összeült és ítéletet hozott volna, annak ítéletét végrehajtani bátorkodott volna. Ily körülmények között nem volt egyebet mit tenni, mint ki kellett a polgári hatalom kezéből venni rögtönítelő jogot és át kellett adni a katonai hatóságnak, miután reményünk volt, hogy az a rögtönítéleteket végrehajtja; de átadtuk e jogot csak azon mértékig, hol a polgárok nem voltak vagyonaikban és személyeikben veszélyeztetve. Azért azon rendeletben nem foglaltatik más, mint hogy a kit fegyveres kézzel fognak el, ki a táborba élelmet s hadszereket szállít, ki a nélkül, hogy kényszerítették rá, elárulja a tábor mozgását stb. hadi törvényszék elé állíttassék. Általában véve olly jellemet kívántunk adni az efféle bűnöknek, mellyek a hadi törvényszék elé állíttatván, az ugynevezett polgári hatóságnak bírósága fenmaradjon; ujabbán történt, hogy némileg épen azért, mivel nincs martialis törvény, s minthogy nem akartuk tisztán katonai hatóság kezébe adni az ország azon részét: Szentkirályi Mórícz főkapitány kir. biztosnak kineveztetett (éljenzés) — ki az ottani hadierő parancsnokával egyetértőleg végezzen el minden dolgokat, s a ki kezelni fogja a rögtöni bíraskodás azon részét, mellyek a hadi törvényszék elé nem tartoznának. En azt tartom, hogy a martialis törvénynek behozatala, midőn mindenféle alkotmányos s törvényes garantiák felfüggesztetnek, minden esetre igen nagy lépés. Megvallom, nem is szeretném azt, hogy midőn az országgyűlés együtt van, akkor a ministerium magától merne illyet felállítani; mert a személyes szabadságot a legfőbb szabadságnak tartom, és kívánom, hogy Magyarországnak minden lakosa ugy becsülje azt, mint az angol, ki legsarkalatosb jogának tekinti a személyes szabadságot, — ollyan jognak, mellyre leginkább büszke és féltékeny, mellyhez nem mer nyulni sem a ministerium, sem a parliament — Azt mondá lord Chatam, a híres Pittnek atyja, hogy minden angol polgárnak háza egy vár, mellynek bástyája a törvény; azért mondja a törvény, hogy azon személyes jog minden polgárnak született joga, valamint született joga a királynak a trónhoz való jog. Megvallom, midőn az országgyűlés együtt van, nem adtam volna a kormánynak azon véleményt s tanácsot, hogy illyenkor az országgyűléstől nyert felhatalmazás nélkül martialis törvényt mondjon ki, mert azon a szélen vagyunk, hogy tovább e tekintetben nem mehetünk; és a legközelebbi lépés nem kevesebb, mint a martialis törvénynek felállítása. Tudjuk, hogy Angliában a „Habeas corpus“ actát nem

szabad felfüggeszteni; de azért a „muntig act“ felolvastatik, s akkor kezdődik a martialis törvény az illető végrehajtó tisztviselőknek felelősége alatt. — Véleményem e részben oda megy ki: hogy most, midőn a hadi törvényszék fel van már állítva, nem látom annak szükségét, hogy a martialis törvény ezen pillanatban felállíttassék, mert azon vidéken most nyílt háboru van, hol rögtöni bírósággal nem döntjük el a dolgot, hanem katonával s álgyuval. Azt gondolom tehát, várjunk még egykevessé; várjuk el a legközelebbi tudósításokat; és azon esetben, ha netalán semmi olly örvendetes nem fogna jöni, melly a dolgot megváltoztatná, akkor biztosíthatom a házat arról, hogy a ministerium az ostromi állapotot, a martialis törvényt nem fogja behozni a háznak engedelme nélkül; de másrésről nem fog késni törvényjavaslatot behozni, mellyben a martialis törvénynek minden pontja a beadott törvényjavaslattól kissé eltérőleg s jobban meghatározottassék. Véleményem s kérésem tehát az, hogy nyugodjék meg ezuttal a ház a központi választmány véleményében, és vegye azon biztosítást a ministerium nevében, hogy mi a martialis törvény behozatalával késni nem fogunk, mert mi a ministerium azon jogát el nem ismerjük, hogy akkor, midőn az ország képviselői együtt ülnek, a martialis törvény azok mellőztével kihirdetethetnék.“

1849. januártól márczius végéig a felső vidéken volt kormánybiztos mint ilyen sok szigorral járt el.

Ő volt, ki a vésetörvényszék eszméjét legelőbb életbe lépteté.

Kimondatván a függetlenség s ő bizatván meg ministerium alakításával, annak irányául mondá ki, hogy a kormány democratico-republicanus és forradalmi leend.

Buda visszavételét a parlamenttel azon frázissal tudatá, hogy ez „az napon történt, mellyen az első Habsburg lépett magyar trónra.“

Pesten egyetlen országgyűlést tartott s Görgői irányában mindig kétszínű szerepet játszék.

Itt utolsó tette volt a Márczius betiltása.

Szegedre egy parasztkocsin utazott, részint sietségből, részint hogy meg ne ismerjék. Hanem zöld tollát elfeledte levenni, melly miatt annyiszor kelle köszönnie, hogy Szegedre napbarnítottan érkezett.

Szegeden Szemere mint miniszterelnök folytatá működéseit.

Adott ki rendeleteket, tartott miniszteri tanácsot stb.

Jul. 21-én megnyitá a parlamentet. A kedélyek lecsendesítésére következő beszédet tartott:

„Uraim! A kormány július 2-án azon ígéreteket tette a nemzetgyűlésnek, hogy mihelyest a hadi munkálat szerint csak némileg, csak rövid időre is biztos helyet mutathat ki, üléseinek folytatására felszólítási kötelességének ismerendi.

A kormány ime beváltja szavát azon meggyőződésnek kijelentésével, hogy miképen a múltban történt, úgy jövőben is a nemzetgyűlés együttlétében a nemzetegységnek, a pártatlan egyetértésnek, s a haza megmentésének legerősebb biztosítékát szemléli.

Nem abban van a főmomentum, hogy a nemzetgyűlés törvényeket alkosson; hanem abban, hogy míg a legfőbb hatalmak folytonos munkálódásban vannak, t. i. a törvényhozói, a bírói s a végrehajtó-hatalom, mindaddig az országnak bármilyen veszélyek közt is teljes az élete; abban van, hogy a nép a maga választottainak akarataiban mindig inkább megnyugszik, mint csak magának a végrehajtó-hatalomnak intézkedéseiben, melyek iránt, mint minden hatalom iránt némi féltékenységgel viselkedni, sajátjai közé tartozik az emberi természetnek. Ugy, hogy a nemzetgyűlés pusztán együttléte által minden kötelességeinek már felét teljesítette; a haza megmentője már tétlen nyugalomban is azáltal, hogy együtt van; szolgálván egyszerre mind a nemzet bíró hitének ingatlan alapjául, szolgálván erős támaszául a kormánynak, mely minden erejét csak e bizalomból kívánja meríteni.

Fognak-e önök egyszerre mind törvényeket alkotni vagy nem? ez a ház bölcseségétől függ. A kormány minden esetre azon törvényjavaslatokat, melyeknek bemutatását megígérte, kötelességének ismerte benyújtani.

De előbb szükség a haza jelen állapotának rövid vázlatát adnunk.

Gondolatom szerint három ohajtása van a nemzetnek, és e három ohajtás jelöli ki azon három szempontot, melyről szólnom kell. Egyik ohajtása a nemzetnek, hogy a harctéren a szövetszert osztrák és muszka zarnokhatalom ellen győzzünk. Második ohajtása, hogy az ármányosan fellázított népfajokat sikerüljön lecsendesítenünk, békésen inkább, mint fegyverrel, de minden esetre egyikkel a kettő közül. Harmadik ohajtása a nemzetnek, hogy Europa által független léte elismertessék, mi egyszerre mind a háborúnak is véget vetne.

A hadi munkálatot illetőleg méltóztatnak tudni, hogy a hadfolytatás kívánságának tett eleget a kormány, midőn székhelyét Budapestről Szegedre áttette. — Elmultak azon idők, midőn azt hittük, hogy az ország fővárosát veszteni el annyi, mint a hazát elveszteni. Ime mi is, az ellenség is, kétszer birtuk a fővárost, és mi is, az ellenség is kétszer hagytuk el; elhagytuk pedig mi azért, mert annak védelme miatt fel kellett volna áldozni az országot azon vidékeit, melyek a haza védelmé-

nek kiapadhatlan kutforrásai; míg ellenben Budapest katonai szempontból tekintve, egy szűk pont, melyet védeni, ha talán lehet is, de hiában nem nyújtja azon kutforrást, melyet egy ország rész nyújt millióival az embereknek, roppant termékeivel, s a had folytatásának minden eszközeivel.

A kormány székhelyének változtatása tehát semmikép nem olyan esemény, mely bárkiben aggodalmat szülhetne; talán ezután is változtatjuk, és mindaddig, bizton tehetjük, míg csak a hadfolytatásának, s a hadfolytatása tekintetének rendeltetik alája.

Mi a kormány tekintélyét illeti, nincs az az ország egyik pontjához sem kötve, hanem függ a nép szeretetétől és bizalmától, melyet ha bír, mindenüvé fogja kísérni.

Ennyit a kormány székhelyének változtatásáról.

Mi illeti a harcznak folytatását, ha önök azt kérdezik tőlünk: biztos-e a kilátás arra, hogy az egyesült osztrák-muszka hadsereg ellenében diadalmasan vivhassunk? mi, a kormány, határozottan azt feleljük: igen! És pedig nem azért, mert reménylünk; hanem azért, mert számítunk.

Hogy állunk a térre s hogy állunk a fegyveres erőre nézve az ellenség irányában?

A térre nézve úgy állunk, hogy Mosony, Soprony, Pozsony, Borsod, Sáros és Abauj, továbbá Vas, Komárom, Fehér, Heves, Pest és még néhány megyének egy részén kívül semmi sincs az ellenség hatalmában, mi mindössze is az országnak alig teszi egy nyolczadrészét; míg ellenben a miénk Zala, (a Muraközt kivéve) Somogy, Tolna, Fehér, Heves, Pest és Komáromnak egy részével, s mind ez az ellenségnek oldalában van; továbbá a miénk Nyitra és Trencsin csaknem egészen, Hont, Nógrád, Szepes, Gömör, Liptó, mind ez az ellenségnek háta megett; s a miénk azon szép és gazdag tér, mely Bácsból kezdve Abonyon, Tiszafüreden keresztül Sátor-Alja-Ujhelyig nyulik, e roppant tér a miénk Erdéllyel együtt, s ez maga az országnak felénél többet tesz. És mit az ellenség bír, azt is úgy bírja, mint birta Szepest és Debreczent, hogy csak addig volt övé, míg serege ott volt, a mint pedig kivonult, ugyanott a nép felkelt s táborba szállt az ellenség ellen.

A fegyveres erőre nézve nem látom szükségesnek részletes adatok előterjesztésébe bocsátkozni; hanem általában szabad legyen vigasztaló adatképen kimondanom, mikép soha a magyar hadseregnek száma kedvezőbb arányban nem állott az egyesült osztrák-muszka sereg számához képest, mint épen jelenleg. Ugy, hogy ha bizonyos adatul vesszük is fel azt, mit az ellenség papiroson hirdetget: mégis a mi hadseregünk száma alig tizezerrel kevesebb. És pedig ezen sereg nem az többé, a mi Pákozdnál volt, ámbár ott is megverte Jellachichot, vezérei sem azok. Egyéves harcz tisztjeinkből vezéreket, védeinkből hősöket nevelt, minek legkézzelfoghatóbb bizonyosága maga a legyőzött osztrák hadsereg.

Egyébiránt hadseregünknek állásáról s mozgalmairól, körülbelül a következőket mondhatni a háznak:

A vitéz éjszaki sereg, mintegy 50,000 ember, Komárom környékén munkálkodik, egyik szárnyával elnyulván egész Váczig; s nem hivatalos ugyan, de mindenféle küldötteink egybevágó jelentése szerint, Vác és Pest között e napokban ránk nézve igen kedvező s az ellenség részére sok veszteséggel egybekötött csatát vívtak.

A szolnoki tábor, mintegy 30,000 ember, a Tiszát fedi, honvédelmi erőnk e kimerithetlen kútfejét.

Bánátban mintegy 40,000 ember Temesvárt vívja, s folyó hó 17-ikén Péterváradot az ostrom alól felszabadítván, mellyről egyébiránt megjegyzem, hogy a benne dúlt cholera megszűnt, s őrsége (hős mint volt) részint Titelt szállotta meg, részint Kameniczot, hová Jellachich ismét egy Flankenbewegungot csinált. Épen a mai napon kapott jelentés szerint, a midőn azt reméltük jelenthetni, hogy Tittel ostromolatik, vagy talán bevétetik: azon hivatalos jelentést vettem, miszerint Jellachich minden vagyónával, s ugy látszik seregének legnagyobb részével Tittelből Kameniczra, s az Eszék vára felé vonult.

Ezenkívül van egy kisebb sereg, mintegy 12,000 emberből álló, melly Ung és Huszt között mozog, és fedi Máramarosnak kincseit.

Erdélyben Bem, mintegy 50,000 emberrel rendelkezik, s azonkívül hogy Gyulafehérvárt ostromolja, mint a villám, hol Borgónál üzi ki az ellenséget, hol Brassó felé siet, s talán azóta már Oláhországban csatázik, hová úgy ment, vagy megy el, mint az oroszoknak ellensége, de mint barátja a románoknak, kiknek magyar ajándékul a magyar szabadságot fogja megvinni.

Ezeken kívül Somogyban s a vele határos megyékben, mindennap mintegy 30—40,000 ember felkölthető, mellynek egy része épen a Kanizsát fenyegető ellenség felé munkálkodik. A Tisza megett pedig e napokban mintegy 30—40,000 ember volt összegyűlve különböző táborokban. A Tiszának vonala Szolnoktól Tokajig ágyúk általs a most alakításban levő mintegy 15 uj zászlóalj által védelmeztetik. Azon törzstisztek pedig, kiknek jelenleg alkalmaztatásuk nincs, vagy rendes hadviselésre tehetetlenek, mint néhány kormánybiztos is, a népfelkelés rendezésével bizattak meg. De a mi mindenek koronája, az abban áll, hogy önkényt, és a mennyiben a magyar vidékeken vagyunk, főkép a magyar fajból, tíz nap alatt 15,000, s húsz nap alatt 30,000-ból álló tartalék-sereget akarunk állítani, és bizonyosan elő is fogjuk teremteni.

De nem azért biztos a győzelem, mert mi az országnak hétnyolczad részét bírjuk; nem is azért, mert hadseregünk nagy és szép; hanem azért, mert ha a nép a szabadságharczot vívja, akkor a nép harc legyőzhetlen.

Mi itthon vagyunk hazánkban határaink közt; az ellenség pedig

idegen földön járván, mindenütt ellenséggel találkozik. — Az ellenség mindössze is csak néhány ezerből álló tartaléokra támaszkodhatik; nekünk pedig tartalékunk az egész nemzet. A muszka fogy naponként, eddigelé mintegy 5,000-et temetett el, s 10,000 fekszik betegen; nekünk ellenben barátunk a levegő, a nap is, mely a muszkanak döghalál.

Ezért legyőzhetlen még azért is, mert ha a nép az ellenséggel nem tart, minden vidék csak addig övé, míg seregei ott vannak; a mint kivonulnak, miként a búza szélvész után, a nép is felemeli fejét úgy, hogy ha valamely ellenség le is győzhetné magát a sereget, vagy magát a népet: a hadsereget és népet együttvéve le nem győzheti ott, hol a nép az ellenség ellen van.

És a nép jól tudja, hogy e harc a szabadság harca, s hogy azok ellen vív, kik által eddigelé sanyargattatott; miként meggyőződése apródonként tökéletessé vált: karja is meg fogja szokni a harcot.

Szóval: ha hadseregünk olly vitézül harcolt ezután is, mint harcolt eddigelé, ha vezéreinknek nem lesz más iránypontjuk, mint a haza megmentése, s e szent feladásnak megoldásában barátiilag egyetértenek; ha fel tudjuk használni azon ropant erőt, mely a nép millióiban s a népfelkelésben rejlik; ha a nép épen úgy hozzászokik a harchoz, — mihez szoknia kell, — mint megértette a szabadságot, mellyért vív: akkor azt hiszem, nem sokára szerencséje lesz a kormánynak az utolsó áldozatot kívánni önöktől, s egyenesen a néptől magától függ, a háboru végének napját is kitűzni, s belépni az európai független nemzetek sorába a kivívott békének és szabadságnak élvezetében.

Második ohajtása a nemzetnek az, hogy a fellázadt népfajok lecsendesíttessenek. Borzasztó, uraim, azon inség és nyomor, melyet a románok és rácok szenvedtek, önmagukat számüzvén saját földeikről; de még borzasztóbb azon kegyetlenség, melyet azok a magyar és német népfajokon elkövettek. Megfoghatlan vakság azon népek részéről az, hogy azon dynastia ármányai által engedik magokat fellázíttatni, melly őket elnyomta: de még nagyobb lelketlenség vezéreik részéről, hogy némi-leg, ha nem is egyenesen, épen azon dynastia érdekében használják fel e népek erejét, mellytől származik a nép minden szenvedése.

Mit szenvedett a nép, a román, a rác és a magyar nép is e szép hazában? Mindent, mindent, a szolgaságnak minden kinjait. Mikor és meddig szenvedett? Emberek emlékezete óta egész 1848-ig. Ki kormányzott, ki uralkodott 1848-ig Magyarországon? A bécsi cabinet, az osztrák ministerium. Ez tartotta rabságban a földmivelő népet, mellynek gondolata sem, birtoka sem volt szabad; ez tette a román népfajt urának szolgájává; ez nem engedte a görög-nemegyesülteknek, hogy synodusukat összehívják, ez fosztotta meg a rácokat ősi jogaiktól egyházi szabadságukra nézve; ez tette a románt a rác clerus alattvalójává; ez kötötte röghöz a határőrséget, s általában ez tartotta a népfajokat egymás ellen örök ingerlődésben akkint, hogy kik egy földön, egy ég-

hajlat alatt laknak, ugyanazon istenadta levegőből csak a kölcsönös gyűlölséget szívták lelkeikbe egymás ellen.

A végrehajtó-hatalom a nemzet kezébe csak 1848-ban szállott tettelegesen vissza. És a magyar a maga nagylelkűségében hogyan vette annak hasznát? Ugy vette hasznát, hogy a robotot és dézmát eltörölte; a jog és kötelességbeli egyenlőséget kimondotta nyelv- és valláskülönbség nélkül; a görögnevelők egyesültek kimondotta nyelv- és valláskülönbségére az illető ministeriumban különosztályt alakított; a határőrséget pedig rabságából feloldozta, s az itteni románok és rácok nagy tömege is nem csak megnyerte a jogot, hogy képviselőket választhasson, mi azelőtt nem nemzetiséghez, de a nemességhez volt kötve, de katonai bilincseiből is kiemeltetvén, egy részről az ország többi polgáraival tökéletesen egyenlő lábra állította, más részről gyökeres engedményekkel anyagi jólétét is biztosította.

Igy kezdte meg a magyar kormány a hatalom gyakorlását. A testvériség, az egyenlőség és szabadság alapja meg volt vetve nyelv- és valláskülönbség nélkül, nem volt egyéb hátra, mint e három szent elvet részleteiben alkalmazni, ha ezenközben a lelketlen dynastia ármánykodása nem eszközli, hogy elámitatván ezen nép, sőt szabadsága előle eltitkoltatván, lázadásuk akkor tör ki, midőn a felszabadulásnak isteni ünnepét kellett volna megülnök.

Uraim, ezt önök mind jól tudják. Azért részletesebben nem fejtegetem. De eddig kelle fejtegetnem, mert nem tudja épen azon nép, melly jó, csendes és tűrő volt a szolgaságban, s melly most ámulásában a szabadság ellen ontja vérért; nem tudja, nem érti tisztán Europa, melly a románok és rácok lázadásában még mindig annak bizonyosságát véli látni, hogy a magyar kormány nem a szabadsággal ajándékozta meg az ország minden népeit különbség nélkül, hanem a szolgaságban akarja megtartani. És ez egyik főoka, miért a kormány minden lehető áron, a mennyiben jogosan lehetne, e népeket lecsendesíteni legnagyobb feladatainak tekintette.

Én fájdalommal emlékezem azon sok ezereire a magyaroknak és németeknek, kik ama népek vak dühének áldozataiként hullottak el.

De sajnálom magokat az áldozatok gyilkosait is, mert egy félrevezetett, egy elámitott nép még bűnében is nemcsak kárhuztatást, de részvétet is érdemel.

Ha az ország kormánya mindjárt kezdetben a kegyetlenséget hasonló kegyetlenséggel torolta volna meg: azóta talán béke volna, habár a sirnak békéje. De ez nem történt, hanem felhasználtattak a szellemi erőnek minden eszközei a testvériség százados kötelekeit ismét összefűzni.

Felvilágosításokat, magyarázatokat, proclamatiókat százezerenkint osztogattunk szét. A sajtónak minden becületes hatalmát felhasználtuk. Támogattuk a képviselőket békéltető törekvéseikben, s támogattuk azt is, ki eme törekvéseinek szerencsétlen áldozata lett épen saját vérei által. Tudtuk, hogy a havas-alföldi mozgalmak vezérei a románokra nagy be-

folyást gyakorolnak, és ezen befolyást igénybe vettük. Tudtuk, hogy a rácز lázadás táplálékát Szervióból is veszi, s nem késtünk felvilágosítani a szerb fejedelmet s kormányát, közölvén vele nézeteinket a Magyarországon levő népfajok jogainak értelmezéséről, s nézeteink ott teljes méltánylásra találtak. Nem szalasztók el a békülésnek egy pillanatát, nem tartózkodtunk elveinket pontokba foglalva előadni, és mi lett következménye? Körülbelül az, hogy míg győztünk, addig tetszetek; mihelyest azonban a hadjáratban szerencsénk csillaga némileg borulni kezdett, feleleteinkre, illetőleg ajánlatainkra kitérőleg, elhalasztólag válaszoltak; szóval, a legőszintébb, legbecsületesebb eljárás rendszerint csalfasággal, sőt árulással találkozott.

Célunk egyébiránt ebben sem volt más, mint az ország függetlenségének, és polgári szabadságának biztosítását siettetni egy részről, más részről pedig a kegyetlenségek meggátolása által a szelid humanitásnak uralkodását helyreállítani, s annyira hogy forradalmunk fő dicsősége, a szelid és békés fejlődés az embertelen terrorizmus vérvyomaitól és vérvyomai által meg ne fertőztessék.

Ugy voltak a pontok szerkesztve, hogy többet adnunk az ország státusegységének feláldozása nélkül nem lehetett, kevesebbet pedig nem tartottunk kielégítőnek.

Ugy voltak szerkesztve, hogy hasonló jogokat egy ország sem ad a maga határain belül az apróbb nemzetiségeknek. Mindent tisztán, szabatosan fogalmaztunk, és tartózkodtunk olyan csalfa ígéretektől, millyenekkel Austria szokta ámitgatni a népeket, — Austria, ki a ráczoknak vajdaságot ígért, de csak nevét adta meg; ki szabadságot ígért a határöröknek, de ezek most is rabok, földhöz kötött szolgák, kik most is 10—20,000-ként kényszerítettnek idegen harcban elvérezni; ki a nemzetek egyenjoguságát kimondotta, s a ráczok, az oláhok, gallicziaiak és horvátok most is azon állapotban vannak, hogy házaik küszöbén túl a német nyelvben kénytelenek mozogni; ki megígérte Bukovinának, hogy ámbár kis töredék, iskoláiba behozza anyanyelvét, s ez ígérését akkint értelmezte, hogy minden tudományok német nyelven taníttatnak, s a mellett szabad az anyanyelv szabályait is tanítani.

E béketörekvéseket a fellázadt népek irányában mi célszerűeknek és igazságosoknak láttuk. Eddigélé nem volt kellő sikerök, de reményünk van, hogy lesz. De mi felelősek vagyunk önknek e földön, s a túlvilágon az istennek, s úgy akartuk vezérelni a kormányt, hogy a mindenható, ki a népek sorsát mérlegezi kezében, azt mondhassa a magyarról: e nemzet megérdemli a szabadságot, mert tudott lenni igazságos más nemzetek iránt, a mellyeknek földet adott saját földéből, jogokat saját vérén szerzett, s öldököltetése után is elég nagylelkű volt testvéri kézzel a béke olajágát nyújtani.

Harmadik óhajtása a nemzetnek: hogy független léte Europa által elismertessék.

A mi harczunk épen ugy igazságos harcza a szabadságnak, mint volt az északamerikai a mult században, mint az volt Görögországé és Belgiumé az ujjabb időben. S gyönyörködve és meglelégedéssel szemléljük, hogy, a miként Északamerikának független létét kivívni a világ minden nemzetei segítettek, hogy a miként a hellenek szent emlékei között annyi volt az idegen harczos, mint a benszülött: Magyarország szabadságharczában is Európának minden nemzete képviselve van; s midőn egy részről a lengyelekből, az olaszokból, az oláhokból, értem a havasalföldieket, a németekből, a tirolekból egész zászlóaljokat alakíthatunk össze, Franciaországból, Anglia-, sőt Északamerikából is vannak harczosok bajnok-sorainkban. Világos bizonyosága annak, hogy a magyar szabadság megalapítása nem pusztán magyar kérdés, hanem olly alap, mellytől Europa többi népeinek szabadsága is feltételeztetik.

Hogy e harcz igazságos, azt én nem onnan származtatom, mivel az uralkodó ház bünei által jogait eljátszotta. Az természetes, hogy a melly uralkodó ház pártütökkel, sőt egyes rablókkal a nemzet elnyomására szövetkezett; a melly uralkodó ház a hittel szentesített alkotmány ellen fegyveres erőt küld be; melly uralkodóház az ország területi épségének erőszakos eltörlését megkezdette, és a melly uralkodó ház alattvalóinak legyilkolására idegen hadat hív be: az természetes, hogy az illy uralkodó ház elvesztette minden jogait, mind emberi, mind isteni törvények szerint.

De e harczot, e forradalmat ollyannak tekintem én, melly egy más, egy magasabb és belsőbb jogszerűséggel is bír.

Nem hasonlít ez az eddigi történet forradalmaihoz, mellyek mindig vagy a terrorismussal, vagy a nagyravágyással voltak rokonok. Ez tisztán a szabadságnak, tisztán a humanitásnak, és a hazaszeretnek forradalma.

Ez nem akar senkit büntetni; csak meg akarunk menekedni egy olly uralkodó háztól, melly a nép végtelen szenvedéseinek kútfeje volt; ez nem akar felmagasztalni senkit, hanem csak az országnak függetlenségét akarja biztosítani.

Nem mutat elő a történet forradalmat illy magasztos jellemmel; nem mutat elő a történet harczot, melly annyira ment volna minden kegyetlenségtől, nem értem a románok és rácok lázadását, hanem a harczot, mellyet mi a szabadsáért vivünk. És ha e dicsőség némi részben azon szelidebb koré is, mellyben mi élünk; de egyszersmind ollyan, mellyre midőn Európát büszkén figyelmeztetjük, ezáltal sympathiáját biztosítottuk, mert mi a forradalomra fegyveres erővel kényszerítve valánk, mert annyi szorongatások közepett is a győzelemnek eszközeit eddigelé a terrorismus körén kívül kerestük és találtuk fel.

Én még tovább megyek. Fontosságot találok abban, hogy a magyar forradalomnak ezen humanus jellemét kiemeljem. A ki figyelemmel kísérte jellemét az átalakulásnak, az e forradalmat nem csak jogszerűnek, hanem szentnek fogja nevezni, olly jótéko-

nyan hatott a nép külerkölcsiségére, oly megszentelt ihlettel ragadta ez meg az emberek elméit. Én legalább méltóbb nevet adni nem tudok egy oly átalakulásnak, mellynek következménye az volt, hogy e haza most egy nagy templom, és a nemzet benne egy önként áldozó sokaság; mellynek következménye az volt, hogy azokon kívül, kik tovább is szolgálí akartak maradni a habsburgi háznak, Magyarorszában nincs párt, nálunk, kik mindig pártoskodásokban szenvedtünk; hogy az elpuhultságnak párnájáról tömegestül kelt fel a nép és tódult harczosaink soraiba; melly átalakulásnak következménye az volt továbbá, hogy tömlöczeinkben a bünösök megfogytak, hogy míg az igazságszolgáltatás nem mehetett rendben, míg a pandurokat, csendbiztosokat katonai szolgálattételre használtuk, soha sem volt nagyobb a személy- és vagyónbátorság, mint most; hogy a nép ámbár nehezen, de szívesen viseli a háborúnak roppant terheit; sőt ezen átalakulás következése még a magános életre is kiterjedett: a gyülölközők megbocsátottak egymásnak, az elvetemedettek az erény útjára visszatértek, s minden erőből, a mi a lélekben van, csak a hazafiság szent akarata nyert táplálékot.

Azért nem azt mondanám én, hogy Magyarország forradalomban van. Nincs. Ez csak ujjászületése, feltámadása egy nemzetnek, mellynek tagjai először érzik azon holdogságot, hogy a világ teremtése óta most először egyenlők, szabadok és testvérek.

A mi ügyünknek nem is volt más ellensége, csak az austriai dynastia, mellynek hatalma kettőből állott. Állott abból, hogy némileg népfajokat a szabadság ellen fellázított; és állott hadseregéből. Legyőztük azokat, hadseregét pedig megvertük, a melly a főváros első izbeni elfoglalásának dicsőségében soha sem osztozott volna, ha a belső lázadást elő nem idézte s ez által a nemzet egységét meg nem törte és rögtönzött erőnkét meg nem oszlatta volna.

És mi természetesen azt hittük, hogy mi Austriát le fogjuk győzni, mert mással nem volt, nincs bajunk, ha a gondviselés határozni fog közöttünk a diadal ítélete által; vagy támogatni fog Europa bennünket, mint Görögországot, mint Belgiumot; vagy, ha ezt nem teszi, beavatkozása abból fog állani, hogy függetlenségünket elismeri.

Ez nem történt. — Az északi óriás megadta a segedelmet.

Én hajlandó vagyok megtagadni, hogy mi a 19-dik században élünk, a mennyiben nem értem, hogy azon Európa, melly minden nemzetet segített a szabadságháboruban, tőlünk még csak a negatív oltalmat is megtagadja. Nem értem, hogy a világszerte megállapított be nem avatkozásnak elve miért csak reánk nem alkalmaztatik. Nem értem Angliát, hogy felejteti látszik érdekeit s nézeteit, mellyek által eddig, politicájában vezéreltetett. És legkevésbé értem Franciaországot, melly megengedi, hogy győzelemre jussanak épen azon elvek, mellyeket ő saját státuséletéből proscibált.

A nemzetek sorsa kettőtől függ, a jogtól és fegyvertől. A jog mel-

lettünk van; fegyvereink győztek; és Európa mégis késik elismerni függetlenségünket. Reánk nézve szerencsétlenség, reájok nézve jogtalanság, hogy többet ne mondjak.

De ez nem maradhat, nem tarthat így sokáig.

Palmerston kimondta elvét, hogy azon harcz, melly az igazságtalanul kormányzó fejedelmek ellenében vivatik, igazságos harcz.

Midőn márczius 7-én indítvány tétetett az iránt, hogy a hadi szerzőmester milly fegyvereket adott ő felsége az angol királyné szövetségese mindkét Szicília királya ellen fellázadt népeknek, kik illy lázadásban vannak? Palmerston azt felelé „ő nem ellenzi a kívánt jegyzék előterjesztését, ha az indítványozó ur megváltoztatja e kifejezést „siciliai lázadók“ mert a fenforgó kérdésben elvbeli különbség van. Az indítványozó úgy vélekedik, hogy akármelly kormány alattvalói pártütők, kik jogaik védelmére fegyverhez nyulnak, mert azon iskolához tartozik, melly azt hirdeti, hogy a királyoknak istentől vett joguk van rosszul kormányozni népeiket, s ekkép a siciliaiakat lázadóknak bélyegezi, holott Szicília csak százados alkotmányát és régi elvítázhatlan jogait védi!“

A francziáknál Odillon Barott, Thiers és Lamartine mint a republica első külügyministerei, a nemzetek jogairól úgy nyilatkoztak, hogy azokat ők el nem felejtik, vagy ha ők elfelejtenék is, meg fog emlékezni azokról azon Franciaország, melly ha rövid időre szokott lenni szendergő, következetlen, de hosszan soha, melly jeles fiainak magas elveit meg szokta tanulni, de következetlenségeit nem.

És mit mondott Odillon Barrot 1848. febr. 4-én? „Ha az osztrák sereg más országok szabad intézvényei ellen beavatkoznék, szükség, kötelesség, becsületben járó dolog Franciaország részéről azt ellenezni, ha kell fegyverrel is. Mert örökké áll ama nagy igazság, hogy a népek magok uraik sorsuknak és nem más.“

És mit mondott Thiers február 1-én 1848-ban a forradalom előtt néhány nappal? „Midőn a szabadság bárhol fejlődik ki, természetesen, jogszerűen, a szellemi részvéten kívül minden más részvét nélkül, uraim, az szent. E szabadság szent, mint a most született gyermek; megbántani azt merény volna a természet, a humanitás ellen. Valóban mi ne vigyük a szabadságot sehova erőszakosan, vagy belopva, de ne tűnjük azt sem, hogy azt szuronyokkal nyomják el, a hol az magában kifejlik, mint tavasszal a fű: ott az, ismétlem, szent s Franciaország ne tőrje, hogy az bántassék.“

És mit mondott Lamartine azon körlevelében, mellyet körülbelül márczius elején 1848-ban minden hatalmakhoz szétküldött? Ezen elveket állítá fel „kormányt s kormányalakot változtatni természeti jog, mellyel bir minden nemzet, erre a jogczimet saját akaratából meríti. Az 1815-ki szövetséget Franciaország csak létezőnek tekintti, de jogszerűnek nem ismeri el. Szives és lélekszerű frigyre hívja fel a republica mind azon népeket, mellyek általában a szabadság s különösen a republica elvét fogadják el nemzeti létök alapjául.“

Igaz, hogy most ugyanazon Odillon Barrot Rómát bombáztatja.

Igaz, hogy most ugyanazon Thiers Velenczének ostromoltatását védi, és védi, hogy Róma szent emlékeit halomra döntik a francia golyók.

Igaz, hogy azon francia republica, mellynek megváltó elveit Lamartine olly hangosan hirdette a világ előtt, bölcsőjében látszik megfojtani a római köztársaságot, Velenczét sorsára hagyta, és megengedi, hogy mi magyarok az északi sas körmei által marczangoltassunk. — Ez igaz, szomoruan igaz. De én mégis azt hiszem: ha Franciaország belső dolgaival tisztába jön, nem lesz hűtlen elveihez, és védelmére fog kelni mindenütt az ifju szabadságoknak.

És épen azért a kormány kötelességének ismerte intézkedni, hogy a magyar érdekek mindenütt és folyvást képviseltessenek. Küldötteink vannak a Németföldön, Franciaországban, Angliában, Sardiniában, Rómában, Helvetiában és a magas portánál is; mellyre nézve megjegyzem, hogy a magas porta a non interventio és neutralitás elvét a legnagyobb dicsőséggel és részünkre eddig a legnagyobb haszonnal vette foganatba, ugy, hogy ha e két nemzet a multban arra volt teremtve, hogy egymást harcolja, eméssze, ugy látszik, jövendőben arra van hivatva, hogy összefogva mint két testvér, kelet sorsa felett uralkodjék.

A külföldi sajtó mindinkább kedvezően nyilatkozik ügyünk igazsága mellett.

A kamarákban mindenütt meleg felszólalások történnek mellettünk.

A diplomaták egyenként részvétellel jövendölnek ügyünkről, és belátják, hogy ha még a vén Austriát egy időre össze is lehetne foltogatni, ragasztani, de azon fontos helyet, mellyet keleten elfoglalt, csak egy hatalmas, a rendnek és erőnek alapján nyugovó magyar birodalom foglalhatja el. S így, ha függetlenségünk elismerését ez ideig csak a diplomatiában még mindig túlsúlyal bíró királyi érdekek hátráltatják; de hitünk az, hogy a népszerű kormányoknak és népeknek első szava lesz; azon Magyarország függetlenségének elismerése, mellynek ha szabadsága eltiportatik, a világ szabadsága ez országgal egy nagy tért, e nemzetben egy erős bajnokot vesztené el.

Meggyőződésünk tehát az: hogy függetlenségünk elismerése nincs messze jövendőben. És miért hisszük ezt?

Mert lehetetlen, hogy Európa kormányai eltűrjék, hogy az északi óriás a dunai tartományokon kívül Austriát is vazalljává tegye. Itt egy független hatalomra van szükség; és az nem lehet más, mint mi frigyben Törökországgal.

Lehetetlen, hogy ha a kormányok ezt eltürnék, az illy kormányokat eltűrjék a népek; az angol, mellynek érdeke, eltürje a francia, mellynek dicsősége és becsülete veszélyeztetné a muszka interventio és annak következménye által.

Lehetetlen, hogy Európa népeiben a jognak és igazságnak érzete örök hatalmával fel ne ébredjen, és által ne lássák: hogy ha a magyar

szabadság meggyilkoltatik, a magyar szabadságnak koporsója csak az első lesz, mely után az övök is sorban fog következni.

És lehetetlen, hogy Európa népei teljesen megfélejtkezzenek vagy érdekeikről, vagy méltóságukról, vagy kötelességeikről; s elnézzék azt, hogy a mely jogtalanság sőt gyilkolás a 18-ik században elkövetettet Lengyelországon, most a 19-dik században szemük láttára ugyanaz követessék el Magyarországgal.

Ez lehetetlen. Vagy ha ez mind lehető, akkor nincs isten a mennyben, és nincs igazság a földön.

Ez az, a mit önöknek előterjeszteni a kormány szükségesnek látta. T. i. ohajtotta a kormány, hogy a különböző népfajok lecsendesítessenek, ohajtotta humanitásból is, politicából is. Eddig még nincs teljes sikere. Azonban van reményünk hozzá; alapjai meg vannak vetve.

Ohajtotta, hogy Europa által függetlenségüink elismertessék. Eddig nem történt meg; de abban, hogy ügyünk igazsága mellett van Europa népeinek sympathiája, a közelebbi elismerésnek biztosítékát szemléljük. Okvetlenül megtörténik.

Belső erőnk, mellyen kívül csak isten segedelmére támaszkodunk, úgy áll, hogy a győzelem bizonyos, ha azon roppant erő, mely a nép millióiban és azon körülményben fekszik, hogy mi hazánkban harczolunk, az ellenség pedig ellenség közepett, kellőleg fel fog használatni.

Egy szóval, uraim, a dolog így áll röviden: „a mely nemzet elcsügged, az elvész, a mely nemzet bízik sorsában, az megtartatik; a mely nemzet meghasonlik egymás között, az is elvész; a mely nép és annak vezérei s vezérferfiái egyetértének, az megél.

Én a magam részéről, ki a történetet csak arra szoktam használni, hogy annak tükréből a jövőre combinatiót tehessek, így okoskodom:

Eljöttek a tatárok a 13-ik században, és Magyarországot vadul és irgalmatlanul elpusztították. Mi következett utánna? Az, hogy Magyarország még virágzóbb lett, mint volt azelőtt.

Eljöttek a törökök a 16-dik században, s meghódított hazánkat, kegyetlenül feldúlták. — Mi következett utánna? — Mint a mező a mivelés után, az ország még kiesebb lett, mint volt annakelőtte.

Eljöttek most a 19-dik században, tehát ismét három század közbesése után, a muszkák, és szenvedünk sokat, szenvedünk gyalázatot és kinokat, de én nem jóslatkép, mert nem vagyok próféta, hanem hitképen, mint gondviselésben hívő hazafi, azt mondom, hogy Magyarország e harmadik pusztítás után, mint a föld a harmadik szántás után, oly szép és oly boldog lesz, mint nem volt még soha.

Miénk a feladat, miénk a munka és dicsőség, de a felelőség is.

Önök, mi és általában a nép van hivatva e nagy munkára.

Ha győzünk, áldani fog a maradék, ha veszünk átkoztatni fogunk; nem győzünk, ha egymással villongunk, és átkoztatni fogunk; de áldatni, ha egyezünk a karatban és tettben.“

Jul. 28-án volt a második parlament, melyben hasonlóan egy fulminans beszédet tartott a népfajokkali kibékülés s emancipatio ügyében. Elfogadtattak.

Az ezután tartott parlamenti conferentiában indítványoztatván, hogy Görgei fővezérré neveztessek ki, keresztülvitte, hogy az országgyűlés ennek megtörténtét ne nyilvánítsa, hanem csak a ministeriumra bizza.

Ő maga akart dictátorrá lenni, s azért Kossuth és Görgei irányában mindig kétszínű szerepet játszó.

Egyszer itten le is mondott hivataláról. Nem akarok ugymond Kossuthnak expediense lenni (értvén a rendeleteket), én vádoltatván olly dolgokról, mikről mit sem tudok.

Két óra mulva azonban a ministerséget viszont felvállalá, sőt miután Kossuth Görgeivel nem találkozott, ő utazott el, részint hogy kiegyenlítést próbáljon, részint hogy Görgeit a sergek concentratiojára bírja.

Mercurius volt az olympon, telve mindenféle ujságokkal s istene az ujságíróknak, ki végre a Márcziusnak „impertinence“ait megunván, kimondá a delendam esse censeo-t.

DUSCHEK.

Előbb austriai kamarai másodelnök, azután pénzügyi titkár Kossuth bureaujában, utoljára pénzügyminister.

Közte és Monk (albemarlei herczeg) közt párvonalt kell huznom, ha másfél éves pályájára világító fényt akarok deríteni. Amaz incunabulum. Ez stereotyp kiadás. Amaz Károly és fia kezére dolgozott, ez Ferdinand és Ferencz József ő felségekére. Amaz Cromwelltől főhivatalokat fogadott el, ez Kossuthtól. Amaz a protectorért Irhonban csatákat küzdött, ez a Bácskaságban saját ministeri kezeivel megvert egy banknyomatót, ki a pakoláskor elkésett. Amaz az új királynak koronát szerzett, ez császárijának fél millió aranyat és ezüstöt adott át.

Rokonai közül néhányan egymás ellen harczolának, egy része a honvédek sorában, más része osztrák szolgálatban levén. Lehet hogy ez azoknak privát meggyőződésük, lehet hogy magáé a ministeré volt.

Legszébb, Hogarth ecsetére méltó, volt akkor, midőn bankgyárkaravanját, biztos számítás szerint 170 egynéhány kocsit, jobbadán lithographiai sajtót, miután a typographiai igen gyorsan dolgozott volna, egyik városból a másikba szállította. Xerxesnek hellasi expeditioját juttatá eszembe.

Vannak a kik nagy szakembernek tartják, mások mint financialis operatort s bankjegybevéáltót dicsérik. Proximus ardet Ucalegon. . . .
Ugy-e ?

A magyar bank buktatását rendszeresen vitte, nem pazarlás hanem fősvénység által. Soha senkinek sem adott annyit, mennyit kért, kivéve az öreg Bemet, ki egypárszor keményen megmosdatá. Hanem utoljára kifogtak rajta. Háromannyit kértek, mint mennyire szükség volt, s ekkép ő csakugyan két részt levonván, épen elegendőt adott.

Pár napi fogság után szabad lábra tétetett.

CSÁNY LÁSZLÓ.

Zalamegyei Csánban 1790-ben, forradalom elején született, mint bevégzett forradalom után mult ki.

Fiatal korában császári katona volt : de quietált.

Csány nem tartozott azok közé, kiket a forradalom magával ragadott. Öneréjén azáltal emelkedett ugyan, de körében mindenhol és mindenütt vezetni tudta, mint erélyes elhatározott jellem, ki céljai kivitelére mindent fel tudott használni.

Ernyedetlen szorgalommal pokolból is módokat tudott teremteni, s bátran elmondhatá :

.Acheronta movebo.

Bámulandó, milly ügyességgel hárita el akadályokat, mennyi praxissal tudta a közvéleményt mindenütt megnyerni, s bonyolítani a forradalom fonalát.

Kezdetben a Muraközben, Pozsonyban kormánybiztos volt. Mint ilyen dec. 10-én egy proclamatiót bocsátott ki, mellyben a fiatal császárnak trónra léptét törvénytelennek nyilvánítá.

Lejövén Pestre — december végén — ugy találta, hogy a kormány eltávozott. Megragadta az igazgatás fonalát, s azon napig (jan. 5.) mellyben a császáriak bejöttek, ritka ügyességgel vezette.

Lemenvén Debreczenbe, Erdélybe küldték mint főbiztost, de Bemmel sehogy sem sympathizált. Ő maga a szászok és oláhok irányában szigoru volt, akasztatott, lövetett, pedig az öreg amnestiát adott. A szászoknak nagy öröme telnék benne, ha itteni működését a Petion-éhez hasonlítani; de az inkább hasonlít a Toussaint-éhez. „Ki kell irtani, ugy mond, e fajt, mert nem ért meg a szabadságra.“

Az öreg e miatt igen haragudott rá, s tisztán megirta Kossuthnak, hogy tegye el azt az embert, vagy ő mond le.

Visszahivatott tehát Csány, s miután Debreczenben kimondák a függetlenséget, a közlekedési ministeri tárczát tukmálták nyakába.

Tukmálták mondom, mert Csány nem volt ministernek való ember, de azért kötelességét: a ministerium költöztetését pontosan teljesíté, mignem kiköltözteté az országból.

Csány Görgeinek testi lelki barátja volt s valahányszor ügye forgott fen a ministeri tanácsban, mellette szavazott.

Csánynak volt külföldre utlevele, pénze is volt, bár nem sok, s mégis ben maradt.

— Nem akarok ugymond hazámtól távul élni, midőn benne meghalnom lehet.

Felakasztatott oct. 10-én.

Bámulandó hideg vérrel lépett a bitófa alá.

HORVÁTH MIHÁLY.

Szegedi seborvos fia.

Csanádi püspök, fiatal korában — mint pap — nevelő volt egy pár főrangu családnál, mikor is több becses incunabulum birtokába jutott.

Legjobb korában levő corpulentus szép ember.

A forradalom előtt Magyarhon történeteit adta ki négy kötetben, munka, melly bár a censura bilincsei közt jött ki, a közönség figyelmét teljes mértékben megnyeré.

Óhajtom e munka hiányait teljesen e körülménynek tulajdonítani, bár az, hogy a Wesselényi-forradalomban az austria austeritást nem használta kutfőül, s Erdélyt illetőleg a leghiányosabb, leghuzagabb adatokat közlé, kárhoztatandó.

Mindamellettt hiányt pótol.

Püspökkorában megyéjében szóval tett a forradalomért.

A kormányt Debreczenbe követte, s itten az aprilisi ministeriumban a cultus-tárczát vállalá el.

Tudni akarják, hogy Kossuth e kinevezéssel azon balhiedelmet akará elhárítani, mintha ő a catholicismusnak ellensége lett volna.

Annyi bizonyos, hogy Horváth „Miháj a koldus“ — e czimmal tisztelé meg a Márczius — testestül lelkestül catholicus volt, s hivatalát mind papokkal tölté be. Sokat is lármáztak ezért rá.

Beütvén az oroszok, keresztes háborut hirdetett, s az egész országnak egynapi böjtöt rendelt.

Volt is ezért láрма!

Az orvosok kiszámíták, hogy egynapi böjtöt egyhavi jóllét hozhat helyre.

A nem-orvosok pedig rákiálták, hogy ez mit sem ér, mert az orosz cultusminister két napot fog rendelni az ellenkező célra, s ez az ő rendeletének hatását megsemmisítendi.

Az egészszet pedig senki sem tartá meg.

Pesten és Bécsen át álöltönyben Párizsba menekült.

B A T T H Y Á N Y K Á Z M É R.

Gróf Batthyány Kázmér gyakran neveztetett a magyar forradalom herczeg égalitéjának; azonban igen hibásan.

Csak annyiban hasonlított ehez, mennyiben a forradalom legkitünőbb aristocraticus egyénisége volt.

Azonban soha sem tartá szükségesnek, a kül színek jeleivel simulni a forradalom igényeihez. A francia herczeg megtagadá czimét s forradalmi nevet vón fel; Batthyány még a forradalmi ministerium lajstromán is gróful szerepelt.

A forradalmat tartalék-gondolat nélkül pártolta, csupán az ügy szeretetéből ragadta meg s maradt mind végig hozzá hí. Jellemében őszinteséget és lovagiasságot tüntetett; távol volt tőle minden álnokság, minden érdekhajhászat; s ekként sehogy — de sehogysem égalité.

Jóval a martiusi napok előtt tünt fel, a védegylet elnökévé választván.

A védegylet az akkori időszaknak legfontosabb politikai ténye volt.

Nyilt céljánál fogva a monarchia iparos tartományaival állt szemben; politikai irányzatánál fogva a kormány ellenében a legnevezeteseb agitationalis tért képezé, melly mint egy tüzpont a már akkor is nagyban felzaklatott szenvedélyeket központosítá, a túlcsapongó vágyakat egy irányba vezeté, s így a kormány legnagyobb figyelmét magára voná, különösen azáltal, mert míg az ellenzék minden korábbi tettei pusztán csak a nemesség, az intelligentia osztályát érinték és heviték, a védegylet lehető a nép utolsó rétegéig, s igényletre szólítá fel minden osztályok érdekeit és vágyait.

Ezen egylet élén állani annyit tön, mint milliók kíséretében a kormány előtt követelőül föllépni, s a szerény kérelem és óhajtság mögött a döntő hatalom súlyát mutatni.

Batthyány a lehető legfontosb szerepet vállalá, midőn élére állott.

Ő itt a legnagyobb tevékenységet fejté ki; az ellenzék egyéb gyűléseiben is azonban mindig részt vón. Mindamellet az élet kéjei sem nélkülözték őt, a sors kegyencét.

Márczius után is az ellenzékhez tartozott; a ministerium nem nagy

támaszt lelt benne ; mihelyt ez azonban a tett mezejére szólita mindenkit , Batthyány perczig sem késett szolgálatát felajánlani ; mint Baranya megye főispánja megyéje határvédelmét elvállalá , mely feladatában igen nagy erélyességet fejtett ki.

Folytonosan mindig toborzott ; a nemzetőrséget a lehetőségig organizálta , s honvédeit a csatába személyesen vezette.

Először is a dunapartokat tisztázza ki minden ellenséges tartaléktól , s így a Fridrik gőzös Eszékrröli feljövését lehetségessé tevé.

Később Szarvasnál megtámadá az ellenséges tábort ; azonban bárha ő maga és serge a legnagyobb hősiséget fejték ki , tért még sem nyerehte. Itt ő személyesen is megsérült.

Később mint kormánybiztos Eszék várának ellátásáról gondoskodott. Azonban miután a várat , különösen az őrségre nézve , olly karba nem helyeztetheté , hogy tartós ellenállást remélhetett volna , jan. elején Debreczenbe ment. A vár később elesett ; ezt ő itt előre megjósolta.

Nem sokára Kossuth őt bács-bánáti polg. kormánybiztossá nevezé ki ; s ő , mindenütt Perczel nyomdokaiban , erélyes igazságszolgáltatással , szigorú forradalmi. rendszabályokkal , és új organisatióval biztosítani igyekezett a vezér győzelmeit ; a diadalmas fegyverek mögött az igazság fenyeitő veszszzejével s az ígélet áldásos malasztjaival járt. Erélye itt fényesen igazolá magát , úgy hogy itteni kormánybiztossága valamint saját életének úgy az egész forradalomnak is egyik legkitünőbb pontját képezte.

Mint minister , egyénisége sehogy sem tünt ki. Ollyan volt mint a többi ; — a kétségbeesés küszöbén határozottságukat és erélyüket nem bírák fentartani.

Most Törökországban van ; úgy látszik hibe most is azon férfiuinak , ki őt a forradalomhoz szellemlánczokkal bilincselé.

VUKOVITS.

Vukovits Sabbas Fiuméből való , 30—35 éves , görög nem egyesült vallású , nős , egy gyermek atyja , azelőtt Temes megye alispánja , a magyar ministerium által mindjárt a rácz lázadás kiütése után k. biztossá neveztetett ki a temesvári kerületben.

Ezen állásában megmaradt egész 1849. május haváig ; s szinte a legerélyesebb kormánybiztosok egyikének tartatott.

Mint az ellenség rokonvére , ép azért neveztetett ki ez állásra , hogy pártatlanságával s nemzetiségével az elfordult kedélyeket visszahódítsa.

Működésének e részben nem nagy sikerét tapasztalta ; s más részről voltak, kik őt szerb sympathiákról vádolták.

Ezért erélyesebb modorhoz nyult.

1848. aug. 2-án feljött Pestre a ministeriumot az alsó vidéki zavarok iránt felvilágosítandó, s egyszersmind eszközöket ajánlani a kormány kezébe, mellyekkel e beteg achillesi sarkat begyógyíthatná ; az ajánlott szerek martialis természetűek valának, s ez időtől fogva a magyar ministeriumot csakugyan sokkal erélyesebben látjuk az ottani véressé fajult mozgalmak elfojtása ügyében föllépni.

Vukovits is a legszigorúbb rendszabályokat lépteté életbe ; miért is, tán Damjanichot kivéve, a leggyülöttebb egyéniség volt minden telivér szerb szemében ; annál jobb hangzatot nyert neve napról napra a magyar világban, ugy, hogy, bárha sem martius előtt sem utána a megyei élet horizonát hirve át nem hatotta, mégis már 1849. april havában a legnépszerűbb nevek egyike volt, és senkinek többé föl nem tűnt, hogy e hónapban az ugynevezett „tettek férfainak“ ministeriumában tárczával megkináltatott, mellyet el is fogadott.

A ministeriumban töltött ideje kettőről adott tanuságot ; első, hogy forradalom és radicalismus a lehető legmélyebben szűrődött át lelkén ; a multtal, mellyel harczban állt, soha sem egyezkedett s a mezőt melly előtte kinyílt, parlag vagy parlagosítandó földnek tekinté, hogy az igazság magvát bele hinthesse s az új fakadványokat hön ápolhassa.

Mint igazságügyi miniszternek első tette volt a hétszemélyes táblát elbocsátani s helyébe új rendszer szerint újat alkotni ; — s nem volt egy igazságügyi organum, melly irtó keze nyomát s teremtő ereje hatalmát ne érezte volna.

A második tanuság, hogy lehet valaki böles törvénytudó, a nélkül, hogy egyszersmind jó diplomata és kormányférfiú lenne.

A viszonyok hatalma sulyosabb vala, mintsem hogy nyílt szemmel mert volna a ministerium a közelgő vészfelhőkbe tekinteni ; behunya azért szemeit, s visioit hirdeté, s lelke nyugtalanságát árulá el, midőn önmagát ugy mint a hazát álságokkal altatá.

Igy Vukovits is ; ő szintugy meglepetve volt a komoly való által, melly bekövetkezett s mellytől mindenki félt, de senki előre látni nem akart.

Vukovits most Párisban van.

FŐRENDEK.

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND.

Bereg megyében Ardóban született 1783-ban. Testestül lelkestül magyar ember volt, de azért a forradalom kiütéseig a mérsékelt párttal tartott. Egymásután emelkedett a legfőbb hivatalokig. A mánási tábla alelnöke, koronaőr, septemvir, ugozsai főispán volt.

Jelleme páratlan szilárd, férfias vala. Vezette a felsőház üléseit, utóbb a honvédelmi bizottmány tagja lett. Debreczenbe lemenvén, a főrendeket buzdító szónoklattal fogadta, örömét nyilvánítván, hogy olly sokan gyültek össze. Midőn a *decheence* ki- vagy nem-mondása iránt tanácskozáának, ő az első mellett szónokolt s nagy befolyással volt arra, hogy a felsőházban is kimondassék, a minthogy azt alá is irta.

Követte a kormányt Szegedre, Aradra, Lugosra, s midőn ez utóbbi helyről vissza akart menni Aradra, elfogatott.

Vallomásait rettegés nélkül szokatlan hidegséggel tette meg, s önként bevallá, hogy a detronizálást sok részben előmozdítá.

Oct. 24-kén vitték akasztani. Hidegen, szivarozva lépett a bitófa alá s magyarkáját elajándékozá.

Haja, szakála ősz, ő maga testes ember vala, ki mint egy *Vergniaud* büszke öntudattal lépett a bitó alá.

A percztől fogva, hogy a forradalmi párt főnökei közé sodortaték, mindvégig hív maradt, s a visszalépésre soha még álmában sem gondolt.

Tagja volt a honvédelmi bizottmánynak.

R Á D A Y.

Ráday Gedeon, nógrádmegyei főispán, gróf és gavallér, s mint ilyen üzte a politikát is.

Születésére úgy mint nevelésére és szokásaira egészben magyar, már ennél fogva is elüti családot képezett a magyar aristocratia legnagyobb részétől, s volt ennek egyszersmind a társas életben opponense.

A politikai pályán elejétől végig az ellenzékhez tartozott s különösen Pestmegyében ő volt sok esztendőig a választó nemesség bálvány, mert a kortesnapok terheit legjobban bírta.

Úgyanakkor mikor az ellenzék több tagjai, Wesselényi, Kossuth és többen befogattak, ő is per alá került, s ekként az közel országgyűlésen felsőházi székét nem foglalhatta el.

Pestmegye választá meg őt első követének. Szentkirályit másodiknak.

E megye az országban akkoron már rég kezébe ragadá a reform fáklyáját és sok más megye tüzoszlopnak nézé azt, melly vezet a Chanaánba, az üdvök országába.

Sok jeles kapacitás merült itt föl s Ráday is itt simitá ki magát.

Ő nem nagy talentom sem nagy szónok; de nézetei tiszták s a parlamentararis viták csatárlánczának megnyitásában sok ügyessége van.

A kormány, megválasztatását mint per alatt levőét, megsemmisíté, s Pestmegye egy zajos ülésben, mellyben Részö Ensel három Ulászlói, négy 3. Andrásféle, s vagy tiz más különféle századbeli törvényeket idézett fel, azt határozá, hogy helyette, ha ő nem mehet is, senkit sem választ.

Ráday ekkor országos érdekü személyyé vált; ügyét majdnem minden megye a legnagyobb hévvel pártolá, mig végre ő maga lemondott.

Későbbi országgyűlés által a nemzeti színház főigazgatójává választatott.

Ő különböző rendszereket kísértett meg annak vezérletére nézve, de egygyel is alig boldogult.

Nem hagyhatjuk különben megemlítés nélkül, hogy Czakó, szerencsétlen drámairónk, benne legbiztosb támaszát találá. Ráday rendkívüli elöszeregettel viseltetett e szép talentum s valódi atyai jóssággal ez ifju iránt s hogy sorsa kimenetelét meg nem gátolhatá, annak nem az oka.

Ráday ellenzéki ember volt, ennek munkálatai nem igen feszíték meg őt; ő annak egyik lovagja volt, szerette az élénk életet, asztalnál úgy mint künn, s a politikában is a virgonczságot.

A forradalom a maga súlyteljes nyomdokaival, komoly és fenyegető arczával megdöbbsenté őt, megzavará kényelmeit.

Mindamellet az árral ment ő is, míg végre partra érve, a hullámoktól elmaradt.

A nemzetőrségben mint huszárkapitány szolgált; fényes huszár volt és nyalka, s a nemzetőrséggel ő is kivonult, horvátot kergetni.

A felsőház üléseiben egész dec. végeig résztvett, a mikoron is Pesten visszamaradt.

1849-iki dec. 10-iki hadi törvényszéken főispáni rangja elvesztése mellett az országgyűléseni részvét miatt kétévi várfogságra ítéltetett.

KÁROLYI GYÖRGY.

Károlyi György egyike a leggazdagabb magyar mágnásoknak, s ezért a sirba dőlt alkotmányánál fogva egyszersmind a legtágasabb politikai hatáskör nyílt előtte.

A gróf azonban nem nagy hivatást érzett magában politikai szereplésre; jószágai igazgatásával foglalkozott leginkább.

Azonban magas köre úgy hozá, hogy a politikától még sem maradhata menten.

Batthyány Lajos sógora, a leglelkesebb nők egyikének férje levén, önkénytelenül besodortaték s bárha német nevelése volt, csakhamar Széchenyi föllépése után ő rá is kihatott e nagy férfiú rendszere; mit ő nem kapott, megadá gyermekeinek a magyar nevelést.

Mint aristocrata s fényes család főnöke a kormányhoz, mint a haladás eszméivel érintkezésbe jött s megbarátkozott magyar, az ellenzékkel tartott. Politikailag conservatív, társadalmilag haladó párti volt.

Mindkét oldalon ugyan inkább figuráns volt; készültsége vagy is ennek hiánya, még ha akart volna is, nem jogosítá nagyobb szerepre.

Különben ha egész lelki buzgósággal egy iránynak szenteli fel állása tekintélyét és eszközeit, ez benne nagy támaszt birandott.

Amphibialis politikai állása teljesen sikertelenné tevé életpályáját; sikert különben nagyobb hévvel soha sem hajkászott, a mi azonban körüle történt, azt nem ignorálá. Az ország fokozatos előhaladásától el nem maradt, sem elő nem mozdítá sem nem gátolá; legfőlebb a nemesek megadóztatási terve okoza neki egypár boszús napot; gazdálkodási rendszere által azonban ez innen háramlható hátrányát jó eleve fedezni igyekvék.

Parlamentaris élete semmi pontot nem tartalmaz, mellyel a közép-szerűsége fölülemelkedett volna; szónoklatai rövid észrevételek voltak, vagy egy hidegen elvetett periodus, melly ha világos volt, egész érdemét kimerítette.

Az 1848-iki napok nélküle, a forradalom sok tekintetben ellene érkezett súlyos léptekkel Magyarország politikai határára.

Márczius után pesti nemzetőri őrnagygyá választatott; a forradalom alatt legmélyebben érzé, hogy : beatus ille, qui procul negotiis, etc.

A magyar fegyverek szerencséje azonban rá is szédítőleg hatott; s midőn Kossuth Budapestre bevonult, díszkocsiját küldé elébe, melyben az a várost bejárá a gróf által hajtott lovakkal.

E hódolat keserü gyümölcsöket termett számára; kéthavi fogságra s 150,000 pft pénzbírságra ítéltetett, az első kegyelem utján elengedtetvén. —

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS.

Erdélyi aristocrata. Büszke, mint egy spanyol grand, kegyetlen mint egy velencei patricius a tizek közül, hiu, mint egy Medicis.

Már fiatal korában az oppositio zászlója alá esküdött. Szónokolt a nép érdekében, pedig a legkegyetlenebb földesurak egyike. Élete folytonos *chronique scandaleuse*, melyben álompor, erőszakítétel stb. játszák a főszerepet. Hány Verséghi nincs Erdélyben, ki Wesselényinek szakasztott mása?

1819-ben mint alig 26 éves ifju az urbéri codex visszavetésére agitált s nagy befolyása is volt. 1825-ben Magyarhonba jött át, hol hasonlólag az oppositio tagjai közt szónokolt.

Azután visszamenvén Erdélybe, minden megyében és székben jószágot szerzett magának. A marcalis székeken megjelent s igyekvék a megyében az oppositionalis szellemet fölkelteni. Egy Kolosmegyében elmondott beszéde ébreszté fel iránta a közfigyelmet.

Az 1834-ki erdélyi országgyűlésen vezette az ellenzékét. Nem akarván a kormány beszédért engedményezni, sajtót szerzett s titokban nyomtatá. Feleletre szólítva, követi sérthetlenségére hivatkozáék s magát a megyék pártfogásába ajánlá.

Mint egykor Cromwell a parlamentet, olly mennydörgő leirattal oszlatá el. I. Ferencz is ez országgyűlést, korlátlan hatalma kir. biztost nevezvén ki.

Ez intézkedés ellen hatalmasul agitált s nem tartván Erdélyt az ellenállásra elég erősnek, Magyarhonba jött át, hol Kossuth perbefogatása alkalmával ő is perbe fogatott és száműzetett.

Eltelvén száműzetési ideje, (mialatt ő Gräfenbergben volt, hol meg is vakult) visszatért Magyarhonba, hol a forradalom kezdetén maga is

agitált. A magyar kormány beszlő-szolnoki főispánná nevezte ki, de világtalansága miatt hivatalában rosszul járt el.

Fiatal neje gondossága a világtalannak sok komor perczét deríti fel.

Wesselényi nem szép, de kellemes külsőjű. Szavai és tettei furcsa contrastot képeznek.

Két könyvet irt : Balitételek, nyomtatott Bukarestben s egy Szózatot, nyomtatott Lipcsében.

Róla beszélnek, hogy midőn Ferencz császár Erdélyben utazott, egy helységből ő szállítá a másikba.

Híres betanított lovai valának.

Utközben a lovak közé vág s a gyepelöt közéjük veti.

Veszélyes uton vágatva haladának.

Nem sokára egy mélység elébe érnek.

A császár elszörnyedve nézi a vészt, mi előtte állt, egy percz s a kocsai a mélységbe esett volna.

A báró egyet fűtytyent s ó csoda! a lovak megállának.

Látja, mond a báró nyugodtan, ilyen a magyar nemzet. Eressze meg gyepelőjét, mert a vész perczében egy fűtyre megálland.

BÁRÓ VAY MIKLÓS.

Koronaőr s több pozsonyi országgyűlésen a conservativ párt vezére.

Az utolsó pozsonyi országgyűlésen ő volt az, ki Kossuth válaszfeliratát a felsőházban megbukztatni tudta.

Büszke, de jó gondolkodásu mágnás. Mindenek felett tudja, hogy mágnás, de azt is tudja, hogy magyar ember.

Március után nem mintha Kossuth zászlója alá kivánt volna esküdni, hanem egyenesen a célból, hogy az aristocratia ne veszítse el befolyását, az erdélyi kir. főbiztosi hivatalt elvállalá.

Folytatá is egész addig, mig Urbán Kolosvárt (nov. 15. 1848) be nem vette.

Hivatalát, bár mint igyekvők is, nem tudá betölteni.

Az alsóbb rangu kormánybiztosok nem engedelmeskedtek neki, a fél ország lángban, katona semmi, pénz semmi, mindenfelől ellenség. Ha mind e bajok elmaradnak a legáldottabb, legjobb ember ő lett volna. A bajok azonban erejét túlszárnyalák.

Az akkori lapok azzal is vádolák, hogy az erdélyi aristocratia által le engedé magát fűzetni, s ekkép, bár akaratja ellen, de Erdélyből vendéet csinált. Ő akkor minden esetre a *de la Roche-Jaquetin* szerepét játszta volna.

Nem tudom.

De, hogy az oláhoknak a balásfalvi gyűlést megengedni tapintatlanság volt, az áll.

Az octoberi napokban miniszerelnökké neveztetett ki, de a tárczát nem vállalá el.

ID. GR. BETHLEN JÁNOS.

Erdélyben tagadhatlanul a legjobb politikai capacitas. Hajdan az oppositio sorában küzdött tántorithatlanul, az ajánlott főhivatalokat nem fogadta el.

Az erdélyi országgyűléseken a legjobb szónokok közé soroztaték, ember, ki a pártok közti viszályokat kiegyenliteni tudta.

A márcziusi napokban Erdélyben a reformok zászlóját ő tűzte ki, s első tette volt, a két egymással szemben álló pártot kiegyenlítani akar- ni. Hogy nem sikerült, ő nem volt oka. Következő körlevele világos tanuság :

„Azon események által, mellyek Európa csendét felforgatással fenyegetik, felszólítva érzők magunkat mi, kik itt Kolosvárt jelen vagyunk, egy minden pártszinezet nélküli nagy gyűlésben egyesülni s hazánk jövőjét, a csendet és békét csak úgy remélvén biztosíthatni, ha a feledékenység fátyolát vetjük a multra: kezet nyujtottunk egymásnak arra, hogy a közgyűléseken a következő tárgyakat igyekezzünk kivinni :

1) Hazánk jövőjét s önfentartásunkat csak is a két testvérhaza egyesülése által látjuk biztosítva , ezáltal látjuk megerősítve az austriai háznak kormányát is, mellyhezi alkotmányos kapcsolatunkat hazánk fenmaradhatása nélkülözhetlen feltételének tekintjük, mellynél fogva a testvérhon középponti megyéjét felszólítandónak véljük arra, hogy eszközölje követei által , miként a testvérhon elfogadván azon baráti kezet, mellyet neki Erdély a közelebbi országgyűlésen nyujtott, az Unio létesítésén munkálódjék.

2) Szorgalmazzanak a megyék minélelőbb országgyűlést, mellynek fő teendői közé sorozandók :

a) Köztelherviselés.

b) A nemességnek minden teherben, u. m. adóban , katonai élelmezésben, katonaaállításban való osztozása.

c) Törvény előtti egyenlőség.

d) Az urbéri viszonyokból való végképeni kibontakozás, hogy az urbéres osztály illő megváltatása eszközöltetvén , az birtok által is köt- tessék a honhoz.

e) A székely nemzet nyomasztó sérelmeinek siető orvoslása.

Ezek azok, a mellyekben megegyeztünk s mellyeknek létrehozásán teljes erőnkben igyekeztünk, s arra szólítjuk fel ezen levelünk által minden hazánkfiát, hogy a cél nagyszerűségét átlátva, nyujtson segítségkezet annak elérésére, s elfeledve minden pártkérdéseket, ezeknek határozatba vételére fordítsa minden figyelmét.

Végre az ügy szentségére szólítunk fel mindenkit, kinek a baza java szíven fekszik, feledjünk minden pártviszályt, önzést s egyesítsük erőnket a nagyszerű cél elérésére, s teljes erőnk megfeszítésével arra, hogy a testvérhon példájára, hol minden mozgalmak a legnagyobb renddel s a közcsend megháborítása nélkül mentek véghez, itt e kisebb testvérházában is a csend és rend sehol meg ne háborittassék, csak így lehetvén remélnünk, hogy elérjük azon szent célt, melly mindnyájunknak szíven fekszik, a békés átalakulást.

Annak bizonyosságára, hogy ez a fenemlitett gyűlésből költ, aláírjuk.

B. Jósika Lajos.

Id. Bethlen János.

A forradalomban különben részt nem vett elv- és meggyőződésből.

Ugyanezért nem fogadta el az ajánlott főhivatalt (septemvirség) sem.

Sokan azt hiszik, hogy színfalak mögött igazgatá az erdélyi oppositót.

Mindegy.

TELEKI JÓZSEF.

Magyar tudóstársasági elnök s Erdély volt kormányzója. Két nevezetes dolgot említhetni meg életéből: hogy Magyarország történetét még a múlt században kezdte el írni s most sem végezte be. S hogy az unio alatta létesült. Kormányzási korában készítettek egy halva született urbéri codexet is. Különböztetnek, hogy igen tudós és sok ismerettel bíró ember. Tavalay érdemül tulajdoníták neki, s most vádolják, hogy az uniót keresztülvitte — pedig ebben annyi érdeme volt, mint Capet-nek a forradalom előhozásában — nem tudta meggátolni.

HUNKÁR, FŐISPÁN.

Veszprémmegyei, szolgagyőri születés. Körülbelöl 52—54 éves.

Fiatalabb korában kir. ügyvéd volt.

A francziák elleni insurrectioban mint kapitány szolgált s vitézségeért leopoldrend-keresztet is kapott.

Más hivatalt nem viselt, gyakrabban választatott alispánnak, de soha sem vállalta el, személyes ellenségeskedésben levén Rohonczy udv. tanácsos és alispánnal.

Mindig határozottan az oppositio mellett küzdött, s ellenfeleit elménczségeivel sujtani kedvencz eszméje volt.

Igy például egy alkalommal F... A... kamarás szónoklata közben a megyei gyűlésen veregetvén az asztalt, hidegen mondá: ne üsse kamarás úr a posztót, melyet a szegény paraszt pénzén vásárlánk. Annak fája nélkül fázhatnak itten.

Az 1844-diki országgyűlésen Kocsi Horvát követtársát, a conservativ embert — mindig leszavazta, erre és arra is magyarázható lévén az instructio.

Egyik megyei gyűlésen felhozá, mikép rablátki Sobriék. Betörvén Sobri, ő löni akart. Minek azt? ugymond, mi többen vagyunk, s nem volna arány. Azután nejével — ez grófleány — levették a pinczébe, de előbb bundát s meleg czipőt készítvén számára. Ezüstjét, pénzét, fegyvereit — egy kardot, puskát spisztolyt kivéve, — elrablátk. Hat pár ezüstöt is hagytak ott, mert úgy mondák, illy uri tanyákra vendégek is járnak.

A forradalom után veszprémmegyei főispán lett. Debreczenbe, Szegedre, mindenüvé követte a kormányt, de annak teljes felbomlása után a komáromi várba menekült, s onnan Amerikába bujdosolt.

Hunkár magas, csontos de szép, szabályos ember volt, arczán egy sebbel, melyet az insurrectióban kapott.

Törvénytudó gyenge, de annál jobb historicus volt, ki mindig II. József korát idézte

Rendesen fehér köpenyt viselt.

BEÖTHY.

A pozsonyi országgyűléseken Biharmegyének követe volt, azután Biharmegyének főispánja lett.

Beöthy vén ember, fiatal lélekkel. Ősz fej 25 éves energiával. Szereti az éljeneket, de sokkal makacsabb, hogysesem gondolkodását éljenért feláldozná.

Nincs annyi judiciuma, mint gyors felfogása, s olly gyors felfogása, mint elméssége, melly olly kiapadhatlan, mint Arethusa forrása.

Biharmegyében vezette az oppositíót. Szerette volna az országgyűlésen is vezetni, de erre több kellett volna. Tagadhatlanul egyike volt a felsőház legjobb capacitásainak s ezért tünt ki ottan inkább mint alatt. Beöthy kis ember. Ha szól, szemében mondhatlan tűz ég, s taglejtés nélkül tán szólni sem tudna.

A kényelmet rendkívül szereti, legalább két követ helyét elfoglalja apró lábaival.

Kivéve, hogy neve alá írta e szót „főispán“ a forradalomban majd mi részt sem vett. Elment ugyan mindenüvé, hová a parlament bujdosolt s társait mulattatá élvezivel, de egyebet sem tett.

A Mozaik írója a jerichoi trombitáshoz hasonlítja. Ha ezt arra érti, hogy az ellenfél falait ostromolni, saját és párthiveinek elveit trombitálni igen alkalmas: igazza lehet.

UJHÁZY LÁSZLÓ.

Sárosmegyei születés, 60 éves.

Kitünőbb szerepet a forradalom alatt kezdett viselni, azelőtt csak megyéjében, mint ki annak szellemére befolyást gyakorlott, levén celebritás.

1848. sept. havában egy szabad csapatot alakított.

A forradalom alatt sárosmegyei főispán volt, s mint kormánybiztos a komáromi várba ment.

Kemény, mondhatni, túlszigoru ember. Elvből tett mindent, s ha az úgy kívánta, legszigorubb rendeletéből sem engedett egy hajszálnyit sem.

Kis, sovány ember. Hosszudad, halvány, beesett arczczal, szürke hajjal, fehér bajusszal és szakállal. Mindezek alakjában csodás, rejtelmes, mondhatni — borzalmas módon egyesülnek.

Bárki is az első perczen tétlen vén embernek mondaná, s csak közelebb vizsgálat után árulja el a tevékeny s csoda-agilis embert, ki körében a forradalom érdekében annyit tudott tenni.

Rendesen közhonvédöltönyben járt veres csákovával.

Komárom capitulatioja után ő is amnestiát kapván, Amerikába bujdosolt.

PARLAMENT.

1848. július 4-én ült össze az első magyar parlament.

Mielőtt egyes tagjai, a benne fölmerült egyéniségek leírásához fog-nánk, maga a parlament s annak működése fölött szemlét tartani nem leend fölösleges.

Bámulandó, mennyi energiával, lelkesedéssel tudtak a pozsonyi országgyűlések magoknak, tettöknek, akarataknak tekintélyt adni.

Tekintsétek meg csak a két évtized történetének lapjait.

Nézzétek meg, mint vivott ki jog után jogokat, úgy, hogy azok láncszemként folynak egymásból.

A magyar nyelvet diplomaticai rangra emelték, a jobbagyság su-lyos sorsán enyhítének, a vallásszabadságot kimondották s a közleke-dést sok részben javíták.

Kiüt a forradalom. Megkésztetnek az 1847¹/₈-iki törvényczikkek, összehivatik a parlament.

A nemzet, Europa függeszti rájok szemeit, feszülten, váraozással.

Közhiedelem vala, hogy a név változásával változandik a közszel-lem is, s melly ezelőtt oly jeles vala, az országgyűlés, százszor fölülmu-landja azt a parlament.

Hogy is ne? működésöknek nagyobb tér vala nyitva, mit remélni seu mertek, kivíya áll előttük s ők tudandják azt stabiliálni.

Hiu képzelődés, füstbe ment remény!

A parlament viaszbabu vala, hajtható idők és körülmények által,

Akarata nem volt, tette nem volt.

Akart, tett, mit elébe szabának.

Bírálni nem tudott, hisz az echo sem bírálja, mit kimond, hanem teszi, mert — más már kimondá.

Mi okozá ezt?

Hol valának az ernyedetlen, a lelkes, a jellemes férfiak, kik azelőtt a reformok terén lobogtaták a haladás zászlóját?

Vagy a ministeri padokon ültek, vagy visszavonulának, vagy nem hallattattak ki.

Nem akarjuk, ha igazságosak akarunk lenni, nem is tehetnők azt, a ministereket (értem az elsőket) gyávasággal vádolni.

Mit ember tehet, mindent elpróbáltak ellenében annak, ki köztök, nélkülök, akaratjok ellen szötte az események fonálát.

Sokat máskép akartak. Hasztalan.

Ki a nép szeretetét teljes mértékben birta, hihez az fanatismussal ragaszkodott, megsemmithette volna a föllépőt.

És e ministerium is visszavonult, mint visszavonulának sokan azelőtt már a perczben, hogy Kossuth a forradalom veres tollát tűzte ki kalapjára.

Volt még egy párt, a ki nem hallgatottaké.

Ez hol „törpe minoritas“ hol „macskazenére érdemes“ clubb vala.

És soha ki nem hallgattatának.

Kérték, könyörögtek isten és a magyar haza nevében: ne huzzanak ujjat a királlyal, lépjenek le a térről, mellyre álltak.

Ki nem hallgattatának.

S midőn az april 14-iki a vészhozó *coup d'état* elkövetését elhatározzák, felálltak ez emberek, elmondták annak következményeit, megjósolák az eseményeket.

Ki nem hallgattatának.

És nem hallgaták ki őket azután, s midőn felsóhajtának, bár hallgattuk volna ki őket: már késő vala.

Ebben fekszik a parlament elfajulásának oka is.

Kik azelőtt a zászlót vitték, nem állának a cselekvények terén s kik arra fölléptek, sem kellő ismerettel, sem kellő szilárdsággal nem birának igazán képviselni a népet.

Ők teremték a forradalmat, ők képviselték azt, s bukása leginkább őket sujtá.

S mit tön a parlament, mert vezérei ugy akarák?

Kimondák a magyar nemzet és nyelv elsőségét, a Gleichberechtigungot chimärának nevezték s Szegeden, mielőtt egy év eltelt volna, ugyanezen parlament a nemzetiségi egyenjogúságot törvénné tevé.

Austriától el akart szakadni s a végperczekben mégis hajlandó volt Austriával alkudozni.

... Volt, mult! ... a parlament mozaikköveit egyenkint megvizsgálni nem leend hasztalan munka.

* * *

Parlament-i ülésezések három helyt folyának.

Pesten jul. 2-től, dec. 31-kéig, mikor a képviselők hg Windischgrätz bevonuló seregei elől Debreczenbe menekültek.

Debreczenben azon idő alatt, míg a kormány onnan Pestre vissza nem tért, tehát máj. végeig.

Azután Pesten egyetlenegy ülés tartatott.

Innen Szegedre vonultak s július havát ottan tölték el. Kétszer ültek össze nyilvánosan, conferentia majd mindennap volt.

Kezdetől végig egyetlen parlament volt, tagjai kevés változtatással mindig ugyanazok voltak.

Legnevezetesebb tagjai characteristicáját ide igtatom.

PÁZMÁNDY.

D é n e s, mint apja, ki Kölcseynek igen jó barátja s felsőházi tag volt, Komárommegyét képviselte. Lön elnöke a képviselőháznak s az maradt egész januárig.

Debreczenben titkos ülésben ajánlá, hogy I. Ferencz Józsefet ismerje el az országgyűlés magyar királynak, de leszavaztatott.

Januárban itt maradt. Windischgrätz által elfogatott, de viszont szabadon eresztették.

Azután a magyarok fogták el, de ezek is szabadon ereszték.

Bejövén Haynau, ő fogatta el, de viszont szabadon ereszték.

Jellemében semmi political szilárdság, különben becsületes ember

ALMÁSSY PÁL.

Gyöngyösvárosi képviselő s Pázmándy után országgyűlési elnök Debreczenben. Hevesmegyében mint Keglevich barátja, ezzel feje volt az ellenzéknek. Atyja mint kormánypárti, saját elveit akarván benne kifejleszteni, nevelését egy papra bizta, ki szép tehetségeinek egészen ellenkező irányt adott.

Deli alakja miatt kedvencze volt a nőnemnek.

Nagylelkű, pazar, könnyelmű ember, ki roppant jószágait rendesen sequestrum alatt bírta.

Ő volt, ki aprilis 14-kén a parlamentben kimondta a függetlenséget. Kimenekült.

PALÓCZI LÁSZLÓ.

Miskolczvárosi képviselő s korelnök Szegeden. Ez öreg komoly férfit elnöki székében látva azt gondolható az ember, hogy Pestalozzi ül kisedei közt.

Régi gladiator az oppositio sorában, becsületes, de heves ember, ki e szellemét több pozsonyi országgyűlésen kitünteté.

Csak néhány képviselőről szólandunk.

A legtöbb nem tünt ki. Mit tön, jobbadán a bal vagy jobb oldal részerei szavazás volt.

Más része major lett, mert szeretett pléhgallérral parádézni s nem menni a hadba.

HAJNIK PÁL.

A forradalom kezdetén belügyministeri tanácsos volt. Madarász bukta után az országos rendőrség a belügy egyik ágává tétetvén, osztályfőnökévé Hajnik neveztetett ki.

A legresolutusabb emberek egyike. Január elején is utolsó távozék, utolsó hagyta el Pestet júliusban is.

Becsületes ember, s épen azért tárczáját nem igen tudá betölteni, sem saját tárczáját megtölteni, mint eldődje Madarász.

Hivatala élére olly ember kellett volna mint Foucher, de ő minden egyéb volt, csak Foucher nem. A legroszabb kémei voltak, annyira, hogy mindig utolsó volt, ki valamelly pesti dolgot megtudott.

Különben szilárd, buzgó ember vala. A keze alatti statusfogyokkal igen humanus módon bánt, mert elvei ellen volt, valakit political vétekért büntetni. S ha azt tette is, csak a legnagyobb kényszerülésnek hódolt.

A parlamentben mint pestmegyei képviselő működött.

Törökhonba menekült.

TELEKI LÁSZLÓ.

Képviselő volt, s utóbb követ és emissarius a francia köztársaságnál. Ritka eszü, ritka készülletü, s igen sok humanissal bíró ember. Legjobb korában van. Selypitve halkan beszél, de beszédében sok a velő, sok az ész, sok az ismeret s legtöbb a politikai érettség. Ha ír, stilje gyönyörü. Párisban igen sokat tett arra, hogy a magyar ügy iránt sympathiát támasszon. Munkái „*de la Hongrie*“ (a dolgok folyamát hg. Windischgrätznek Pestre jöttéig előadja) „*die Russische Intervention*“ azt részben igen segíték. Ha Mirabeaunak olly gyalázatos nem lett volna multja, Teleki Lászlót hozzá hasonlitanám, mert annyiban hasonlítanak, hogy mindkettő aristocrata létére testtel lélekkel a democratiáért küzdött. Drámája „Kegyencz“ sok drámai talentumot bizonyít.

TELEKI DOMONKOS.

Erdélyben oppositionalis vezér volt, a márcziusi napok után mint Küküllőmegyei képviselő vett részt kezdetben a dolgok folyamában, de utóbb semmibe sem elegyült. Az unio ügyében az erdélyi országgyűlésen mondott beszéde velős szépségeért figyelmet ébresztett. Ő volt Erdélyben az, ki jobbagyainak az unio kimondása előtt elengedte a robotot.

SZENTKIRÁLYI MÓR.

Jászkun kerületi képviselő; és kapitány volt — kinevezve a magyar kormány által.

Azelőtt a pozsonyi országgyűléseken követkedett, mint jelentékenyebb tagja az oppositiónak.

A forradalom kezdetén mindjárt meghasonlott Kossuththal, átalán nem pártolva a tért, mellyre ez lépett.

S így történt, hogy decemberben nem ment le, miért a forradalom férfiai kigyót békát kiáltának rá.

Pest visszavétele előtt Bécsbe ment, megházasodott s ma már orvosi gyakornok.

Szép tehetségü ember. Elméje éles, felfogása gyors s argumentatio

logikai renddel felhozvák. Azonban végetlenül feledékeny ember s ezt és hangjának kellemetlenségét előbbi tulajdonai nem tudák kipótolni.

Hogy sok politicalai tapintattal bír, azt tettei mutatják. Azt pedig, hogy a közvélemény szavával mert dacolni, szeretem erélyességnek inkább mint gyávaságnak tulajdonítani.

Az orvosi pályán szerencsésebb lehetend, mint a kapitányin.

LUKÁCS SÁNDOR.

A parlamentben mint győrvárosi képviselő a bal oldalon ült; ritkán beszélt, de akkor hevesen s a közfigyelmet fölébresztőleg. Különösen szerették a nők e kis, barna szép haju fiatal embert.

Aztán a győrmegyei kormányt vette át, s mint ilyen, túlszigorral bár, de pontosan betöltte hivatalát. Fejére tetemes díj volt kifizve.

Bevonulván a császári sergek Pestre, ő is lement Debreczenbe s a ruhabizottmány elnöke lön.

A mesteremberek átka volt : a közpénztárt nem hagyá zsaroltatni s mégis olly gyorsan és annyit tudott előállítani, hogy a közbámulást kivívta.

Főbüne, hogy töméntelen adósságot hagyott maga után.

SZACSVAI IMRE.

Biharmegyei Kis-Győrökön született 1818-ban.

Az országgyűlésen Nagyváradot képviselte, s mint ilyen a pártokat egymással kibékítő szellemben működék azon.

S valóban volt is beszédeiben valami szelid kedélyesség, mi igen alkalmas vala csendesíteni a zúgó viharokat.

Lemenvén az országgyűlés Debreczenbe, elsőik közé tartozott, ki határozottan a republica ügyéhez állt, s maradt mindvégig annak hive.

Szokott jellemöket itt tartott beszédei sem vetkezék le. A republicai bombákat e szelid ajkáról hallgatni olly sajtáságon jött az embernek.

Mint jegyző még Pesten kezdvén el működni, Debreczenben is foly-

tatá e hivatalt, s jelesen saját vallomása szerint a detronizálást kimondó okirat megkésztői egyike volt.

Halálos ítélete ezzel s másfelől azzal, hogy azt az országgyűlésen ő olvasá fel, van motiválva.

Felakasztatott oct. 24-én.

AZ ESTI LAPOK DEBRECZENBEN.

A cautiót Szunyog Rudolf tette le érte.

Tulajdonképi szerkesztői Kovács Lajos és Kazinczi Gábor.

Az első Széchenynek intime barátja, a tiszaszabályozási hivatal tagja, a közlekedési ministeriumnál álladalmi titkár, s Szathmármegye képviselője.

Kovács L. a forradalom előtt az ellenzék sorában küzdött s megyéjében s utóbb Erdélyben nevezetes szerepe volt.

A forradalom után azon párthoz csatlakozott, melly alaposabb political nézetekkel bírván, royalis gondolkodásért hosszabb ideig — főként a madarásziánusok reszéről — közgyűlölet tárgya volt.

Kazinczi Zemplént, Hunfalvi Szepesmegyét képviselte.

Mindkettő ismeretes literator, az első csinos de bombasticus novelláiról, az utóbbi az Athenaeumban megjelent értekezéseiről.

Az Esti lapoknak két rovata volt, komoly és humoristícai.

Komoly rovatát a fenebbi három férfi kezelte.

Vezércikkei alapos tárgyismerettel voltak írva. Czeljok volt viszonyaink s az akkori viszonyok iránt fölvilágositani a népet s oda vezetni a dolgot, hogy ez a kibékülési politicát követelje. A forradalmi fegyverek szerencséje, az april 14-diki határozat — mi sem ingatá meg őket. Folytaták a küzdelmet, mig lehetett, s midőn látták, hogy az árviz ellenében uszniok lehetlen — a cselekvények mezejéről visszalépének.

Humoristícai rovata épen olly nevezetes volt.

S tulajdonkép ez vala, mi annak népszerűségét megszerzé.

Antipodese volt a Márcziusnak s Madarász-Mercurnak.

Homeopatisch pilulákkal, allopatisch csöppekkel, s ha ez nem használt, bombákkal, kartácsokkal küzdött ellene.

Szídta, nevetségessé tette, mint szeszélye hozta magával.

Kileste a policzajminister gyöngéit, lefesté veres tollával, zöld kalapjával, lerajzoló lovagolva, s hivatalszobáinak titkait.

Utóbb adatokat találván, mikép lopák meg a ministeri kezek a Zichy féle gyémántokat, a dolgot a közönség elébe tálalta.

Volt is dolog! a nép felzúdult, az országgyűlés felzúdult, s fine finali — Madarász megbukott.

Igy buktatá meg Csernátonit is, de ki nem volt a Zichy perben compromittálva, s írói pályáját saját biographiájának leírásával végzé.

És az Esti lapok humora kiapadhatlan volt, s annyival népszerűbb, mennyivel inkább elárulá a Márcziusnak minden czikke méltó haragját.

S vala is dolog minden este, midőn e lapok megjelentek! amugy ostromlák a hivatalszobát, a kabátos embernek nélküle lefekünnie lehetlen lett volna.

Az volt, melly a kedélyeket mindig vigan tudta tartani, s a legüdvösebb dolgokat játszva követte el.

I R I N Y I.

Mellékneve József.

Nem vétendő össze az üres eszű és nagy hangu Irányival, Madarásznak ezen egyik uszálytartójával, kinek különben szerencsétlensége volt, hogy bár mi okosat tett, Irányira, s bár mi bolondot tett, ezt Irinyire fogták.

A forradalom éveit Irinyi legtöbbsnyire Párisban tölté, mint Teleki László segéde.

Fiatal, tüzelekű, francziás gondolkodásu ember, kinek egy gondolata van: Páris, egy istene: a centralisatio.

A télen Bécs- s Pesten át álöltönyben Debreczenbe tudott jutni, s most is kibujdokolt már Grätzig, hol elég gondatlan volt feltünőleg viselni magát s ekkép fogatott el.

A parlamentben Biharmegyét képviselte.

Szép készülettel, szép ismerettel bir, de a forradalom kerekének sem előmozdítására sem gátlására befolyással nem birt.

B E S Z E.

Népszónok, azaz: a hajlékony népet igen tudja tervei szerint capacitálni.

Hangja akkora, hogy ha Neptun és Aeolus egyszerre kezdenének hangversenyezni, Besze túlkiáltaná, s innen van, hogy ha az egész országgyűlés kiáltani kezdett, a perczben, hogy Besze kinyitá torkát, mind elnémulának.

Illyen volt Besze a népgyűléseken is, melyeken praesideálni legfőbb szenedélyének tartá.

Ez alkalommal többi közt kétszer tünt ki.

Először midőn Debreczenben a Mele Rafael marionette-jeit spren-golni akarta.

A történet úgy hozta magával, hogy Melének szép leánya megszurá a gladiator szemeit. Szónokolni kezd tehát a néphez s ez bámulásában Melét elillanni engedi.

Más alkalommal rendkívüli étvágyának adá tanuját „az orosz sergek, ugymond, a magyar nemzetnek csak egy vacsorára valók.“

Különben a „véreb“ szónak ő volt felfedezője.

Besze életében két nevezetesség van :

Egyik hogy 1849. elején Mészároossal a kassai csatában volt. Az első ágyuszőra megszaladt. Egy bécsi német lap így ír róla : General Bösze, der den Rückzug deckte oder decken sollte“ stb.

Másik : Debreczenben 1849-ben meginneplék a márcz. 15-ét.

Besze is künn volt s egy fa alatt szónokolni kezd illyen hangon : „Megbux zsarnok hatalom ! lesujt karunk hatalma !“

„Kérem alásan — mond egy fára felmászott schusztterpúb — inkább lemászom, ne tessék bántani‘ !!

Besze nagy ember, értem : magas, szépnek ugyan nem lehet mondani, de külsője ajánló.

Készültsége nincs sok, politicali combinatioja még kevesebb, de hangja — ezzel aztán igazán imponál.

P U L S Z K I.

Mint journalista a Pesti Hirlap márczius előtti folyamában közlött politikai czikkeivel tünt fel.

Stilje könnyű, gondolkodása villámgyors, gondolatai bensőséggel telvék.

A forradalom kezdetén (márcz.) a pesti bizottmány tagja volt.

Aztán külügyministeri álladalmi titkár lett, ki hg Eszterházy leköszönése után az ügynek vezetését Bécsben elvállalá.

Puszkyt átalán azzal vádolják, hogy a bécsi oct. 6-diki forradalomnak ő lett volt kezdője, a kezére bizott pénzzel megvesztegetvén a bécsi proletáriusokat.

S valóban bécsi lapok által közlött levelei tanuságtétele szerint úgy látszik, hogy e vád nem alaptalan.

Külsője ajánló, társalgása ügyes, mondhatni megnyerő, beszédeit vidorság s elmésség jellemzi.

Nógrádmegyét képviselte volna, ha Bécsben lett volna hol képviselnie.

Kimenekült.

TÁNCSICS.

Teleki Sándornak nevelője volt, s mint ilyen, fiatalabb éveit Erdélyben tölté.

Onnan Pestre jött. Censurai korlátok miatt munkáit itt nem adhatta ki, hanem Lipcsében bocsátá sajtó alá.

E miatt elfogatott s a budai várba záratott.

Március 15-kén a nép kiszabadítá. Fiákeréből kifogták a lovakat s kocsiját a fiatalság huzta neje-szállására.

Azután Táncsics saját magának szerzett egy sajtót, mellyen könyveket s egy néplapot adott ki.

Az országgyűlésen Baranyamegyét képviselte.

Sem mint ilyen, sem mint olyan, a dolgok folyamára hatást gyakorolni nem birt.

Nem, — túlzásáért.

Mindig a legszélsőbb párthoz tartozott, s ezért és communisticus ábrándozásaiért köznevetség tárgya lön.

KÉPVISELŐK ERDÉLYBŐL.

BERDE MÓZSA.

Háromszéki képviselő. Csak a forradalom után tünt fel. Az akkori erdélyi országgyűlésen az unio véghezmentét sietteté. Ügyvéd vala, valóságos magyar ügyvéd, ki a Verbóczy és Aprobata labyrinthusát igen tudta használni, de mint angol vagy frank ügyvéd, hol a szónoklatok hatalma dönt az ügyekben, mitsem tehetett volna. Szebenben kormánybiztoskodott, mint a szászok kérlelhetlen ostora, de nem vak düh, hanem elv által vezetett ostor. Magyarhonban is szónokolt, hatás nélkül.

SZÁSZ KÁROLY.

Vizaknai képviselő, kezdetben nagyenyedi tanár, aztán az igazságügynél státustitkár. Az első ministerium leköszönte után adott ugyan ki rendeleteket, de forradalmi ember soha sem volt, valamint a függetlenség kimondása után a dolgokban lényeges részt nem vett. Erdélyben megyéjében vezére volt az oppositiónak, mint az 1834-diki kolosvári országgyűlésen követ, ottan nagy tekintéllyel birt. Ész, tudomány, ismeret és alaposág jellemzik szónoklatát. Nem a szívhez, de az észhez, szól, sok ismerettel, de sok unalmassággal. Az erdélyi ember fölötte bámult, hogy Magyarhonban föl nem tünt, nagy részben visszavonultságaért.

BETHLEN JÁNOS.

Kettő volt, idősebb és ifjabb. Az első a legjobb erdélyi státusférfi, a másik a legkedélyesebb ember. Az elsőről volt szó; az utóbbi azonkívül, hogy székely-udvarhelyi képviselő volt, majd mitsem tett, mert mint székely kormánybiztos a dolgok folyamára kevés befolyással bírt. Berzenczeyt igyekezett ellensúlyozni, de hasztalan. Jelleme tisztaságát az erdélyi országgyűlésen az urbéri codex ellen tartott beszédeivel bizonyítá be leginkább.

KEMÉNY DÉNES ÉS DOMONKOS.

Mivel már a kettősöknél vagyunk, róluk is megemlítem, hogy Erdélyben a forradalom előtt az oppositív érdekében nevezetesen szerepeltek, a forradalom után Magyarhonba jöttek, de mint egy terra incognitában nem tudták magokat feltalálni. Az első csendes őszi szél, a másik nyári vihar. Meghalt januárban az utolsó — politikai halott az első. Az első Gy. Fehérvárt, az utolsó alsó Fehérmegyét képviselte.

B E R Z E N C Z E Y.

Székely fiu. Organuma olyan van, hogy a vihart is túl tudná kiáltani.

Gyermekkorában korhely volt, ifjúkorában mitsem tanult, de azért férfikorában szónok lett.

Most is jól emlékszem, hogy Gál Józsi főtiszt ellen — néhány év előtt — a marcalison hatalmas oratiókat tartott.

Beszédeit kezdetben nevelték. Das genirt grosse Geister nicht. Ő azért a peroralásokba bele nem fáradt, hanem igen hallgatói, kik leásítoták.

Az unio létrejöttének hatalmas apostola volt. Föltétlen unio mellett agitált — székely létére, pedig e föltétlen épen e nemzetnek dolgozott legjobban be.

Keresztülmenvén az, marosszéki népképviselővé lett s mint ilyen hatalmasan agitált a hongyülésen.

Megkezdődvén az oláh mozgalmak Erdélyben, a ministerium oda küldé, organizálandó az erdélyi fölkelést.

B. Vay volt ottan a kir. biztos akkor. Kettőjük közt furcsa viszony szövődött akkor. Egyik sem fogadott el a másiktól sem rendeletet sem tanácsot.

Végre kihirdeti az agyagfalvi gyűlést. Mintegy 80,000 ember megjelent, fegyveresen, egyhétí élelemmel ellátva.

A hét eltelik. Azalatt elhatározzák, hogy a tömeg együtt marad.

Egy hét mulva azonban elfogyván az élelem, a szegény székelyek túrték ugyan egy darabig az éhséget, de sokáig nem tudák kiállani.

Szét kezdenek oszladozni. Berzenczeynek minden sallangós oratioja sem tudá őket együtt tartani.

Az ekkép meggyöngülteken könnyü diadala volt Puchnernek, kik látva, hogy mennyire el vannak ámitva, Berzenczey ellen fordultak.

Saját szájából hallám, hogy egy tömeg székelység privátán-sát Lisznyait megtámadta, ki csak nehezen tudott menekülni. Végre Galliczián keresztül, per varios casus et tot discrimina rerum, csakugyan Pestre jutott.

Itt egy szép nap szószékbe áll, hatalmas panegyrát tart szenvedéseiről, s elmondja, hogy biz ő a rábizott 80,000 pengő firtról nem tud számolni.

Azután viszont kormánybiztoskodott, szónokoskodott, főispánkodott — uti supra.

Közte és Simon — a Capet fia nevelője — közt sok szellemi hasonlat volt.

Csodálatos, hogy ezek és a több erdélyi képviselők Magyarhonban szerepelni nem tudtak, így Torma Fábian, Pálffy, ki székely kormánybiztos is volt, s csak azon nyilatkozatáért nevezetes, hogy a honvédelmi bizottmányi gyűlésben azt mondá, mikép majd megfordítja ő a székelyek dolgát s mégis vagy nem ment le megfordítani a székelyek dolgát, vagy ha lement, nem tett semmit, — megyéjökben több s az országgyűlésen kevesebb sikerrel működtek az oppositio érdekében. Oka ennek, mert Erdély küzdelseinek mindig más terrenuma volt, mint Magyarhonénak. Ott ők elsők valának, itt olyan capacitas elég.

Ennek nem ők okai. Erdély szép ország, de nem országa a politikai kapacitásoknak. S ha tudott hajdan Kendiket szülni, Martinuzzikat nevelni, más idők valának akkor.

Az erdélyi oppositio opponált névért, míg azt hívé, hogy a kormány nem szívesen lép a reformok terére.

A mint változának az idők, változának ők is, s ez a küzdőket megszese túlhaladta. Ez oka, hogy a testvérország nem találta fel bennök, mit remélt.

Legtöbben közülök viseltek főispáni hivatalt, de azt betölteni nem tudták.

HIVATALNOKOK.

S Z A L A Y L Á S Z L Ó.

Kossuth után szerkesztője volt a Pesti Hirlapnak. Sok diplomatai ismerettel, még több nehézkességgel s legtöbb hegelianizmussal bír.

A ministerium Frankfurtba küldé követségbe a német birodalmi gyűléshez. (1848)

Egy pár havig volt ottan, melly időt arra akarta fölhasználni, hogy a német birodalmi ministeriumnál kieszközölje, mikép ez s a parlament a magyar képviselőházhoz követet küldjön.

Közbejövén azon körülmény, hogy Ferdinánd király főhg Istvántól a kir. helytartói hatalmat visszavette, a birodalmi külügyminister kijelenté Szalaynak, mikép őt tovább képviselőnek nem ismerheti el, ha csak a királytól nem eszközöl kinevezési oklevelet.

Nem leend érdektelen Szalay válaszáat ide igtatni, mennyiben ez a frankfurti dolgokra nem kis fényt deritend :

„Frankfurt sept. 17. 1848.

A kir. magyar kormány alulirt meghatalmazottja a folyó hó 15-ki átirat nyomán siet nyilatkozatát letenni, hogy ő excja a külügyminister kivánatát ollymódon előzé meg, hogy alulirt valamint örömmel elismeri, teljes módon méltányolni is tudja. Hozzá véli tehetni, hogy ő excjától más bánásmódot nem is várt. Becsülte azon megelőzést azon nemzet kormányának meghatalmazottja, melly visszanyert függetlensége után külmüködését azzal kezdé meg, hogy Némethon nagyságának s egységének forró szerencsekivánatát kimondá, melly alulirtat ide küldte, hogy alkalmas lépéseket tenne az épen ugy Német- mint Magyarhon érdekében megkivántató alliance előkészítésére ; becsülte azon nép, melly képviselői gyűlése által nyilatkozott ünnepélyesen, hogy a német néppel szövetséges akar lenni.

Ő excja a birodalmi minister fenemlített átiratában meg is ismeri, hogy a kir. magyar kormány meghatalmazottja missiójának tárgya mindkét országra nézve nagy fontosságu; annyival nagyobb fájdalommal kellett alulírtnak azon tévedést észrevenni, melly az érintett átirat folyamában ő cs. kir. fensége a magyar kir. helytartó által kiadott meghatalmazást illetőleg nyilvánul.

Nyilatkoztatik: „hogy az alulírtnak adott meghatalmazás sa mult hó 14-ki magyar országgyűléshez bocsátott kir. leirat, melly a főhg nádort a ráruházott kir. helytartói hatalomtól fölmenti, kétségkívül megszüntnek tekintendő.“

Alulírt ujoncz a diplomatia mezején, de évek óta otthonos a jog körében, következőleg a teljhatalmazások tanával sem teljesen ismeretlen, bár azon nézetben van, hogy meghatalmazása, még a fenírt esetben is, mindaddig megszüntnek nem tekinthető, míg ő felsége a király, ki a megbizást adóra ruházott hatalmat visszavette, jogszerűen megszüntnek nem nyilvánítja; mint azon nézetben van, hogy ő csász. magassága főhg János mint csász. helytartó által kiadott megbizások most is érvényesek, míg az alkotmányos császár által jogszerűen visszavetteknek nem nyilváníttatnak. De alulírt e nézetet tovább kifejteni nem akarja. Elégli mostanra azon megjegyzést, hogy azon körülmény, melly ő excja véleménye szerint megegyeztethető volna, tisztán s világosan ott áll, mint azon napon, midőn azon szerencse jutott részére, hogy ő csász. magassága főhg országkormányzónak igazolási iratát átnyújtá. Azon kir. leirat, melly szerint alulírtnak meghatalmazása kétségkívül megszüntnek tekintendő, mert főhg Istvánt a ráruházott kir. helytartói méltóságtól megfosztja, nem is létezik.

Ő felsége a királynak bizonnal soha sem jutott eszébe főhg Istvánt a kir. helyt. méltóságtól megfosztani, mert ezen helytartóság a királynak Magyarhonnóli távolléti idejére van az 1848. apr. 14-iki törvények szerint alapítva. — Ez alaptörvény nincs s nem leend visszavéve. Magyarhonnak leghatalmasb garantiáji vannak. — Egyik, Magyarhonnra nézve az első a király vallásosságában áll, melly egy V-dik Ferdinandnak soha sem engedendi meg a törvényesség utjáról lelépni, egyesüljenek bár minden titkos, névtelen hatalmak ott a király és nép közti egység hatalmas, s ha isten úgy akarja, minden ros befolyásnak ellenálló épületének szakadatlan ingatására. Más garantiát, mit még alulírt felhozhat s mi minden német szemében fontos leend, a magyar kormány meghatalmazottja abban lát, hogy ő csász. magassága a főhg országkormányzó a kir. tanácsban ült, midőn azon alaptörvényt megvitáták, midőn Magyarhonnak biztosíták. Nemes személyisége hatalmasul járult hozzá, hogy apr. 11-ike, midőn azon új alaptörvény szentesítése ő kir. magasságok a praesumtiv trónörökösök jelenlétében történt, a fejedelem és nép közti teljes egyetértés napjává legyen. — A kir. helytartó ma is mint ezelőtt a magyar kormány élén áll, mellynek székhelyévé ünneplésesen Buda-Pest jeleltetett ki; ha ő felsége a király nevében a főhg

helytartóhoz átirat bocsáttatott ki, mellyben a főhg nem helytartónak csak nádornak nevezetik, ez nem kir. leirat, hanem egyike azon documentumoknak, mellyek nincsenek minister által ellenjegyezve s mellyek létezéséről ő felsége mitsem tud.

Mindenesetre bocsáttatott aug. 14-kén egy rescriptum a magyar országgyűléshez; hanem hogy az nem szólt ő csász. magassága főhg Istvánnak a kir. helytartóságból fölmentetéséről, azon körülmény is elég megbizonyítani, hogy az országgyűlés által ellenmondás nélkül elfogadtatott. Azon leirat egyes kir. jogok gyakorlatának visszavételéről szólt, mellyek a királynak Magyarhonból távolléti idejére is a f. évi apr. 14-diki alaptörvények által fentartattak, s mellyek gyakorlatát ő felsége főhg Istvánra f. évi jun. 10-én Innsbruckban bizonytalan időre bizta. Hogy a jun. 10-ki meghatalmazás visszavétele daczára alulirt megbizátása érvényes maradt, a fenemlített alapoknál fogva onnan is következtethető, hogy ő cs. kir. magassága a kir. helytartó még jun. 10-ike előtt, május hó folyamában, mielőtt a nevezett specialis jogok gyakorlatával megbizátott volna, alulirtnak s akkori társának a német nemzetgyűléshez szóló meghatalmazását kiadta, melly épen olly internationalis természetű, mint a kérdéses.

Alulirt ugy hívé, hogy a dolgok állását közelebbről s kimerítőbben kelle megvitatnia, azon meggyőződésben levén, hogy a sept. 15-iki átirat a kérdéses tárgyra vonatkozást nem foglalta volna magában, ha az utolsó napok tornyos foglalatosságai ő excja a birodalmi minister urat nem gátolják az érintett tárgyról a magyar kormány meghatalmazottjával előbb személyesen beszélni. Alulirt hizeleg magának, hogy ez utóbbi esetben örvendetesb tudósítást, a német központi hatalom meghatalmazottjának Magyarhonba küldését közölte volna kormányával.

Egy épen most érkezett sürgöny alulirtnak kedves kötelességév tette a német központi hatalmat ismételve biztosítani, hogy a magyar nemzet a közelebbi napok eseményei után is királya iránti rendületlen hűségének pályájáról soha sem lépend le; hogy épen a reactionalis ármányok által veszélyezett trón érdekében cselekedett eddigs cselekvend ezután is; de másfelől törekvése oda is leend irányozva, hogy constitutionalis jogait, törvényes önállóságát s függetlenségét, valamint integritását, eldarabolhatlanságát minden támadás ellen biztosítsa. Alulirt megragadja az alkalmat stb.

Szalay László.

M E D N Y Á N S Z K Y.

Leopoldvárbán ellenörkép Ordódy mellé volt rendelve, mint kibem nem bizának.

S valóban a báró, mit magára vállalt, pontosan teljesíté.

Minden haditanácsban a feladás ellen beszélt, mindent elkövetett a katonaság szellemét annyira lelkesíteni, hogy az arra ne is gondoljon.

Mind hasztalan! ő egy maga volt, s Ordódy az egész haditanácsot le tudta kenyerezni.

A vár febr. 2-kán (1849) capitulált, a megtartott haditanács után Mednyánszky ünnepélyes óvastétele daczára.

Midőn az őrség lerakta fegyverét, Mednyánszky dühvel lökte le kardját — „nem adom meg, ugymond, magamat!“

Fogolykép Pozsonyba vitték.

Mednyánszky ritka szép, magas barna férfi. Volt arczában valami szelid, valami vonzó, mi részére bárkit is képes volt megnyerni. Jelleme tiszta, becsülete mocsoktalan, honszerelme ábrándszerű. Átalában az egész emberben sok túlvilágias, sok ollyszerű volt, mi bárkit is önkénytelenül csatolt hozzá.

Haditörvényszék elébe állittatván nyiltan, habozás nélkül szólt, rettegés nélkül vallá be, hogy Lipótvár feladását bűnnek tartja, mindig ellene szavazott, s ha tőle függ, nem történt volna.

Bitófára ítéltetett.

Tavaszi hideg éji 12 óra volt, midőn az ítélet végrehajtására vitték.

Mindenki sirt körüle, a katonák, kik kísérték, a lelkész, kit Mednyánszkynek kelle vigasztalnia, s maga a bakó is.

Görgei legjobb barátjai egyike volt. Értesülvén ez felakasztatásáról, irt anyjának a Szepességbe, hogy 3 ellenséges tábornokot akasztat fel szeretett fia helyett.

S mit válaszolt az anya, ki méltó, hogy nevét Cornelia, a Grachusok anyjáié mellé tegyűk:

„Álljon ön el szándokától. Elég, hogy én megszorítottam. Nem akarom, hogy más anya is kiállja a keserveket, miket én kiálltam, mert én érzem annak nagyságát.“

Testvére Caesar, Görgeinek fő tábori lelkésze volt. Hasonlag ritka jeles ember.

E G R E S S Y.

Gábor. A nemzeti színház tagja, s ottan a legjelesb színészek egyike. A studium embere. Mozdulatai, modora betanultak, s épen ezért sok művészséggel bírnak. Bámulandó, mennyire hatalmában állott, alakját elváltoztatni.

Szegeden kormánybiztoskodott.

A Márczius írta, hogy midőn nagy pathossal oratiót tartott s számita annak befolyására :

— Meglátjátok, mondá egy hallgató, mindjárt meghal.

— Hogyhogy?

— Én láttam Pesten. Rendesen, mikor ennyi tüzzel beszélt, meghalt.

Azután katona lett.

Kibujdokolt.

MÉREI MÓR.

Minister Madarász *conseillier intime*-je. Nagy férfit, ki schuhwichtsot nem evett. Nősült Boquillon. Legfőbb érdeme, hogy a ministerrel ferblizett. Foglalatossága, hogy a rendőrség pecsétjét jól őrzé.

Különben Mérei János az új mythosban két személyben existált. Mérei a pléhgalléros, nemzetőri őrnagy. Mérei a burnótszin-kabátos, Staatsrath, pecsétőr.

A debreczeniek maig is emlékeznek azon jelenetre, midőn Mérei Duschekhez, az országos pénzes láda Cerberusához ment. Pléhgalléros kabátja fölébe vette a burnótszinüt, bekopogtat s mint pecsétőr, kéri fizetését. Szivesen, mond a Cerberus s kifizeti. Mór barátunk kimegy, leveti a felső kabátot s pléhgalléréval bemegegy, s kéri őrnagyi fizetését.

„Szivesen, mond a Cerberus, csak ákkura kis kaplárt küldjik zaszlaaljabul, mint az ujjam s kifizetem holnap, mert ma igazan nincs.“

Mondják, hogy Mérei maig is keresi zászlóalját, hogy elküldjön abból egy tizedest a pénzért.

Különben olyanforma szerepe volt, mint Kamuthi Farkasnak Bátor Gábor korában.

JOURNALISTÁK.

Ki azt hinné, hogy a journalistikának a forradalom menetének elhatározására eldöntő befolyása volt, csalatkoznék. Igenis a forradalmat terjesztette, de nem vezette.

Több lap volt s majd mindenik másszerű befolyást gyakorolt, más-szerű tendenciával birt.

A Márczius ellenzéke volt a ministeriumnak s midőn vezérei a hatalom polczára léptek, szolgálivá fajult, midőn az bukott, ismét fölemelte fejét s gyöngeségeit korbácsolá. A lapok, mik beleolvadtak, hasonlag ezt akarák tenni, de nem birtak annyi ésszel mint Pálffy.

Az Esti lapok pedig a legjótékonyabb befolyással birtak. Ajánlák a kibékülési politikát, azért küzdöttek, a forradalom chimaerális eszméit megbuktatni akarák, ők nem valának okai, hogy üdvös céljokért macskazenét arattak.

In ultima analysi nem volt egyiknek sem azon hatása, mi a francia forradalomban a lapoknak, például a Desmoulin-ének.

KÖZLÖNY ÉS NÉPBARÁT.

Mindkettő hivatalos lap volt.

Az elsőt Gyurman szerkesztette, az utóbbit Vas Gereben.

Azaz tulajdonkép az elsőt nem szerkeszté Gyurman, hanem regisztrálta a benne kijöendő rendeleteket.

Rendesen lepedő-lapnak nevezték s több volt benne a szalma, mint a széna.

Ha nincs rá irva hivatalos lap, ha a rendeleteket nem ő közli elsőben, nem ő tudatja elsőben a kinevezéseket — a benne megjelent cik-

kekből senki sem hihette volna hivatalosnak. Soha sem közlött kéréseket megvitató, a kormány nézeteit felvilágosító cikkeket.

A Népbárát csak pár havig volt hivatalos — azaz kapott kormányi segélyt — hanem Debreczenben elvesztvén Szemere kegyét, hivatalosságából lecséppent.

Vas Gereben eszes fiatal ember volt, ki azelőtt humoristicai cikkeivel meglehetősen nevet szerzett magának.

Stílje, előadása könnyű, népijes vala. Táncsicsot és Madarászt ostorozni igen szerette, s az elsőnek nevetségessé tételére, az utolsónak meggyűlöltetésére nevezetes befolyásu. Igen ügyesen s helyesen megdörgálta a csákvári kerületet, midőn képviselőjévé választá.

B A J Z A.

Volt a Kossuth Hirlapjának szerkesztője. Bajza, literatori tekintély, kinek hatalma az Athenaeum fénykorában, s akkor, midőn Kavachóczyt kénye-kedve szerint mosdathatta, állt a fénypolczon. Emberére leginkább Csatóban akadott, ki mocskolódás által gyűjtött babérait letépte volna, ha korán el nem hal. Világtörténete historiai compilatio. Hirlapja nem birta az élet színét — halvány, élettelen volt. Mint beteg az orvosságot, kénytelen, kelletlen, elolvasta az ember — üdvezülhetni gondolván általa. Különben Bajza e lap körül a supremus felelős corrector fontos kötelességét teljesíté.

KEMÉNY ZS. (BÁRÓ) ÉS CSENGERY.

Szerkesztői a Pesti hirlapnak, melly a Közlöny felálltaig hivatalos lap vala.

Mindkettő igen jó capacitás, mindkettőnek igen sok s igen alapos ismerete. Vezércikkeik ha doctrinair modorban is, de igen sok következetességgel s eleven ésszel, még több politikai belátással voltak irva.

A túlzó — márcziusi — párthoz egyik sem tartozott. Oly ügyesség, egyöntetűség volt a szerkezetben, hogy e lap ítélete bárki előtt is tekintély vala.

Kemény Zs. erdélyi születésű kiadott regénye Gyulay Pál, korában a közönség figyelmét — a bámulatos jellemzési hűség által — föl tudta ébreszteni. Képviselő volt.

JÓSIKA MIKLÓS (BÁRÓ).

Hasonlag erdélyi ember. Ügyes regényíró, kinek a magyar irodalom sokat köszönhetett. Mint politikus nem sokat ért, bár volt vezércikkeiben sok csinosság. Tagja lett a honvédelmi bizottmánynak, — mint Pilátus a credóba ő is beleelegyedett. Később kegyelmezési bíróvá lön. Most Drézdában van.

J Ó K A I.

A legtehetségesebb magyar ifju író. Fantáziája bámulandó.

Fiatalságához képest sok alaposággal, megtisztult nézettel bír.

Az Esti lapokat szerkeszté. Hogy Madarász üdvös megbuktatását ki tudta vinni, sok részben mesterségének, ügyességének köszönhetni.

Debreczenben a Közlönyben egy havig vezércikket adott ki, mellyben felszólítá a nemzetgyűlést, kibékülni az uralkodóval. A montagnardok a nemzetgyűlésben nagy lármát ütöttek miatta s fine finali a honvédelmi bizottmánynak be kelle vallania, hogy az politikája, de később Kossuth privatim megkérte, hogy ne írjon többé illyeket. Ekkor keletkezett az Esti lap.

Jelleme tiszta, becsületessége páratlan, esze, készülete szép — kipótolhatlan vesztesség volna az irodalomnak elveszteni őt.

Beszéleyei, főképp az Aegyptusi rózsza, az Űstökös útja, nevét bizonynyal fentartandják. Fiatalkori regénye elárulá már tehetségeit.

P E T Ő F I.

Sándor. A leggeniálisabb magyar költő, magyar minstrel. Sok ész, lángképzelődés, egy csomó faragatlanság.

Legelőbb közkatona volt, azután színészsze lett, innen Vahot hívta fel segédszerkesztőnek. Ez emelte őt fel nyomorából, de ezért szokása szerint hálátlansággal fizetett.

A forradalom kezdetén oratiókat tartott a néphez, s első volt, kinek egy költeménye (márczius 15-kén) szabadsajtóval napvilágot látott.

Azután ismét katonává lett. De egy alkalommal Mészáros előtt nyakravalótlanul jelenvén meg, ez leszidta. Petőfi boszujában quietált, s egy verset irt, hogy a hazát nyakravaló nélkül is meg lehet menteni.

Bem kinevezte adjutánsának őrnagyi ranggal. Itt is nemsokára quietált, azonban csakhamar viszont őrnagygyá lett. Igen gyakran volt az öreggel, ki benne nem a katonát, de a genialis költőt szerette.

Kéziratban kerengő költeményei közül az utolsót, az oroszok beütésekor írottat, ide iktatom :

I T T A P R Ó B A.

Itt a próba, az utolsó
Nagy próba !
Jön az orosz, jön az orosz,
Itt is van már valóba.

Eljött tehát az utolsó
Ítélet ;
De én attól sem magamért
Sem hazámért nem félek.

Miért félnénk az ítélet
Napjától ?
Féljenek ők, kik viselik
Magokat olly galádul.

Kik rátörtek az ártatlan
Magyarra ;
Most veri meg az ur isten
Mindenható haragja.

Föl hazámnak valamennyi
Lakója !
Ideje, hogy tartozását
Minden ember lerója.

Ki a házból, ki a síkra
Emberek !
Legyen egész Magyarország,
Legyen egy nagy hadsereg !

Ki is megyünk, szó sincs róla,
Mindnyájan !
Meghalni, vagy győzedelmet
Nyerni a szent csatában.

Sok az orosz, nagy a száma,
Mi haszna ?
Több lesz ott a magyar ; talán
Száz is jut egy oroszra.

És ha volnánk kevesebben,
Mint azok,
Hála isten, minket hiv úgy
A világ, hogy: magyarok.

Ne féljeteK, gyermekink, ne
FéljeteK!
Nem szúr által dárdájával
A vad kozák titeket.

Feleségink, kedvesink, ne
Sirjatok;
Idegenek ölelése
Nem tesz csúfot rajtatok.

Minden, a mi szent előttünk,
Koczkán van;
Ha a világ támad is meg,
Győzniünk kell a csatában.

Ha milljomnak kell elveszni,
Vesszen el;
Ki fogna most fukarkodni
Életével, vérével!!

És te isten, magyarok nagy
Istene!
Légy népeddel, jó népeddel,
Hű népeddel, légy vele!

Tedd hatalmad fiaidnak
Lelkére,
Világdöntő haragodat
Fegyverinknek élére!

PÁLFY ÉS CSERNÁTONI.

Élő márcziusok. Mintha most is hallanám a zsidófiukat kiáltani: „fris márczius!”

S addig is márcziuskodtak, míg a szép magyar hazából ki kénytetének bujdokolni.

Kettőjüknek hat szemök volt. A harmadik nem homlokukon, mint a gygásoké, hanem az inseparable stecher levén.

Pálffy magasabb volt a tengeri pharusnál. Csernátoni mintegy vitorlás hajó állt mellette.

Nekik mi sem volt jó — különösen Szemere dandységét csipkedék. A Madarász-párthoz tartoztak — de azért sok csipöst, sok igazat tudtak elmondani.

Midőn az a kormányra lépett, Pálffy consiliariussá lön — hanem annak buktával ő is elveszté hivatalát.

Debreczenben a Márczius és Esti lapok furcsán álltak egymással szemben. Az első a republicanusok, a másik a royalisták organuma volt.

Egymásra csinálták az élczeket, melly utoljára Csernátoninak bukásával végződék.

Egy valaki úgy nyilatkozék rólok : a principalis = *don Quixotte*, a famulus = *Sancho Pansa*.

Z E R F F I G U S Z T Á V.

A legtekintélyesb német lap „Ungar“ szerkesztője. Előbb színész vala; bejövén Magyarhonba, a Honderü mellett segédkedett. A kormánynak Pestről másodszeri kivonulása után Páncsovára ment, ottan akarván német lapot kiadni. Különben honvéd-százados vala. Sok ész, sok élcz, sok tudomány és sok plagium — de semmi politikai belátás.

B A N G Y A.

Ezredes és a pozsonyi német lapszerkesztője. Midőn Kazinczi letette a fegyvert, sokan adakoztak ékszereket a lengyelek számára. Bangya vitte el N. Bányára beváltani azokat. Mikép, mikép nem, ő eltéveszté az utat s egy szép reggel Komáromban ébredt fel. Ma pedig a külföldön, kardjára gyászszalagot kötve, járkal.

H A Z A I.

Der 14-te April. Rouge republicain, communista, Raspail a Duna partjain. Eszes ember s még valami.

BRASSAY, OCSVAY.

Erdélyi lapszerkesztők.

Az első a Vasárnapi ujságot szerkesztette Sok tudomány, sok ész, még több ferdeség, cynismus s nevetségesség. Hajdan háromszintű szakállat viselt, akkorátmint hajdan Saturnusnak volt. Ugyanezért egyszer, midőn természettani vizsgálódások megtétele végett a czegei tóhoz ment, ottan az oláhok Prikulics gyanánt elfogták. Lapja sok ügyességgel elménczséggel, és sok hibával volt szerkesztve.

A második — Ocsvay — előbb az Erdélyi Hiradót, azután a Honvédet szerkesztette. Sem kellő tapintata, sem kellő ismerete nem volt. Nem tudta hatáskörét sem felfogni, sem betölteni. Ugyanezért sem tekintélye, sem kelete nem volt lapjának. Hiányzott abból az erő, az ügyesség — a helyett sajtóságos mákonyhatású nehézkességgel bírt.

Kimenekültek.

Autographok.

Birtokában levén több nevezetes eredeti kéziratnak, szerencsés helyzetünket felhasználjuk, azokat e lapok olvasóival közleni. Többen az illy kéziratot a jellemzés adatául tekintvén, ugy hisszük, e közleménnyel silhouette-eink tökélyesbé tételét eszközöljük.

Görgei Arthur

A highly stylized, cursive handwritten signature of Görgei Arthur, featuring large, sweeping loops and a long, horizontal flourish at the bottom.

Perczel Mór

A handwritten signature of Perczel Mór, consisting of two lines of cursive script. The first line is more ornate with a large initial 'P', and the second line is simpler.

Bem

A handwritten signature of Bem, written in a cursive style with a prominent, sweeping initial 'B' and a long, horizontal flourish extending to the right.

Mészáros Lázár

A handwritten signature of Mészáros Lázár, featuring a cursive script with a large, ornate initial 'M' and a long, sweeping flourish at the bottom.

Klapka

A handwritten signature of Klapka, written in a cursive style with a large, sweeping initial 'K' and a long, horizontal flourish at the bottom.

Aulich

Aulich

Nagy-Sándor

Nagy Sándor

Guyon Richard

Guyon Richard

Répásy Mihály

Répásy Mihály

Földváry Sándor

Földváry Sándor

Földváry Károly

Földváry Károly

Máriássy János

Máriássy

Kossuth Lajos

Kossuth Lajos
Kormányzó.

Gr. Batthyány Lajos

Batthyány Lajos

Gr. Széchenyi Istv.

G. Széchenyi István

Nyáry Pál

Nyáry Pál

Madarász László

Madarász László

Szemere Bertalan

Szemere Bertalan

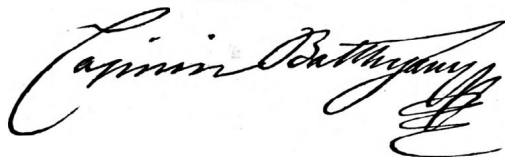
Csány László

Csány László

Horváth Mihály

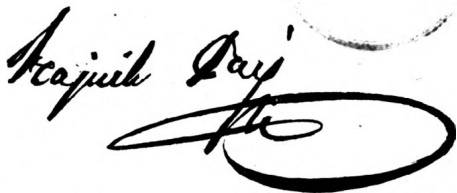
Gróf
Batthyány Kázmér

Báró
Perényi Zsigmond

Almásy Pál

Hajnik Pál

Pulszky

Jósika Miklós

Petőfi Sándor

Pálffy Albert

